

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

รายงานวิจัย

การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย

สถาบันวิทยบริการ
โดย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุนันท์ อัญชสิณกุล

สิงหาคม 2548

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

รายงานผลการวิจัย

การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย

โดย

สุพันธ์ อัญชสีนุกูล

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิงหาคม ๒๕๔๘

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่าย ที่สำคัญยิ่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้มอบทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาภาษาไทยทุกท่าน ทั้งในสมัยที่ผู้วิจัยเรียนระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา จนผู้วิจัยมีความรู้ทางหลักภาษาไทยและวรรณคดีไทยสามารถเขียนงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรทิพย์ พุกผาสุข ที่สนับสนุนและให้กำลังใจในการทำงานวิจัยครั้งนี้ด้วยดีเสมอมาทั้งในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย และตำแหน่งรองคณบดี ฝ่ายกิจการนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย นางสาวน้ำเพชร สายบุญเรือน นางสาวกรกช อัญชลีนุกูล และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างดียิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อโครงการวิจัย การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย
 ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. สุนันท์ อัญชลินุกูล
 เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ สิงหาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือเพื่อศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยโดยใช้แบบเรียนภาษาไทยและตำราภาษาไทยทุกระดับเป็นตัวบ่งชี้ เพื่อศึกษาบทบาทของหลักภาษาไทยว่ามีผลต่อการศึกษภาษาไทยเพียงใด และเพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการพัฒนาหลักภาษาไทย

ผลการศึกษาวិจัยพบว่าการศึกษหลักภาษาไทยตั้งแต่สมัยการศึกษาแบบดั้งเดิมจนถึงสมัยการศึกษาแบบปัจจุบันได้พัฒนาเรื่อยมาเป็น ๓ ระยะ ระยะแรกเป็นสมัยการศึกษาแบบดั้งเดิม ระยะนี้ศึกษาหลักภาษาไทยเฉพาะด้านอักษรวิธีและฉันทลักษณ์ โดยมีแบบเรียนจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีเป็นตัวบ่งชี้ การศึกษาหลักภาษาไทยระยะที่สองเป็นสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะนี้การศึกษาหลักภาษาไทยได้พัฒนาการศึกษาอักษรวิธีให้เป็นระบบมากขึ้นดังปรากฏในหนังสือแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร และต่อมาสมเด็จพระราชดำรินางราชานุภาพได้ทรงขยายขอบเขตการศึกษาหลักภาษาไทยไปถึงด้านวิจิตรวาทศาสตร์และวาทศาสตร์ โดยมีแบบเรียนเร็วเป็นตัวบ่งชี้การเรียนหลักภาษาไทยระดับต้น ส่วนตัวบ่งชี้การเรียนหลักภาษาไทยระดับสูงคือตำราสยามไวยากรณ์ซึ่งกรมศึกษาธิการและพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เป็นผู้แต่ง ระยะที่สามนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การศึกษาหลักภาษาไทยได้พัฒนามาใช้ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์มากขึ้นทั้งในระดับมัธยมและระดับมหาวิทยาลัย ตำราที่ใช้เป็นตัวบ่งชี้การเรียนหลักภาษาไทยระดับมัธยมคือหนังสือเรียนภาษาไทยของกรมวิชาการ ส่วนระดับมหาวิทยาลัยที่ใช้ในคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้แก่ หนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร หนังสือนิรุกติศาสตร์ของศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน หนังสือโครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของ ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตรนันทน์ ภาณุพงศ์ หนังสือระบบเสียงภาษาไทยของ ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าการศึกษาหลักภาษาไทยมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษภาษาไทยในลักษณะต่างๆ การศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีมีบทบาทสำคัญโดยตรงต่อการปูพื้นฐานการอ่านและการเขียนภาษาไทย การศึกษาหลักภาษาไทยด้านวิจิตรวาทศาสตร์และวาทศาสตร์มีบทบาทต่อการศึกษาวิเคราะห์ภาษาไทย ได้ลุ่มลึกขึ้นทั้งในระดับมัธยมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัย

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในระยะที่มีการศึกษาแบบดั้งเดิม ในช่วงก่อนปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ คือพระมหากษัตริย์ไทย ส่วนในระยะเวลาภายหลังปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยคือนโยบายผู้บริหารทางการศึกษา ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียน และปรับทางสังคม

Project Title : A STUDY OF THE DEVELOPMENT OF THE THAI GRAMMAR

Name of the Investigator : Associate Professor Dr. Sunant Anchaleenukoon

Year : August 2005

Abstract

This research has three main objectives : First, to trace the development of the Thai grammar by studying the Thai grammar textbooks at all levels ; second, to study the roles of the Thai grammar on the study of the Thai language ; and third, to study the important factors for the development of the Thai grammar.

According to the findings of this research, the study of the Thai grammar from the early period until the present time has been developed and can be divided into 3 periods. The first period placed its emphasis on orthography and the principles of poetry composition, as indicated in the seminal Thai textbook Jindamane, written by Phra Hora Thipbadi. The second period was during the educational reform initiated by King Rama the Fifth, when orthography was more systematically developed as seen in the official textbook Baep-rianluang, written by Phraya Srisunthornwoharn. Later on, in addition to the study of orthography, Somdej Krom Phraya Damrongrajanuphap added the study of parts of speech as well as syntax in his textbook Baep-rian rew for the elementary level. As for the advanced level, Siam Waiyakorn written by Kromseuksathikarn and Phraya Wisutsuriyasak was the major indicator of the development of the Thai grammar during that time. In the third period, from 1932 on, the study of the Thai grammar at secondary level and at university level has focused on western linguistic frameworks. The textbooks at the secondary level which have been widely used are the Thai textbooks of Kromwichakan. As for the university level, Lakphasaathai by Phraya Upakitsilapasarn, Niruktisart, by Professor Phraya Anumanratchathon, The Structure of Thai : Grammatical system by Professor Dr. Vichin Panupong and Thai Phonology by Professor Dr. Karnchana Nacaskul have been leading texts for the study of the Thai grammar.

This research also found that the Thai grammar has played important roles in the study of the Thai Language. The study of orthography has become the foundation of reading and writing Thai. The study of Thai morphology and syntax has led to a more profound analysis of the Thai grammar at secondary and tertiary levels of education.

The main factor leading to the development of the Thai grammar before 1932 had to do exclusively with royal command and wishes. However, from 1932 on, the main factor for the development of the Thai grammar have been the educational administrators, the authors of textbooks and the social contexts.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ii
บทคัดย่อภาษาไทย	iii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	iv
สารบัญ	v
บทที่	
๑ บทนำ	๑
๑. ความเป็นมาของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ	๓
๓. วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๔. ขอบเขตของการวิจัย	๓
๕. นิยามศัพท์	๔
๖. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้	๔
๒ แบบเรียนภาษาไทย : อดีต – ปัจจุบัน	๕
๑. การศึกษาภาษาไทยสมัยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษาหรือสมัยการศึกษา ระบบดั้งเดิม	๕
๒. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษา	๗
๒.๑ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เรียนก่อนการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการ	๗
๒.๒ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เรียนในระยะการก่อตั้งกรมศึกษาธิการ	๘
๒.๓ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในระยะที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษา	๘
๒.๔ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในระยะประกาศใช้พระราชบัญญัติ การศึกษา	๑๐
๒.๕ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยในระยะที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ	๑๓
๓. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่ปฏิรูปการศึกษาให้มีระดับมหาวิทยาลัย	๑๖
๓ การศึกษาหลักภาษาไทยในแบบเรียนสมัยก่อนการปฏิรูปการศึกษา	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	จินตคามณีฉบับพระโหราธิบดี	๑๘
	จินตคามณี เล่ม ๒	๓๒
	จินตคามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ	๔๐
	ประถม ก กา	๔๓
	ปฐมมาลา	๕๘
	อักษรนิติ	๗๑
๔	การศึกษาหลักภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษา	๘๐
	๑. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาก่อนมีการตั้งกระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการ	๘๓
	แบบเรียนหลวง	๘๓
	๒. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาศมัยก่อตั้งกรมศึกษาธิการ	๑๐๑
	แบบเรียนเร็ว	๑๐๑
	ครูณศึกษา	๑๒๓
	แบบเรียนใหม่	๑๒๖
	แบบหัดอ่านหนังสือไทย	๑๓๓
	แบบเรียนเร็วใหม่	๑๓๖
	สยามไวยากรณ์ภาคอักษรวิธีของกรมศึกษาธิการ	๑๔๔
	สยามไวยากรณ์ภาคอักษรวิธีฉบับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์	๑๕๒
	สยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๒ วจิวิภาค	๑๕๖
	สยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๓ วากยสัมพันธ์	๑๖๓
	หลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร	๑๖๕
	แบบเรียนภาษาไทย	๑๕๓
	หนังสือเรียนภาษาไทย	๑๕๔
	หนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทย เล่ม ๑ เล่ม ๒ เล่ม ๓	๒๐๘
	หนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพิจารณา ชุดวรรณวิจักษณ์ ชุดทักษะพัฒนา	๒๒๑
	หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณลักษณะวิจารณ์	๒๒๒

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๑. ตำราเรียนหลักภาษาไทยระดับมหาวิทยาลัยรุ่นเก่า	๒๒๓
หลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร	๒๒๓
หลักภาษาเขมร	๒๒๓
หลักภาษาไทยของ พระวรวงศ์พิธีธู	๒๒๖
นิรุกติศาสตร์	๒๓๔
๔. ตำราเรียนหลักภาษาไทยระดับมหาวิทยาลัยรุ่นใหม่	๒๔๑
ระบบเสียงภาษาไทย	๒๔๒
โครงสร้างของภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์	๒๕๑
ไวยากรณ์ไทย	๒๕๖
๕. ผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทย	๒๖๐
๑. พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิม	๒๖๐
๒. พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยสมัยปฏิรูปการศึกษา	๒๖๗
๓. พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยระดับมหาวิทยาลัย	๓๐๐
๖. สรุปอภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	๓๑๒
บรรณานุกรม	๓๓๐

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาหลักภาษาไทยเป็นการศึกษาคุณลักษณะของภาษาเพื่อนำมาใช้ในการสื่อสารทางภาษา หลักฐานการศึกษาหลักภาษาไทยในประเทศไทยอาจแบ่งออกเป็น ๒ สมัย สมัยแรกเป็นการศึกษาหลักภาษาไทยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษาหรือที่เรียกว่าการศึกษาแบบดั้งเดิม คือการศึกษาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางการสอน สมัยที่สองเป็นการศึกษาหลักภาษาไทยในระบอบที่มีการปฏิรูปการศึกษาคือการศึกษาในโรงเรียนและต่อมาอยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาหลักภาษาไทยสมัยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษา ศึกษาจากหนังสือสมุดไทยที่เป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มต่างๆ ได้แก่ หนังสือจินดามณี หนังสือประถม ก กา หนังสือประถม ก กา หัดอ่าน หนังสือประถมมาลาและหนังสืออักษรนิติ

หนังสือจินดามณีเป็นหนังสือเรียนเล่มแรกของคนไทย แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้นได้มีผู้แต่งหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้น กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์สันนิษฐานว่ามีหนังสือประถม ก กา หนังสือประถม ก กา หัดอ่าน หนังสือประถมมาลา หนังสือจินดามณีฉบับความแปลก หนังสือจินดามณีฉบับความพ้องและหนังสือจินดามณีฉบับสำรวมของหมอบรัดเลย์ ปัจจุบันกรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือประถม ก กา เป็นอักษรไทยปัจจุบัน และใช้ศึกษาเกี่ยวกับแบบเรียนภาษาไทยตามสถาบันต่างๆ

ส่วนการศึกษาหลักภาษาไทยในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาเริ่มตั้งแต่การศึกษาที่กระจัดกระจายในโรงเรียนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มาจนถึงการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

หนังสือแบบเรียนหลักภาษาไทยที่ใช้ในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาคือหนังสือแบบเรียนหลวง หนังสือแบบเรียนหลวงนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เขียนขึ้นเพื่อใช้สอนในโรงเรียนต่างๆ ในสมัยนั้น

จนกระทั่งเมื่อมีการตั้งหน่วยงานทางการศึกษาคือกรมศึกษาธิการขึ้นในปีพ.ศ. ๒๔๓๐ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงนิพนธ์หนังสือแบบเรียนเร็ว ๑ เล่ม

และประกาศใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยในโรงเรียนต่าง ๆ แทนหนังสือแบบเรียนหลวง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๑ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงแก้ไขหนังสือตามหลักสูตรที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมกับสภาวะทางสังคมไทยในสมัยนั้นๆ จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาและแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่างๆจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

๑. ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

๒. ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้ปรับปรุงแผนการศึกษานี้ใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

๓. ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๓ และปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑

การปรับปรุงแบบเรียนจะมีมากเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรในระยะต่างๆ ได้แก่

๓.๑ การปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งได้มีการปรับปรุงหลักสูตรมากและมีผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านแบบเรียนอย่างมากเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาแผนใหม่หรือแผนพัฒนา

๓.๒ การปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตลอดจนการเปลี่ยนแปลงหนังสือแบบเรียนหรือตำราเรียนดังกล่าวน่าจะมีผลต่อการศึกษารวมทั้งด้วย ดังนั้นการศึกษาวิจัยพัฒนาการของหลักสูตรภาษาไทย นับตั้งแต่หนังสือแบบเรียนเล่มแรกจนถึงหนังสือแบบเรียนเล่มต่างๆ ในสมัยปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจคิดว่าวิจัย ผู้วิจัยแบ่งการวิจัยออกเป็น ๕ บท คือ บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ ว่าด้วยแบบเรียนภาษาไทย : อดีต – ปัจจุบัน บทที่ ๓ ว่าด้วยการศึกษาหลักสูตรภาษาไทยยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษา บทที่ ๔ ว่าด้วยการศึกษาหลักสูตรภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษา บทที่ ๕ ว่าด้วยผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรภาษาไทย บทที่ ๖ เป็นการสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยพัฒนาการของหลักสูตรภาษาไทยนี้ยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน เท่าที่มีการศึกษาวิจัยมักเป็นภาพรวมของแบบเรียนภาษาไทยสมัยต่างๆ ดังนั้นจุดเด่นของงานวิจัยนี้จะอยู่ที่การศึกษาวิจัยพัฒนาการของหลักสูตรภาษาไทยทั้งในด้านอักษรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์ ตลอดจนจรรยาบรรณว่าแต่ละด้านเข้ามามีบทบาทต่อการศึกษารวมทั้งภาษาไทยในระยะใดบ้าง บทบาทเหล่านั้นมีผลต่อการศึกษารวมทั้งภาษาไทยในปัจจุบันเพียงใด อย่างไรหรือไม่

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการศึกษาหลักภาษาไทยในอดีตถึงปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาบทบาทของหลักภาษาไทยว่ามีผลต่อการศึกษาภาษาไทยในปัจจุบันเพียงใด
๓. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และดำเนินขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลเอกสารจากหนังสือแบบเรียนและตำราสมัยต่างๆระดับการศึกษา ดังนี้
  - ระยะที่ ๑ รวบรวมข้อมูลเอกสารจากหนังสือแบบเรียนสมัยดั้งเดิมหรือสมัยก่อนการปฏิรูปการศึกษา
  - ระยะที่ ๒ รวบรวมข้อมูลเอกสารจากหนังสือแบบเรียนหลักภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้ในสมัยที่มีการศึกษาระบบโรงเรียน
  - ระยะที่ ๓ รวบรวมข้อมูลเอกสารจากตำราหลักภาษาไทยต่างๆที่ใช้ในระดับมหาวิทยาลัยเฉพาะระดับปริญญาตรี
๒. วิเคราะห์ข้อมูลในข้อ ๑
๓. สรุปผลข้อมูล
๔. เสนอผลการวิจัย

๔. ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยการศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยนี้ จะศึกษาวิจัยจากแบบเรียนภาษาไทยสมัยต่างๆ ตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยใช้หนังสือแบบเรียนแต่ละระดับเป็นตัวบ่งชี้ การพัฒนาของการศึกษาหลักภาษาไทย

แบบเรียนหรือตำราหลักภาษาไทย ที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะแบ่งออกเป็น

๑. แบบเรียนภาษาไทยฉบับต่างๆ ที่ใช้ในสมัยดั้งเดิมหรือสมัยก่อนปฏิรูปการศึกษา ที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์และอนุญาตให้จัดพิมพ์
๒. แบบเรียนหลักภาษาไทยระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาที่ใช้ในหลักสูตรต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ
๓. ตำราหลักภาษาไทยที่ใช้เป็นหนังสืออ้างอิงและที่ใช้เรียนในระดับมหาวิทยาลัย

๕. นิยามศัพท์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้นิยามคำว่า พัฒนาการ ว่า การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี

ส่วนคำว่า พัฒนาการ ที่ใช้ในงานวิจัยนี้จะหมายถึง การเพิ่มมุมมองลักษณะภาษาไทยที่กว้างขึ้นและกำหนดเป็นหลักภาษาไทยด้านต่างๆ เช่น อักษรวิธี วิจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์ เป็นต้น

๖. ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยครั้งนี้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้ทราบพัฒนาการของการศึกษาหลักภาษาไทย
๒. สามารถนำไปใช้เป็นแหล่งขององค์ความรู้และแนวคิดด้านหลักภาษาไทยได้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

แบบเรียนภาษาไทย : อดีต - ปัจจุบัน

นับแต่หนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกของไทยที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีแต่งขึ้นใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ ในสมัยปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นมากมาย หนังสือแบบเรียนเหล่านี้อาจใช้เป็นตัวบ่งชี้การศึกษาภาษาไทยแต่ละยุคแต่ละสมัยตลอดจนบ่งชี้พัฒนาการหรือการเพิ่มมุมมองการศึกษาภาษาไทยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะมุมมองด้านหลักภาษาไทยเท่านั้น

การศึกษาภาษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษาภาษาไทยสมัยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษาหรือที่เรียกว่าสมัยการศึกษาแบบดั้งเดิม
๒. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาหรือที่เรียกว่าสมัยการศึกษาระบบโรงเรียน
๓. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาหรือที่เรียกว่าสมัยการศึกษาระบบมหาวิทยาลัย

๑. การศึกษาภาษาไทยสมัยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษาหรือสมัยการศึกษาระบบดั้งเดิม

การศึกษาระบบดั้งเดิมเป็นการศึกษาสมัยแรก ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาสมัยนี้เป็นการศึกษาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางการสอน และมีพระภิกษุเป็นผู้สอน การศึกษาหลักภาษาไทยช่วงนี้เท่าที่ปรากฏหลักฐานจะใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทยฉบับต่างๆ ต่อไปนี้

หนังสือจินดามณี

หนังสือประถม ก กา

หนังสือประถม ก กา หัดอ่าน

หนังสือประถมมาลา

หนังสืออักษรนิติ

หนังสือจินดามณี เป็นหนังสือเรียนเล่มแรกของคนไทยที่ปรากฏเป็นหลักฐานว่า แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้น ได้มีผู้แต่งหนังสือแบบเรียน

ภาษาไทยเพิ่มขึ้น ได้แก่ หนังสือประถม ก กา หนังสือประถมก กา หัดอ่าน หนังสือประถมมาลา หนังสือจินตนิพนธ์ฉบับความแปลก หนังสือจินตนิพนธ์ฉบับความพ้อง และหนังสือจินตนิพนธ์ฉบับ ตำรวมของหมอบรัดเลย์ หนังสือเหล่านี้สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หนังสือเรื่องสุบินทกุมารเป็นหนังสืออ่านหลังจากเรียนหลักภาษาไทยจากหนังสือต่างๆข้างต้นแล้ว ส่วนหนังสืออักษรนิติ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

กรมศิลปากรได้อนุญาตให้สำนักพิมพ์จัดพิมพ์หนังสือแบบเรียนต่างๆดังกล่าว (ยกเว้นเรื่องสุบินทกุมาร) รวมไว้เป็นเล่มเดียวกันและให้เหตุผลว่า “กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นว่าหนังสือเหล่านี้เป็นหนังสือที่หายาก การที่สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการขออนุญาตจัดพิมพ์ขึ้นให้แพร่หลาย จึงนับว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์” (กรมศิลปากร, ๒๕๑๓) ส่วนหนังสือที่เป็นสมุดไทยฉบับต่าง ๆ นั้น กองอักษรศาสตร์ หอสมุดแห่งชาติได้เก็บรักษาไว้ในรูปของไมโครฟิล์ม

การเรียนหนังสือที่วัดและมีพระภิกษุเป็นผู้สอนในแบบดั้งเดิมนี้ได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนในประวัติบุคคลสำคัญๆ ของประเทศ เช่น ใน “ศรีสุนทรานุประวัติ” แบบสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร, หน้า ๑-๘ กล่าวไว้ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระยาศรีสุนทรโวหารได้เล่าเรียนหนังสือไทยกับอาจารย์พระหลายรูป เช่น เล่าเรียนกับหลวงบันเทาทุกขราษฎร์เมื่อครั้งบวชเป็นพระภิกษุที่วัดโสมนัส จังหวัดฉะเชิงเทรา เล่าเรียนกับท่านกรมวาจาจีน ท่านพระครูวิหารกิจจานุการ (กรมวาจาจีน) เรียนมงคลที่ปณีในสำนักพระอุปถยาจาริยศุข ต่อมาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังทรงผนวชอยู่และเล่าเรียนในสำนักพระอาจารย์อื่นๆ เป็นต้น

จากประวัติการศึกษาของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อยากรยางกูร) ข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่าการเล่าเรียนแบบดั้งเดิมจะเน้นทั้งการศึกษาภาษาไทยและการศึกษาธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกให้แก่วัดและพระภิกษุยังทำให้วัดเป็นศูนย์รวมแห่งความรู้ทางพระพุทธศาสนามากขึ้น

จากลักษณะการศึกษาแบบดั้งเดิมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเทศไทยใช้แบบเรียนต่างๆข้างต้นเป็นแบบเรียนหลักมาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง หรือปฏิรูป

๒. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาลักษณะนี้เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๑๑ - พ.ศ. ๒๔๗๕) การศึกษาภาษาไทยช่วงนี้เปลี่ยนจากการใช้วัดและพระภิกษุเป็นผู้สอนมาเป็นการตั้งโรงเรียน เป็นศูนย์กลางการสอนและมีฆราวาสเป็นผู้สอน อย่างไรก็ตามโรงเรียนสำหรับประชาชนในสมัยนี้ยังคงตั้งอยู่ในบริเวณวัด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวังเพื่อสอนภาษาไทยให้แก่เจ้านายและบุตรหลานของขุนนางชั้นสูง และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนขึ้นอีกหลายแห่งจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไปขึ้นที่วัดมหรณพาราม และเปิดโอกาสให้บุตรหลานของสามัญชนเข้าเรียนหนังสือได้ทั่วกัน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ขยายการศึกษาสำหรับประชาชนออกไปยังหัวเมืองโดยยังคงให้พระภิกษุดูแลด้านการสอน ต่อมาได้จัดระบบให้โรงเรียนต่างๆ อยู่ในความควบคุมดูแลของกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ)

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษานี้มี ๒ ระยะคือ

๒.๑ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เรียนก่อนการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการ

แบบเรียนที่ใช้ช่วงนี้เน้นแต่การเรียนภาษาไทยเป็นหลัก ได้แก่ หนังสือแบบเรียนหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เขียนขึ้นเพื่อใช้สอนนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ที่ตั้งขึ้นสมัยนั้น หนังสือชุดนี้มี ๖ เล่ม คือ

๑. มูลบทบรรพกิจ
๒. วาหนิตินิกร
๓. อักษรประโยค
๔. สังโยคพิธาน
๕. ไวยากรณ์พิจารณา
๖. พิศาลการ์นต์

ดังปรากฏในส่วนคำนำของหนังสือว่า “ศุภมัสดุ ลุศักราช ๑๒๓๓ เอพพะสังวัจจระ นฤคศิรมาศกาพปีภย์ ทุคยิตธิพุทธวารบริเจทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระที่นั่งภัทรบิฐ รัชกาลที่ ๕ พระบรมราชวงษานุวงษย์และข้าราชการ

เฝ้าเบื้องบาทงกษมาศโดยลำดับ พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ได้นำต้นฉบับแบบสอนหนังสือไทย ที่ ๑ ชื่อมูลบทบรรพกิจ ที่ ๒ ชื่อวาทินิกรณ์ ที่ ๓ ชื่ออักษรประโยค ที่ ๔ ชื่อสังโยคพิธาน ที่ ๕ ชื่อพิศาลการันต์ รวม ๕ เรื่องนี้ (ไม่รวมไวพจน์พิจารณา) ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย จึงได้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ๒,๐๐๐ ฉบับ เพื่อไว้สำหรับเป็นแบบให้กุลบุตรศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย เป็นเครื่องเรื่องปัญญา ให้ได้ความฉลาดรู้ใช้อักษรและไม่เออกโท ให้ถูกถ้วนชำนาญชัดเจนกว้างขวางเป็นคุณแก่ราชการสืบไป” (พระยาศรีสุนทรโวหาร, ๒๕๐๔ หน้า ๒)

นอกจากนี้ท่านได้แต่งแบบหนังสือไทยเล่มอื่นๆ เพิ่มเติมอีก ได้แก่ ไวพจน์พิจารณา อนันตวิภาคย์ นิติสารสาธก ปกิระณำพจนาคถ์ และแบบโคลงฉันทอีกหลายเรื่อง

ระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนหนังสือทั้ง ๖ เล่มข้างต้นใช้เวลาเรียนประมาณ ๓ ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้เรียนและผู้สอน หากผู้สอนเห็นว่าผู้เรียน “ต่อ” หนังสือได้แม่นยำก็จะสอนเล่มอื่นต่อไป

“แบบเรียนหลวง” ทั้ง ๖ เล่มนี้ใช้เป็นแบบเรียนหลักของคนไทยเป็นเวลาประมาณ ๑๖ ปีคือตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๑๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๑ จึงมีการเปลี่ยนแปลง

๒.๒ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เรียนในระยการก่อตั้งกรมศึกษาธิการ

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นและโปรดให้โอนโรงเรียนต่างๆ มาขึ้นกับกรมนี้ทั้งหมด โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบัญชาการกรมนี้ และทรงดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการเป็นพระองค์แรก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๔ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการรวมกรมกองที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการศึกษาทั้งของพระภิกษุและฆราวาสตั้งเป็นกระทรวง เรียกว่า “กระทรวงธรรมการ” มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดีคนแรก

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในสมัยนี้ ในระยะแรกยังคงใช้หนังสือแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร จนถึงประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๑ จึงเปลี่ยนมาใช้หนังสือแบบเรียนเร็ว ๓ เล่ม ได้แก่ แบบเรียนเร็วตอน ๑ แบบเรียนเร็วตอน ๒ และแบบเรียนเร็วตอน ๓ แบบเรียนเร็วเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ร่วมกับผู้ช่วยคนอื่นๆ เช่น หม่อมเจ้าประภากร และพระยาวิสุทธ์สุริศักดิ์เนื่องจากทรงต้องไปราชการประเทศยุโรป (กฤษณา สินไชย และรัตนภาษาฤทธิ์, ๒๕๒๐, หน้า ๑๘) หนังสือแบบเรียนเร็วนี้ใช้เวลาเรียนย่อจาก ๓ ปี เหลือเพียงปีครึ่ง และได้ใช้เป็นแบบเรียนหลวงเรื่อยมา ดังปรากฏในข้อความตอนหนึ่งว่า

“เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๔๓๑ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอันนับว่าเป็นการสำคัญในการศึกษาอย่างหนึ่ง คือ เปลี่ยนตำราเรียนหนังสือไทย เลิกสอนตามแบบเรียน ๖ เรื่องของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) มาใช้แบบเรียนเร็ว ซึ่งกรมศึกษาธิการแต่งตั้งใหม่ เหตุที่เปลี่ยนตำราเรียนนี้เพราะตำรา ๖ เล่มเดิมสอนแต่กระบวนอักษรวิธี นักเรียนต้องเรียนถึง ๓ ปี จึงจะจบทั้ง ๖ เล่ม ครั้นเมื่อโรงเรียนหลวงสอนวิชาอื่นเพิ่มเติมขึ้นอีก ต้องการเวลาให้นักเรียนเรียนวิชาอื่นได้ใน ๓ ปีนั้นด้วย จึงคิดแบบเรียนเร็ว ๓ เล่มขึ้นใหม่ ให้นักเรียนเรียนรู้อักษรวิธีได้ในปีเดียวทุกปีครึ่งเป็นอย่างซ้ำ แบบเรียนเร็วจึงได้ใช้ในโรงเรียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา...” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๒๕, หน้า ๓๘)

หนังสือแบบเรียนเร็ว ๓ เล่มนี้ มีเนื้อหาและวิธีสอนให้เด็กอ่านหนังสือได้เร็ว ผู้เรียนสามารถเข้าใจจดจำตัวอักษรได้ง่ายขึ้นและได้ผลดี แต่เล่มใช้เวลาเรียนประมาณ ๓ เดือน หนังสือแบบเรียนเร็วได้รับความนิยมเลือกใช้เป็นแบบเรียนเรื่อยมาจนถึงประมาณปีพ.ศ. ๒๔๖๕ บางระยะมีหนังสือแบบเรียนเล่มอื่นได้รับอนุญาตให้จัดพิมพ์เป็นหนังสือเรียนด้วยเนื่องจากระดับชั้นเรียนขยายตัวขึ้น

นอกจากนี้ยังมีหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ เช่น หนังสือสยามไวยากรณ์วากยสัมพันธ์ นิทานสุภาษิต หิโตประเทศ ปกรณา พจนานุกรม (พ.ศ. ๒๔๓๔) หนังสือสยามไวยากรณ์วชิวิภาค (พ.ศ. ๒๔๓๗) เป็นต้น

ตัวอย่างบุคคลสำคัญที่เรียนหนังสือยุคนี้คือ มหาเสวกเอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้เริ่มเรียนหนังสือ ด้วยวิธี “ต่อหนังสือ” ที่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข พ.ศ. ๒๔๓๑ สอบไล่ได้ประโยคหนึ่ง มีพระมหาหนอ(ขุนอนุกิจวิธูร-น้อย จุลวิธูร) เป็นครู ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๕ ถึง พ.ศ.๒๔๖๕ และเป็นรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรกแห่งประเทศไทย

๒.๓ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในระบอบที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาและราชบัญญัติการศึกษา

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ มีพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับแรกเพื่อทดสอบระดับความรู้โดยใช้หนังสือแบบเรียนหลวงเป็นเกณฑ์มาตรฐาน และกำหนดมาตรฐานระดับความรู้ออกเป็น ๓ ประโยค ดังนี้

ประโยค ๑ สอบวิชาหนังสือทั้งอ่าน เขียน กฎเกณฑ์การใช้ภาษา คัดลายมือหัว-บรรจง เลข รู้หลักการบวก ลบ คูณ หาร และทำโจทย์สามัญ

ประโยค ๒ สอบวิชาไวยากรณ์ตลอด อ่านหนังสือใบบอก และทำรายงาน อ่านจับใจความได้ อธิบายและแต่งโคลง กาพย์ ฉันท์ถูกต้องตามหลักการประพันธ์ แต่งจดหมาย คัดลายมือหัว-บรรจบบนกระดาษไม่มีเส้นบรรทัด เลขให้รู้ถึงมาตราวิธี

ประโยค ๓ สอบไวยากรณ์ตลอดจนวจีวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์ ย่อความ เรียงความ แต่งกาพย์ โคลง ฉันท์ อธิบายโวหาร สนทนาโต้ตอบและเทศนาโวหาร คัดลายมือสวย และเร็ว เลขรู้ตลอดเศษวิธี สามารถคิดลูกคิดและทำบัญชีได้

การออกพระราชบัญญัติการสอบไล่ดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้คิดวิธี “ไล่หนังสือไทย” หรือการสอบไล่ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๗ โดยทรงตั้งข้าหลวงสำหรับตัดสินการไล่หนังสือไทย ผู้ที่สอบผ่านจะได้ประกาศนียบัตรรับรองความรู้สามารถเข้ารับราชการได้ในตำแหน่งต่างๆตามระดับความรู้ แม้กระทั่งไพร่หลวง ไพร่สม ไพร่ส่วย ถ้าสอบผ่านก็จะได้นั่งคู่มัสักตลอดชีวิตไม่ต้องสังกัดเจ้านายอีกต่อไป (สมเด็จพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ, ๒๕๒๕, หน้า ๑๕๕)

๒.๔ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในระยะประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา

การสอนตามโรงเรียนในวัดต่างๆในระยะนั้นยังคงให้พระเป็นผู้สอน แต่ละโรงเรียนมักใช้แนวคิดของตนเอง จึงได้มีการตั้งแบบแผนแนวการสอนให้แก่โรงเรียนหลวงทั้งปวง โดยคิดแม่แบบจากส่วนกลางแล้วกระจายแม่แบบแนวคิดนี้ออกไป ดังเช่นมีประกาศพระบรมราชโองการขยายการศึกษาไปหัวเมืองกำหนดให้ใช้แบบเรียนหลวง เป็นต้น พระราชบัญญัติการศึกษาที่จะใช้เป็นแม่แบบของการจัดการศึกษาระดับต่างๆมีดังนี้

๒.๔.๑ พ.ศ. ๒๔๓๘ ประกาศโครงรูปการศึกษาครั้งที่๑ (ตรงกับแผนการศึกษาในปัจจุบัน) โครงรูปการศึกษาระดับนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น และกำหนดเนื้อหาวิชาไว้ชัดเจนดังนี้

๑. ประโยค ๑	การศึกษาตอนต้น	มี ๓ ชั้น
๒. ประโยค ๒	การศึกษาตอนกลาง	มี ๓ ชั้น
๓. ประโยค ๓	การศึกษาตอนปลาย	มี ๔ ชั้น

การศึกษาระยะนี้ยังคงใช้หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑-๓ เนื่องจากผู้เรียนอ่านหนังสือได้เร็วขึ้นใช้เวลาเรียนน้อยลง มีเวลาเรียนวิชาอื่น เช่น เลข เป็นต้น และผลจากการใช้พระราชบัญญัติการสอบไล่ ร.ศ.๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ทำให้กระทรวงธรรมการสามารถประกาศหลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับนี้เป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การศึกษาไทย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๓๘ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (พระองค์เจ้า-กิติยวารลักษ์) ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๘ ถึง พ.ศ.๒๔๔๕ ได้มีรับสั่งให้พิมพ์หนังสือเรียนภาษาไทยขึ้นอีกได้แก่ แบบสอนอ่าน เล่ม ๓ แบบสอนอ่าน เล่ม ๔ ของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) หนังสือพจนานุกรม หนังสือสันสกฤต เล่ม ๑

๒.๔.๒ พ.ศ. ๒๔๔๑ ประกาศโครงการศึกษาครั้งที่ ๒ โครงการศึกษาฉบับนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๔ ชั้น คือ

๑. ระดับมูลศึกษา
๒. ระดับประถมศึกษา
๓. ระดับมัธยมศึกษา
๔. ระดับอุดมศึกษา

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในระบอบนี้คือ หนังสือแบบเรียนเร็ว และมีหนังสือเรียนเล่มอื่นๆ อีกหลายเล่มดังที่ปรากฏในรายชื่อหนังสือที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเคยให้สำรวจเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ เกี่ยวกับ “จำนวนหนังสือเรียนซึ่งเกิดขึ้นใหม่ เปนรายศก...นับแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕ หรือ ร.ศ. ๑๐๑ เป็นต้นมา” (รัชนิ ศรีไพรวรรณ, “แบบเรียน” ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ) ในที่นี้จะเลือกกล่าวถึงเฉพาะหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น หนังสือที่เกี่ยวกับหลักภาษาไทยและหนังสือที่เกี่ยวกับวรรณคดี

หนังสือที่เกี่ยวกับหลักภาษาไทยปี พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๕๔๔ ได้แก่

- หนังสือสยามไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ (พ.ศ. ๒๔๔๒)
- เครื่องหมายวรรคตอน โบราณศัพท์ โบราณศัพท์แปล ศัพท์บาลีแปล แบบเรียนการคัดจดหมายบันทึก แบบเรียนหัดเขียนหวัดเร็ว แบบเรียนคัดหนังสือคัดร้อย แบบเรียนการแต่งจดหมาย แต่งไปบอก แบบเรียนการแต่งหนังสือ ถอดคำประพันธ์ (พ.ศ. ๒๔๔๓)
- หนังสือพจนานุกรม (พ.ศ. ๒๔๔๔)

หนังสือที่เกี่ยวกับวรรณคดีสำหรับฝึกอ่าน ได้แก่ หนังสือรามเกียรติ์ ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ หนังสือรามเกียรติ์ ตอนศึกกุ่มภรรยา คำโคลงนิราศนรินทร์ อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง ราชาราช ตอนศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง เท่เรือ กฤษณาสนนึ่ง

๒.๔.๓ พ.ศ. ๒๕๕๕ มีการจัดกลุ่มประเภทของการศึกษาออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มสามัญศึกษาและกลุ่มวิสามัญศึกษา กลุ่มสามัญศึกษาแบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังเดิม ส่วนกลุ่มวิสามัญศึกษาจะเป็น โรงเรียนอาชีวและโรงเรียนเทียบชั้นอุดมศึกษา

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้น ได้แก่ หนังสือสังข์ทอง ตอนเลื้อกู่ หาเนื้อหาปลา สามก๊ก ตอนโจโฉแตกทัพเรือ หนังสืออักษรวิธี ภาค ๑-๒

ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ มีหนังสือคำนำในการหัดเรียงความ ราชศัพท์

ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีหนังสือเรื่องสังข์ทอง ตอนตักลิ้ เผลงพ่าย สุภายิต โลกนิติคำ โคลง โคลงกระทุ้สุภายิต

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีหนังสือเรียงความแก้ปัญหารธรรม

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ มีหนังสือแบบสอนอ่านเล่ม ๒ หนังสือเรื่องมหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ศัพท์เขมร ประถมก กา

ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีหนังสือแบบสอนอ่านเล่ม ๓

ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีหนังสือนิทานสุภายิต หนังสือคำเทียบ ร ล หนังสือคำมูลศึกษานิทานอิสป

๒.๔.๔ พ.ศ. ๒๕๕๒ เริ่มกำหนดกลุ่มอายุของผู้เรียนที่ควรเรียนจบแต่ละระดับชั้น

ดังนี้

๑. ระดับมูลศึกษา	๓ ปี	เริ่มเรียนตั้งแต่อายุ ๗-๙ ปี
๒. ระดับประถมศึกษา	๓ ปี	เริ่มเรียนตั้งแต่อายุ ๑๐-๑๒ ปี
๓. ระดับมัธยมศึกษา	๓ ปี	เริ่มเรียนตั้งแต่อายุ ๑๓-๑๕ ปี
๔. ระดับอุดมศึกษา	๓ ปี	เริ่มเรียนตั้งแต่อายุ ๑๖-๑๘ ปี

เมื่อพิจารณากลุ่มอายุของผู้เรียนระดับอุดมศึกษาจะเท่ากับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสมัยประกาศใช้หลักสูตรหลวง พ.ศ. ๒๕๕๖

ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ นี้ มีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้น ได้แก่ แบบเรียนมูลศึกษา

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้น ได้แก่ แบบหัดอ่าน ก ข ก กา
หนังสืออิลราชคำฉันท์

๒.๔.๕ **หลักสูตรหลวง พ.ศ. ๒๕๕๖** กระทรวงธรรมการได้ประกาศโครงการ
ศึกษาใหม่เป็นหลักสูตรหลวง เพื่อบังคับให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเมื่ออายุอยู่
ในเกณฑ์ โครงการศึกษาใหม่จัดเป็นการศึกษา ๒ ระดับ ได้แก่

๑. ระดับประถมศึกษา ๕ ปี แบ่งเป็น

ประถมศึกษาสามัญ ๓ ปี

ประถมศึกษาวิสามัญ ๒ ปี

ต้องเรียนวิชาสี่พจนานุกรมไปกับวิชาสามัญ

๒. ระดับมัธยมศึกษา ๘ ปี แบ่งเป็น

มัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี

มัธยมศึกษาตอนกลาง ๓ ปี

มัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ ปี

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กระทรวงธรรมการได้ตั้ง “กรมราชบัณฑิต” ขึ้นมีหน้าที่
เกี่ยวกับจัดพิมพ์ ตรวจตรา คู่มือหนังสือเรียน ทำให้มีผู้แต่งหนังสือแบบเรียนใหม่ๆ มากขึ้น

๒.๔.๖ **พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๔** ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการประกาศการศึกษาภาคบังคับ เด็กที่มีอายุ ๗ ปี
บริบูรณ์ต้องเข้าโรงเรียน หลักสูตรการเรียนและแบบเรียนภาษาไทยยังคงใช้ตามหลักสูตรหลวง
พ.ศ. ๒๕๕๖ แต่มีแบบเรียนอื่นๆ เพิ่มขึ้นบ้าง

๒.๔.๗ **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**, หมวด ๔ แนวการจัด
การศึกษา, มาตรา ๒๓ วรรค (๔), หน้า ๑๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ได้กล่าวถึงภาษาไทยไว้ว่า “...เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง”

๒.๕ **หนังสือแบบเรียนภาษาไทยในระบอบที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ** แผนการ
ศึกษาชาติมีฉบับต่างๆ ดังนี้

๒.๕.๑ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนการศึกษาฉบับนี้เป็นฉบับแรกเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยยึดตามแนวหลักสูตรหลวง แต่เปลี่ยนแปลงบ้าง ดังนี้

ระดับประถมศึกษา	๔ ปี
ระดับมัธยม	๘ ปี แบ่งเป็นสายสามัญ และสายอาชีพ
สายอาชีพ แบ่งเป็นชั้นต้น	๔ ปี และชั้นสูง ๔ ปี รับจากผู้เรียนสำเร็จชั้นประถมศึกษา

ต่อมาได้มีการปรับปรุงแผนการศึกษานี้โดยจัดเป็นระดับชั้นเรียนดังนี้

ระดับอนุบาล	๓ ชั้น
ระดับประถมศึกษา	๔ ชั้น
ระดับมัธยมตอนต้น	๓ ชั้น
เตรียมอุดมศึกษา	๒ ชั้น
สายอาชีพ	

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เรียกว่า “การศึกษาแผนใหม่หรือแผนพัฒนา”

การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงแบบเรียนมากเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาแผนใหม่หรือแผนพัฒนา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้มอบลิขสิทธิ์หนังสือแบบเรียนภาษาไทย “แบบเรียนใหม่” ซึ่งใช้เป็นหนังสือสอนภาษาไทยโรงเรียนเอกชนคือโรงเรียนสตรีจุลนาค (ตัด สิงหเสนี) ให้กระทรวงธรรมการ และได้แต่ง หนังสือ “แบบสอนอ่านใหม่” เพื่อประกอบการเรียนเพิ่มขึ้น หนังสือแบบเรียนใหม่และหนังสือแบบสอนอ่านใหม่ มีทั้งหมด ๗ เล่ม

๒.๕.๒ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๗ กระทรวงธรรมการได้แก้ไขหลักสูตรและประมวลการสอนปีพ.ศ. ๒๔๘๐ และจัดทำประมวลศึกษาพิเศษภาค ๒ ว่าด้วยระเบียบสอนความรู้ตามหลักสูตรสามัญศึกษากับระเบียบสอนวิชาพลศึกษา วิชาลูกเสือและวิชาอนุสภากาชาด แผนการศึกษาฉบับนี้กำหนดหลักสูตรให้เรียนชั้นประถมศึกษา ๔ ปี และใช้หนังสือ “แบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย” ของหลวงจรุณกิจจิวิฑูร และนายจันท์ ขำวิไลเป็นหนังสือเรียน

๒.๕.๓ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๓ แผนการศึกษาฉบับนี้ได้ขยายการศึกษาบังคับจากสี่ปีเป็น เจ็ดปี คือประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี ประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี มัธยม

ศึกษาสายสามัญแบ่งเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี คือชั้น ม.ศ.๑ ถึง ม.ศ. ๓ และมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ ชั้น คือชั้น ม.ศ.๔ ถึง ชั้น ม.ศ. ๕ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๑ ปรับปรุงแก้ไขใหม่ด้วยพระราชบัญญัติประถมศึกษา แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๒๑ การปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ นั้น ยังไม่ค่อยปรับปรุงแบบเรียนมากนัก และเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

๒.๕.๔ แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๒๐ หลังจากรัฐประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๓ เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ สภาการศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินการเกี่ยวกับแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้น โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๔ ระดับ คือ

ระดับก่อนประถมศึกษา

ระดับประถมศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา

ระดับอุดมศึกษา

ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และพ.ศ. ๒๕๒๔ กระทรวงศึกษาธิการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา แบบเรียนต่างๆที่เคยใช้กับหลักสูตร๒๕๐๓ ก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วยโดยตั้งกรมวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำหนังสือเรียนภาษาไทยทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเพราะตระหนักว่าภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย หนังสือเรียนภาษาไทยที่ใช้เรียนช่วงนี้ได้แก่หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งกรรมการจัดทำ หนังสือเรียนภาษาไทย แบ่งเป็น

หนังสือเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ มีหนังสือหลักคือ หนังสือเรียนภาษาไทย และหนังสือส่งเสริมการอ่านและหนังสืออ่านเพิ่มเติมตามระดับชั้น

หนังสือเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วยหนังสือเรียนวิชาบังคับ หนังสือเรียนวิชาเลือก และหนังสืออ่านนอกเวลา

หนังสือเรียนวิชาบังคับ ได้แก่

๑. หนังสือชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑-๓

๒. หนังสือวิชาหลักภาษา เล่ม ๑-๓

หนังสือเรียนวิชาเลือกตามบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับชั้น

หนังสืออ่านนอกเวลาตามบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับชั้น

หนังสือเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายประกอบด้วยหนังสือเรียนวิชาบังคับ หนังสือเรียนวิชาเลือกและหนังสืออ่านนอกเวลา

หนังสือเรียนวิชาบังคับ มี๓ ชุด คือ

๑. ชุดทักษะพัฒนา เล่ม ๑-๒

๒. ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม ๑-๒

๓. ชุดภาษาพิจารณา เล่ม ๑-๒

หนังสือเรียนวิชาเลือก ตามบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับชั้น

หนังสืออ่านนอกเวลาตามบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับชั้น

ต่อมาเปลี่ยนมาใช้หนังสือชุดวรรณสารวิจักขณ์ และวรรณลักษณะวิจารณ์ ตามเหตุผลที่กล่าวไว้ในหนังสือวรรณสารวิจักขณ์ เล่ม ๑ ของกรมวิชาการ พ.ศ. ๒๕๔๑ หน้าคำนำ ว่า

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณสารวิจักขณ์ นี้พัฒนามาจากหนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม ๑-๒ และชุดทักษะพัฒนา เล่ม ๑-๒ โดยผสานหนังสือทั้ง ๒ ชุดดังกล่าวเข้าด้วยกัน ได้ปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหา ความรู้ และกิจกรรมให้เหมาะสมและทันสมัยรวมทั้งได้ปรับเปลี่ยนวิธีนำเสนอให้สะดวกแก่การใช้ยิ่งขึ้น

๓. การศึกษาภาษาไทยในสมัยที่ปฏิรูปการศึกษาให้มีระดับมหาวิทยาลัย

แม้ว่าหลักสูตรการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ จะได้ระบุถึงระดับอุดมศึกษา แต่การศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นเพียงแต่อยู่ในโครงการเท่านั้น ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาขั้นอุดมศึกษาได้ดำเนินการจริงจัง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ และทรงยกกระดับขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ นับว่าเป็นการขยายระดับการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษาโดยตรง ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า “เห็นสมควรจะขยายการศึกษาของโรงเรียนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น ผู้ใดที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้ได้เช่นกัน” (เอกสารรัชกาลที่ ๖ กระทรวงศึกษาธิการเล่มที่ ๔ แผ่นที่ ๓๐, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระยะแรกตั้งเปิดสอน ๔ คณะวิชา คือ คณะวิทยาศาสตร์และคณะอักษรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งที่สอง เพื่อเป็นสถาบันอุดมศึกษาเปิดสอนสาขานิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองและสังคมศาสตร์

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร

ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยภาครัฐจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ แห่ง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นชัชวาลย์ทนต์ ซึ่งเป็นอธิการบดี กรมมหาวิทยาลัยในกระทรวงธรรมการพระองค์แรก ได้ทรงตั้ง คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ขึ้น

ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ คณะอักษรศาสตร์แยกบริหารงานเป็นอิสระจากคณะวิทยาศาสตร์ และปี พ.ศ. ๒๕๐๔ มีการจัดแบ่งแผนกวิชาเป็น ๖ แผนกวิชา คือ แผนกวิชาภาษาไทย แผนกวิชาภาษาตะวันตก แผนกวิชาภาษาอังกฤษ แผนกวิชาภาษาวิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ การจัดแบ่งแผนกวิชาได้พัฒนาเรื่อยมา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นระดับภาควิชา มีทั้งหมด ๑๑ ภาควิชา (พ.ศ. ๒๕๔๕)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงเฉพาะตำราเรียนภาษาไทยที่ใช้ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นภาควิชาแรกและเป็นภาควิชาแม่แบบของการศึกษาภาษาไทย ระดับอุดมศึกษามาจนทุกวันนี้

ตำราเรียนภาษาไทยด้านหลักภาษาที่ใช้ในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว อาจแบ่งออกเป็น

๑. ตำราเรียนหลักภาษาไทยรุ่นเก่าซึ่งปัจจุบันใช้เป็นหนังสืออ้างอิง ได้แก่

๑.๑ หนังสือหลักภาษาไทย ของ พระวรวงศ์วิสิฐ

๑.๒ หนังสือหลักภาษาไทย ของ พระยาอุปถัมภ์ศิลปสาร

๑.๓ หนังสือภาษาเขมร ของ อาจารย์ น้ำ ทองคำวรรณ

๑.๔ หนังสือนิรุกติศาสตร์ ของ พระยาอนุমানราชชน

๒. ตำราเรียนด้านหลักภาษาไทยรุ่นใหม่ได้แก่

๒.๑ โครงสร้างภาษาไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ภาณุพงศ์

๒.๒ ระบบเสียงภาษาไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล

๒.๓ ไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุมเมธา

ในบทต่อไปจะกล่าวถึงหลักภาษาไทยที่กล่าวถึงในหนังสือแบบเรียนหรือตำราเรียนแต่ละเล่มเพื่อพิจารณาพัฒนาการหลักภาษาไทยตามลำดับ

บทที่ ๓

การศึกษาหลักภาษาไทยในแบบเรียนสมัยก่อนการปฏิรูปการศึกษา

ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒ ว่า การศึกษาระบบดั้งเดิม หมายถึง การศึกษาที่ใช้วังหรือใช้วัดเป็นสถานที่เรียน มีพระภิกษุเป็นผู้สอนและผู้อบรมบ่มนิสัย ผู้เรียนเป็นชายมีทั้งที่มาบวชเรียนตอนอายุประมาณ ๑๔-๒๐ ปี และที่บิดามารดามาฝากเป็นลูกศิษย์ พระภิกษุจะสอนหนังสือยามว่างจากศาสนกิจ

หนังสือที่ปรากฏหลักฐานว่าใช้เป็นแบบเรียนในสมัยการศึกษาแบบดั้งเดิม ได้แก่ หนังสือจินดามณี ในสมัยกรุงศรีอยุธยา หนังสือประถม ก กา หนังสือประถม ก กา หัดอ่าน หนังสือประถมมาลาและหนังสืออักษรนิติ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จากการศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยในแบบเรียนแต่ละสมัย ผู้วิจัยพบว่าแบบเรียนภาษาไทยแต่ละเล่มกล่าวถึงหลักภาษาไทยที่มีพัฒนาการรายละเอียดด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. หนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี

ชื่อหนังสือ จินดามณี

หนังสือจินดามณีมีหลายสำนวน ในบันทึกเรื่องหนังสือจินดามณีกล่าวถึงหนังสือจินดามณี ๔ ประเภทคือจินดามณีฉบับความแปลก ฉบับความพ้อง ฉบับพระนิพนธ์กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ฉบับหมอบรัดเลรวบรวม ฉบับที่เรียกว่า “ความพ้อง” เกือบทุกฉบับบอกนามผู้แต่งไว้ว่า “จินดามณีนี้ พระโหราธิบดีเคอมอยู่เมืองสุโขทัย แต่งถวาย แต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าลพบุรี” (จินดามณีเล่ม ๑-๒, หน้า ๑๖๐) งานวิจัยนี้ศึกษาหนังสือจินดามณี ๓ ฉบับ คือ ฉบับพระโหราธิบดี ฉบับพระนิพนธ์กรมหลวงวงษาธิราชสนิท และฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ซึ่งกรมศิลปากรเป็นผู้ชำระในหนังสือจินดามณีเล่ม ๑-๒

ผู้แต่ง พระโหราธิบดี

ผู้แต่งหนังสือจินดามณี ฉบับความพ้อง คือ พระโหราธิบดี ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ว่าเป็นพระอาจารย์สอนภาษาไทยแก่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระโหราธิบดีได้รับยกย่องว่าแต่งตำราจินดามณีได้ดียิ่งและเป็นตำราเรียนอันวิเศษในภาษาไทยเล่มหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครสามารถทำได้ในเวลานั้น หนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีนี้น่าจะเป็นผลให้อักษรศาสตร์และวรรณคดีไทยเจริญก้าวหน้าขึ้น ทั้งในสมัยนั้นและสมัยต่อมา (ชนิต อยู่โพธิ์, ๒๕๑๔: ๑๗๒)

เวลาแต่ง

หนังสือจินดามณีแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช น่าจะประมาณปี พ.ศ. ๒๒๑๕ หรือ จ.ศ. ๑๐๓๔ ปีชวดศก (จินดามณี, ๒๕๑๔ : ๑๔๐) รวมระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ มาถึงปัจจุบันปี พ.ศ ๒๕๔๖ ประมาณ ๓๔๒ ปี

ลักษณะที่แต่ง

พระโหราธิบดีเขียนจินดามณีเป็นคำอธิบายประเภทความเรียงและคำประพันธ์ประเภทโคลงรวมทั้งกลบทชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ไทยนับ ๓ ไทยนับ ๕ ไทยหลง ฤกษ์แปลงสาร หนังสือจินดามณีน่าจะเป็นตำราเรียนภาษาไทยมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนกระทั่งถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงนับได้ว่า หนังสือจินดามณีเป็นตำราเรียนภาษาไทยที่ใช้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนั้นยังไม่มีมีการพิมพ์หนังสือ หนังสือหรือตำราในยุคนี้ใช้จารลงในใบลานบ้าง เขียนลงในสมุดไทยบ้าง

ความสำคัญ

หนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีได้ชื่อว่าเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่ปรากฏเหลือเป็นหลักฐานในรูปเล่มสมุดไทย^๑ มาถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงการศึกษาลึกภาษาไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมาได้เป็นอย่างดี ดังมีโคลงกล่าวถึงความสำคัญของจินดามณีบทหนึ่งว่า

อักษรจัดถัดเหนือ	โดยดับ
ปนสารสืบสืบ	บอกไว้
เข็บบรรคควรค่านับ	อุปเทศ
นรชนสนใจได้	ชื่อเชื้อเมธา (น.๘๖)

^๑สมุดไทยไม่มีเลขหน้ากำกับเนื่องจากสมุดไทยจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวคือใช้กระดาษยาวติดต่อกันเป็นแผ่นเดียวแต่พับกลับไปกลับมาเหมือนกระดาษต่อเนื่องในปัจจุบัน การนับหน้าสมุดไทยจะนับเป็นกลีบซึ่งหมายถึงรอยพับคู่หนึ่งของแต่ละด้านหรือจะนับเป็นหน้าก็ได้ ดังนั้นสมุดไทยที่มีจำนวน ๓๐, ๔๐ กลีบจะเท่ากับสมุดไทย ๖๐ หน้า ๘๐ หน้า ตามลำดับ โดยทั่วไปสมุดไทยมี ๒ สี คือ สีดำและสีขาว เราจึงเรียกว่า สมุดไทยดำและสมุดไทยขาว

การศึกษาภาษาไทยสมัยนั้นน่าจะศึกษาจากจินตมณีเพียงเล่มเดียว ไม่มีหลักสูตร ไม่มีกำหนดเวลา ขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาสของผู้เรียนและผู้สอน

จากการวิจัย**หลักภาษาไทยในจินตมณี** พบว่าพระโหราธิบดีกล่าวถึงหลักภาษาไทยที่อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ อักษรวิธี และฉันทลักษณ์ ดังนี้

อักษรวิธีในจินตมณี

หลักภาษาไทยที่เกี่ยวกับอักษรวิธีในจินตมณี ประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้

๑. อักษรศัพท์ เป็นส่วนที่รวบรวมคำศัพท์ที่มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑.๑ **คำศัพท์-คำแปลศัพท์** คำศัพท์ต่างๆส่วนนี้มักเป็นคำบาลีสันสกฤต ผู้ประพันธ์คือพระโหราธิบดีจึงกำกับคำแปลไว้ด้วย กรมศิลปากรเรียกส่วนนี้ว่า “อักษรศัพท์” มีลักษณะเหมือนพจนานุกรมคำศัพท์ การกำกับคำแปลในส่วนนี้ทำให้เห็นลักษณะการสร้างคำชนิดต่างๆที่ปัจจุบันเรียกว่าคำซ้อน เช่น

๑) แปลแบบคำซ้อนเพื่อความหมาย เช่น

แพทย์หมอ รักษษย์กษย์ ธนทรัพย์ ศัพท์สำเนียง

คำว่า หมอ ยักษ์ ทรัพย์ สำเนียง ต่างก็เป็นคำแปลของแพทย์ รักษษ ธน

ศัพท์ ตามลำดับ

๒) แปลแบบคำซ้อนชนิดคำคู่ เช่น

โจทจำเลย แตรสังข พาทยพิณฑ

คำคู่ในที่นี้ หมายถึง คำที่ใช้คู่กันเสมอ

๑.๒ คำราชาศัพท์ เช่น

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรบรมนารถพระเจ้าอยู่หัว

เสด็จพระราชดำเนิน ด้วยช้างพระที่นั่ง

เสด็จด้วยม้าพระที่นั่ง เสด็จด้วยเรือที่นั่ง

๑.๓ **คำพ้องเสียง** คำพ้องเสียงในจินตมณีมีมากมาย ทั้งชนิดที่เป็นคำพ้องเสียงทั้งคำ และคำพ้องเสียงบางส่วน ตัวอย่าง คำพ้องเสียงทั้งคำ เช่น

พระบาท บาตรพระสงฆ์ ภาษีเชือกคล้อง เงินบาท บาดอาวุธ

แก่นสาร ใจสานต นังโรงศาล สานแพง เข้าสาน พิศาล (กว้างขวาง)

พิมพ์สารราช ตรลาดพศาล คำพ้องเสียงชนิดนี้ปัจจุบันยังคงนำมาใช้ในภาษาไทย

คำพ้องเสียงบางส่วน เช่น อุบาทวะ วิบัติ นิยายนิบาต สิบระบาท คำพ้องเสียงเหล่านี้มีเสียงสระสั้นยาวต่างกัน ปัจจุบันไม่ถือว่าเป็นคำพ้องเสียง

๑.๔ คำไวพจน์ คือคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน เช่นคำไวพจน์ที่ หมายถึง สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้า เช่น

สัมพันธัญญาน / ตถาคต / ทศพลญาณ /
 อชิตบพิตรจอมอารย / ไตรโลกาจารย์ /
 ศรีภพมกุฎโลกย / เมาลี / ศรีภูวนารรถ / ศรีสุกต /
 ชินนทร / ชินนราช / ชินศรี /
 โลกนาโถ / มุนิราชะ / ธรรมราช / สัมพุทธโ /
 ไตรภพนาถ / สัตตาเทวา /

๑.๕ คำแผลง คือคำที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ สระ หรือ วรรณยุกต์ แต่คง ความหมายเดิม พระโหราธิบดีมีวิธีแผลงคำลักษณะต่างๆ เช่น

รุช รัช แปลว่า ธง
 บิดา บิคร บิตุเรศ บิตุราช แปลว่า พ่อ
 ซายา ซายศ ซายนทร แปลว่า ภรรยา

พระโหราธิบดีได้กล่าวถึงความสำคัญของคำศัพท์เหล่านี้ว่าเป็นศัพท์สำคัญที่ นักปราชญ์ควรรู้จักเพื่อใช้แต่งคำประพันธ์ ในข้อความว่า “ชื่อว่า สรรพนาม นักปราช จึง ประกอบเพราะให้ใช้สรรพภาพยกลอนทั้งปวง ถ้าแลมิได้เรียนถ้อยคำทั้งปวง จแปลอักษร ให้เรียน จึงรู้จักรอักษรใช้ให้ชอบ แลนักปราชทั้งปวงพึงเรียน ตามบังคับไว้นี้แล ฯ” (จินตมณี: หน้า ๑๑)

๒. การสะกดคำ

หนังสือจินตมณีให้ความสำคัญกับการสะกดคำที่ใช้ ศ ษ ส ใ ไ ฤ ฎ ฏ ภา ดังนี้

๒.๑ ความสำคัญของการใช้ ศ ษ ส คือ ทำให้รู้ว่าในภาษาไทยมีคำที่ยืมมาจาก ภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต เป็นต้น และเพื่อให้เกิดความระวังในการเขียนคำพ้อง เสียง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

๐ สอลอแลศอชอ	ก็ประกาศทั้งสาม
พิเศศโดยนาม	ประเภทภาษา
สบศับทะกล่าวนิมไร	บ่มิกลาดมิคราคลาย
เพื่อให้มหาชนทั้งหลาย	ผู้อ่านจเขียนตาม (จินตมณี, หน้า ๑๕)

ตัวอย่างคำที่ใช้ ศ ษ ส พระโหราธิบดีแต่งไว้เป็นวสันตดิถีฉันทน์ แบ่งเป็น ตัวอย่างคำที่ใช้ ศ ทั้งที่เป็นพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกดแม่กด เช่น

○ อาศรมศีลแลศิวา ศร โศตรเศรชฐี

อากาศแลพิสมสุลี ยศศักคิอศวา

ตัวอย่างคำที่ใช้ ๕ ทั้งที่เป็นพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกดแม่กด เช่น

○ บุษบาแลกฤษณกฤษ เขษมกรษัศรชัศรี

โอภายจกษุมหิสี รัภยโทษญา

ตัวอย่างคำที่ใช้ ๘ ปรากฏแต่ตัวอย่างที่เป็นพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกดแม่กด เช่น

○ เสจรเสดจแลสังขพัศ คุสิตเสวตรเสวอยธรมย

ปราสาทศาสตรศัศวสม นกนิสาธูสงสาร

๒.๒ ความสำคัญของการใช้ไม้ม้วน (ไอ) ไม้มลาย (ไอ) คือ ทำให้เห็นว่าภาษาไทยมีคำออกเสียงเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน แต่สะกดต่างกัน คำที่ใช้ไม้ม้วนในภาษาไทยมีเพียง ๒๐ คำ ส่วนคำที่ใช้ไม้มลายมีจำนวนมากกว่า ในหนังสือจินตมณีนันทิกไว้ว่ามี ๘๐ คำ

ความเห็นของพระโหราธิบดีที่กล่าวถึงการใช้ไม้ม้วนและไม้มลายปรากฏในคำประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

○ หนึ่งโศคคือไม้ม้วน ไม้มลายอนเภา

ประกอบเป็นฉันทา ผู้พิเศษอย่าหลงไหล (จินตมณี, หน้า ๑๕)

หมายความว่า คำในภาษาไทย ที่ใช้ไม้ม้วน และไม้มลายมีจำนวนมากต้องระวัง สะกดให้ถูกต้อง ตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ม้วน และไม้มลายสะกด พระโหราธิบดี ผูกเป็นคำประพันธ์ ทำให้ผู้เรียน ซึ่งน่าจะเป็นพระภิกษุสามเณร ได้อ่าน และเพลิดเพลินด้วย

นอกจากนี้คำประพันธ์ตัวอย่างของคำที่ใช้ไม้ม้วนน่าจะเป็นต้นแบบที่ใช้อ้างถึงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างดังนี้

○ ฝัใจแลให้ทาน ทังนอกใน และไหมโส

ใครใคร่และของโย อันไคใช้และไหลหลง (จินตมณี, ๑๕)

๒.๓ ความสำคัญของ ฤ ฤ ฤ ฤ

พระโหราธิบดีกล่าวถึงการใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ ไว้ตอนหนึ่งว่า

○ อนึ่งจึงให้ใช้ ฤ ฤ ใส่โดยค้ำกล

ฤ ฤ ก็อำพน โวหารชอบสธารการ (จินตมณี, ๑๖)

หมายความว่า การใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัว ฤ ควรพิจารณาให้เหมาะสม คือ ให้รู้ว่า ควรออกเสียงอย่างไร เนื่องจาก ฤ ออกเสียงได้หลายอย่าง เช่น

ฤ ในคำว่า ฤกษ์ อ่านออกเสียงเป็น เรอ ว่า เริก

ฤ ในคำว่า ฤทธิ อ่านออกเสียงเป็น ริ ว่า ริค

นอกจากนี้การอ่านบทประพันธ์ต้องคำนึงถึง สัมผัสด้วย จึงต้องเพิ่มความระมัดระวัง การใช้และการอ่านมากขึ้น ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “บุคคลผู้ใดเขียนหนังสือกาพย์โคลงพากย์ฉันทให้ดูอักษร ๔ คือ ฤ ฤ ฤ ฤ นี้ให้ชอบกับกลอนควรจึงใใส่ มิชอบกลอนอย่าใใส่ ไม่รู้อ่านก็มีพิครู้อ่านก็พิคกันแล...” (พระโหราธิบดี, หน้า ๑๗)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ แต่งคำประพันธ์ และการอ่านให้เกิดสัมผัส ส่วนการสะกดคำที่ใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ อาจใช้ตัว ร ล แทนได้ เพื่อป้องกันการอ่านผิด ดังข้อความว่า

“ผู้รู้เขียนให้เขียนดังนี้ ชอบฤทธิใใส่ ฤทธิ ชอบริทธิใใส่ ริทธิ ชอบ พฤนทร ใใส่ พฤนทร ชอบ พรินทรใใส่ พรินทร ชอบ ริ ตัวนี้ใใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ใใส่ตัวนี้... ชอบ ลี ตัวนี้ใใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ใใส่ตัวนี้... (พระโหราธิบดี, หน้า ๑๘)

๓. การอธิบายหลักต่าง ๆ ของอักษรไทยในจินดามณีเล่ม ๑

ผู้วิจัยพบว่าคำอธิบายเกี่ยวกับอักษรไทยในจินดามณีในสมัยนั้นน่าจะยังไม่มีศัพท์เฉพาะทางหลักภาษาไทยเหมือนปัจจุบัน กล่าวคือ ยังไม่ได้ใช้คำว่า “พยัญชนะ” “สระ” “วรรณยุกต์” แต่อธิบายด้วยคำว่า “อักษร” หมายถึง พยัญชนะ ใช้คำว่า “ผัน” “ไม้เอก” “ไม้โท” อธิบายเกี่ยวกับรูปและเสียงวรรณยุกต์ ส่วนการอธิบายเกี่ยวกับ “สระ” น่าจะใช้คำว่า “แจก” และใช้คำว่า “คำ” ตรงกับคำว่า “เสียงวรรณยุกต์” ในปัจจุบัน นอกจากนี้ไม่มีคำอธิบายนำ แต่จะเริ่มเนื้อความโดยตรง ตัวอย่างเช่นเมื่อจะกล่าวถึง การแจกลูกสระ และอักษรสามหมู่ ก็จะเริ่มโดยตรงว่า

นโม พุทธาย สิทธิ อ ออ อี อี อี อู อู ฤ ฤ ฤ ฤ เอ แอ ไอ โไอ โอ เอา ออ อะ
 ขบ ฌ ฐ ถ ผฝ ศษสห
 ก จ ฉ ฉ คต บป อ
 คคฆง ชชฌญ ทฒณ ทธน พพภมยรลาว พ ฮ

ความรู้ด้านหลักต่างๆ ของอักษรไทยในจินดามณีเล่ม ๑

ผู้วิจัยพบว่าพระโหราธิบดีผู้แต่งหนังสือจินดามณีให้ความสำคัญกับเรื่องเสียงของคำเพื่อช่วยให้อ่านและแต่งโคลงไพเราะถูกต้องตามกฎเกณฑ์ และพบว่าคำอธิบายด้านเสียงในสมัยนั้นอธิบายจากรูปอักษรซึ่งหมายถึงพยัญชนะ สระ ไม้เอก ไม้โท ที่ใช้แทนเสียง เนื่องจากยังไม่มีศัพท์อักษรใช้

ความรู้ด้านต่างๆ ของอักษรไทยในหนังสือจินดามณีเท่าที่พบ ได้แก่

๑. ความรู้ด้านพยัญชนะไทย

ในหนังสือจินตตามณีแบ่งอักษรพยัญชนะ ๔๔ ตัว เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พระโหราธิบดีอธิบายว่า “อักษร ๑๑ ตัว อยู่บนบันทัดนั้นคือ ข ช ฉ ฐ ถ ผ ฝ ส ศ ษ ห ให้อ่านออกเสียงสูงเสมอกันไป” (น. ๑๕) อักษรกลุ่มนี้พระโหราธิบดีเรียกชื่อว่า อักษรเสียงสูงและให้ข้อสังเกตอักษรสูงที่มีสระเสียงสั้นว่า “อ่านหนักลงที่ ๔ ตัว” คือ จิ จิ ชุ ชะ

กลุ่มที่ ๒ พระโหราธิบดีอธิบายว่า “อักษร ๓๓ ตัว อันเหลือนั้น ให้อ่านเสียงกลางเสมอกันไปดุจ ค ง จ ฉ” (น. ๑๕) อักษรกลุ่มนี้พระโหราธิบดีแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มตามลักษณะเสียง คือ

(๑) อักษรกลาง ๕ ตัว คือ ก จ ฉ ฐ บป อ และอธิบายลักษณะเสียงว่าเป็น **ตัวเบาไม่ก้อง** นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อสังเกตอักษรกลางกับสระเสียงสั้นว่า “อ่านเบาสูงขึ้นที่ ๔ ตัว” คือ กิ กิ กุ กะ คิ คิ คุ ตะ อี อี อุ อะ

(๒) อักษรเสียงกลาง ๒๔ ตัว อันเหลือจาก ๕ ตัวนั้น ได้แก่ ค ค ฃ ง ช ช ฉ ฉ ฅ ฅ ฌ ฌ ฎ ฎ ฏ ฏ ฑ ฑ ฒ ฒ ณ ณ ด ด ถ ถ ธ ธ น น เป็น **ตัวก้องต่ำ** และให้ข้อสังเกตอักษรเสียงกลางที่มีสระเสียงสั้นว่า “อ่านทุ้มลงที่ ๔ ตัว” คือ คิ คิ คุ ตะ

ในด้านพยัญชนะตัวสะกด หนังสือจินตตามณีไม่ได้ใช้คำว่า พยัญชนะตัวสะกด แต่ใช้วิธีแจกลูกโดยตรง นับได้ ๗ แม่หรือมาตรา ได้แก่ แม่ กง กน กม เกอย กก กค กบ ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

“กง กง กค กม มา ตามต่อกบ กก เกอย สุกใช้” (จินตตามณี, หน้า ๒๗)

๒. ความรู้ด้านอักษรควบ

ในหนังสือจินตตามณีไม่ได้ใช้คำว่า อักษรควบ แต่อธิบายว่า “เมื่อแจกควบกันเป็นประโยคโดยโวหารโลกย์” และมีเชิงอรรถอธิบายว่าหมายถึง “ผันอักษรกล้ำ” (จินตตามณี, หน้า ๒๑) พร้อมกับแจกลูกอักษรที่ควบกับ ร ล ว รวมทั้ง หน. อย. เท่าที่ปรากฏมี ๑๕ รูป คือ กล กร กว ขล ขว คล ตร ตล ตว ปร พร พล หว หล อย จัดเป็นกลุ่มได้ตามตาราง ดังนี้

กล กลา	กลี กลี	กวิ กวิ
คล คลา	คลี คลี	คว ควา
คว ควา	ควี ควี	ขล ขลา
		ขลี ขลี

ตรี ตร ตรา ตรี	ปติ ปล ปลา ปติ
พลี พล พลา พลี	พรี พร พรา พรี
ผลี ผล ผลา ผลี	
หลี หล หลา หลี	หวิ หว หวา หวิ
อयी อย อยา อयी	

๓. ความรู้ด้านสระ

สระที่ปรากฏในหนังสือจินตคามณีแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

(๑) กลุ่มที่ใช้แจกลูกแม่ ก กา มี ๑๖ รูป ได้แก่

อ   อา   อิ   อี   อี   อี   อุ   อุ

เอ   แเอ   โ   โ   โ   เอา   อำ   อะ

สระทั้ง ๑๖ รูปนี้ใช้แจกลูกแม่ ก กา ดังนี้

กิ   กี   กุ

ก   กา   กิ   กี   กู   เก   แก   ไก   โก   โก   เกา   กำ   กะ

สระกลุ่มนี้ปัจจุบันจัดอยู่ในกลุ่มสระเดี่ยว ๑๒ รูป คือ อะ อา อิ อี อี อี อุ
อุ เอ แอ โอ ออ ส่วน ไอ โอ อำ เอา ตามหลักอักษรวิธีไทยถือว่าเป็นสระเกินหมายถึงสระ
ที่แม่ไม่ปรากฏรูปตัวสะกดแต่เวลาออกเสียงมีเสียงตัวสะกดอยู่ด้วยเพราะถือว่าเป็นประกอบด้วย สระ
อะ ที่มี ข ม ว สะกดตามลำดับ คือ   ไอ โอ   เกิดจาก   สระ อะ + ย

อำ   เกิดจาก   สระ อะ + ม

เอา   เกิดจาก   สระ อะ + ว

(๒) กลุ่มสระที่ใช้แจกลูกเมื่อมีตัวสะกดมี ๑๘ รูป ได้แก่

โอะ   อะ   อา   อิ   อี   อี   อี   อุ   อุ

เอ   แเอ   โอ   ออ   อัว   เอ็ย   เอ็อ   เออ   เอิน

สระกลุ่มนี้ไม่นับรวมสระ ใ ใ -เ- อำ แต่เพิ่ม สระ ออ อัว เอีย เอือ รวมเป็น ๑๘ รูปดังนี้ กน กนน กาน กิน กีน กิ่น กิ้น กุน กูน เกน แกน โคน กอน กวน เกียน เกือน เกอน เกิน

ปัจจุบันสระ ออ เออ จัดอยู่ในกลุ่มสระเดี่ยว ส่วนสระ อัว เอีย เอือ จัดอยู่ในกลุ่มสระประสม

(๓) กลุ่มคำตาย หรือสระเสียงสั้น

ในหนังสือจินตตามณีกล่าวถึงคำตายในภาษาไทยว่า หมายถึง คำที่แจกลูกสระเสียงสั้นซึ่งมี ๑๕ เสียง แบ่งเป็นคำตายประสมสระเสียงสั้น ๑๒ เสียง ได้แก่

กิ กี่ กุ กะ เกะ แกะ โกะ เกาะ
เกียะ เกือะ เกออะ กัวะ

และคำตายที่สะกดด้วยมาตราตัวสะกด 3 มาตรา คือ แม่กก แม่กค แม่กบ พระโหราธิบดีได้แต่งโคลง ๔ บทลักษณะของคำตาย ไว้ว่า

○ แจก ก กา ท่านห้าม	โดยหมาย
กิ กี่ กุ กะ ตาย	แห่งหัน
เกียะเกือะเกออะกัวะราย	เรียงทั่ว ใปนา
กะแกะโกะเกอนั้น	เหล่านี้คำตาย
○ กก กค กบ เหล่านี้	คำตาย
ให้ถูกลบทรทั้งหลาย	พึงรู้
กน กง กม กิปราย	สามเหล่า นีนา
ควรวใส่เอกโทผู้	ปราบไว้เปนเฉลิม ฯ

(จินตตามณี, หน้า ๓๑)

๔. ความรู้ด้านการผันอักษร

พระโหราธิบดีได้แบ่งพยัญชนะไทยทั้ง ๔๔ ตัว ออกเป็น สองกลุ่ม คือ อักษรเสียงสูง และ อักษรเสียงกลาง ได้แสดงระดับเสียงโดยวิธีเขียนลดหลั่นบรรทัดเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจดังนี้

	ข ข	ฃ	ฐ	ถ	ฝ ฝ	ส ศ ษ ห
ก		จ	ฉ ฉ	ช ช	บ ป	อ
	ค ค ฅ ฆ	ช ฌ ฌ ญ	ท ฒ ฒ	ท ฐ น	พ ฝ ภ ม ย	ฮ
					ร ล ว ฬ	

ส่วนการผันอักษรนั้น พระโหราธิบดีไม่ได้ใช้คำว่า ผันอักษร แต่กล่าวถึงคำว่า ผัน ว่า “ให้อ่านผันออกไปแต่ละ ๓ คำ” (จินตามณี, หน้า ๒๐) และยังไม่ได้ใช้คำว่า วรรณยุกต์ แต่ใช้ว่า ไม้เอก ไม้โท โดยมีคำที่ยังไม่ได้วรรณยุกต์เป็นคำต้น คำที่มีไม้เอกสะกดเป็นคำกลาง และคำที่มี ไม้โทสะกดเป็นคำปลาย ดังนั้นการผันอักษรในหนังสือจินตามณีจึงผันด้วยไม้เอก กับไม้โทลดหลั่น กันเป็นคำต้น คำกลาง และคำปลาย เท่านั้น ดังนี้

(๑) การผันอักษรสูง คำต้น อ่านสูงขึ้น ลดลงตามไม้เอก ไม้โท อ่านทุ้มลง ดังคำอธิบายว่า “คำต้นให้อ่านสูงแล้วลดลงไปตามที่ไม้เอก ไม้โท” ดังนี้

ขา		ขิง	
	ข่า		ขิ่ง
		ข้า	ขี้ง
คำต้นอ่านสูงขึ้น	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงจัตวา	ขา
คำลดลงตามไม้เอก	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงเอก	ข่า
คำลดลงตามไม้โท	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงโท	ข้า

(๒) การผันอักษรกลาง

ก. แม่ ก กา หนังสือจินตามณีอธิบายว่า “คำต้นให้อ่านเป็นคำกลาง แล้วจึงอ่าน ขึ้นไปตามไม้เอก แล้วลงไปตามไม้โท ดังรูปจั่วนี้” เช่น

	ก่า		
	กา	ก้า	(น.๒๐)
	แสดงว่าในสมัยอยุธยา การผันวรรณยุกต์ จะใช้เพียง ๒ รูป สามเสียง คือ		
คำต้นอ่านเป็นคำกลาง	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงสามัญ	กา
คำอ่านขึ้นไปตามไม้เอก	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงเอก	ก่า
อ่านลงตามไม้โท	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงโท	ก้า

ข. การผันวรรณยุกต์อักษรกลางมีตัวสะกด อ่านเสียงเดียวตามตัวสูงต่ำ ผันเป็น สามคำตามไม้เอก ไม้โท

จ่าง		
จาง	จ้าง	(น. ๒๒)

ค. การผันวรรณยุกต์อักษรต่ำ ที่ใช้ในปัจจุบันในจินตามณีเรียกว่า “อักษรกลาง ก้องต่ำ” มี ๒๔ ตัว การผันวรรณยุกต์ใช้วรรณยุกต์ ๒ รูป คือ ไม้เอก ไม้โท แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. อักษรต่ำมาตรา ก กา

น้ำ

นา

นำ

(น. ๒๒)

การผันวรรณยุกต์อักษรต่ำในสมัยอยุธยาใช้เพียง ๒ รูป ๓ เสียง คือ คำต้นอ่าน

เป็น

คำกลาง	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงสามัญ	นา
อ่านหุ้มลงตามไม้เอก	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงโท	นำ
อ่านสูงขึ้นตามไม้โท	เทียบเท่าปัจจุบัน	เสียงตรี	น้ำ

๒. อักษรต่ำ มาตราตัวสะกด ตัวอย่าง

อักษรต่ำมาตราตัวสะกด กน

กัณ

กัณ

กัณ

๕. ความรู้ด้านเครื่องหมายต่างๆ

หนังสือจินตตามณีกล่าวถึงเครื่องหมายต่างๆที่ใช้ในหลักภาษาไทยสมัยนั้น ๘ รูป ได้แก่

๑. ะ วิสรรชนีย์	๕. ั ทัณฑมาฏ
๒. ิ พินเอก	๖. ึ ไม้ตายคู่
๓. ุ พินโท	๗. ุ ฝนทอง
๔. ุ นฤกहित	๘. ๐ ฟองมัน

การเรียนรู้ภาษาไทยสมัยก่อนนั้น ถ้าผู้เรียนอ่านออกเขียนได้และเข้าใจการใช้เครื่องหมาย ทั้ง ๘ ข้างต้นก็สามารถเข้าทำงานเป็นเสมียนได้ ดังในโคลง ๔ ว่า

เป็นเสมียรรอบรู้	วิสัญญ์
พินเอกพินโททัณฑ	ฆาฏคู่
ฝนทองอีกฟองมัน	นฤกहित นั้นนา
แปลสิ่งนี้ใครรู้	จึงให้เปนเสมียร

ฉันทลักษณ์ในจินดามณี

ฉันทลักษณ์ในจินดามณี ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ก. การแต่งคำประพันธ์ กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์

เมื่ออธิบายหลักการใช้ตัวอักษร พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์แล้ว พระโหราธิบดีผู้แต่งจินดามณีได้อธิบายวิธีแต่งโคลง ๔ และได้ให้ตัวอย่างโคลง ๔ ประเภทต่างๆ มากมาย รวมทั้งตัวอย่างกาพย์ กลอน ฉันท์ด้วย ดังนี้

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ มี ๘ บท ใช้เขียนไหว้ครู และอธิบายความต่างๆ พระโหราธิบดีไม่ได้อธิบายวิธีแต่ง แต่ให้ผู้อ่านสังเกตเอง หรืออาจอธิบายในขณะที่สอน กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ในจินดามณี กล่าวถึง

- บทไหว้ครู ได้แก่ ไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และครูอาจารย์ ตัวอย่าง

นมัสัสติวา นบพระศาสดา นบพระธรรมาน

นบสงฆ์ผู้เปน นานูญแก่นสาร นบครูอาจารย์ ท่านผู้สั่งสอน (น. ๑๒)

- อักษรไทยชนิดต่างๆ ได้แก่ ไตรยางค์ ศ ข ฌ ไม้ม้วน ไม้มลาย ไม้เอก ไม้โท ฝนทอง ฟองมัน ดังนี้

อักษรเป่นหมู่ สอสามเป่นคู่ ไม้ม้วนไม้มลาย

ไม้เอกไม้โท เป่นคู่หมู่หมาย ปฏิหารปรกาย ฝนทองฟองมัน (น. ๑๒)

ข. ความสำคัญของสัมผัสและเสียงหนักเบา

พระโหราธิบดีอธิบายว่า สัมผัสและเสียงหนักเบา สองสิ่งนี้ต้องใช้ให้เหมาะสมตามฉันทลักษณ์ ดังนี้

สติลชนิด กาพย์กลอนพดติด ฆิครัดเกี่ยวพันธ์

คิดควรจงแม่น อย่าได้เสรอดสรัน อย่าเอาอันพร มาใส่ใ้การ (น. ๑๒)

นอกจากนี้พระโหราธิบดียังกล่าวถึงคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ที่ใช้คู่กันคือวสันตดิถีฉันทใช้คู่กับไตรภูกฉันท กาพย์มังกรพันธ์ อิทรวิเชียรใช้คู่กับอารยฉันทว่า

หนึ่งวสันตดิถี คู่ฉันทไตรภูก กาพย์มังกรพันธ์

บทอินทวิเชียร คู่อารยฉันท ผูกไว้ทุกสรรณ ทุกพรรณเกี่ยวการณ

ค. การแต่งโคลง ๔ แขนงโคลง ๔

พระโหราธิบดีอธิบายการแต่งโคลง ๔ มีแผนผังประกอบและยกตัวอย่างโคลง ดังข้อความว่า “ผิว ผู้จะทำสุภาพโคลง ให้ดูจุกกระบวน” ดังนี้

๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐
สิบเก้าเสาวภาพแก้ว	กรองสนธิ์
จันทรมณฑลกล	สี่ถั่ว
พระสุริยเสด็จดล	เจ็ดแห่ง
แสดงว่าครูโคลงล้วน	เศษสร้อยมีสอง (น.๓๔)

โคลงตัวอย่างในหนังสือจินดามณี ที่ยังคงใช้มาจนปัจจุบัน คือ

เสียงภาเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงย่อมขอยศใคร	ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับไหล	ลิมต้น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเฝ้า (น. ๓๕)

จากแผนผังโคลง ๔ ที่ต้องใช้เอก ๗ แห่ง โท ๔ แห่ง น่าจะเป็นเหตุหนึ่งให้ผู้แต่งตำราจินดามณีให้ความสำคัญเรื่องไม้เอก ไม้โท ๒ รูป จึงไม่ได้กล่าวถึงไม้ตรีและไม้จัตวา

สิ่งที่ทำให้เกิดสับสนหรือที่ในหนังสือจินดามณีใช้คำว่า “ผิด” นั้น คือ การใช้คำที่มีสระและตัวสะกดพ้องกัน เช่น

ใด สัมผัสกับ ใคร เพราะใช้สระเดียวกัน

ป็น สัมผัสกับ พัน เพราะใช้สระและตัวสะกดแม่กน วรรณยุกต์สามัญเหมือนกัน

มัด สัมผัสกับ ชัด เพราะใช้สระ และตัวสะกดแม่กต วรรณยุกต์ตรีเหมือนกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักภาษาไทยในจินดามณีให้ความสำคัญกับ ศัพท์ ไตรยางศ์ มาตราตัวสะกด วรรณยุกต์ เครื่องหมายต่างๆ เช่น ๐ (ฟองมัน) ๑ (ทันฑมาฏ) ๒ (ไม้ตายคู่) เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับการแต่งคำประพันธ์ทั้งสิ้น

ความรู้เรื่องชื่อโคลงชนิดต่างๆ

โคลงชนิดต่างๆเท่าที่กล่าวถึงในจินดามณี มีดังนี้

1. พระยาลี้มงายโคลงลาว
2. ชำนาญเกลากลอน โคลงลาว ไทยนับ ๓
3. อักษรบังไท โคลงลาว ไทยนับ ๕
4. อินทรเกี่ยวกลอน โคลงลาว ไทยหลง

5. อินทรหลงห้องโคลงลาว ฤๅษีแปลงสาร
  6. ฟองสมุทร
  7. หมาขงรดสามชั้นโคลงลาว
  8. พวนสามชั้นโคลงลาว
  9. ไหมย่งพินน้ำโคลงลาว
  10. มณฑกคคิโคลงห้า ยกตัวอย่างจากโคลงแข่งน้ำพระพัฒน์
  11. สารถิษฐ์กรถ
  12. บทสังขยา
  13. เสือซ่อนเล็บ
  14. พันธวิสติการกระทำ
  15. ชลาสังวาล
  16. ทวารประดับ ชื่อสกัคค์แคว
  17. ตริเพชรทัณฑ์
  18. จัตุวาทัณฑ์
  19. นาคพันธ์ สนธิลงกฎ
  20. ทัณฑ์บท
  21. ทวารประดับ (สกัคค์แคว)
  22. จับไม้
  23. โคลงจับไม้
  24. ลิกขิตคำฉันท์
  25. ต้นห้าเสมอ
  26. สิทติกำกาม นาคบริพันนันท
  27. พยัคฆนันทลรรโรง
  28. มฤคฉันทवास บทมฉันท
- ชื่อ โคลงต่างๆข้างต้นบางชื่อในปัจจุบันไม่ปรากฏ

๒. จินดามณี เล่ม ๒

ชื่อหนังสือ จินดามณี เล่ม ๒

หนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีนับเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกและเป็นแม่บทของแบบเรียนภาษาไทยสมัยต่อมาอีกหลายเล่ม และใช้กันแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่น หนังสือจินดามณี เล่ม ๒

ผู้แต่ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทได้แต่งหนังสือจินดามณี ขึ้นอีกเล่มหนึ่งเรียกชื่อว่าจินดามณี (เล่ม ๒) โคลงที่กล่าวถึงผู้แต่งจินดามณี เล่ม ๒ คือ

กรมวงษาสนิทอ่า	นามเสนอ
นิพนธ์พจน์โดยอำเภอ	ภาพู้
ปองเปนประโยชน์เขย	พระยศหน่อ นเรศร์ฤ
รงรักษ์อักษรกู่	กอบไว้เผลอมเวียงฯ (น. ๑๑๘)

เวลาแต่ง พ.ศ. ๒๓๕๒

หนังสือจินดามณีเล่ม ๒ แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในเชิงอรรถจินดามณี เล่ม ๒ (ชนิด อยู่โพธิ์, หน้า ๑๓๒) กล่าวถึงเวลาแต่งหนังสือจินดามณี ว่า วันศุกร์ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ปีระกา เอกศก จ.ศ. ๑๒๑๑ ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๕๒ และปรากฏในโคลงบทหนึ่งว่า

พันสองร้อยเอ็ดอ่า	จุลศักราชเอย
รกาขวบเอกศกนักร	กษัตริ์เกล้า
เดือนอ้ายฝ้ายสุกรปีกษ	สุกรคำ หนึ่งนา
สฤชดิถีกษณ์อักษรแล้ว	เล่มสร้างสี่สอง

สมัยที่แต่งหนังสือเล่มนี้ยังไม่ปรากฏหลักสูตรการศึกษา

ลักษณะที่แต่ง

จินดามณี เล่ม ๒ แต่งเป็นคำประพันธ์ตามความนิยมสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่คำอธิบายบางตอนเป็นความเรียง คำประพันธ์ที่ปรากฏในจินดามณี เล่ม ๒ ได้แก่ วรรณคดีกัจฉ์ กาศ์ยานี ๑๑ กาศ์ฉบัง ๑๖ กาศ์สุรางคนางค์ ๒๘

ความสำคัญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงปรับปรุงหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีให้กะทัดรัดและเข้าใจง่ายขึ้น การปรับปรุงให้กะทัดรัดและเข้าใจง่ายขึ้นกว่าหนังสือจินดามณีของพระโหราธิบดี นับได้ว่าเป็นพัฒนาการทางหลักภาษาลักษณะหนึ่ง

ความรู้หลักภาษาไทยในจินดามณีเล่ม ๒

จากการวิจัยพบว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกล่าวถึงหลักภาษาไทย ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ อักษรวิธี และนันทลักษณะ เช่นเดียวกับหนังสือจินดามณีของพระโหราธิบดี แต่มีวิธีอธิบายที่กะทัดรัดขึ้น ดังนี้

๑. ความรู้ด้านอักษรวิธี

ผู้วิจัยพบว่าหนังสือจินดามณีเล่ม ๒ กล่าวถึงอักษรวิธีด้านต่างๆ ได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ทั้งที่เหมือนและต่างกับหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า จินดามณีเล่ม ๑ ดังนี้

๑.๑ รูป-เสียงพยัญชนะไทย

๑.๑.๑ อักษร ๔๔ ตัว หนังสือจินดามณีเล่ม ๒ แบ่งอักษร ๔๔ ตัว ออกเป็น ๒ กลุ่ม เช่นเดียวกับจินดามณีเล่ม ๑ คือ

ก. กลุ่มพยัญชนะต้นที่อ่านเสียงสูง มี ๑๑ ตัว ได้แก่ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ษ ส ห (น.๕๓)

ข. กลุ่มพยัญชนะต้นที่อ่านเสียงกลางเสมอกัน แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย ได้แก่ อักษรกลาง ตัวเบา ไม่ก้อง ๕ ตัว อักษรกลาง ตัวก้องต่ำ ๒๔ ตัว

ค. ในจินดามณีเล่ม ๒ แจกลูกตัวสะกด รวม ๗ มาตรา ได้แก่ แม่ก ก แม่กง แม่กค แม่กน แม่กบ แม่กม แม่เกอย ด้วยสระ ๑๘ รูป เป็น ๑๘ เสียง เท่ากับจินดามณีเล่ม ๑ เช่น กก กัก กาก กิก กีก กึก กึ๊ก กุก กูก เกก แกก โกก กอก กวก เกียก เกือก เกิก เกอก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทอธิบายกลุ่มพยัญชนะตัวสะกดในหนังสือจินดามณีเล่ม ๒ ต่างกับหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ

๑. มาตราตัวสะกดที่มีอักษรตัวสะกดมากกว่า ๑ ตัว ได้แก่

แม่กน มีอักษรตัวสะกดได้ ๖ ตัวคือ น ฌ ญ ร ล พ

แม่กค มีอักษรตัวสะกด ๑๕ ตัว ได้แก่ จ ฌ ฎ ฐ ฑ ฒ ด ต ถ ฐ ศ ษ ส

แม่ก ก มีอักษรตัวสะกด ๕ ตัว ได้แก่ ก ข ค ค ฅ

แม่กบ มีอักษรตัวสะกด ๔ ตัว ได้แก่ บ ป พ ภ

แม่เกย มีอักษรตัวสะกด ๓ ตัว ได้แก่ ย ว อ รวมทั้ง ก่า ซึ่งแปลงเป็น ง, ม ได้

๒. मात्रาตัวสะกดที่มีอักษรตัวสะกดเพียง ๑ ตัว ได้แก่

แม่ กง มี ง สะกด

แม่ กม มี ม สะกด

๑.๑.๒ อักษรควบ

ในจินดามณีเล่ม ๒ ไม่ได้อธิบายรายละเอียดอักษรควบ แต่จะยกตัวอย่างการแจกลูกสระของอักษรควบ ๑๖ รูปควบคู่กับการผันวรรณยุกต์ใน แม่ก กา ดังนี้

กถ กถา กถี กถึ กถู เกถ เกถา ไกถ ไกถา โกถ โกถา กล้า

กถิ กถึ กถุ กถะ

๑.๑.๓ คำเป็น - คำตาย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำตายเพิ่มจากคำอธิบายในจินดามณีเล่ม ๑ คือ อธิบายว่าคำตายมีลักษณะดังนี้

(๑) ใช้สระเสียงสั้น แม่ ก กา ๔ เสียง คือ อ อี อุ อะ

(๒) ใช้สระเสียงสั้นในแม่เกย ๘ เสียง ได้แก่ เอียะ เอือะ เอะ แอะ เออะ อัวะ

โอะ และ เออะ

(๓) ใช้คำที่มีตัวสะกดในแม่กก แม่กค แม่กบ

นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องเสียงวรรณยุกต์ของคำตายว่าคำตายทุกตัวมีเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงเอก และใช้แทนคำเสียงเอก ที่ไม่มีไม้เอกได้ เช่น จะ ปะ หก

ส่วนที่เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมจากหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ คือ คำอธิบายเรื่องคำเป็น คืออธิบายว่าเป็นคำที่มีตัวสะกดในแม่กง แม่กน แม่กม แม่เกย และใช้รูปวรรณยุกต์กำกับได้ ๒ ตัวคือวรรณยุกต์เอก และวรรณยุกต์โท ดังในคำประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

ตัวเปนใน ก กา   คณนาก็ครามครัน

เอกโทควรใส่ได้

แจ้งใจไปคำเค็ญ

กน กง กับ กม ไซ้

ทุกแม่ทุกหมู่พรร-

ฉบับไว้ให้รู้เห็น

พึงขลอย่างแต่ปางบรรพ์

เอกโทได้สมล้ำสรรพ

ณาเช่นล้วนเปนปวง

หมู่เกอยที่เป็นใส่   โทเอกใช้ต้องตระทรวง
ตัวตายทั้งแปดห้วง   บให้ไม้เอกโทมี

คำว่า เปน ใน ฉาเช่นล้วนเปนปวง หมายถึง คำเป็น ส่วน ตัวตายทั้งแปดห้วง ในที่นี้หมายถึง เอียะ เอือะ เอะ แอะ เออะ อัวะ โอะ เอาะ ซึ่งผันด้วยไม้เอกไม้โทไม่ได้ เป็น คำตาย อนึ่งการใช้กาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่างข้างบนอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับคำเป็นและคำตาย นับว่าเป็นจุดเด่นลักษณะหนึ่งของหนังสือจินดามณีเล่ม ๒

๑.๒ รูป-เสียงสระไทย

ผู้วิจัยพบว่าสระที่ปรากฏในหนังสือจินดามณีเล่ม ๒ อาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่มเช่นเดียวกับ ในหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ คือ

(๑) กลุ่มที่ใช้แจกลูกแม่ ก กา มี ๑๖ รูป เช่น

ข ขา จิ จี จึ จี้ จู จุ เจ แจ ไข ไไข โไข เขา ข่า จะ

(๒) กลุ่มที่ใช้แจกลูกคำที่มีตัวสะกดทั้ง ๓ มาตรา มี ๑๘ รูป ได้แก่

กน กั้น กาน กิน กิ้น กิ่น กึ้น กุน กู้น เกน แคน โคน กอน กวน เกียน
เกื่อน เกิน เกอน

๑.๓ ด้านรูป-เสียงวรรณยุกต์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงแบ่งคำที่ผันวรรณยุกต์ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ การผันวรรณยุกต์ในกลุ่มคำเป็น และการผันวรรณยุกต์ในกลุ่มคำตาย นับว่าทรงมีมุมมองทาง ภาษาด้านคำเป็นเพิ่มขึ้นกล่าวคือ ในหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ ตั้งข้อสังเกตเฉพาะคำตาย แต่หนังสือ จินดามณีเล่ม ๒ เพิ่มข้อสังเกตและบัญญัติคำว่าคำเป็น ดังข้อความว่า

กฤษตรจงแจ้งลัก-	ษณแห่งอักษรพร
โทเอกอนกบร	ตประกอบอักษรเปน
ฝิวพวกอักษรตาย	ทั้งกลางบร้งแห
เอกโทฟังว่างเว้น	จะประกอบบชอบการ
เพราะเหตุสำเนียง	เปนเสียงเอกทุกคำขาน
แทนเอกประเทียบทาร	โบราณใช้ในโคลงสะแดง (น. ๕๖)

หมายความว่า คำเป็นผันด้วยไม้เอก ไม้โทได้ แต่คำตายมีพื้นเสียงเป็นเสียงเอกจึงผัน ด้วยไม้เอก ไม้โท ไม่ได้ ในหนังสือจินดามณีเล่ม ๒ กล่าวถึงวรรณยุกต์ทั้ง ๔ รูป คือ ไม้เอก ไม้โท

ไม้ตรี ไม้จัตวา พร้อมทั้งให้ตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ตรี ไม้จัตวา โดยให้ข้อสังเกต ๒ ประการคือ อักษรกลางคำเป็นผันด้วยไม้ตรี ไม้จัตวาได้ จึงผันวรรณยุกต์ได้ครบ ๔ รูป ส่วนอักษรกลางคำตายที่ผันด้วยไม้ตรีมักเป็นคำที่ไม่คุ้นหูในภาษาไทย เช่น คำว่า ไต่ตะ กัก ซึ่งปัจจุบันตั้งข้อสังเกตว่าเป็นคำยืมจากภาษาจีน ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

หมูกกลางนั้นพรรห่า	เพราะจัตวาไม้ตรีอัน
กอบกับประดับกัน	จึงแบ่งเบญจะบรรหาร
ประการหนึ่งอักษรกลาง	บันดาอ้างว่าคำตาย
ไม้ตรีประกบกลาย	สำเนียงแปลกประหลาดกรรม
เหมือนคำว่าไต่ตะ กัก	เพนดินผกเลงบรรพ์
ควรวใส่ไม้ตรีพร	ศัพทซ่อนด้วยวาที (น. ๕๘)

นอกจากนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวาศาธิราชสนิท ยังทรงอธิบายว่า อักษรสูงและอักษรต่ำ ใช้ไม้ตรีและไม้จัตวากำกับไม่ได้ พร้อมทั้งอธิบายเพียงว่าเพราะอักษรทั้งสองชนิดนี้ “ผูกกันถึง” คือสัมพันธ์กัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะอธิบายเพิ่มเติมด้วยเหตุผลทางไวยากรณ์ได้ว่าอักษรสูงมีพื้นเสียงเป็นเสียงสูงคือเสียงจัตวาและนำเสียงอักษรต่ำให้มีเสียงสูงได้ ส่วนอักษรต่ำมีเสียงตรีด้วยไม้โท เมื่อผันรวมกันจะได้ ๕ เสียงพอดี คือ คา ข่า คำ/ข้า คำ ขา จึงไม่จำเป็นต้องใช้ไม้ตรีและไม้จัตวาผันกับอักษรสูงและอักษรต่ำ ดังในข้อความต่อไปนี้

คำสูงสองหมู่ไ้	ฤอาจใช้ทั้งไม้ตรี
เหตุสองอักษรมี	ผูกกันถึงโดยบรรยาย
อนึ่งอักษรสูง	จักจูงนำตัวคำกลาย
กลับสูงสำเนียงพิปราย	ก็ได้ตั้งจินดาประสงค์
จึงห้ามมิให้เอา	ไม้ตรีเข้าประทับลง
อักษรสูงต่ำคง	ทั้งคำปนแลคำตาย
อีกกับไม้จัตวา	ก็บรรชาห้ามเหมือนหมาย
ไปทั่วทุกเหล่าหลาย	เฉพาะใช้แต่หมูกกลาง (น. ๕๘)

การผันวรรณยุกต์ในไวยากรณ์ กรมหลวงวาศาธิราชสนิท อธิบายสั้นๆ ด้วยกาพย์ยานี ๑๑

ดังนี้

- ก. การผันวรรณยุกต์อักษรสูงและอักษรต่ำ ผันสองเสียง ด้วยไม้เอก ไม้โท ในข้อความ
อักษรทั้งสามหมู่	กำหนดรู้ซึ่งวาจี
สูงต่ำพรรพาทิ	แต่สามเสียงสำเนียงหัน (น. ๕๙)

ข. การผันวรรณยุกต์อักษรกลาง ผัน ๔ เสียงด้วยไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี และไม้จัตวา
ดังปรากฏในข้อความ

หมูกกลางนั้นพรรห่า	เพราะจัตวาไม้ตรีอัน
กอบกับประดับกัน	จึงแบ่งเบญจะบรรหาร (น. ๕๗)

๑.๔ ด้านอักษรนำ อักษรควบ คำแผลง

๑.๔.๑ อักษรนำ

หนังสือจินตตามณีเล่ม ๒ อธิบายอักษรนำว่าเป็นคำที่มีอักษรสูงหรืออักษรกลางนำอักษรต่ำ เมื่ออักษรสูงนำอักษรต่ำจะนำอักษรต่ำให้สูงขึ้นด้วย อักษรนำจะไม่ใช้ไม้ตรีไม้จัตวา และยังเป็นคำเป็นคำตายเหมือนคำเดิม ดังปรากฏในข้อความว่า

อนึ่งอักษรสูง	จักจูงนำตัวต่ำกลาย
กลับสูงสำเนียงพิปราย	ก็ได้ตั้งจินดาประสงค์
จึงห้ามมิให้เอา	ไม้ตรีเข้าประทับลง
อักษรสูงต่ำคง	ทั้งคำปนแลคำตาย
อีกกับไม้จัตวา	ก็บรรชาห้ามเหมือนหมาย
ไปทั่วทุกเหล่าหลาย	เฉพาะใช้แต่หมูกกลาง (น. ๕๘)

ตัวอย่างของอักษรนำ ปรากฏดังนี้

คือ น เน่านำสำเนียง	ต่ำขานขึ้นเคียง
ให้เสียงปนสูงเสมอสมาน	
แจกคำพริ้วว่าเหลนหลาน	คำเหวยคำหวาน
เป็นต้นเป็นอย่างบรรยาย	(น. ๑๐๐)

๑.๔.๒ อักษรควบ

หนังสือจินตตามณีเล่ม ๒ ไม่ได้ให้คำอธิบายอักษรควบ แต่มีตัวอย่างการแจก
ลูก อักษร ก ควบ ล ดังนี้

กล กลา กลี ก्ली กลู เกล แกล ไกล โกล โกล เกลา กล่า	
กลี ก्ली กลู	กละ

๑.๔.๓ คำแผลง

หนังสือจินตตามณีเล่ม ๒ กล่าวถึงการแผลงคำชนิดแผลงพยัญชนะ บอกให้รู้ว่า
แผลงจากอักษรใดเป็นอักษรใดเท่านั้น ไม่มีตัวอย่างคำ ดังนี้

ธ	แปลงเป็น	ท	ย	แปลงเป็น	ก
ด	แปลงเป็น	ฎ, ช, ต	ช	แปลงเป็น	ย
คะ	แปลงเป็น	กะ	ป	แปลงเป็น	ผ
ร	แปลงเป็น	ล	ต	แปลงเป็น	จ, ก
ย	แปลงเป็น	ช			
ว	แปลงเป็น	พ			

คำอธิบายคำแผลงเหล่านี้ปรากฏในข้อความว่า

จักแถลงแห่งอักษรศรี   ตัวเพี้ยนเปลี่ยนมี

แลแผลงแลผลัดวิจนา

ธ เปลี่ยนเปน ท อักษรธา   แปลงเปน ห ตธา

แลแปลงเปน ต กอปกล

ร เปน ล ได้อย่างน   ย เปน ช ตน

แล ะ เปน พะ พิงประมาณ

ย เปน ก เปลี่ยนคำขาน   ช เปน ย บันดาล

แล ป เปน ผ อักษร

ต เปน จ ก อุทาหรณ์   มีในประกรณ์

คือสนธิบรรพัญธิจัดสรรค์

เปลี่ยนแปลกกัน ได้หลายพรรณ   จงทราบโดยบรร

ยายวิวิธวาที   (น. ๑๐๓)

นับได้ว่าคำอธิบายหลักการแผลงคำเป็นเรื่องที่กล่าวเพิ่มจากหนังสือจินดามณี เล่ม ๑ น่าจะเพื่อให้เข้าใจคำแผลงในอักษรศัพท์ที่ปรากฏหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ นั้นเอง

๑.๕ เครื่องหมายต่างๆ

หนังสือจินดามณีเล่ม ๒ ยังคงกล่าวถึงเครื่องหมายทั้งแปดเหมือนในหนังสือจินดามณี เล่ม ๑ เพราะมีความสำคัญต่อการอ่านภาษาไทย โดยเฉพาะการอ่านและแต่งคำประพันธ์ เพื่อกำหนด จำนวนคำ ดังนี้

ฝนทอง ฟองมันวิสัยชณี   นฤกhitอันมี

อีกหันอากาศหลากหลาย   (น. ๑๐๓)

ได้แก่

(๐) ฝนทอง (๑) วิสรรชนีย์ (๒) หันอากาศ

(๓) ฟองมัน (๔) นฤคหิต

ส่วนเครื่องหมายทัณฑฆาต (๕) และไม้ไต่คู้ (๖) ได้กล่าวไว้ใน การอ่านอักษรนำว่า คำที่มีสระเสียงยาว ถ้าต้องการให้เป็นสระสั้น ให้เติมไม้ไต่คู้ ดังนี้

คำยาวจกสั้นนั้น โฉน อาจารย์ท่านไซ

โอวาทบังคับปรับปรุง

ควรวัดตายคู้เข้าผดุง ชักคำบำรุง

ที่ยาวให้สั้นบรรหาร

หนึ่งทัณฑฆาตผู้เผด็จสะแดง ฆ่าอักษรแฝง

ซึ่งสืบสะกดหนหลัง

ห้ามห่อนให้อ่านบัง คับไว้ฟังฟัง

อย่าอ้ออย่าออกวาที

๑.๖ การใช้ ศ ย ส ใ

ในหนังสือจินดามณี เล่ม ๒ กล่าวถึงการ ใช้ ศ ย ส ใ โดยอ้างถึงหนังสือจินดามณี เล่ม ๑ และกล่าวถึงความสำคัญของการสะกดคำ

๒. ความรู้ด้านฉันทลักษณ์

ฉันทลักษณ์ที่กล่าวถึงในจินดามณีเล่ม ๒ มี ๑๐ ชนิด ได้แก่ ร่ายสุภาพ ร่ายฉันท์ ร่ายกาพย์ โคลงสอง โคลงสาม โคลงสุภาพ โคลงจัตวาทัณฑ์ โคลงตรีพิชพรรณ โคลงวิวิธมาลี โคลงบาท- กุญชร การแต่งคำประพันธ์เหล่านี้ ในจินดามณีเล่ม ๒ ย้ำให้ผู้แต่งเคร่งครัดเรื่องการสะกดคำและ ฉันทลักษณ์ แม้เรื่องของคำเอก คำโท ก็ต้องเคร่งครัด ไม่ควรให้มีเอกโทษ โทโทษเลย ดังใน ข้อความ

...พึงพิจารณาให้ปราศจากเอกโทษ โทโทษ อย่าให้เข้ามา ระคนอยู่ได้ดูจแบบขบวนที่ กระทำไว้ให้เห็นเป็นอย่างนี้... (น. ๑๐๔)

ดังนั้นหลักภาษาไทยต่างๆ เกี่ยวกับอักขรวิธีไทยซึ่งได้แก่พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การผันวรรณยุกต์ การใช้เครื่องหมายต่างๆ เพื่อให้อ่านและเขียนอย่างถูกต้อง จึงเป็นไปในทำนอง เดียวกันทั้งในจินดามณี ๑ และจินดามณี ๒ แต่ในหนังสือจินดามณีเล่ม ๒ ได้เพิ่มเติมรายละเอียด ของหลักต่างๆ มากกว่าในหนังสือจินดามณี ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวาสาธิตราชสิทธิ กล่าวไว้ว่า

เล่มหนึ่งฟังคู่ด้วยดี	เจนจำวิธี
ที่ท่านบรรหารสารสอน	
รอบรู้ครูแบบบทกลอน	ทราบเสร็จในสมร
สมรรถปรีชาชาญ	
กลใดไปเผยพิศดาร	สำเนียงสำนวน
ในเล่มนี้มีบริบูรณ์ ฯ	(น. ๑๐๔)

หมายความว่า ในจินตมณีเล่ม ๒ ได้เพิ่มความรู้และรายละเอียดเกี่ยวกับหลักภาษาไทยอันแสดงให้เห็นพัฒนาการของหลักอักษรวิธีไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในเรื่องต่อไปนี้

๑. คำอธิบายคำเป็น คำตาย
๒. คำแผลง
๓. คำเอกโทษ คำโทโทษ

๓. หนังสือจินตมณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

ชื่อหนังสือ จินตมณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

เวลาแต่ง กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าจินตมณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ แต่งขึ้นครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ สมัยอยุธยา ตามชื่อเรื่องเวลาที่แต่งหนังสือเล่มนี้ยังไม่ปรากฏหลักสูตรการศึกษา

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบาย

ความสำคัญของเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่าหลักภาษาไทยที่กล่าวถึงในหนังสือจินตมณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ กล่าวถึงหลักอักษรวิธีไทย เช่น พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ไตรยางศ์ การผันวรรณยุกต์ เป็นต้น ทำนองเดียวกันกับหนังสือจินตมณีเล่ม ๑ ส่วนที่พัฒนาที่ปรากฏหลายเรื่อง

ส่วนที่เป็นไปทำนองเดียวกัน เท่าที่พบมีดังนี้

๑. อักษร ๔๔ ตัว แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่อ่านเสียงสูงเสมอกัน ๑๑ ตัว คือ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ษ ส ห และกลุ่มที่อ่านเสียงกลางเสมอกันไป ๓๓ ตัว ในอักษร ๓๓ ตัวนี้แบ่งออกเป็นอักษรเสียงกลางเบา มีก้อง ๕ ตัว ส่วนอีก ๒๘ ตัว เป็นอักษรเบา ก้องต่ำ (น. ๑๕๔) เช่นเดียวกับในจินตมณีเล่ม ๑

๒. **อักษรประโยค** (ปัจจุบันคือ อักษรควบ) อักษรควบเท่าที่ปรากฏในหนังสือจินดามณี สมัยพระเจ้าบรมโกศกับในหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ มีไม่เท่ากับในหนังสือจินดามณีเล่ม ๑ กล่าวคือ ๑๕ รูป ในหนังสือจินดามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศ มีเพียง ๕ คู่เท่านั้น (ดูหน้า ๒๔)

กร กรา

กถา กธา

กว กวา

ขล ขลา

คร ครัน

๓. **รูปวรรณยุกต์ ๔ รูป** ในหนังสือจินดามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศเรียกชื่อรูปวรรณยุกต์ ดังนี้

ไม้เอก ชื่อ รูปค้อนหางโค

ไม้โท ชื่อ รูปขอ

ไม้ตรี ชื่อ รูปเลขเจ็ด

ไม้จัตวาชื่อ รูปตีนกา

การผันวรรณยุกต์ในหนังสือจินดามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศได้อธิบายโดยใช้ อักษรสูงและอักษรต่ำคู่รวมกัน มี ๑๕ คู่ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ มี ๕ คู่ ได้แก่

ขค ขค ฉช สช รฐท ถท ผพ ผฟ

กลุ่มที่ ๒ มี ๑๐ คู่ ได้แก่

ง หง ฉญ หญ ฉณ น หน

ม หม ย หย ร หร ล หล

ว หว พ หพ

อักษรคู่เหล่านี้ผันวรรณยุกต์ได้ครบทั้ง ๕ เสียง ดังนี้

ค ช ฉ คี ข

ง ห่ง หึ่ง ึ่ง หง

ม หม่ หม้ มี่ หม

นับว่าอักษรวิธีไทยในหนังสือจินดามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศได้พัฒนา คำอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอักษรสูงกับอักษรต่ำในการผันวรรณยุกต์มากขึ้นกว่าเดิมมาก

ตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ตรี ไม้จัตวา

ในหนังสือจินตตามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศมีตัวอย่างคำที่ใช้วรรณยุกต์ตรีและจัตวา ตัวอย่างเหล่านี้มักเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ ดังนี้

คำที่ใช้ไม้ตรี เช่น

คำอุทาน อ๊ะหา

คำขานรับ ผู้ใหญ่ว่า คะ เต้กว่า จ๊ะ

คำที่ใช้ไม้จัตวา เช่น

เรียกนกกว่า กรุ่นกรุ่น

นกกระเรียนร้อง แกร์

นกเค้าคู ร้อง คุ้ญ

ฟาน ร้อง ปีบป้อ

ตีกลองคัง โจ้ง

๔. **มาตราตัวสะกด** ในหนังสือจินตตามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ กล่าวถึงมาตราตัวสะกดว่ามี ๘ แม่ รวมแม่ ก กา เป็น ๙ แม่ มาตราที่เพิ่มขึ้นคือ กว ปัจจุบันเรียก แม่เกอว แม่เกอวนี้ น่าจะแยกออกมาจากแม่เกย ที่ใช้ ว สะกด แต่ละมาตรามีตัวสะกดต่างๆ พร้อมให้ตัวอย่างด้วย เช่น

ญ ญ น ร ล พ ๖ ตัวนี้ ใช้เป็นแม่กน เช่น ก้นดาล จกรวพ ปัญญา ปันหา ชันตี

ม นำ ๒ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่กม

ง นำ ๒ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่กง

ก ข ฃ ค ฅ ๖ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่กก

จ ฉ ช ซ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ด ต ถ ท ธ ศ ษ ส ๑๘ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่กด

ม ป ผ ฝ พ ฟ ๖ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่กบ

อ ว ย ๓ ตัวนี้ ใช้เป็น แม่เกอย เป็น แม่เกอว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าหนังสือจินตตามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศ อธิบายหลักภาษาไทย เพิ่มขึ้นมากกว่าฉบับอื่นๆ ในเรื่องต่อไปนี้

๑. อักษรต่ำ ที่มีเสียงสูงคู่กับอักษรสูง และให้ข้อสังเกตว่า นำมารวมกันแล้วจะผันได้ ๕ เสียงเท่ากับอักษรกลาง

๒. มาตราตัวสะกดในฉบับนี้มี ๘ มาตรา รวม แม่ ก กา ด้วยเป็น ๙ มาตรา โดยเพิ่มมาตรา **เกอว** ที่สะกดด้วย ว ขณะที่จินตตามณี ๒ ฉบับแรกจัดให้แม่เกย สะกดด้วย อ ย ว และไม่ได้กล่าวถึงแม่เกอวเลย

๓. ผู้แต่งจินตคามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศเริ่มพิจารณาหลักภาษาไทยจากภาษาพูดซึ่งเรียกในหนังสือว่า ภาษาโลกย์ เช่น ยกตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ตรี ไม้จัตวา จากคำเลียนเสียงธรรมชาติจากคำขานรับ คะ จ้ำ ซึ่งเป็นภาษาพูดโดยตรง เป็นต้น

สรุปได้ว่าหนังสือจินตคามณี ๓ ฉบับ ๓ สมัย คือ จินตคามณีฉบับพระโหราธิบดี สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จินตคามณีครั้งพระเจ้าบรมโกศ สมัยพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา และจินตคามณีเล่ม ๒ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรไทย ได้แก่ พยัญชนะ ๔๔ ตัว สระ วรรณยุกต์ เกี่ยวกับเรื่องหลักๆเหมือนกัน คือ อักษร ๓ หมู่ การแจกรูปสระแม่ ก กา ๑๖ รูป การแจกรูปสระมาตราที่มีตัวสะกด ๑๘ รูป การผันวรรณยุกต์ ไม้เอก ไม้โท กับอักษรสูง อักษรต่ำ การผันวรรณยุกต์ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา ๔ รูป ๕ เสียงกับอักษรกลาง

ในด้านรายละเอียดหนังสือจินตคามณีบางฉบับมีคำอธิบายต่างออกไปจากจินตคามณีฉบับพระโหราธิบดี ซึ่งถือว่าเป็นฉบับแม่แบบ ดังนี้

จินตคามณีฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ทรงอธิบายรายละเอียดของคำเป็น คำตายมาก และทรงบัญญัติคำ คำเป็น ใช้ในฉบับนี้ และยังคงกล่าวถึงเรื่อง คำแผลง เพิ่มเติมด้วย

๔. หนังสือประถม ก กา

ชื่อหนังสือ ประถม ก กา

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

เวลาแต่ง กรมศิลปากรสันนิษฐานว่า น่าจะแต่งในรัชสมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัตนโกสินทร์ตอนต้น เวลาที่แต่งหนังสือเล่มนี้ยังไม่ปรากฏหลักสูตรการศึกษา

ลักษณะที่แต่ง

แต่งเป็นกลอนสวด ได้แก่ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ผูกเนื้อความเป็นคำอบรมสั่งสอนให้อ่าน จากการวิจัยเรื่องประถม ก กา พบว่า หนังสือแบบเรียนประถม ก กา น่าจะนำแบบอย่างส่วนที่เกี่ยวกับการแจกลูกจากหนังสือจินตคามณี ผู้แต่งประถม ก กา คงได้เคยเรียนจินตคามณีมาก่อนและนำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ง่ายขึ้นกว่าเดิม

ความสำคัญของเรื่อง

หลักภาษาไทยในประถม ก กา กล่าวเน้นเรื่องการแจกลูกสระใน แม่ ก กา และมาตราตัวสะกดตามลำดับตัวอักษร ๔๔ ตัว แบบเรียนประถม ก กา น่าจะเป็นเล่มแรกที่เริ่มมีบทฝึกอ่านที่

ผูกเนื้อเรื่องเป็นคำอบรมสั่งสอนและกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้ตัว ทำให้อ่านเพลิดเพลิน หนังสือประถม ก กา เป็นแบบเรียนที่ประกอบด้วยเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับอักษรไทยได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ โดยเน้นเรื่องการแจกลูก ตามมาตราตัวสะกด ดังนี้

๑. ความรู้ด้านการแจกลูกมาตราต่างๆ

๑.๑ การแจกลูกในแม่ ก กา

หนังสือประถม ก กา แจกลูก แม่ ก กา ตั้งแต่อักษร ก ถึง ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับอักษร ด้วย รูปสระ ๑๖ รูป ได้แก่ อ อา อิ อี อื อู อุ เอ แอ ไอ โอ โเอ เอา อำ อะ และแบ่งเป็นการแจกลูก สระกับพยัญชนะเดี่ยว และการแจกลูกสระกับพยัญชนะต้นควบ ตัวอย่างการแจกลูกในพยัญชนะ ก/ กร ดังนี้

ก กา กิ กิ กี้ กี้ กุ กู เก แก ไก โก โท เกา กำ กะ

กร กรา กริ กรี กรี้ กรู กรู เกร แกร ไกร ไกร โกร เกรา กรำ กระ

บทฝึกอ่านเรื่อง กข ก กา

เมื่อแจกลูก แม่ ก กา แล้ว มีบทฝึกหัดอ่าน ซึ่งประกอบด้วยคำใน แม่ ก กา ดังปรากฏในบทประพันธ์ว่า

กข แล กกา

ให้อู่อำห้ำหั่วไต้

ทำแต่ ก กานี้

มิได้มีอะไรคะ (น. ๕)

บทฝึกอ่านนี้แต่งเป็นกาพย์ยานี จำนวน ๖ บท ปัจจุบันใช้เป็นบทท่องจำเพื่อให้รู้จักคำที่อยู่ในแม่ ก กา ด้วย ดังนี้

แม่ไก่ออยู่ในตะกร้า

ไข่มุกมาลีห้าใบ

อีแม่อาก็มาได้

อีแม่ไก่อก็ไล่ตีกา

หมาใหญ่ก็ไล่เห่า

หมูในเล้าแลดูหมา

ปูแสมแลปูนา

กับปูม้าปูทะเล

เต่านาแลเต่าดำ

อยู่ในน้ำกับจรเข้

ปลาทอยู่ทะเล

ปลาซีเหร์ก็ไม่สู้ดี (น. ๕)

บทฝึกอ่านดังกล่าวอาจแบ่งพิจารณา ๓ ด้านได้แก่

๑. ด้านเรียนรู้คำ ผู้เรียนจะได้อ่านคำที่กำลังเรียนจากการแจกลูกตอนต้น ส่วนมากเป็นคำที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ความเป็นอยู่ เช่นเกี่ยวกับสัตว์บก สัตว์น้ำ ตัวอย่าง หมาใหญ่ก็ไล่เห่า

๒. ด้านเรียนรู้จริยธรรม เนื้อความในบทประพันธ์ฝึกหัดอ่าน ได้สอดแทรกจริยธรรม และคำอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ด้วย เช่น

ใครๆให้สู้สำหรับ เล่า ก กา จำไว้นะ

ให้ศิริมานะ จำได้จะให้ต่อไป

๓. ด้านการนำเสนอเนื้อหา จากการศึกษาเนื้อหาในบทเรียน พบว่ามีทั้งคำนำเนื้อหา และบทสรุปครบถ้วน เช่น

ส่วนที่เป็นคำนำ กล่าวถึงเนื้อหาที่จะเรียน พร้อมทั้งอธิบายจรรยาบรรณด้วย เช่น

กข แล ก กา ให้สู้สำหรับจำไว้ดี

ทำแต่ ก กานี้ มิได้มีอะไรคะ

๑.๒ การแจกลูกแม่ กก

การแจกลูกพยัญชนะ

หนังสือประถม ก กา แจกลูกคำที่มีตัวสะกดมาตรา แม่ กก ตั้งแต่อักษร ก ถึง ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับอักษร พยัญชนะแต่ละตัว แจกลูกด้วยสระ ๑๗ รูป ในที่นี้ยกตัวอย่างอักษร ก ตัวอย่างเดียว เช่น

กก กัก กาก กิก กีก กึก กูก กุก เกก แกก โกก กอก กวก เกียก เกือก เกิก

การแจกลูกที่มีตัวสะกด จะมีรูปสระที่ลดไปและที่เพิ่มขึ้นจากการแจกลูกในแม่ ก กา

ดังนี้

๑. ตัดตัวที่แจกลูกด้วย ไ ใ ไ้ ไ่ ไ๋ ๔ ตัว

๒. รูปสระประสม ที่เพิ่มเข้ามาในมาตราที่มีตัวสะกดได้แก่ สระอัว (กวก) สระเอีย (เกียก) สระเอือ (เกือก) สระเอือ (เกือก) และสระโอะลดรูป(กก)

บทฝึกอ่านเรื่องแม่ กก

บทฝึกอ่าน แม่ กก แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี ๕ บท พิจารณาได้ ๓ ด้าน

ดังนี้

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ จะบอกผู้เรียนว่าจะเรียนเรื่องอะไร และยกตัวอย่างคำ เช่น

ที่นี้จะว่ากก มีชื่อนกกระจอกเล็ก

ว่าให้ถูกลูกเด็กๆ อย่าโอยอกเอยกอสุ่านึก (น. ๑๒)

๒. ส่วนที่เป็นเนื้อหา ให้ความรู้คำที่มีตัวสะกด แม่ กก คำเหล่านี้ส่วนมากมี

เนื้อความเป็นเรื่องธรรมชาติ เช่น

ให้ความรู้เรื่องชื่อนก และอื่นๆ ที่มีตัวสะกดในแม่ กก เช่น

นกแสกนกกระสา แกรกๆมาเวลาตี

น้ำมากแล่นน้ำทุก แล่นน้ำหมึกแล่นน้ำหมาก (น. ๑๒)

ให้ความรู้เรื่องชื่อปลา ชื่อของไข่ เครื่องทอผ้า พืช คน เช่น

ปลาอุกปลาตุ๊กตัก แลปีกหลักแลครกสาก

ซึกเสาเอาเชือกกลาก จะผูกจากให้จักตอก (น. ๑๒)

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งจะสรุปให้ผู้เรียนรู้ว่าที่กล่าวมาข้างต้นเรียนเรื่องอะไร และจะกล่าวถึงเรื่องอะไรต่อไป นับว่าเป็นการร้อยเรื่องด้วยการให้ชื่อหัวข้อที่จะเรียนต่อไปด้วย ดังนี้

ดูราลูกทารก นี่แล กก กะ ก กา

จำไว้ให้สู้สำห้ ที่นี้หนาจะว่า กง

ที่นี้หนาจะว่า กง เป็นส่วนที่ร้อยเรื่องให้หัวข้อต่อเนื่องกับเรื่องที่จะเรียนต่อไป

๑.๓ การแจกลูกแม่ กง

การแจกลูกสระ

หนังสือประถม ก กา แจกลูกมาตรา กง ตั้งแต่อักษร ก ถึง ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับอักษร และแจกลูกด้วยสระ ๑๗ รูป เช่นเดียวกับแม่ กก ในที่นี้ยกตัวอย่างเฉพาะพยัญชนะ ข ดังนี้

ขง ขัง ขาง ขิง ขิ่ง ขึง ขึง ขุง ขุง ขง ข่ง ของ ของ ขึง ขึง ขึง ขึง

บทฝึกอ่าน

บทฝึกอ่านแม่ กง แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ขาว ๕ บท พิจารณาได้ ๓ ด้าน คือ

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ ผู้แต่งเกริ่นนำให้รู้ว่าเรียนเรื่อง กง ดังนี้

เรื่องกงจูงแจ้ ..... (น.๑๘)

๒. ส่วนที่เป็นเนื้อความ ผู้แต่งใช้คำที่อยู่ในแม่ กง รวมทั้งคำที่อยู่ในแม่ ก กา แม่ กก ที่เรียนมาแล้ว นับได้ว่าเป็นบทฝึกอ่านที่ใช้ทบทวนมาตราตัวสะกดที่เรียนแล้วได้อย่างดี และสอดคล้องกับหลักภาษาที่เพิ่งเรียน เนื้อความที่เรียนให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ เช่น

ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ๆ เช่น

อึ่งอ่างแลคางคก ทั้งจิ้งจกแลแงงจิง

นกยางข่องจิกปลิง ผูกค่างลิงวังร้องอึ่ง

ให้ความรู้เรื่องคำเลียนเสียงธรรมชาติ

ระฆังคังห่างๆ หม่องใหญ่กว้างครางหึ่งๆ

กลองหนังคังคังๆ ตีกระคังคังกริ่งๆ (น. ๑๘)

ให้ความรู้เรื่องความเป็นอยู่ลักษณะต่างๆ เช่น ลักษณะชาววัง ในข้อความ

ชาววังนั่งในห้อย ซักจ้องหนองคังโหนองหน่ง

ตาซั้งแลตาเต็ง ทั้งกั้งแกงแลกระทง (น. ๑๘)

ให้ความรู้เรื่องลักษณะนักเลงในสมัยก่อน

นักเลงร้องเพลงพลาจ   ตรงหน้าตางไขว้ห้างหยิ่ง
เอาหลังนั่งเอียงอิง   มือถือฉิ่งตีดังๆ (น. ๑๘)

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งสรุปให้รู้ว่าเรื่องราวในบทอ่านมีทั้งแม่ ก กา และแม่ กง ปนกันไป และได้สอดแทรกจริยธรรม พร้อมกับบอกหัวข้อที่ต้องเรียนต่อไป

เด็กๆอย่าไหลหลง   คูเรื่อง กง ก กา บ้าง
ดูไปตั้งใจฟัง   เบื้องหน้ายังจะว่า กด

๑.๔ การแจกลูกแม่ กด

การแจกลูกสระ

หนังสือประถม ก กา แจกลูกสระในแม่กด ตั้งแต่ ก-ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับอักษร พยัญชนะแต่ละตัวแจกลูกด้วยสระ ๑๗ รูป ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเฉพาะพยัญชนะ ค ดังนี้

กค คัด คาด คัด คัด คัด คัด คุด คูด เกค แกค โคค คอค กวด เกียค เกือค เกิด

บทฝึกอ่านแม่ กด

เมื่อแจกลูกแล้วมีบทฝึกอ่านแต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๑๒ บท อาจพิจารณาเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ กล่าวถึงหัวข้อที่จะเรียน ดังนี้

เรื่องกตก่านฎไว้   จัดเรื่องใหม่มิให้ผิด
ยัดเยียดเบียดเสียดซิด   เขาชื่ออิฐมาทำวัด

๒. ส่วนเนื้อความ

ผู้แต่งใช้คำที่มีตัวสะกดเป็นแม่กด และคำที่มีตัวสะกดมาตราอื่นที่เรียนมาแล้วปนอยู่ด้วย เนื้อความในบทหัดอ่านแม่กด กล่าวถึง

ธรรมชาติ เช่น

ผักคราดผักกาดใหญ่   สารพัดใช้ได้ดีหมด
เรือใดไรแลใจมด   ให้กำหนดทุกบันทัด

อารมณ์ขัน เช่น

ตกเบ็ดติดเกล็ดปลา   วัดเบ็ดมาปลาโคดหนี
อตุลัด โหมดตาดนี้   เมืองเทศมีแพงหนักหนา

ชีวิตความเป็นอยู่

สลัดได้ไม่สลด   แลฝึกปอดฝึกเปิดป่า
 หมอนวดถือขวดยา   เป็นหวัดกล้านัดยานัด

คติข้อคิด

นักปราชญ์ฉลาดคิด   พุดไม่ผิดชื่อสักหมด
 จะเกิดประเสริฐยศ   มิได้อดแต่สักหนิด

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งสรุปแม่กอด โดยอบรมเด็ก ให้จำเรื่องที่เรียนและพุดให้ชัด ดังนี้

เด็กๆดูเรื่องกอด   จำทุกบททูลสำหัด
 พุดจาว่าให้ชัด   จึงจะจัดให้อ่านกน

๑.๕ การแจกลูกแม่กน**การแจกรูปสระ**

ผู้แต่งแจกลูกสระแม่กนตั้งแต่ ก-ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับตัวอักษร ด้วยสระ ๑๗ รูป ใน
 ที่นี้ขอยกตัวอย่างเฉพาะพยัญชนะ ง ดังนี้

งน งัน งาน จิน จัน จิน จัน งาม งาม เนน เนน โงน โงน งวน เงียน เงียน เงิน

บทฝึกอ่านแม่กน

แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๕ บท อาจพิจารณาได้ ๓ ด้าน

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ กล่าวถึงการใช้คำที่อยู่ในแม่ กน และมีมาตราอื่นๆที่เรียนมาแล้ว
 ๕ มาตราปน ด้วย ดังนี้

อ่านกนจนสิ้นคำ   ให้เพียรจำเหมือนคำคน
 แม้นอ่านอย่างงน   ห้าอย่างปนกะกนนั้น

๒. ส่วนที่เป็นเนื้อความ กล่าวถึงสิ่งต่างๆ เช่น

กล่าวถึงชีวิตชาวต่างชาติในประเทศไทย เช่น

คนญวนเขมรมอญ   อยู่นครพันแสนหมื่น
 ชอบกันหมั้นตัดพิน   คนแตกตื่นไปซื้อมัน
 จนมีเงินทองใช้   โดกพานใหม่ถาดเขียนขัน
 กระโถนช้อนกระบิ   เทียนน้ำมันแลน้ำตาล (น. ๓๑)

ให้คติแก่เด็ก

เป็นเจ้าของมีบุญล้น   มีผู้คนใช้เสมีयर
 เป็นคนหมั่นเล่าเรียน   ให้ภาคเพียรเรียนทุกคน (น. ๓๑)

ธรรมชาติ-พืชพรรณต่างๆ

ต้นขนุนแลสนโลก	แลต้นโมกแลไม้หมั่น
คุนบอนแลเฟือกมัน	ไม้มัดต้นลูกกระท้อน
ลูกอินแลลิ้นจี่	สารภีมีเกสร
พิศุณย์สี่นซ้อ	แลไม้ค้อนไม้ท่อนโน้น (น. ๓๑)

อบรมมารยาท-การแต่งกาย

ถ้าแม้นทำการนา	ให้นุ่งผ้ากเชมน
ไปในวังโจงกระเบน	เขากะเกณฑ์ทำการงาน

อบรมการเรียน

ถ้าแม้นจะเรียนเลข	อย่าโหยกเหยกหมั่น
อย่าเล่นปนคนพาล	จะยากนานดินติดตรวน (น. ๓๒)

๓. ส่วนสรุป สรุปว่า

เด็กๆอ่านเรื่องกน	ทุกๆคนอุส่าห์หมั่น
เรียนจำคำสารพัน	จำกนมันจึงอ่านกบ (น. ๓๒)

นอกจากนี้มีตัวเลขและตัวอ่าน เลข ๑ ถึงเลข ๒๐ ต่อจากนั้นนับทีละสิบเป็นสามสิบ สี่สิบ ห้าสิบ ... ร้อย พัน หมื่น เป็นการสอนหน่วยนับจนถึงหมื่น การสอนนับเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า นอกจากเป็นแบบเรียนภาษาไทยแล้วยังสอนเลขควบคู่กันด้วย

๑.๖ การแจกลูกแม่กบ**การแจกลูกสระ**

ผู้แต่งแจกลูกแม่กบ ตั้งแต่ ก-ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับอักษร ด้วยรูปสระ ๑๗ รูป ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างเฉพาะพยัญชนะ จ ดังนี้

จบ จับ จาบ จิบ จีบ จึบ จืบ จุบ จูบ เจบ แจบ โจบ จอบ จวบ เจียบ เจือบ เจิบ
บทฝึกอ่านแม่กบ

บทฝึกอ่านแม่กบ แต่งเป็นกาพย์ฉบัง ๑๖ จำนวน ๑๓ บท อาจพิจารณาได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ

ส่วนที่เป็นคำนำกล่าวถึงว่าเมื่อเรียนแจกลูกแม่กบแล้ว ผู้เรียนจะได้อ่านกาพย์ฉบัง และผู้แต่งใช้คำว่า กลอน ในความหมายว่า กาพย์ฉบัง ดังนี้

เล่ากบจบแบบฉบับ	ครั้งนี้จะกลับ
ประดับประดิษฐ์คิดกลอน	(น. ๓.๘)

๒. ส่วนที่เป็นเนื้อความ ให้ความรู้ด้านต่างๆ ดังนี้

คำเลียนเสียงธรรมชาติ กล่าวถึงคำเลียนเสียงธรรมชาติที่เป็นแม่กบ เช่นคำ ปลาบๆ สวบๆ กรอบๆ ตามลำดับ ดังนี้

แอบลอบคักกบภทขาบ	กักปวคปลาบๆ
เลื้อคอาบแสบเจ็บเหน็บชา	(น. ๓๘)
คนเจ็บกระหมับบิบนวดหน้า	จับจอบไปขุดยา
บุกป่าสวบๆเดินหอบ	
หยิบกินข้าวเกรียบกรอบๆ	แดคร้อนใส่อบ
เต็กร่องให้ปลอบชอบใจ	(น. ๓๘)

อาหารการกิน ตัวอย่าง

กินกระจับจันอัปดับหมูไก่	พะอบอัปตลับไม้
สำหรับเอาไว้ใส่ยา	(น. ๓๘)
ผักปลาบผักตบตขบป่า	หัดเย็บตะเจ็บผ้า
หัดจับให้กลีบเรียบไว้	(น. ๓๘)

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งสรุปโดยสอดแทรกจริยธรรมที่เด็กควรมีต่อผู้ใหญ่ ดังนี้

เด็กได้สืบทบนับปี	อ่านกบจบแบบฉบับนี้
อุสาห์อย่าล้ออย่าหนีไปไกลตา	
อาจารย์เรียกอ้ายาใจหู	หมั่นเพียรเรียนรู้
ให้รู้เรื่องใหม่ในกม	(น. ๓๘)

๑.๗ การแจกลูกแม่กม

การแจกลูกสระ

ผู้แต่งแจกลูกแม่กมตั้งแต่อักษร ก-ฮ ๔๔ ตัว ตามลำดับตัวอักษร ด้วยรูปสระ ๑๗ รูป เช่นเดียวกับมาตราอื่นๆ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเฉพาะพยัญชนะ จ ดังนี้

จม จ้ม จาม จิม จีม จึ่ม จุ่ม จูม จอม เจม แจม โจม จอม จวม เจียม เจื่อม เจิม

บทฝึกอ่านแม่กม แต่งเป็นกาพย์ฉบัง ๑๕ บท แบ่งออกเป็น

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ กล่าวไว้ ๑ พรรคกว่าจะพุดถึงแม่กม ดังนี้

เรื่องความนี้ในนามกม (น. ๔๔)

๒. ส่วนเนื้อความ แบ่งเป็น

การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติแม่กม เช่น

ฝนตกหิมๆ พรัมๆ (น.๔๔)

ชีวิตความเป็นอยู่ เช่น

คนแต่นั่งเฝ้ากท่อม

จักตอกสานพ้อม

จะลอมโพล่นแฟ้มแซมริม

(น.๔๔)

วัฒนธรรมการแต่งกาย เช่น

ขุนนางหนุ่มๆนุ่งปมดูงาม

ห่มผ้าซ้อมคราม

ไปถามข้อความตามความนิยม

(น. ๔๔)

ขนบธรรมเนียม-อาหาร

เด็กนอนผ้าอ้อมอุ่นนุ่มนึ่ง

กินขนมปลากริม

ครั้นอิ่มแล้วดื่มน้ำนม

(น.๔๔)

ความรู้ธรรมชาติ

ทับทิมเกิดริมน้ำเค็ม

ต้นเขมต้นเขม

มดุมสุกหอมงอมงาม

(น. ๔๔)

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งสรุปโดยแทรกจริยธรรม พฤติกรรมที่พึงกระทำเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตาม เช่น

อ่านกมจบสิ้นจงจำ

อย่าให้ลืมคำ

ที่ทำเรื่องกลอนสอนความ

(น. ๔๔)

๑.๘ การแจกลูกแม่เกย

การแจกลูกสระแม่เกย มีจำนวนมากถึง ๓๓ รูป เนื่องจากรวมตัวสะกด ย และ ว ตัวสะกดแม่เกยอาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่มี ย เป็นตัวสะกด แจกลูก ๑๓ รูป ดังนี้

เกย กัย กาย กีย กีย กุย กุย โทย กอย กวย เกือย เกีย เกียะ

กลุ่มที่มี ว เป็นตัวสะกด แจกลูก ๘ รูป ดังนี้

กาว กิว กิว เกว เกว เกียว กัว กัวะ

กลุ่มที่มีสระเสียงสั้น และ ไม่มีพยัญชนะ ย ว เป็นตัวสะกด แจกลูก ๑๒ รูป ดังนี้

เกอ เกอะ เกะ เกะ โกะ เกาะ กุม กรรม กอ กือ เกือ เกือะ

บทฝึกอ่าน แต่งเป็นกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จำนวน ๑๘ บท แบ่งเป็น ๓ ส่วน

๑. ส่วนที่เป็นคำนำ ขึ้นต้นให้รู้ว่ากล่าวถึงแม่เกษ ดังนี้

อ่านจำคำเกษ	เด็กทั้งหลายเอ๋ย	คูให้ทั่วนา
นกแก้วขนเขียว	ตัวเดียวเอกา	นัคเจรจา คล้ายคนพูดกัน

๒. ส่วนเนื้อความ ให้ความรู้ด้านต่างๆ ดังนี้

พืชประเภทถั่ว

ถั่วดำฝักยาว	ถั่วเขียวถั่วขาว	ถั่วแระถั่วเราะ	ดินอยู่กลางน้ำ
จงจำเรียกเกาะ	เรื่องนำหัวเราะ	เยี่ยเยาะก๊วยๆ	

ชีวิตความเป็นอยู่

คนถ่อยคนชั่ว	ทำเงินตะกั่ว	ไปเที่ยวซื้อขาย
แล้วเป็นขโมย	เขาโบยด้วยหวาย	เพราะเป็นผู้ร้าย
ฉิบหายหลายร้อย		

ชาวต่างชาติและการแต่งตัว

ทวยมอญลาว	ไว้ผมยาวๆ	ต้องเกล้าผมมวย
ลมว่าวหนาวกล้า	ต้องห่มผ้าผวย	สาวๆสวยๆ
แหงหวายไม่ได้	(น. ๕๓)	

๓. ส่วนสรุป ผู้แต่งแทรกจริยธรรมการเรียน และคติธรรมไว้ตอนจบ ดังนี้

จริยธรรม

จบคำเกษไซ้	ทำย่นคำไว้	มิได้ถ้วนถี่	ด้วยเป็นคำกลอน
เลือกอักษรดี	แม่นยำถูกที่	เรามีเขียนไว้	(น. ๕๓)

เด็กๆจงจำ	หนังสือทำคำ	เป็นภาษาไทย	อ่านให้หวนหน
จำจนขึ้นใจ	แล้วอ่านอื่นไป	ตามใจของเรา	

คติธรรม ให้เห็นความสำคัญของการเรียน

เกิดมาเป็นคน	หนังสือเป็นต้น	วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม่นยำ	อดสูอายเขา	เพื่อนฝูงเยาะเย้า
ว่าเง่าว่าโง่		
กลางคนเกิดมา	ไม่รู้วิชา	เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา	เพราะเง่าเพราะโง่	หิวเป็นคนโซ
เที่ยวขอก็มี		

ถ้ารู้วิชา   ประเสริฐหนักหนา   ชูหน้าราศี
 จะไปแห่งใด   มีคนปราณี   ยากไร้ไม่มี
 สวัสดิ์มงคล (น. ๕๑)

๒. การแจกลูกอักษรควบ

หนังสือประถม ก กา แจกลูกอักษรที่ควบด้วย ร ล ว และแจกลูก กร กล กว ให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยแจกลูกทุกมาตราตัวสะกด ดังนี้

กร กรา กริ กรี กรึ กรึ่ กรุ กรู เกร แกร ไกร ไกร โกร เกรา กรำ กระ

กรก กรัก กราก กริก กรึก กรึ่ก กรูก กรู่ก เกรก แกรก ไกรก ไกร่ก กรอก กรวก
 เกรียก เกรือก เกริก

การแจกลูกอักษรควบแม่อื่นๆ ผู้แต่งไม่แจกลูกสระทุกตัวแต่ใช้เครื่องหมาย ๑ ละ ข้อความ เช่น

กรง กรัง กราง กริง กริ่ง ๑ กรอง เกรียง เกรื่อง เกริง

นอกจากนี้หนังสือประถม ก กา กล่าวถึง อักษรควบ ทร ในภาษาไทยอ่านออกเสียง ซ และ แจกลูกสระ ดังนี้

ทร ทรา ทริ ทรี ทรี่ ทรุ ทรู เทร แทร ไทร ไทร โทร เตรา ทรำ ทระ

ทรก ทรัก ทราก ทริก ทรึก ทรึ่ก ทรูก ทรู่ก เทรก แทรก

อักษรควบ สร สร อ่านออกเสียง ส เท่านั้น ร ไม่ออกเสียง เช่น สร้าง ไสรก เสรี สรวม เสริม เป็นต้น

นอกจากนี้มีตัวอย่างอักษรนำที่ผู้ชำระประถม ก กา ค้นพบ และนำมาใส่ไว้ให้ได้เรียนด้วย ได้แก่ แสวง แดลง ไฉน ไกล ถนน เถลิง เป็นต้น ดังปรากฏในข้อความที่ระบุด้วยว่าเรื่องอักษรนำนั้นไม่เคยปรากฏในหนังสือจินตมณีมาก่อน ดังนี้

“... ไม่มีในจินตมณี แต่เราผู้ชำระหนังสือนี้ได้จัดแจงไว้เพื่อให้กุลบุตรรู้จักอ่าน ๒ อักษรควบติดกันอยู่นั้น ให้อ่านสำเนียงทั้ง ๒ อักษรเหมือน แสวง แดลง ไฉน ไกล ถนน เถลิง เป็นต้นนี้ คำใช้เช่นนี้ยังมีมากอยู่ ๑๕” (น. ๕๕)

อนึ่งคำว่า กร ดร ทร คร มร ซึ่งมีรูปเหมือนอักษรควบนี้ในหนังสือประถม ก กา อธิบายว่าเป็นคำมคธ (คำบาลี) เวลาอ่านให้มีเสียง อ/ออ/ อยู่กลางเป็น กอน ดอน ทอน คอน มอน

๓. การแบ่งกลุ่มอักษร

คำว่า อักษร ในแบบเรียนสมัยโบราณ หมายถึง พยัญชนะ การแบ่งอักษรที่เป็นพยัญชนะในหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

การแบ่งพยัญชนะเป็น ไตรยางศ์ หรือ อักษร ๓ หมู่ ได้แก่

อักษรสูง ๑๑ ตัว / อักษรกลาง ๙ ตัว / อักษรต่ำ ๒๔ ตัว

อักษร ๓ กลุ่มนี้ แบ่งเป็น ๒ พวก คือ อักษรสูงออกเสียงสูง อักษรกลางและต่ำออกเสียงกลางเสมอกัน ตรงกันกับที่แบ่งในจินตมณีฉบับพระโหราธิบดี การแบ่งวิธีนี้เป็นแบบอักษรวิธีไทยโดยตรง

นอกจากแบ่งพยัญชนะตามลักษณะของเสียงสูง เสียงกลางแล้ว ในหนังสือประถม ก กา ยังแบ่งพยัญชนะอีก ๒ ลักษณะ คือ

๑. การแบ่งพยัญชนะตามฐานที่เกิดของเสียงแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่มีฐานเสียงที่คอ มี ๑๘ ตัว ได้แก่ ก ข ข ฅ ก ต ง ฉ น ฉ ย ร ล ว ห พ อ ฮ

กลุ่มที่มีฐานเสียงที่ฟัน มี ๔ ตัว ได้แก่ ซ ศ ษ ส

กลุ่มที่มีฐานเสียงที่เพดาน มี ๔ ตัว ได้แก่ จ ฉ ช ฌ

กลุ่มที่มีฐานเสียงที่ปลายลิ้นและหน้าฟัน มี ๙ ตัว ได้แก่ ด ต ถ ฎ ฐ ฑ ฒ ท ษ

กลุ่มที่มีฐานเสียงที่ริมฝีปาก มี ๘ ตัว ได้แก่ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม

การแบ่งพยัญชนะตามฐานที่เกิดของเสียงเป็น ๕ กลุ่มดังกล่าว น่าจะได้แนวคิดจากการแบ่งพยัญชนะวรรคของบาลี การแบ่งพยัญชนะวรรคนี้ ในหนังสือประถม ก กา ระบุว่าแบ่งสำหรับชาวยุโรปตั้งปรากฏในข้อความ “อันแบ่งอักษรปนห้าจำพวกเช่นว่ามานี้ ไม่สู้เป็นสำคัญนักแก่กุลบุตรที่เป็นไทย แต่จำพวกคนมาแต่คนอกผู้เป็นปราชญ์ชอบเรียนภาษาไทยละเอียด เขาเห็นสมควรจะแบ่งอักษรเช่นว่านี้ เราจึงแบ่งออกตามใจเขา จะได้เป็นประโยชน์แก่ฝรั่งบ้างๆ” (น. ๕๖) แสดงว่าการศึกษาที่มาของเสียง

๒. การแบ่งพยัญชนะออกเป็นกลุ่มมีลมและไม่ลม ได้แก่

กลุ่มพยัญชนะมีลม หรือเสียง ฮ / ห / ปนเล็กน้อย มี ๑๑ ตัว ได้แก่ ข ข ฅ ค ฉ น ฉ ย ร ล ว ห พ อ ฮ

กลุ่มพยัญชนะมีลม หรือเสียง ฮ / ห / โดยตรง มี ๖ ตัว ได้แก่ ฌ ฉ ฌ ฐ ห ฮ

กลุ่มพยัญชนะไม่มีลม หรือเสียง ฮ / ห / ปน มี ๒๕ ตัว ได้แก่ ก ง จ ฉ ฎ ฐ ฒ ค ต น บ ป ฝ ฟ ม ย ร ล ว ศ ษ ส พ อ

เหตุผลการแบ่งอักษรพยัญชนะออกเป็นกลุ่มมีลมและไม่ลมข้างต้นเพื่อให้ออกเสียงได้ชัดเจน ดังปรากฏในข้อความว่า “กุลบุตรที่จะหัดพูดหัดอ่านต้องตริกรองฟังดูให้ดี ... จึงจะชัด

อักษรกลางนำหน้าอักษรต่ำ เสียงวรรณยุกต์อักษรกลางผันตามเสียงวรรณยุกต์อักษรต่ำ
 อญ อญา อญิ อญี อญึ อญื อญุ อญู แอญ ไอญ โอญ เญา อญา อญะ
 อญก อญัก อญาก อญิก อญึก อญืก อญุ่ก อญูก อญุก
 แอญก แอญัก โอญก อญอก อญาก แอญียก แอญืยก แอญึก
 อญง อญัง อญาง อญิง อญึง ๑ อญวง แอญียง แอญ็อง แอญิง
 การผันวรรณยุกต์ “อักษรนำหน้า” หรืออักษรนำนี้ผันด้วยวรรณยุกต์เอก โท ตามลำดับ

ตัวอย่าง

หนา	อย่า
หน้า	อย่า
หน้า	อย่า

๕. คำตาย

หนังสือประถม ก กา อธิบายว่า คำตาย “คือคำที่ใช้ไม้เอก ไม้โท ไม่ได้เพราะพวนไม่ได้ เหมือนแม่กก กค กบ แลอักษรกิ กุ กะ เป็นต้น แลในแม่เกย คือ เกียะ เกือะ เกะ แกะ เกอะ กัวะ โกะ เกาะ ไม้ต้องลงไม้เอก ไม้โท ถ้าเน้นในคำตาย ๑ แม่ คือ กก กค กบ ตัวต้นเป็นอักษรสูงฤกกลาง ก็มี สำเนียงไม้เอกอยู่ในคำนั้นเอง อย่างนี้...”

ขอ	(เสียงจัตวา)
ขอ ขก ขค ขบ กก กค กบ	(เสียงเอก)

ส่วนคำตายในคำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ สระเสียงสั้นจะเป็นเสียงตรี แต่ถ้าเป็นสระเสียงยาวจะเป็นเสียงโท ดังนี้

คก คัก คิก คึก	(เสียงตรี)
คาก คิก คึก	(เสียงโท)

๖. อักษรหัน

หนังสือประถม ก กา กล่าวถึงอักษรหันของพยัญชนะ ง ร ว่าใช้เป็นหันอากาศได้ เช่น ทัง-ทง สัน-สรร บัน-บรร พัน-พรร

๗. นิคหิต

หนังสือประถม ก กา กล่าวถึงนิคหิต ไว้เช่นเดียวกับหนังสือจินดามณี คือใช้เป็น ง หรือ ม เช่น จั = จำ จู = จุง คั = คำ คุ = คุง ชัน = ชำนำ ชุนุ = ชุมนุม

๘. สระ อ อ ฤ ฤ ฤ ฤ

หนังสือประถม ก กา กล่าวถึง อ ว่าอ่านออกเสียงต่างกัน ๓ เสียง คือ ออกเสียงเป็น อี อี เรอ

อ ออกเสียง อี เช่น จาก อ ไทย อถูก ตถูก ปถูก

อ ” อี เช่น อธิ อธิ อธิ อธิ

อ ” เรอ เช่น อธิ อธิ (กรีก)

ส่วน อ อ อ ออกเสียงเดียว คือ อือ อือ อือ ตามลำดับ เช่น

อ อ หรือ

อ อ ออ

อ อ ออ ออ

๙. เครื่องหมายต่างๆ

หนังสือประถม ก กา เรียกเครื่องหมายต่างๆ ว่า “เครื่องหมายระดับอักษร” เครื่องหมายระดับอักษรที่ปรากฏในหนังสือประถม ก กา นี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว และประเภทที่ยังคงมีใช้มาถึงปัจจุบัน ดังนี้

๑. ประเภทที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว ได้แก่

๑ ฟองคั่น ฟองมัน ใช้ในต้นบรรทัดจะลงมือเขียนและใช้ในต้นบท ต้นข้อใหม่

๒ คั่น ใช้สำหรับสิ้นบท สิ้นข้อเนื้อความหลักที่หนึ่ง

๓ วิสัญญนิ สำหรับใช้ที่สุดบรรทัดให้เสมอกัน

๔ สูด ใช้เมื่อจบสิ้นเรื่องหนังสือ

๒. ประเภทที่ยังคงมีใช้ในปัจจุบัน ได้แก่

๑ ๑ บัลลัญญณ ละกลางความ

๑ ๑ ๑ บัลลัญญณใหญ่ บอกให้ละใหญ่หลายบทที่อยู่ในระหว่างกลางนั้น เช่นนี้ ๑ ๑

๑ ๑ ๑

๑ บัลลัญญณน้อย

* จิตกาไว้อย่างนี้ เมื่อเขียนหนังสือตกไปตั้งแต่ตัวหนึ่ง เป็นต้น

๑ + ๑ มาหาเราค้า + ๑

๑ ๑ ๑

นอกจากนี้ ในหนังสือประถม ก กา ยังกล่าวถึงเครื่องหมายวรรคตอนอังกฤษด้วย ดังนี้

(๑) , คัมมะ ใช้เป็นที่หมายระยะเล็ก เมื่ออ่านให้สำเนียงขาดลงแต่ทีหนึ่ง , เพราะความนั้นยังไม่เต็ม , ใช้ให้เหมือนที่ทำได้ในบัดนี้

(๒) . ปรีออด เป็นที่หมายระยะใหญ่ ให้สำเนียงขาดลงเหมือนอย่างที่ทำไว้บันทึกนี้ .

เครื่องหมายอย่างอังกฤษมีอีกหลายอย่างที่เรายังไม่ได้เอามาใช้ในหนังสือไทย คือ เช่นนี้ ; เรียกว่า เซมมิโกลัน ระหว่างหยุดรอให้หายใจทีหนึ่ง

เครื่องหมายวรรคตอนอังกฤษดังกล่าวอาจเพิ่มเข้ามาในหนังสือประถม ก กา ในลักษณะที่เป็นบันทึกเพิ่มเติมของเจ้าของหนังสือที่ใช้กันต่อ ๆ มา

สรุป พัฒนาการหลักภาษาไทยในประถม ก กา เล่มนี้เน้นเรื่องตัวสะกด ๘ มาตรา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอ่าน การเขียนและแต่งคำประพันธ์ แม้ว่าในหนังสือประถม ก กา จะไม่ได้กล่าวถึงการแต่งคำประพันธ์โดยตรง แต่จากบทอ่านที่แทรกให้อ่านจะช่วยให้ นักเรียน “ซึมซับ” การแต่งคำประพันธ์มากขึ้น

๕. หนังสือปฐมมालา

ชื่อหนังสือ	ปฐมมालา
ผู้แต่ง	พระเทพโมฬี (พืง) วัดราชบูรณะ
เวลาแต่ง	กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าน่าจะแต่งในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
วิธีแต่ง	บทร้อยกรองประเภทโคลอนสวดประกอบด้วย กาพย์ยานี กาพย์ฉับบึง และกาพย์สุรางคนางค์ ๖ สันต์คิดกันทั้งรวมทั้งโคลง ๔
ความสำคัญ	หนังสือปฐมมालา เป็นหนังสือที่ใช้สอนภาษาไทย ภาษาบาลี และสอนแต่งโคลง ดังปรากฏในข้อความว่า ๐ แกลงกลั่นกล่าวสอน เสกสรรค์ตั้งสอน แต่ละบ่อนบทมา สำหรับกุมาร เขียนอ่านสารา เริ่มพืงศึกษา แรกปรารภเรียน

(หน้า ๔๘)

ส่วนความรู้ทางภาษาบาลีและสอนแต่งโคลงใช้สอนต่อจากการเรียนรู้ภาษาไทยในส่วนแรก เพราะมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้ขั้นสามารถแปลพุทธคัมภีร์ได้ จึงต้องมีความรู้ดีทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ดังปรากฏในข้อความตอนหนึ่งว่า

จงให้ปฤชาญาณ ชำนาญในพระบาลี ทว่าไตรปิฎกมี ตลอดคอรรถแลฎีกา

(หน้า ๖๓)

ความรู้หลักภาษาไทยในหนังสือปฐมมาลา

ผู้วิจัยพบว่าพระเทพโมฬี (พืง) กล่าวถึงความรู้หลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีในหัวข้อต่างๆ ได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และการใช้เครื่องหมายวรรคตอน ตามลำดับดังนี้

๑. พยัญชนะ

พระเทพโมฬี (พืง) กล่าวถึงจำนวนพยัญชนะไทยแต่เพียงว่ามี ๔๔ ตัวเท่านั้นไม่ได้ให้รายละเอียดว่ามีตัวอะไรบ้าง ดังข้อความว่า

แต่ ก จน ฮ จงจำ   ๔๔ คำ
 แจ่งทำวิธีที่ทาง   (หน้า ๑๕)

การที่ผู้แต่งไม่ได้แสดงพยัญชนะทั้ง ๔๔ ตัวในหนังสือแบบเรียนอาจเป็นเพราะได้กล่าวไว้ตอนอธิบายเรื่อง ไตรยางศ์ และเรื่อง มาตราตัวสะกด

ความรู้เรื่องพยัญชนะไทยในแบบเรียนปฐมมาลาแบ่งออกได้เป็นเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑ ไตรยางศ์

พระเทพโมฬี (พืง) กล่าวถึง ไตรยางศ์ ไว้ว่าหมายถึง พยัญชนะ ๓ หมู่ ได้แก่ อักษรสูง ๑๑ ตัว อักษรกลาง ๕ ตัว และอักษรต่ำ ๒๘ ตัว พร้อมทั้งอธิบายยกตัวอย่างไว้ครบถ้วนดังข้อความต่อไปนี้

แบ่งปันเป็นไตรยางศ์	คือสูงต่ำกลาง
จะวางไว้ลงจงฟัง	
ข ข ฅ ฐ ทั้ง	ผ ผ ทานหวัง
สอนสั่งว่าสูงสำเนียง	
ส ข ศ ทั้ง ต เคียง	๑๑ เพียงคำเพียง
นี้เสียงก็สูงเหมือนกัน	
เขียนให้ครูพลง	ข้อไว้คำวาง
คำกลางนั้นตั้งแต่ ก	
ทั้ง จ ฎ ฏ ค ต	บ ป แล อ
ก็พอถ้วนเก้าคำคง	
ผันสูงและกลางอย่างต่ำ	๒๔ คำ
คือคำ ค ค ฌ ง	
ช ช ฌ ฑ ฒ ณ	ท ฐ น
พ ฟ ภ ม เนื่องนอง	

ย ร ล ว เรืองรอง

พ ฮ ทั้งสอง

ส่องพอด้านนี้ก่อน

(หน้า ๑๗)

ข้อความข้างบนแสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า พระเทพโมฬี (ฟัง) บัญญัติคำว่า “ไตรยางศ์” ขึ้นใช้เป็นคนแรกและอธิบายเรื่องไตรยางศ์ได้กะทัดรัด ชัดเจนด้วยกาพย์บัง ๑๖ เพื่อทบทวนความรู้ หรือเพื่อให้จดจำหลักภาษาไทยง่ายขึ้น

๑.๒ พยัญชนะตัวสะกด

พระเทพโมฬี (ฟัง) แบ่ง พยัญชนะตัวสะกดออกเป็น ๗ แม่ ได้แก่ แม่ ก กา แม่ กน แม่ กง แม่ กก แม่ กค แม่ กบ แม่ กม และแม่ เกย เช่นเดียวกับในหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี หนังสือจินดามณีเล่ม ๒ และหนังสือประถม ก กา พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้กล่าวถึงพยัญชนะตัวสะกด ๗ แม่ ดังปรากฏในข้อความว่า

...

แต่ ก ข ก กา กน

กง กก กค กบจน

แม่กมปนระคนสอน

จักเพียรเขียนเกย

บทใหม่ไม่เคย

อย่าเลยลืมกลอน

และอธิบายตามลำดับ ดังนี้

(๑) แม่ ก กา

พระเทพโมฬี (ฟัง) เริ่มสอนตั้งแต่ลักษณะแม่ ก กา โดยแต่งเป็นข้อความ ใหว้ครู สอดแทรกอบรมจริยธรรม และสั่งสอนให้นักเรียนเป็นคนดี รวมทั้งกล่าวถึงสระ ในแม่ ก กา จุดเด่นของการสอนมาตรา ก กา ในแบบเรียนปฐมมกาลาคือ พระเทพโมฬี (ฟัง) จะเรียงร้อยถ้อยคำที่เป็นแม่ ก กา ล้วนๆ การเรียบเรียงวิธีนี้ย่อมทำให้ผู้เรียนรู้จัก และเข้าใจลักษณะของแม่ ก กา ในภาษาไทยได้เป็นอย่างดี เช่น

ตัวอย่างคำใหว้ครู

ข้าขอขอรุณ

พระมุนีมิมหา

คุณกรุณา

แลปฤชาล้ำโลไทย

ปราณีมานำหมู่

ประชาสู่ศิวิไล

ใหว้ธรรมที่อำไพ

นำเวไนยละโลกีย์

(๒) แม่ กน

พระเทพโมฬี (ฟัง) กล่าวว่าพยัญชนะที่ใช้เป็นตัวสะกดแม่กนมี ๖ ตัว คือ น ญ ณ ร ล พ ในข้อความว่า

ห้าคำคือ ญ ฌ ร ล พ แทน น มีใน
คำกิริยบุราณ อาจารย์ท่านไข เขียนอ่านใดใด
ท่านใช้เช่นกัน (หน้า ๖)

นอกจากนี้ได้ยกตัวอย่างคำแม่กน เป็นคำพ้องเสียง ได้แก่ การ กาด กภาพ กาน
กาญจนา ในข้อความว่า

การว่ากระทำ ภาพนี้สี่คำ กาลคือเวลา
กานนี้ท่านสรรค สามัญวาจา ถ้ากาญจนา
ท่านว่าสุวรรณ (หน้า ๗)

(๓) แม่ กง

พระเทพโมฬี (พืง) ไม่ได้อธิบายกฎเกณฑ์เกี่ยวกับมาตรา กง เพียงแต่เขียนว่าจะเริ่ม
สอนมาตรา กง ต่อจากมาตรา กน เท่านั้น ดังนี้

อ่านกนจนสิ้นประสงค์ จะเพียรเขียนกง
จ้านงจตั้งใจฟัง
เร่งครวญเร่งใครใจหวัง เบื้องต้นหนหลัง
อย่าพลั้งอย่าเพี้ยนเขียนพลาถ (หน้า ๑๒)

การที่พระเทพโมฬี (พืง) ไม่อธิบายกฎเกณฑ์อาจเป็นเพราะ พัญชนะที่ใช้เป็น
ตัวสะกดแม่กงมีอยู่เพียงตัวเดียวคือ ง เท่านั้น

(๔) แม่ กก

พระเทพโมฬี (พืง) อธิบายกฎเกณฑ์แม่ กกไว้ว่า เป็นคำที่สะกดด้วย พัญชนะ ก ข
ค ฉ ดังข้อความว่า

แจกกกยกยกแยก เป็นแผนกแตกต่อกลอน
แยกยกใช้อักษร ผูกผันผันเป็นกลอนไป
แจกกอกบอกทารก จะแจกกยกคำไข
เอา ก มาแทรกใส่ นึกตริกไว้อย่าไหลหลง (หน้า ๒๐)

และ

ไขใช้ใช้ได้แต่ ก ข ค ค ฉ ก็เหมือนกัน
บอกจริงทุกสิ่งสรรพ มาผูกพันบันเป็นกลอน (หน้า ๒๑)
พร้อมกับยกตัวอย่างคำใน แม่ กก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- คำที่ใช้ ข สะกด

นำมาขรุจึเรจ	เรียนรู้เลขศุขสำราญ
ไพศาชตุคูกาล	คัคนานต์บริจาด

(หน้า ๒๑ บรรทัด๓-๔)

- คำที่ใช้ ค สะกด ได้แก่ตัวอย่างในคำประพันธ์ ต่อไปนี้

ยุคเจริญแลเป็นโรค	บริโศคเป็นพรรคภาคย์
ซัซชชชชมารค	พญานาคอักษิ (หน้า ๒๒)

- คำที่ใช้ ฃ สะกด ได้แก่ตัวอย่างในคำประพันธ์ ต่อไปนี้

หมุ่มถุกและประโยค	ทั้งพิโยคพยัคฆิ
โมฆชนคนบ่าบี	เมฆหมอกมีโอฆอันลึก (หน้า ๒๒)

(๕) แม่กด

พระเทพโมฬี (พืง) อธิบายกฎเกณฑ์ตัวสะกดที่เป็นแม่กดว่า เป็นคำที่สะกดด้วยพยัญชนะ ค และพยัญชนะอื่นๆบางตัวในวรรค จ วรรค ฎ วรรค ต รวมทั้ง ศ ษ ส ยกเว้น น ณ รวม ๑๕ ตัว ได้แก่ จ ช ฎ ฐ ฑ ฒ ค ต ถ ท ธ ศ ษ ส ดังปรากฏคำอธิบายในข้อความต่อไปนี้

แม่กดสังเกตกำหนด	ใช้สะกดแต่บท
ที่ว่าสาธารณ	
จักใช้ให้ถูกโบราณ	ปราชญ์ปรีชาชาญ
ประมาณประมวนมากหนัก	
คือ จ คือ ช ประจักษ์	ค ต สองวรรค
ยกยักแต่ น บัควร	
ส สามใส่ในขบวน	กำหนดจำนวน
พอล้วนสิบห้าอักษร	(หน้า ๒๔)

และ

ประคจตุจริตเสด็จ	กางเก็จกิจเสด็จ
เผด็จเขบ็จขบวน	
ใช้ จ แทน ค ข้อควร	ประมาณประมวน
แต่ล้วนให้จำชานาญ	(หน้า ๒๕)

พยัญชนะตัวสะกดวรรค ฎ ได้แก่ ฎ ฐ ฑ ฒ นั้น พระเทพโมฬี (พืง) อธิบายและยกตัวอย่างอย่างละเอียด พร้อมทั้งอธิบายว่า พยัญชนะ ฎ ฐ ใช้แทน ค ได้ คือ ออกเสียงเป็นแม่กด

เหมือนกัน และอธิบายว่าคำที่สะกดด้วย พยัญชนะ ฎ ฐ มักเป็นคำสันสกฤต นับว่าหนังสือปฐมมาลา เป็นหนังสือเรียนสำหรับผู้สนใจศึกษาพระไตรปิฎกด้วย ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

รक्षฏนางนารถยศตรี	พิฆาตราวี
กริฎมกุฎปรากฏ	
โปรดปรานลานโกฏกำหนด	ใช้ ฐ สะกด
แจ้บทให้เห็นเป็นกลอน	(หน้า ๒๖)
ฎ ฐ ทั้งสองสังหรัณ	แทน ค อักษร
แต่ก่อนบ่เห็นลิจิต	
แผลงเป็นษะ ฎ ประคิษฐ์	เป็นสันสกฤต
วิจิตรวิจิรวาที	
แต่ ฐ แทน ค บทมี	ประเสริฐเสรมฐี
วาจิงจำใส่ใจ	
หนึ่งข้านี้ยังสงสัย	แทน ค ก็ใช้
เช่น ฐ บ่ยลอย่างมี	(หน้า ๒๗)

(๖) แม่กบ

พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้อธิบายกฎเกณฑ์การใช้มาตราแม่กบว่าเป็นคำที่สะกดด้วย บ ป พ ฎ ดังนี้

กลับว่าปรารภ	খনอบชนบ	แม่กบนี้เนา	บ ป สะกด
แบบบทบัญญัติ	สำหรับสารา	สืบมาแต่บรรพ์	
พ ฎ สองศัพท์	บทแบบฉบับ	บังคับเสกสรรค์	สะกดแทน บ
ก็ได้เหมือนกัน	แบบเบื่องเบ้งบัน	เร่งหมั่นสอบสวน	
แม่กบกำหนด	ประกอบปรากฏ	แบบบทสุนทร	สะกด พ ฎ
แทน บ อักษร	แต่งรัดตัดรอน	บ่อนกบจบลง	(หน้า 35)

(๗) แม่กม

พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้อธิบายกฎเกณฑ์การใช้ แม่กม ว่า มีตัว ม สะกดรวมทั้งคำที่ใช้ในถกหิตซึ่งแผลงเป็น ม ได้ พร้อมทั้งยกตัวอย่างด้วย ดังนี้

แจกมจำกัดใช้	สะกดไม่มากสาธารณ
คือ ม ท่านบันหาร	จักสวดอ่านจงสนใจ

หนึ่งนฤคหิต	หมุ่บัณฑิตลิจิตไ
เปลี่ยนแปรนแปรนมอได้	เช่นมีใช้อย่างน
คือคำว่าประขุ	แลขุ่พระจุพล
นฤคหิตสถิตบน	ให้ฟังยลเยี่ยงอย่างมี (หน้า ๓๗)

(๗) แม่ เกย

พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้อธิบายกฎเกณฑ์การใช้แม่เกยว่า ใช้ ย และพยัญชนะอื่นๆ สะกด ตลอดจนให้ข้อสังเกตด้วยว่าคำตายไม่ใส่วรรณยุกต์เอก โท ตรี กำกับ ดังนี้

ในเกยนิกร	ใช้ยักอักษร	ท่านผ่อนผูกพัน	สังเกตสะกด
กำหนดมากครัน	แผนกแปลกกัน	หมั้นจำดำรง	(หน้า ๔๕)
หนึ่งในเกยนี้	พินธุ์เอกโทตรี	ชอบที่ย่าหลง	จัดวาเล่าไซรี
ชอบใช้ใส่ลง	ตามใจจ้านง	จงเร่งใครครวญ	(หน้า ๔๖)
แต่เกยเกือแล	เกอะกัวะเกะแกะ	โกะเกะหมู่หมาย	ทั้งแปดคำถ้วน
แต่ล้วนคำตาย	ผ่อนผันบรรยาย	บ่คลายกลับเสียง	(หน้า ๔๗)

คำที่เป็นแม่เกย ในคำประพันธ์ข้างบนมีหลายลักษณะ ดังนี้

ก. คำที่สะกดด้วย ย เช่นคำว่า โดย อภิปราย หมาย บรรยาย กลาย

ข. คำที่สะกดด้วยสระเสียงสั้น ๘ คำ หรือที่เรียกว่า คำตาย ได้แก่ สระเอีย เอือ เออะ อัวะ เอะ แอะ โอะ เอาะ แต่ในคำประพันธ์ข้างต้นไม่มีตัวอย่างคำที่ใช้สระเสียงสั้น

เมื่ออธิบายครบทุกมาตราสะกดแล้ว พระเทพโมฬี (ฟัง) ยังแต่งคำประพันธ์สรุปกฎเกณฑ์เกี่ยวกับมาตราตัวสะกดเป็นการย้ำเตือนผู้เรียนให้จำได้แม่นยำอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

กนกงกกด	กบกมทั้งหมด	กำหนดคล้ายกัน	ตามแต่สะกด
โดยบทแบ่งป็น	โดยแบบท่านสรรค์	สำคัญกลบท	(หน้า ๔๔)
กนสะกดคนอ	กงสะกด กอ	กกสะกด กอ	กดสะกด ดอ
กบ บอ กำหนด	มอ กมสมมด	แบบบทไว้วาง	
ว่าตามต้นเหตุ	แต่พอสังเกต	นิเทศที่ทาง	ถ้าว่าโดยบท
สะกดต่างๆ	ชี้เช่นเห็นอย่าง	ข้างต้นเบื้องบรรพ์	(หน้า ๔๕)

จากการวิเคราะห์ความรู้ทางอักขรวิธีในปฐมมालา พบว่าผู้ประพันธ์ปฐมมालาไม่ได้กล่าวถึงแม่เกยว ขณะนี้ปัจจุบันถือว่าเป็นมาตราตัวสะกดที่ใช้ ว สะกด

พยัญชนะตัวสะกดในหนังสือแบบเรียนดั้งเดิมเล่มอื่นๆ เช่น จินดามณี ประถม ก กา มุคตบรรพทกก็จะอธิบายตรงกับปฐมมาลา คือ อธิบายพยัญชนะตัวสะกดถึงแม่ เกย เท่านั้น จึงนับได้ว่าความรู้ทางอักขรวิธีด้านพยัญชนะตัวสะกดในหนังสือแบบเรียนดั้งเดิมยังคงมาตรฐานเดิม

๒. สระ

พระเทพโมฬี (พืง) กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับสระไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๒.๑ สระที่ใช้ในแม่ ก กา ๑๖ รูป ได้แก่

อ อา อี อี้ อึ อื อู อูเอ แอ ไอ โอ โอเอ เอ อำ อะ
ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ข้าขอพรรณนา	แต่ ก กามาแก้ไข
ไม้ แล ไม้	ไม้ โอ ออย่าโลเล
๐ ออาแล อี อี้ อึ อื	มีที่ชะเน
อู อูแล ไม้	เล่าคุณเล่าใจใส่ใจ (หน้า ๓)

๒.๒ สระที่ใช้ในคำตายซึ่งเป็นสระเสียงสั้น ๘ รูป ได้แก่

เอียะ เอือะ เอือะ อัวะ เอะ แอะ โอะ เอะ ในข้อความว่า
แต่เกียะเกือะและ เกอะกัวะเกะแอะ โกะเกอะหมู่หมา
ทั้งแปดคำถ้วน แต่ล้วนคำตาย ผวนผันบรรยาย ปกปลายกลับเสียง
(หน้า ๔๓)

สระทั้ง ๘ รูปนี้ปัจจุบันจัดให้เป็นสระประสม เสียงสั้น ๓ รูป ได้แก่ สระ เอียะ เอือะ อัวะ ซึ่งไม่ปรากฏคำไทยที่ใช้สระประสม เสียงสั้นทั้ง ๓ รูป ดังกล่าว

๒.๓ คำที่ใช้ สระโ อ ไม้ม้วน และสระโ อ ไม้มลาย

พระเทพโมฬี (พืง) แต่งคำประพันธ์เกี่ยวกับคำที่ใช้ไม้ม้วนและไม้มลายได้ไพเราะและนำมาใช้จนทุกวันนี้ ดังนี้

ใฝ่ใจให้ทานนี้	นอกในมีแลใหม่ใส
ใครใครแลของโย	อันใดใช้หย่าไหลหลง
ใส่กลสะไฟไบ	ทั้งคำได้แลใหญ่ยง
ใกล้ไบแลโขง	ใช้ให้คงคำบังคับ
หมูนี่ไม้ม้วนหมด	มีปรากฏทละบับ
ข้ คำคะเนนับ	ยี่สิบศับที่คู่สอบสวน
ทั้งสองไม้โ อ โอ	โคชอบใช้ให้ใคร่ครวญ
ไม้นอกจากไม้ม้วน	แปดสิบถ้วนมีประมาณ (หน้า ๑๒๓)

๓. วรรณยุกต์ และการผันวรรณยุกต์

พระเทพโมฬี (ฟัง) อธิบายเกี่ยวกับวรรณยุกต์ไว้ในฐานะที่เป็นเครื่องหมายกำกับพยัญชนะในการออกเสียงคำ จึงกล่าวถึงวรรณยุกต์ไว้พร้อมกับเครื่องหมายกำกับพยัญชนะในหนังสือประถม ก กา เรียก เครื่องหมายกำกับพยัญชนะ ว่า “เครื่องประดับสำหรับอักษร” และปัจจุบันเรียกว่า “เครื่องหมายวรรณยุกต์”

แบบเรียนปฐมมလာอธิบายเรื่องของวรรณยุกต์ไว้ ๒ ลักษณะ คือ

ก. อธิบายร่วมกับเครื่องหมายวรรณยุกต์ ในข้อความว่า

พินธุ์ ' ๗ + วาที เป็นที่สำคัญ (หน้า ๘)

ข. อธิบายในเรื่องไตรยางศ์ ในข้อความว่า

ถ้าใส่ ' ๗ สองอัน อาจารย์ท่านสรรค์

ให้ผันอย่างหางโคควร (หน้า ๑๖)

จากคำอธิบายเกี่ยวกับวรรณยุกต์ในหนังสือปฐมมလာทั้ง ๒ แห่งจะเห็นได้ว่าพระเทพโมฬี (ฟัง) กล่าวถึงวรรณยุกต์ครบทั้ง ๔ รูป คือ ก่ กั กี้ กั เช่นเดียวกับในหนังสือจินตามณีครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ส่วนเรื่องเสียงวรรณยุกต์ พระเทพโมฬี (ฟัง) จะกล่าวไว้ในเรื่องการผันวรรณยุกต์

การผันวรรณยุกต์ ในภาษาไทยเกี่ยวข้องโดยตรงกับอักษร ๓ หมู่ หรือไตรยางศ์ พระเทพโมฬี (ฟัง) จึงอธิบายเรื่องไตรยางศ์ไปพร้อมกันกับการผันวรรณยุกต์ ดังนี้

ก. การผันวรรณยุกต์กับอักษรสูง ๑๑ ตัว

ในหนังสือปฐมมလာอธิบายการผันวรรณยุกต์กับอักษรสูงไว้ว่าผันได้กับวรรณยุกต์เอก ( ) และโท (๗) ไม่ได้กล่าวถึงพินเสียงว่ามีพินเสียงเป็นเสียงสูงในคำเป็นและมีเสียงเอกในคำตาย แต่จะใช้วิธีเขียนลดหลั่นจากบนลงล่าง โดยเปรียบเทียบให้เห็นภาพว่าเหมือนหางโคควร เช่นเดียวกับคำอธิบายในจินตามณีฉบับพระโหราธิบดี ดังปรากฏในคำประพันธ์ ดังนี้

ถ้าใส่ ' ๗ สองอัน อาจารย์ท่านสรรค์

ให้ผันอย่างหางโคควร

คือ ข

จ

ชี้ หันหวน ๑๑ จำนวน

ใคร่ครวญจงดีที่ทาง (หน้า ๑๖)

ข. การผันวรรณยุกต์อักษรกลาง ๕ ตัว

พระเทพโมฬี (ฟัง) อธิบายการผันวรรณยุกต์กับอักษรกลางไว้ว่าผันได้กับวรรณยุกต์เอก และวรรณยุกต์โท โดยไม่ได้บอกเกี่ยวกับพินเสียงว่าเป็นเสียงสามัญในคำเป็นและ

เป็นเสียงเอกในคำตาย แต่จะให้ผู้เรียนเข้าใจโดยการเขียนลดหลั่นบรรทัดตามระดับเสียงและเปรียบเทียบว่าเหมือนรูปจั่ว คือ คำต้นให้อ่านเป็นคำกลาง แล้วจึงอ่านขึ้นไปตามไม้เอก และลงไปตามไม้โท (ดู จินตคามณี , หน้า ๒๐) ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

○ ถ้าใส่ไม้ ' ุ' ลง คำกลางนั้นจง

อ่านส่งเสียงกว่าหน้าหลัง

กั

○ ว่า ก กั จงฟัง กลางส่งเสียงดัง

จงตั้งสติจำ

(หน้า ๑๗)

นอกจากวรรณยุกต์ เอก และ วรรณยุกต์โทแล้ว พระเทพโมฬี (พืง) ยังกล่าวถึงการผันวรรณยุกต์ จัตวา (ุ) ซึ่งเรียกว่า ดินกา กับพยัญชนะ จ ในการอธิบายเรื่องอักษรนำด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าการผันวรรณยุกต์ จัตวา (ุ) กับอักษรกลางจึงน่าจะมีใช้แล้วในสมัยอยุธยาเพียงแต่ปรากฏในคำไม้ก็คำเท่านั้น ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่า

ควรให้ใช้ไม้ ุ (อ่านว่า จัตวา) หนึ่งชื่อดินกา

สัญญาทั้งสองพร้อมมี

คำจำแล้วว่าวังจี

จงนำวาที

ให้มีเสียงก้องกังวาน

(หน้า ๑๕)

ค. การผันวรรณยุกต์ในอักษรต่ำ ๒๔ ตัว

การผันวรรณยุกต์ในอักษรต่ำนั้น หนังสือประถมมาลาเขียนสรุปไว้ว่า ผันแบบซ้อนขึ้นเหมือนงาช้าง ดังนี้

ผวนผันหันให้สูงอน

เช่นงากุญชร

อันซ้อนอันชูคูวาร

คือ ก

กั ผันผวน

จงให้ใคร่ครวญ

กั

ขบวนควรจำใส่ใจ (หน้า ๑๑๑)

การผันวรรณยุกต์กับอักษร ๓ หมู่ในหนังสือปฐมมาลาที่กล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมใช้วรรณยุกต์ ๒ รูป คือ ไม้เอก ไม้โท ในการผันวรรณยุกต์กับอักษร ๓ หมู่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าธรรมชาติของคำไทยและคำบาลีไม่ค่อยมีคำที่ผันด้วยไม้ตรี และไม้จัตวา พระเทพโมฬี (พืง) จึงไม่ได้กล่าวถึงวรรณยุกต์อีก ๒ รูป คือ ไม้ตรี และไม้จัตวา มากนัก

ง. อักษรนำ

ในบรรดาหนังสือแบบเรียนดั้งเดิมหรือแบบเรียนยุคก่อนที่จะมีการปฏิรูปการศึกษา

อาจกล่าวได้ว่า พระเทพโมฬี (พึง) ใช้คำว่า **อักษรนำ** เป็นเล่มแรกคงปรากฏในคำอธิบายเกี่ยวกับ อักษรอักษรนำที่ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑. คำที่ใช้ **ห** นำอักษรต่ำ เสียง **ห** ซึ่งเป็นอักษรสูงจะ “**จง**” ให้อักษรต่ำที่ ตามหลังออกเสียงเป็นเสียงสูงด้วยพร้อมกับยกตัวอย่าง ดังปรากฏในข้อความดังนี้

คำต่ำจงฟังคำไซ	จักเขียนอันใด
จะให้สูงคำสำเนียง	

เอา หอ วางข้างหน้าเรียง	คำต่ำที่เคียง
มีเสียงก็สูงจูงกัน	

เช่นว่าบุหงาปาหนัน	ค่านำคำต่ำผัน
ให้หันผันสูงวาที	(หน้า ๑๘)

๒. คำที่มีอักษรสูงนำอักษรต่ำ ให้ออกเสียงอักษรต่ำเป็นเสียงสูงตามเสียงอักษร สูงที่นำหน้า และออกเสียงพยางค์หน้าเป็นเสียง **อะ** ไม่ต้องเอา **ห** มาเคียง เช่น คำว่า **สมิ** เสมอ อ่าน อย่างอักษรนำว่า **สะ-หโม สะ-หมิ** เป็นต้น ดังข้อความต่อไปนี้

คำต่ำถ้ำคำสูงมี	วิสรรชนีย์
มีอยู่ข้างหน้าจงจำ	

มีต้องหา ห มานำ	คำสูงจูงคำ
ที่ต่ำให้สูงวาที	

เหมือนว่า สมอ สมิ	ถึง ห บมี
อย่างนี้ก็นำคำขาน	(หน้า ๑๙)

๓. คำที่มีอักษรกลางทั้ง ๕ ตัว เป็นพยัญชนะต้น ถ้าต้องการออกเสียงสูงให้ใช้ **ไม้ตีนกา** * ซึ่งปัจจุบันคือไม้จัตวากำกับ ไม่ต้องใช้ **ห** นำ โดยยกตัวอย่างคำว่า **จำ จี** ในข้อความ ต่อไปนี้

คำกลางที่อย่างประมาณ	(ทั้ง)เก้าประการ
เขียนจันจะให้สูงคำ	

ให้พึงวิจารณ์ใจจำ	จะเอา ห นำ
เช่นต่ำบต้องวาจา	

ควรให้ใช้ไม้ *	หนึ่งชื่อตีนกา
สัญญาทั้งสองพร้อมมี	

คำ จำ และว่า วิงจี	จูงนำวาจี
ให้มีสูงก้องกังวาน	(หน้า ๑๙)

จะเห็นว่าพระเทพโมฬี (ฟัง) ถือว่าอักษรกลางที่ผันด้วยวรรณยุกต์จัดว่าเป็นลักษณะของ
อักษรนำอย่างหนึ่งด้วย

๔. การใช้เครื่องหมายต่างๆ

เครื่องหมายต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือปฐมมาลา ได้แก่ พินทุ์ ' ๖ ๗ + ไ ใ ะ ๑ ๘ ๘
เครื่องหมายเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มคือ เครื่องหมายกำกับเสียงสูงต่ำ เครื่องหมายกำหนด
เสียงสั้นยาว เครื่องหมายกำกับไม้ให้ออกเสียง และเครื่องหมายกำกับการเขียน ดังนี้

๔.๑ เครื่องหมายกำกับเสียงสูงต่ำในไตรยางศ์

เครื่องหมายกำกับเสียงสูงต่ำในไตรยางศ์ ได้แก่ เครื่องหมายพินทุ์ ' ๖ ๗ +
ปัจจุบันเรียกว่าเครื่องหมายวรรณยุกต์ ใช้ผันอักษร

๔.๒ เครื่องหมายกำหนดเสียงสั้นยาว

เครื่องหมายกำหนดเสียงสั้นยาว ได้แก่ เครื่องหมาย ๘ ดังนี้
พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้อธิบายว่า ถ้ามีเครื่องหมายไม้ไต่คู้อยู่ที่คำไหนให้อ่านออก
เสียงคำนั้นๆ เป็นเสียงสั้น ดังปรากฏในข้อความว่า

อ่านว่าตาคุณ	ถ้าไม้ไต่คู้	มีอยู่ที่ไหน
ให้อ่านคำนั้น	กระชั้นพลันไ	
ควรใส่ไม้สั้น	กระชั้นวาจา	แม่นยำไม่มีมา
อ่านว่าซ้าที	เหมือนคำว่าเห็น	แลคำว่าเป็น
ว่าเย็นนี้	(น. ๑๐๖)	

๔.๓ เครื่องหมายกำกับไม้ให้ออกเสียง

เครื่องหมายกำกับไม้ให้ออกเสียง ได้แก่ เครื่องหมาย ๘ เรียกว่า เครื่องหมาย
ทัณฑฆาต

เครื่องหมายนี้พระเทพโมฬี (ฟัง) ไม่ได้เรียกชื่อ แต่ได้อธิบายว่าเครื่องหมาย ๘ ใช้
กำกับบนอักษรที่ไม่ต้องการออกเสียง ในข้อความว่า

“ ๘ นี้ไซ้รู้ ถ้าท่านเขียนไว้ ที่ใดก็ดี ท่านว่าอย่าอ่าน สรรพสารบาญชีย์

คำควรลั่นดี มีใจจินดา” (น.๑๐๗)

นอกจากนี้พระเทพโมฬี (ฟัง) ได้อ้างอิงหนังสือจินดามณีด้วยดังนี้

“ให้ดูสารา เพียรลั่นหาจินดามณี” (น.๑๐๒)

นับว่ามีการพัฒนาในด้านการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีอ้างอิงด้วย

(คูกรกษ อัญชลิณุกุล, หน้า ๑๐๕)

๔.๔ เครื่องหมายกำกับ การเขียน ได้แก่ เครื่องหมาย ๐ (ฟองมัน) ' (ฝนทอง) และ ะ (วิสัยชนิ)

พระเทพโมฬี (ฟิ่ง) บอกวิธีใช้เครื่องหมายทั้งสามนี้ๆ ด้วยข้อความสั้นๆ ว่า
๐ (ฟองมัน) อยู่ต้น ' (ฝนทอง) อยู่บน เขียนสั้นระยะนั้นคือ วิสัยชนิ (น.๑๐๖)
หมายความว่า เครื่องหมาย ๐ (ฟองมัน) ใช้เป็นเครื่องหมายของการเริ่มต้น
บรรทัดใหม่

เครื่องหมาย ' (ฝนทอง) ใช้เขียนบนพินธุ์ อี ให้เป็นพินธุ์ อี และเขียนบนพินธุ์
อี ให้เป็นพินธุ์ อี

เครื่องหมาย ะ (วิสัยชนิ) ใช้เป็นเครื่องหมายสิ้นสุดบรรทัด

ความรู้อักษรวิธีไทยที่ปรากฏในหนังสือปฐมมालาดังกล่าวข้างบนนี้สรุปได้ว่ามีทั้งส่วนที่
เหมือนกับหนังสือแบบเรียนเล่มอื่นๆ และส่วนที่พัฒนาขึ้นจากเดิม ส่วนที่พัฒนาขึ้นจากเดิมที่เห็น
ชัดเจนคือพระเทพโมฬี (ฟิ่ง) ริเริ่มใช้คำว่า อักษรนำ และให้คำอธิบายอย่างชัดเจน

ความรู้หลักภาษาบาลีในหนังสือปฐมมालา

การเรียนพระคัมภีร์ ผู้เรียนคัมภีร์ต้องศึกษาวิธีการแปล ดังนี้

(๑) ศึกษาลักษณะประโยคภาษาบาลีซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วิภคติ ปัจจัย พจน์ วาจก

(๒) ลักษณะประโยค ดังคำอธิบายที่ชัดเจนว่า

“จักเคิรประโยคใด   กิริยาอย่าลืมแล

จับตัวให้แน่แท้   บุรพกาลจึงพลอยเป็น” (น. ๑๑๒)

การแต่งโคลง

นอกจากความรู้ด้านอักษรวิธีแล้ว พระเทพโมฬี (ฟิ่ง) ยังให้ความรู้เกี่ยวกับการแต่งโคลงสี่
ด้วย ดังคำอธิบายสรุปได้ว่า

(๑) โคลงสี่มีคำที่ไม่บังคับเอกโท ๑๕ คำ สร้อยอีก ๔ คำ

(๒) คำที่บังคับวรรณยุกต์ เอก ๗ คำ วรรณยุกต์โท ๔ คำ

อักษรเลข

อักษรเลขน่าจะเป็นกลบทชนิดหนึ่งที่กำหนดข้อความในคำประพันธ์ด้วยการใช้รหัสตัวเลข
แทนรูปสระและรูปวรรณยุกต์ เวลาอ่านต้องถอดรหัสตัวเลขเป็นรูปสระและรูปวรรณยุกต์จึงจะรู้
เนื้อความที่เขียน อักษรเลขน่าจะปรากฏในแบบเรียนเรื่องปฐมมालาเป็นเล่มแรก

๖. หนังสืออักษรนิติ

ผู้แต่ง พระอมราภีรักษิต (เกิด อมโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส
เวลาแต่ง กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าน่าจะแต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
 อยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยนี้ยังคงไม่มีหลักสูตรการศึกษา
ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบายหลักภาษาไทย
ความสำคัญ

พระอมราภีรักษิต (เกิด อมโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้เป็นผู้ริเริ่ม
 การสอนหลักภาษาไทยด้านวจีวิภาค แนวไวยากรณ์บาลี เพิ่มเติมจากเนื้อหาด้าน อักษรวิธีและด้าน
 จันท์ลักษณะเพื่อให้สานุศิษย์ของท่านได้ศึกษา และน่าจะเป็นต้นเค้าการศึกษาวจีวิภาคแนวไวยากรณ์
 บาลีในสมัยปัจจุบัน

อักษรนิติเป็นชื่อแบบเรียนภาษาไทยที่กรมศิลปากรได้อธิบายไว้ว่า “เป็นบทเรียนหนังสือ
 ไทยของ พระอมราภีรักษิต (เกิด อมโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เข้าใจว่าท่านคงแต่งขึ้นในราว
 รัชกาลที่ ๔ ... พระอมราภีรักษิต สอบได้เปรียญ ๕ ประโยคและเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางรจนามาก
 ท่านได้แต่งหนังสือสำคัญๆไว้หลายเรื่อง เช่น บุปผพิภทวารรณนา ซึ่งนับถือกันมาแต่ก่อนเรียกว่า
 “วินัย ๑๐ ผูก” และใช้เป็นหลักในการเล่าเรียนพระวินัยมาเป็นเวลานานแม้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 กรมพระวชิรญาณวโรรส ก็ได้ทรงอ้างถึงไว้ในหนังสือวินัยมุขของพระองค์ท่าน...” (กรมศิลปากร :
 ๒๕๑๓)

หนังสืออักษรนิติกล่าวถึงความรู้ด้านอักษรวิธี และด้านวจีวิภาค ดังนี้

๑. ความรู้ด้านอักษรวิธี

ความรู้ด้านอักษรวิธีในหนังสืออักษรนิติได้กล่าวถึงเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑ โครงสร้างพยางค์ / คำ

พระอมราภีรักษิตกล่าวถึงสิ่งที่ปัจจุบันเรียกว่าโครงสร้างพยางค์/คำในภาษาไทยว่า
 ต้องประกอบด้วยสระและพยัญชนะ และใช้คำว่า อักษร ในความหมายที่ตรงกับคำว่า พยางค์/คำ ที่
 ใช้ในปัจจุบัน ดังคำอธิบายว่า

“พยัญชนะกับสระประสมกันจึงเรียก อักษร เพราะพยัญชนะอะไรยสระจะจึง
 อ่าออก ๆ ะ” (น.๑๔๘)

คำว่า สระ เป็นรูปคำสันสกฤต ในปัจจุบันใช้ว่า สระ ซึ่งเป็นรูปคำบาลี

๑.๒ การจำแนกอักษรไทย

หนังสืออักษรนิติได้กล่าวถึงการจำแนกอักษรไทยออกเป็นพยัญชนะ และสระ ก่อนข้างละเอียดกว่าหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆที่ใช้ในสมัยนั้น คือ ระบุจำนวนพยัญชนะ และสระให้เห็นชัดเจนว่าอักษรไทยมีทั้งหมด ๖๔ ตัว มีรายละเอียดดังนี้

๑.๒.๑ การจำแนกสระ ในหนังสืออักษรนิติระบุไว้ว่ามี สระ ๒๐ ตัว และแบ่ง ออกเป็นสระเสียงสั้น ๖ ตัว สระเสียงยาว ๑๔ ตัว ดังปรากฏในข้อความว่า

“อ อา อี อี้ อี อี้ อู อู ฤ ฤ ฦ ฦ ใ แ ใ โ เ- อำ เอะ
๒๐ ตัวนี้ชื่อสระ”

“อ อี อู ฤ ฦ เอะ ๖ ตัวนี้ชื่อ หรัสสระ”

“อ อา อี อี้ อู ฤ ฦ เอ แอ ไอ โอ เอา อำ ๑๓ ตัวนี้ชื่อ ทิระมะ”

(อักษรนิติ, น. ๑๔๕)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชื่อที่ใช้เรียกสระว่า สระ เรียกสระเสียงสั้นว่า หรัสสระ และเรียกสระเสียงยาวว่า ทิระมะ นั้นเป็นคำสันสกฤตทั้งสิ้นขณะที่หนังสือแบบเรียนเล่ม อื่นๆนิยมใช้คำบาลี

๑.๒.๒ การจำแนกพยัญชนะ ในหนังสืออักษรนิติได้กล่าวถึงการแบ่งพยัญชนะ ออกเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่

(๑) การจำแนกพยัญชนะวรรค ในหนังสืออักษรนิติแบ่งพยัญชนะออกเป็นตอน ๖ ตอน ตามพยัญชนะวรรคบาลี ดังนี้

ตอน กอ มี ๗ ตัว ได้แก่ ก ข ฃ ค ฅ ฉ ง

ตอน จอ มี ๖ ตัว ได้แก่ จ ฉ ช ฌ ญ ญ

ตอน ฎอ มี ๖ ตัว ได้แก่ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ

ตอน ดอ มี ๖ ตัว ได้แก่ ด ต ถ ท ธ น

ตอน บอ มี ๘ ตัว ได้แก่ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม

ตอนปลาช มี ๑๑ ตัว ได้แก่ ย ร ล ว ศ ษ ส ห พ อ ฮ

การแบ่งพยัญชนะออกเป็น ๖ ตอนนี้ ในภาษาบาลีและสันสกฤตจะมีวรรคละ ๕ ตัว เท่าๆ กัน ส่วนเศษวรรคในภาษาสันสกฤตจะเพิ่ม ฤ ฤ ฦ ฦ อำ ไอ โอ เอา แต่การแบ่งจำนวน พยัญชนะไทยแต่ละวรรคไม่เท่ากันก็เพราะจำนวนของพยัญชนะเดิมแต่ละวรรคต่างกัน ดังพยัญชนะ ที่ขีดเส้นใต้

(๒) การแบ่งพยัญชนะไทยตามระดับเสียง ในหนังสืออักษรนิติแบ่งพยัญชนะไทย ตามระดับเสียงเป็น ๒ หมู่ เป็นคือ หมู่เสียงสูง และหมู่เสียงกลาง ดังคำอธิบายว่า “อักษร ๑๑ ตัว...

คือ ข ค จ ฐ ถ ผ ผ ศษ ส ห ให้อ่านเสียงสูงเสมอกันไป ๑ อักษร ๓๓ ตัว อันเหลือนั้น ให้อ่านเสียงกลางเสมอกันไป...” (อักษรนิติ, หน้า ๑๕๑)

ส่วนอักษร ๓๓ ตัวที่ “อ่านเสียงกลางเสมอกัน” นั้นจะแตกต่างกัน ๒ ลักษณะ คือ

- อักษรกลาง ๕ ตัว คือ กจฎฏคตบปอ เป็น ตัวเบา ไม่ก้อง

- อักษรกลาง ๒๘ ตัวคือ คคฆง ชซฌญ ทฒณ ทธน พฟภ มยรลวพช เป็นตัวก้องต่ำ ให้อ่านทุ้มลงไปตามไม้เอก และสูงขึ้นไปตามไม้โท ในหนังสือจินดามณีเรียกอักษรชุดนี้ว่า “อักษรกลางก้องต่ำ” (น. ๑๕๑)

การแบ่งพยัญชนะเป็น ๒ หมู่นี้จะตรงกันกับการแบ่งพยัญชนะในหนังสือจินดามณี คือ แบ่งออกเป็นหมู่เสียงสูง ๑๑ ตัว หมู่เสียงกลาง ๓๓ ตัว ดังปรากฏในข้อความว่า “อักษร ๔๔ ตัวนี้ให้อ่านแต่สองเสียง อักษร ๑๑ ตัวอยู่บนบันทัดนั้นคือ ขขจฐถผผศษห ให้อ่านออกเสียงสูงเสมอกันไป อักษร๓๓ ตัวอันเหลือนั้น ให้อ่านเสียงกลางเสมอกันไปคจ ฌญ” (จินดามณี: ๒๕๑๓, หน้า ๑๓) แต่ปัจจุบันจะแบ่งเป็น ๓ หมู่ และเรียกว่า ไตรยางค์ หรือ อักษร ๓ หมู่ ได้แก่ หมู่เสียงสูง หมู่เสียงกลาง และหมู่เสียงต่ำ ซึ่งตรงกันกับการแบ่งอักษร ๓ หมู่ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) สมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็น หลวงสารประเสริฐ ดังปรากฏในข้อความว่า “ในอักษร ๔๔ ตัวนี้ แจกออกเป็นอักษรสูง ๑๑ อักษรกลาง ๕ อักษรต่ำ ๒๘ สามหมู่นี้เรียกว่า ‘ไตรยางษ์’” (๒๕๑๔: หน้า ๕)

(๓) การแบ่งพยัญชนะไทยตามความก้อง ไม่ก้อง ของเสียง หนังสืออักษรนิติแบ่งพยัญชนะไทยตามความก้อง ไม่ก้อง ของเสียง ออกเป็น ๒ กลุ่มย่อย ดังนี้

ก. พยัญชนะไม่ก้อง พยัญชนะไม่ก้องในหนังสืออักษรนิติแบ่งออกเป็นลักษณะย่อยอีก ๒ ลักษณะ คือ พยัญชนะไม่ก้อง หนัก และพยัญชนะไม่ก้อง เบา

พยัญชนะไม่ก้อง หนัก ได้แก่ พยัญชนะ ๑๑ ตัว คือ ข ข จ ฐ ถ ผ ผ ศษ ส ห

ส่วนพยัญชนะไม่ก้อง เบา ได้แก่ พยัญชนะ ๕ ตัว คือ ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ

ข. พยัญชนะก้อง พยัญชนะก้อง ได้แก่ พยัญชนะ ๒๘ ตัว คือ คคฆง ชซฌญ ทฒณ ดทธ น พฟภ มยรลวพ

การแบ่งพยัญชนะออกเป็นสองกลุ่มตามลักษณะของเสียงก้องและเสียงไม่ก้องดังกล่าวนี้จะเหมือนกับการแบ่งพยัญชนะในหนังสือจินดามณีของพระโหราธิบดี (จินดามณี, หน้า ๑๘)

อย่างไรก็ตามหากวิเคราะห์การแบ่งพยัญชนะตามหลักระบบเสียงภาษาไทยในปัจจุบันแล้วจะพบว่าการแบ่งพยัญชนะเป็น ๒ หมู่ และ ๒ กลุ่มย่อยในหนังสืออักษรนิตินี้ตรงตามหลักระบบเสียงในภาษาไทยปัจจุบันกล่าวคือ ปัจจุบันได้กำหนดให้พยัญชนะไทยมี ๒๑ หน่วยเสียง และอาจแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ ๑ พยัญชนะไม่ก้อง เบา มี ๕ ตัว ปัจจุบันเรียกว่า อักษรกลาง ตรงกับหน่วยเสียงภาษาไทย ๗ หน่วยเสียง ได้แก่ /k (ก) c (จ) d (ค ฎ) t (ต ฏ) b (บ) p (ป) ʔ (อ) /

ประเภทที่ ๒ พยัญชนะไม่ก้องหนัก ๑๑ ตัวซึ่งตรงกับอักษรสูง และพยัญชนะก้อง เบาและหนัก ๑๔ ตัวซึ่งตรงกับอักษรต่ำคู่ในปัจจุบัน ทั้งหมดนี้จะตรงกับหน่วยเสียงภาษาไทย ๗ หน่วยเสียง ได้แก่

/kh/ (ข ฃ ค ฅ ฌ) /ch/ (ฉ ช ฎ) /th/ (ฐ ถ ฑ ฒ ท ฐ) /ph/ (ฝ พ ภ)
/f/ (ฟ ฟ) /s/ (ศ ษ ส ษ) /h/ (ห ฮ)

ประเภทที่ ๓ พยัญชนะก้อง เบา มี ๑๐ ตัว ซึ่งตรงกับอักษรต่ำเดี่ยวในปัจจุบัน ตรงกับหน่วยเสียงภาษาไทย ๗ หน่วยเสียง ได้แก่

/n/ (ง) /y, j/ (ย ญ) /ɲ/ (ณ น) /m/ (ม) /r/ (ร) /l/ (ล พ) /w/ (ว)

(๔) การแบ่งพยัญชนะตามที่มาของพยัญชนะ พระอมราภิกษิตผู้แต่งได้แบ่งสระและพยัญชนะตามที่มาของพยัญชนะด้วยได้แก่

ก. อักษรสระและอักษรพยัญชนะที่ใช้สำหรับเขียนคำมคธสวคมนตรีรวมกันมี ๔๑ ตัวได้แก่

อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

กขคฌง จฉชฌญ ฎฐฑฒณ ตถทธน ปฝพภม ยรลวสทพ(อ)

ข. อักษรสระและอักษรพยัญชนะที่ใช้สำหรับเขียนคำสันสกฤตแท้มี ๔๕ ตัวได้แก่

อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ โเอ เอา ฤ ฤ ฤ ฤ

กขคฌง จฉชฌญ ฎฐฑฒณ ตถทธน ปฝพภม ยรลวสทพ(อ)

ค. อักษรที่ใช้สำหรับเขียนคำสันสกฤตอย่างไทยเป็นของเก่า มี ๕๖ ตัว ได้แก่

อะ อา อิ อี อี อี อุ อู ฤ ฤ ฤ ฤ เอ แอ โอ โอ เอา อำ เอะ

กขคฌง จฉชฌญ ฎฐฑฒณ ตถทธน ปฝพภม ยรลวสทพ(อ)

ง. อักษรที่ใช้สำหรับเขียนคำไทยล้วนไม่เจือภาษาอื่นมี ๔๔ ตัว ได้แก่

อะ อา อิ อี อี อี อุ อู เอ แอ โอ โอ เอา อำ เอะ

กขคจ ฉชช ฌตถทธน บปฝฝพภม รลวยสทพ(อ)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังให้ข้อสังเกตว่า พยัญชนะ ฃ ฅ นั้นไม่มีใช้ทั้งในภาษาไทยและภาษาสันสกฤตจึงอาจเป็นพยัญชนะที่ใช้ในภาษาอื่น ในข้อความว่า “ฃ ฅ สองตัวนี้ในสันสกฤตก็ไม่เห็นมี ในสำเนียงไทยก็เกิน ฤ จะใช้ในภาษาอื่นก็ยังสงสัยอยู่” (อักษรนิติ : หน้า ๑๖๗)

๒. การผันวรรณยุกต์ในหนังสืออักษรนิติ

การผันวรรณยุกต์ในหนังสือแบบเรียนไทยสมัยเก่ามักจะอธิบายการผันวรรณยุกต์ในขอบเขตของ ไไม้เอก ไไม้โท เป็นส่วนใหญ่ การผันวรรณยุกต์ด้วยรูป ไไม้ตรี และไม้จัตวา มักอธิบายไว้น้อย แต่ในหนังสืออักษรนิติกล่าวถึงการผันวรรณยุกต์ครบทั้ง ๔ รูป ๕ เสียง และอธิบายวิธีผันวรรณยุกต์ด้วยไม้ตรีในอักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ ไว้อย่างชัดเจนมาก ดังนี้

“ก จ ฎ ฏ ค ต ป อ ๕ อักษรนี้ ถ้าใส่ไม้ตรีให้อ่านเสียงสูงเสมอ ค ช ท พ ที่ใส่โท แต่ถ้าใส่จัตวาให้อ่านเสียงสูงเสมอ ข ข ฉ ฐ ถ ผ ฝ ส ห ดังนี้

	ก	จ	อ
	ก	จ	อ
	ก	จ	อ

อักษรอื่นนอกจาก ๕ ตัวนี้สำเนียงไม้ตรีไม้จัตวาอยู่เอง ดังนี้

ค ข ฌ ค์ ข ง หง ัง หง” (อักษรนิติ, หน้า ๑๖๐)

ค ค์ ค์ ัง ค์ ค์

๓. ความรู้เรื่องพยัญชนะตัวสะกดในอักษรนิติ

ในหนังสืออักษรนิติกล่าวถึงตัวสะกดไว้ ๘ แม่ เช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ได้แก่ แม่ ก กา (ไม่มีตัวสะกด) แม่ กก กง กค กน กบ กม เกย การอธิบายแต่ละมาตรานั้น พระอมราภิกษิตผู้แต่งจะให้ตัวอย่างคำที่มีตัวสะกดในแต่ละแม่ก่อนข้างมากและส่วนมากจะเป็นตัวอย่างคำบาลีสันสกฤตรวมทั้งคำเขมรด้วย โดยบอกคำแปลรวมทั้งที่มาของคำบางคำไว้ นับได้ว่าหนังสืออักษรนิติเป็นแบบเรียนที่เน้นความรู้คำบาลีและสันสกฤต ทั้งนี้ น่าจะเป็นการวางรากฐานสำหรับการศึกษาพระไตรปิฎกและการอ่านวรรณคดีในราชสำนักได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างคำอธิบายพยัญชนะตัวสะกดมาตราต่าง ๆ ในหนังสืออักษรนิติ

(๑) แม่กก

“๐ ขขคคฆ ๕ ตัวนี้โดยสำเนียงใช้สะกดแทน ก ได้ แต่เห็นใช้มีอยู่แต่สามตัวในคำที่เจียมครและสังสกฤต ๆา

๐ สกคตัว ก เจียมครแลสังสกฤต ดังนี้ ฤกษ ดาว พฤกษ ต้นไม้ ฤกษ ของกิน...
ศุกร ชาว พากย คำพูด ๆา

๐ สกคตัว ข สุขสบาย เรียงเลข นับ เล็บ สุนัข หมา มุข ว่า ปาก ว่าน่า... ๆา เป็นต้น (อักษรนิติ : หน้า ๑๖๘)

(๒) แม่กด การสะกดในแม่กดนั้น ผู้แต่งอักษรนิติยังให้ข้อสังเกตว่ามีพยัญชนะที่ใช้เป็นตัวสะกดได้ ๑๗ ตัว ได้แก่ จ ฉ ช ซ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ต ถ ท ธ ศ ษ ส แต่มีที่ใช้อยู่เพียง ๑๖ ตัว คือไม่นับ ซ เช่น เสด็จ

สมเด็จพระ เบ็ญเจ็ญ เถาบรรเพ็ช คช กฏ กำหนด มาศ (ทอง) มอศม้วย ดาษดา ถาษทอง ตรัส คำหรัส ฯลฯ

(๓) แม่เกย การสะกดคำ แม่เกย ในหนังสืออักษรนิติก็มีลักษณะคำอธิบายเช่นเดียวกับแบบเรียนโบราณเล่มอื่นๆ กล่าวคือมีตัวสะกดได้หลายตัว ได้แก่ ย ว และคำที่ใช้สระ เอื้อะ อัวะ

นอกจากคำอธิบายหลักๆ ดังกล่าวแล้วยังประกอบด้วยคำอธิบายเกี่ยวกับการอ่านออกเสียง อักษรนำ อักษรควบ คำตาย เครื่องหมายประกอบคำอื่นๆ และตัวอย่างการเขียนสะกดคำได้แก่โคลงช่วยจำการเขียนคำที่สะกดด้วยไม้ม้วน ตลอดจนตัวอย่างคำที่สะกดด้วยไม้มลาย และคำที่สะกดด้วย ศ ษ ส

๒. ความรู้ด้านวิวิภาค

นอกจากเนื้อหาด้านอักษรวิธีดังกล่าวแล้ว หนังสือแบบเรียนภาษาไทยอักษรนิติยังกล่าวถึงการจำแนกคำไว้ด้วย พระยาอุปกิตศิลปสารเรียกการจำแนกคำในภาษาไทยว่า วิวิภาค (หลักภาษาไทย หน้า ๕๕) ปัจจุบันมีการจำแนกชนิดของคำแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับทฤษฎีทางไวยากรณ์ที่นำมาใช้ เช่น ไวยากรณ์ดั้งเดิม จำแนกคำในภาษาไทยเป็น ๗ ชนิด ได้แก่ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำบุพบท คำสันธาน คำอุทาน ไวยากรณ์โครงสร้างจำแนกคำในภาษาไทยเป็น ๖ หมวด ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำกริยา หมวดคำที่เกี่ยวข้องกับกริยา หมวดคำเชื่อม หมวดคำบุพบท และหมวดคำพิเศษ

ส่วนในอักษรนิติ พระอมราภิกษิตได้จำแนกคำในภาษาไทยออกเป็น ๖ ชนิด ได้แก่ นามศัพท์ คุณศัพท์ กริยาศัพท์ สังขยาศัพท์ สรรพนามศัพท์ และนิบาตศัพท์ จะเห็นว่าการจำแนกชนิดของคำในอักษรนิตินั้น พระอมราภิกษิตผู้แต่งจะจำแนกตามหลักไวยากรณ์บาลี และให้ตัวอย่างของคำแต่ละชนิดแทนการเขียนคำอธิบาย เข้าใจว่า “พระภิกษุ” ซึ่งเป็นผู้สอนน่าจะอธิบายรายละเอียดในชั้นเรียน

การจำแนกคำแต่ละชนิดในหนังสืออักษรนิติน่าสนใจมากเนื่องจากที่พระอมราภิกษิตผู้แต่งได้ให้ตัวอย่างหมวดคำในลักษณะของคำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายเหมือนกันไว้ด้วย ดังนี้

หมวดคำนาม

หมวดคำนามหรือนามศัพท์ กล่าวถึงคำนามที่มีความหมายต่างๆ ไว้ ๖๕ ตัวอย่าง ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

คำนามไวพจน์เกี่ยวกับพุทธศาสนา

เช่น	คำนามที่ใช้เรียกชื่อ พระพุทธเจ้า	เช่น	สพญญ พระสุคต ตถาคต	(น.๑๘๗)
	คำนามที่ใช้เรียกชื่อพระธรรม	เช่น	วิโมกษ นิพพาน มรรคผล	(น.๑๘๗)
	คำนามที่ใช้เรียกชื่อพระสงฆ์	เช่น	อนาคามี โสดาบัน อรหันต์	(น.๑๘๗)
	คำนามที่ใช้เรียกชื่อสวรรค์	เช่น	ไตรทิพย์ สุริโลกย สวรรค	(น.๑๘๗)

คำนามไวพจน์เกี่ยวกับพราหมณ์

	คำนามที่ใช้เรียกชื่อพระนารายณ์	เช่น	วิษณุ กฤษณ ไวกุณฐ	(น.๑๘๗)
	คำนามที่ใช้เรียกชื่อพระนางอุมมา	เช่น	เคารี ไหมวดี ภวานี	(น.๑๘๗)

คำนามไวพจน์เกี่ยวกับธรรมชาติ

	คำนามที่ใช้เรียกชื่อพระอาทิตย์	เช่น	สหัสนัย เพชรปานิ ท้าวพันดา	(น.๑๘๘)
	คำนามเกี่ยวกับพระอาทิตย์	เช่น	สุริย อหัสกร ประภากร ดวงแดด	(น.๑๘๘)
	คำนามเกี่ยวกับพระจันทร์	เช่น	หิมางสุ ศศิ แข โสม กัษยากร	(น.๑๘๘)
	คำนามเกี่ยวกับดวงดาว	เช่น	นักขัต ฤกษ ดารา ดาว ผกาย	(น.๑๘๘)
	คำนามเกี่ยวกับน้ำ	เช่น	สาคร สินธุ สมุทร อรรณพ	(น.๑๕๐)
	คำนามเกี่ยวกับลม	เช่น	พระพาย วาโย ปรวัน	(น.๑๕๑)

คำนามไวพจน์เกี่ยวกับบุคคล

	คำนามเกี่ยวกับบัณฑิต	เช่น	บัณฑิต สุขเมท กระวี วิฑูร	(น.๑๕๑)
	คำนามเกี่ยวกับเพื่อน	เช่น	มิตร สหาย วยสัย	(น.๑๕๒)
	คำนามเกี่ยวกับศัตรู	เช่น	ปรปักษ์ เวรี ประจามิตร	(น.๑๕๒)

คำนามไวพจน์เกี่ยวกับสัตว์

	คำนามเกี่ยวกับราชสีห์	เช่น	ไกรสี ไกรสร สีหราช	(น.๑๕๓)
	คำนามเกี่ยวกับนก	เช่น	วิหค วิหงค สกุนี ปักษี	(น.๑๕๓)
	คำนามเกี่ยวกับม้า	เช่น	พาซี สินธพ คุรงค อัสว	(น.๑๕๓)

หากพิจารณาคำนามหรือที่ในหนังสืออักษรนิติเรียกว่านามศัพท์ข้างต้นจะพบว่าตรงกับค่านิยามของคำว่า คำนาม ตามทฤษฎีไวยากรณ์ดั้งเดิมในหนังสือหลักภาษาไทย ว่าเป็นคำบอกชื่อคน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น (พระยาอุปกิตศิลปสาร, หน้า ๗๐)

หมวดคำคุณศัพท์

หมวดคำคุณศัพท์ในหนังสืออักษรนิติกกล่าวถึงคุณศัพท์ที่มีความหมายต่างๆไว้ ๗ หมวดหมู่ คือ

คำคุณศัพท์ที่หมายถึงดีงาม เช่น โสภณ เสาวภาค สุนทร บวร (น.๑๕๕)

คำคุณศัพท์ที่หมายถึงเลว เช่น ลามก หิน ลุข เกลษณ์ นฤหิน (น. ๑๕๔)

คำคุณศัพท์ที่หมายถึงใหญ่ เช่น มหันต มหา มหิมา ไพศาล (น. ๑๕๔)

คำคุณศัพท์ที่หมายถึงสี เช่น นิล (เขียว) ศุกร (ขาว) (น. ๑๕๔)

คำคุณศัพท์ข้างต้นตรงกับคำคุณศัพท์บาลีที่เรียกว่าคุณนาม

หมวดคำกริยาศัพท์

หมวดคำกริยาศัพท์ในอักษรนิติกกล่าวถึงกริยาศัพท์ที่มีความหมายต่างๆไว้ ๑๐ หมวดหมู่ คือ

คำกริยาที่แปลว่าไป เช่น คมนา ยাত্রา จร สัจจร ไต่เต้า เต้า

คำกริยาที่แปลว่า นั่ง เช่น นิสัชชนา

คำกริยาที่แปลว่า นอน เช่น นิปัชชนา ศัยนา ไศยาสน์ ผทม

คำกริยาที่แปลว่า ดำรง ตั้งไว้ เช่น วันทน นมัสการ อภิวัต นอบน้อม

คำกริยาที่แปลว่า ดูแล เห็น เช่น ทัสนา ยล

คำกริยาที่แปลว่า ฟัง ยิน เช่น สวนา สดับ

คำกริยาที่แปลว่า วิงวอน เช่น ขาจน อายาจน

คำกริยาที่แปลว่า ขกย่อง ชมเชย เช่น ขอ โถมณา สโถมณา ปลังสม เยียรขอ

คำกริยาที่แปลว่า จำเริญ เช่น วัฒนา

คำกริยาทั่วไปที่ไม่ต้องแปล เช่น มา ถึง อยู่ กิน เข้า ออก

หมวดคำสังขยาศัพท์

หมวดคำสังขยาศัพท์ในหนังสืออักษรนิติกกล่าวถึงสังขยาศัพท์ที่มีความหมายต่างๆไว้ ๒ หมวดหมู่ คือ หมวดคำสังขยาศัพท์ที่เกี่ยวกับจำนวนนับ เช่น เอก (หนึ่ง) ทวิ ทู โท (สอง) ตี ตริ ไตร (สาม) จตุ จตุร จัตว (สี่) ปัญจ ปังจ เบญจ (ห้า) ฉ (หก) สัตตะ สັบต (เจ็ด) อัฐ อັษฏ (แปด) นว เนาว นพ (เก้า) ทศ (สิบ)

หมวดคำสังขยาศัพท์ที่เกี่ยวกับลำดับที่ เช่น ปรถม (ที่หนึ่ง) ทูตย (ที่สอง) ตตยะ (ที่สาม) จตุถ (ที่สี่) ปัญจม (ที่ห้า)

หมวดคำ สรรพนามศัพท์

หมวดคำสรรพนามศัพท์ในหนังสืออักษรนิติกล่าวถึงสรรพนามศัพท์ที่มีความหมายต่างๆ
ไว้ ๓ หมวดหมู่ คือ

คำสรรพนามที่เป็นคำถาม เช่น ไฉน ไร อะไร เเท่าไร

คำสรรพนามบอกกำหนด เช่น นี้ นั้น อันนี้

คำสรรพนามที่แทนทิศทาง เช่น บรรพ (หน้า) ทักษิณ (ขวา) ปรศจิม (หลัง)

หมวดคำนิบาตศัพท์

คำนิบาตศัพท์เป็นศัพท์ไม่เปลี่ยนรูปคำเมื่อใช้ในประโยค เเท่าที่ปรากฏในแบบเรียนอักษร
นิติอาจแบ่งเป็น ๓ หมวดหมู่ คือ

คำนิบาตศัพท์ที่ปัจจุบันใช้เป็นคำเชื่อม เช่น คู่จ คู่จดัง ดัง แลก เล่ห์ (กล)

คำนิบาตศัพท์ที่ปัจจุบันใช้เป็นคำปฏิเสธ เช่น ห่อน บ่ บ่ห่อน ไป ไม่

คำนิบาตศัพท์ที่ปัจจุบันใช้เป็นคำอุทาน เช่น โอ้อ โอ้อะโฮ อู่มะเฮ ฮา

คำนิบาตศัพท์ที่ปัจจุบันใช้เป็นคำสร้อยในคำประพันธ์ เช่น แล แล้ ไชรี แลนา

คำนิบาตศัพท์ที่ปัจจุบันใช้เป็นคำลงท้าย เช่น เทียว

จะเห็นได้ว่าการศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิมหรือสมัยก่อนมีการปฏิรูปการศึกษานั้น
ใช้แบบเรียนภาษาไทย ๕ เล่ม ได้แก่หนังสือจินดามณี หนังสือประถม ก กา หนังสือประถม ก กา-
หัดอ่าน หนังสือประถมมาลา หนังสืออักษรนิติ แบบเรียนทั้ง ๕ เล่มนี้มุ่งเน้นการศึกษาด้านอักษรวิธี
และฉันทลักษณ์โดยตรงเพื่อนำความรู้ไปใช้อ่านและใช้แต่งคำประพันธ์ ดังปรากฏผลงานทาง
วรรณคดีของกวีผู้ศึกษาภาษาไทยแบบดั้งเดิมในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นเป็น
วรรณคดีร้อยกรองทั้งสิ้น และยังได้พบว่าแบบเรียนภาษาไทยทั้ง ๕ เล่ม ได้สืบทอดหลักอักษรวิธี
จากฉบับต้นแบบคือหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี พร้อมกับพัฒนาด้านรายละเอียดเพิ่มขึ้น
ในหนังสือแบบเรียนที่เกิดขึ้นใหม่ อันสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่าการศึกษาหลักภาษาไทยในสมัย
นั้นนอกจากยึดมั่นต่อหลักอักษรวิธีของฉบับต้นแบบแล้วยังได้พัฒนาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันด้วย
ในบทที่ ๔ จะกล่าวถึงการศึกษาหลักภาษาไทยในแบบเรียนสมัยปฏิรูปการศึกษา

บทที่ ๔

การศึกษาหลักภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิมในประเทศไทยดังกล่าวในบทที่ ๓ นั้น ใช้ระยะเวลาอันยาวนานประมาณสามร้อยกว่าปี ระยะเวลาอันยาวนานดังกล่าวมีผลงานทางหนังสือมากมายอันเป็นประจักษ์พยานถึงความเหมาะสมและความสำคัญของการศึกษาหลักภาษาไทยในสมัยนั้น

การศึกษาหลักภาษาไทยแนวดั้งเดิมมีต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์พัฒนาการศึกษาของไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเปลี่ยนแปลง ๒ ประการคือ เปลี่ยนสถานศึกษาจากวัดที่ใช้พระภิกษุสอนมาเป็นการศึกษาในโรงเรียนที่มีฆราวาสเป็นผู้สอน พระองค์ทรงตั้งโรงเรียนในบริเวณวังและในบริเวณวัด เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงทั้งในกรุงเทพและหัวเมือง และทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนแปลงแบบเรียนภาษาไทยจากเดิมที่เคยใช้จินตามณีบ้าง ปฐมมလာบัง อักษรนิติบ้าง มาใช้ “แบบสอนหนังสือไทย” และเรียกว่า “แบบเรียนหลวง” เป็นมาตรฐานเหมือนกันทุกโรงเรียนที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น การเปลี่ยนแปลงทั้ง ๒ ด้านนี้นับได้ว่าเป็นยุคการปฏิรูปการศึกษาของไทย

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาแบ่งได้เป็น ๒ ช่วง ดังนี้

๑. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาก่อนมีการตั้งกระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการ

๒. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาศสมัยที่มีกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาหลักภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาก่อนมีการตั้งกระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการนี้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทยจินตามณี ปฐมม ก กา ปฐมมลา เป็น หนังสือภาษาไทย ๖ เล่ม หรือที่เรียกกันว่าแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แบบสอนหนังสือไทย ๕ เรื่อง ได้แก่ มุลบทบรรพกิจ วาหะนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน และพิศาลการ์นต์ ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ๒๐๐๐ ฉบับ ผู้แต่งหนังสือแบบสอนภาษาไทยทั้ง ๕ เล่มนี้ คือ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นหลวงสารประเสริฐ ในการพิมพ์หนังสือชุดนี้ได้ระบุด้วยว่า “...เพื่อให้ไว้สำหรับเป็นแบบให้กุลบุตรศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย เป็นเครื่องเรื่องปัญญาให้ได้รับความฉลาดรู้ใช้

อักษรและไม้เอกโท ให้ถูกถ้วนชำนาญชัดเจนกว้างขวางเป็นคุณแก่ราชการสืบไป” (มูลบทบรรพกิจ, หน้า ๓๗)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่าประเทศไทยจะเจริญรุ่งเรืองได้เร็วขึ้นหากพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถ ดังองค์หนึ่งในพระราชดำรัสของพระองค์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๗ ว่า “เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันทันเป็นต้นไป ตลอดจนราษฎรที่ต่ำที่สุด ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขบอบอกได้ว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันทันจะอุตสาหะจัดขึ้นให้เจริญจงได้”

ดังนั้นนอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์หนังสือภาษาไทยแบบเรียนหลวงจำนวน ๒๐๐๐ เล่มเพื่อใช้เป็นแบบเรียนมาตรฐานของประเทศไทยแล้ว พระองค์ยังทรงตระหนักถึงมาตรฐานของผู้เรียนด้วย ในรัชสมัยของพระองค์จึงจัดให้มีการสอบไล่หนังสือไทยชุดนี้ปีละครั้งเป็นการแสดงว่านักเรียนมีภูมิถึงขั้นนั้นๆ และเพื่อใช้พิจารณาการรับเข้าทำงาน พระองค์โปรดฯ ให้คิดแบบวิธีสอบไล่หนังสือไทยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ และทรงตั้งข้าหลวงสำหรับตัดสินการไล่หนังสือไทย คือ

๑. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์)
๒. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)
๓. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์
๔. พระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์
๕. พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

ครั้นปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๗ ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการสอบไล่ข้าหลวงสำหรับตัดสินการไล่หนังสือไทยได้สอบความรู้นักเรียนตั้งแต่มูลบทบรรพกิจไปจนจบพิศาลการ์นต์ ผู้ที่สอบได้จะได้รับประกาศนียบัตร ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบด้วยและทรงมีพระราชดำรัสองค์หนึ่งว่า

“...ถึงว่าการไล่หนังสือครั้งนี้เป็นแต่เบื้องต้นแต่เพียงในการเรียนชั้นต่ำก็ดี จะเป็นแบบเป็นรากเหง้าที่จะได้ไล่หนังสือแล้ววิชาชั้นสูงๆเป็นลำดับขึ้นไปในภายหน้า

วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่ยศสรรเสริญมาแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่ง นับแต่พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนตลอดราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง

โดยการทรงจำรำเรียน และเป็นวิชาที่ทำให้ผู้ได้รู้มีความฉลาดได้เร็วได้ง่ายขึ้น...แต่ในเวลา
นี้ข้าราชการเก่าที่ไม่รู้หนังสือก็มีอยู่บ้าง...เพราะฉะนั้นฉันจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะ
จัดการเล่าเรียนทั่วไปทั้งบ้านทั้งเมืองให้เป็นการรุ่มเรื่องเจริญขึ้นโดยเร็ว..."

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ โปรดให้จัดการสอนเป็น ๒ ชั้น คือประโยค ๑ และประโยค ๒
การเรียนสำหรับสอบไล่ประโยค ๑ นั้นใช้หนังสือมูลบทบรรพกิจจนถึงพิศาลการ์นต์ นักเรียน
ประโยค ๑ เรียกชื่อจำแนกตามชั้นตามชื่อหนังสือที่เรียน ดังนี้

๑. นักเรียนมูลบท
๒. นักเรียนวาหนิติ์
๓. นักเรียนอักษรประโยค
๔. นักเรียนสังโยค
๕. นักเรียนไวยพจน์
๖. นักเรียนการ์นต์
๗. นักเรียนจบการ์นต์

เมื่อเรียนสำเร็จประโยค ๑ อาจออกไปทำงานหรือเรียนประโยค ๒ ต่อไป วิชาในระดับ
ประโยค ๒ นี้ประกอบด้วย

๑. ลายมือหวัดและบรรจง
๒. เขียนหนังสือใช้ตัววางวรรคตอนถูกต้องตามใจความไม่ต้องดูแบบอย่าง
๓. ทานหนังสือที่คัดผิดจากลายมือหวัด
๔. คัดสำเนาความและย่อความ
๕. แต่งจดหมาย
๖. แต่งแก้กระทู้ความร้อยแก้ว
๗. วิชาเลข
๘. ทำบัญชี

ส่วนการตั้งประโยค ๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้มีประกาศการเรียนหนังสือ ชี้แจงเรื่องการสอบไล่ หลักสูตรที่เรียน แลประโยคที่ผู้สอบไล่ได้
จะได้รับ กล่าวคือผู้ที่สอบไล่ได้ประโยคใดจะได้หนังสือสำหรับตัวไปหนึ่งลงชื่อข้าหลวงพร้อมกับ
รับรองว่าผู้นั้นเป็นคนมีความรู้จริง

ผู้ที่สอบไล่ตลอดวิชาทั้งแปดอย่างเป็นชั้นประโยค ๒ ในสมัยนั้นจะได้รับสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑. ถ้าเป็นไพร่หลวงหรือไพร่กรมใดๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ขาดจากสังกัดเดิมและได้หนังสือพิมพ์คุ้มสักตลอดชีวิต

๒. ถ้าเป็นผู้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณก็จะทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯเลี้ยงตามสมควรแก่คุณานุรูปถ้วนทุกคน ถ้าไม่สมควรจะรับราชการจะไปทำการที่ใดๆก็จะพระราชทานพระบรมราชนุญาตให้ไม่ขัดขวาง

ข้อระบุดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่าวิชาหนังสือซึ่งหมายถึงความรู้ทางภาษาไทย เลขและบัญชีเป็นต้นเค้าแห่งความเจริญของราชการบ้านเมือง

นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าแบบเรียนหลวงชุดนี้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศไทยมากเพราะเป็นแบบเรียนหลวงชุดแรกที่ใช้เป็นแบบหัดอ่านเบื้องต้นของนักเรียนไทยเมื่อประมาณ ร้อยกว่าปีมานี้

๑. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาก่อนมีการตั้งกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ แบบเรียนหลวง

ชื่อหนังสือ   แบบเรียนหลวง

ผู้แต่ง   หลวงสารประเสริฐ ต่อมาได้เป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

เวลาแต่ง   พ.ศ. ๒๔๑๔

ลักษณะที่แต่ง   ความเรียงอธิบาย ใช้กาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่เป็นตัวอย่างการศึกษา มาตราแม่ ก กา และมาตราตัวสะกด

ความสำคัญ

แบบเรียนหลวงที่ใช้สอนภาษาไทยสมัยนั้นระบุในคำนำไว้ว่ามี ๕ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหะนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน และพิศาลการ์นต์ ส่วน ivaพจน์พิจารณา น่าจะแต่งขึ้นภายหลังเพราะปรากฏในรายชื่อแบบเรียนชั้นเรียนประโยค ๑ ด้วย แบบเรียนหลวงจึงมี ๖ เล่ม

กรมศิลปากรกล่าวถึงความสำคัญของหนังสือแบบเรียนหลวงชุดนี้ว่า “ในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาของชาติ โดยจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นการริเริ่มการจัดการศึกษาให้เป็นระเบียบ ในครั้งนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อเป็นหลวงสารประเสริฐ เรียบเรียงแบบเรียนชุดนี้ขึ้น”

การศึกษาหลักภาษาไทยจาก “แบบเรียนหลวง” ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ผู้เรียนจะได้ศึกษาความรู้ต่างๆ ได้แก่

ความรู้จากคำนำของหนังสือ

พระยาศรีสุนทรโวหารเขียนคำนำหนังสือแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม เป็นโคลงสี่สุภาพ แต่ละเล่มให้ความรู้ต่างๆ ดังนี้

มูลบทบรรพกิจ

คำนำในเล่มนี้กล่าวถึงชื่อผู้แต่ง บทไหว้ครู ขอบเขตของเนื้อหาบอกจุดมุ่งหมาย

บทที่กล่าวถึงผู้แต่ง (ขณะที่เป็นหลวงสารประเสริฐ) มี ๑๖ บท คือ

๐ หลวงสารประเสริฐ	นามเดิม
กิดจัจจำแนกเดิม	ต่อตั้ง
โคบกพร่องปราชญ์เชิญเสริม	แซมใส่ เทอญพ่อ
ต้นแต่นโมทั้ง	หมู่ไม้เอกโท

การกล่าวถึงชื่อผู้แต่งนี้น่าจะเป็นผลดีแก่ชนรุ่นหลังที่ไม่ต้องสันนิษฐานว่าใครเป็นผู้แต่งเหมือนวรรณคดีไทยบางเรื่อง เช่น โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ หรือแม้กระทั่งสุภายิตสอนหญิง เป็นต้น

บทไหว้ครูมี ๘ บท บทไหว้ครูในมูลบทบรรพกิจกล่าวถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระรัตนตรัย เพื่อขอความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เขียนและน่าจะรวมถึงผู้อ่านหรือผู้เรียนด้วยและ นโม กษคาถาบาลี เช่น

ประนตบเทศเบื่อง	บัวบุษย์
สมเด็จพระสัมพุทธ	ภากย์พัน
จุฬาคิลกพิสุทธิ์	เทเวศร์
พระล่าวพระลัปลัน	โลกย์แล้วเลอเหลือข
อำนาจอันนอบน้อม	ไตรยรัตน์
สรวมสร้างสรรพพิบัติ	พิบากเสรำ
มงคลศิริพิพัฒน์	ภูลเพิ่ม ข้าเฮย
อานุภาพพระเกลี่ยเกล้า	สบสิ้นสิ่งประสงค์

บทบอกจุดมุ่งหมาย ๑ บท ว่าเป็นหนังสือสอนนักเรียนที่เริ่มเรียนภาษาไทย โดยกำชับว่าผู้เรียนต้อง “อ่าน และ จำ” คือ

๐ ระเบิดระบอบนี้	นามสฤณี
มูลบทบรรพกิจ	ประกอบถ้อย
สำหรับฝึกสอนศิษย์	แรกเริ่ม เรียงถา
จงพ้อหนุนน้อยน้อย	เล่าอ้ออ่านจำ

วาทะนิทัศน์

พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งคำนำในเล่มนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ ๓ บทโดยกล่าวถึงขอบข่ายของเนื้อหาที่นักเรียนต้องเรียน พร้อมทั้งสอนจริยธรรมแก่ผู้เรียน ดังนี้
กล่าวถึงขอบข่ายเนื้อหาและบอกหลักของเนื้อหาต่างๆ เช่น

พากเพียรเวียนคิดค้น	คิดคำ
พวกอักษรสูงนำ	แนะไว้
.....	
คำนวณควรรนับอ้าง	อักษร
วาทะนิทัศน์	ชื่อชี้
ตัวสูงหากสังหร	ตัวต่ำ ขึ้นนำ
ถ่องกระบวนแบบนี้	นับผู้ชาญเฉลียว
เรื่องนี้นามตั้งว่า	วาทะนิทัศน์
สองอักษรนำสนิท	นับอ้าง
ร่วมเสียงสระชิต	เชิงชอบ

...

เนื้อหาในวาทะนิทัศน์กล่าวถึงเรื่องอักษรนำ พร้อมทั้งบอกหลักสังเกตคำที่เป็นอักษรนำในภาษาไทยด้วยว่าเป็นคำที่มีอักษรสูงนำอักษรต่ำ นอกจากนี้กล่าวถึงประโยชน์ของความรู้ภาษาไทย และกล่าวถึงข้อควรปฏิบัติของผู้เรียน ว่าผู้มีความรู้ภาษาไทยชนิด “รู้รอบ” จะมีผู้ยกย่องสรรเสริญ และยังเป็นบ่อเกิดของความร่ำรวยทรัพย์อีกด้วย ดังนี้

...

กุมารหมั่นคู่คำ	เหนียวนี้ก เทอญพ้อ
รู้รอบชอบจักได้	ทรัพย์ช้องสรรเสริญฯ

อักษรประโยค

พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งคำนำในเล่มนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ ๒ บทโดยกล่าวถึงขอบข่ายของเนื้อหาของอักษรประโยคว่าหมายถึงอักษรสองตัวที่ใช้สระตัวเดียวกัน พร้อมกับยกตัวอย่างอักษรประโยค ๑๐ คำ คือ แกรกโกรก กรอบ กรวบ ปลั่ง ปลด เปลื้อง แปลก ปลื้ม ปลาย ดังนี้

○ จำแนกแจกบทเบื้องต้น	บรรหาร	นี้ฤา
นำเนาะนิเทศนาน	ชื่อไว้	
อักษรประโยคสาร	สืบเนื่อง	มานา
สองร่วมสระระไ้	เช่นด้วยคำเดียว	ฯะ
○ แดงลักษณะสร้อย	สาร โสลก	
ชื่ออักษรประโยค	แยกเขื่อง	
คือคำว่าแกรกโกรก	กรอบกรวบ	นี่นอ
อีกว่าปลั่งปลดเปลื้อง	แปลกปลื้มปลายเสียงฯะ	

อักษรประโยคดังกล่าวน่าจะตรงกับ “อักษรควบกล้า” ที่ใช้ในปัจจุบัน

สังโยคพิธาน

พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งคำนำในเล่มนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ ๕ บทโดยกล่าวถึงผู้แต่งจุดมุ่งหมายการเรียนสังโยคพิธาน ขอบข่ายของเนื้อหาของสังโยคพิธานว่าเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดในภาษาไทย ดังนี้

กล่าวถึงผู้แต่งและจุดมุ่งหมายการแต่งสังโยคพิธาน ว่า ผู้แต่งคือ หลวงสารประเสริฐ (พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)) ผู้แต่งได้จัดระเบียบเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดในสังโยคพิธานไว้ ๖ มาตรา คือ แม่กง แม่กน แม่กม แม่กด แม่กก แม่กบ ไม่ได้กล่าวถึงมาตรา “เกย” โคลงบทแรกระบุไว้ ๔ มาตราได้แก่ แม่กน แม่กด แม่กก แม่กบ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนรู้จัก “เล่า คั่น และ คิดหา” ด้วย ดังนี้

○ หลวงสารประเสริฐผู้	เพียรพจน์
จัดแบบระเบียบบท	บอกไว้
อักษรบ่อนกนกด	กกกบ สกกดฯ
หวังเพื่อสอนเด็กให้	เล่าคั่นคิดหาฯะ

คำว่า “เล่า” ในที่นี้น่าจะหมายถึง “เรียน” ปัจจุบันมักใช้เป็นคำซ้อนว่า “เล่าเรียน” ส่วนคำว่า “คั่น” และ “คิดหา” น่าจะสะท้อนได้ว่าการเรียนภาษาไทยสมัยนั้นฝึกฝนให้นักเรียนรู้จัก “คั่นหา และ คิดหา” คำที่มีตัวสะกดต่างๆจากหนังสือที่อ่านได้เอง ไม่ใช่แต่เพียงเรียนด้วยการท่องจำเท่านั้น

กล่าวถึงขอบข่ายของเนื้อหา ว่า อักษรประโยคมีเนื้อหาเกี่ยวกับมาตราตัวสะกด ๖ มาตรา คือ แม่กน มี ๖ ตัว แม่กค มี ๖ ตัว แม่กด มี ๘ ตัว แม่กบ มี ๗ ตัว แม่กง มี ๑ ตัว แม่กม มี ๑ ตัว ดังนี้

๐ กนหก กกหกแก้ง	จำกัด
กคอัยฎารัท	รวบไว้
กบเจ็ดหากแจงจัด	จำกัด เทอญพ้อ
สองแม่ กงกม ไชรี	สกคไช้งอมออะ

คำว่า อัยฎา แปลว่า ๘ ส่วนคำว่า รัท น่าจะเป็นคำว่า รัด ในคำว่า รัดรวบ

กล่าวถึงพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติของนักเรียน

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผู้แต่งแบบเรียนหลวงนี้ไม่ได้กล่าวถึงเฉพาะเนื้อหาวิชาการเท่านั้นแต่ได้ย้าถึงข้อควรปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนอยู่เสมอ ในคำนำเล่มสังโยค พิธานก็ย้าให้นักเรียนขยันหมั่นเพียร ดังนี้

๐ แบบพจน์บทภาคนี้	นามขนาน
สังโยคพิธานสาร	สืบถ้อย
เป็นแบบบอกกุมาร	จงหมั่น จำพ้อ
สิทธิรสคู่สร้อย	สวัสดีแผ้วพุลเกษมอะ

ไวพจน์พิจารณ์

พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งคำนำในเล่มนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ ๒ บทโดยกล่าวถึงชื่อหนังสือบอกลักษณะไวพจน์พิจารณ์ ดังนี้

บอกชื่อหนังสือ ว่า ชื่อ ไวพจน์พิจารณ์ ซึ่งเรียบเรียงตามหนังสือโบราณ หนังสือโบราณนี้น่าจะหมายถึง จินตามณี

๐ รวมคำรำคิดถ้อย	แถลงสาร
ไวพจน์พิจารณ์ขนาน	ชื่ออ้าง
โดยบทแบบโบราณ	เรียบเทียบ ไว้แฮ
เป็นขนอบขนบข้าง	คิดเค้าคำเคียงอะ

บอกลักษณะไวพจน์พิจารณ์ ว่าเป็นคำพ้องเสียง การกล่าวถึงคำพ้องเสียง ในที่นี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาภาษาไทยในสมัยนั้นเริ่มพิจารณาเรื่องเสียง การศึกษาเสียงในที่นี้เป็นการศึกษาในแง่ของคำที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่สะกดคำต่างกันทั้งนี้เพราะผู้เขียนต้องใช้ความหมายเป็นกรอบ

ในการสะกด การพิจารณาเรื่องเสียงในสมัยนั้นจึงไม่ได้พิจารณาเสียงในแง่ของภาษาศาสตร์ แต่พิจารณาในด้านความหมาย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

๐ แจกพจน์จกดพากย์ถ้วน	ทางแดง
ไวยพจน์พิจารณาแจ	จัดพร้อม
ตัวต่างแต่เสียงแฝง	ฝากร่วม กันนา
กำหนดพวกคำพ้อง	พาดอ้างอิงเสียง

พิศาลการันต์

พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งคำนำในเล่มนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ ๒ บทโดยกล่าวถึงชื่อหนังสือ และบอกลักษณะพิศาลการันต์ ดังนี้

บอกชื่อหนังสือว่า ชื่อ พิศาลการันต์ หมายถึงหนังสือที่รวบรวมคำที่มีเครื่องหมายทัณฑฆาต แต่ไม่ออกเสียง ดังนี้

๐ เรียงเทียบเรียบถ้อยถ่อง	ทางบรรพ์
นามพิศาลการันต์	เรื่องนี้
เขียนตัวแต่บสรร	เสียงอ่าน
ควรจะชักเช่นชี	เชิดอ้างอิงเห็นชား

โคลงข้างบนนี้อธิบายลักษณะตัวการันต์ ว่าเป็นคำที่ปรากฏรูปเขียนตามรูปเขียนของภาษาเดิม เช่น มทร (ปัจจุบันใช้ บาลี) แต่คนไทยไม่ได้อ่านออกเสียงทุกตัวอักษร อักษรที่ไม่ออกเสียงในภาษาไทยแสดงด้วยเครื่องหมายทัณฑฆาต และเรียกว่า “ตัวการันต์” พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบายว่า

๐ อักษรบ่อนี่ชื่อ	การันต์
คือบอกตัวสำคัญ	เพิ่มท้าย
หากเดิมเพื่อเพี้ยนผัน	ตามพากย์
เปลี่ยนๆเวียนยักย้าย	ย่อยสร้อยเศศเสริมชား

คำนำของแบบเรียนหลวงดังกล่าวข้างต้นแสดงถึงการเกริ่นนำทั้งด้านหัวข้อที่จะสอนและอบรมผู้เรียนให้ตั้งมั่นในความเพียรพยายามเพื่อเป็นผู้มีความรู้ภาษาไทย นอกจากนี้ผู้แต่งหนังสือเองได้แสดงแบบอย่างการรักษาขนบวัฒนธรรมการไหว้ครูไว้ในหนังสือมูลบทบรรพกิจด้วยอันมีส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจผู้เรียนให้รู้จักเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์และครูบาอาจารย์

เมื่อกกล่าวถึงคำนำด้วยโคลง ๔ สุภาพแล้วพระยาศรีสุนทรโวหารได้อธิบายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับหัวข้ออื่นๆ

ความรู้ภาษาไทยของหนังสือแต่ละเล่ม

พระยาศรีสุนทร โวหารเล็งเห็นว่าผู้เรียนภาษาไทยสมัยนั้นน่าจะมีความรู้สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ในระดับที่เรียกว่า “อ่านคล่องเขียนคล่อง” การอ่านคล่องเขียนคล่องในสมัยนั้นน่าจะต้องมีคุณภาพถึงระดับปฏิบัติงานได้ ดังองค์หนึ่งของพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ยกมาตอนต้นว่า “วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่ยศสรรเสริญมาแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่ง นับแต่พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนตลอดราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยการทรงจำ่าเรียน และเป็นวิชาที่ทำให้ผู้ได้รู้มีความฉลาดได้เร็วได้ง่ายขึ้น”

ก่อนหน้านี้นี้เด็กไทยทั่วไปนิยมเริ่มเรียนหนังสืออายุประมาณ ๑๔ ปี คือจะเริ่มเรียนเมื่อมีอายุครบขวบขวบเรียนได้โดยต้องนำบุตรหลานฝากเรียนกับพระสงฆ์ที่รู้จักและเรียนในวัดช่วงเวลาที่พระท่านว่างจากศาสนกิจแล้ว แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนจากการเรียนในวัดเป็นเรียนในโรงเรียนหรือที่ในสมัยนั้นเรียกโรงเรียนหลวงว่าโรงสกูลหลวง แม้ว่าในระยะแรกโรงเรียนบางแห่งยังใช้บริเวณวัดเป็นสถานที่เรียนแต่ใช้ครูฆราวาสสอน เช่น โรงเรียนวัดมหรณพาราม ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับประชาชนแห่งแรกของประเทศไทย เป็นต้น ดังนั้นการเรียนหนังสือจึงเริ่มกำหนดระยะเวลาการเรียนให้จบ พระยาศรีสุนทร โวหารจึงแบ่งแบบเรียนหลวงออกเป็น ๖ เล่ม ๘ ระดับ (ดูหน้า ๘๑) ใช้เวลาระดับละประมาณ ๖ เดือน รวมทุกระดับใช้เวลาประมาณ ๓ ปี

ความรู้หลักภาษาไทยในมูลบทบรรพกิจ

หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงเรื่องเสียงและรูปเขียนที่ใช้แทนเสียงได้แก่ อักษรไทย ๔๔ ตัว ไตรยางศ์ วรรณยุกต์ สระ ดังนั้นนักเรียนมูลบทในสมัยนั้นจะต้องเริ่มศึกษาตั้งแต่จำตัวพยัญชนะ ก ถึง ฮ ได้ พระยาศรีสุนทร โวหารยังได้คิดชื่อประจำตัวพยัญชนะที่มีตัวพ้องกันชุดใหม่ขึ้นเพื่อใช้แทนชุดเดิมซึ่งเอาชื่อหอยมาตั้งเป็นชื่อพยัญชนะ เช่น ตั้งชื่อ ถ ว่า ถ รถ แทนชื่อ ถ พันกุ่ม ตั้งชื่อ ญ ว่า ญ ญาคิ แทนชื่อ ญ ย่องเซง ตั้งชื่อ น ว่า น นิล แทนชื่อ น เทียนสิน เป็นต้น จุดมุ่งหมายที่ตั้งชื่อตัวอักษรนี้เพื่อสอนเด็กให้ออกชื่อตัวสะกดได้ง่าย แต่ไม่ได้เป็นแบบบังคับ (พระยาศรีสุนทร โวหาร, น. ๓๘) อย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันการตั้งชื่อตัวอักษรให้เด็กที่เริ่มเรียนใช้จำก็มีที่ต่างกันบ้าง

การอธิบายเกี่ยวกับอักษรไทย : พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์

พยัญชนะ

คำอธิบายอักษรไทยในมูลบทบรรพกิจน่าจะยังได้รับอิทธิพลจากการอธิบายอักษรวิธีตามภาษาบาลีที่ปรากฏในหนังสือจินตามณี กล่าวคือแบ่งตัวอักษรออกเป็นวรรค แต่เรียกว่าตอน ได้แก่ ตอน ก ๗ ตัว ตอน จ ๖ ตัว ตอน ฎ ๖ ตัว ตอน ด ๖ ตัว ตอน บ ๘ ตัว และตอน ย ๑๑ ตัว รวมเป็นพยัญชนะ ๔๔ ตัว และอธิบายด้วยว่าที่เรียกว่า อักษรต้องหมายรวมถึงสระและพยัญชนะ ๔๔ ตัวดังนี้

อ ก ข ฃ ค ฅ ง

จ ฉ ช ซ ฌ ญ

ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ

ด ต ถ ท ธ น

บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม

ย ร ล ว ศ ษ ส ห พ อ ฮ

อักษรทั้ง ๔๔ ตัวในภาษาไทย แบ่งเป็นสามหมู่เรียกว่า ไตรยางษ์ (ปัจจุบันเขียน ไตรยางค์) คือ อักษรสูง ๑๑ ตัว ได้แก่ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ษ ส ห อักษรกลาง ๙ ตัว ได้แก่ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ อักษรต่ำ ๒๔ ตัว คือ ค ฅ ฆ ง ฌ ฎ ญ ฑ ฒ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว พ ฮ

สระ

ในส่วนของความรู้เรื่องสระ พระยาศรีสุนทรโวหารให้คำนิยามคำว่า สระ ไว้ว่า “สระเป็น ที่ออกเสียงสำหรับประกอบเข้ากับพยัญชนะ ๑๕ ตัว” รูปสระทั้ง ๑๕ ตัวนี้ถ้านับรวม ฤ ฤา ฤภา รวมเป็น ๑๕ ตัว พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบาย “ฤ ฤา ฤภา” ไว้ว่า “ฤ ฤา ฤภา ๔ ตัวนี้ ถ้านับเข้าใน สระ มาในสังสกฤต เอาตัว ห นำไม่ได้” และอธิบายสระ ออ ไว้ว่า ในวิธีอักษรไทยสระ ออ ไม่มีตัว จะใช้ ต้องเอาตัว “อ” เคียงเข้าเหมือนอย่าง กอ ไม้ ก่อ อธิฐ ไม้ ก่อ เป็นต้น (พระยาศรีสุนทรโวหาร, น. ๔๐)

สระในมูลบทบรรพกิจทั้ง ๑๕ รูป อาจแบ่งเป็นสระสั้น สระยาว เป็น ๒ แถว ดังนี้

สระอา คือลากข้าง ๑

สระอิ คือ ฟิน ิ

สระอี คือ ฟิน ี

สระอึ คือ ฟิน ึ

สระอือ คือ ฟิน ือ

สระอุ คือ ลากตีน อุ ู

สระอู คือ ลากตีนอู ู

สระเอ คือ ไม้หน้าอันหนึ่ง ะ

สระแเอ คือ ไม้หน้าสองอัน ะ

สระไ คือ ไม้มลาย ัย

สระไอ คือ ไม้ม้วน ัย

สระโอ คือ ไม้โอ อย

สระ เอ คือ ไม้หน้ากับลากข้าง เ

สระ อำ คือ นฤคหิตจุดบนลากข้าง สระ อะ คือประวิสรรชนีข้างหลัง ะ

สระ ฤ

สระ ฤา

สระ ฌ

สระ ฌา

วรรณยุกต์

นอกจากอักษรทั้ง ๔๔ ตัวและสระแล้ว ในมูลบทบรรพกิจกล่าวถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอักษร ทั้ง ๔๔ ตัวและสระ อีกเรื่องหนึ่งคือ วรรณยุกต์ เขียนว่า วรรณยุก ซึ่งระบุไว้ด้วยว่ามี ๑๓ รูป แต่ที่ใช้สำหรับผันอักษร ๓ หมู่ มี ๔ รูป ดังนี้

ไม้เอก (ˊ) ไม้โท (ˋ) ไม้ตรี (ˊˊ) ไม้จัตวาหรือกากบาท หรือตินกา (ˊˊˊ) ที่เหลืออีก ๕ รูป ได้แก่ ฝนทองหรือฝนหนู (ˊˊˊˊ) ฟองมันหรือตาไก่ (ˊˊˊˊˊ) วิสัณฺชนีหรือนมนางทั้งคู่ (ˊˊˊˊˊˊ) ทัณฑฆาฏหรือหางกระแต (ˊˊˊˊˊˊˊ) ไม้ไต่คู้ หรือเลข ๘ (ˊˊˊˊˊˊˊˊ) นิคหิตหรือนฤคหิตหรือหยาดน้ำค้าง (ˊˊˊˊˊˊˊˊˊ) โคมุตร (ˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊ) มุสิกทันต์หรือฝนหนู (ˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊ) หางกั้งหันหรือหันอากาศ หรือไม้ฝัด (ˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊˊ)

ปัจจุบันไม่ได้เรียกเครื่องหมายเหล่านี้ว่า วรรณยุกต์ แต่จัดเป็นรูปสระหรือส่วนประกอบของรูปสระ (พระยาอุปกิตศิลปสาร, หน้า ๓)

การแจกลูกสระในแม่ ก กา

การแจกลูกสระในแม่ กกา ของอักษรแต่ละหมู่ใช้สระ ๑๕ รูป ตัวอย่าง

ข ขา จิ จี จึ จี่ จุ จู เข แห ไข ไข โข เขา ข่า ขะ

ก กา กิ กึ กึ กึ กุ กู เก แก ไก ไก โก เกา กำ กะ

ค คา คิ คึ คึ คึ คุ คู เค แคะ ไค ไค โค เคา คำ คะ

การผันวรรณยุกต์

อักษรแต่ละหมู่ในแม่ ก กา มีวิธีผันวรรณยุกต์ต่างกัน พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบายโดยใช้กลวิธีเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจง่าย ดังนี้

การผันวรรณยุกต์อักษรสูง

อักษรสูงที่แจกลูกสระทั้ง ๑๕ รูปดังกล่าว ผันด้วยไม้เอก (ˊ) ไม้โท (ˋ) รวมกับพื้นเสียงที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์เป็น ๓ เสียง ในมูลบทบรรพกิจใช้ว่า ๓ คำ ยกเว้น คำตาย ๔ ตัวคือ จิ จี จุ ขะ และเปรียบเทียบลักษณะการผันโดยเขียนลดหลั่นตามระดับเสียงหรืออ่านทแยงลงล่าง ว่าเหมือนรูปหางโค ในมูลบทบรรพกิจจะแสดงการผันอักษรสูงให้เห็นทุกตัว ในที่นี้ยกตัวอย่างการผันวรรณยุกต์อักษร ข เพียงตัวเดียว ดังนี้

บ   ขา   ไบ
 ๖   ๖า   ๖เ
 ๖็   ๖่า   ๖ั   เป็นต้น

การผันวรรณยุกต์อักษรกลาง

อักษรกลางที่แจกลูกสระทั้ง ๑๕ รูปดังกล่าว ผันด้วยไม้เอก (') ไม้โท (˘) ไม้ตรี (˙) ไม้จัตวา (˘˘) รวมกับพื้นเสียงที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์เป็น ๕ เสียง ในมูลบทบรรพกิจใช้ว่า ๕ คำ ยกเว้นคำตาย ๔ ตัวคือ กิ กี่ กุ กะ และเปรียบเทียบลักษณะการผันโดยเขียนลดหลั่นบรรทัดกันแต่ไม่ได้เปรียบเทียบในมูลบทบรรพกิจจะแสดงการผันอักษรกลางให้เห็นทุกตัว ในที่นี้ยกตัวอย่างการผันวรรณยุกต์อักษร ก เพียงตัวเดียว ดังนี้

ก   กี่   กั   ก่า   ก้า   ก๋า   ใ่   ใ้   ใ๋
 ๐ ก   กั   ๐ กา   ก้า   ๐ ไก   ใ้   เป็นต้น

การผันวรรณยุกต์อักษรต่ำ

อักษรต่ำที่แจกลูกสระทั้ง ๑๕ รูปดังกล่าว ผันด้วยไม้เอก (') ไม้โท (˘) รวมกับพื้นเสียงที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์เป็น ๑ เสียง ในมูลบทบรรพกิจใช้ว่า ๑ คำ ยกเว้นคำตาย ๔ ตัวคือ กิ กี่ กุ กะ และเปรียบเทียบลักษณะการผัน โดยเขียนลดหลั่นบรรทัดกันและเปรียบเทียบว่าเขียนซ้อนขึ้นเหมือนงาคุชชร ในมูลบทบรรพกิจจะแสดงการผันวรรณยุกต์อักษรต่ำให้เห็นทุกตัว ในที่นี้ยกตัวอย่างการผันวรรณยุกต์อักษร ค เพียงตัวเดียวดังนี้

๐ ค   คั   ๐ คา   ค้า   ๐ ไค   ใ้   เป็นต้น
 ค   ค่า   ใ่

การวิเคราะห์เสียงในคำตาย

คำตายในแม่ ก กา ของอักษรทั้ง ๓ หมู่ แม้จะผันด้วยรูปวรรณยุกต์ไม่ได้ แต่สมัยนั้นจะพิจารณาด้านความต่างของเสียงสูง เสียงต่ำ คือคำตายอักษรสูง อักษรกลาง มีเสียงต่ำลง เช่น จิ จี จุ ฆะ กิ กี่ กุ กะ ส่วนคำตายอักษรต่ำมีเสียงสูงขึ้น เช่น กิ กี่ กุ กะ เป็นต้น พระยาศรีสุนทรโวหาร ยกตัวอย่างคำเพื่อให้เห็นความต่างของเสียงคำตายดังกล่าวด้วย เช่น ฆะฆะ เจ้าคะ / ไม้ฝู น้ำพุ / ว่าแล้วสิ อย่างนั้นซิ/

อย่างไรก็ตามอักษรต่ำคำตายที่มีเสียงสูงขึ้น เช่น นิ นี นุ นะ นั้น หากมีอักษรสูงหรืออักษรกลางนำหน้าก็จะมีเสียงต่ำลงเหมือนคำตายอักษรสูง และคำตายอักษรกลางพร้อมกับยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนด้วย เช่น / เป็นคำหนี ชาญชานี / อ่อนหญู เชื้อคนยุ / เต่าตนุ พิศณุ / เป็นต้น

คำที่ใช้ไม่ม้วนและไม่มัลย

เมื่อผู้เรียนแจกลูกสระและผันวรรณยุกต์แม่ ก กา ครบทั้ง ๓ หมู่แล้ว นักเรียนชั้นมูลบท ต้องรู้จักคำที่สะกดด้วยไม่ม้วนซึ่งมี ๒๐ คำเท่ากับที่กล่าวถึงในแบบเรียนและตำราที่ใช้สมัยก่อน ส่วนไม่มัลยในเล่มนี้กล่าวว่ามีมากกว่า ๘๐ คำและผู้แต่งได้เสนอความเห็นว่าจะกำหนดว่า “คำนอกจากที่บังคับไม่ม้วน ๒๐ แล้ว ก็ควรใช้ไม่มัลยสิ้น” (พระยาศรีสุนทรโวหาร, หน้า ๒๓)

คำที่ใช้ไม่ม้วน ๒๐ คำในมูลบทบรรพกิจ ได้แก่

ไผ่ฝืน	สมใจ	ให้ทาน	ภายใน
ผ้าใหม่	สดใส	ใคร (ไปมา)	จะใคร่ได้
ของโย	สิ่งใด	ของใช้	หลงไหล
ใส่ไคล้	หญิงสะกั้	เป็นใบ้	ภายใต้
ผู้ใหญ่	ทางไกล	มิใช่ดอก	แกมใบ

คำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่ ก กา

นอกจากคำอธิบายและตัวอย่างการประสมคำในแม่ ก กา แล้ว ผู้แต่งนำคำกลอนเรื่องกาพย์ พระไชยสุริยา ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มาให้นักเรียนฝึกอ่านตามหัวข้อที่เรียนด้วย

คำกลอนฝึกอ่านในแม่ ก กา เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๑๕ บท และ กาพย์ฉบัง ๑๖ จำนวน ๓๐ บท ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่ ก กา มากขึ้น ทั้งยังได้อ่านเรื่องสนุกและได้ปลูกฝังจริยธรรมแก่ผู้เรียน เช่น ก่อนเริ่มเรียนหรือเริ่มเขียน ต้องมีบทไหว้ครู ที่เน้นกล่าวถึงพระรัตนตรัย พ่อ แม่ ครูอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น

○ ยานี ๑๑	○ สระสุจะขอไหว้	พระศรีไตรสระระณา
	พ่อแม่แลครูบา	เทวดาในราษี
	○ ข้าเจ้าเอา ก ข	เข้ามาต่ ก กามี
	แก้ไขในเท่านี้	คิมิตือยาศรีชา

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ในคำที่มีตัวสะกด

คำที่มีตัวสะกดแบ่งเป็น ๓ มาตรการ ได้แก่ แม่กน แม่กง แม่กก แม่กค แม่กบ แม่กม แม่เกย การแจกลูกสระในคำที่มีตัวสะกดของอักษรแต่ละหมู่ใช้สระ ๑๘ รูป มากกว่าการแจกลูกสระในแม่ ก กา ๔ รูป คือ ไม่รวมเสียงที่ใช้รูปไม่มัลย /ไอ/ ไม่ม้วน /เ/ ไม่มีตัวสะกด และเพิ่มสระ /เอีย/ /เอือ/ /เอี/ ลครูป /เออ/ กับตัวสะกดแต่ละมาตรา สำหรับเสียงสระ เออ ในหนังสือเล่มนี้เขียนเป็น ๒ รูป

คือ /เออ/ และ /เ / ส่วนการผันวรรณยุกต์ผันด้วย ไม้โท (◌) จะได้เสียงเพิ่มตัวละคร ๓ เสียง ยกเว้นอักษรกลางผันได้ด้วยไม้เอก (◌) ไม้โท (◌) ตัวอย่าง

๑. แม่กน อักษรใช้สะกดในแม่กน มี ๖ อักษรคือ ฉ ฌ ญ ฌ ฌ ฬ ในมูลบทบรรพกิจแจกดูสระและแจกดูการผันวรรณยุกต์ครบทั้ง ๓ หมู่ ในที่นี้ยกตัวอย่าง การแจกดูสระและการผันวรรณยุกต์ด้วยตัวสะกด น เท่านั้น ดังนี้

การแจกดูสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กน ในอักษรสูง

- ขน ขัน ขาน ขิน ขิ้น ขิ่น ขิ้น ขุ่น ขุณ ขุณ เชน แชน โจน ขอน
 ข่น ขั่น ข่าน ขิ้น ขิ้น ขิ้น ขิ้น ขุ่น ขุณ เชน แชน โจน ข่อน
 ข้น ข้น ข่าน ขิ้น ขิ้น ขิ้น ขิ้น ขุ่น ขุณ เชน แชน โจน ข้อน
- ขวน เขียน เขื่อน เขิน เขอน
 ข่วน เขี่ยน เขื่อน เขิ้น เข่อน
 ข้วน เขียน เขื่อน เขิ้น เข่อน

การแจกดูสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กนในอักษรกลาง

- กน กัน กาน กิน กิ้น กิ้น กิ้น กุ่น กุณ เกน แกน โคน
 ก่น กั่น ก่าน กิ้น กิ้น กิ้น กิ้น กุ่น กุณ เก่น แก่น โคน
 ก้น ก้น ก่าน กิ้น กิ้น กิ้น กิ้น กุ่น กุณ เก้น แก้น โคน
 ก้น ก้น ก่าน กิ้น กิ้น กิ้น กิ้น กุ่น กุณ เก้น แก้น โคน
- กอน กวน เกียน เกื่อน เกิน เกอน
 ก่อน ก่วน เกียน เกื่อน เกิ้น เก่อน
 ก้อน ก่วน เกียน เกื่อน เกิ้น เก่อน

การแจกดูสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กนในอักษรต่ำ

- คน คัน คาน คิน คิ้น คิ้น คิ้น คุ่น คุน เคน แคน โคน
 ค่น คั่น ค่าน คิ้น คิ้น คิ้น คิ้น คุ่น คุน เก่น แถ่น โคน
 ค้น ค้น ค่าน คิ้น คิ้น คิ้น คิ้น คุ่น คุน เก้น แถ่น โคน
- คอน ควน เคียน เคื่อน เคิน เคอน
 ก่อน ค่วน เคียน เคื่อน เคิ้น เค่อน
 ค้อน ค่วน เคียน เคื่อน เคิ้น เค่อน

คำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่ กน

นอกจากคำอธิบายและตัวอย่างการแจกลูกสระ การผันวรรณยุกต์ในแม่ กน แล้ว ผู้แต่งนำคำกลอนเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มาให้นักเรียนฝึกอ่านตามหัวข้อที่เรียนด้วย

คำกลอนฝึกอ่านในแม่ กน เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จำนวน ๘ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่กน มากขึ้นและได้ทบทวนคำในแม่ ก กา ที่ปนอยู่ในคำประพันธ์ตัวอย่างแม่ กน ดังในข้อความ “ ขึ้นใหม่ในกน ก กว่าปน ระคนกันไป...” ทั้งยังได้อ่านเรื่องสนุก และมีบทกลอนไพเราะนำมาจำเป็นแม่แบบการเขียนกาพย์สุรางคนางค์ เช่น

○ วันนั้นจันทร์ มีดารากร	เป็นบริวาร	เห็นสิ้นดินฟ้า
ในป่าท่าธาร	มาลีคลีบาน	ใบก้านอรชร

๒. แม่กง ในมูลบทบรรพกิจระบุว่าอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กง มีแต่ตัว ง กับนฤคหิตก็ใช้ได้บ้าง ต่อจากนั้นได้แจกลูกสระและผันวรรณยุกต์ครบทุกหมู่ทุกตัวอักษร ในที่นี้จะยกตัวอย่างการแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์หมู่ละตัวอักษรเดียวเท่านั้น ดังนี้

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กงในอักษรสูง

○ ขง ข้ง ข่าง ขิ่ง ขึง ขึ้ง ขึ่ง ขุง ขุ่ง ข่ง ข่ง โข่ง
 ข่ง ขั่ง ข่าง ขิ่ง ขึง ขึ้ง ขึ่ง ขุง ขุ่ง ข่ง ข่ง โข่ง
 ขั่ง ขั่ง ข้าง ขิ่ง ขึง ขึ้ง ขึ่ง ขุง ขุ่ง ขั่ง ขั่ง โข้ง
 ของ ขวง เขียง เขื่อง เขิง เของ
 ข่อง ข่วง เขียง เขื่อง เขิง เข่อง
 ข้อง ข้วง เขียง เขื่อง เขิง เขื่อง

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กงในอักษรกลาง

○ กง ก้ง ก่าง กิ่ง กึง กึ้ง กึ่ง กุง กุ่ง ก่ง ก่ง โกง
 ก่ง กั่ง ก่าง กิ่ง กึง กึ่ง กิ่ง กุง กุ่ง ก่ง ก่ง โกง
 กิ่ง กิ่ง ก้าง กิ่ง กึง กึ่ง กิ่ง กุง กุ่ง กิ่ง กิ่ง โกง
 กิ่ง กิ่ง ก้าง กิ่ง กึง กึ่ง กิ่ง กุง กุ่ง กิ่ง กิ่ง โกง
 ก่ง ก่ง ก่าง กิ่ง กิ่ง กิ่ง กิ่ง กุง กุ่ง กิ่ง กิ่ง โกง
 กอง กวง เกียง เกื่อง เกิง เกอง
 ก่อง ก่วง เกียง เกื่อง เกิง เก่อง
 ก้อง ก้วง เกียง เกื่อง เกิง เกื่อง

ก้อง ก้วง เกียง เกื่อง เก็ง เกื่อง

ก้อง ก้วง เกียง เกื่อง เก็ง เกื่อง

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กงในอักษรต่ำ

○ กง คัง คาง คิง คิ่ง คึง คึง กุง กุ่ง เกง แคง โคง

ก่ง ค่ง ค่าง คิ่ง คึง คึง คึง คุง กุ่ง เก่ง แคง โคง

คั้ง คั้ง ค้าง คึง คึง คึง คึง คุง กุ่ง เก็ง แคง โคง

คอง ควง เกียง เกื่อง เก็ง เกื่อง

ค่อง ค้วง เกียง เกื่อง เก็ง เกื่อง

ค้อง ค้วง เกียง เกื่อง เก็ง เกื่อง

คำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่ กง

นอกจากคำอธิบายและตัวอย่างการแจกลูกสระ การผันวรรณยุกต์ในแม่ กง แล้ว ผู้แตงนำคำกลอนเรื่องภาพย์พระไชยสุริยา ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มาให้นักเรียนฝึกอ่านตามหัวข้อที่เรียนด้วย คำกลอนฝึกอ่านในแม่ กง เป็นคำประพันธ์ประเภท ภาพย์บังคับ ๑๖ จำนวน ๑๑ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่ กง มากขึ้น และได้ทบทวนคำในแม่ กกา แม่ กน ที่เรียนมาแล้วปนอยู่ด้วย ดังในข้อความว่า “ขึ้นกงจงสำคัญ ทั้งคนปนกัน ราพรรณมิ่งไม้ในดง” ทั้งยังได้อ่านเรื่องสนุก มีบทกลอนที่ได้ชื่อว่าไพเราะนำมาเป็นแม่แบบการเขียนภาพย์บังคับ ๑๖ เช่น

○ เห็นกว้างอย่างเขื่องชำเลื่องเดิน เหมือนอย่างนางเชิญ

พระแสงสำอางข้างเคียง

○ เขาสูงผ่องหงษ์ลงเรียง เรืองร้องซ้องเสียง

สำเนียงนำฟังวังเวง

๓. แม่ กม ในมูลบทบรรพกิจระบุว่าอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กม มีแต่ตัว ม กับนฤคหิตก็ใช้ได้บ้าง ต่อจากนั้นได้แจกลูกสระและผันวรรณยุกต์ครบทุกหมู่ทุกตัวอักษร แต่ในที่นี้ยกตัวอย่างการแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์หมู่ละตัวอักษรเดิวนั้น ดังนี้

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่ กม ในอักษรสูง

○ ขม ข้ม ขาม ขิม ขีม ขิม ขีม ขุม ขูม เขม เข้ม โขม ข่อม

ข่ม ข้ม ข่าม ขีม ขีม ขีม ขีม ขุ่ม ขุ่ม เข่ม เข้ม โข้ม ข่อม

ข้ม ข้ม ข้าม ขีม ขีม ขีม ขีม ขุ่ม ขุ่ม เข้ม เข้ม โข้ม ข่อม

- ขวม เจียม เจื่อม เจิม เจอม
- ข่วม เจี่ยม เจื่อม เจ้ม เจ่อม
- ขั่วม เจ็ยม เจ็ยม เจ็้ม เจ็่อม

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กม ในอักษรกลาง

- กม กัม กาม กิม กิม กิม กิม กุ่ม กุ่ม เกม เกม โกม
- ก่ม กั้ม ก้าม กิม กิม กิม กิม กุ่ม กุ่ม เกม เกม โก้ม
- กั้ม กั้ม ก้าม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กุ่ม กุ่ม เกม เกม โก้ม
- กั้ม กั้ม ก้าม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กุ่ม กุ่ม เกม เกม โก้ม
- กั้ม กั้ม ก้าม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กั้ม กุ่ม กุ่ม เกม เกม โก้ม

- กอม กวม เกียม เจื่อม เกม เกม
- ก่อม ก่วม เกียม เจื่อม เกม เกม
- กัอม กั่วม เก็ยม เจ็ยม เกม เกม
- กัอม กั่วม เก็ยม เจ็ยม เกม เกม
- กัอม กั่วม เก็ยม เจ็ยม เกม เกม

การแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ แม่กม ในอักษรต่ำ

- คม คัม คาม คิม คิม คิม คิม คุ่ม คุ่ม เคม เคม โคม
- ค่ม คั้ม ค้าม คิม คิม คิม คิม คุ่ม คุ่ม เคม เคม โค้ม
- คั้ม คั้ม ค้าม คั้ม คั้ม คั้ม คั้ม คั้ม คุ่ม คุ่ม เคม เคม โค้ม
- คอม ควม เคียม เจื่อม เกม เกม
- ค่อม คว่ม เคียม เจื่อม เกม เกม
- คัอม คั่วม เค็ยม เจ็ยม เกม เกม
- คัอม คั่วม เค็ยม เจ็ยม เกม เกม

คำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่ กม

นอกจากคำอธิบายและตัวอย่างการแจกลูกสระ การผันวรรณยุกต์ในแม่ กม แล้ว ผู้แต่งนำคำกลอนเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มาให้นักเรียนฝึกอ่านตามหัวข้อที่เรียนด้วย คำกลอนฝึกอ่านในแม่ กม เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จำนวน ๘ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่กม มากขึ้น และได้ทบทวนคำในแม่ ก กา ที่ปนอยู่ในคำประพันธ์ตัวอย่างแม่ กม ดังในข้อความ “ ขึ้นใหม่ในกน ก กว่าปนะคนกัน ไป...” ทั้งยังได้อ่านเรื่องสนุก มีบทกลอนที่ได้ชื่อว่าไพเราะนำมาจำเป็นแม่แบบการเขียนกาพย์สุรางคนางค์ เช่น

○ วันนั้นจันทร์ มีดารากร เป็นบริวาร เห็นสิ้นคืนฟ้า
ในป่าท่าธาร มาลิลีบ้าน ไบกำนอรชร

๔. แม่ก ก แม่กค แม่กข

อักษรที่เขียนสะกดในแม่ กก มี ๖ อักษร คือ ก ข ฃ ค ฅ อักษรที่ใช้เขียนสะกดในแม่ กค มี ๑๘ อักษร คือ จ ฉ ช ฌ ฉ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ด ต ถ ท ธ ศ ษ ส และอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กข มี ๗ อักษร คือ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ แม่ กก กค กข ทั้งสามนี้ในมูลบทบรรพกิจระบุด้วยว่าเป็นคำตาย ผันด้วยไม้เอก (') ไม้โท (˘) ไม้ได้ แต่จะผันเป็นเสียงเอก เสียงโท ต่างกันตามหมู่อักษรสูง อักษรกลาง หรืออักษรต่ำ หนังสือแบบเรียนหลวงเล่มนี้ได้แจกลูกสระครบทุกหมู่ทุกตัวอักษรคือทั้ง ๔๔ ตัว ในที่นี้ยกตัวอย่างหมู่ละอักษรเดิวนั้น ดังนี้

การแจกลูกสระแม่ก กแม่กค แม่กขในอักษรสูง

○ ขก ขัก ขาก ขิก ขึก ขี้ก ขืก ขุ่ก ขูก ขุข ขุค ขุค โขก ขอก

ขวก เขียก เขือก เขิก เขอก

○ ขค ขัด ขาด ขิด ขืด ขี้ด ขี้ด ขูด ขูด ขุค ขุค โขค ขอค

ขวด เขียด เขือด เขิด เขอด

○ ขข ขับ ขาบ ขิบ ขีบ ขิป ขิป ขุข ขุข ขุข ขุข โขข ขอบ

ขวบ เขียบ เขือบ เขิบ เขอบ

การแจกลูกสระแม่ก กแม่กค แม่กขในอักษรกลาง

○ กก กัก กาก กิก กึก กี้ก กืก กุ่ก กูก กุค กุค โกก โกค

กอก กวก เกียก เกือก เกิก เกอก

○ กค กัด กาด กิด กืด กี้ด กี้ด กูด กูด กุค กุค โกค โกค

กอด กวด เกียด เกือด เกิด เกอด

○ กข กับ กาบ กิบ กีบ กิป กิป กุข กุข เกข เกข โกข โกข

กอบ กวบ เกียบ เกือบ เกิบ เกอบ

การแจกลูกสระแม่ก กแม่กค แม่กขในอักษรต่ำ

○ กก กัก กาก กิก กึก กี้ก กืก กุ่ก กูก กุค กุค โกก โกค

คอก ควก เกียก เกือก เกิก เกอก

○ กค กัด กาด กิด กืด กี้ด กี้ด กูด กูด กุค กุค โกค โกค

คอด ควด เกียด เกือด เกิด เกอด

๐ คบ คับ คาบ คิบ คีบ คึบ คืบ คุบ ฑูบ เคบ แคบ โคบ

คอบ ควบ เคียบ เคือบ เคิบ เคอบ

การแจกลูกสระและตัวสะกดแม่กก แม่กด แม่กบในอักษรสามหมู่ ผู้แต่งอธิบายความต่างของเสียงสรุปได้ว่า การแจกลูกสระและตัวสะกดในอักษรสูงและอักษรกลางมีเสียงเดียวคือ เสียงเอก ส่วนการแจกลูกสระและตัวสะกดในอักษรต่ำแบ่งได้เป็นสองลักษณะคือ เป็นเสียงตรีในคำที่เป็นสระเสียงสั้น เช่น คบ คับ คึก คุบ เป็นต้น และเป็นเสียงโทในคำที่เป็นสระเสียงยาว เช่น คาบ แคบ ฑูบ เป็นต้น

คำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่กก แม่กด แม่กบ

นอกจากคำอธิบายและตัวอย่างการแจกลูกสระในแม่ กก แล้ว ผู้แต่งนำคำกลอนเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มาให้นักเรียนฝึกอ่านตามหัวข้อที่เรียนด้วย คำกลอนฝึกอ่านในแม่กก เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๘ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่กน มากขึ้นรวมทั้งได้ทบทวนคำในแม่ ก กา และแม่อื่นๆ ที่เรียนมาแล้วในตอนต้น เช่น

๐ ขึ้นกตกทุกข์ยาก   แสนลำบากจากเวียงไชย
ม้นเฟือกเลือกเผาไฟ   กินผลไม้ได้เป็นแรง

คำกลอนฝึกอ่านในแม่กด เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๕ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่กด มากขึ้นและได้ทบทวนคำในแม่ ก กา และแม่อื่นๆ ที่เรียนมาแล้วในตอนต้น คำกลอนฝึกอ่านในแม่กด นี้เป็นบทอักษรรย เช่น

๐ ขึ้นกคบทอักษรรย   เสียงครื้นครื้นชั้นเขาหลวง
นกกคคกรังรวง   สัตว์ทั้งปวงง่วงงุนง

ส่วนคำกลอนฝึกอ่านในแม่กบ เป็นคำประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๕ บท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทั้งอ่านและเขียน ได้รู้จักคำในแม่กบ มากขึ้นรวมทั้งได้ทบทวนคำในแม่ ก กา และแม่อื่นๆ ที่เรียนมาแล้วในตอนต้น เช่น

๐ ขึ้นกบจบแม่กด   พระดาบสบูชาคุณท์
ผาศุกรูขมูล   ภูลสวัสดิเสถาร

ความรู้ด้านอื่นๆ ในแบบเรียนหลวง

นอกจากความรู้ด้านภาษาไทยแล้วตอนท้ายหนังสือมูลบทบรรพกิจมีความรู้ด้านต่างๆ เช่น การคำนวณเลขคล้ายๆ การคำนวณแบบสูตรคูณไทยตั้งแต่สิบจนถึงอสงไขย เช่น

- อันดับนี้เข้าชอกกล่าว ให้เนื่องเรื่องราว
- วิธีนับศัพท์สังขยา
- เด็กเอ๋ยเจ้าจงศึกษา สำหรับนับรา
- จงรู้กระทำที่นับ
- ห้าสองหนเป็นสิบสี่ สิบสองหนนับ
- ว่ายี่สิบอย่าสงไสย
- สิบสามหนเป็นต้นไป ท่านเรียกชื่อใช้
- สามสิบสี่สิบตามกัน เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับมาตราชั่ง ตวง วัดของไทย เช่น วา สอก คืบ ระเบียบด เมล็ดข้าว ตัวหา ไช้หา เส้นผม จนถึงปรมาณู เป็นต้น เช่น

- วาหนึ่งสี่สอกบอกไว้ สอกหนึ่งท่านใช้
- สองคืบไซ้รู้ตามมีมา
- ...
- ระเบียบดหนึ่งสองเมล็ดเข้า เมล็ดเข้าหนึ่งเล่า
- แปดตัวหาจรูรา
- ...
- หนึ่งน่านับโดยกว้างแท้ ยี่สิบวาแล
- ยาวยี่สิบวาเป็นไร่
- ถ้าโดยกว้างห้าวาไป ยาวเส้นหนึ่งไซ้
- เป็นงานหนึ่งพึงจดจำ เป็นต้น

ความรู้เรื่องวัน เดือน ปี ฤดู ทิศ เช่น

- วันหนึ่งนั้นแปดยามห้า กลางวันท่านกำ
- หนดไว้ว่าสี่ยามมี
- กลางคืนก็นับยามสี่ วันกับราตรี
- จึงเป็นแปดยามตามไซ้
- หนึ่งฤดูมีสามไซ้ คือเหมันต์ไป
- คิมหันต์วัสสานะนา

๐ เดือนสิบสองแต่แรมมา   เดือนสี่เพ็ญหนา

สี่เดือนนี้ชื่อเหมันต์

การศึกษาความรู้ด้านอื่นๆ ในแบบเรียนหลวงนี้น่าจะใช้สำหรับเป็นพื้นฐานการเรียน
ประโยค ๒ ซึ่งมีวิชาเลข ทำบัญชีรวมอยู่ด้วย วิชาดังกล่าวจำเป็นต้องใช้สูตรต่างๆ ผู้แต่งจึงแต่งเป็น
คำประพันธ์เพื่อให้เกิดความคล่องจง ผู้เรียนจำไปใช้ง่ายขึ้น

ความรู้ภาษาไทยและความรู้ด้านอื่นๆ ที่ได้จากการศึกษาแบบเรียนหลวงสอดคล้องกับ
จุดมุ่งหมายการศึกษาทั้งภาษาไทยเพื่อสอบประโยคที่ ๑ และความรู้ด้านเลขซึ่งเป็นวิชาหนึ่งในวิชา
อื่นๆ สำหรับสอบไล่ประโยคที่ ๒ การสอบไล่สำเร็จที่ละชั้นดังกล่าวเป็นการประกันคุณภาพทาง
ความรู้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อให้เกิดมาตรฐานทางการศึกษา นับว่า
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาอย่างสมบูรณ์แบบทั้งด้านการประกัน
คุณภาพทางความรู้และด้านการวางมาตรฐานการศึกษาแต่ละวิชาเป็นอย่างดี

๒. หนังสือแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษาศมัยก่อตั้งกรมศึกษาธิการ

ประเทศไทยได้ใช้แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นเวลา
ประมาณ ๑๗ ปี ระหว่างนั้นประเทศไทยได้พัฒนาการศึกษาก้าวหน้าขึ้นและเริ่มนิยมให้ประชาชน
ได้ศึกษาวิชาการแขนงอื่นๆ เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากศึกษาวิชาภาษาไทยและเลขคณิต ทำให้ต้อง
จัดแบ่งเวลาให้วิชาการแขนงอื่นด้วย เวลาที่ใช้เรียนภาษาไทยจึงน้อยลง ดังนั้นในปีพ.ศ. ๒๔๓๒ ได้
ประกาศใช้หนังสือแบบเรียนเร็ว

ชื่อหนังสือ   แบบเรียนเร็ว
ผู้แต่ง   สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
เวลาแต่ง   พ.ศ. ๒๔๓๒ (ตรงกับ ร.ศ. ๑๐๘)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์หนังสือแบบเรียนเร็วขณะทรงดำรงตำแหน่ง
อธิบดีกรมศึกษาธิการระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๓๔ ก่อนทรงไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทย
หนังสือแบบเรียนเร็วเริ่มพิมพ์ใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ แทนหนังสือแบบเรียนหลวงที่ต้องใช้
เวลาเรียนนานประมาณ ๑ ปี ขณะที่หนังสือแบบเรียนเร็วใช้เวลาเรียนประมาณปีครึ่งเท่านั้น เมื่อ
พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทยได้ทรงให้ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี คูแกลการ
แต่งแบบเรียนเร็วด้วย

ลักษณะที่แต่ง   ความเรียงอธิบาย แบ่งเป็นบทๆ และมีบทแบบฝึกหัด

ความสำคัญ

แบบเรียนเร็วเป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกยุคปฏิรูปการศึกษาสมัยที่มีการก่อตั้งกรมศึกษาธิการ และใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

หนังสือแบบเรียนเร็วแบ่งเป็น ๓ เล่ม คือ

- หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ตอนต้น สอนให้อ่านหนังสือ
- หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ตอนกลาง สอนให้เขียนหนังสือ
- หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ตอนท้าย สอนให้แต่งหนังสือ

แบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ตอนต้น

การศึกษาหลักภาษาไทยในแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ตอนต้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า “แท้จริงการสอนอ่านหนังสือก็คือสอนให้รู้เรื่องขีดเขียนหมายแทนสำเนียงที่พูด ถ้าสอนให้รู้ว่เมื่อเห็นเขาเขียนไว้อย่างนั้นให้อ่านว่าเช่นนั้นก็เป็นพอแก่ความต้องการในชั้นสอนอ่านหนังสือ...” (แจ้งความ, ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๘)

ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าวพระองค์จึงทรงนิพนธ์แบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ตอนต้น เพื่อให้ผู้เรียนรู้เรื่อง “ขีดเขียนหมายแทนสำเนียงที่พูด” โดยให้ความรู้เรื่องอักษรพยัญชนะไทย ดังนี้

- (๑) แนะนำพยัญชนะไทย ก-ฮ ด้วยภาพและชื่อประจำอักษร (ซึ่งยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้)
- (๒) แบบเรียนเล่ม ๑ ตอนต้นมีทั้งหมด ๑๕๐ บท เป็นบทสอนอ่านทุกบท

ความรู้ทางหลักภาษาไทย ในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่มนี้ประกอบด้วย การแจกลูกสระตามลำดับมาตราตัวสะกด ด้วยรูปสระ ๑๖ รูป

การแจกลูกสระมาตรา ก กา ใช้รูปสระ ๒๘ รูปและยกตัวอย่างเฉพาะคำที่มีใช้ในภาษาเท่านั้น จึงถือได้ว่าแบบเรียนเร็วเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่ยกตัวอย่างการแจกลูกสระเฉพาะคำที่มีใช้ในภาษาเช่น

สอนอ่านบทที่ ๑

ะ	กะ	คะ	สะ	จะ	ปะ	ชะ	ละ	คะ
า	กา	ขา	คา	งา	ชา	ตา	นา	ผา
ิ	กิ	ลิ	ติ	บิ	ชิ	ริ	ลิ	มิ
ึ	กี	ดี	ปี	ผี	มี	ลี	ดี	รี
ุ	กี	หี	ฮี	อึ				
ู	กี	มี	ถึ	ลิ	รี	อึ		

ก ข ค ง จ ฉ ช ซ ฮ ฉ ฎ ฏ ด ต บ ป อ
 นู ญ ณ ฐ ฑ ฒ ฑู ฒู ฏู ษู ร ฬ ฤ ฌ ฑู

ลักษณะของคำที่นำมาให้นักเรียนหัดอ่านในหนังสือแบบเรียนเร็วจะจัดอย่างเป็นระบบ คือ เริ่มจากคำพยางค์เดียว เช่น กา คำสองพยางค์ เช่น กะทิ มะระ คำสองคำ เช่น ตาสา คำสามคำ เช่น ปะปุ่นา จนถึงประโยคสั้น ๆ เช่น อาชาวัวมา

ความรู้เรื่องอักษรวิธีไทยในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑

ความรู้เรื่องอักษรวิธีไทยในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ปรากฏในลักษณะตัวอย่างคำ ประโยค เรื่องที่ผูกขึ้นเพื่อให้นักอ่าน อย่างไรก็ตามอาจสรุปได้ว่า หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ให้ ความรู้ด้านอักษรวิธีไทย ดังต่อไปนี้

ความรู้เรื่องไตรยางค์และการผันวรรณยุกต์ในหนังสือแบบเรียนเร็วแบ่งชัดเจนเป็นอักษร ๓ หมู่ คือ อักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ

อักษรสูง มี ๑๑ ตัว คือ ข ฉ ฐ ฏ ถ ผ ฝ ศษ ส ห การผันวรรณยุกต์ใช้รูปวรรณยุกต์เอกและ รูปวรรณยุกต์โท ดังนี้

ขา ข่า ข้ำ   เสื่อ เสื่อ เสื่อ

การยกตัวอย่างมีทั้งที่เป็นคำ ๆ เดียว เช่น ผ่า แม่ ถั่ว ขั่ว ไล่ เฝ้า ที่เป็นคำสองคำเช่น ถั่วพู ไปถ้ำ และที่เป็นประโยค เช่น เขาเอาผ้ามาให้เรา เขาทำอะไรในกอไผ่

อักษรกลาง มี ๕ ตัว คือ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ การผันวรรณยุกต์อักษรกลางมักยกตัวอย่างคำ ที่ผันด้วยรูปวรรณยุกต์เอก รูปวรรณยุกต์โท เช่น

แก แก่ แก๊   เต่า เต่า เต้า

ตัวอย่างที่เป็นคำ เช่น ไก่แจ้ เก้าอี้ บ้าใบ ตัวอย่างที่เป็นประโยค เช่น เราจะไปต่อไก่ป่า อาแก่ให้เบี้ยมาสีห้าตัว

อักษรต่ำ มี ๒๔ ตัว ได้แก่ ค ต ฒ ง ช ซ ฉ ญ ฑู ฒู ฏู ษู ร ฬ ฌ ฑู การผัน วรรณยุกต์อักษรต่ำผันด้วยรูปวรรณยุกต์เอก รูปวรรณยุกต์โท เช่น

คา คำ ค้ำ

ตัวอย่างที่เป็นคำ เช่น คำเช่า เข้าคำ ไม้ค้ำ ตัวอย่างที่เป็นประโยค เช่น เขาไปป่าหาไม้มา ทำรั้ว ที่นาตาสีมาไร่ถั่วแระ

นอกจากแบบฝึกหัดอ่านที่เป็นคำและเป็นประโยคแล้ว มีบทสอนอ่านที่ผูกเป็นเรื่องด้วย คู บทสอนอ่านบทที่ ๓๑-๓๒ เป็นต้น

อักษรควบ-อักษรกล้ำ

หนังสือแบบเรียนเร็วกล่าวถึงอักษรควบโดยใช้ตัวอย่างการแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์ให้อ่านเท่านั้น ไม่มีคำอธิบาย อักษรพยัญชนะต้นตัวที่ ๒ มีเครื่องหมาย ๓ แสดงให้รู้ว่าเป็นอักษรควบ เช่น

ตัวอย่างการแจกลูกสระและการผันวรรณยุกต์อักษรควบ

จำ ข๓จำ ข๓จำ ข๓จำ ข๓จำ   กา กล๓า   กล๓า ไก๓ล   ไก๓ล
(สอนอ่านบทที่ ๓๑)

ตัวอย่างคำควบ แขน๓ะ ขย๓ะ แสย๓ะ สร๓ะ สล๓ะ

ตัวอย่างประโยค เขาไปป่าปะช๓นี้สี่ห้าตัว เขาไปหาปูแสม๓ในทะเล๓

ตัวอย่างเป็นเรื่อง คูสอนอ่านบทที่ ๓๕ (หน้า ๓๖)

จะเห็นว่าลักษณะอักษรควบในหนังสือแบบเรียนเร็วมีลักษณะเช่นเดียวกับอักษรควบในหนังสือจินตคามณีและอธิบายว่า “อักษรควบที่ไม่ใช้นำมีบ้าง เช่น ฉบัง ผดุง แสดง” (หน้า ๑๕๖ บท ๑๔๖) หมายความว่าอักษรสูงที่นำหน้าไม่นำเสียงให้อักษรตัวถัดไปออกเสียงสูง นอกจากนี้ได้รวมอักษร ห นำ ย เป็นคำควบด้วย เช่น หย่า หยู่ หย่าง หยาก คำเหล่านี้อาจเขียนด้วย อ นำ ย เป็น ออย่า อยู่ อย่าง อยาก อักษรควบดังกล่าวปัจจุบันตรงกับอักษรนำ

อักษรกล้ำ (สอนอ่านบทที่ ๓๘)

ลักษณะอักษรกล้ำที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนเร็ว คืออักษร ร ล ว ออกเสียงกล้ำกับอักษรสูง อักษรกลาง โดยยกตัวอย่างเป็นคำและประโยค ไม่ผันวรรณยุกต์ ไม่มีคำอธิบาย น่าจะให้ครูผู้สอนอธิบายผู้เรียนเอง ดังนี้

ตัวอย่างเป็นคำ   ษระ   ษรุ   ไกร   กรู   ปรีอ   เวลา   ไกล

ตัวอย่างเป็นประโยค   ตาดีแกชื้อกล้ำมาให้เรา   อาเอาตะไคร้มาให้ตา

อักษรกล้ำดังกล่าวปัจจุบันเรียกว่าอักษรควบ การตั้งชื่อคำทั้งสองลักษณะในแบบเรียนสมัยก่อนกับในแบบเรียนสมัยปัจจุบันจึงแตกต่างกัน

ความรู้เรื่องมาตราตัวสะกด

มาตราตัวสะกดในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ มี ๗ มาตรา มีชื่อเรียกทั้งที่เหมือนและที่ต่างกับแบบเรียนสมัยดั้งเดิม ดังนี้ มาตรการะกา มาตรการง (น. ๔๘) มาตรการัน (น. ๖๕) มาตรการัม (น. ๘๗) มาตรการย (น. ๑๐๒) มาตรการก กด กบ (น. ๑๑๘)

การแจกลูกมาตราตัวสะกดมาตราท้าย ในหนังสือแบบเรียนเร็วจะแยกให้เห็นชัดเจนระหว่างตัว ย สะกด และตัว ว สะกด แสดงให้เห็นว่าการพิจารณามาตราตัวสะกดแม่ท้าย เริ่มแบ่งเป็นหมวดหมู่มากขึ้น แต่ยังไม่แยกเป็นมาตราเกย และมาตราเกว ดังนี้
มาตราท้าย

กัย กาย กีย กีย กีย กีย กุย กุย
เกี้ย เกย แกี้ย แกย กำย โกย ก้อย กอย
กัวย กวย เกี้ยย เกือย เกือย เกือย เกือย เกอย
กาว กิว กิว กิว กิว กูว กูว
เก้ว เกว แก้ว แกว กำว โกว กือว กอว
กั้ว กวว เกี้ยว เกี้ยว เกือว เกือว เกือว เกอว (น.๑๐๒, ๑๐๓)

การแจกลูกสระมาตราตัวสะกด ในหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือการแจกลูกสระตรงตามมาตราตัวสะกด คือ ง น ม ย ว ก บ และการแจกลูกตัวสะกดที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด การแจกลูกสระที่ตรงตามมาตราตัวสะกด มาตรากง (น.๔๘) มาตรากัน (น. ๖๕) มาตรากัม (น. ๘๗) มาตราท้าย (น.๑๐๒) มาตรากก กค กบ (น. ๑๑๘) ดังนี้

การแจกลูกตัวสะกดที่ตรงตามมาตราตัวสะกด เช่น

แม่กง	แม่กัน	แม่กัม	แม่ท้าย	แม่กก	แม่กค	แม่กบ
ข้ง	คน	เข้ม	บ้าย	บวก	พัด	ดาบ
ช่วงชิง	เพื่อนบ้าน	ร่มครี้ม	กรูยกราย	รักมาก	ออกแอด	สงบเจียบ

การแจกลูกตัวสะกดที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด เช่น

แม่กง	แม่กัน	แม่กัม	แม่ท้าย	แม่กก	แม่กค	แม่กบ
บัลลังก์	หาญ	พราหมณ์	นารายณ์	พรรค	อาจ	กาพย์
หงส์	บุญคุณ	อุปถัมภ์	พระกัจจายน์	เลข	บรรพต	กระสาปน์

นอกจากนี้ผู้แต่งได้ยกตัวอย่างคำภาษาอังกฤษที่มีตัวสะกดในแม่กค เช่น ออฟฟิศ ปารีส แสดงว่าเริ่มนิยมใช้คำภาษาอังกฤษเป็นตัวอย่างคำในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย

ความรู้เรื่องการสะกดคำและการอ่านคำต่างๆ ประกอบด้วย

การอ่านคำที่สะกดด้วย สระ ฤ ฦ ฎ ฏ

แบบเรียนเร็วเล่ม ๑ กล่าวถึง คำที่สะกดด้วยสระ ฤ ฦ ฎ ฏ เช่นรูปสระ ฤ อ่านได้ ๓ อย่าง
คือ

ฤ อ่านเหมือน ริ ริ เรอ เช่น ปฤษฏางค์ กฤษณะ พฤษยา คฤกครัน ฤกษ์
 ฤ " ริ เช่น ฤยี่
 ฎ " ลี เช่น รฎก ฎกซึ่ง
 ฎ " ลี เช่น ฎาษา เล่าฎา

การอ่านคำที่สะกดด้วยตัว ร ล

คำที่มีตัว ร ตัว ล สะกดจัดอยู่ในแม่กน หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ กำหนดการอ่านคำที่สะกดด้วยตัว ร และ ลในแม่กน เป็น ๒ แบบคือ คำที่สะกดด้วยตัว ร อ่านเหมือนมีตัว อ ออกเสียง /ออ/ เป็นสระ ออ ลครูป เช่น จร อวยพร บังอร อาภรณ์ เป็นต้น ส่วนคำที่สะกดด้วยตัว ล อ่านออกเสียงเป็นสระโอะ แต่เป็นสระโอะลครูป เช่น คน กล คล กังวล

การอ่านคำที่สะกดด้วย ใ และตัว ย

การอ่านคำที่สะกดด้วย ใ และตัว ย ออกเสียงเหมือนคำไม้มลาย (ใ) เช่น ไทย ไชย การกำหนดเสียงอ่านเช่นนี้น่าจะเพื่อเลี่ยงการอ่านแบบเรียงพยางค์อย่างคำสันสกฤต ซึ่งออกเสียงคำว่า ไทย เป็น ไท-ยะ เป็นต้น

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ยังให้หลักการอ่านคำภาษาอังกฤษบางคำที่ประสมระหว่างสระไอ สระเอา มีตัวสะกดว่าต้องอ่านเป็นเสียงสะกดได้เหมือนกับคำอื่นๆด้วย เช่น ใป๊บบ มีนใตม บางกอกใตม ใลฟอินซูรัน ทองเปานด์

การอ่านคำที่มี ร หัน

การอ่านคำที่มี ร หัน อ่านเหมือนมีไม้ขีด เช่น สรร อ่านว่า สัน และยกตัวอย่างคำอื่นๆอีกมาก เช่น เลือกสรร บรรหาร บรรดา อัจฉรรย์ พระกรรม์ ธรรมเทศนา เป็นต้น

ถ้ามี ร อยู่กลางไม่ออกเสียง ร แต่ออกเสียงพยัญชนะตัวหลังสุด (น. ๑๕๔) เช่น สาร์ท มารถ สามารถ

คำสระ อี ไม่มีตัวสะกดต้องมีตัว อ เคียง

คำสระ อี ไม่มีตัวสะกดต้องมีตัว อ ท้ายคำให้เห็นเป็นสระ อี เช่น กือ ถือ มือ ชื่อ ชื่อ รือ หรือ เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับเครื่องหมาย

เครื่องหมายกำหนดเสียงสั้น ได้แก่ เครื่องหมาย ไม้ไต่คู้ เช่น

เข็ม เต็ม เค็ม เล็ม เม็ม ก้อม จ้อม ต้อม ห้อม กล้อม แอรัม แลลัม

ในหนังสือแบบเรียนเร็วได้กำหนดให้ใช้เครื่องหมายไม้ไต่คู้บนคำที่เขียนด้วยสระเสียงยาว

แต่การออกเสียงจริงมักออกเป็นเสียงสั้น จึงเป็นการเขียนเครื่องหมายสองชั้นซึ่งปัจจุบันเลิกใช้แล้ว เช่น คำว่า เงิน (น. ๑๔๘) เขยิบ (น. ๑๔๘) เต็น แล่น เป็นต้น

ปัจจุบันการเขียนเครื่องหมายวรรณยุกต์ซ้อนวรรณยุกต์บนไม้ไต่คู้เป็นสองชั้น เช่น แลลุ่ม เลิกใช้แล้วอาจด้วยเหตุผลด้านความสะดวกในการพิมพ์

ดังนั้นหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ จึงรวมหลักอักษรวิธภาษาไทยด้านหลักการอ่าน โดยเริ่มจากการประสมอักษร แจกถูกสระ มาตราตัวสะกด ตลอดจนการอ่านรูปสระที่มักเปลี่ยนแปลงรูป เช่น การอ่านคำที่มี ร หัน ลครูป

แบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ตอนกลาง

แบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ตอนกลาง กล่าวถึงหลักการอ่านและการเขียนสะกดคำ เท่าที่ปรากฏใน ๖๗ บท อาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. กลุ่มหลักการสะกดคำ ๒. กลุ่มหลักการอ่านและ ๓. กลุ่มคำพ้อง ดังนี้

๑. กลุ่มหลักการสะกดคำ

ในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ กล่าวถึงการใช้พยัญชนะต้นบางตัว และการใช้พยัญชนะตัวสะกดในมาตราที่มีตัวสะกดมากกว่าหนึ่งตัว เช่น

กลุ่มพยัญชนะต้น คำที่ใช้ ก ศ ทร เป็นพยัญชนะต้น เช่น

ก ลำภา ตะภา เสภา สาระดี สะไ้ ฦภาะ เพิ่มภูล แผลงภู่อำเภอ เป็นต้น

ค คีค คีค ผาศุค คุข เสรว้า คีค คีขย คีล กุศล คีทยา เป็นต้น

ทร ทรง ทรวง ทราม ทราย ทรัพย์ ทราบ ดันไทร นกอินทรี เมืองฉะเชิงเทรา

กลุ่มพยัญชนะตัวสะกดในมาตราที่มีตัวสะกดมากกว่าหนึ่งตัว เช่น คำที่ใช้ ณ ญ ร ล พ สะกดในแม่กน / คำที่ใช้ ข ค ฦ สะกดในแม่กค / คำที่ใช้ จ ช ฎ ฐ ฒ ต ถ ท ษ ศ ษ ส สะกดในแม่กด / คำที่ใช้ ป พ ภ สะกดในแม่กต / คำที่มี รร เป็นตัวสะกด เช่น

ณ ณ เขิญ ขวัญ เจริญ ชำนาญ วันเพ็ญ สามัญ บุราณ ประมาณ บริเวณ สกุน ครุณ (น. ๒๑)

ล พ ภูล ศาล กล คล ชล บริบาล มงคล รางวัด น้ำตาล ตำบล จักรवाल แก้วประพาฬ สิงหพ

ข ค ฦ เลข หน้ำขุ โรค วรรณ พรรค มฤค ฦฆ

จ ช เก่งกาจ อาจ อำนาจ เสรีจ กิจ ฦนวช พานิช ฦงนุช ฦช ฦสมเพช

ฎ ฐ ฒ กุฎิ พิฆาฎ มงกุฎ รกษฎ ธิฐ ฐ ประเสริฐ วันพุฒ (น. ๑๔)

ต ถ ท ษ จาริต สังกะต สามารถ รด อุโบสถ บาท วิวาท ประมาท พิรุช โกรช (น. ๓๖)

ศ ษ ส ประเทศ อากาศ ทิศ ประภาศ บุรุษ ทาส วิเศษ โทษ ตรีศ คำรัส จัตุรัส (น. ๓๕)

ป พ ภ บาบ ทวีป สังเขป ทัพ ภาพ เคารพ ลาก โลก

รร อ่านเหมือนสระ อะ มีตัว น สะกด (น. ๔๔)

บรร-ดา บรร-จง บรร-จบ บรร-ฉนา บรร-ฉนากร บรร-ยาย ธร-ม มรร-ค พร-ค วรร-ค
นอกจากยกตัวอย่างเป็นคำแล้วยังยกตัวอย่างการใช้คำที่กล่าวถึงในประโยคด้วย เช่น

วันอุโบสถพระท่านลงแสดงธรรม	เจ้านายเสวยพระโอสถ
เดินทางจงหมั่นสังเกต	นายมีนั้งอ่านหมายประกาศ
ชาวต่างประเทศมาค้าขาย	ของนี้ดีวิเศษ
สมเด็จพระบรมโอรส	อย่าล้อบังของเขาจะบาปหนา
กองทัพมีนายทัพกับนายกอง	คำเขาว่าโลกนักรมกักลากหาย

๒. กลุ่มหลักการอ่าน

หลักการอ่านในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ได้แก่ หลักการอ่านคำที่สะกดด้วย ร วรร และคำที่มีการ์ันต์

คำที่ใช้ ร สะกด อ่านเหมือนตัว น สะกด เป็นแม่กน เช่น วิหาร อาหาร สามเณร อากาญ ควร
ท้องธาร แก่นสาร เขมร พระมณเฑียร เพียร โจรผู้ภัย

คำที่ใช้ วรร

รร อ่านเหมือนสระ อะ มีตัว น สะกด เช่น

บรร-ดา บรร-จง บรร-ฉนา บรร-ฉนากร บรร-ยาย ธร-ม มรร-ค พร-ค (น. ๔๔)
ตัวอย่างที่ใช้เข้าประโยค

ช่างทำทองบรรจงทำ เขาพรรณนาว่าถึงทางที่ได้ไป
พระอินทร์อยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

คำในมาตราต่างๆ ที่มีตัวการ์ันต์ เช่น

แม่ กกา	แม่กง	แม่กน	แม่กม	แม่เกย	แม่กก	แม่กด	แม่กบ
เยาว์	บัลลังก์	หิมพานต์	พราหมณ์	นารายณ์	พยัคฆ์	พิพัฒน์	ทรัพย์
ราชสีห์	สังข์	ฉันท์	อุปถัมภ์	ยักษ	ยักษ	อาทิตย์	กาพย์

ตัวอย่างที่ใช้ในประโยค

วันเสาร์เวียนมาวันอาทิตย์	อาสนิสงฆ์สำหรับพระท่านนั่ง
พระขึ้นเทศน์บนธรรมาสน์	เจดีย์ คัมภีร์ เสาร์ สินธวาว์

การอ่านคำที่ใช้ตัว ฤ ฤา

คำที่เขียนด้วย ฤ ฤาออกเสียงได้หลายอย่าง ดังนี้

อ่านออกเสียง ริ เช่น

อ่านออกเสียง ริ เช่น

ฤทธิ	อ่านว่า	ริด	ฤชยา	อ่านว่า	ริสะหยา
กฤษณา	"	กริดสะหนา	ปฤษฎางค์	"	ปริดสะดาง
ทฤษฎี	"	ทริดสะดี	อังกฤษ	"	อังกฤษ (น.๖๔-๖๕)

ตัวอย่างคำที่ใช้ในประโยค

ผู้ศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิเดช   อย่าอิงฉาฤชยาเขา
เด็กเรียนหนังสืออังกฤษ   ไม้กฤษณาซื้อมาจะทำยา

อ่านออกเสียง รี เช่น

ฤดู	อ่านว่า	รีดู	หฤทัย	อ่านว่า	หะรีไท
พฤษภา	"	พริกสา	คฤหัสถ์	"	คะรีหัด (น.๖๗)

ตัวอย่างที่ใช้เข้าประโยค

ฤดูนี้เกือบจะถึงฤดูหนาว   คั้นพฤษภาใหญ่มีในป่า
คฤหัสถ์บวชเป็นพระภิกษุ

อ่านออกเสียง เรอ เช่น

ฤกษ์ อ่านว่า เริก
ตัวอย่างที่ใช้เข้าประโยค   วันนี้โชคคืออยู่หรือท่านโอร

คำที่ใช้ ฤ ออกเสียง รือ เช่น

ฤา อ่านว่า รือ   ฤาษี อ่านว่า รือสี
ตัวอย่างที่ใช้เข้าประโยค (น.๖๘)

ฤาษีอยู่บนเขานั่งเข้าฌาน

๓. กลุ่มคำพ้อง

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้เรื่องคำพ้องโดยลำดับตัวอย่างชุดคำพ้องตามมาตราตัวสะกดพร้อมทั้งบอกคำแปลเพื่อให้เข้าใจความหมาย และมีตัวอย่างที่ใช้เข้าประโยคด้วย ดังนี้

คำพ้องในมาตรา ก กา เช่น

คำพ้อง /khaa/ เช่น คำ ข้ำ ฆ่า

คำ รากา

เงินค่าสมุดของท่านเท่าไร

ข้ำ ตัวของเรา บ่าว

ข้ำจะคอยอยู่ที่นี้ก่อน

ฆ่า ทำให้ตาย

อย่าเพื่อนำพินมันเสียเลย

คำพ้อง /thaa/ ทำ ถ้ำ	
ทำ คอย ที่ขึ้นลงน้ำ	เขามาคอยทำท่านอยู่แต่เช้า
ถ้ำ ผิ แม่น หากว่า	เรือลำนั้นเพิ่งมาจอดอยู่ที่ท่า
คำพ้อง /say/ ไส ไส ไสย (อา)ศัย (สง)สัย (น.๑๕)	
ไส กระจ่าง สว่าง	ยังสงสัยอยู่ว่าน้ำจะไม่ไส
ไส เสือกไป ส่งไป	ไม่ควรจะเสือกไสให้ไปเสีย
ไสย ความนอน ชื่อคัมภีร์อย่างหนึ่ง	ไสยศาสตร์เขว่าตำราเก่า
อาศรัย พักพิง	เดี๋ยวนี้เจ้าอาศรัยอยู่ที่ไหน
สงสัย เคลือบแคลง	ยังสงสัยอยู่ว่าน้ำจะไม่ไส
คำพ้อง /thaw/ เท่า ถ้ำ (น.๖๗)	
เท่า ทัน เทียม ถึง	จะให้ห้องสักเท่าไรนะที่เจ้า
ถ้ำ แก่	คนแก่ถ้ำอายุมากกว่าเด็ก
คำพ้องพยางค์ไตพยางค์หนึ่งในคำหลายพยางค์ ตัวอย่าง	
คำพ้อง /saa/ ในคำ มุษา ปฤษา อุสาหะ	
มุษา พุดปด	คนดีเขาไม่พุดคำมุษา
ปฤษา หารือกัน	เจ้าจงไปปฤษากับเขาดู
อุสาหะ ความเพียร	ช่างกระไรไม่มีความอุสาหะ
คำพ้องในมาตรากง (น.๑๘-๑๙) เช่น	
คำพ้อง /saŋ/ เช่น	
ฝักกะสัง ชื่อฝัก	สวนนี้มีฝักกะสังขึ้นมากนัก
สังข์ หอยขาวชนิดหนึ่ง	เสียงสนั่นด้วยแตรสังข์
คำพ้อง /yaaŋ/ เช่น	
ยาง ชื่อถ่อนอย่างหนึ่งของขนขาว ยางไม้	จงสับยางมะขวิดมาปิดทอง
ไตรยางศ์ อังค์สาม	
ไตรยางศ์ สามส่วน	พึงเรียนจบไตรยางศ์เท่านั้นเอง
คำพ้อง /soŋ/ เช่น	
สง สางขึ้น เรียกชื่อหมากที่สุก	เมื่อที่เราต้องประสงค์หมากสง
สงฆ์ พระสงฆ์	
ประสงค์ ค้องการ	
สรง อาบ	

คำพ้อง /sing/ เช่น

สิง อยู่ สรวมอยู่ แทรกอยู่

สิงห์ ราชสีห์

คำพ้อง /phon/ เช่น

พง ป่ารก

พงษ์ เชื้อสาย

ไม่ควรจะพะวงเรื่องพงษ์พันธุ์

คำพ้อง /wong/ เช่น

พะวง ห่วงใย สงสัย

วง สิ่งที่กลมเป็นขอบ

ล้อมวงกันทำไมในป่าพง

วงษ์ เชื้อสาย

คำพ้อง /hōng/ เช่น

ระหง สูงชูด สูงหรือยาว

ดูสูงระหงคอยาวราวกับหงส์

หงส์ ชื่อนกอย่าง ๑ คล้ายห่าน

คำพ้อง /ʔong/ เช่น

พะอง ไม้ลำอย่างหนึ่ง สำหรับพาดขึ้นต้นไม้สูงๆ ทำพะองขึ้นไปจับค้างบนต้นไม้

องฉวน เจ้าฉวน

องค์ ตัวส่วน

คำพ้อง /khaang/ เช่น

ข้าง เบื้อง ส่วน

ค้าง สัตว์ชนิดหนึ่งคล้ายลิง

คำพ้องในมาตรากรณ เท้าที่พบมี ๖๖ ชุด (น.๘๑ ๘๕ ๘๘ ๙๓ ๙๕-๙๖) ในที่นี้ยกเพียงบาง

ตัวอย่าง

คำพ้อง /kan/ เช่น

กัน ป้องปิด กันไว้ ด้วยกัน

กัณฑ์ กำหนด หมวด ตอน

คำพ้อง /khān/ เช่น

ขัน แข็ง ประหลาด ภาชนะอย่างหนึ่ง ไก่ร้อง

ขรรค์ พระขรรค์

คำห้อง /khan/ เช่น

คัน อากาศที่คัน

สำคัญ ที่หมาย เก่ง

คำห้อง /than/ เช่น

ทัน เท่า ถึง

ธรรม เทียงตรง

คำห้อง /pon/ เช่น

ปน แบ่ง

ปัญหา คำถาม

คำห้อง /phan/ เช่น

พรรณ สี อย่าง พืช

พรรณนา กล่าวชี้แจง

คำห้อง /ran/ เช่น

รัน ตี รุน

นิรันคร์ เสมอ

คำห้อง /wan/ เช่น

วัน ป่า วันคืน

วัลต์ เถาไม้ เครือ สร้อย

คำห้องในมาตรา กม (น.๑๑๗) เช่น

กำ กำมือ

กรรม กระทำ

ทำ กิริยาที่ทำงาน

ขำรง ทรงไว้

ธรรม เทียงตรง

ข้ามรงค์ แหวน

คำห้องในมาตรา กก (น. ๑๑๕) ตัวอย่าง

คำห้อง /jak/ เช่น

จัก ซอย จะ

จักร วง กลมโคจรอบ

จักขุ ดวงตา

คำพ้อง /phak/ เช่น

พัก อดุคร รอ ผ่อน

ภักดี ตั้งใจ

ภักตร์ ดวงหน้า

คำพ้อง /muk/ เช่น

มุก หอยชนิดหนึ่ง

มุกดา ชื่อแก้วชนิดหนึ่ง

คำพ้อง /suk/ เช่น

สุก ใส ถูกไม้สุก เข้าสุก

สุกร ชื่อวันที่ ๖ ของสัปดาห์

คำพ้องในมาตรากรด (น. ๑๒๓-๑๔๖) มี ๕๘ ชุด ในที่นี้ยกเพียงบางตัวอย่าง

คำพ้อง /nat/ เช่น

นัด สัญญา กำหนด ครั้ง

นัดฤ์ การนัดฤ์ คือนัดฤ์ยา

คำพ้อง /naat/ เช่น

นาถ กรีกกราย

อำนาจ เหตุที่จะทำได้โดยลำพังตน

ไชยนาท บันลือด้วยความชนะ, เป็นชื่อเมืองฝ่ายเหนือ

คำพ้องในมาตรากรบ (น. ๑๔๘) มี ๑๒ ชุด ตัวอย่าง

คำพ้อง /nop/ เช่น

นบ ไหว้

นพ แก้วใหม่

คำพ้อง /rop/ เช่น

รบ ต่อสู้กัน

ปรารพท์ รำพึง

เคารพ ความนอบน้อม

ลบ ทำให้สูญ ทำให้ไม่มีอยู่

ตัวอย่างคำพ้องต่างๆข้างต้นในหนังสือแบบเรียนเร็ว เล่ม ๒ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ คำพ้องเสียงทั้งคำ ซึ่งตรงกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และคำพ้องเสียงบางส่วน คำพ้องเสียงประเภทหลังนี้มีลักษณะตรงกับคำพ้องเสียงบางส่วนที่กล่าวถึงในอักษรศัพท์ หนังสือจินดามณี

สรุปได้ว่าแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ เน้นการเขียนสะกดคำ ได้แก่ การใช้ไม้้วน ไม้มลาย คำที่ใช้คำที่มีไม้หันอากาศ ย สะกด คำพ้อง เป็นต้น และเน้นการอ่านคำ การเน้นการเขียนสะกดคำ และการอ่านคำ ในเล่ม ๒ จึงแสดงถึงการให้ความสำคัญกับความรู้หลักภาษาไทยด้านอักษรวินัยซึ่งถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการอ่านและเขียนหนังสือ

แบบเรียนเร็วเล่ม ๓

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า แบบเรียนเร็วเล่ม ๓ นั้น ส่วนใหญ่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เป็นผู้แต่ง พระองค์ได้ทรงแจ้งจุดประสงค์การให้แต่งหนังสือเล่มนี้ในแง่ความ ซึ่งเปรียบเสมือน “คำแนะนำ” ว่า “แบบเรียนเร็วเล่ม ๓ สอนให้เรียงถ้อยความเปลียนเพียงแต่ต่างๆตื้นๆเท่านั้น” และเพื่อใช้เป็นพื้นฐานที่จะ “...เล่าเรียนทางไวยากรณ์ให้พิศดารต่อไปก็จะเข้าใจในแบบเรียนสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๒ ตอนที่ ๓ นั้นได้โดยง่าย” (แจ้งความ, กรมศึกษาธิการ รศ. ๑๑๐ พ.ศ. ๒๔๓๕) เริ่มพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ แบ่งเป็น ๓ ภาค ภาคแรก เกี่ยวกับชนิดต่างๆของคำ ภาค ๒ เกี่ยวกับวิธีแต่งประโยค และภาค ๓ เกี่ยวกับวิธีเก็บใจความ ดังนี้

ภาคที่ ๑ การแบ่งชนิดของคำและการลำดับคำในประโยค

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ แบ่งชนิดของคำเป็น ๗ ชนิด และให้คำนิยามคำแต่ละชนิดด้วย ดังนี้

๑. คำ “ชื่อ” คือ คำอยู่ข้างหน้าเป็นคำบอกชื่อสัตว์บ้าง ชื่อของบ้าง เช่น นก-บิน ลม-พัด ยุง-กัด คน-เดิน เด็ก-ร้อง แม่-ตี

๒. คำ “กิริยา” เป็นคำบอกว่าคำชื่อนั้นๆ ทำอย่างไร ตัวอย่าง มุ่ง-ขาด ไม้-โยก เต่า-โผล่ ลูกไม้-หล่น น้ำ-เซาะ

คำกิริยาแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด ได้แก่ คำกิริยาดันและคำกิริยาต่อ

คำกิริยาดัน คือ คำที่บอกว่าคำชื่อชนิดใด ทำอย่างไร ไม่ต้องมีชื่อผู้ถูกก็ได้ความเช่น นอน วิ่ง หัวเราะ ตัวอย่างที่เป็นประโยค เช่น

คนนอน   แพะวิ่ง   เด็กหัวเราะ

คำกิริยาต่อ คือ คำกิริยาที่ต้องมีคำชื่อต่อเข้าข้างท้าย เช่น

ปลาว่าย-น้ำ   คนทำ-นา   พรหมณ์ไล่-ชิงช้า
 นกทำ-รัง   แพะเข้า-คอก   ยายเลี้ยง-หลาน

๓. คำ “คุณ” คือ คำซึ่งอยู่กลางระหว่างคำชื่อและคำกริยาต้นเพื่อบอกว่าคำชื่อมีลักษณะใด เช่น คำว่า **ชาวดีไทย** แยกในประโยคต่อไปนี้

ม้า-วิ่ง   ม้า-ขาว-วิ่ง
 คน-ดี   คน-ดี-ชอบใจ
 ม้า-วิ่ง   ม้า-ไทย-วิ่ง
 คน - นอน   คน-แก่-นอน

๔. คำ “วิเศษ” คือ คำชนิดหนึ่งสำหรับช่วยแต่งคำกริยา คำคุณ และคำวิเศษให้รู้ว่าแปลกกันอย่างไร คำ “วิเศษ” มักอยู่หลังคำกริยาและมีหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

คำวิเศษ ช่วยแต่งคำกริยา เช่น

คนเดิน-เร็ว   คนเดิน-ช้า   ม้าวิ่ง-ปรือ
 ช้างร้อง-ดัง   นกร้อง-เพราะ   เรือแล่น-ฉิว

คำวิเศษ ช่วยแต่งคำคุณ เช่น

เด็กอ้วน-นัก   ช้างสูง-มาก

คำวิเศษ ช่วยแต่งคำวิเศษ เช่น ม้าวิ่งเร็ว-มาก นายมาทำดี-แท้ๆ

นอกจากนี้ผู้แต่งหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ได้แสดงชนิดของคำต่างๆ ข้างต้นเป็นตาราง เพื่อให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัด โดยมีคำสั่งดังนี้

บทที่ ๒๘

ให้ประสมคำข้างใต้นี้เข้ากันให้ได้ความเปนประโยคยิ่งประสมได้มากประโยคยิ่งดี แต่งเป็นประโยค ดังนี้ (น.๑๓)

ชื่อ	กิริยา	คุณ	วิเศษ
ข้าง	กิน	ดี	จุ
ม้า	คิด	เหลือ	แรง
วัว	ขวิด	ขาว	ซ้ำ
ควาย	นอน	ผอม	ตรง
เปิด	เดิน	ลาย	เร็ว
ไก่	บิน	เขียว	ต่ำ
แมว	วิ่ง	ขาว	ไกล
คน	อยู่	หนุ่ม	ใกล้
เด็ก	ยืน	น้อย	นั่ง
ตา	นั่ง	เถา	และ
ยาย	พูด	แก่	มาก

๕. คำต่อ ผู้แต่งแบบเรียนเร็วไม่ได้นิยามคำชนิดนี้ กล่าวแต่เพียงว่า “ให้สังเกตคำแต่งที่ต้องใช้อีกชนิดหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้” เมื่อสังเกตจากตัวอย่างอาจสรุปได้ว่า คำต่อ ในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ตรงกับคำเชื่อมในปัจจุบันที่ใช้เชื่อมคำชื่อกับคำชื่อ ใช้เชื่อมคำกิริยากับคำชื่อ และใช้เชื่อมประโยคกับประโยค ดังนี้

โต๊ะ-เก้าอี้	โต๊ะ-และ-เก้าอี้
คนนอน-มุ้ง	คนนอน-ใน-มุ้ง
เด็กนั่ง-ห้อง	เด็กนั่ง-นอก-ห้อง

๖. คำ “ออกเสียง” คือ คำที่ใช้เขียนแทนเสียงสัตว์ที่ร้องหรือ เสียงอะไรที่ดังต่างๆ และเสียงคนที่เป็นเสียงประหลาด สะดุ้งตกใจ ผู้แต่งได้แสดงคำเหล่านี้โดยแยกเป็นตาราง ดังนี้

ประโยคเหล่านี้ไม่รู้ว่าเสียงอย่างไร	ประโยคเหล่านี้มีคำออกเสียงให้รู้ด้วย
นกร้อง	นกร้อง-เจี๊ยบ
หมาเห่า	หมาเห่า-ฮก
ตึระฆังดัง	ตึระฆังดัง-ห่าง
ฉันลิ้มไป	โอ-ฉันลิ้มไป
เด็กร้องไห้	เด็กร้องไห้-โฮ
ข้าเจี๊บนัก	อู๊ย-ข้าเจี๊บนัก

๗. คำ “แทนชื่อ” คือ คำที่ใช้แทนชื่อคนหรือสัตว์และสิ่งอันใด เพื่อเราจะไม่ออกชื่อ จึงใช้คำแทนชื่อ ตัวอย่าง

ประโยคนี้ใช้คำชื่อ	ประโยคนี้ใช้คำแทนชื่อ
นายแดงจะไป	ฉัน-จะไป
นายแดง-ไปหา-นายมี	นายแดง-ไปหา-เขา
หมวก-ของ-นายแดง	นี่-ของ-ฉัน
เอาแดงกวางให้-หนู-กิน	เอาแดงกวางให้-มัน-กิน (น.๒๖)

ภาค ๒ การวิเคราะห์ประโยค

ในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ กล่าวถึงประโยคว่าหมายถึงคำต่างๆเรียงกันได้อย่างหนึ่งเรียกว่าประโยคหนึ่งหรือความพูดตอนหนึ่ง ตัวอย่าง

เสื่อนอน   เรือล่ม   ควายวิ่ง   งูเลื้อย   ไฟดับ
เรือโค่นตลิ่ง   คนไล่เนื้อ   ควายกินหญ้า   งูรัดกบ (บทที่ ๔๔ น. ๓๐)

ผู้แต่งแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ได้แยกให้เห็นการลำดับคำชนิดต่างๆให้เป็นประโยค ๒ แบบ ดังนี้

ประโยค ๒ ส่วน ได้แก่ ประโยคที่มีคำชื่อ คำกริยา ดังนี้

คำชื่อ	คำกริยา
เสื่อ	นอน
ควาย	วิ่ง
งู	เลื้อย
ไฟ	ดับ
เรือ	ล่ม

ประโยค ๓ ส่วน ได้แก่ ประโยคที่มีคำชื่อ คำกริยา และคำชื่อ ดังนี้

คำชื่อ	คำกริยา	คำชื่อ
คน	ไล่	เนื้อ
ควาย	กิน	หญ้า
งู	รัด	กบ
เรือ	โค่น	ตลิ่ง

ความสัมพันธ์ของคำชื่อในประโยค

คำชื่อในประโยค ๒ ส่วนสัมพันธ์กับคำกริยาในฐานะเป็นผู้ทำกริยานั้น ส่วนคำชื่อในประโยค ๓ ส่วน สัมพันธ์กับคำกริยาในฐานะที่เป็นคำชื่อที่อยู่หน้าคำกริยาเป็นผู้ทำ ส่วนคำชื่อที่อยู่หลังคำกริยาเป็นผู้ถูกทำส่วนหนึ่ง ประโยคที่เป็น ๒ ส่วน เพราะคำกริยาของประโยคไม่ต้องมีคำชื่อที่เป็นผู้ถูกก็ได้ความ ส่วนประโยคที่เป็น ๓ ส่วน เพราะคำกริยาของประโยคต้องมีคำชื่อที่เป็นผู้ถูกต่อท้าย จึงจะได้ความคำกริยาของประโยค ๒ ส่วนเรียกว่าคำกริยาต้น คำกริยาของประโยค ๓ ส่วนเรียกว่า คำกริยาต่อ ผู้แต่งแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ได้แจกแจงให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของคำชื่อ กับคำกริยาในประโยค ดังนี้

ประโยค ๒ ส่วน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ของคำชื่อกับคำกริยาในประโยค ดังนี้

ผู้ทำ	คำกริยาต้น
เต่า	คลาน
ไฟ	ดับ
นก	บิน
ไม้	ล้ม
เด็ก	ร้องไห้

ประโยค ๓ ส่วน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ของคำชื่อกับคำกริยาในประโยค ดังนี้

ผู้ทำ	คำกริยาต่อ	ผู้ถูก
เด็ก	จับ	ไก่
กา	จิก	ปู
ลิง	กัด	ลูกไม้
คน	เลี้ยง	แกะ
นาย	นั่ง	เก้าอี้

การขยายประโยค

ผู้แต่งแบบเรียนเร็วได้ให้คำอธิบายว่า คำชื่อที่มีคำคุณประกอบ ต้องแบ่งไว้ส่วนชื่อ และคำกริยาที่มีคำวิเศษประกอบต้องแบ่งไว้ในส่วนกริยา ตัวอย่างการแจกแจงประโยคที่มีคำคุณ และคำวิเศษ

(๑) ประโยค ๒ ส่วน

ประโยค	ผู้ทำ	คำกริยาต้น
เสื่อนอน	เสื่อ	นอน

เสื่ออ้วนนอน	เสื่ออ้วน	นอน
เสื่อนอนหลับ	เสื่อ	นอนหลับ

(๒) ประโยค ๓ ส่วน

ประโยค	ผู้ทำ	คำกริยาต่อ	ผู้ถูก
ลิงกินลูกไม้	ลิง	กิน	ลูกไม้
ลิงทะเลโมนกินลูกไม้	ลิงทะเลโมน	กิน	ลูกไม้
ลิงทะเลโมนกำลังกินลูกไม้ดิบ	ลิงทะเลโมน	กำลังกิน	ลูกไม้ดิบ

การลดคำขยายของประโยคให้เป็นประโยคใจความ

ผู้แต่งแบบเรียนเร็วอธิบายว่า ประโยคใจความนี้จะลดอีกไม่ได้ เพราะลดคำใดออกก็ไม่เป็นประโยค เพราะอ่านไม่ได้ความ ตัวอย่าง

	ผู้ทำ	กริยา	ผู้ถูก
ประโยคที่ ๑	ตามีจีเมหาย่าเป	นอนหลับกรน โครกๆ	-
ประโยคที่ ๒	ช้างพลายงอน	กำลังไถ่	คนหมู่มาก

ประโยคที่ ๑ และประโยคที่ ๒ ลดเหลือแต่ใจความ ดังนี้

	ผู้ทำ	กริยา	ผู้ถูก
ประโยคที่ ๑	ตามี	นอน	-
ประโยคที่ ๒	ช้าง	ไถ่	คน

การลดประโยคใจความโดยใช้คำแทนชื่อ และลดคำชื่อ

ผู้แต่งหนังสือแบบเรียนเร็วกล่าวถึงวิธีลดประโยคใจความโดยใช้ประโยคความเต็ม ดังนี้

ประโยค	ตาดีไปนา	ตาดีปะปุนา	ตาดีจับปุนาได้ ๕ ตัว
วิธีที่ ๑	ใช้คำแทนชื่อ ในประโยคที่ ๒ และประโยคอื่น ๆ ที่ตามมา		
	ตาดีไปนา	แกปะปุนา	ตาดีจับมันได้ ๕ ตัว
วิธีที่ ๒	ใช้ลดคำชื่อในประโยคที่ ๒ และประโยคอื่น ๆ ที่ตามมา เช่น		
	ตาดีไปนา	แกปะปุนา	ตาดีจับมันได้ ๕ ตัว
	ตาดีไปนา	ปะปุนา	จับได้ ๕ ตัว

การรวมประโยค

การรวมประโยคในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ มี ๓ วิธี คือ

วิธีที่ ๑ รวมคำชื่อของประโยคที่เป็นเรื่องเดียวกัน แต่คำชื่อต่างกัน โดยไม่มีคำต่อ ตัวอย่าง

ประโยค นายสาไปป่า นายสีไปป่า นายสาพบหมี นายสีพบหมี

รวมประโยค นายสา นายสีไปป่า นายสา นายสีพบหมี

หรือรวมประโยคโดยใช้ทั้งวิธีรวมคำชื่อ และลดคำชื่อ เช่น

นายสา นายสีไปป่า พบหมี

วิธีที่ ๒ รวมคำชื่อโดยแทรกคำต่อ

การรวมความของประโยคหลายประโยคเข้าเป็นประโยคเดียวกัน โดยแทรกคำต่อ ทำให้ความต่อเนื่องกันสนิท คำต่อ ได้แก่คำว่า กับ และ ใน แต่ (บทที่ ๖๘ น. ๕๐)

กับ ใช้ต่อชื่อหลายชื่อที่ทำอย่างเดียวกัน เช่น

ตาสา ตาสี ไปป่า   ตาสา กับ ตาสี ไปป่า

และ ใช้ต่อกิริยาหลายกิริยาที่ชื่อร่วมกัน เช่น

ตามี ไปกิน นอน ที่สวน   ตามี ไปกิน และ นอนที่สวน

ใน ใช้ต่อกิริยากับชื่อให้ติดกัน

เด็ก นอน ร้องไห้อยู่ เปล   เด็ก นอน ร้องไห้อยู่ ใน เปล

แต่ ใช้ต่อกิริยากับชื่อที่ไม่ร่วมกัน

น้ำขึ้น ลมลง   น้ำขึ้น แต่ ลมลง

ก็ เลือกแทรกแต่ก็ได้ความ (บทที่ ๗๑ น. ๕๓)

ตามีไปป่าพบเสือ ก็ หนีเสือ   พี่แดงจะไปป่า ก็ ไม่ไป

เพราะ เลือกแทรกแต่ก็ได้ความ (บทที่ ๗๑ น. ๕๓)

เข้าแพง เพราะ ฝนแล้ง   เข้ากินเข้า เพราะ หิวจัด

แต่ เลือกแทรกแต่ก็ได้ความ (บทที่ ๗๑ น. ๕๔)

น้ำขึ้น แต่ ลมลง   ตาสีจะไปป่า แต่ แกเจ็บเสีย

การรวมกิริยาต่อกันเป็นประโยคเดียวกัน

การรวมกิริยาต่อกันเป็นประโยคเดียวกัน ต้องเป็นคำกิริยาที่ทำพร้อมกันได้ และในที่แห่งเดียวกันจึงจะรวมกิริยาได้ เช่น

ตามีไปนา ตามีนอนที่นา ตามีสูดบุหรี่ที่นา   รวมกิริยาเป็น ตามีไปนอนสูบบุหรี่ที่นา

ตาสีขี่ม้า ตาสีไป ตาสีพบตาสา   รวมกิริยาเป็น ตาสีขี่ม้าไปพบตาสา

ชนิดของประโยค

ผู้แต่งหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ แบ่งประโยคออกเป็น ๒ ชนิด ได้แก่

๑. ประโยคสามัญ ได้แก่ ประโยค ๒ ส่วนหรือประโยค ๓ ส่วน ที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น

ตาสาไปป่า   ตาสีไปป่า
 ตาสาพบช้าง   ตาสีพบช้าง
 ช้างไล่ตาสา   ช้างไล่ตาสี

๒. ประโยคความรวม

จากประโยคสามัญข้างต้นรวมเป็นประโยคความรวม ดังนี้

ตาสา กับ ตาสี ไปป่า พบช้าง มั่น กี่ ไส่ แก

ประโยคแต่ง

ผู้แต่งหนังสือแบบเรียนเร็วให้คำนิยาม ประโยคแต่ง ไว้ว่า เป็นประโยคที่ประกอบด้วย ประโยคหัวหน้าและประโยคแฝง ประโยคแฝงเป็นประโยคที่แต่งชื่อผู้ทำ ซึ่งมีคำแทนชื่อ ได้แก่ ที่ ตัว แทนซ้ำชื่ออีกทีหนึ่ง เช่น เด็กที่ร้องไห้กินข้าว ที่ร้องไห้ เป็นประโยคแฝง ส่วน เด็กกินข้าว เป็น ประโยคหัวหน้า มีใจความสำคัญกว่า ประโยคแฝงอาจแต่งคำชื่อ แต่งคำกริยา เช่น เรือแล่นเร็วราว กับลมพา หรือแต่งคำชื่อผู้ถูก เช่น พรานดักเสือดักตัวกัคนื้อ

การแต่งคำชื่อ

ผู้แต่งหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ อธิบายว่าคำชื่อแต่งได้โดยเติม นาย นาง อ้าย อี ตัวผู้ ตัวเมีย ดังนี้

คำแต่งคำชื่อ	คำชื่อเพศชาย	คำชื่อเพศหญิง
นาย	นายคำ	นางคำ
อ้าย	อ้ายมี	อิมมี
ไก่อ	ไก่อตัวผู้	ไก่อตัวเมีย

การแต่งคำเพื่อบอกพจน์ ปริมาณ เช่น คำว่าเด็บบอกเอกพจน์ มาก สอง สาม สี่ คู่ คู่ ผู่ง โขลง บอกพหูพจน์ เป็นต้น โดยการเติมคำที่มีความหมายข้างหน้าชื่อหรือข้างหลังคำชื่อก็ได้ ดังนี้

คำชื่อไม่มีกำหนด	คำชื่อเดียว	คำชื่อมาก
ไก่อ	ไก่อเดียว	ไก่อมาก
คน	คนหนึ่ง	สองคน
ลิง	ลิงตัวนั้น	ฝูงลิง
ไม้	ไม้ต้นเดียว	หมู่ไม้
พราน	พรานผู้หนึ่ง	พวกพราน

การแต่งคำกริยา

คำกริยาแต่งให้เป็นความต่างกันได้ด้วยเวลาที่ทำได้แก่

เวลากลาง	เช่น	คนนอน	
เวลาหลัง	เช่น	คนนอนแล้ว	ตามีกินเข้าแล้วจึงไปนา
เวลาเดิยวนั้น	เช่น	คนยังนอนอยู่	
เวลาภยหน้า	เช่น	คนจะนอน	(บทที่ ๑๐๖ น. ๘๑)

คำกริยาอาจแต่งให้มีลักษณะกริยาที่พุดต่างกัน ดังนี้

๑. แต่งให้คำกริยาเป็นลักษณะบอกเล่า ใช้คำกริยากลางๆไม่ต้องเติม เช่น เด็กนอน
๒. แต่งคำกริยาเป็นลักษณะคาดคะเน โดยเติมคำ ถ้า เพื่อ หาก ดันประโยค เช่น ถ้าเด็กนอน
เพื่อเด็กนอน หากเด็กนอน
  ๓. แต่งคำกริยาเป็นลักษณะคำยืนยันเชื่อแน่ โดยเติมคำ ต้อง คง หน้าคำกริยา เช่น เด็กต้อง
นอน เด็กคงนอน
  ๔. แต่งคำกริยาเป็นลักษณะบังคับ โดยเติมคำ ชี นะ เสีย หลังคำกริยา เช่น นอนชี,
เด็ก นอนนะ, เด็ก นอนเสีย, เด็ก (บทที่ ๑๑๐ น. ๘๕)

การแต่งคำคุณ

คำคุณอาจแต่งเป็นชั้นต่างๆ ๓ ชั้นได้แก่

๑. คำคุณปรกติ เช่น เด็กมาขาว
๒. คำคุณปานกลาง เช่น เด็กมีขาวกว่า
๓. คำคุณยอด เช่น เด็กขาวที่สุด (บทที่ ๑๑๘ น. ๘๒)

การแต่งคำวิเศษ

การแต่งคำวิเศษเป็นชั้นต่างๆ ๓ ชั้นเช่นเดียวกับคำคุณ ได้แก่

๑. คำวิเศษปรกติ เช่น เรือพายแล่นเร็ว
๒. คำวิเศษปานกลาง เช่น เรือใบแล่นเร็วกว่าเรือพาย
๓. คำวิเศษยอด เช่น เรือไฟแล่นเร็วที่สุด

นอกจากหลักภาษาด้านการแต่งประโยคแบบต่างๆทั้ง ๓ ประเภทแล้ว ผู้แต่งแบบเรียนเร็ว
เล่ม ๓ ได้ให้ความสำคัญกับวิธีเก็บใจความ และให้หลักไว้ในภาคที่ ๓ หน้า ๑๑๐ ว่าวิธีเก็บใจความ
คือ การเก็บใจความเป็นประโยคสามัญ ดังมีรายละเอียดคำอธิบาย ดังนี้

ประโยคสามัญเกิดจากคำหลายคำเรียงกันไป เมื่อต้องการให้เข้าใจชัดเจนให้เติมคำแต่งเป็น
ประโยคขยายและทำให้เป็นประโยคความรวมหรือประโยคแต่ง เช่น

ประโยคสามัญ	ตามี-ไป-นา
ประโยคขยาย	ตามีอ้วน - กำลังไป - นาที่ทำไข่
ประโยคความรวม	ตามีอ้วน- กับ - ตามาผอม - กำลังไป - นาที่ทำไข่
ประโยคแต่ง	ตามีอ้วน- กับตามาผอม - ซึ่ง - เป็น - ชาวนา - กำลังไป นา - ที่ - ตาลี - ทำอยู่ที่ทำไข่

จากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นว่าประโยคสามัญมีใจความเป็นต้นเค้าของประโยคอย่างอื่นทุกชนิด ประโยคชนิดอื่นลดคำที่แต่งออกแล้วคงเก็บแต่ใจความย่อมนั้นเป็นประโยคสามัญได้ วิธีเก็บใจความนี้เป็นหลักให้ย่อความเรื่องต่างๆ และการแต่งประโยคเป็นหลักให้เขียนเรียงความต่อไป

แบบเรียนเร็วจึงเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยให้กว้างขึ้นเนื่องจากได้ขยายการศึกษาหลักภาษาไทยจากที่เคยศึกษาด้านอักษรวิธีไทยเพียงด้านเดียวดังที่ปรากฏในแบบเรียนต่างๆดังกล่าวแล้วในบทที่ ๓ มาศึกษาด้านวชิวิภาคและด้านวากยสัมพันธ์เพิ่มขึ้นอีกสองด้าน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงริเริ่มแนวคิดการศึกษาด้านวชิวิภาคและวากยสัมพันธ์ ทำให้เป็นต้นเค้าการศึกษาหลักภาษาไทยทั้ง ๓ ด้าน คือ อักษรวิธี วชิวิภาค และวากยสัมพันธ์ หนังสือหลักภาษาไทยเล่มต่อมาที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยทั้ง ๓ ด้าน คือ อักษรวิธี วชิวิภาค และวากยสัมพันธ์ และใช้สอนในระดับสูงขึ้นไปคือ หนังสือสยามไวยากรณ์ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าหนังสือแบบเรียนเร็วนี้นิยมบัญญัติศัพท์ที่เป็นคำไทยเป็นส่วนมาก เช่น คำชื่อ คำต่อ คำแทนชื่อ เป็นต้น

นอกจากหนังสือแบบเรียนเร็วแล้ว หนังสือแบบเรียนภาษาไทยในสมัยปฏิรูปการศึกษา ระยะต่อมา ยังมีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ ได้แก่ หนังสือครูศึกษา หนังสือแบบเรียนใหม่ หนังสือสอนอ่านภาษาไทย หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ หนังสือดังกล่าวมักมีรูปแบบอย่างเดียวกับหนังสือแบบเรียนเร็ว ดังนี้

หนังสือครูศึกษา

ชื่อหนังสือ	หนังสือครูศึกษา
ผู้แต่ง	ฟ. ฮีแลร์ แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก
เวลาแต่ง	พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐)

ความสำคัญ

หนังสือครูศึกษาชุดนี้เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) และใช้อย่างต่อเนื่องในโรงเรียนเอกชนจนถึงปัจจุบันและแจ้งในคำนำของหนังสือครูศึกษาฉบับพิมพ์สมัยปัจจุบัน (๒๕๒๔) ว่า “หนังสือครูศึกษาชุดนี้ได้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ทันสมัยอยู่เสมอ รูปเล่ม ภาพ-

ประกอบบทเรียนและข้อความบางตอน ฯลฯ ได้รับการปรับปรุงอย่างถี่ถ้วนเพื่อความสมบูรณ์และความถูกต้องของตำราเรียน แต่ในเวลาเดียวกันคณะกรรมการปรับปรุงตำราเรียนยังคงรักษาเนื้อหาสาระของเดิมตามแนวของ พ. สีแลร์ไว้อย่างครบถ้วนเพื่ออนุรักษ์สิ่งของดั้งเดิมไว้เป็นเกียรติแก่ พ. สีแลร์”

หนังสือครุณศึกษาที่เขียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๑๐) ปรากฏดังนี้

อัสสัมชัญ ครุณศึกษา ตอน กอ ขอ

แบบเรียนภาษาไทย

โรงเรียนอัสสัมชัญ

ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นเป็นราชพัสดุที่รฤกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระ
จุลจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยามซึ่งเสด็จสวรรคต ณ วันที่ 23 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 129

*****

ด้วยโรงเรียนอัสสัมชัญนี้ได้ตั้งขึ้น โดยเฉพาะพระเดชานาภาพอดุหนุนเกื้อกูลเป็น โรงเรียนหนึ่งที่ตั้ง
ขึ้นในชั้นแรกที่จะมีโรงเรียนเป็นหลักถานมั่นคงในพระราชอาณาจักร โรงเรียนนี้ย่อมรู้ศึกในพระ
มหากษัตริย์คุณ พระเมตตาคุณ ซึ่งแผ่ไพศาลเหลือที่จะพรรณนาได้ แลไม่มีสิ่งใดที่จะทดแทนพระ
เดชพระคุณที่ได้มีแก่ชาวชนทั้งหลายในกรุงสยามจึงขอพิมพ์แบบเรียนภาษาไทยนี้ไว้เป็นเครื่อง
หมายถวายไว้เป็นราชพัสดุที่รฤกต่อไปจนกาลนานฉนี้

*****

หนังสือ

อัสสัมชัญ ครุณศึกษา

ตอน กอ ขอ

ตราโรงเรียน

โรงพิมพ์อัสสัมชัญ กรุงเทพฯ

ค.ศ. 1910 ร.ศ 129

คำนำ

หนังสือ “อัสสัมชัญ ครุณศึกษา” ตอนกอ ขอ เล่มนี้ โรงเรียนอัสสัมชัญได้แต่งขึ้นเพื่อจะ
แนะนำให้นักเรียนยอมๆรู้จักอ่านภาษาไทยเบื้องต้นได้ง่าย จึงคิดแบ่งสระและพยัญชนะออกเป็น
ตอนๆผสมกันเรียบเรียงเป็นมาตราขึ้น บทละน้อยๆเด็กเรียนวันเดียวก็พอจะเข้าใจเป็นบทๆไปได้
ครั้นอ่านรวบรวมมาตรา สระและพยัญชนะะตลอดเล่มแล้วก็คงเติมเต็มบริบูรณ์อยู่ตามวิธีที่ใช้มาแต่
โบราณนั่นเอง; ขอบรรดาคุณบุตรจงมีความสมัครใจใคร่ต่อภาษาไทยให้ยิ่งขึ้นไปได้เป็นผลสำเร็จ
ตามความประสงค์นี้เทอญ

โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ

วันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ.1910

(มีกรรมสิทธิ์)

ลักษณะที่แต่ง

หนังสือครุศึกษาคูหนึ่งมี ๕ เล่ม ระดับชั้นละ ๑ เล่ม แต่ละเล่มแบ่งเป็นบท แต่ละบทมักแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีไทยเรื่องต่างๆ เช่น การผันวรรณยุกต์ การประสมอักษร การเขียนสะกดคำ ส่วนที่สองเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างประโยคที่มีเนื้อความผูกเป็นเรื่องน่าสนใจเนื่องจากมีทั้งให้ข้อเท็จจริง และความรู้รอบตัวด้านต่างๆ เช่น ศาสนา ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ประโยคเหล่านี้มีลักษณะต่างๆ ได้แก่ ประโยคบอกเล่า ประโยคคำถาม ประโยคคำสั่ง ทั้งที่เป็นประโยคความเดียว ประโยคความรวม และประโยคแต่ง ตลอดจนเรียบเรียงเป็นความเรียงและเป็นคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ เช่น โคลง ๔ กาพย์ กลอน เป็นต้น

ประโยคบอกเล่า ชนิดประโยคความรวม เช่น

หนังสือไวยากรณ์และพิศาลการันต์แต่เดิมเป็นแบบเรียนหลวง

ประโยคคำถาม ชนิดประโยคความเดียว เช่น

อะไรเอ๋ย ดันเท่าลำเรือ ไบห่อเกลือไม่มีด ?

-ต้นมะขาม ต้นสน

ประโยคแนะนำ ชนิดประโยคความเดียว เช่น อย่าหมิ่นคนเพ็ชร

นอกจากนี้มีบทสอนอ่านที่ให้เกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สังคม บุคคลสำคัญ สุภาษิต เช่น เรื่องราชทูตไทยไปกรุงจีน ธรรมเนียมแขกแดง วิสสาสา ปรมมา ญาติ แปลว่า เพื่อนคุ้นเคยกันเรียกว่าเป็นญาติอันประเสริฐ เป็นต้น

หนังสือครุศึกษาทั้ง ๕ เล่ม นี้มีความยากง่ายตามระดับชั้นเรียน ตัวอย่างเช่น หนังสือครุศึกษา ชั้นประถมปีที่ ๓ บทที่ ๑ คำที่ใช้ตัว ณ (ณฺร) ในคำ

สามณฺร (สมณะ) ภิกษุ-	พิษณฺร- โลก, เมือง พระ-โลก
ประณฺตีต -บรรจง, ของ-	คณฺนา- นับ, เหลือที่จะนับ-
ธณฺณี -ประตุ, -สงฆ์, -สูบ	ขณะ -นั่น, -เมื่อ
พรรณนา กล่าว-, -ว่า	คณฺหะ หมู-, ราชา-, -สงฆ์

ฯลฯ

พยานเป็นหลักพิจารณาคติความต่างๆ ยิ่งฝึกหัดฝีมือก็ยิ่งประณีตขึ้น

อะไรเอ๋ยสี่ตีนยันพระธรณี สองมือขยี้หน้าผาก มีลูกมากไม่เหมือนแม่? -แมลงวัน

หนังสือครุศึกษาจึงเน้นเรื่องการศึกษาระดับอักษรวิทย์ไทยและมีบทอ่านเป็นแบบฝึกหัดทั้งในระดับประโยคและระดับเรื่องราวด้านต่างๆ ลักษณะเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาไทยในขณะนั้นและสอดคล้องกับแนวหนังสือแบบเรียนเร็วซึ่งใช้เป็นแบบเรียนหลวงในสมัยนั้น หนังสือครุศึกษามีลักษณะเด่นคือคงรูปแบบการศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิทย์ไทยอย่างเป็นระบบและยังคงใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงปัจจุบัน ส่วนหนังสือแบบเรียนหลวงที่ใช้ต่อจากหนังสือแบบเรียนเร็วคือหนังสือแบบเรียนใหม่

หนังสือครุศึกษาและหนังสือแบบเรียนเร็วใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยเป็นเวลายาวนานจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เปลี่ยนแบบเรียนหลวงจากแบบเรียนเร็วเป็นแบบเรียนใหม่

ชื่อหนังสือ	หนังสือแบบเรียนใหม่
ผู้แต่ง	เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)
เวลาแต่ง	ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๕
ลักษณะที่แต่ง	ความเรียงอธิบายแบบเดียวกับแบบเรียนเร็ว
ความสำคัญ	

หนังสือแบบเรียนเร็วได้รับความนิยม ใช้เป็นแบบเรียนหลวงมาตั้งแต่เริ่มตั้งกระทรวงธรรมการจวบจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างนั้นมีผู้แต่งหนังสือเรียนภาษาไทย เช่น หนังสือครุศึกษาขึ้นใช้ในโรงเรียนเอกชนด้วย ส่วนแบบเรียนหลวงได้มีการปรับปรุงแบบเรียนและหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง การปรับปรุงแบบเรียนครั้งนี้ได้เปลี่ยนมาใช้แบบเรียนใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เหตุผลในการเปลี่ยนมาใช้แบบเรียนใหม่ ปรากฏในคำนำหนังสือแบบเรียนใหม่ ดังนี้

“...สมัยนี้มีครูเชี่ยวชาญการสอนมากขึ้น จึงเกิดแบบเรียนชุดใหม่ เช่น แบบเรียนไว เป็นต้น ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่าจะถึงเวลาที่จะแก้ไขแบบเรียนเร็วให้นักเรียนเรียนได้เร็วยิ่งขึ้น จึงได้คิดแบบใหม่ขึ้นใช้ในโรงเรียนจุลนาถ ซึ่งเป็นโรงเรียนในบ้านของข้าพเจ้า

หนังสือแบบเรียนใหม่ของข้าพเจ้านี้เป็นวิธีลัดยิ่งกว่าแบบเรียนเร็ว เพราะแทนที่จะแยกมาตราแต่ ก กา ตลอดจนเคย ได้แยกออกเพียงสามมาตราเท่านั้น คือ มาตรา ก กา มาตราตัวสะกด กับมาตราตัวสะกดคำตาย การผสมอักษรเริ่มจาก บ ..... อนึ่งแบบเรียนนี้จะ

ต้องใช้ทั่วไปแทนแบบเรียนเร็ว ควรให้ราคาถูกที่สุด ข้าพเจ้าจึงขอมสละลิขสิทธิ์ มอบให้แก่
รัฐบาลเสียทีเดียว...” (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ (มนตรี) ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๗๖, หน้าคำนำ)

หนังสือแบบเรียนใหม่จึงเป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เป็นแบบเรียนหลวงเล่มแรก
ในระบอบที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๗๕ และ
ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้มอบลิขสิทธิ์หนังสือแบบเรียนภาษาไทย คือ
“แบบเรียนใหม่” ให้กระทรวงธรรมการ

แบบเรียนใหม่มี ๒ ภาค คือ แบบเรียนใหม่ภาค ๑ แบบเรียนใหม่ภาค ๒ แบบเรียนใหม่เล่ม
๑ สอนให้รู้หนังสือเพียงอ่านหนังสือออก แบบเรียนใหม่เล่ม ๒ สอนให้รู้ภาษาไทยเท่าที่ชาวสยาม
ทุกคนจะต้องรู้ แบบเรียนใหม่ ภาค ๑ แทนแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ แบบเรียนใหม่ภาค ๒ แทน
แบบเรียนเร็วเล่ม ๒ กับเล่ม ๓ เพราะสอนไวยากรณ์กับตัวสะกดไปพร้อมกัน

ความรู้ด้านหลักภาษาไทยที่ปรากฏในแบบเรียนใหม่ภาค ๑ ได้แก่

การประสมอักษร

แบบเรียนใหม่กล่าวถึงการประสมพยัญชนะ และ สระ ทั้งหมด ๕ บท บทที่ ๑ เริ่มจาก บ ป
ประสมกับสระ ำ ำ ำ ตัวอย่าง

บ	ำ	บำ	บำ	บำ
ป	ำ	ปำ	ปำ	ปำ
บ	ำ	บำ	บำ	บำ
ป	ำ	ปำ	ปำ	ปำ
บ	ำ	บำ	บำ	บำ
ป	ำ	ปำ	ปำ	ปำ

บำ ปำ บำ ปำ บำ ปำ บำ ปำ
บำ ปำ บำ ปำ บำ ปำ บำ ปำ

ส่วนบทอื่นๆ จนถึงบทที่ ๕ ก็เป็นไปทำนองเดียวกันต่างกันแต่ที่การยกตัวอย่างตามเนื้อหา
บทต้นๆเป็นตัวอย่างระดับคำ บทต่อไปเป็นประโยค การประสมอักษรแต่ละบทจะทบทวน
หลักภาษาของบทก่อนเล็กน้อยและประสมอักษร ประสมคำโดยใช้กลวิธีเพิ่มคำให้เกิดคำหรือ
ความใหม่ ตัวอย่างข้อความให้หัดอ่านประสมอักษรโดยกลวิธีเพิ่มคำให้เกิดเป็นคำหรือความใหม่

บทที่ ๒ ปำเมา นำฉา ฉามา เมาเมา ฯลฯ

ปำนามา นำมาปำ มาปำเมา ฯลฯ

บทที่ ๓ ทำแพ แงง ทำนา พามา ฯลฯ

ทำแพมา ทำงาเจา ทำนามา

บทที่ ๔ ไบโโพ ทำไม หาหา

ไปหามา มาพาไป มาในนา

บทที่ ๕ ไถนา ภูผา กาแฟ ภูเขาเบา

เราไปไถนา กามาไวไว ทำไมใบเจา

งูนามาหากา เทกาเฟมา เราไปทำโว

บทที่ ๖ ตาคีตีปู้ แกมีฝีมื้อคี งูคุดูปุนา

ตาคำคีมีมือแปเบาเบา

บทที่ ๗ ตามีพาเมียแกไปคูเสื่อ เจอคาสามาในเรือ

เรือตาสาลำโต แกห้าวเรือไป ฯลฯ

บทที่ ๘ เป็นบทที่ให้ข้อสังเกตการแบ่งอักษรพยัญชนะออกเป็น ๒ กลุ่มคืออักษรสามัญ

และอักษรควบ ตัวอักษรพยัญชนะที่เรียกว่าพวกตัวอักษรควบ ได้แก่ ข ฃ ฅ ฌ ฐ ฑ ฒ กว้างครึ่งเดียว
ของอักษรสามัญ และประสมอักษรกับ ะ - ะ - ะ - ะ - ะ

จะเห็นว่าตัวอย่างประโยคในแบบเรียนใหม่จะผูกเป็นเรื่องสั้นๆ ทำให้อ่านสนุกเช่นเดียวกับ
แบบเรียนเร็ว

อักษรควบ

แบบเรียนใหม่กล่าวถึงอักษรควบด้านต่างๆ ดังนี้

อักษรที่ใช้ควบมี ๓ ตัว คือ ร ล ว

ก-กี กร-กรี ป-ปา ปล-ปลา เช่น

ตาสีแกมีปรีชา เอาแพรดำมาทำแปล เราเจอแกที่ไร เป็นต้น

อักษรควบแบ่งตามการผันวรรณยุกต์พยัญชนะต้นและตัวสะกดออกเป็น ๔ ลักษณะคือ

อ่านตามเสียงวรรณยุกต์คำเดิม ได้แก่

อักษรสูงควบ เช่น ขลุ-ก ขลุ-ก ขลัก ขวบ ขวา-น ขวาง ขลัง ขลุ

อักษรต่ำควบ เช่น คลอง คล่อง คล้อย

อักษรกลางควบ เช่น แก้วง แปร์น แปร์น

ตัวสะกดเป็นอักษรควบหรือกล้ำ เช่น จักร มิตร เนตร

อักษรควบที่ไม่ออกเสียงควบหรือที่ปัจจุบันเรียกว่าอักษรควบไม่แท้ มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

ร ควบ ท ออกเสียงเหมือน ช เช่น ทรวดทรง
 ร ควบ จ มีเสียงเหมือน จ เช่น จริง
 ร ควบ ส มีเสียงเหมือน ส เช่น สร้าง สระ(น้ำ)

อักษรนำ

แบบเรียนใหม่กล่าวถึงอักษรนำด้านต่างๆ ดังนี้

อักษรสูง ห นำอักษรต่ำ อ่านออกเสียงเหมือนผันวรรณยุกต์ที่อักษร ห ตัวอย่าง

ห นำ น อ่านออกเสียง หนอ หนา หนู เป็นต้น

อักษรสูงตัวอื่นนำก็เหมือน ห นำ ต่างกันแต่ที่ต้องออกเสียงตัวนำเหมือนมีสระ อะ

ตัวอย่าง สมอ ไสว ไฉน ไกล เช่น

ใครเอาสมอมาทำไม ไฉนหนอมาหาต่อแสมในนา

เฉลาและไสวไปหาตา จีวาเอามาหาไสว เป็นต้น

อักษรกลางนำอักษรต่ำมีตัวสะกด ออกเสียงตามตัวนำ เช่น

จ-มูก จมูก ตลาด ตลับ

ปรว-ค ปรวด ปรอด ตวัด

อย-า อย่า อยู่ อย่าง อยาก

อักษรนำผันเสียงตามตัวนำ

หนา-ม หนาม หน่าย เหวียง สล้าง

ตัวสะกดมาตราต่างๆ

แบบเรียนใหม่กล่าวถึงตัวสะกดด้านต่างๆ ที่ต่างออกไปจากแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ดังนี้

มาตราตัวสะกดคำเป็น

อักษรตัวสะกดที่ออกเสียงเหมือน น สะกด ได้แก่ ญ ณ ร ล พ เช่น หาญ ชาญ ชำนาญ เป็นต้น

ต้น

มาตราตัวสะกดคำตาย

อักษรตัวสะกดที่ออกเสียงเหมือน ก สะกด ได้แก่ ข ค ฃ เช่น สุข นาค โขศ เป็นต้น

อักษรตัวสะกดที่ออกเสียงเหมือน ค สะกด ได้แก่ จ ช ต ฎ ฐ ฑ ฒ เช่น รจนา อัจฉา วิชชา

เป็นต้น และ ถ ท ฐ ศ ช ส เช่น รถ บท พิช เป็นต้น

อักษรตัวสะกดที่ออกเสียงเหมือน บ สะกด ได้แก่ ป พ ฟ ภ เช่น บาป ภาพ ออฟฟิศ เป็นต้น

การผันอักษร

แบบเรียนใหม่กล่าวถึงการผันอักษรตามรูปแบบการผันอักษรในหนังสือจินตามณี และตามแบบเรียนหลวง ของพระยาศรีสุนทรโวหาร ดังนี้

การผันอักษรสูง ผันดังรูปหางโค ดังนี้

ขา	ผา
ข่า	ผ่า
ข้า	ผ้า

การผันอักษรกลาง ก จ ด ต บ ป อ ผันดังรูปหน้าจั่ว ดังนี้

ก่า	ก้า	ก๊า
กา	ก้า	

การผันอักษรต่ำ หนังสือแบบเรียนใหม่ให้ความเห็นว่าอักษรนอกเหนือจากอักษรสูง และอักษรต่ำ เพราะเมื่อผสมสระสั้นเสียงกลับสูง และวิธีผันก็ผิดกับอักษรกลาง อักษรต่ำ ดังนี้

คา	ค้ำ	โม่	ม่
ค่า		ม่	

การผันวรรณยุกต์ในคำเป็น

อักษรสูงคำเป็น พื้นเสียงเป็นเสียงจัตวา ผันด้วยไม้เอก เป็นเสียงเอก ผันด้วยไม้โทเป็นเสียงโท เช่น สัน สั้น สิ้น

การอ่านตัว ฤ ฎา ในหนังสือแบบเรียนใหม่อ่านเป็นเสียง รี และ เรอ (น. ๒๑)

การใช้เครื่องหมาย

เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการออกเสียงที่กล่าวถึงในแบบเรียนใหม่ ได้แก่

ไม้ไต่คู้ ทำให้ออกเสียงสั้น เช่น ก ก็ (เก๊า)

เครื่องหมาย ะ เมื่อมีตัวสะกดเปลี่ยนเป็น ั คือ ยกขึ้นข้างบนอันเดียวและเขียนให้ยาวออกไป ดังนี้

ระ-ก รั๊ก	พะ-ก ฝัก
สะ-ก สัก	ตะ-ก ตัก
ขมะ-บ ขมับ	สละ-ก สลับ

ไม้ทัณฑฆาต ั ใช้กำกับบนอักษรที่ไม่ออกเสียง เช่น สิ้น ैयाว์ กัณฐ์

ความรู้หลักภาษาไทยในหนังสือแบบเรียนใหม่ภาค ๒

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ผู้แต่งแบบเรียนใหม่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายว่า เพื่อให้เรียนไวยากรณ์ คัดลายมือ เขียนตามบอกเป็นการสอนศัพท์ใหม่ไปด้วย

หนังสือแบบเรียนภาค ๒ ว่าด้วยไวยากรณ์นี้ ใช้ได้ตลอดถึงมัธยมต้นหรือตลอดประถมปีที่ ๖ และควรเริ่มเรียนแต่ประถมปีที่ ๑หรือก่อนนั้นถ้าเด็กโต

หลักภาษาไทยที่ปรากฏในแบบเรียนใหม่ภาค ๒ แบ่งได้เป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เกี่ยวกับ ประโยค ส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ ส่วนที่เกี่ยวกับวลี และส่วนที่เกี่ยวกับเครื่องหมายและวรรคตอน ดังนี้

ส่วนที่เกี่ยวกับประโยค

โครงสร้างประโยค

หนังสือแบบเรียนใหม่ แบ่งโครงสร้างประโยคเป็น ๒ ประเภท คือ ประโยค ๓ ส่วน และ ประโยค ๒ ส่วน และให้ความเห็นว่าความในภาษาไทยย่อมแยกออกเป็นประโยคได้ทั้งนั้น (บทที่ ๑ ภาค ๒ , น. ๒) อาจกล่าวได้ว่าหนังสือแบบเรียนใหม่เริ่มใช้คำว่า **ประธาน กริยา กรรม** เรียกส่วนต่าง ๆ ของประโยค ขณะที่หนังสือแบบเรียนเร็วใช้คำว่า **ผู้ทำ กริยา ผู้ถูก** เรียกส่วนต่าง ๆ ของประโยค

ประโยค ๓ ส่วนแยกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ประธาน	กริยา	กรรม
ตาใบ	ถือ	ตะใบ
แก	มี	เรือใบ
แก	รัก	ลูกสะใภ้

ส่วนที่เป็นประธาน กรรม ตอบคำถาม ใคร อะไร

ประธาน คือ ผู้ทำ มีกริยาและกรรม คือ ผู้ถูกการกระทำของกริยานั้น

กริยาของประโยค ๓ ส่วน ต้องมีกรรมรับ เรียก สกรรมกริยา แปลว่า กริยามีกรรมรับ

ประโยค ๒ ส่วน แยกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ประธาน	กริยา
เสื่อ	หมอบ
แมว	นอน
เด็ก	ร้องไห้

ชนิดของคำและหน้าที่ของคำในประโยค

หนังสือแบบเรียนใหม่แบ่งชนิดของคำเป็น ๑ ชนิด คำแต่ละชนิดมีหน้าที่ต่างๆ คำที่ใช้เรียกชื่อชนิดและหน้าที่ของคำในหนังสือเล่มนี้เริ่มใช้คำที่ต่างกับที่ใช้ในหนังสือแบบเรียนเร็ว ชื่อชนิดและหน้าที่ของคำที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ยังปรากฏใช้มาจนปัจจุบัน ดังนี้

๑) **นาม** หมายถึง ประธาน หรือ กรรมที่บ่งถึงคนหรือสัตว์หรือสิ่งของหรือไม่มีตัวตน เช่น ความหนาว การเรียน (บทที่ ๕, ภาค ๒, น.๑๕)

๒) **คุณศัพท์** หมายถึง คำประกอบประธานหรือกรรม ประกอบให้รู้สี เช่น ขาว ดำ ดำง เป็นต้น ประกอบให้รู้ขนาด เช่น ใหญ่ เล็ก เชื่อง เป็นต้น ประกอบให้รู้จำนวน เช่น สองตัว มาก น้อย เป็นต้น ประกอบให้รู้ลักษณะ เช่น เชื่อง เปรี้ยว อ้วน เป็นต้น ประกอบให้รู้ว่าตัวไหน เช่น นี้นั้น โนน เป็นต้น (บทที่ ๕, ภาค ๒, น.๑๔)

๓) **สรรพนาม** หมายถึง คำแทนนาม แบ่งเป็น

สรรพนามที่ใช้แทนชื่อที่เราผู้พูด ได้แก่ ฉัน เรา กระผม เก้ากระผม ข้า ข้าพเจ้า กู ตู อาตมา

สรรพนามที่ใช้แทนชื่อที่เราพูดด้วย ได้แก่ เขา มัน ท่าน เป็นต้น

สรรพนามอื่นๆ เช่น ผู้ ที่ ซึ่ง อัน ตัวอย่าง ศิษย์นับถือครูผู้ให้วิชาแก่ตน เขาดำกล้าที่เขาเพาะไว้ คนใช้ทำงานซึ่งนายมอบให้

ใคร อะไร ไหน ตัวอย่าง ไครมาหาใคร เธอเลือกไหนก่อน อะไรก็ดอะไร

นี่ นั้น โนน ตัวอย่าง นี่หรือเมรัย นั้นฉันชอบ โนนฉันเกลียด

คำสรรพนามเหล่านี้ไม่ใช่ชื่อชนิดในระดับต้น แต่ในสยามไวยากรณ์จะระบุชื่อด้วย

๔) **วิเศษณ์** คือ คำประกอบคำกริยา ประกอบคำคุณศัพท์ และประกอบคำวิเศษณ์ ตัวอย่าง

นายก้องฉลาดมากเรียนเร็วจริงๆ

คำวิเศษณ์ ได้แก่ คำว่า มาก ประกอบคำคุณศัพท์ ฉลาด คำว่า เร็ว ประกอบคำกริยา เรียน คำว่า จริงๆ ประกอบคุณศัพท์ เร็ว

๕) **กริยา** คือ คำที่แสดงอาการของประธานในประโยค แบ่งเป็น

กริยากรรม คือ กริยาที่ไม่ต้องมีกรรมมารับ เช่น

เสื่อหมอบ นกบิน เรือใบแล่น เป็นต้น

กริยากรรม คือ กริยาที่ต้องมีกรรมมารับ เช่น

แมงมุมชักใย นายใหญ่ขับรถ ไครบุคตะไคร้

๖) **บุรพบท** คือ คำเชื่อมกริยากับนามข้างท้ายให้ต่อกันเหมือนกับเชือกที่โยงเรือฟางให้ต่อกับเรือโยง คำบุรพบทเชื่อมคำต่างๆ ดังนี้

เชื่อมนามกับนาม เช่น

นกบนกิ่งไม้ป้อนลูก

นายสำเภารับหนังสือเชิญของสมาคม

เชื่อมนามกับสรรพนาม เช่น

เสื้อของท่านขาด

บิดามารดามีบุญคุณแก่เรา

๗) สันธาน คือ คำสำหรับติดต่อระหว่างประโยค ตัวอย่าง

เขาไปทางบก แต่เราไปทางน้ำ

ถนนเปียก เพราะฝนตก ฝนตก เพราะฉะนั้น ถนนเปียก

หนังสือแบบเรียนใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงเป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยทั้งด้านอักขรวิธี ด้านวจีวิภาค และด้านวากยสัมพันธ์ มีรายละเอียดส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียนเร็ว ส่วนที่แตกต่างกันก็มีบ้าง เช่น การแบ่งมาตราตัวสะกด ๗ มาตรา ออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มคำเป็น และกลุ่มคำตายเพื่ออธิบายการผันวรรณยุกต์ให้เข้าใจง่ายขึ้น ศัพท์เฉพาะที่เป็นชื่อเรียกชนิดของคำนิยมนับัญญัติเป็นภาษาบาลี-สันสกฤต เช่นคำว่า ประธาน สรรพนาม อกรรมกริยา สกรรมกริยา เป็นต้น และใช้แนวผันวรรณยุกต์แบบดั้งเดิมคือแบบหนังสือจินดามณี

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้เป็นแบบเรียนหลวงต่อจากหนังสือแบบเรียนใหม่คือหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทย

ชื่อหนังสือ หนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทย

ผู้แต่ง อำนวยการโทพระวิภาชน์วิทยาลัย

เวลาแต่ง ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๕

ความสำคัญ

หนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำนวยการโทพระวิภาชน์วิทยาลัยเคยใช้เป็นแบบเรียนเริ่มอ่านภาษาไทย ๒ สมัย คือ สมัยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ และกระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นหนังสือบังคับเรียนชั้นประถมหนึ่งอีกครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๘ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ และเริ่มแบ่งมาตราตัวสะกดเป็น ๘ แม่ คือ เพิ่มแม่ เกว ลักษณะที่ต่าง

หนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำนวยการโทพระวิภาชน์วิทยาลัยที่พิมพ์ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยสมัยแรกมีทั้งหมด ๑๒ บท ครั้นเมื่อกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เป็นหนังสือบังคับเรียนชั้นประถมหนึ่งอีกครั้งหนึ่งได้แบ่งเป็น ๒ เล่ม เล่มต้นมี ๒๘ บท เล่มปลายมี ๑๖ บท

หลักภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำมาตย์โทพระวิภาชน์
วิทยาลัยเล่มนี้เน้นหลักอักษรวิธีไทย ใช้กลวิธีให้คำสำหรับฝึกอ่านสะกดคำและยกตัวอย่างเป็น
ประโยค สั้นๆ ง่ายๆ ตามลำดับดังนี้

การประสมคำ

สะกดคำที่ประสมสระต่างๆ ได้แก่ สระอา สระอี สระอุ สระเอ สระโอ สระอะ สระอิ
สระอุ สระออ สระอือ สระไอ สระโอ สระเอะ สระโอะ สระอัว สระอัวะ สระเอา สระเอาะ
สระอำ สระอี สระเอะ สระเออ สระเอีย สระเอียะ สระเอือ สระเอือะ ตัวอย่าง
ก ำ กอ กอ กอ กอ
ม ำ มา กอ มา
ม ำ มี กอ มี ขา ๒ ขา
ส เอือ เสือ เสือ คู่ ตาสี ปะ เสือ ตัวโต
ล ะ ละ เลอะ เลอะเทอะ อ่าทำนา ตัวเลอะเทอะ

การผันอักษร

การแบ่งอักษร ๓ หมู่และผันวรรณยุกต์แต่ละหมู่ ตัวอย่าง
อักษรเสียงกลาง ๕ คือ ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ ผันด้วยวรรณยุกต์ เอก โท ตรี จัตวา เป็น ๕
เสียง กอ ก้อ ก็อ กือ กื่อ อ่า ก้อ แก่ ก้อ เต่า ต่าก้อ แก่ ก้อ ไฟ ใน เต่า ก้อ เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้สรุปการแบ่งอักษร ๓ หมู่ ดังนี้

อักษรเสียงสูง ๑๑ ตัว

อักษรเสียงต่ำ ๒๔ ตัว

ที่เป็นคู่กับอักษรสูง

ที่ไม่มีอักษรสูงเป็นคู่

ข.....ค

ง

ฃ.....ค

ฅ ญ

ฉ.....ช ฉ

ฉ น

ฐ.....ฑ ฒ

ม

ด.....ต ฐ

ร ฎ ฬ

ผ.....พ ภ

ว

ฝ.....ฟ

ศ ษ ส .....ซ

ห.....ฮ

เห่า เห่า เห่า ใน นามิ ฐเห่า ฐเห่า เห่า ก็ ได้

เงื้อ เงื้อ เงื้อ เงื้อ มือ เขา เงื้อ มือ จะ ตี อะไร?

การผันอักษร อักษรเสียงสูง กลาง ต่ำ ผันเทียบเสียงกัน ดังนี้

เสียง สามัญ	เสียงเอก	เสียงโท	เสียงตรี	เสียงจัตวา
กอ	ก้อ ข่อ	ก้อ ข้อ	ก้อ	ก้อ ขอ
คอ	-----	ก้อ	ก้อ	-----

อักษรนำ

อักษรนำ ในหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำมาตย์โทพระวิภาชน์วิทยาลัยอักษรธรมาย
ดังนี้

หน้า ญ ข น ม ร ล ว ให้เสียงสูง และ ผันอย่างอักษรเสียงสูง ตัวอย่าง
หมอ หม่อ หม้อ หมอยา หม้อใหญ่ หมากู หมี่ หมู บะหมี่ เป็นต้น
อ นำย มีเสียงเหมือนอักษรกลาง เช่น
อย่า อยู่ อยู่ที่ไหนก็ให้รู้อยู่ที่ดี ถ้าไม่คิดก็อย่าอยู่ให้รู้ไว้

อักษรควบ

ในหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยไม่ได้แยกอักษรควบและอักษรนำ ผู้แต่งอธิบายเพียงว่า
อักษรสูงควบกับอักษรต่ำ และผันอย่างอักษรเสียงสูง คำในตัวอย่างตรงกับอักษรนำ ตัวอย่างเช่น

ขะ ขณะ   ฆะ ฆละ   ษะ ษระ   ษะ ษละ
ไฉ ไฉน   ไถ ไถง   เผอ เผยอ   ถ่า ถล้า
เขา เจ้า เข้า เขยา   เขย่า   เขย่า

ตัว ว ร ล กล้า เช่น มือขวา ไชว้เขว แควแม่น้ำ ตะกร้า เสื่อเประ ฟ้าแพร ใจกล้า
โพล้เพล้ แพรเปลาะ พล่าเนื้อ เผลาะแผละ ห่างห่าง เป็นต้น

ส่วนตัว ร กล้า ท อ่านเหมือนเสียง ซ เช่น ทรง ทรวง ทราม ทราย ทราบ ทรัพย์

มาตราตัวสะกด

ตัวสะกดที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้มี ๕ มาตรา คือ แม่ ก กา แม่กง แม่กน แม่กม แม่เกอย
แม่เกอว แม่กก แม่กค แม่กบ ตัวอย่าง

ปلامي ก้าง ช้างมีงา   อ้อแหมอยู่แถมกะชะเอม   ลายขาวๆหูยาวๆ
ตะกุกตะกาย   การโค่นต้นสักยากลำบากมาก   ลานบ้าน
พุดไม่ซัด   เคารพบนอบ

การอ่านตัว ฤ ฤา ฤ ฤา

สระ ฤ ฤา อ่านออกเสียงเป็น ริ รี เรอ เช่น

ฤทธิเดช อ่านว่า ริค-เคด

กฤษฎีกา อ่านว่า กริด-สะ-ดี-กา

ประพฤติ อ่านว่า ประ-พริค

ฤกษ์ดี อ่านว่า เริก-ดี

สระ ฤ ฤา อ่านออกเสียงเป็น ลี ลือ เช่น

ฤชา อ่านว่า ลือชา

ความรู้หลักภาษาไทยในหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำมาตย์โทพระวิภาชน์วิทยาลัย ดังก้าวข้างต้นเป็นความรู้ด้านอักษรวิธีไทยเพื่อฝึกฝนให้นักเรียนอ่านได้เร็วและเขียนเร็ว เพราะให้ตัวอย่างเป็นคำ และผูกเป็นเรื่องให้อ่านสนุก หนังสือชุดนี้ได้ใช้เป็นแบบเรียนเป็นเวลานาน หนังสือแบบเรียนหลวงเล่มต่อไปคือ หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่

ชื่อหนังสือ หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่

ผู้แต่ง หลวงจรูญกิจวิฑูร และนายฉันท ขำวิไล

เวลาแต่ง กระทรวงธรรมการอนุญาตให้พิมพ์เป็นแบบเรียนหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

ความสำคัญ

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่เป็นหนังสือแบบเรียนหลวงระดับประถมศึกษาเล่มแรกที่ใช้ในสมัยเริ่มมีหลักสูตรการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนฉบับแรก ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลักสูตรการเรียนการสอนฉบับแรกนี้กำหนดให้เรียนในชั้นประถมศึกษา ๔ ปี

ลักษณะที่ต่าง

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่แบ่งเป็น ๓ เล่ม คือ หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ตอนต้นสำหรับชั้นประถมปีที่ ๑ หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ตอนกลางสำหรับชั้นประถมปีที่ ๒ หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ตอนปลาย ไม่ระบุชั้นปีที่ใช้สอน น่าจะใช้ในระดับชั้น ประถม ๓-๔ แต่งเป็นความเรียง

หลักภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ ทั้ง ๓ เล่ม นี้ได้แก่หลักอักษรวิธีไทยตามแนวหนังสือแบบเรียนเร็ว

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น มี ๑๖ บท เน้นหลักภาษาไทยด้านหลักการผสมอักษรหรือวิธีผสมพยัญชนะกับสระ และหลักการผันอักษร

หลักการผสมอักษรในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น ตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๑๑ เน้นการใช้สระเดี่ยว ๑๖ รูป แบ่งเป็นบทที่ ๑ ถึงบทที่ ๖ เรียนสระ ๘ รูป ได้แก่ ะ ำ ิ ี ึ ุ ู บทที่ ๑๐ ถึง บทที่ ๑๑ เน้นการใช้สระ อีก ๘ รูป ได้แก่ สระ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ บทที่ ๑๒ เริ่มกล่าวถึงสระประสม ๘ รูป ได้แก่ -วะ -วิ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ ะ บทที่ ๑๔ กล่าวถึง สระเกิน ๔ รูป ได้แก่ ำ ำ ำ ำ ดังนั้นนักเรียนชั้นประถม ๑ จึงศึกษาสระทั้งหมด ๒๘ รูป เมื่อเรียนรู้สระทั้ง ๒๘ รูปแล้วจึงแบ่งเป็นการผสมสระสั้น และผสมสระยาว

หลักการผันอักษรในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้นแบ่งพยัญชนะเป็นอักษร ๓ หมู่ เริ่มจากอักษรกลาง ๗ ตัว (ไม่ใช่ ฎ ฏ) อักษรสูง ๗ ตัว (ไม่ใช่ ฐ ฑ ษ) อักษรต่ำ ๑๔ ตัว ตัวสะกด ๘ มาตรา ได้แก่ มาตรา กง กน กม เกย เกอว กก กค กบ และกล่าวถึงวรรณยุกต์ เอก โท ตรี

ตัวอย่างสำหรับฝึกอ่านให้เป็นคำ ทั้งที่เป็นคำพยางค์เดี่ยว หลายพยางค์ และที่สำคัญคือมีตัวอย่างให้อ่านเป็นเรื่อง เรื่องที่อ่านจะสอดแทรกกิจกรรมด้านต่างๆ

ตัวอย่าง อักษรกลาง

ก จ ด ต บ ป อ

กะ กา กิ กี กึ กุ ภู

เกะ เก แกะ แก โกะ โก เกาะ กอ

กัวะ กัว เกียะ เกีย เกื่อะ เกื่อ เกอะ เกอ

กำ ไก ใก เกา

อา อา อ้า อ้า อ้า ชี ชี ชี ฌู ฌู ฌู

กั้ง กาง กิง กิ่ง กิ้ง กิ่ง กุง กุง เก็ง เก็ง เก่ง ๗๗

แกง เก่ง เก็ง เก็ง เก็ง สุ่ม สุ่ม สุ่ม เคียว เคียว เคียว ๗๗

ตัวอย่างข้อความ

“ทุกคนต่างก็รักกัน เขามักพูดชมกันว่า ฉันเป็นคนน่ารักพี่น้องดีและเรียบร้อย ไม่ชุกชน ไม่ทำอะไรให้เดือดร้อนแก่ผู้อื่น เวลานั้นออกจากโรงเรียนมาถึงบ้าน ฉันยังช่วยคนในบ้าน รดน้ำ ต้นไม้ ช่วยแม่ของฉันทากับข้าว ล้างถ้วย ล้างชาม ถูเรือน เช็ดตู้ โต๊ะ เก้าอี้ และเช็ดโป๊ะตะเกียงให้ สะอาด...” (หน้า ๕๖)

ข้อความที่ให้ฝึกหัดข้างบนนี้ช่วยปลูกฝังจริยธรรมด้านสอนให้รักพี่น้อง ช่วยเหลืองานบ้าน เป็นต้น

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง สำหรับชั้นประถม ๒ มี ๗ บท เริ่มบทต่อจากเล่ม ๑ คือตั้งแต่บทที่ ๑๗ ถึงบทที่ ๒๔ เน้นหลักภาษาไทยด้านหลักการผสมอักษรหรือวิธีผสมพยัญชนะกับสระ หลักการผันอักษร หลักการอ่านคำที่เป็นอักษรนำ อักษรกล้ำ และหลักการอ่านคำที่ไม่ประวิสรรชนีย์แต่อ่านออกเสียงเหมือนประวิสรรชนีย์ ส่วนการยกตัวอย่าง ใช้แนวเดียวกับเล่ม ๑ คือ ยกตัวอย่างเป็นคำ และยกตัวอย่างเป็นเรื่องที่ให้คิดการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นคนดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังนี้

อักษรนำ

หลักการอ่านอักษรนำ ๒ วิธี คือ

(๑) อักษรนำที่ออกเสียงตามตัวนำหรืออักษรตัวแรก เช่น

	ะ	า	ั	ุ	แ	-อ	เือ	ไ
หน-	หนะ	หนา	หนึ	หนุ	แหน	หนอ	เหนื่อ	ไหน
	-า							

หล- หลา หล่า หล้า

เช่น เหนอะหนะ แน่นหนา จอกแหน ไปไหน หลาไม้

ขย- ขยะ ขย่า ขยำ ขย้า ขยัน ขยาบเรื่อ

ขน- ขนาน ขนัด ขนาค ขนบ

ฉล- ฉลา ฉลุ ฉลอะ ฉลี่ย ฉลี่ยม

ตน- ตาลโตนค

อร- เอรีดอรรอย

(๒) อักษรนำที่ต้องอ่านออกเสียงอย่างเดียวกับคำเรียงพยางค์ เช่น

พยายาม อ่านว่า พะ ยายาม

แสดง อ่านว่า สะ แดง

ทวี อ่านว่า ทะ วี

สตรี อ่านว่า สะ ตรี

แมลง อ่านว่า มะ แลง

จะเห็นได้ว่าหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง เรียกคำที่มีพยัญชนะต้น ๒ ตัว เรียงกันว่า อักษรนำ ดังนี้ “อักษรนำที่ต้องอ่านออกเสียงอย่างเดียวกับคำเรียงพยางค์” (แบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง, หน้า ๒๘)

อักษรควบ

คำที่มีพยัญชนะต้นสองตัวเรียงกัน ตัวที่สองเป็นอักษร ร ล ว และออกเสียงกล้ำกันในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง ใช้ชื่อว่า **อักษรควบ** ได้แก่ อักษรกลางที่เป็นอักษรกล้ำมี ๕ คู่ ได้แก่ กร- ตร- พร- กล- ปล- เช่น กราว ตรีกตรอง เปรี้ยว เกล็ดอ่อน แผล อักษรสูงที่เป็นอักษรกล้ำมี ๔ คู่ ได้แก่ ขร- ขล- ผล- ขว- เช่น ขร้าว เวลา โผล่ ไหว อักษรต่ำที่เป็นอักษรกล้ำมี ๓ คู่ ได้แก่ คร- พร- คล- เช่น ครู พรุ คลอง เป็นต้น

ส่วนพยัญชนะที่ใช้กล้ำกับตัว ร แต่ไม่ออกเสียงตัว ร รวมทั้งคำที่มีพยัญชนะต้นเป็น ทร แต่ออกเสียงเป็น ซ ในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนกลาง เรียกว่า **อักษรควบไม่แท้** ตัวอย่าง

สระ	อ่านว่า สะ	สร้าง	อ่านว่า ส้าง
ไชรี้	อ่านว่า ไช้	สร้อย	อ่านว่า ส้อย
สรง	อ่านว่า สง	จริง	อ่านว่า จิง
อินทรี	อ่านว่า อินชี	ทราย	อ่านว่า ซาย
ไทร	อ่านว่า ไช	ทรุดโทรม	อ่านว่า ซุดโซม
ทรง	อ่านว่า ซง	แทรก	อ่านว่า แซก

การยกตัวอย่าง

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ ตอนกลาง ยกตัวอย่างที่ให้คติชีวิต เช่น
ตัวอย่างเรื่อง หน้าที่ช่วยเหลือพ่อแม่

เด็กชายใหม่ รักหมู เป็นเด็กดี ตื่นนอนแต่เช้าๆทุกวัน พอลุกขึ้นเขาก็จัด และปัดที่นอนให้เรียบร้อยแล้วจึงไปล้างหน้าล้างตา รีบมาทำหน้าที่ช่วยเหลือพ่อแม่ เช่น เช็ดถูเรือน เป็นต้น แล้วก็อาบน้ำ หวีผม จนสะอาดเรียบร้อย จึงมากินข้าว อิ่มแล้วรีบแต่งตัว เมื่อไหว้พ่อแม่แล้วก็รีบกระวีกระวาดไปโรงเรียน ให้ทันเวลาโรงเรียนเช้า เพื่อไม่ให้เสียเวลาเรียน เมื่อเข้าห้องเรียน ก็ตั้งใจฟังคำสอน ฟังแล้วก็คิดดูให้เข้าใจ ถ้ายังไม่เข้าใจก็ไต่ถาม เมื่อเข้าใจแล้ว ก็จดจำไว้ให้แม่นยำ

...

นักเรียนรุ่นเล็กๆ ถ้าเป็นคนดี เช่น เด็กชายใหม่ รักหมู นี้แหละไม่มีที่ตำหนิ แต่ถ้าเด็กคนใดไม่เอาใจใส่ ต่อหน้าที่อันดีงาม เหล่านี้แล้ว ก็น่าอับอายและขายหน้ามาก เด็กๆรุ่นเดียวกันน่าจะจดจำเอาไว้เป็นที่ยึดถือ แล้วเริ่มฝึกฝนตน ทำตัวให้ดีเช่นเขาบ้าง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ต่อไปเบื้องหน้าจะได้ดี ทั้งจะได้เป็นกำลังแก่บ้านเกิดเมืองนอนอันเป็นที่รักยิ่ง

นอกจากตัวอย่างข้างบนนี้แล้วยังมีตัวอย่างที่แต่งเป็นบทประพันธ์ด้วย เช่น

เราต้องตื่นขึ้นล้างหน้าเวลาเช้า   ฟันผมเผ้าฟิงชำระให้สะอาด
 เราจะทำหน้าที่ที่กระทรวงการ   ไม่ต้องคาดคั้นเตือนเรื่องเรือนาน
 แล้วรีบไปให้ทันโรงเรียนเช้า   เลิกแล้วเราบ่ายหน้ามุ่งมาบ้าน
 ช่วยพ่อแม่เก็บงาและทำงาน   ยามว่างอ่านคัดเขียนเล่าเรียนเอ๋ย.

(แบบเรียนเร็วใหม่เล่ม ๑ ตอนกลาง, หน้า ๘)

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนปลาย

หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนปลายเริ่มตั้งแต่บทที่ ๒๕ ต่อจากเล่มแรก จนถึงบทที่ ๓๖ รวม ๑๒ บท หลักภาษาไทยในเล่มนี้เน้นเรื่องหลักการเขียนและหลักการอ่าน ประกอบด้วย

มาตราตัวสะกด มี ๘ มาตรา ได้แก่ แม่ กง กน กม เกย เกอว กก กค กบ เช่นเดียวกับหนังสือแบบหัดอ่านหนังสือไทย

ตัว ร ล หรือ ห ที่ควบอยู่หน้าตัวสะกดไม่ต้องอ่านออกเสียง ตัว ร ล หรือ ห เลย ออกเสียงเฉพาะตัวสะกดตัวหลังสุดเท่านั้น เช่น

สามารถ	อ่านว่า	สา - มาด
มารค	อ่านว่า	มาก
ฟิล์ม	อ่านว่า	ฟิม
พรหม	อ่านว่า	พรม
ปรารถนา	อ่านว่า	ปราด-ละ-หนา

คำเรียงบางคำที่ออกเสียงเหมือนอักษรนำ เช่น

สิริ	อ่านว่า	สี-หริ
ดิลก	อ่านว่า	ดิ-หลก
ประโยค	อ่านว่า	ประ-โยค
บุรุษ	อ่านว่า	บุ-หรุค

คำเรียงที่แผลงมาจากอักษรควบมักออกเสียงเหมือนกันกับอักษรนำ เช่น

ตำรวจ	อ่านว่า	คำ-หรวด
สำเร็จ	อ่านว่า	คำ-หรีด
คำริ	อ่านว่า	คำ-หริ

การสะกดคำที่ต้องมีหรือไม่มีไม้ทัณฑฆาต (์) ได้แก่

(๑) พยัญชนะที่อยู่ข้างหลังตัวสะกดที่ไม่ใช่อักษรควบหรือไม่มีคำเชื่อมข้างหลังต้องมีเครื่องหมายไม้ทัณฑฆาต เพื่อไม่ออกเสียง เช่น

วันเสาร์	อ่านว่า	วัน – เสา
เจดีย์	อ่านว่า	เจ-ดี
อาทิตย์	อ่านว่า	อา-ทิด
กษัตริย์	อ่านว่า	กะ - สัต

(๒) พยัญชนะตัวสะกดที่เป็นอักษรควบและพยัญชนะตัวสะกดที่มีสระ อิ หรือ สระ อุ ไม่ต้องมีเครื่องหมายไม้ทัณฑฆาต เช่น

บุตร	อ่านว่า	บุตร
สมุทร	อ่านว่า	สะ – หมุด
ชาติ	อ่านว่า	ชาด
ช่วงโชติ	อ่านว่า	ช่วงโชด

หลักการอ่านออกเสียงตัวสะกดในคำสองพยางค์ หลวงครูณกิจวิฑูรและนายจันท์ ขำวิไล อธิบายไว้ว่า ถ้าตัวสะกดพยางค์แรกเป็นพยัญชนะวรรณ ก วรรณ จ วรรณ ฎ วรรณ ต วรรณ ป ตัวสะกดนั้นๆ ไม่ต้องอ่านออกเสียง อะ เช่น

อาชญา	อ่านว่า	อาด – ยา
สัปดาหฺ์	อ่านว่า	สับ-ดา
พระวิมเนศ	อ่านว่า	พระ-วิก-เนด

ส่วนตัวสะกดพยางค์แรกในคำต่อไปนี้^๑ออกเสียงสระ อะ กิ่งมาตรา เช่น

ตุ้กตา	อ่านว่า	ตุ้ก-กะ-ตา
ตุ้กแตน	อ่านว่า	ตุ้ก-กะ-แตน
อັดคັด	อ่านว่า	อັด-ตะ คັด

หลักการอ่านคำที่มีสระ ออ ลครูป มีดังนี้

(๑) ถ้าตัว ร เป็นตัวสะกด อ่านออกเสียงเป็น สระ “ออ” ตัวสะกดเป็นแม่ กน เช่น

ละคร	อ่านว่า	ละ-คอน
บิคร	อ่านว่า	บี-คอน
พร	อ่านว่า	พอน
อุทาหรณ์	อ่านว่า	อุ-ทา-หอน
ราษฎร	อ่านว่า	ราด-สะ-คอน

(๒) คำที่มีพยัญชนะต้น ๒ ตัว ตัวที่ ๒ เป็นตัว ร พยัญชนะตัวแรกอ่านออกเสียงเป็น “ออ”

เช่น

จระเข้	อ่านว่า	จอ-ระ-เข้
ทรีพี	อ่านว่า	ทอ-ระ-พี
มรสุม	อ่านว่า	มอ-ระ-สุ่ม
หรรดี	อ่านว่า	หอ-ระ-ดี

(๓) ตัว บ ที่ไม่มีรูปสระอ่านออกเสียง “ออ” เช่น

บดี	อ่านว่า	บอ-ดี
บรม	อ่านว่า	บอ-รม

หลักการอ่านเครื่องหมายที่ใช้แทนตัวหนังสือ

เครื่องหมายหัพภาคในคำย่อต้องอ่านเต็มความ เช่น

น.	อ่านว่า	นาฬิกา
พ.ศ.	อ่านว่า	พุทธศักราช
สต.	อ่านว่า	สตางค์

เครื่องหมาย ฯ (ไปยาลน้อย) ต้องอ่านเต็มความที่ละ เช่น

กรุงเทพฯ	อ่านว่า	กรุงเทพมหานคร
เครื่องหมาย -	อ่านว่า	ถึง เช่น
๑-๕ วัน	อ่านว่า	หนึ่ง ถึง ห้า วัน
เครื่องหมาย =	อ่านว่า	เท่ากับ เช่น
๑ วา = ๔ สอก	อ่านว่า	๑ วา เท่ากับ ๔ สอก

๑ วา (๔ สอก) ยาว ๒ เมตร อ่านว่า ๑ วา ยาว ๒ เมตร

หลักการอ่าน ตัว ฤ อ่านออกเสียงเป็น ๓ อย่าง และอธิบายหลักเกณฑ์มากกว่าเล่มอื่น คือ

ฤ อ่านเป็นเสียง “เรอ” ได้แก่ คำว่า ฤกษ์

ฤ ถ้าอยู่แต่ลำพังหรืออยู่ข้างหลังตัว ค น ม ห อ่านออกเสียงเป็น รี เช่น

ฤดู	อ่านว่า	รี-ดู
ฤยี่	อ่านว่า	รี-ยี่
คฤหัสถ์	อ่านว่า	ครี-หัด
นฤคหิต	อ่านว่า	นะ-รี-คะ-หิต

ฤ ถ้ายู่ข้างหลังตัว ก ป ต ท ศ ส หรือตัว ท ษ สะกด อ่านเป็นเสียง ริ เช่น

อังกฤษ	อ่านว่า	อังกริด
กฤษณา	อ่านว่า	กริด-สะ-หนา
ตฤณ	อ่านว่า	ตริน

ฤ อ่านออกเสียงเป็น รือ อย่างเดียว เช่น

ฤทัย	อ่านว่า	รือไท
ฤดี	อ่านว่า	รือดี

อักษรใช้แทนสระในหนังสือโบราณ ในหนังสือโบราณสระใช้ต่างกับสมัยปัจจุบัน คือ อักษรหัน อักษรหันตัวหน้าใช้แทน ไม้ขีดหรือหันอากาศ ส่วนอักษรหันตัวหลังใช้แทนตัวสะกด เว้นแต่มาตรา เกอว เช่น

ชนน	อ่านว่า	ขัน
จก	อ่านว่า	จัก
ตว	อ่านว่า	ตัว
คว	อ่านว่า	คว

ตัว ย ที่อยู่ระหว่างพยัญชนะต้นกับตัวสะกด ใช้แทนสระ เอีย เช่น

วณทยน	อ่านว่า	เวียนเทียน	รยบรยง	อ่านว่า	เรียบเรียง
ทยมกวยน	อ่านว่า	เทียมเกวียน	ย่มมยน	อ่านว่า	เยียมเยียน

สระ เอ อ่านออกเสียงเหมือนสระ เอ- หรือ -ย เช่น

เกอนเลอย	อ่านว่า	เกินเลย
ลูกเอ้อย	อ่านว่า	ลูกเอี้ย

ปัจจุบันมีที่ใช้เขียนรูปเดิม ๒ คำ คือ เทอม เทอญ

การยกตัวอย่าง

การยกตัวอย่างในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนปลาย ยกตัวอย่างเป็นคำ และเป็น เรื่องซึ่งยาวขึ้นกว่าในตอนต้นและตอนกลางเพื่อให้นักเรียนได้อ่านมากขึ้น

หนังสือแบบเรียนเร็ว หนังสือแบบเรียนใหม่ แบบเรียนเร็วใหม่ และหนังสืออ่านภาษาไทย ดังกล่าวแล้วนั้นเป็นหนังสือแบบเรียนหลวงที่ใช้กับระดับการเรียนภาษาไทยเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า หลักภาษาไทยที่ใช้เรียนในระดับประถมศึกษาจะเน้นด้านอักษรวิธี อักษรวิธีที่ปรากฏในหนังสือ แบบเรียนแต่ละเล่มบ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่าได้พัฒนาในด้านรายละเอียดและเพิ่มตัวอย่างมากขึ้น ส่วน นักเรียนที่เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปคือประโยค ๒ และประโยค ๓ ใช้หนังสือสยามไวยากรณ์ ดังนี้

หนังสือสยามไวยากรณ์

ในแจ้งความหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ กล่าวว่า “แบบเรียนเร็วเล่ม ๓ สอนให้เรียงถ้อยความเป็นเพียงแต่ง่าย ๆ เท่านั้น ...นักเรียนก็คงจะเข้าใจชำนาญได้ในชั้นนี้ เมื่อเรียนรู้ได้เพียงนี้แล้ว จะเล่าเรียนทางไวยากรณ์ให้พิสดารต่อไปก็จะเข้าใจในแบบเรียนสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๒ ตอนที่ ๓ นั้นได้โดยง่าย” (แจ้งความ, แบบเรียนเร็ว เล่ม ๓) หนังสือสยามไวยากรณ์จึงใช้เป็นหนังสือเรียนหลักภาษาไทยระดับสูงในสมัยนั้น

หนังสือสยามไวยากรณ์แบ่งออกเป็น ๓ ภาค คือ ภาคอักษรวิธี ซึ่งเป็นภาคต้นอธิบายลักษณะตัวอักษร ภาควจีภาค และภาควากยสัมพันธ์

ผู้แต่งอักษรวิธี เท่าที่ปรากฏในหน้าปกหนังสือมี ๒ คนคือ กรมศึกษาธิการ และอีกเล่มหนึ่งระบุว่า พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เปี้ย) เป็นผู้แต่ง ในที่นี้จะกล่าวถึงตามลำดับดังนี้

ชื่อหนังสือ	หนังสือสยามไวยากรณ์ภาคอักษรวิธีของกรมศึกษาธิการ
ผู้แต่ง	กรมศึกษาธิการ
เวลาแต่ง	หน้าปกพิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖)
ลักษณะที่แต่ง	หนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการกล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี หัวข้อต่างๆ เป็นความเรียงอธิบาย มีสรุปท้ายบท
ความสำคัญ	ใช้เป็นตำราความรู้หลักภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นสูงกว่าชั้นแบบเรียนเร็ว
คำนิยามอักษรวิธี	

หนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการให้คำนิยามคำว่า อักษรและอักษรวิธีไว้ว่า อักษร หรือ อักษร หรือตัวหนังสือ หมายถึงรูปที่เขียนลงแทนคำพูดของเรา คำพูดย่อมเกิดแต่เสียง เสียงแบ่งเป็น ๓ อย่างคือ เสียงแท้ เสียงแปร เสียงดนตรี ตัวอักษรจึงแบ่งเป็น ๓ อย่างด้วยคือ สระ ใช้เขียนแทนเสียงแท้ พยัญชนะใช้เขียนแทนเสียงแปร วรรณยุกต์ใช้เขียนแทนเสียงดนตรี

อักษรวิธี หมายถึงแบบสำหรับเรียนให้รู้จักวิธีเขียนแลอ่านตัวหนังสือสำหรับแทนคำพูดของเราให้ถูกต้อง อักษรวิธีจึงเป็นส่วนที่ ๑ ในตำราไวยากรณ์ของภาษา ในแบบอักษรวิธีในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ ได้แก่ ตัวอักษร การประสมอักษร ตัวสะกด และวิธีแผลงตัวอักษร ดังนี้

สระ

เสียงสระ ในภาษาไทยมีสระ ๓๒ เสียง แบ่งเป็น

อะ อา อิ อี อึ อือ อุ อู เอะ เอ แอะ แอ โอะ โอ เอาะ ออ

อัวะ อัว เอียะ เอีย เอื้อะ เอื้อ เออะ เออ ไอ โไอ เอา อำ ฤ ฤา ฎ ฎา ฏ ฎา

รูปสระ รูปตัวหนังสือที่เขียนเป็นสระในภาษาไทยมีสระ ๑๘ รูป คือ

ะ	เรียกว่า	วิสัญลักษณ์
◌	”	ไม้ขีด
า	”	ลากข้าง
ิ	”	พินทุ์ สำหรับเขียนเป็นสระ อี
ิ	”	ฝนทอง สำหรับประสมกับพินทุ์ ◌ ให้เสียงยาวเป็นสระอี
◌	”	หยาดน้ำค้าง สำหรับประสมกับพินทุ์ ◌ ให้เสียงสั้นเป็นสระอี
”	”	พินหนู
◌	”	ตีนเหยียด
◌	”	ตีนคู้
เ	”	ไม้หน้า สำหรับเขียนแทนสระ เอ สระแอ
โ	”	ไม้โอ สำหรับเขียนเป็นสระ โอ
ไ	”	ไม้มลาย สำหรับเขียนเป็นสระ ไอ
ใ	”	ไม้ม้วน สำหรับเขียนเป็นสระ อู
◌	”	นฤคหิต สำหรับเขียนแทนตัว ม สะกด และสระ อำ
ฤ	”	ตัวรี
ฤา	”	ตัวรี ทั้ง ๔ ตัวนี้ คือ ฤ ฤา ฎ ฎา เป็นสระสันสกฤต
ฎ	”	ตัวลี ในภาษาไทยมิใช่บางคำ
ฎา	”	ตัวลือ

ตำแหน่งของสระไทย

กรมศึกษาธิการผู้แต่งสยามไวยากรณ์แบ่งให้เห็นว่าตำแหน่งของสระไทยปรากฏดังนี้

สระที่เขียนข้างบนพยัญชนะมี ๖ รูป คือ พินทุ์ (◌) ไม้ขีด (◌) ฝนทอง (◌) พินหนู (”)

หยาดน้ำค้าง (◌) และนฤคหิต (◌)

สระที่เขียนข้างใต้พยัญชนะมี ๒ รูป คือ ตีนเหยียด (◌) ตีนคู้ (◌)

สระที่เขียนข้างหน้าพยัญชนะมี ๔ รูป คือ ไม้หน้า (เ) ไม้โอ (โ) ไม้มลาย (ไ) ไม้ม้วน (ใ)

สระที่เขียนข้างหลังพยัญชนะมี ๖ รูป คือ วิสัญลักษณ์ (ะ) ลากข้าง (า) และ ตัวรี (ฤ) รี (ฤา)

ลี (ฤ) ลี (ฤา)

ประเภทของสระ

สระทั้ง ๑๘ รูปข้างต้น จัดเป็น ๓ ประเภท คือ

ก. สระแท้ มี ๑๑ สระ คือ สระ อะ อา อิ อี อี อี อู อุ เอ โอ ออ เป็นสระแท้เพราะเป็นแม่เสียง อาจประสมกันเป็นสระเสียงอื่นได้

ข. สระประสม มี ๑๔ สระ คือ สระ เอะ แอะ แอ โอะ เอาะ อัวะ อัว เอียะ เอีย เอื้อะ เอื้อ เออะ เออ เอ

สระประสมเหล่านี้กรมศึกษาธิการน่าจะพิจารณาด้านรูปตัวเขียน จึงแบ่งเป็น สระประสมที่เกิดจากสระแท้ ๒ รูป ๓ รูป ๔ รูป ประสมกัน ดังนี้

สระประสมที่เกิดจากสระแท้กับสระแท้ ได้แก่

สระ เ	กับสระ ะ	ประสมกันเป็น	สระ เอะ
สระ เ	กับสระ ะ	ประสมกันเป็น	สระ แอะ
สระ โ	กับสระ ะ	ประสมกันเป็น	สระ โอะ
สระ เ	กับสระ อ	ประสมกันเป็น	สระ เออ
สระ เ	กับสระ า	ประสมกันเป็น	สระ เอา

สระประสมที่เกิดจากสระแท้ ๓ รูป ได้แก่

สระ เ	กับสระ เ	ประสมสระ ะ	เป็นสระ แอะ
สระ เ	กับสระ า	ประสมสระ ะ	เป็นสระ เอาะ
สระ เ	กับสระ อ	ประสมสระ ะ	เป็นสระ เออะ
สระ อ	กับสระ ั	ประสมสระ ุ	เป็นสระ อัว
สระ เ	กับสระ ิ	ประสมสระ ุ	เป็นสระ เอีย
สระ เ	กับสระ ึ	ประสมสระ ุ	เป็นสระ เอื้อ

สระประสมที่เกิดจากสระแท้ ๔ รูป ได้แก่

สระ เ	กับสระ ิ	ประสมตัว ย และสระ ะ	เป็นสระ เอียะ
สระ เ	กับสระ ึ	ประสมตัว อ และสระ ะ	เป็นสระ เอื้อะ

นอกจากนี้กรมศึกษาธิการ ยังกล่าวถึงรูปสระประสมของสระ เอ อัว เอื้อ ในสมัยโบราณ เพื่อให้อ่านอักษรวิจิตรโบราณได้ด้วย ดังนี้

สระ เอีย ในสมัยโบราณเขียนเป็น ๒ รูปได้แก่ ร ย น เรียน และ ร ย น รียน

สระ อัว ในสมัยโบราณเขียนเป็น ๖ หัน ได้แก่ ต วว ตวว คือ ตัว

สระ เอื้อ สมัยโบราณ เขียนเป็น ๖ หัน ได้แก่ ๒ หัน เช่น เรืออ คือ เรือ ในปัจจุบัน

หลักการประสมอักษรสมัยโบราณที่ต่างไปเหล่านี้ น่าจะแสดงให้เห็นว่าก่อนหน้านี้น่าจะมีแบบเรียนภาษาไทยอธิบายอักษรวิธีไทยมาก่อนแล้วแต่คงจะสูญหาย

ค. สระเกิน มี ๕ สระ คือ สระ ไอ ออ อ่า อุ อู ภา กับทั้ง ไม้ฝัด และ นฤกहित

กรมศึกษาธิการให้เหตุผลที่เรียกสระเกินว่า เพราะพิจารณาตามสำเนียงคำพูดในภาษาเราถึงจะไม่มีสระเหล่านี้เลย ก็มีตัวอื่นเขียนแทนเสียงเหล่านี้ได้ คือ สระ ไอ ออ สองสระนี้ก็ซ้ำกันเอง และซ้ำกับสระ อะ สะกด ข มาตราเกย โดยจะเขียน ไป ไป หรือ ปัย ก็อ่านอย่างเดียวกัน

สระ อ่า ก็ซ้ำกับสระ อะ สะกด ม ในมาตรา กม

ไม้ฝัด ๐ จะเขียนด้วยสระ อ่า หรือตัว หั้น คือแม้จะเขียน คำ กัม กมม ก็อ่านเป็นอย่างเดียวกัน

นฤกहित ๐ ซ้ำกับ ตัว ม สะกด คือแม้จะเขียน คำนำ ชุมนุ ม อ่า อัม ก็อ่านอย่างเดียวกัน

อุ อุ ซ้ำกับ วี วี คือแม้จะเขียน พฤษ พฤษ หฤ หรือ อุษ เริก ก็อ่านอย่างเดียวกัน

สระเกิน จึงเป็นแต่ชื่อเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าเหลือใช้หรือไม่ควรใช้

นอกจากนี้กรมศึกษาธิการยังอธิบายการออกเสียง ใ แล ใ ว่า ใ น่าจะมีเสียงสั้นกว่า ใ และกำหนดให้มีเพียง ๒๐ คำ คนรุ่นหลังจึงท่องแต่คำที่สะกดด้วย ใ ๒๐ คำแต่ไม่ได้บอกเหตุผลความต่างของ ใ และ ใ

อนึ่งการใช้ ใ ยังใช้เป็นที่สังเกตว่าเป็นคำไทย เพราะถ้าเป็นคำบาลีและสันสกฤต ซึ่งใช้ว่า
เ - ขย เวลาแผลงในภาษาไทยใช้ ใ และมีตัว ข้างท้าย เช่น

อสงเขย	แผลงเป็น	อสงใขย
เวยยะกะระณะ	"	ไวยากรณ์

สระแบ่งตามเสียงได้เป็น ๒ ชนิด คือ สระเสียงยาว (ทิมสระ) และสระเสียงสั้น (รัสสระ)

ทิมสระ ได้แก่ ออ ออ อู อู เอ แอ โอ ออ อัว เอีย เอือ เออ ไอ ไอ เอา อ่า อุ ภา รวม ๑๘ สระ

รัสสระ ได้แก่ อ ออ อู เอะ แอะ โอะ เอะ อัวะ เอียะ เอือะ เออะ อุ ภา รวม ๑๔ สระ

กรมศึกษาธิการให้ความเห็นเกี่ยวกับสระเสียงสั้นว่า ใช้ประโยชน์ในวิธีทำสนธิ เชื่อมเสียงสระเป็นเสียงเดียวกันในภาษาบาลีและสันสกฤต แต่ภาษาไทยไม่มีวิธีสนธิ การแบ่งสระเสียงสั้นโดยนัยนี้จึงไม่สู้มีประโยชน์อันใดนัก แต่จะมีประโยชน์ในการแต่งโคลง ที่ใช้คำที่มีสระเสียงสั้นหรือคำตายแทนไม้เอก

สระยังอาจจำแนกตามเสียงหนักเบาได้เป็น ๒ พวก คือ

สระเสียงหนัก เรียกว่า ครุ ได้แก่สระพวกที่เป็นเสียงยาว และสระเสียงสั้นมีตัวสะกด

สระเสียงเบา เรียกว่า ลหุ ได้แก่ สระพวกที่เป็นเสียงสั้นไม่มีตัวสะกด

การแบ่งสระตามเสียงหนักเบา นี้ในหนังสือสยามไวยากรณ์ได้ให้เหตุผลว่าเพื่อประโยชน์นำไปใช้ในการแต่งฉันทตามวิธีของบาลีสันสกฤต

พยัญชนะ

กรมศึกษาธิการกล่าวถึงความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับพยัญชนะ ดังนี้

สาเหตุที่ไทยมีจำนวนพยัญชนะมากกว่าภาษาบาลีสันสกฤต

ภาษาไทยมีพยัญชนะมากกว่าภาษาบาลีสันสกฤต ๑๐ ตัว คือ ข ฃ ฅ ฌ ฎ ฝ ฟ อ ฮ อาจเนื่องจากเหตุผลต่อไปนี้

อาจมีผู้เห็นว่า ข คล้าย บ ถ้า “ลากข้าง” จะเหมือน ท จึงแผลงหยักหัวเป็น ฃ เพิ่มอีก ๑ ตัว ข ฃ ๒ ตัวนี้ใช้ตัวใดก็ได้

ตัว ฅ นำจะเพิ่มขึ้นด้วยความเห็นว่า อาจจะมีนักปราชญ์คนใดคนหนึ่งเห็นว่าสำเนียง ค อย่างบาลีไม่มีในภาษาไทย จึงคิดตั้ง ค เพื่ออ่านแทนเสียง ค บาลี หรือในทำนองกลับกันอาจตั้ง ค แทนเสียง ค ปรกติและเพื่อออกเสียง ค เป็นสำเนียงตามบาลี แต่ไม่สำเร็จเพราะออกเสียงเหมือนกันจนปัจจุบันเลิกใช้ ค

ตัว ฌ ตั้งขึ้นสำหรับเสียงภาษาไทยแท้ เพื่อใช้แทนเสียง ส ที่เป็นเสียงสามัญ ฌ มีใช้มากในภาษาไทย เช่น ชุง เซ ถ้าเขียน สูง เส จะเป็นเสียงสูง

ตัว ฎ ตั้งขึ้นแทนสำเนียง ท เพราะตัว ท ท ซึ่งอ่านเป็นสำเนียง ค ในภาษาบาลีสันสกฤตเราอ่านเป็นสำเนียง ท จึงเพิ่ม ฎ แทน ท และเพิ่มตัว ค แทนเสียงตัว ท

ตัว ฝ ตั้งขึ้นแทนเสียง พ เพราะตัว พ ในบาลีสันสกฤตอ่านออกเสียง บ ไทยจึงตั้งตัว ฝ ขึ้นใช้แทนเสียง พ เช่น เขียน Pali ไทย อ่านว่า บาลี ตามเสียงคำในภาษาบาลี

ตัว ฟ เพิ่มขึ้นในภาษาไทยเพราะมีใช้มาก เช่น ฝน ฟ้า แต่เสียงนี้ไม่มี ในภาษาบาลีและสันสกฤต

ตัว ฮ ตั้งขึ้นเป็นเสียงคู่กับ ห เพราะไทยอ่าน ห เป็นเสียงสูง

ตัว อ กับ นฤคหิต ในอักษรบาลีและสันสกฤต เสียง อ อยู่ในสระ แต่ในภาษาไทย อ จัดอยู่ในพยัญชนะ และเอา นฤคหิต ไปไว้ในสระ

การจัดพยัญชนะไทย

กรมศึกษาธิการได้แบ่งพยัญชนะไทยเป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. การแบ่งพยัญชนะไทยตามคำที่มีใช้ในภาษาเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑.๑ กลุ่มพยัญชนะ ก ข เล็ก มี ๓๖ ตัว กรมศึกษาธิการให้เหตุผลว่าแบ่งตามเสียงที่มีใช้ในคำพูดภาษาไทย ได้แก่

ก ข ฃ ค ฅ ฉ ง   จ ฉ ช ซ ฌ ญ
 ด ต ถ ท ธ น   บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม
 ย ร ล ว ส ห พ อ ฮ

๑.๒ กลุ่มพยัญชนะ กอ ข้อใหญ่ ๔๔ ตัว โดยเพิ่ม ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ศ ษ ที่ใช้เขียนคำ
 ที่มาจากบาลีสันสกฤต

การแบ่งพยัญชนะไทยออกเป็น ๒ ชุดดังกล่าวใช้เป็นข้อพิจารณาได้ว่าแต่เดิมนิยมใช้คำที่เป็นสำเนียงที่มีใช้ในภาษาไทย คือพยัญชนะกลุ่ม กข เล็ก ต่อมาอาจมีคำที่ต้องใช้อักษรพยัญชนะที่ใช้แทนเสียงภาษาบาลี สันสกฤตมากขึ้นจึงเกิดพยัญชนะกลุ่ม กอ ข้อใหญ่

๒. การแบ่งพยัญชนะไทยตามที่ใช้

พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามที่ใช้ออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

๒.๑ พยัญชนะที่ใช้ทั้งในภาษาไทย บาลี สันสกฤต มี ๒๒ ตัว คือ

ก ข ค ง จ ฉ ช ต ถ ท น ป ผ พ ม ย ร ล ว ส ห อ

๒.๒ พยัญชนะที่ใช้เขียนคำบาลี สันสกฤต ภาษาไทยบางคำ มี ๑๐ ตัว คือ

ฌ ฒ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ธ ภ

ย ก เว้น ฆา เฌียน ฌ้อง ระฆัง ญ้า ใหญ่ ผู้หญิง พญา ณ เชน ธง ธ เสภา แผลง ภู
 ภูเขา อำเภอ สะใภ้ สำเภา ภายใน เส้า คีค เสริก สอก ฎีกา ซาฎก ดารา อาตุร บรม บวร ซึ่งเป็นคำ
 ไทย

๒.๓ พยัญชนะสำหรับเขียนเฉพาะคำภาษาไทย มี ๖ ตัว คือ ฃ ค ฅ ฝ ฟ ฮ

๓. การแบ่งพยัญชนะไทยตามลักษณะที่กำหนดประสมอักษร

พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามลักษณะที่กำหนดประสมอักษรต่างกันเป็น ๓ พวก ได้แก่

๓.๑ พยัญชนะสามัญ ใช้ประสมสระและตัวสะกดที่ออกเสียงตามตัวหนังสือ มี ๓๕
 ตัว คือ

ก ข ฃ ค ฅ ฉ ง   จ ฉ ช ซ ฌ ญ   ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
 ด ต ถ ท ธ น   บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม   ศ ษ ส พ

ยกเว้นตัว ฃ อ่านได้เป็น ๒ เสียง คือ เสียง ค เช่น บัณเฑาะก์ มณฑป และออก
 เสียง ท เช่น ไพฑูรย์ มณฑล เป็นต้น

๓.๒ พยัญชนะเกิน มี ๒ ตัว คือ ฃ ค ไม่มีที่ใช้อาจตัดทิ้งได้

๓.๓ พยัญชนะวิเศษ มี ๗ ตัว คือ ย ร ล ว ห อ ฮ เพราะใช้เป็นได้ทั้งสระและ
 พยัญชนะ เช่น อัวะ อัว เอียะ เอีย ทั้ง ๔ นี้ ตัว ย ว เป็นพยัญชนะวิเศษ เรียกว่า อักษรกึ่งสระ

ตัว ร ล ว ควบกับพยัญชนะอื่นบางตัว เสียงอ่านกล้ำกันสนิทได้ เช่น กรีดกราย กลัว ไกล แกว่งไกว เป็นต้น และเรียกว่า **อักษรประโยค** ตรงกันกับในมูลบทบรรพกิจ

ตัว ห ใช้เป็นตัวอักษรสำหรับนำเสียงอักษรต่ำให้สูงขึ้น โดยไม่ปรากฏเสียง ห เช่น หมู หมี่ และคำใดๆซึ่งเป็นคำอาศัยสระยาว ถ้ามีอักษร ห อยู่ต้องมีสำเนียงเป็นเอก เช่น ขุนโลห เมามโห เป็นต้น จึงจัดเป็นพยัญชนะพิเศษหนึ่งเรียกว่า **อักษรกึ่งวรรณยุกต์**

ตัว อ นำอักษรต่ำให้เป็นอักษรกลาง ผันอย่างอักษรกลาง แต่ไม่ปรากฏสำเนียง อ คล้ายกับตัว ห นำได้แก่ อยู่ อยาก อ่า อย่าง เป็น**อักษรกึ่งวรรณยุกต์**

ตัว ห ส แปลกจากพยัญชนะอื่นที่เป็นตัวสะกดไม่ได้ จึงเป็น**พยัญชนะพิเศษ**

๔. การแบ่งพยัญชนะไทยตามเสียง

พยัญชนะไทยแบ่งตามเสียงได้เป็น ๓ พวก เรียกว่า ไตรยางศ์ ได้แก่

๔.๑ อักษรเสียงสูง มี ๑๑ ตัว คือ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ษ ส ห

๔.๒ อักษรเสียงกลาง มี ๘ ตัว คือ ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ

๔.๓ อักษรเสียงต่ำ มี ๒๔ ตัว คือ ค ฅ ฆ ง ช ฌ ญ ฑ ฒ ท ฐ น พ ฟ ภ ม ย ร ล

ว ฮ อ

๕. พยัญชนะไทยแบ่งตามวิธีที่เรียบเรียง

พยัญชนะไทยแบ่งตามวิธีที่เรียบเรียงกัน แยกไว้เป็น ๖ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ตอน กอ ก ฃ ฅ ค ฅ ม ง   ตอนที่ ๒ ตอน จอ จ ฉ ช ฌ ญ

ตอนที่ ๓ ตอน ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ   ตอนที่ ๔ ตอน ค ค ต ถ ท ฐ น

ตอนที่ ๕ ตอน บ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม   ตอนที่ ๖ ตอน ย ย ร ล ว ศ ษ ส ห พ อ ฮ

การแบ่งอักษรแทนเสียงตามวิธีเรียบเรียงเป็น ๖ ตอน นี้ ตรงกับการแบ่งวรรณยุกต์ที่ใช้ในการประสมอักษรบาลีและฐานที่เกิดเสียงพยัญชนะแต่ละวรรณยุกต์ จึงใช้เป็นหลักสังเกตตัวสะกด การันต์คำบาลีในภาษาไทยได้

การแบ่งพยัญชนะออกเป็นลักษณะต่างๆ ในหนังสือสยามไวยากรณ์ของกรมศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้นนี้นับว่าเป็นการศึกษาความเป็นมาของอักษรไทยและได้เห็นพัฒนาการหลักอักษรวิธีไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบัญญัติศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะทางหลักอักษรวิธีเพื่อใช้ในการอธิบาย

วรรณยุกต์

กรมศึกษาธิการให้คำนิยามคำว่า วรรณยุกต์ ไว้ดังนี้ “เพนตัวอักษรสำหรับเขียนแทนเสียงที่จัดว่าเป็นทำนองดนตรี มี ๖ อย่าง คือ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา ไม้ไต่คู้ ไม้ทัณฑฆาฏ สำหรับเขียนไว้บนหลังสระแลพยัญชนะที่ประสงค์จะให้อ่านเป็นเสียงสูงต่ำตามลำดับในคำพูด” (สยามไวยากรณ์, หน้า ๑๑)

นอกจากนี้กรรมศึกษาธิการยังแบ่งวรรณยุกต์ทั้ง ๖ รูปออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ
 วรรณยุกต์แท้ ได้แก่ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวาเพราะทำให้เสียงคำพูดสูงขึ้นหรือต่ำลงได้
 วรรณยุกต์ไม่แท้ ได้แก่ ไม้ไต่คู้ ไม้ทัณฑฆาต เพราะไม่ได้กำหนดเสียงสูงต่ำ แต่ใช้กำหนด
 เสียงอ่าน คือ ไม้ไต่คู้ใช้กำหนดให้เสียงสั้นเข้า เช่น กำหนดให้เสียง ก้อ เปน เยน สั้นเข้าเป็น
 กิ เป็น เย็น

วรรณยุกต์ในภาษาไทยเกี่ยวข้องกับไตรยางศ์หรืออักษร ๓ หมู่ เพราะ อักษรแต่ละหมู่ถึง
 ไม่ได้ผันด้วยวรรณยุกต์ก็อ่านเป็นเสียงสูงต่ำต่าง ๆ กัน ๓ ระดับ คือ อักษรสูง มีเสียงสูงจึงไม่ต้องใช้
 วรรณยุกต์จัตวา อักษรกลางและอักษรต่ำเป็นเสียงกลางไม่มีรูปวรรณยุกต์

นอกจากนี้การผันอักษรยังเกี่ยวข้องกับคำเป็นคำตาย กล่าวคือ อักษรสูงที่เป็นอักษรตายผัน
 ได้ ๓ เสียง อักษรสูงที่เป็นอักษรเป็นผันได้ ๔ เสียง อักษรกลางที่เป็นอักษรตายผันได้ ๔ เสียง
 อักษรกลางที่เป็นอักษรเป็นผันได้ ๕ เสียง ส่วนอักษรต่ำที่เป็นอักษรเป็นและอักษรตายผันได้ ๓
 เสียง คือ

อักษรสูง	อักษรเป็น	ขัน	ขั้น	ขั๊น	-	-
	อักษรตาย	-	ขัด	ขั๊ด	-	-
อักษรกลาง	อักษรเป็น	ป็น	ปั้น	ปั๊น	ปึ้น	ปึ้น
	อักษรตาย	-	ปัด	ปั๊ด	ปึ๊ด	ปึ๊ด
อักษรต่ำ	อักษรเป็น	มัน	-	มัน	มัน	-
	อักษรตาย	-	หมัด	-	มัด	มัด

อักษรต่ำในสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ อักษรต่ำร่วม
 และอักษรต่ำไม่ร่วม

อักษรต่ำร่วม คือ อักษรต่ำที่มีสำเนียงร่วมกับอักษรสูง มี ๑๔ ตัว ดังนี้

อักษรสูง	อักษรต่ำร่วม
ข ข	ค ก ฅ
ฅ	ช ฉ
ฐ ถ	ฑ ฒ ท ฑ
ผ	พ ภ
ฝ	ฟ
ศ ษ ส	ซ
ห	ฮ

อักษรต่ำไม่รวม คือ อักษรต่ำที่สำเนียงไม่รวมกับอักษรสูงมี ๑๐ ตัว คือ ง ญ ฌ น ม ย ร ล ว จากหลักอักษรวิธีไทยในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการดังกล่าวพบว่าเป็นหนังสือหลักภาษาไทยเล่มแรกที่อธิบายหลักต่างๆของอักษรวิธีไทยโดยใช้ศัพท์เฉพาะหลายคำทำให้เห็นพัฒนาการของการใช้ศัพท์อธิบายมากขึ้น

ชื่อหนังสือ หนังสือสยามไวยากรณ์ภาคอักษรวิธีฉบับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์

ผู้แต่ง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์

เวลาแต่ง พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒)

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบาย มีสรูปท้ายบท

ความสำคัญ

ใช้เป็นตำราความรู้ภาษาไทยสำหรับประโยค ๒ หรือนักเรียนชั้นสูงถึงมัธยม ลักษณะการแต่งเป็นหนังสือเรียนการเขียนอ่าน แบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ภาค ๑ เกี่ยวกับลักษณะตัวอักษร และภาค ๒ เกี่ยวกับลักษณะประสมอักษร รวมเรียกว่าอักษรวิธี

หนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์กล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีหัวข้อต่างๆดังนี้

ภาค ๑ ลักษณะตัวอักษร

ค่านิยมอักษรวิธี

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (สยามไวยากรณ์, ๒๔๔๖, หน้า ๑) ให้คำจำกัดความคำว่า **อักษร** ว่า แผลงมาจากศัพท์ “อักษระ” ในภาษาบาลี แปลว่า รอยขีด คือเป็นรูปเครื่องหมายซึ่งใช้เขียนแทนเสียงต่างๆ ที่เราพูดจากัน แบ่งเป็น ๓ หมวด

หมวด ๑ เป็นตัวอักษรแทนเสียงแท้ เรียกว่า “สระ” เช่น เสียง ออ

หมวด ๒ เป็นตัวอักษรแทนเสียงแปร เรียกว่า “พยัญชนะ” เช่น ก จ ฌ

หมวด ๓ เป็นตัวอักษรแทนเสียงดนตรี เรียกว่า “วรรณยุกต์” เช่น กอ ก่อ ก้อ กื้อ กั่ว

สระ

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์แบ่งสระ ๓๒ สระออกเป็น ๓ แถว แถวหน้าเป็นสระเสียงสั้นหรือรัสสระสระมีเสียงเบาเรียกว่า ลหุ แถวกลางเรียกว่าสระเสียงยาวหรือที่มะสระ มีเสียงหนัก แถวหลังมีเสียงเบาและมีตัวสะกด เรียกว่า ครุ ดังนี้

สระเสียงสั้นหรือรัสสระ/ลหุ	สระเสียงยาวหรือทิมสระ/ครุ
อะ	อา
อิ	อี
ึ	ือ
อุ	อุ
เอะ	เอ
แอะ	แเอ
โอะ	โ
เอะ	ออ
เออะ	เออ
เอ็อะ	เอ็ย
เอืออะ	เอือ
อัวะ	อัว
ฤ	ฤ
ฦ	ฦ
	อำ
	ไอ
	ไอ
	เอา

รูปเครื่องหมายต่างๆที่ใช้เขียนเป็นสระ

รูปเครื่องหมายต่างๆที่ใช้เขียนเป็นสระมี ๒๑ รูป เรียกชื่อต่างๆเหมือนการแบ่งสระในหนังสือสยามไวยากรณ์ของกรมศึกษาธิการคือมี ๑๘ รูป ที่แตกต่างกัน ๓ รูปคือในหนังสือสยามไวยากรณ์ของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เพิ่มรูปอีก ๓ รูป ได้แก่

ไม้ไตคู่ สำหรับทำให้เสียงสั้น เขียนแทนวิัญชนิในที่ที่มีตัวสะกดและไม่มีรูปวรรณยุกต์ข้างบน เช่น เหะ+ น = เห็น แต่ถ้ามีรูปวรรณยุกต์ไม่ต้องใช้ เช่น เหะ+น+ ” = เห็น และใช้แทนสระเออะ ในคำว่า ก็ นอกจากนี้ได้รวม ตัว อ ว ย เป็นเครื่องหมายสระด้วยจึงมี ๒๑ รูป

พยัญชนะ

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้จำแนกพยัญชนะทั้ง ๔๔ ตัว วิธีต่างๆ ๔ วิธี ได้แก่

๑. การแบ่งพยัญชนะตามเสียงที่อ่านในภาษาไทย ได้ ๒๑ เสียง คือ

ก / ข ฃ ค ฅ ฌ / ง / จ / ฉ จ ฉ / ญ ฎ / ฏ ฑ / ฐ ฑ ฒ ท ษ / ฒ น / บ / ป / ผ พ ภ / ฝ ฟ / ม / ร / ล พ / ว / ซ ศ ษ ส / ห อ / ฮ

๒. การแบ่งพยัญชนะไทยตามการนำมาใช้

พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามการนำมาใช้ออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

๒.๑ พยัญชนะที่ใช้ทั้งในภาษาไทย บาลี สันสกฤต มี ๒๑ ตัว คือ

ก ข ค ง จ ฉ ช ฌ ต ถ ท น ป ผ พ ม ย ร ล ว ส ห ในหนังสือสยามไวยากรณ์เล่มนี้เรียกว่า พยัญชนะกลาง

๒.๒ พยัญชนะที่ใช้ในภาษาไทย

พยัญชนะที่ใช้ในภาษาไทย มี ๖ ตัว คือ ช ค บ ผ ฟ ฮ

๒.๓ พยัญชนะที่ใช้ในภาษาบาลี - (ไทย)

พยัญชนะที่ใช้ในภาษาบาลี มี ๑๑ ตัว คือ ฆ ฌ ญ ฎ ฐ ฑ ฒ ฌ ฐ ภ พ

๒.๔ พยัญชนะที่ใช้ในภาษาสันสกฤต

พยัญชนะที่ใช้ในภาษาสันสกฤต มี ๒ ตัว คือ ศ ย

๓. พยัญชนะเกิน ได้แก่ ๗ ค ฎ อ

๔. พยัญชนะจัดจำแนกตามพื้นเสียงวรรณยุกต์ เป็น ๓ พวก เรียกว่า ไตรยางศ์

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์แบ่งพยัญชนะออกเป็น ๓ หมู่ เรียกว่า ไตรยางศ์ เช่นเดียวกับในหนังสือสยามไวยากรณ์ของกรมศึกษาธิการ แต่มีวิธีแบ่งย่อยต่างกันและเรียกชื่อต่างกันคือแบ่งเป็นอักษรสามารท หมายถึงพยัญชนะที่สามารถผันแปรไปตามเสียงดนตรีได้ทั้ง ๕ เสียง ได้แก่อักษรกลาง ๕ ตัว และอักษรไม่สามารถ หมายถึงพยัญชนะที่ไม่สามารถผันแปรไปตามเสียงดนตรีได้ทั้ง ๕ เสียง ได้แก่อักษรสูง ๑๑ ตัว และอักษรต่ำ ๒๔ ตัว

หนึ่งในกลุ่มอักษรต่ำ ๒๔ ตัวยังแบ่งเป็นอักษรคู่และอักษรเปลี่ยว (ซึ่งตรงกับอักษรเดี่ยวในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร) ดังนี้

อักษรสามารท ได้แก่ อักษรกลาง ๕ ตัว ได้แก่ ก จ ฎ ฐ ต บ ป อ

อักษรไม่สามารถ ได้แก่ อักษรสูง ๑๑ ตัว ได้แก่ ข ฌ ญ ฎ ฐ ผ ฝ ศ ย ส ห และอักษรต่ำ ๒๔ ตัว อักษรต่ำ ๒๔ ตัว แบ่งเป็น อักษรคู่ ๑๔ ตัว และอักษรเปลี่ยว ๑๐ ตัว ดังนี้

อักษรคู่ ค ฌ ม / ข ฌ ช ฌ / ฌ ช / ศ ย ส ฑ ฒ ท ฐ / ฎ ฏ พ ภ / ผ ฝ ฮ / ห

อักษรเปลี่ยว ง / หง ญ ย / หญ หย ฌ น / หฌ หน ม / หม ร / หร ล พ / หล ว / หว

วรรณยุกต์

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ให้คำนิยามคำว่า วรรณยุกต์ ว่าเป็นเสียงดนตรี มีเป็นระเบียบสูง ต่ำ อยู่ ๕ เสียง ได้แก่ เสียงสามัญ เสียงเอกหรือเสียงที่ ๑ เสียงโทหรือเสียงที่ ๒ เสียงตรีหรือเสียงที่ ๓

เสียงจัตวาหรือเสียงที่ ๔ เครื่องหมายหรือรูปอักษรบอกรวรรณยุกต์ มี ๔ อย่าง คือ 'ไม้เอก' 'ไม้โท'
๙๙ ไม้ตรี + ไม้จัตวา

การแบ่งอักษรไทยเป็นอักษรสามารถ อักษรไม่สามารถ อักษรคู่ และอักษรเปลี่ยวทำให้ผัน
วรรณยุกต์ได้ครบ ๕ เสียง ดังนี้

อักษรสามารถ	กอ	ก่อ	ก้อ	กั่ว	กั่ว
อักษรคู่	คอ	ข่อ	ค้อ/ข้อ	คั่ว	ขั่ว

อักษรไม่สามารถ

อักษรเปลี่ยว กอ หงอ ก่อ/หง่อ ก้อ หงอ

นอกจากนี้การผันวรรณยุกต์ยังเกี่ยวข้องกับความรู้เรื่องคำเป็น คำตาย สระเสียงสั้น
สระเสียงยาว ด้วย

ภาค ๒ ลักษณะประสมอักษร

ในเรื่องของลักษณะประสมอักษรนั้นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้เริ่มใช้ศัพท์ใหม่อธิบายและ
ให้คำจำกัดความหลายตอน ดังนี้

การริเริ่มอธิบายการประสมอักษรว่าอักษรทั้งหลายเมื่อจะใช้เขียนแทนเสียงพูดให้
กว้างขวางขึ้นไปจึงต้องประสมกันต่างๆ วิธีที่จะประสมอักษรมี ๓ ชั้น คือประสมสามส่วน เช่น กา
ประกอบด้วย พยัญชนะ ก สระ อา วรรณยุกต์ สามัญ **ประสมสี่ส่วน** เช่น กัก ประกอบด้วย
พยัญชนะ ก สระ อะ พยัญชนะ ก เป็นตัวสะกด และวรรณยุกต์ เอก ถ้าเป็น**ประสมสี่ส่วนพิเศษ**
จะเป็นตัวกรันต์แทนตัวสะกด เช่น สิห์ **ประสมห้าส่วน** คือ ประสมสี่ส่วน และเพิ่มพยัญชนะสะกด
เช่น การณ์ เป็นต้น

จากการวิจัยคำอธิบายหลักภาษาไทยจากแบบเรียนเล่มต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าพระยาวิสุทธ-
สุริยศักดิ์เป็นผู้ริเริ่มวิเคราะห์เรื่องพยางค์และนิยามคำว่าพยางค์ว่า “ส่วนในคำและเสียงที่กล่าว
ออกมาทีหนึ่งๆนั้น ถ้ามีความหมายอยู่ในนั้นสำเร็จบริบูรณ์ก็เรียกว่าเป็นคำพยางค์เดียว ถ้าคำใดต้อง
ออกเสียงมากหนเท่าใดก็มากพยางค์เท่านั้น เช่น วิ-เศษ เป็นคำ ๒ พยางค์ พระ-ศรี-รั-ต-น-ศา-ส-ดา-
ราม เป็นคำ ๘ พยางค์ เป็นต้น อักษรทั้งหลายที่ประสมเป็นพยางค์หนึ่งต้องประกอบด้วยสระ
พยัญชนะ และวรรณยุกต์อย่างน้อยที่สุดอย่างละตัวจึงจะเป็นพยางค์หนึ่งได้”

นอกจากนี้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ผู้แต่งหนังสือสยามไวยากรณ์เล่มนี้ยังได้เริ่มใช้คำว่า **คำมูล**
คำสมาส ว่าคำสมาสเกิดจากคำมูลหลายๆคำที่ผูกเนื่องกันและมักอยู่ในจำพวกคำนาม หนังสือ
สยามไวยากรณ์เล่มนี้ยังได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการประสมอักษรที่มีตัวสะกดว่าตัวสะกดมีผลต่อ

รูปสระในด้านรูปสระคงที่และรูปสระที่เปลี่ยนแปลง ด้วย เช่น คำว่า กั้น สระ อะ แปลงรูปวิัญชนี เป็น หันอากาศ คือ กะ+น =กั้น ส่วน พูน แม้ว่า มี น สะกด แต่สระอู ก็เป็นรูปสระคงที่

อักษรควบ

อักษรควบในหนังสือสยามไวยากรณ์เล่มนี้ให้คำนิยามตรงกันกับคำนิยามในอักษรประโยคของพระยาศรีสุนทรโวหาร ว่า คือพยัญชนะหลายๆตัวร่วมอยู่ในสระเดียวกัน และได้เพิ่มเติมว่า พยัญชนะควบมิได้ทั้งส่วนที่เป็นพยัญชนะต้น เช่นคำว่า พระ และส่วนที่เป็นพยัญชนะสะกด เช่นคำว่า จันทร (พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์, หน้า ๔๖)

อักษรนำ

อักษรนำในหนังสือสยามไวยากรณ์เล่มนี้ให้คำนิยามตรงกันกับคำนิยามในวาหนิตินิกรของพระยาศรีสุนทรโวหาร ว่า คือพยัญชนะต้นที่นำเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะตัวที่สองซึ่งมักเป็นอักษรเปลี่ยว และอ่านเป็นสองพยางค์ เช่น อร่อย อ่านว่า อะ-หรือย พยัญชนะ อ เป็นอักษรนำที่นำเสียง ร่อย ให้ออกเสียง ร่อย เป็นต้น

จากรายละเอียดหัวข้อต่างๆเกี่ยวกับอักษรวิธีในหนังสือแบบเรียนเร็ว หนังสือสยามไวยากรณ์ทั้งสองฉบับ ย่อมบ่งชี้ชัดเจนถึงพัฒนาการด้านการอธิบายรายละเอียด และการบัญญัติศัพท์ใหม่ๆเกี่ยวกับหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีขึ้นใช้หลายคำ

ชื่อหนังสือ	หนังสือสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๒ วจิวิภาค
ผู้แต่ง	กรมศึกษาธิการ
เวลาแต่ง	พ.ศ. ๒๔๔๔ (รัตนโกสินทรศก ๑๒๐) ตามหน้าปกพิมพ์ครั้งที่ ๑
ลักษณะที่แต่ง	ความเรียงอธิบาย มีสรุปท้ายบท
ความสำคัญ	หนังสือสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๒ วจิวิภาค เป็นตำราเรียนลักษณะถ้อยคำภาษาไทย สำหรับนักเรียนประโยค ๒ ชั้น๓

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงริเริ่มการศึกษาภาษาไทยด้านวจิวิภาคเบื้องต้นในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ กรมศึกษาธิการได้แต่งหนังสือสยามไวยากรณ์ ว่าด้วยวจิวิภาคสำหรับนักเรียนชั้นสูงขึ้น เรียบเรียงเป็น ๔ ตอน ตอนที่๑ว่าด้วยถ้อยคำ ตอนที่๒ว่าด้วยลักษณะถ้อยคำ ตอนที่๓ จำแนกลักษณะถ้อยคำ ตอนที่ ๔ บอกกระบวนใช้ถ้อยคำ สรุปได้ดังนี้

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยถ้อยคำ

ตอนที่ ๑ ให้ความรู้เกี่ยวกับพยางค์ คำ คำมูล คำสมาส วลี ประโยค

คํานิยามคำว่า คำ

กรมศึกษาธิการให้คำจำกัดความคำว่า คำ ว่า “คืออักษรประสมกัน ให้อ่านได้ใจความ ดังตัวน ประสมกับสระ อา อ่านว่า นา เช่นนี้เป็นคำ๑ เพราะอ่านาที่ได้ใจความว่า คำ นา นั้นเป็นชื่อของแผ่นดินที่ปลูกข้าว ก็ถ้าแม่น้ำเอาตัว ข มานำคำ นา เข้าเป็น ขนา ดังนี้ ขนา ก็กลายเป็นไม่ใช่คำไป ด้วยไม่ได้ใจความว่าอะไร เพราะเหตุดังนี้ให้พึงเข้าใจว่าตัวอักษรซึ่งประสมกันนั้นต่ออ่านได้ความจึงจะนับว่าเป็นคำ” (หน้า ๑-๒) จะเห็นว่า คํานิยามดังกล่าวตรงกันกับปัจจุบันที่นิยามว่า คำคือหน่วยที่เล็กที่สุดที่มีความหมาย

คํานิยามคำว่า คำมูล คำสมาส

กรมศึกษาธิการแบ่งคำออกเป็น ๒ ประเภทคือ คำมูล คำสมาส คำมูลคือ “คำมีใจความเฉพาะตัว ดังคำว่า นา ย่อมมีใจความเฉพาะตัวว่า เป็นประเทศที่ปลูกข้าว แลคำว่า นาวา เป็นชื่อเรือแลคำว่า นาฬิกา เป็นชื่อของสิ่งซึ่งสำหรับดูเวลา นั้น เป็นต้น” ส่วนคำสมาสเป็นคำซึ่งคำมูล ๒ คำบ้าง ๓ คำบ้างมารวมกันเข้าเป็นคำ๑ เช่น แม่น้ำ มีดพับ พอตา นาสวน ยานนาวา คลองขุดใหม่ นาฬิกาพก (หน้า๑)

คํานิยามคำว่า วลี ประโยค

วลี หมายถึง คำที่เรียบเรียงกล่าวแต่เป็นความกลาง ไม่ปรากฏว่าผู้ใดทำ ไม่ลงความชัดว่าเพียงใด เช่น หนาวลมจะห่มผ้า หนาวน้ำฟ้าจะผิงไฟ วรรคแต่ละวรรคเรียกว่า วลี เพราะไม่ได้ความชัดเจนว่า ใครหนาว ใครผิงไฟ เป็นต้น ส่วนประโยค คือ คำเรียบเรียงกัน ได้ความว่า ใครทำอะไร เช่น กล่าวว่ ม้ากินหญ้า ท่านไปไหนมา ฉันทหนาวลมจะห่มผ้า เป็นต้น (หน้า ๔)

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยลักษณะถ้อยคำ

ตอนที่ ๒ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกคำเป็น ๘ จำพวก ได้แก่ นาม สรรพนาม คุณศัพท์ กริยา กริยาวิเศษณ์ บุรพบท สันธาน อุทาน การแบ่งย่อยของคำแต่ละชนิด และแบบฝึกหัดกระจายคำทั้ง ๘ จำพวกที่อยู่ในประโยค ดังนี้

๑. นาม คือคำบรรดาที่ใช้เป็นชื่อของสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น คน ช้าง เรือ

๒. สรรพนาม คือที่มีลักษณะสำหรับแทนนามทั่วไป หรือแทนชื่อเมื่อกล่าวถึงตัวเรา สำหรับใช้แทนผู้ที่เรารู้ด้วย หรือใช้แทนสิ่งที่เรากล่าวถึง เช่น ข้า ท่าน เขา มัน

๓. คุณศัพท์ คือคำสำหรับประกอบนามให้รู้ลักษณะ ชนิด จำนวน กำหนดที่ต่างกัน เช่น

ช้างเผือก คำว่า เผือก เป็นคำคุณศัพท์ประกอบนาม ช้าง บอกชนิด

ช้างอ้วน คำว่า อ้วน เป็นคำคุณศัพท์ประกอบนาม ช้าง บอกลักษณะ

ข้างสิบตัว คำว่า สิบ เป็นคำคุณศัพท์ประกอบนาม ช้าง บอกจำนวน

ข้างตัวนั้น คำว่า นั้น เป็นคำคุณศัพท์ประกอบนาม ช้าง บอกกำหนด

๔. **กริยา** คือคำสำหรับบอกกริยา อาการของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือคำสำหรับบอกว่านามทำอย่างไร เช่น กิน นอน วิ่ง พุด เป็นต้น

๕. **กริยาวิเศษณ์** คือคำสำหรับประกอบกริยาเพื่อให้รู้ว่ากริยาต่างกันอย่างไร เช่น

ม้าวิ่งเร็ว คำว่า เร็ว เป็นคำกริยาวิเศษณ์ประกอบคำกริยาวิ่ง ให้รู้ว่าวิ่งไม่ช้า

คนกินจุ คำว่า จุ เป็นคำกริยาวิเศษณ์ประกอบคำกริยา กิน ให้รู้ว่ากินมาก

๖. **บุรพบท** คือคำชนิดหนึ่งสำหรับใช้เชื่อมคำอื่นเพื่อประโยชน์จะให้รู้ว่าคำใดต่อคำใด เกี่ยวข้องกันอย่างไร ได้แก่คำ แก่ แต่ ต่อ เหนือ ได้ ไกล ตัวอย่าง

นกบินจากต้นไม้เฉียดรั้วข้ามเรือนไปในป่า

คำว่า จาก เฉียด ข้าม ใน เป็นคำบุรพบท

๗. **สันธาน** คือคำชนิดหนึ่งสำหรับใช้ต่อความสองอย่างสามอย่างให้เป็นเรื่องเดียวกัน ได้แก่

คำว่า แต่ เพราะ จึง ก็ แล ถ้า ถึง กระนั้น เป็นต้น ตัวอย่าง

น้ำขึ้นแต่ลมลง

ราคาเข้าแพงเพราะปีนี้ฝนแล้ง

เด็กเกียจคร้านจึงไม่รู้หนังสือ

เขาไม่มาเราก็ไม่ไป

เจ้าจะไปฤาไม่ไป

ม้าตัวนั้น โกงแท่งถึงกระนั้นเขายังขี่ได้

๘. **อุทาน** เป็นคำบอกเสียงที่เปล่งออกด้วยความยินดีบ้าง ยินดีบ้าง ความสะดุ้งตกใจบ้าง เป็นเสียงที่ไม่เป็นภาษาบ้าง เช่น โอ๊ย เป็นคำบุคลลร้องเวลาเจ็บ ฮาเป็นเสียงบุคลลหัวเราะชอบใจ เอ๊ะ บุคลลร้องเมื่อสะดุ้ง แลคำที่ไม่เป็นภาษาแลเป็นเสียงสัตว์ เช่น เหง่ง เหง่าง ปึง แปร้ แปร้น เอ็ง อู๊ด เป็นต้น

ตอนที่ ๓ จำแนกลักษณะถ้อยคำ

คือการจำแนกคำชนิดต่างๆ ออกเป็นลักษณะย่อยๆ คำจำกัดความแต่ละชนิดในงานวิจัยนี้ใช้ตามที่ปรากฏในหนังสือสยามไวยากรณ์ ดังนี้

๑. **นาม** แบ่งย่อยเป็น ๖ อย่าง ดังนี้

สามานยนาม เช่น ช้าง ม้า คน เรือ บ้าน เป็นต้น

วิสามานยนาม เช่น พลายศักดิ์ ตาสี ขายมา บ้านหม้อ เพชรบุรี นนทบุรี
 คุณนาม คือคำคุณศัพท์เอามาใช้เป็นนาม เช่น ความดี ความชั่ว ความรัก
 กริยานาม เป็นคำนามที่เกิดจากคำกริยา เช่น การกิน การวิ่ง การขับร้อง
 สมุหนาม คือนามสำหรับประกอบนามเพื่อให้รู้ว่ำนามเหล่านั้นมาก เช่น กองอิฐ มวยหมู่
 พระสงฆ์ เป็นต้น

สมาสนาม คือชื่ออันรวมหลายชื่อเข้าเป็นชื่อเดียวกัน เช่น พ่อตา เต่าไฟ เรือเหนือ เป็น
 ต้น

๒. สรรพนาม จำแนกย่อยออกเป็น ๗ อย่าง คือ

บุรุษสรรพนาม ได้แก่ คำที่ใช้แทนชื่อเฉพาะตัว เช่น ข้า ฉันทู ท่าน เธอ มึง เขา มัน
 เป็นต้น

ประพันธสรรพนาม คือคำที่ใช้แทนชื่อและมีที่เกี่ยวกับคำอื่น เช่น ที่ ซึ่ง อัน

ปฤจฉาสรรพนาม คือคำพวกหนึ่งสำหรับใช้แทนออกชื่อเมื่อเป็นคำถาม ได้แก่ ใคร
 อะไร ไหน

อันโณยยสรรพนาม คือ คำสำหรับแทนออกชื่อเมื่อแสดงอาการหลายฝ่ายกระทำต่อกัน
 คำสรรพนามชนิดนี้มี คำเดียว คือคำว่า กัน

วิภาคสรรพนาม คือคำที่ใช้แทนชื่อในที่ๆ แทนนามจำแนกนามหลายฝ่ายอันมีอาการ
 เสมอกัน ได้แก่ คำว่า ต่าง

นิยมสรรพนาม คือคำที่ใช้แทนเมื่อประสงค์จะกล่าวชื่อเฉพาะตัว ได้แก่ คำว่า นี้ นั้น
 โน่น เช่น นี้อะไร นั่นลูกใคร โน่นหมวกข้า ส่วนคำว่า นี่ นั้น โน่น ต้องมีคำนามประกอบ เช่น
 ของนี้อะไร เด็กนั้นลูกใคร หมวกโน่นเป็นหมวกของฉัน

อนิยมสรรพนาม คือคำที่ใช้แทนชื่อสิ่งที่ไม่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ คำว่า ไฉ

๓. คุณศัพท์ แบ่งย่อยเป็น ๘ อย่าง คือ

สามานยคุณศัพท์ คือ คำสำหรับแสดงลักษณะของนามทั่วไป เช่น สูง ต่ำ คำ ขาว
 เปรี๊ยะ

วิสามานยคุณศัพท์ คือคำวิสามานยนามที่ใช้ประกอบคำสามานยนาม เช่น ทองอังกฤษ
 เมืองลาว เป็นต้น

สังขยาคุณศัพท์ คือคำสำหรับใช้นับ ใช้แสดงลำดับที่ เช่น หนึ่ง สอง สาม ที่สอง ที่สาม

วิภาคคุณศัพท์ คือคำประกอบนามเพื่อจำแนกนามให้เสมอกัน ได้แก่ คำว่า ต่าง ทุก
 เช่น ต่างคนก็ไปบ้าน อำเภอทำบายชีชาวบ้านทุกคน

นิยามคุณศัพท์ คือคำประกอบนามเมื่อประสงค์จะชี้เฉพาะ ได้แก่ นี้ นั้น โน้น เช่น คนนี้
เช่นนี้ บ้านนั้น ครั้งโน้น

อนิยามคุณศัพท์ คือคำประกอบนามเมื่อไม่ประสงค์จะชี้เฉพาะ ได้แก่ มาก หลาย
บรรดา บาง น้อย อื่น เช่น คนมาก หลายคน บางคน คนอื่น เป็นต้น

กริยาคุณศัพท์ คือคำกริยาที่เอามาใช้เป็นคุณศัพท์ เช่น ตะพานหัน หันเป็นคำกริยา
ประกอบนาม ตะพาน

สมาสคุณศัพท์ คือ คำสมาสที่ใช้ประกอบคำนาม เช่น คนหูหนวก

๔. กริยา แบ่งย่อยเป็น ๔ อย่าง คือ

อกรรมกริยา คือคำกริยาที่ไม่ต้องมีกรรมมารับก็ได้ความ เช่น นอน เดิน หัวเราะ
ตัวอย่าง เสื่อนอน คนเดิน เขาหัวเราะ

สกรรมกริยา คือ คำกริยาที่ต้องมีกรรมมารับจึงจะได้ความสมบูรณ์ เช่น กิน ตี ได้
ตัวอย่าง ม้ากินหญ้า คนตีตะโพน ช้างไล่คน เป็นต้น

วิกตรกริยา คือคำกริยาที่ไม่มีความในตัวเอง ใช้สำหรับเชื่อมนามกับนามหรือคุณศัพท์
ให้เป็นประโยค ได้แก่คำว่า เป็น ตัวอย่าง คนเป็นโรค เขาเป็นแผล ตาเป็นต้อ เป็นต้น

กริยานุเคราะห์ คือคำกริยาที่ใช้ประกอบกริยาอื่นเพื่อแสดงเวลา ลักษณะกระทำ ได้แก่
จะ จัก ได้ คง ต้อง ตัวอย่าง เราจะกินข้าว เราได้กินข้าว เราต้องกินข้าว

๕. กริยาวิเศษณ์ แบ่งย่อยเป็น ๕ อย่าง คือ

กาลกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้รู้เวลา เช่น เมื่อ กว่า ครั้น เป็นต้น ตัวอย่าง
ฉันไปเมื่อวานขึ้น กว่าอำเภอจะไปกินาน ครั้นเขาไปแล้ว เป็นต้น

สถานกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้รู้สถานที่ ตำแหน่ง เช่น ไกล ใกล้ ห่าง
ตัวอย่าง เขาไปไกล เราอยู่ใกล้ เจ้าไปให้ห่าง เป็นต้น

อาการกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้รู้กริยา อาการ เช่น เร็ว เรียบ ช้า ตัวอย่าง
เจ้าจงวิ่งไปโดยเร็ว ม้าตัวนี้วิ่งเรียบ คนนั้นเดินช้า เป็นต้น

ประมาณกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้รู้กำหนดมากน้อย เช่น จู ถ้วน จบ
ตัวอย่าง เจ้ากินจู นับถ้วนแล้วมาบอก เขาได้เรียนจบ

ประพันธกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้รู้อาการซึ่งเสมอกันหลายฝ่าย ได้แก่ กัน
ตัวอย่าง คนพูดกัน

สัตถุศยกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบเป็นคำถาม ได้แก่ อย่างไร กระจะไร ไฉน
ตัวอย่าง นี่จะว่าอย่างไร ท่านเห็นเป็นกระจะไร ไฉนเจ้าจึงไม่ทำเช่นนี้

ประติเสกริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบให้เป็นปฏิเสธ เช่น ไม่ ห้ามมิได้ เปล่า ตัวอย่าง ฉันคิดจะไม่ไป จะได้เป็นอย่งนั้นห้ามมิได้ว่าจะไปแล้วก็เปล่า

ประติชญากริยาวิเศษณ์ คือคำที่ใช้ประกอบเป็นคำรับ ได้แก่ เออ ขอรับ จริงละ ตัวอย่าง ท่านไปให้แน่นะ เออ พรุ่งนี้เจ้ามาหาข้าหน่อย ขอรับ จริงละ วานนี้ฉันได้ว่าไว้

สมุททายกริยาวิเศษณ์ คือคำกริยาวิเศษณ์ แบบประสมให้เป็นชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น เมื่อไร เป็นคำกริยาวิเศษณ์ถามเวลา ตัวอย่าง เมื่อไรเขาจะมา ที่ไหน เป็นคำกริยาวิเศษณ์ถามสถานที่ เช่น บ้านเขาอยู่ที่ไหน เป็นต้น

๖. บุรพท แบ่งย่อยเป็น ๕ อย่าง คือ

อุปโยคบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามที่ทำหน้าที่กรรม ได้แก่ ถึง ผู้ ยัง ตัวอย่าง จดหมายไปถึงอำเภอ เวลาเข้าไปสู่ป่า เย็นๆก็มายังบ้าน

ประมาณบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามเพื่อบอกประมาณหรือบอกกำหนด ได้แก่ ตลอด สิ้น ตัวอย่าง สูงตลอดยอด เข้าไปป่ากินเข้าสิ้นสัก ๔ ถัง

กรรมบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามที่ทำหน้าที่กรรม เพื่อบอกเครื่องมือ ได้แก่ ด้วย ตัวอย่าง เขาเขียนหนังสือด้วยปากไก่ ไปด้วยเรือ

วิเศษณ์บุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามที่ทำหน้าที่ขยายคำกริยา ได้แก่ โดย ตาม ตัวอย่าง เขามาโดยดี พยานให้การตามความจริง

สัมประทานบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับ ได้แก่ แแต่ แแต่ ต่อ ตัวอย่าง กราบทูลแต่พระเจ้าน้องยาเธอ อำเภอแจ้งความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ยื่นเรื่องราวต่อตระลาการ

อุปาทานบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามเพื่อบอกจุดเริ่มต้น ได้แก่ แต่ จาก ตัวอย่าง เก็บค่าอากรแต่ราษฎร ไปจากเมืองไทย

เหตุบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามเพื่อบอกเหตุ ได้แก่ เพราะ เหตุ ตัวอย่าง เราทำเพราะความกลัว เขาทำเหตุความกล้า

สามีบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามเพื่อบอกความเป็นเจ้าของ ได้แก่ ของ แห่ง ตัวอย่าง หมวกของเรา เจ้านายแห่งเรา

ภุมมะบุรพท คือคำบุรพทที่ใช้นำหน้านามเพื่อบอกสถานที่ ได้แก่ ใน นอก เหนือ ได้ ตัวอย่าง เราไปในเรือน เขาอยู่นอกรั้ว ท่านนั่งเหนืออาสน์ อัฐตกใต้ร้าน

คำบุรพทที่กล่าวมาข้างต้นอาจแบ่งออกเป็นคำบุรพทเดี่ยว เช่น ห่าง ซิด ไกล ใกล้ และคำบุรพทที่เป็นกลุ่มคำ เช่น ในระหว่าง ภายใน ข้างบน ข้างใต้

๗. **สัณฐาน** แบ่งย่อยเป็น ๓ อย่าง คือ

สัมประยูกตสัณฐาน คือคำสัณฐานที่ใช้เชื่อมให้ความรวมกัน เช่น กับ แล เพราะว่า เพื่อว่า ตัวอย่าง โต๊ะกับเก้าอี้ วัวแลควาย ทำนาเพื่อว่าจะได้ข้าว

วิประยูกตสัณฐาน คือคำสัณฐานที่ใช้เชื่อมให้ความกลับกัน ได้แก่ ฤา แต่ แต่ทว่า ก็ดี ตัวอย่าง ข้าอยากไปแต่ไม่ไป เราจะไปก็ดีไม่ไปก็ดีไม่ได้เรื่องทั้งนั้น

สมุทหายสัณฐาน คือคำสัณฐานที่เป็นกลุ่มคำที่ใช้เชื่อมให้ความต่างๆ ได้แก่ แม้ถึงว่า ก็แต่ว่า ตัวอย่าง แม้ถึงว่าถนนเตียน ก็แต่ว่าไม่อยากจะไป

ลักษณะคำละ

กรมศึกษาธิการ ภาควิวิภาคให้ข้อสังเกตว่าการพูดคุยในภาษาไทยมักมีการละคำในประโยค ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “เมื่อบุคคลเรียบเรียงคำเข้าเป็นคำพูดจากกัน บางทีก็ละคำซึ่งต้องอยู่ในความนั้นเสียคำหนึ่งบ้าง สองคำบ้าง เพราะเกิดแต่ที่ประสงค์จะพูดให้เร็วเข้านั้นเป็นประมาณ ฝ่ายผู้ที่ฟังความก็ฟังกันจนชินจนเข้าใจกันดี ถึงแม้ผู้พูดจะละคำซึ่งควรจะพูดเสียบ้าง ก็ยังเข้าใจความได้ตามประสงค์ เพราะเช่นนี้จึงเลยเป็นแบบมีคำพูดเป็นความละอยู่ในภาษาไทยเป็นอันมาก” (หน้า ๖๐) ลักษณะการละคำในหนังสือสยามไวยากรณ วิวิภาค แบ่งเป็น ๕ ลักษณะ ได้แก่

๑. **ละอักษร** เช่น ชื่ออะไร ละอักษรเป็น ชื่อไร ผู้แต่งมีความเห็นว่าการละอักษรเปรียบได้กับการสนธิในคำบาลี ดังนี้

คำเดิม	คำสนธิ
โบราณอาจารย์	โบราณจารย์
บรมราชอนุญาต	บรมราชานุญาต
ราชอุบาย	ราโชบาย
ราชอุปโลก	ราชูปโลก

๒. **ละบุพพท** เช่น เสื้อของฉัน ละบุพพทเป็น เสื้อฉัน

๓. **ละสัณฐาน** เช่น เขาชื่อว่านายแดง ละสัณฐานเป็น เขาชื่อนายแดง

๔. **ละกริยา** เช่น ชาวทำสวน เป็น ชาวสวน

๕. **ละคำไว้ในที่เข้าใจ** เช่น คุณไปไหนมา ละเป็น ไปไหนมา เป็นต้น

การศึกษการละคำในการพูดคุยนี้อาจกล่าวได้ว่าหนังสือสยามไวยากรณได้เริ่มการศึกษาภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์มาตั้งแต่ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕

ตอนที่ ๔ อธิบายกระบวนการใช้ถ้อยคำชนิดต่าง ๆ ดังนี้

คำบุพบท คำสันธาน คำอุทาน เป็นคำที่ใช้คงตัว ส่วนคำอีก๕ ชนิดใช้ต่างกัน ได้แก่

นาม ต้องใช้ต่างกันเพราะ ต้องพิจารณาถึง ลิงค์ (เพศ) การก ยศ (ระดับคำ)

สรรพนาม ใช้ต่างกันเพราะต้องพิจารณาถึง บุรุษ พจน์ ลิงค์ การก ยศ

กริยา ต้องใช้ต่างกันเพราะต้องพิจารณาถึง ยศ มาลา กาล วาก

คุณศัพท์ ใช้ต่างกันเพราะต้องพิจารณาถึง พจน์ อุประมาณ ยศ เป็นต้น

การศึกษาหลักภาษาไทยด้านวชิวิภาคในหนังสือสยามไวยากรณ์ทั้งสองฉบับได้บ่งชี้เป็นอย่างดีว่ามีแนวคิดของแนวไวยากรณ์บาลีในด้านศัพท์เฉพาะที่ใช้เป็นต้นแบบของการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวชิวิภาคในหนังสือเรียนยุคต่อๆมา นอกจากนี้การกล่าวถึงภาษาพูดในด้านการละย่อมน่งชี้ชัดเจนด้วว่าการศึกษาหลักภาษาไทยเริ่มได้แนวคิดด้านภาษาศาสตร์ด้ว จึงนับได้ว่าเป็นต้นแบบการพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยกว้างขวางขึ้น

ชื่อหนังสือ หนังสือสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๓ วากยสัมพันธ์

ผู้แต่ง กรมศึกษาธิการ

เวลาแต่ง พ.ศ. ๒๔๔๓ (รัตนโกสินทรศก ๑๑๕) ตามหน้าปกพิมพ์ครั้งที่ ๓

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบาย มีสรุปท้ายบท

ความสำคัญ

หนังสือสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๓ วากยสัมพันธ์ กล่าวถึง ลักษณะถ้อยคำภาษาของไไทยสำหรับนักเรียนประโยค ๓ ชั้น ๒ ให้มีแนวคิดว่เนื้อความในประโยคชนิดต่างๆบอกความ ๓ อย่าง คือความบอกอย่างหนึ่ง ความบังคับหรือความประสงค์อย่างหนึ่ง ความถามอย่างหนึ่ง ชื่อเรียกเนื้อความในประโยคชนิดต่างๆดังกล่าวปัจจุบันใช้ชื่อเรียกต่างๆกัน เช่น ประโยคบอกเล่าหรือประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้องหรือประโยคบอกให้ทำ และประโยคคำถามหรือประโยคถามให้ตอบ เป็นต้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงริเริ่มการศึกษาภาษาไทยด้านวากยสัมพันธ์เบื้องต้นในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ กรมศึกษาธิการได้แต่งหนังสือสยามไวยากรณ์ ว่าด้วยวากยสัมพันธ์สำหรับนักเรียนชั้นสูงขึ้น

หนังสือสยามไวยากรณ์ ตอนที่ ๓ วากยสัมพันธ์เรียบเรียงเป็น ๔ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ประโยคเล็กหรือเอกัตถประโยค ส่วนประกอบของประโยค ได้แก่ ประธาน กริยา และ/หรือกรรม ขยายความ ขยายประธาน ขยายกริยา ลักษณะขยายกรรม วิธีสัมพันธ์เอกัตถประโยค เช่น

ประธาน	กริยา	กรรม			
ฝน	ตก	--	ตก เป็นอกรรมกริยา		
เสือ	กัด	เนื้อ	กัด เป็นสกรรมกริยา		
หน้า	เปน	สิ่ว	เปน เป็นวิกตรรถกริยา		
ม้านั้น	แดง	--	แดง เป็นคุณศัพท์ที่ใช้เป็นกริยา		
ประธาน	ขยายประธาน	กริยา	ขยายกริยา	กรรม	ขยายกรรม
ม้า	ขาว	วิ่ง	สะบัดอย่าง/บนถนน/ไปข้างโน้น		
น้ำ	--	ท่วม	--	นา	ของตาคำ
ตาคำ	อำเภอ	ทำ	ซุลมุนวุ่นวาย/ จะให้หันทำบุญตรุษ	บ้าน	ใหม่

ตอนที่ ๒ ลักษณะประโยคใหญ่ชนิดสังกรประโยค ประกอบด้วยนามานูประโยค คุณาณ-ประโยค วิเศษณาณูประโยค ตลอดจนอธิบายวิธีสัมพันธ์สังกรประโยค เช่น

ประธาน	ขยายประธาน	กริยา	ขยายกริยา	กรรม	ขยายกรรม
มหาศุข	(ที่อยู่วัดโพ)	สอน	-	นักเรียน	= มุขยประโยค
/ที่	-	อยู่	-	วัดโพ /	= คุณาณูประโยค
เขา	-	พูดว่า	-	/เราขโมย/	
/เรา	-	ขโมย/	-	-	= นามานูประโยค
ฉัน	-	มา	/เมื่อเธอหลับ/	-	
/เมื่อ เธอ	-	หลับ/	-	-	= วิเศษณาณูประโยค

ตอนที่ ๓ ลักษณะประโยคใหญ่ชนิดอเนกรรตประโยค และการวิเคราะห์ประโยคในวรรณคดี
ดังนี้ ประโยคใหญ่ชนิดอเนกรรตประโยคประกอบด้วยเอกัตถประโยคหลายประโยคเข้าเป็น
ประโยคเดียวกัน หรือรวมเอกัตถประโยคกับสังกรประโยคเข้าเป็นประโยคเดียวกัน และประโยคที่
นำมารวมกันมีความสำคัญเท่ากัน ตัวอย่าง

ประธาน	กริยา	สันธาน	ประธาน	กริยา	กรรม
น้ำ	ขึ้น	แต่	ลม	ลง	
นักเรียน	ชุม	เพราะ	มหาศุข/ที่สำนัก	สอน	นักเรียน
			อยู่วัดโพ/		

ประธาน	ขยายประธาน	กริยา	ขยายกริยา	กรรม	ขยายกรรม
เสียงลือ	-	อ้าง	-	อัน	ใด
เสียงเล่า	-	อ้าง	-	อัน	ใด
เสียง	-	ขอมยอ	ทั่วหล้า	ยศ	ใคร
พี	สองเขือ	หลับไหล	ลืมนั้นฤ	-	-
พี	สอง	คิด	เอง	-	-
พี	สอง	อย่าได้ถาม	-	เพื่อ	-

ตอนที่ ๔ ลักษณะโวหารต่างๆ

โวหารต่างๆประกอบด้วยบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร ดังนี้

บรรยายโวหาร คือ ความเล่าถึงการที่เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เล่าถึงความเป็นไปในประเทศ หรือเรื่องราวของบุคคล ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หลักการเล่าเรื่องแบบบรรยายโวหารประกอบด้วย เล่าให้อ่านเข้าใจง่าย กะทัดรัด ชัดเจน ไม่เคลือบคลุม ยุติธรรมไม่ลำเอียง ข้อมูลถูกต้อง และใช้ถ้อยคำไพเราะ น่าอ่าน

พรรณนาโวหาร คือลักษณะความที่กล่าวพรรณนาถึงสิ่งใด เช่น ชมดง ชมบ้านเมือง เป็นต้น พรรณนาโวหารมักแทรกอยู่ในบรรยายโวหารแทบทุกแห่ง ผู้เขียนที่มีความสามารถสูงย่อมรู้จักแทรกพรรณนาโวหารเพื่อทำให้เรื่องเล่าในบรรยายโวหาร ไพเราะ ให้ความรู้สึกเพลิดเพลิน จับใจผู้อ่านตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

เทศนาโวหาร คือลักษณะความที่กล่าวเป็นคำสั่งสอนหรือข้อบังคับ ได้แก่ คำรับคำรา แล สัญญาบัญญัติกฎหมายและธรรมเทศนาทั้งปวง หลักสำคัญในการเขียนเทศนาโวหารคือผู้เขียนต้องยึดความถูกต้อง ความจริงเป็นหลักและเขียนให้เข้าใจได้ง่ายพอสมควรอย่างยิ่งในเทศนาโวหาร

ชื่อหนังสือ

หลักภาษาไทย

ผู้แต่ง

พระยาอุปกิตศิลปสาร

เวลาแต่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ตามปีพุทธศักราช ดังนี้
 พ.ศ. ๒๔๖๑ ตามท้ายคำนำพิมพ์ครั้งที่ ๑ อักษรวิธี
 พ.ศ. ๒๔๖๕ ตามท้ายคำนำพิมพ์ครั้งที่ ๑ วชิรวิภาค
 พ.ศ. ๒๔๘๐ ตามท้ายคำนำพิมพ์ครั้งที่ ๑ วากยสัมพันธ์
 พ.ศ. ๒๔๘๐ ตามท้ายคำนำพิมพ์ครั้งที่ ๑ ฉันทลักษณ์

ลักษณะที่ต่าง

หนังสือหลักภาษาไทยเป็นตำราเรียน แบ่งเป็นอักษรวิธี ๓ ภาค วจิวิภาค ๓ ภาค วากย-
สัมพันธ์ ๑๒ บท นันทลักษณ์ ๖ บท มีคำถามท้ายบท

ความสำคัญ

หนังสือหลักภาษาไทยเล่มนี้ใช้เป็นตำราเรียนและคู่มือของครูอาจารย์ในการสอนหลัก
ภาษาไทยโดยได้ปรับปรุงแก้ไขอักษรวิธี (ภาค ๑ และภาค ๒) วจิวิภาค และวากยสัมพันธ์ จากสยาม
ไวยากรณ์ซึ่งพระยาอุปทิศศิลปสารกล่าวว่า หนังสือหลักภาษาไทยเล่มนี้อาศัยรูปโครงภาษาอังกฤษ
เป็นพื้น และใช้คำสันสกฤตตั้งชื่อหัวข้อต่างๆ ให้สอดคล้องเข้ากับรูปเป็นตำราวैयाกรณ์ของไทย และ
พระยาอุปทิศศิลปสารนำไปแสดงปาฐกถาเรื่องภาษาไทยแก่ครูบาอาจารย์ที่สามัคยาจารย์สโมสร
ตลอดมา การรวบรวมเป็นรูปเล่มแล้วเสร็จเมื่อผู้แต่งออกรับพระราชทานเนียบบำนาญแล้ว

ส่วนอักษรวิธี ภาค ๓ และนันทลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ที่ผู้แต่งคือ พระยาอุปทิศศิลปสารได้เรียบเรียง
ขึ้นใหม่ หนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสารประกอบด้วย อักษรวิธี วจิวิภาค วากย-
สัมพันธ์ และนันทลักษณ์ ดังต่อไปนี้

อักษรวิธี

อักษรวิธีในหนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปทิศศิลปสาร กล่าวถึงหัวข้อต่างๆ แบ่งเป็น
๓ ภาค คือ ลักษณะอักษร วิธีประสมอักษร และ ลักษณะการใช้ตัวอักษร

ภาคที่ ๑ ลักษณะอักษร

ภาคนี้ได้แยกกล่าวเรื่องของเสียงและอักษรที่ตั้งขึ้นตามเสียง ได้แก่ สระ รูปสระ เสียงสระ
จำแนกสระ พยัญชนะ รูปพยัญชนะ รูปเครื่องหมายกำกับ วรรณยุกต์ รูปวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์
จำแนกวรรณยุกต์ ไตรยางศ์ อักษรคู่ อักษรเดี่ยว

เสียงในภาษาไทย และตัวอักษรตั้งขึ้นตามเสียง

เสียงในภาษาไทยที่ใช้พูดจากันมี ๓ ลักษณะ แต่ละลักษณะมีตัวอักษรแทนเสียง ดังนี้

เสียงแท้ คือ เสียงที่ออกมาจากลำคอตรงๆ ไม่ต้องใช้ลิ้นหรือริมฝีปากดัดแปลงให้แปร
ไป ตัวอักษรสำหรับแทนเสียงแท้ ๑ เสียง บางทีก็ใช้หลายรูปประสมกันเป็นสระแท้สระหนึ่ง
ต่างๆกัน มี ๒๑ รูป ดังนี้

๐. ะ เรียกว่า วิสรรชนีย์ สำหรับประหลังเป็นสระ อะ และประสมกับรูปอื่นเป็นสระ
เอะ แอะ โอะ เออะ เออะ เอียะ เอือะ อัวะ

๑. ั เรียกว่า ไม้ศัดหรือหันอากาศ สำหรับเขียนข้างบนสระ อะ เมื่อมีตัวสะกดและ
ประสมกับรูปอื่นเป็นสระ อัวะ สระ อัว

๒. ๔ เรียกว่า ไม้ไต่คู้ สำหรับเขียนข้างบนแทนวิสรรชนีย์ในสระบางตัว
๓. ๑ เรียกว่า ลากข้าง สำหรับเขียนข้างหลังเป็นสระ อา
๔. ๐ เรียกว่า ฟินทุอิ สำหรับเขียนข้างบนเป็นสระ อี และประสมกับรูปอื่นเป็นสระ อี สระ อี้ สระ อึ
๕. ๑ เรียกว่า ฝนทอง สำหรับเขียนข้างบนฟินทุอิเป็นสระ อี และประสมกับรูปอื่นเป็นสระ เอียะ เอีย
๖. ๐ เรียกว่า นฤคหิต สำหรับเขียนข้างบนลากข้างเป็นสระอำ
๗. ๐ เรียกว่า ฟินหนุ สำหรับเขียนบนฟินทุอิเป็นสระอือ
๘. ๐ เรียกว่า ดินเหยียด สำหรับเขียนข้างล่างเป็นสระอุ
๙. ๐ เรียกว่า ดินคู้ สำหรับเขียนข้างล่างเป็นสระอู
๑๐. ๑ เรียกว่า ไม้หน้า สำหรับเขียนข้างหน้า รูปเดียวเป็นสระเอ สองรูปเป็นสระแ
๑๑. ๐ เรียกว่า ไม้ม้วน สำหรับเขียนข้างหน้าเป็นสระไอ
๑๒. ๐ เรียกว่า ไม้มลาย สำหรับเขียนข้างหน้าเป็นสระไอ
๑๓. ๐ เรียกว่า ไม้โ สำหรับเขียนข้างหน้าเป็นสระโอ
๑๔. อ เรียกว่า ตัวอ สำหรับเขียนข้างหลังเป็นสระออ
๑๕. ย เรียกว่า ตัวย สำหรับประสมกับรูปอื่นเป็นสระเอียะ เอีย
๑๖. ว เรียกว่า ตัวว สำหรับประสมกับรูปอื่นเป็นสระอัวะ อัว
๑๗. ฤ เรียกว่า ตัวรี สำหรับเขียนเป็นสระฤ
๑๘. ฤา เรียกว่า ตัวรือ สำหรับเขียนเป็นสระฤา
๑๙. ฤ เรียกว่า ตัวลี สำหรับเขียนเป็นสระฤ
๒๐. ฤา เรียกว่า ตัวลือ สำหรับเขียนเป็นสระฤา

เสียงแท้ที่ประกอบขึ้นด้วยรูปสระ ๒๑ รูป ข้างบนนี้มีเสียงต่างกันเป็น ๓๒ เสียง แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ สระแท้ ๑๘ เสียง สระประสม ๖ เสียง สระเกิน ๘ เสียง ดังนี้

สระแท้ฐานเดียว

อะ อา
อิ อี
อึ อึ
อุ อุ

สระประสม ๖ เสียง

เอียะ เอีย
เอือะ เอือ
อัวะ อัว

สระแท้สองฐาน	สระเกิน ๘ ตัว
เอะ เอ	ฤ ฤา
แอะ แอ	ฦ ฦา
โอะ โอ	อำ
เอาะ ออ	ไอ
เออะ เออ	ไอ
	เอา

เสียงแปร คือ เสียงแท้ที่เปล่งออกมาแล้วกระดกลิ้นให้กระทบคอ เพดาน ฟัน หรือริมฝีปาก ทำให้เสียงปรวนแปรเป็นเสียงต่างๆ เช่น เสียง กอ จอ คอ บอ เป็นต้น ตัวอักษรสำหรับแทนเสียงแปร คือ พยัญชนะ รูปพยัญชนะมี ๔๔ รูป พยัญชนะแต่ละรูปตั้งชื่อต่างๆ เพื่อแยกเสียงที่ซ้ำกันตามแนวของแบบเรียนเร็ว รูปพยัญชนะทั้ง ๔๔ ตัว แบ่งตามการออกเสียงโดยไม่กำหนดเสียงสูงต่ำมี ๒๐ เสียง คือ

(๑) ก	(๑๑) น ฦ
(๒) ข ฃ ค ฅ ฌ	(๑๒) บ
(๓) ง	(๑๓) ป
(๔) จ	(๑๔) ผ พ ภ
(๕) ฉ ช จ	(๑๕) ฝ ฟ
(๖) ฌ ศ ษ ส	(๑๖) ม
(๗) ญ ย	(๑๗) ร
(๘) ฎ ฏ	(๑๘) ล พ
(๙) ฏ ต	(๑๙) ว
(๑๐) ฐ ฎ ฑ ฒ ท ธ	(๒๐) ห ฮ

(๒๑) เสียง อ ไม่นับ

เสียงพยัญชนะทั้ง ๒๐ เสียง บางเสียงมีรูปซ้ำกันหลายรูปทำให้มีรูปพยัญชนะถึง ๔๔ ตัว ทั้งนี้ก็เพื่อ ประโยชน์ในการเขียนให้ตรงกับภาษาเดิม คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่เรานำมาใช้ ดังนั้นพยัญชนะทั้ง ๔๔ ตัวนี้ สามารถจำแนกตามวิธีใช้เป็น ๓ พวก คือ

(๑) พยัญชนะกลาง ๒๑ ตัว มีใช้ทั้งในภาษาไทย บาลี สันสกฤต ได้แก่

ก ข ค ง จ ฉ ช ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ท ธ ฬ ผ พ ภ ร ล ว ส ห

(๒) พยัญชนะเดิม มี ๑๓ ตัว มีที่ใช้เฉพาะคำบาลี สันสกฤต โดยมาก ได้แก่

ฦ ฦ ฃ ฅ จ ฌ ญ ย ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฒ ฐ ฎ ฬ ฃ ษ

ตัว ข ฅ ฒ ฌ ฐ ฎ ศ ษ มีที่ใช้ในคำไทยบ้างเล็กน้อย คือ เป็นทั้งพยัญชนะต้นและตัวสะกด เช่น ฌ็อง ฌีเยน สอก คีค ฌ่า เป็นต้น

(๓) พยัญชนะเดิม มี ๑๐ ตัว คือ พยัญชนะที่ไทยเราคิดเพิ่มขึ้นทีหลัง ได้แก่ ฅ ษ ฎ ฌ บ ฝ ฟ อ ฮ

เหตุผลที่ใช้สันนิษฐานการเติมพยัญชนะทั้ง ๑๐ ตัว พบว่าตรงกันทั้ง ๓ ฉบับ คือ ทั้งในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการ ฉบับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ และหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร (หน้า ๑๔๕)

เสียงดนตรี คือ เสียงแท้หรือเสียงแปร ซึ่งผู้เปล่งเสียงทำให้เป็นเสียงสูงๆ ต่ำๆ อย่างเสียงเครื่องดนตรี ปรากฏเป็น กอ ก่อ ก้อ กื้อ กือ เป็นต้น อักษรสำหรับแทนเสียงดนตรี คือ วรรณยุกต์เสียงวรรณยุกต์ที่ใช้อยู่ในภาษาไทยมาตรฐานมี ๕ เสียง ดังนี้

- (๑) เสียงสามัญ คือ เสียงกลางๆ เช่น กา คาง เป็นต้น
- (๒) เสียงเอก เช่น ก่า ข่า ปาก หมึก เป็นต้น
- (๓) เสียงโท เช่น ก้า ค้า มาก เป็นต้น
- (๔) เสียงตรี เช่น ก๊า ค้ำ ชัก เป็นต้น
- (๕) เสียงจัตวา เช่น ก้า ขา ณะ เป็นต้น

เสียงวรรณยุกต์ทั้ง ๕ สามารถเรียงจากเสียงต่ำสุดไปถึงเสียงสูงสุดตามลำดับแบบเสียงดนตรี ดังนี้

เสียงเอก	เป็นเสียงต่ำที่สุด	เช่น ก่า
เสียงโท	เป็นเสียงเอก	เช่น ก้า
เสียงสามัญ	รองเสียงโท	เช่น กา
เสียงตรี	รองเสียงสามัญ	เช่น ก๊า
เสียงจัตวา	รองเสียงตรีและสูงที่สุด	เช่น ก้า (พระยาอุปทิศศิลปสาร, หน้า ๑๓)

พระยาอุปทิศศิลปสารจำแนกวรรณยุกต์เป็น ๒ กลุ่ม คือ

วรรณยุกต์มีรูป คือ เสียงสูงต่ำที่กำหนดโดยรูปวรรณยุกต์ คือ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา วรรณยุกต์มีรูป ๔ เสียง คือ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา ไม่มีเสียงสามัญ

วรรณยุกต์ไม่มีรูป คือ เสียงสูงต่ำที่ไม่ต้องใช้รูปวรรณยุกต์บังคับ แต่ใช้วิธีกำหนดตัวพยัญชนะเป็น ๓ กลุ่ม หรือไตรยางศ์ คือ อักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ แล้วประสมกับ สระและพยัญชนะสะกด สระและพยัญชนะตัวสะกดมาตราต่างๆ เป็นหลักสำคัญของวรรณยุกต์ เพราะทำให้เกิดคำเป็นคำตาย

คำเป็น คือ เสียงที่ประสมสระยาว(ที่ฆสระ) ในแม่ ก กา กับเสียงที่มีตัวสะกดในแม่ กน กม เกย เกอว ส่วน**คำตาย** คือ เสียงที่ประสมสระสั้น (รัสสระ) ในแม่ ก กา (เว้นแต่สระอำ ไอ โอ เอา ซึ่งนับว่ามีเสียงสะกดเป็นแม่กม เกย เกอว) กับเสียงในแม่กค กด กบ

การผันอักษรในภาษาไทยจึงต้องเข้าใจทั้งการใช้รูปวรรณยุกต์และอักษร ๓ หมู่หรือ **ไตรยางศ์** **ไตรยางศ์** แปลว่า ๓ ส่วน คือ การแบ่งพยัญชนะเป็น ๓ พวก ตามวิธีวรรณยุกต์ ได้แก่

(๑) อักษรสูงมี ๑๑ ตัว ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ช ส ห ผันได้ ๓ เสียง

(๒) อักษรกลาง มี ๕ ตัว ก จ ฉ ฎ ฏ ด ต บ ป อ ผันได้ ๕ เสียง

(๓) อักษรต่ำ มี ๒๔ ตัว ค ฅ ฆ ง ช ฌ ญ ฑ ฒ ณ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ฮ ผันได้ ๓ เสียง

อักษรวิธภาค ๒ วิธีประสมอักษร

พระยาอุปทิศศิลปสาร กล่าวถึงเรื่องวิธีประสมอักษร คือ พยางค์ ส่วนของพยางค์ ส่วนสระ ส่วนตัวสะกด ส่วนวรรณยุกต์ ส่วนตัวการันต์ วิธีกระจายอักษร ดังนี้

พยางค์

พยางค์ คือ ส่วนของคำพูด คำพูดแต่ละคำมีจำนวนพยางค์ต่างกัน คือมีทั้งที่เป็นพยางค์เดียว เช่น นา สองพยางค์ เช่น นาวา สามพยางค์ เช่น นาฬิกา เป็นต้น การใช้อักษรแทนพยางค์หรือคำต้องใช้ใช้อักษร ๓ พวก คือ สระ พยัญชนะและวรรณยุกต์ ประสมกัน จึงจะออกเสียงเป็นพยางค์หนึ่งได้ การประสมอักษรในภาษาไทยแบ่งเป็น ๓ วิธี คือ

ประสม ๓ ส่วน เรียกว่า มาตรา กะ กา หรือ แม่ ก กา ซึ่งแจกถูกเป็น ๒๘ รูป ดังนี้
กะ กา กิ กิ กี้ กี่ กุ ภู เกะ เก แกะ แก โกะ โก เกาะ กอ เกอะ เกอ เกียะ เกีย เกือะ เกือ กัวะ กัว (คำ ไก ไก เกา) รวมทั้ง ฤ ฤา ฤา เป็น ๓๒ เสียง

ประสม ๔ ส่วน มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ประสม ๔ ส่วนปกติ ประกอบด้วย พยัญชนะต้นสระวรรณยุกต์ พยัญชนะตัวสะกดใน ๘ แม่ คำตาย ๓ แม่คือ แม่กค แม่กด แม่กบ คำเป็น ๕ แม่ คือแม่กน แม่กน แม่กม แม่เกย แม่เกอว ตามลำดับ

ข. ประสม ๔ ส่วนพิเศษ คือ การประสมสามส่วน ซึ่งมีตัวการันต์เพิ่มเป็นส่วนที่ ๔ ได้แก่ แม่ ก กา มีตัวการันต์ เช่น สี่ เหล่

ประสม ๕ ส่วน คือ การประสม ๔ ส่วนปกติ ซึ่งมีตัวการันต์เป็นส่วนที่ ๕ เช่น สัจ ษัตถ์ จันท์ ไทย ไมล์ เสาร์ เยาว์ เป็นต้น

การประสมอักษรในภาษาไทยทั้ง ๓ วิธีดังกล่าว ในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยา
อุปทิศศิลปสารบ่งชี้ให้เห็นพัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยด้านการแจกลูกสระ จาก ๑๖ รูปที่
ปรากฏในหนังสือแบบเรียนสมัยดั้งเดิม เช่น หนังสือจินตคามณี หนังสือประถม ก กา เป็นต้น เป็น
แจกลูกสระ ๒๘ รูป

ส่วนของพยางค์

ส่วนของพยางค์มีชื่อต่างกัน ๕ ชนิด คือ พยัญชนะต้น สระ ตัวสะกด วรรณยุกต์ และตัว
การันต์

ส่วนของพยางค์ที่เรียกว่าพยัญชนะต้นในภาษาไทยมี ๒ ลักษณะ คือ พยัญชนะต้นตัวเดียว
และพยัญชนะ ต้นประสม

พยัญชนะต้นตัวเดียว เช่น กา ตี กาง กาก เป็นต้น

พยัญชนะต้นประสม คือ พยัญชนะที่ประสมกัน ๒ ตัว อยู่ในสระเดียวกัน มีวิธีอ่าน ๓ วิธี
คือ

ก. อ่านอย่างเรียงพยางค์ คือ อ่านเรียงกันเป็น ๒ พยางค์อย่างมีสระประสมกันอยู่ด้วย เช่น

พยาบาท อ่าน พะ-ยา-บาด   มัธยม อ่าน มัด-ระ-ยม

ข. อ่านอย่างอักษรนำ

อักษรนำ คือ พยัญชนะต้น ๒ ตัว เรียงกันประสมสระเดียว แต่ออกเสียงเป็น ๒ พยางค์ คือ
พยางค์ต้นเหมือนมีสระอะประสมอยู่ด้วย พยางค์ที่ ๒ ออกเสียงตามสระประสมอยู่ ถ้าเป็นอักษร
เดียวต้องออกเสียงวรรณยุกต์และผันตามตัวหน้าด้วย เช่น

แสม อ่าน สะ-แหม   จรัส อ่าน จะ-หรัส

เว้นแต่ตัว ห นำอักษรเดี่ยวหรือตัว อ นำข ไม่ต้องออกเสียงตัว ห และตัว อ เป็นแต่ออก
เสียงและผันตัวหลังตามตัว ห และ อ เท่านั้น เช่น หงอ หล้า ไหน อย่า อยู่ เป็นต้น

ค. อ่านอย่างอักษรควบ

อักษรควบ คือ พยัญชนะที่ควบกับตัว ร ล ว มีเสียงกล้ำเป็นสระเดียวกันมี ๒ อย่าง คือ
อักษรควบแท้ ได้แก่ อักษรควบที่ออกเสียงพยัญชนะทั้ง ๒ ตัว เช่น กรู กลด กว่า เป็นต้น
อักษรควบไม่แท้ ได้แก่ อักษรควบที่ออกเสียงแต่ตัวหน้าตัวเดียวบ้าง เช่น จริง สรวม ไชรี
 เป็นต้น ออกเสียงกลายเป็นตัวอื่นบ้าง เช่น ทราบ ทราม ทรง ทราย เป็นต้น

ส่วนสระ

สระในภาษาไทยทั้ง ๒๑ รูป ๓๒ เสียง เมื่อประสมกับพยัญชนะเป็นมาตราทั้ง ๕ แม่ ย่อมมี
รูปผิดเพี้ยนไปจากเดิม ๔ ลักษณะ ได้แก่ สระคงที่ สระลดรูป สระเปลี่ยนรูป สระเติมรูป ดังนี้

สระคงที่ คือ สระที่มีรูปเดิมส่วนมากเป็นสระในแม่ ก กา ได้แก่ กะ กา ตี ตี ี ี ุ ุ และ เล และ แล โละ โล เกาะ กอ เอะ เธอ เฝะ เฝีย เอื้อะ เรือ ฝัวะ มัว ำ ไอ ใจ เรา (คำว่าเรา ผู้วิจัย ยกตัวอย่างเองในหนังสือไม่มีตัวอย่างสระ เอา)

สระลดรูป คือ สระที่มีรูปสระลดลงจากสระคงรูป ได้แก่

สระเอาะ ลดรูปสระหมด ใ้แต่ไม้ไ้ไ้คู้ เช่น กี่ หรือ ลดรูปสระเดิมโดยใช่ ่อ และไม้ไ้ไ้คู้ เช่น นี้อ ลีอก

สระออ ลดรูป ่อ เช่น บ่ จรลี (อ่านว่า จอ-ระ-ลี)

สระอะ ลดรูปเป็นไม้ฝัด เช่น กัก กัง กัน คงอยู่แต่ ร หัน นอกนั้น

สระโอะ ลดรูปเป็นไม้โอะและวิสรรชนีย์ เช่น กก ลด ทด เป็นต้น

สระออ ลดตัว ่อ เช่น จร พร กร ศรี เป็นต้น

สระเออะ เออ ลดตัว ่อ เช่น เกย เลย เนย เป็นต้น

สระเปลี่ยนรูป คือ รูปสระที่เปลี่ยนรูปจากสระคงที่

สระ เอะ แอะ เปลี่ยนวิสรรชนีย์ เป็นไม้ไ้ไ้คู้ เช่น เล็ก เก็ง แจ็ง เป็นต้น

สระ อ่า เปลี่ยนวิสรรชนีย์และ ม เป็น ก่า เช่น ทะม-ท่า ระม-รำ จะม-จำ

สระ ไอ ใอ เปลี่ยนวิสรรชนีย์และ ย เป็น ใ ใ เช่น จะ+ย = ใจ ปะ+ย = ใไป เป็นต้น

สระเติมรูป คือ รูปสระคงที่ เติม ่อ เคียง ได้แก่

สระ อี้ เติม ่อ เคียง เช่น คี้อ คี้อ มื้อ

ส่วนตัวสะกด

ตัวสะกด คือ พยัญชนะที่ประกอบอยู่ข้างท้ายสระและมีเสียงประสมเข้ากับสระ มี ๘ มาตรา คือ แม่ กก มีพยัญชนะ ก ข ค ฉ เป็นตัวสะกด

แม่ กก มีพยัญชนะ ง สะกด

แม่ กค มีพยัญชนะ ด และพยัญชนะวรรณก จ วรรณก ฎ วรรณก ต และศ ษ ส เป็นตัวสะกด
เว้นตัว ญ ฌ น

แม่ กน มีพยัญชนะ น ญ ฌ ร ล ฟ เป็นตัวสะกด

แม่ กบ มีพยัญชนะ พ และพยัญชนะวรรณก ป เป็นตัวสะกด ได้แก่ ป ผ พ ฟ ภ ยกเว้น ม

แม่ กม มีพยัญชนะ ม เป็นตัวสะกด

แม่ เกย มีพยัญชนะ ย เป็นตัวสะกด

แม่ เกว มีพยัญชนะ ว เป็นตัวสะกด

ตัวสะกดที่เป็นพยัญชนะประสมประเภทอักษรนำ อักษรควบ ทำหน้าที่ได้ทั้งตัวสะกดและพยัญชนะต้นของพยางค์ถัดไป ตัวสะกดอักษรนำใช้พยัญชนะตัวหน้าเป็นตัวสะกด เช่น ทิพย อ่านว่า ทิ-พะ-ยะ วาสนา อ่านว่า วา-สะ-หนา ตัวสะกดอักษรควบใช้พยัญชนะตัวหลังเป็นตัวสะกด เช่น นารถ อ่านว่า นา-ด พรหม อ่านว่า พร-ม

ส่วนวรรณยุกต์

พยัญชนะและสระประสมกันย่อมเกิดเสียงวรรณยุกต์ แต่ถ้าเพิ่มตัวสะกด เสียงวรรณยุกต์จะเปลี่ยนไป เช่น มา เป็นเสียงสามัญ ถ้าเติมตัวสะกด ก เป็นมาก วรรณยุกต์เสียงโท ขา เป็นเสียงสูง เติมตัวสะกด ด เป็นขาด วรรณยุกต์เสียงเอก แต่ถ้าเติมตัวสะกด ม เป็นขาม วรรณยุกต์เสียงจัตวา เป็นต้น

ส่วนตัวการ์นต์

ตัวการ์นต์ คือ พยัญชนะสุดท้ายที่ไม่ต้องการอ่านออกเสียงเป็นตัวสะกดหรือไม่ต้องการอ่านออกเสียงเป็นพยัญชนะต้นพยางค์ต่อไป โดยมากมีไม้ทัณฑฆาตบังคับข้างบน ตัวการ์นต์มีใช้ในภาษาไทยเพื่อรักษารูปเดิมของศัพท์ให้คงที่ ศัพท์ที่มีตัวการ์นต์โดยมากมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ตัวการ์นต์มีทั้งที่เป็นพยัญชนะตัวเดียว เช่น สงฆ์ พยัญชนะที่เป็นอักษรควบ เช่น พักตร์ ที่เป็นอักษรนำ เช่น ลักษณะ ที่เป็นพยัญชนะสองตัวเรียงกัน เช่น กาญจน์ หรือ ที่มีรูปสระประกอบ เช่น ประสิทธิ์ บริสุทธิ บงส์ เป็นต้น

อักษรวิธีกา ๓ ลักษณะใช้ตัวอักษร

พระยาอุปกิตศิลปสารได้เขียน ลักษณะใช้ตัวอักษรกา ๓ เพิ่มเติมเป็นฉบับสมบูรณ์ อักษรวิธีกา ๓ จึงเป็นความรู้ริเริ่มใหม่ด้านหลักภาษาไทยเกี่ยวกับหลักการใช้ตัวอักษรเพื่อเป็นหลักให้เขียนและอ่านหนังสือไทยถูกต้องตามแบบแผนที่ยอมรับกันซึ่งประกอบด้วยวิธีแผลงอักษร วิธีสนธิ วิธีเขียนวิธีอ่าน ดังนี้

วิธีแผลงอักษร คือ วิธีเปลี่ยนแปลงตัวอักษรด้วยวิธีต่างๆ ให้ผิดจากรูปเดิมของคำภาษาไทยและภาษาอื่นๆ เพื่อใช้ในการแต่งคำประพันธ์หรือเรียบเรียงคำพูดให้สละสลวย

พระยาอุปกิตศิลปสารให้แนวคิดเกี่ยวกับการแผลงคำว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปคำของภาษาเดิมเท่านั้น วิธีเปลี่ยนแปลงรูปคำย่อมาศัยหลักในภาษาเขมร ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ไทยจึงนำหลักการเปลี่ยนรูปคำของภาษาต่าง ๆ มาใช้แผลงคำเพื่อใช้ในการคำประพันธ์เท่านั้น ไม่ได้นำมาใช้ด้านไวยากรณ์ การแผลงคำในภาษาไทยมีวิธีหลักๆ ๓ วิธี คือ การแผลงพยัญชนะ การแผลงสระ การแผลงวรรณยุกต์

วิธีสนธิ สนธิ คือ วิธีเชื่อมคำกับคำให้ติดเป็นคำเดียวกันใช้กับคำบาลีหรือสันสกฤต เท่านั้น

ตัวอย่าง

เทศ+อภิบาล สระอะ เชื่อมกับ อะ เป็นเทศาภิบาล

มุณี+อินทร์ สระอิ เชื่อมกับ อิ เป็น มุนินทร์

ธนู+อาคม สระอุ แผลงเป็น ู เชื่อมกับ อา เป็น ธนูวาคม

อภิ+รมย์ ลดสระอะ เป็น ภิรมย์

วิธีเขียนหนังสือ พระยาอุปทิศศิลปสารกล่าวถึงวิธีการใช้อักษรให้ถูกต้องตามความนิยม โดยสังเกตและจดจำหลักต่างๆได้แก่

วิธีใช้สระต่างๆ เช่น

(๑) การใช้สระ อะ ต้องสังเกตและจำทั้งที่ประวิสรรชนีย์และไม่ประวิสรรชนีย์ เช่น จะ ปะทะ พนักงาน เป็นต้น รวมทั้งการใช้สระเกิน ฤ ฎา ฎ ภา

(๒) การใช้สระ ออ ทั้งชนิดที่มีตัว อ และไม่มีตัว อ เช่น คอน นอก บคิ เป็นต้น

(๓) การใช้สระ เออ มีทั้งที่เขียนแบบเดิม เช่น เทอม เทอญ แบบเปลี่ยน อ เป็น พินทุ์ อี เช่น เกิน เริง เคิน ถ้าเป็นแม่เกย ต้องตัดตัว อ ออกเช่น เกย เลย เซย

(๔) การใช้สระเอีย สระอัว ปัจจุบันใช้เขียนตามปกติ สมัยก่อนใช้ รัชก-เรียก ตวว-ตัว

วิธีใช้พยัญชนะต่างๆ การใช้พยัญชนะให้ถูกต้องมีหลักต่างๆคือ

(๑) ใช้พยัญชนะให้ถูกต้องตามพวก คือ ต้องสังเกตว่าใช้พยัญชนะเดิม หรือพยัญชนะเดิม

(๒) ใช้พยัญชนะให้ตรงกับที่นิยมใช้กันแพร่หลาย และคำที่มีเสียงตรงกับภาษาเดิมควรใช้ ถูกตามภาษาเดิม เช่น เขียน ปฐม ประถม ไม่ควรเขียนประฐุม หรือ ปถม เป็นต้น

(๓) คำสมาสที่ประสมกับคำหลายคำ ควรใช้ภาษาเดียวกัน เช่น ประถมบุรุษ (สันสกฤต+ สันสกฤต) ไม่ควรเขียน ปฐมบุรุษ(บาลี+สันสกฤต) เป็นต้น

(๔) ใช้ตัวสะกดให้ถูกต้อง

(๕) หลักการใช้ ศ ษ ส ต้องจำศัพท์เดิมและต้องรู้ว่าคำนั้นๆมาจากภาษาใด คำบาลี ไม่ใช่ ศ ษ เป็นต้น

(๖) การใช้ตัวการ์นต์ ถ้าไม่ต้องการออกเสียงควรใช้ไม้ทัณฑฆาตกำกับ อย่างไรก็ตาม การกำหนดคำที่ใช้ไม้ทัณฑฆาตในอดีตและในปัจจุบันมีที่ต่างกันหลายคำ เช่น คำว่า เพชร มีที่เขียนต่างกันเป็น ๒ แบบ ในอดีตเขียน เพ็ชร ปัจจุบันเขียน เพชร

วิธีอ่าน

หลักการอ่านคำในภาษาไทยมักใช้กับคำที่มาจากบาลีและสันสกฤต เช่น

(๑) การอ่านคำ ฤ ฤ ฤ ฤ

(๒) การอ่านคำพ้อง เช่น พ้องกับอักษรนำหรืออักษรควบ ตัวอย่าง เข-มา เขมา เพ-ลา เพลา คืออาจอ่านอย่างอักษรนำหรืออักษรควบ แต่บางคำก็อ่านตามความนิยมไม่ตรงตามหลัก ดังนั้นผู้อ่านจึงต้องติดตามความรู้ต่างๆเองด้วย เช่น

ศัพท์	อ่านตามหลัก	อ่านตามความนิยม
เทศนา	เท-สะ-นาหรือเทค-สะ-นา	เทค-สะ-หนา
ศาสนา	สา-สะ-นาหรือสาด-สะ-นา	สาด-สะ-หนา

นอกจากนี้พระยาอุปกิตศิลปสารยังกล่าวถึงการอ่านตามวิธีคำประพันธ์ว่าผู้อ่านต้องรู้ฉันทลักษณ์ คือ สัมผัส และจำนวนคำ เพื่อให้อ่านถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น

หลักการอ่าน

พระยาอุปกิตศิลปสารให้หลักการอ่านต่างๆ ได้แก่ หลักการอ่านเครื่องหมายต่างๆปัจจุบัน และเครื่องหมายโบราณและหลักการอ่านเรื่องร้อยแก้วและหลักการอ่านคำประพันธ์

วจีวิภาค

วจีวิภาค หมายถึง การจำแนกถ้อยคำ พระยาอุปกิตศิลปสารจำแนกถ้อยคำเป็นลักษณะต่างๆ และให้คำนิยามดังต่อไปนี้

คำมูล หมายถึง เสียงที่พูดออกมาได้ความอย่างหนึ่ง จะเป็นก็พยางค์ก็ตาม เรียกว่า คำหนึ่ง บางคำมีพยางค์เดียว เช่น นา บางคำมีหลายพยางค์ เช่น นาฬิกา เป็นต้น

คำประสม หมายถึง คำที่เอาคำมูลมาประสมกัน เกิดเป็นคำที่มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- คำที่มีใจความใหม่ที่ยังมีเค้าความเดิมบ้าง เช่น หางเสือ แม่น้ำ เป็นต้น
- คำที่มีเนื้อความผิดไปจากรูปเดิมบ้าง เช่น ดีชิง ใจหาย เป็นต้น
- คำมูลที่มีรูปเนื้อความซึ่งมารวมกัน เช่น แดงๆ เร็วๆ ซ้ำๆ
- คำที่มีเนื้อความอย่างเดียวกัน
- คำประสมที่ย่อจากใจความมาก คล้ายคำสมาสหรือตัดทอน เช่น

ชาววัง ย่อจาก คนอยู่ในวัง   ชาวป่า ย่อจาก คนอยู่ในป่า

- คำอาการนามที่มีคำว่า การ ความ นำหน้า เช่น การกิน การอยู่ การใช้

วลี คือ คำหลายคำรวมกันเข้าเป็นกลุ่มหนึ่งๆไม่ใช่คำประสมเพราะ ได้ความตามรูปเดิม เช่น ตาข้างหนึ่ง

จำแนกคำบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย พระยาอุปกิตศิลปสารได้ให้หลักการสังเกตคำบาลี-สันสกฤตด้วยการพิจารณา ดังต่อไปนี้

พยางค์ประกอบหน้าศัพท์หรืออุปสรรค เพื่อขยายความของศัพท์หลัง

พยางค์ประกอบท้ายศัพท์ ได้แก่ ปัจจัย และวิภัตติ

คำสมาสบาลีและสันสกฤต มีวิธีเรียงคำทั้งที่เหมือนและต่างกับภาษาไทย เช่น

เรียงคำเหมือนภาษาไทย

เรียงคำต่างกับภาษาไทย

บุศกรรยา (บุค-ตระ-พัน-ระ-ยา)

ภูมิศาสตร์(แผ่นดิน-ตำรา)

สมณพราหมณ์

นวกภูมิ(ใหม่-ชั้น)

ชนิดของคำ

พระยาอุปกิตศิลปสารแบ่งชนิดของคำเป็น ๗ ชนิด ดังนี้

๑. คำนาม แบ่งย่อยเป็น สามายนาม วิสามานยนาม สมุหนาม ลักษณะนาม แยกเป็นลักษณะนามบอกชนิด บอกหมวดหมู่ บอกสัณฐาน บอกจำนวน मात्रา บอกอาการ และลักษณะนามซ้ำชื่อ อาการนาม

๒. คำสรรพนาม แบ่งออกเป็น ๖ จำพวก ได้แก่ บุรุษสรรพนาม ประพันธสรรพนาม ปฤจฉาสรรพนาม วิภาคสรรพนาม นิยมสรรพนาม อนิยมสรรพนาม

๓. คำกริยา จำแนกเป็น ๔ พวก ได้แก่ อกรรมกริยา สกรรมกริยา วิตรรกกริยา กริยานูเคราะห์

๔. คำวิเศษณ์ เป็นคำที่ใช้ประกอบคำนาม สรรพนาม กริยา และประกอบวิเศษณ์ด้วยกัน นอกจากนี้ยังใช้เป็นคำกริยาอาการได้ด้วย การประกอบคำต่างๆเพื่อขยายให้เกิดความต่างๆ แบ่งออกเป็น ๑๐ จำพวก คือ

ลักษณวิเศษณ์ เพื่อบอกชนิด ขนาด สัณฐาน สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส อาการ

กาลวิเศษณ์ เพื่อบอกเวลา

สถานวิเศษณ์ เพื่อบอกสถานที่

ประมาณวิเศษณ์ เพื่อบอกจำนวน

นิยมวิเศษณ์ เพื่อบอกกำหนดแน่นอนเกี่ยวกับสถานที่ เช่น นี่ นั่น และกำหนดแน่นอนเกี่ยวกับความหมาย เช่น ฉันเอง ฉันดอก ทำเอง เทียว ที่เดียว

อนิยมวิเศษณ์ แสดงความไม่กำหนดแน่นอนลงไป เช่น อื่นๆ ไต ไตๆ ไย ทำไม ไฉน

ปฤจฉาวิเศษณ์ แสดงคำถามหรือความสงสัย เช่น ไต อะไร ไหน ไย ทำไม ก็คน อย่างไร

ประติษญาวิเศษณ์ แสดงการเรียกขานและโต้ตอบกัน เช่น จำ เจ้าคะ ขอรับ ไวย เป็นต้น

ประติเชษฐวิเศษณ์ แสดงความห้ามหรือไม่รับรอง เช่น ไม้มิ บิ มิได้ หามิได้

ประพันธวิเศษณ์ คือ ประพันธสรรพนามที่เอามาใช้เป็นคำวิเศษณ์ ได้แก่ ที่ ซึ่ง อัน
อย่างนี้

๕. **คำบุพพท** คือ คำชนิดที่ใช้นำหน้านาม สรรพนาม หรือกริยาบางพวกที่เรียกว่า กริยา-
สภาวะมาลา บุพพทแบ่งเป็น ๒ พวก คือ

บุพพทที่ไม่เชื่อมกับคำอื่น ส่วนมากเป็นการใช้อย่างภาษาบาลี สันสกฤต ได้แก่ บุพพท
นำหน้าคำอาลปน เช่น ดูรา ดูกร บุพพทนำหน้ากริยาการก ได้แก่คำบุพพท ยัง ที่ใช้นำหน้าคำนาม
ในประโยคกริยาคติ เช่น ครุ ยัง ศิษย์ให้นอน

บุพพทที่เชื่อมกับบทอื่น คือ บุพพทที่นำหน้านาม สรรพนาม หรือกริยาสภาวะมาลา
รวมกันเป็นบุพพทวลี เช่น คำว่า ของ ใน เลื่อ ของ ฉัน

บุพพทที่เชื่อมกับบทอื่นแบ่งออกเป็น ๗ ชนิด คือ

๑) บุพพทหน้ากรรม เช่น เห็นแก่หน้า ลูแก่โทษ

๒) บุพพทนำหน้าคำที่เป็นเจ้าของ เช่น ชีวิตของเขา บุตรแห่งนายสี

๓) บุพพทนำหน้าบทยกลักษณะ เช่น ดีด้วยไม้ อยู่ด้วยกัน เห็นกับตา กล่าวโดยจริง

๔) บุพพทนำหน้าบทยกผู้รับ เช่น ให้เงินแก่บุตร หาเงินเพื่อบุตร ยื่นคำร้องต่อศาล

๕) คำบุพพทนำหน้าบทยกเวลา แบ่งเป็น

□ . นำหน้าบทยกเวลาทั่วไป เช่น เมื่อเช้า ในกลางเดือน

ก. นำหน้าบทยกเวลาเริ่มต้น เช่น แต่เช้า ตั้งแต่เช้า

ข. นำหน้าบทยกเวลาสุดท้าย เช่น จนเช้า กระทั่งเที่ยง

ค. นำหน้าบทยกเฉพาะเวลา เช่น สำหรับปีหน้า เฉพาะปีนี้

๖) บุพพทนำหน้าบทยกสถานที่ แบ่งเป็น

□ . นำหน้าบทยกสถานที่ทั่วไป เช่น ของที่ตู้

ก. นำหน้าบทยกสถานที่เฉพาะ เช่น ของใต้ตู้ ของในตู้

๗) คำบุพพทนำหน้าบทยกประมาณ แบ่งเป็น

□ . นำหน้าบทยกกำหนดแน่นอน เช่น ข้าวทั้งสินสามยั่งนี้ นอนตลอดคืน

ก. นำหน้าบทยกกำหนดไม่แน่นอน เช่น คนเกือบสามร้อย อยู่เกือบสามปี

ลักษณะสำคัญของบุพพทในหนังสือเล่มนี้ คือ ต้องมีคำนามตามหลังเสมอ ใจความ
สำคัญอยู่ที่คำหลังบุพพท บุพพทให้รายละเอียดและอาจจะได้ เช่น นอน(บน)เตียง นั่ง(บน)เก้าอี้
ว่าย(ใน)น้ำ กิน(ด้วย)ตะเกียบ ถ้าละบทหลังบุพพท บุพพทจะกลายเป็นวิเศษณ์ เช่น บ้านใกล้
ประเทศไทย

๖. คำสันธาน คือ คำที่ใช้ต่อเชื่อมถ้อยคำให้ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน ทำหน้าที่เป็นบทเชื่อม มี ๓ ลักษณะ คือ

๑) เชื่อมคำให้ติดต่อกัน เช่น อ่านกับเขียน

๒) เชื่อมประโยคให้ติดต่อกัน เช่น ผัวเดินข้างหน้าและเมียเดินข้างหลัง

๓) เชื่อมให้ความติดต่อกัน มี ๒ อย่าง คือ

□ . เชื่อมความตอนต้นกับตอนต่อไป เช่น เพราะฉะนั้น เหตุฉะนั้น

ก. เชื่อมความในประโยคเดียวกันหรือเรื่องเดียวกันให้ติดต่อกันสละสลวยขึ้น

เช่น เขาก็เป็นคนดีเหมือนกัน คนเราก็ต้องมีผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา

คำสันธานที่ใช้เชื่อมความให้ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน แบ่งออกเป็น ๘ ลักษณะ คือ

(๑) เชื่อมความที่คล้อยตามกัน แบ่งเป็น

□ . เชื่อมความที่มีเวลาต่อเนื่องกันได้แก่ ก็ ครั้น__จึง เช่น เขาทำอะไรก็มักสรรเสริญเขา ครั้นถึงจึงอาบน้ำ พอฝนตกฉันก็นอน

ก. เชื่อมความให้รวมกัน ได้แก่ กับ ก็ ได้ เช่น ยายกินข้าวกับกินขนม ยานี้ใช้กินก็ได้ทาาก็ได้

(๒) เชื่อมความที่แย้งกัน ได้แก่ แต่ แต่ว่า แต่ทว่า ถึง__ก็ เช่น น้ำขึ้นแต่ลมลง ถึงเขาผู้ไม่ได้เขาก็ไม่กลัว

(๓) เชื่อมความต่างตอนกัน ได้แก่ ฝ่าย ส่วน หนึ่ง อีกประการหนึ่ง เช่น นาย ก นาย ข สองคนพี่น้อง นาย ก ช่วยบิดาทำงานที่บ้าน ฝ่ายนาย ข นั้นบิดาส่งไปเรียนหนังสือ

(๔) เชื่อมความที่เป็นเหตุผลแก่กัน ได้แก่ จึง ฉะนั้น ฉะนั้น เหตุฉะนั้น เป็นต้น เช่น น้ำเน่ายุ้งจึงหুম เขาไม่ยอมเกี่ยวข้องกับใคร ฉะนั้นเขาจึงไม่เคยคบเพื่อน

(๕) เชื่อมความที่เลือกเอา ได้แก่ คำว่า หรือ มิฉะนั้น ไม่เช่นนั้น เป็นต้น แบ่งย่อยได้เป็น ๒ อย่าง

□ . ใช้ในความถาม เช่น ท่านชอบหรือไม่ชอบ

ก. ใช้ในที่มิใช่คำถาม เช่น ท่านต้องทำงานมิฉะนั้นต้องลาออก

(๖) เชื่อมความที่แบ่งรับรอง ได้แก่ ถ้าและ ถ้า__ก็ เช่น ถ้าและก็ฝนไม่ตก ฉันจะไป ถ้าฝนไม่ตกฉันก็จะไป

(๗) ชนิดที่เชื่อมเพื่อความสละสลวย และช่วยเนื้อความให้บริบูรณ์เรียบร้อยตามโวหารที่ใช้พูดกัน เช่น ทำไมกับ อันว่า อย่างไรก็ดี อย่างไรก็ตาม เช่น ทำไมกับ หูเห่าวงจุมกวัน ถึงจะดันไปสิ้นก็ของข้า อันว่าวรรณคดีอันโบราณกษัตราธิราชได้ทรงบัญญัติไว้ เราก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งนี่นา

๗. คำอุทาน คือ คำจำพวกหนึ่งที่ถูกเปล่งออกมา แต่ไม่มีความแปลเหมือนคำชนิดอื่นๆ เป็นแต่ให้ทราบความต้องการหรือนิสัยใจคอว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้เท่านั้น เช่น เออ! เอ๊ะ! โอ๊ย! เอ๊ย! เป็นต้น แบ่งเป็น ๒ พวก คือ

อุทานบอกอาการต่างๆในเวลาเรียก เช่น เฮ้ย แน่ะ เวลาโกรธเคือง เช่น คุณผู้หม่อมประหลาดใจ เอ๊ะ เอ โอ สงสาร เช่น พุทโธ่ อนิจจา

อุทานเสริมบท คือ การกล่าวเพิ่มเติมถ้อยคำเสริมขึ้น เช่น ลูกเต้า แขนแมน เรือแพ เป็นต้น

นอกจากชนิดของคำไทยแล้ว พระยาอุปทิศศิลปสารได้อธิบายชนิดของคำบาลีและสันสกฤตโดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ที่มาของคำเนื่องจากภาษาไทยใช้คำบาลีและสันสกฤตเป็นพื้น สรุปความได้ดังนี้

คำบาลีและสันสกฤตมี ๓ ชนิด คือ นาม อพยศัพท์ และกริยา นามและกริยา ต้องเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อบอกชนิดและหน้าที่ของคำ การเปลี่ยนแปลงนาม ต้องใช้วิภัติ ปัจจัย เพื่อเปลี่ยนรูปศัพท์ตามลिंगค์ พจน์ การก ได้ค่านามนาม คุณนาม คำกิต ส่วนคำกริยา ต้องมีระเบียบกริยา คือ มาลา กาล วาก

วิธีใช้ถ้อยคำ

พระยาอุปทิศศิลปสารอธิบายว่า คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ ๔ ชนิดนี้ เมื่อนำไปใช้ต้องมีวิธีใช้ให้ถูกต้องตามระเบียบ และอธิบายว่าระเบียบของถ้อยคำในภาษาไทยมี ๘ อย่าง คือ บุรุษ ลिंगค์ พจน์ การก มาลา กาล วาก ราชศัพท์ และให้คำนิยาม ดังนี้

บุรุษ คือ บุคคลที่ใช้ในการพูดจากัน จัดเป็น ๓ พวก คือ

(๑) บุรุษที่ ๑ คือ คำที่ผู้พูดกล่าวถึงตัวของเขาเอง มีทั้งที่เป็นค่านาม และสรรพนาม เช่น ข้าพเจ้าลาก่อนละ พี่ลาก่อนละนะ

(๒) บุรุษที่ ๒ คือ คำที่ผู้พูดใช้เรียกผู้ฟัง มีทั้งที่เป็นค่านามและสรรพนาม เช่น สอนอย่าเที่ยวลักเลย ใต้ทำสบายดีหรือ

(๓) บุรุษที่ ๓ คือ คำที่ผู้พูดอ้างถึงในเวลาพูดจากัน มีทั้งที่เป็นค่านามและสรรพนาม เช่น นายสอนไม่อยู่นี่แล้ว เขาเป็นคนดีมาก

ลिंगค์ คือ คำที่ใช้ต่างกันตามเพศ มี ๔ เพศ คือ

(๑) ปุงลึงค์ คือ เพศชาย เช่น ราชา พ่อ ปู่

(๒) สตรีลึงค์ คือ เพศหญิง เช่น ราชินี แม่ ย่า

(๓) อลึงค์ คือ เพศไม่กำหนด เช่น เทวดา คน สัตว์

(๔) นปุงสลึงค์ คือ คำที่ไม่มีเพศ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ

พจน์ คือ คำที่ใช้ต่างกันตามกำหนดมากและน้อย มี ๓ พวก คือ

- (๑) เอกพจน์ คือ คำที่มีกำหนดสิ่งเดียว เช่น คนผู้หนึ่ง สัตว์ตัวเดียว
- (๒) พหูพจน์ คือ คำที่มีกำหนดมาก (ตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป)
- (๓) อพจน์ คือ คำที่ไม่กำหนดจำนวน เช่น คน สัตว์ สิ่งของ

การก แปลว่า ผู้ทำ หมายถึงนาม สรรพนามหรือ กริยาสภาวะมาลาที่แทนนาม ซึ่งทำหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

- (๑) กรรตุการก คือ คำที่ทำหน้าที่ผู้ทำ เช่น ตาสีนอน เขากินข้าว
- (๒) กรรมการก คือ คำที่ทำหน้าที่ผู้ถูกกระทำของกรรมกริยา โดยอาจมีตำแหน่งอยู่หลังกรรม หรือประธานในประโยค ถูก เช่น เขากินข้าว ศิษย์ถูกครูตี ศิษย์ถูกตี
- (๓) การิตการก คือ คำที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ พบในประโยคกริต เช่น ครูให้ศิษย์อ่านหนังสือ ศิษย์ถูกให้อ่านหนังสือ ศิษย์ทำหน้าที่การิตการก คือ ผู้รับใช้
- (๔) วิเศษณ์การก คือ คำที่ทำหน้าที่ประกอบบททั้งหลายเพื่อทำหน้าที่คล้ายทำวิเศษณ์ เช่น เสื้อของฉัน ฉัน เป็นวิเศษณ์การก ทำหน้าที่บอกเจ้าของ
- (๕) วิกัตการก คำที่ทำหน้าที่ต่างหรือแทนการกข้างหน้า เช่น ตามีอำเภอกินข้าว อำเภอกินข้าว เป็นวิกัตการกของตามี

มาลา คือ ระเบียบของกริยาที่แสดงออกมาเป็นความหมายต่างๆ มี ๕ ชนิด

- (๑) นิเทศมาลา คือ กริยาที่มีเนื้อความบอกเล่า เช่น เขานอนแล้ว
  - (๒) ปรีกัลปมาลา คือ กริยาที่บอกเนื้อความคาดคะเน หรือแบ่งรับแบ่งสู้ เช่น ถ้าฝนตกฉันจะกลับบ้าน
  - (๓) สักติมาลา คือ ระเบียบกริยาที่บอกเนื้อความเชื่อมั่นและบังคับ เช่น เขาต้องนอน ฝนคงตก
  - (๔) อาณัติมาลา คือ ระเบียบกริยาที่บอกเนื้อความบังคับหรืออ่อนวอน เช่น แกลงนอน
- ท่านโปรดช่วยฉันด้วย
- (๕) สภาวะมาลา คือ ระเบียบกริยาธรรมดาหมายถึงความถึงกริยากลาง ไม่เป็นรูปประโยคใช้พูดลอยๆ ประกอบกริยาบ้าง ประกอบบุพบทบ้าง ทำหน้าที่คล้ายคำนาม เช่น ไปเที่ยวดูละคร เพื่อนั่งเล่น

กาล คือ คำกริยาที่ใช้ต่างกันตามกาลต่างๆแบ่งเป็นกาลสามัญ และกาลสมบุรณ์ กาลสามัญแบ่งเป็น ๔ ลักษณะ คือ

- (๑) ปรีตยบันกาล คือ เวลาเดิวนั้นหรือกำลังเป็นอยู่ เช่น เขากำลังกินข้าว
- (๒) อดีตกาล คือ เวลาล่วงแล้ว เช่น เขาได้กินข้าว
- (๓) อนาคตกาล คือ เวลาภายหลัง เช่น เขาจักกินข้าว

(๕) อนาคตกาล คือ เวลาที่กล่าวไม่แน่นอน กล่าวทั่วไป เช่น คนกินข้าว
กาลสมบูรณ์ คือ เวลาที่บอกว่าทำกรนั้นๆเสร็จแล้ว แบ่งเป็น ๔ อย่าง คือ

(๑) ปรตยุบันกาลสมบูรณ์ เช่น เขากำลังกินข้าวแล้ว

(๒) อดีตกาลสมบูรณ์ เช่น เขากินข้าวแล้ว

(๓) อนาคตกาลสมบูรณ์ เช่น เขากินข้าว

(๔) อนาคตกาลสมบูรณ์ เช่น เขากินข้าวแล้ว

นอกจากนี้การใช้กาลอาจมีกาลซ้อนได้ พระยาอุปกิตศิลปสารท่านได้อธิบายไว้ด้วย
(หลักภาษา, หน้า ๑๒๒)

วาก คือ กริยาที่บอกประธานเป็นการอะไร แบ่งเป็น ๓ วาก คือ

(๑) กรรตวาก คือ กริยาที่บอกว่าประธานเป็นกรรตุการกหรือผู้กระทำและกริยาเรียกว่า
กรรตวาก เช่น คนกินข้าว กิน เป็นกริยากรรตวาก บอกให้รู้ว่า คน เป็นประธานหรือกรรตุการก
คนให้เด็กกินข้าว ให้ กิน เป็นกริยากรรตวาก บอกให้รู้ว่า คนเป็นประธานหรือกรรตุการก

(๒) กรรมวาก คือ กริยาที่บอกประธานเป็นกรรมการกหรือผู้ถูกกระทำ เช่น ข้าวถูกคน
กิน คำกริยา ถูก กิน เรียกว่ากรรมวาก หนังสือถูกครูให้ศิษย์อ่าน คำกริยา ถูก ให้ อ่าน เรียกว่า
กรรมวาก

(๓) การิตวาก คือ กริยาบอกประธานเป็นการิตการกหรือผู้รับใช้ เช่น ศิษย์ถูกครูให้อ่าน
หนังสือ คำกริยา ถูก ให้ อ่าน เรียกว่า การิตวาก

วิธีใช้คำวิเศษณ์

จากการวิจัยพบว่า พระยาอุปกิตศิลปสารอธิบายวิธีใช้คำวิเศษณ์ตามแนวไวยากรณ์บาลี
สันสกฤต กล่าวคือ คำวิเศษณ์ในภาษาบาลีและสันสกฤตยอมใช้เปลี่ยนแปลงไปตามลึงค์ พจน์ การก
อย่างเดียวกับคำนามและยังใช้ต่างกันตามอุปมาน คือ เปรียบเทียบชั้นสูงต่ำของคำวิเศษณ์เป็น ๓ ชั้น
โดยเปลี่ยนรูปคำ แต่ในภาษาไทยซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำการอุปมานหรือเปรียบเทียบใช้คำ
วิเศษณ์ด้วยกันประกอบเข้า ในส่วนพจน์คำวิเศษณ์บางคำบอกพจน์ได้ เช่น เดียว มาก นี ใน คนเดียว
คนมาก คนนี้ เมื่อจะบอกพหูพจน์ก็ใช้คำวิเศษณ์เหล่านี้ประกอบเป็น คนเหล่านี้ สำหรับระเบียบการ
ใช้คำวิเศษณ์เรื่องลึงค์ พระยาอุปกิตศิลปสารกล่าวว่าจะใช้ ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะวิเศษณ์ คือ การนำนามเฉพาะลึงค์ เช่น ชาย หญิง สาว หนุ่ม เป็นต้น มาทำหน้าที่เป็น
วิเศษณ์ประกอบนามบอกลึงค์นั่นเอง

คำประติญาวิเศษณ์ คือ คำขานรับที่บอกเพศ เช่น

- . पुलลิ่งค์ เช่น พระเจ้าข้า ขอถวายพระพรขอรับ
- ก. สตรีลิ่งค์ เช่น เพคะใส่เกล้าใส่กระหม่อม เพคะ
- ข. อลิ่งค์ เช่น จ๊ะ

หน้าที่เกี่ยวข้องของคำ

นอกจากชนิดของคำ วิธีใช้คำชนิดต่างๆ แล้วพระยาอุปกิตศิลปสารยังกล่าวถึงหน้าที่เกี่ยวข้องของคำ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นหน้าที่เกี่ยวข้องของนาม หน้าที่เกี่ยวข้องของสรรพนาม หน้าที่เกี่ยวข้องของกริยา หน้าที่เกี่ยวข้องของคำวิเศษณ์ หน้าที่เกี่ยวข้องของคำบุพบท และหน้าที่เกี่ยวข้องของคำสันธาน ดังนี้

หน้าที่เกี่ยวข้องของนาม อาจสรุปได้ว่านามมีหน้าที่เป็นประธานและกรรมในประโยค ดังนี้ ถ้าเป็นประธานมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกริยาโดยปรากฏอยู่ต้นประโยค ทั้งในฐานะที่เป็นกรรตุการก คือ ผู้กระทำกริยา กรรมการกและการิตการก คือ ผู้ใช้ เช่น

ครูอ่านหนังสือ กรรตุการก

ศิษย์ถูกครูให้อ่านหนังสือ หรือ หนังสือถูกครูให้ศิษย์อ่าน

(๑) แม้ว่านามนั้นเป็นกรรมก็สามารถทำหน้าที่เป็นประธานปรากฏต้นประโยคได้ แต่ต้องเป็นกรรมการกเกี่ยวข้องกับกริยาในฐานะผู้ถูกกรรตุการกทำ หรือถูกการิตการกทำ เช่น หนังสือถูกครูอ่าน หรือ หนังสือถูกครูให้ศิษย์อ่าน ถ้าคำนามปรากฏหลังกริยากรรมเป็นกรรมการก ตามปกติ

(๒) ในกรณีที่เป็นการิตการกก็สามารถปรากฏเป็นประธานต้นประโยคหรืออยู่กลางข้อความหลังกริยา “ให้” เช่น ศิษย์ถูกครูให้อ่านหนังสือ หรือ ครูให้ศิษย์อ่านหนังสือ

(๓) คำนามหรือสรรพนามยังสามารถทำหน้าที่ประกอบนามหรือกริยาตัวอื่นเป็นวิเศษณ์การก โดยมีคำบุพบท ของ นำหน้าบอกหน้าที่เจ้าของ เช่น เสื้อของฉัน ฉัน เป็นวิเศษณ์การกประกอบเสื้อ บอกหน้าที่เจ้าของ หรืออาจบอกสถานที่ เช่น เขาอยู่ที่บ้าน เป็นวิเศษณ์การกประกอบกริยาอยู่

(๔) นามยังอาจทำหน้าที่ขยายนามตัวหน้า เรียกว่า วิกัตติการก นามที่ขยายนามตัวหน้าจึงคล้ายเป็นคำวิเศษณ์ เพราะไม่มีบุพบทนำหน้า เพื่อบอกลักษณะนามตัวหน้า เช่น คนป่า แสดงลักษณะของคำ “คน” หรือเป็นวิกัตติการกของคำ “คน”

นอกจากขยายนามยังสามารถขยายกริยาเป็นวิกัตติการกช่วยวิกัตติการกริยาให้มีเนื้อความเต็มที่ เช่น เขาเป็นอำเภอ

หน้าที่เกี่ยวข้องของสรรพนาม อาจสรุปได้ว่าคำสรรพนามมีหน้าที่แทนนามจึงมีหน้าที่อย่างเดียวกับคำนามที่กล่าวแล้ว ยกเว้นสรรพนามบางพวกที่ใช้หน้าที่แปลกออกไป ได้แก่

(๑) คำประพันธสรรพนาม ที่ ซึ่ง อัน มักมีหน้าที่ ๓ อย่าง คือ เป็นวิกิตการกหรือส่วนขยายคำนามตัวหน้า ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่บัพเชื่อมของประโยคทั้งสอง โดยมีหน้าที่เป็นการกต่างๆ เกี่ยวข้องกับกริยาของประโยคเล็ก เช่น ม้าที่ฉันทิ้งเลี้ยงหาย ที่เป็นประพันธสรรพนาม ทำหน้าที่วิกิตการก คือประกอบคำนาม ม้า ที่อยู่ข้างหน้า และเป็นบัพเชื่อมประโยคใหญ่ ม้า หาย กับประโยคเล็ก ม้าฉันทิ้งเลี้ยง และทำหน้าที่เป็นกรรมการก คือ ผู้ถูกกรรตุการก ฉันทิ้งกระทำ

(๒) คำวิภาคสรรพนาม ต่างบ้าง มักใช้เป็นวิกิตการกของนามข้างหน้า เช่น คนต่างกินข้าว คนข้างกินข้าว โดยอาจแทรกคำอื่นได้ เช่น แทรกในบ้าน เป็น คนในบ้านต่างกินข้าว คนในบ้านข้างนอนข้างนั่ง

ส่วนวิภาคสรรพนาม กัน กันและกัน เป็นพหูพจน์ มีหน้าที่เป็นการกต่างๆ ได้ แต่ไม่ใช่เป็นบัพประธานและวิกิตการก

หน้าที่เกี่ยวข้องของกริยา อาจสรุปได้ว่า คำกริยาเกี่ยวข้องโดยตรงกับคำนามในฐานะคำแสดงอาการของนาม เช่น จินตียเหล็ก คนนอน ถ้าคำกริยาไม่ได้เป็นคำแสดงอาการของคำนาม แต่เป็นคำประกอบคำนามให้รู้ลักษณะของนาม เช่น คนดีทองต้องเป็นคนแข็งแรง ดีทอง บอกลักษณะของคำว่า คน จึงเป็นวิเศษณ์ ไม่ใช่คำกริยา

คำกริยาจึงมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนามในฐานะแสดงอาการและคำขยาย นอกจากนี้คำกริยาทั้งหลายยกเว้นกริยานุเคราะห์ย่อมเกี่ยวข้องกับนามและสรรพนามในฐานะบอกวาทก การกต่างๆ ส่วนกริยานุเคราะห์ใช้ช่วยกริยาพวกอื่นให้ได้ความครบในการบอกมาลา กาล กรรมวาทก คือ คำว่า ถูก และการิตวาทก คือ ถูกให้ ถูก__ให้ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับกริยาพวกเดียวกันในฐานะที่เป็น กริยารวม เช่น ตาสีไปนั่งสูบบุหรี่ที่นา ไปนั่งสูบ เป็นกริยารวม ที่สามารถแยกเป็นกริยาละประโยคได้

หน้าที่เกี่ยวข้องของคำวิเศษณ์ อาจสรุปได้ว่า คำวิเศษณ์ย่อมเกี่ยวข้องกับนาม สรรพนาม กริยา วิเศษณ์ด้วยกันในฐานะบัพขยาย

หน้าที่บัพขยายของคำวิเศษณ์ย่อมใช้ประกอบข้างหน้าข้างหลังบ้าง ดังนี้

(๑) คำวิเศษณ์ประกอบข้างหน้านามหรือสรรพนาม ได้แก่

ก. ประมาณวิเศษณ์บางตัว เช่น บรรดา ทุก ต่าง บาง ละ

ข. ประมาณวิเศษณ์บอกจำนวนนับ เช่น สอง สาม สี่ ห้า ยกเว้น หนึ่ง เดียวที่ต้องประกอบข้างหลัง รวมทั้งวิเศษณ์วลี ๒ รูป มี ๕ ตัว

ค. อนิยมวิเศษณ์ ปฤจฉาวิเศษณ์บางคำ เช่น ก็

(๒) คำวิเศษณ์ที่ประกอบได้ทั้งข้างหน้าข้างหลังคำนามหรือสรรพนาม ได้แก่ ประมาณวิเศษณ์ที่เป็นคำเดียว เช่น คนมาก มากคน คนน้อย น้อยคน

(๓) คำวิเศษณ์ที่ประกอบข้างหลังคำนามหรือสรรพนาม ได้แก่ คำวิเศษณ์ต่างๆนอกจากที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่ถ้าใช้คำวิเศษณ์ที่ประกอบหน้าคำนามและคำสรรพนามเป็นคำประสมแล้วก็ต้องประกอบข้างหลัง เช่น ทั้งห้า ก็มาน้อย ทีแรก เป็นต้น

(๔) คำวิเศษณ์ที่ประกอบข้างหลังคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ด้วยกัน ได้แก่ คำวิเศษณ์ต่างๆไปเป็นส่วนมาก เช่น บอกลักษณะและคำวิเศษณ์

(๕) คำวิเศษณ์ที่ประกอบข้างหน้าคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ด้วยกัน ได้แก่

□ . ประมาณวิเศษณ์บางคำ เช่น จน จนน เกือบ แทบ พอ สัก

ก. ประดิษวิเศษณ์ เช่น บ บ่ ไม่ มิ ฤ ฤา

(๖) คำวิเศษณ์ที่ประกอบได้ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ได้แก่

□ . กาลวิเศษณ์ที่เป็นคำประสม เช่น บัดนั้น บัดนี้ เมื่อนั้น เมื่อนี้

ก. ปฤจลาวิเศษณ์ เช่น ทำไม เหตุไร ไฉน

ข. ประดิษวิเศษณ์บางคำ เช่น มิได้ หา ___ มิได้

ค. ประดิษญาวิเศษณ์ เช่น จ๊ะ เจ้าข้า ขอรับ

หน้าที่เกี่ยวข้องของคำบุพบท อาจสรุปได้ว่าคำบุพบทมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับคำชนิดต่างๆ ดังนี้

(๑) นำหน้าคำนามและคำกริยาสภาวะมาลา

(๒) เชื่อมคำข้างหน้าและข้างหลังให้ติดต่อกัน เช่น ฉันทเก็บเงินให้แก่บุตร เสนอต่อที่ประชุม
หน้าที่เกี่ยวข้องของสันธาน อาจสรุปได้ว่าคำสันธานมีหน้าที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องเกี่ยว (หรือเชื่อม) ของคำ ประโยคและเนื้อความโดยตรงไม่มีหน้าที่อื่น

วากยสัมพันธ์

พระยาอุปทิศศิลปสารให้คำจำกัดความคำว่า วากยสัมพันธ์ ว่าเป็นหลักภาษาที่ศึกษาความหรือความเกี่ยวข้องของคำหรือข้อความที่เรียบเรียงเป็นข้อความโดยใช้ความรู้เรื่องชนิดและหน้าที่ของคำที่ศึกษามาแล้วในวชิวิภาค

จากการวิจัยวากยสัมพันธ์ของพระยาอุปทิศศิลปสาร ผู้วิจัยพบว่ากล่าวถึงความสัมพันธ์ของชนิดของคำและหน้าที่ของคำที่ปรากฏในประโยค ดังนี้

หลักการพิจารณาถ้อยคำหรือข้อความ

ถ้อยคำหรือข้อความ คือ คำพูดที่ผู้พูดตั้งใจจะกล่าวออกมาครั้งหนึ่งๆ มี ๓ อย่างคือ กล่าวเป็นคำ กล่าวเป็นวลี คือ คำหลายคำติดต่อกัน แต่ยังไม่ได้ความครบ และกล่าวเป็นประโยค

องค์ประกอบของประโยค

พระยาอุปกิตศิลปสารมีความเห็นว่าประโยคประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ ภาคประธานและภาคแสดง ดังนี้

ภาคประธาน คือ ส่วนที่กล่าวอ้างขึ้นก่อนเพื่อให้ผู้ฟังรู้ว่าอะไรเป็นข้อสำคัญของข้อความ โดยมากส่วนสำคัญคือคำนามหรือสรรพนามเป็นบทประธาน เช่น ตาสี บ้าน ฉันทัน

ภาคแสดง คือ คำที่แสดงอาการของภาคประธานให้ได้รับความว่าแสดงอาการอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น ตาสี นอน บ้าน งาม ฉันทัน กินข้าว เขา เป็นนายอำเภอ
นอน งาม กินข้าว เป็นนายอำเภอ เรียกว่า ภาคแสดง ในภาคแสดงมีบทช่วยกริยาอยู่ ๒ ประเภท คือ

บทกรรม ใช้ช่วยกริยากรรมให้ได้ใจความครบเป็นประโยค เช่น ฉันทัน กินข้าว

บทวิภัตการก ใช้ช่วยบทวิภัตกรรตุกริยาซึ่งไม่มีเนื้อความในตัว ต้องอาศัยบทวิภัตการกจึงได้ใจความ เช่น เขาเป็นนายอำเภอ นายอำเภอ เป็นวิภัตการก

รูปประโยคในภาษาไทย

รูปประโยคในภาษาไทย มี ๔ รูป ดังนี้

ประโยคกรรตุ ประกอบด้วยกรรตุการก (ผู้ทำ) กริยา และ กรรมการก (ผู้ถูกกระทำ) กรรตุการกไว้ต้นประโยคเพื่อเน้น

ประโยคกรรม คือ ประโยคที่วางกรรมการกหรือผู้ถูกไว้ต้นประโยคเพื่อให้เด่น เช่น ตามี ถูกเสือกิน ตามี เป็นกรรมการกหรือผู้ถูกไว้ต้นประโยค

ตามีผู้ใหญ่บ้านของเราเสือกินเสียแล้ว ตามีผู้ใหญ่บ้านของเรา เป็นกรรมการกหรือผู้ถูกไว้ต้นประโยค

ประโยคกริยา เป็นประโยคที่ต้องการให้กริยาเด่น จึงพูดขึ้นก่อนแทนบทประธาน แล้วเอาบทประธานมาไว้ข้างหลัง เช่น

เกิดอหิวตโรค ขึ้นที่เชียงใหม่

มีโรคติดต่อขึ้นที่นี่

ปรากฏการโกงขึ้นที่นี่ เป็นต้น

กริยาที่เรียงหน้าประโยคเป็นประโยคกริยานี้ใช้เฉพาะกริยา เกิด มี ปรากฏ เวลาบอกสัมพันธให้เรียงแบบประโยคกรรตุ คือ

อหิวตโรค เกิดขึ้นที่เชียงใหม่

โรคติดต่อเกิดขึ้นที่นี่

การโกงปรากฏขึ้นที่นี่ เป็นต้น

ประโยคกริธา คือ ประโยคที่มีกริธการกหรือผู้รับ (การ) ใช้แทรกเข้ามา เช่น ครูให้ศิษย์อ่านหนังสือ

ศิษย์ เป็นกริธการกของกริธา ให้ ___อ่าน หนังสือ เป็น กรรมการก
ครู เป็น กรรมการก

ศิษย์ถูกครูให้อ่านหนังสือ

ศิษย์ เป็น กริธการก และเป็นประธาน
ถูก__ให้อ่าน เป็น กริธวาจก ตามประธาน

องค์ประกอบของประโยคกริธา (Active Voice)

ประโยคกริธาประกอบด้วยบทประธาน บทขยายประธาน บทกริธา บทขยายกริธา บทกรรม บทขยายกรรม ชนิดของคำที่ทำหน้าที่ในแต่ละส่วน มีดังนี้

ชนิดของคำในบทประธาน ได้แก่

คำนามชนิดต่างๆ

คำสรรพนาม

บทกริธาสภาวะมาลา เช่น นอน เป็นประโยชน์ กินข้าว ดี เป็นพาล ไม่ดี

คำวิเศษณ์ เช่น ฉลาดดี โง่ไม่ดี

บทวลีต่างๆที่ใช้เป็นประธาน เช่น

ก. นามวลี เช่น นกเขาขาว ขันเพราะ กระทรวงศึกษาธิการ มีอักษรย่อว่า ศช

ข. สรรพนามวลี ส่วนมากพบในบทประพันธ์ เช่น ข้าได้บาทงกษ ประณตบาทยุค

ค. กริยาวลี เหมือนกริธาสภาวะมาลาเป็นบทประธาน

บทพิเศษต่างๆ

ก. รูปเครื่องหมายต่างๆ เช่น สามเหลี่ยมนี้มีพื้นที่ ๕ ตารางเซนติเมตร

ข. คำชนิดต่างๆ คือ จะ เป็นกริธานุเคราะห์ ด้วย เป็นคำบุพบท

ค. วลีชนิดต่างๆ คือ

ยาวห้าวาสองสอก เป็นกริยาวลี

ชนิดของคำในบทขยายประธาน ได้แก่

คำวิเศษณ์ เช่น คนชั่วไม่ดี ความคิดว่องไวเป็นประโยชน์

บทวลีติการกในบทขยายประธาน เช่น นายสี กำนัน เป็นคนดี แม่ครัว แก ทำกับข้าวดี

บทวลี เช่น นายสีกำนันหนุ่มเป็นคนดี การเที่ยวค้นหาความรู้ดี

ชนิดของคำในบทกริยา ได้แก่

คำกริยา อาจเป็น

- ก. อกรรมกริยา เช่น นกบิน น้ำไหล
- ข. คำวิเศษณ์ที่ทำหน้าที่เป็นอกรรมกริยา เช่น คนนี้ฉลาด ม้านี้งาม
- ค. สกรรมกริยา เช่น คนกินข้าว คนตีกัน
- ง. วิกตรรถกริยา เช่น คนนี้เป็นครู คนนี้เหมือนฉัน

กริยาลี เช่น เขาควรวินดี เขาจะไปพรุ่งนี้ นายลีถูกไล่ความ

ชนิดของคำในบทขยายกริยา ได้แก่ คำวิเศษณ์หรือวลีที่ใช้ขยายบทกริยาให้ได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

คำวิเศษณ์ เช่น เขาเดินไว เขามาก่อน

วลีต่างๆที่ทำหน้าที่วิเศษณ์ เช่น เขาวิ่งเร็วมากทีเดียว เขามาช้า ๕ นาที

บทวิภัติการกช่วยกริยา ได้แก่ คำนาม สรรพนาม หรือวลีทำหน้าที่วิภัติการก เช่น

เขาเป็นครู เขาคลายัน ท่านเป็นกรรมการศาลฎีกา

ครู เป็นบทวิภัติการกช่วยกริยา เป็น

ฉัน เป็นบทวิภัติการกช่วยกริยา คลาย

กรรมการศาลฎีกา เป็น บทวิภัติการกช่วยกริยา เป็น

บทกรรตุการกช่วยกริยากรรมวาจกหรือกริยาการิตวาจก เช่น

บุตรถูกบิดาทำโทษ วัดนี้ใครสร้าง ศิษย์ถูกครูให้อ่านหนังสือ

บิดา เป็นกรรตุการกช่วยกริยา ถูกทำ

ใคร เป็นกรรตุการกช่วยกริยา สร้าง

ครู เป็นกรรตุการกช่วยกริยา ถูกให้อ่าน

ชนิดของคำในบทกรรม คือ บทที่กำหนดผู้ถูกของสกรรมกริยา บทใดที่เป็นประธานได้ก็
เป็นบทกรรมได้ ชนิดของคำในบทกรรม เช่น คำนาม (ฉันเห็นคน) คำสรรพนาม (เขารักฉัน)

ชนิดของคำในบทขยายกรรม ได้แก่

คำนาม เช่น เขาจับช้างป่า

บทวิภัติการกในบทขยายกรรม เช่น ฉันนับถือนายมี นายอำเภอ ในข้อนี้ฉันต้องเชื่อถูกมัน

บทวลี เช่น ฉันนับถือภิกษุดี สมภารหนุ่ม ฉันเห็นคนหนวดยาวรุ่มร่าม

วิธีบอกสัมพันธ์เอกรรณประโยค ตามแนวของพระยาอุปกิตศิลปสาร มีกฎเกณฑ์ดังนี้

แปลงประโยคคำพูดเป็นประโยคไวยากรณ์ เช่น

ประโยคคำพูด	ประโยคไวยากรณ์
กินาฬิกาแล้ว	(เวลา) กินาฬิกาแล้ว
มาทำไม	(เขา) มาทำไม

บอกสัมพันธ์ตามประโยคไวยากรณ์

ประโยคไวยากรณ์ประกอบด้วย

ภาคประธาน	เวลา	
บทประธาน	เวลา	
ภาคแสดง	กินาฬิกาแล้ว	
บทกริยา	กินาฬิกาแล้ว	(วิเศษณ์วลีทำหน้าที่เป็นบทกริยา)

ชนิดของประโยค

พระยาอุปกิตศิลปสารแบ่งประโยคเป็น ๔ ชนิด ได้แก่

เอกรรณประโยค คือ ประโยคความเดียว แบ่งเป็น ๔ รูป ได้แก่ ประโยคกรรตุ ประโยคกรรม ประโยคกริยา ประโยคการิต

อนเอกรรณประโยค คือ ประโยคความรวม

สังกรประโยค คือ ประโยคแต่ง

ประโยคระคน คือ ประโยคที่รวมประโยคชนิดต่างๆด้วยกัน

หลักการรวมประโยคเป็นอนเอกรรณประโยค

หลักการรวมอนเอกรรณประโยคที่กล่าวถึงในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร มีดังนี้

(๑) รวมภาคประธานและภาคแสดง เอกรรณประโยคเรียงกันไม่มีคำเชื่อม เช่น ขยายทำนา
ดาทำนา

อนเอกรรณประโยคกรรมดา ใช้คำเชื่อม เช่น ขยายทำนาและดาทำนา

อนเอกรรณประโยครวม ภาคประธาน เช่น ขยายและดาทำนา

อนเอกรรณประโยคละบทเชื่อม เช่น ขยายดาทำนา

(๒) รวมภาคแสดงละภาคประธาน

เอกรรณประโยคเรียงกัน เช่น ดาสิไปที่โรงนา ดาสินั่งที่โรงนา

อนเอกรรณประโยคกรรมดา เช่น ดาสิไปที่โรงนาและดาสินั่งที่โรงนา

อเนกรรดประโยครวม เช่น ตาสีไปและนั่งที่โรงนา

อเนกรรดประโยคละบทเชื่อม เช่น ตาสีไปนั่งที่โรงนา

หลักการรวมประโยคเป็นสังกรประโยค

สังกรประโยค คือ ประโยคแต่ง เกิดจากการสร้างประโยคเล็กๆแทรกส่วนใดส่วนหนึ่งของ
เอกรรดประโยคเกิดเป็นหลายประโยคขึ้น (หลักภาษา, หน้า ๒๖๒) สังกรประโยคมี ๒ ส่วนคือ
मुख्यประโยคและอนุประโยค อนุประโยคแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ นามานุประโยค คุณานุประโยค
และวิเศษณานุประโยค ตัวอย่าง

(๑) สังกรประโยคชนิด मुख्यประโยคและนามานุประโยค

ก. เธอแสดงกิริยาเช่นนี้เป็นการไม่ดี

เธอแสดงกิริยาเช่นนี้ เป็น นามานุประโยค ทำหน้าที่ประธาน
_____เป็นการไม่ดี เป็น मुख्यประโยค

ข. ที่เธอทำเช่นนี้ ฉันไม่ชอบ

ฉันไม่ชอบ เป็น मुख्यประโยค ขาดกรรม
ที่เธอทำเช่นนี้ เป็น นามานุประโยค ทำหน้าที่กรรม

ค. คำตัดสินเด็ดขาดเป็นอันให้จำเลยแพ้

คำตัดสินเด็ดขาด เป็น मुख्यประโยค
อันให้จำเลยแพ้ เป็น นามานุประโยค วิกัตติกรก ของกิริยา เป็น

ง. คนที่เกี่ยวข้องร้ายย่อมลำบาก

คน...ย่อมลำบาก เป็น मुख्यประโยค
ที่เกี่ยวข้องร้าย เป็น คุณานุประโยค ทำหน้าที่แทนบทวิเศษณ์

จ. ฉันมา เมื่อเธอหลับ

ฉันมา เป็น मुख्यประโยค
เมื่อเธอหลับ เป็น วิเศษณานุประโยค แต่งกิริยา มา

พระยาอุปกิตศิลปสารให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับชนิดของคำจากการศึกษาการรวมประโยคใน
ภาษาไทยว่าคำภาษาไทยย่อมไม่คงที่ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามหน้าที่ที่นำมาใช้ ตัวอย่างเช่น

๑. เขามาเมื่อเช้า เมื่อ เป็นบุพบท

๒. เขามา เมื่อเธอหลับ เมื่อ เป็นประพันธวิเศษณ์

ประโยคระคน คือ ประโยคทั้ง ๓ ชนิด ได้แก่ เอกรรดประโยค อเนกรรดประโยคและ
สังกรประโยคระคนกันเป็นประโยคซับซ้อน

ตาสีเป็นคนขี้เหนียวเพราะฉะนั้นมิตรและญาติเขาจึงไม่คบแก่

ตาสีเป็นคนขี้เหนียว	เอกรรณประโยค
เพราะฉะนั้น	สันธานเชื่อมบอกเหตุผล
มิตรเขาไม่คบแก	เอกรรณประโยค
ญาติเขาไม่คบแก	เอกรรณประโยค
และ	สันธานเชื่อมมิตรและญาติ บอกความคล้ายตามกัน

เครื่องหมายวรรคตอนประกอบเรียงความ

พระยาอุปกิตศิลปสารได้รวบรวมทั้งเครื่องหมายวรรคตอนโบราณ เครื่องหมายวรรคตอนปัจจุบันและอธิบายอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ใช้เป็นที่ยกค้ำว่าอ้างอิงได้ ในบทที่ ๑๐ หน้า ๓๐๕-๓๒๑ เช่น เครื่องหมายวรรคตอนโบราณ

เครื่องหมายขึ้นเดี่ยว ๆ	ใช้แสดงว่าจบประโยคหนึ่งในหนังสือโบราณ
เครื่องหมายขึ้นคู่ ๆ	ใช้แสดงว่าจบเรื่องใหญ่ในหนังสือโบราณ

เครื่องหมายวรรคตอนปัจจุบัน

เครื่องหมายไปยาลน้อย ๆ	ใช้ละคำที่รู้จักกันทั่วไปแล้ว โดยใช้เครื่องหมายท้ายคำที่ละ เช่น
กรุงเทพมหานคร	ใช้ว่า กรุงเทพฯ
พระราชวังบวรสถานมงคล	ใช้ว่า พระราชวังบวรฯ
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม	ใช้ว่า โปรดเกล้าฯ

เครื่องหมายขลิบ (...) คือเครื่องหมายวงเล็บใช้คร่อมข้อความที่ผู้เขียนไม่ต้องการให้อ่านติดต่อกับข้อความนอกวงเล็บ คล้ายกับเป็นคำอธิบายนอกเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจเป็นพิเศษ เช่น “ครั้นข้าพเจ้าให้อัฐแก่คนแจวเรือจ้างสองไฟ (ครั้งนั้นยังใช้อัฐคือ ๒ ไฟเท่ากับ ๔ อัฐ เป็นราคา ๖ สตางค์) แล้วก็ขึ้นบก” ดังนี้ ข้อความในวงเล็บไม่ต้องอ่าน

วิธีใช้ถ้อยคำสำนวน

พระยาอุปกิตศิลปสารแบ่งถ้อยคำเป็นสองชนิดคือเลขนอกและเลขใน เลขนอกคือข้อความที่เป็นพื้นเรื่องที่ผู้แต่งกล่าวเอง ส่วนเลขในเป็นข้อความที่ผู้แต่งนำของผู้อื่นมาอ้างถึง ปัจจุบันเรียกว่า อัญประกาศ

นอกจากนี้กล่าวถึงการย่อ และการใช้โวหารในการเขียนเรียงความ ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร

พระยาอุปกิตศิลปสารได้เพิ่มโวหารมากกว่าโวหารที่กล่าวถึงในหนังสือสยามไวยากรณ์ ๒ ประเภทคือ สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร

ฉันทลักษณ์

เป็นคำอธิบายคำประพันธ์ลักษณะต่างๆ ได้แก่ บทประพันธ์ บทร้อยแก้ว บทกานท์ บทประพันธ์ที่กล่าวถึงมีทั้งคำกลอน คำโคลง ร่าย ลิลิต คำกาพย์ และคำฉันท์ต่างๆ คำเพลงต่างๆ โดยอธิบายทั้งฉันทลักษณ์ ข้อบังคับของคำประพันธ์แต่ละชนิดอย่างละเอียดสมบูรณ์แบบใช้เป็นตำราอ้างอิงมาโดยตลอด

ฉันทลักษณ์แต่ละประเภทมีข้อบังคับเฉพาะ ข้อบังคับหรือแผนผังทั้งจำนวนคำ การสัมผัสของฉันทลักษณ์แต่ละชนิดเห็นได้ว่านำความรู้ทางอักษรวิธีไทยมาใช้โดยตรง ดังนี้

๑. การบังคับจำนวนคำ สัมพันธ์กับคำอ่าน ดังนั้นทั้งผู้อ่านและผู้แต่งต้องมีความรู้การประสมอักษร ความรู้ด้านประสมอักษรทำให้ผู้แต่งเลือกเฟ้นคำให้เหมาะกับจำนวนคำ เช่น ควรใช้อักษรนำหรืออักษรควบ การอ่านอย่างอักษรควบอักษรนำ ได้จำนวนคำหรือพยางค์ต่างกัน คำที่ประวิสรรชนีย์ คำครุ หรือลหุหรือคำแผลง เป็นต้น

๒. การบังคับสัมผัส เป็นส่วนที่ต้องใช้ความรู้ด้านมาตราตัวสะกด คำเป็น คำตาย และวรรณยุกต์ ทำให้เกิดความคล้องจอง ซึ่งเชื่อว่าเป็นความไพเราะ

หลักภาษาไทยด้านฉันทลักษณ์จึงเป็นภาคการใช้ความรู้หลักอักษรวิธีไทยที่เรียนมาแล้ว โดยตรง คำอธิบายฉันทลักษณ์จึงใช้ศัพท์อักษรวิธีไทยมากที่สุด ดังนั้นถ้าอธิบายฉันทลักษณ์โดยไม่ได้ใช้ศัพท์อักษรวิธีไทยมักเกิดปัญหาดังเช่น คำอธิบายตอนหนึ่งว่า “แต่อุปสรรคของการแต่งฉันทลักษณ์ส่วนใหญ่ก็อยู่ที่การหาศัพท์ต่างๆ ในภาษาไทย เอามาแต่งให้ถูกต้องตามข้อบังคับคณะฉันท์ยาก เพราะภาษาไทยเรามีคำลหุ น้อย จำเป็นต้องเอาคำบาลีและสันสกฤตมาใช้เป็นพื้น แม้คำมีตัวสะกด เช่น “สัจย์ รมย์ ท่านก็ยังไม่แยกใช้เป็นลหุว่า “ สะตะยะ และ ระมะยะ ก็มี รมย์ก็มี เป็นต้น ซึ่งเป็นการขอไปที(หลักภาษาไทย, หน้า ๔๖๑) คำเฉพาะทางอักษรวิธี ในที่นี้ คือ คำลหุ ผู้แต่งคำประพันธ์ควรต้องรู้จักคำนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการแต่งฉันทลักษณ์

จากหนังสือแบบเรียนที่เกี่ยวข้องกับหลักภาษาไทยเล่มต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างบนนี้สรุปได้ว่านับแต่ตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ มีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่เป็นแบบเรียนหลวงหลายเล่ม ดังนี้ เล่มแรกคือ หนังสือแบบเรียนเร็ว ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้มีผลต่อการศึกษาของชาติมาก รัฐบาลประกาศแผนการศึกษาชาติเพื่อสนองนโยบายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษา ใช้นี้ใช้หนังสือแบบเรียนใหม่ ภาค ๑-๒ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งท่านได้มอบลิขสิทธิ์ให้กระทรวงธรรมการ ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ (๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ, หน้า ๒๒๕) และได้ใช้ควบคู่กับหนังสือแบบสอนอ่านภาษาไทยของพระวิภาชนันทวิทยาลัยไปด้วย ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้

ประกาศใช้หลักสูตรฉบับแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและได้กำหนดให้เรียนในชั้นประถมศึกษา ๔ ปี ใช้นี้ใช้หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น ตอนกลางและตอนปลายของหลวงครูณกิจจิฑูร และนายจันท์ ขำวิไล หนังสือแบบเรียนเร็ว หนังสือแบบเรียนใหม่ หนังสือแบบสอนอ่านภาษาไทย หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ ดังกล่าวข้างต้นเป็นแบบเรียนหลวงใช้ในระดับประถมศึกษา ส่วนหนังสือสยามไวยากรณ์ ของกรมศึกษาธิการ ใช้ในระดับมัธยม หนังสือสยามไวยากรณ์ประกอบด้วยภาคอักษรวิธี วลีวิภาค และวากยสัมพันธ์ เนื่องจากมีชื่อเฉพาะที่เป็นศัพท์บาลีมากทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายาก ต่อมาพระยาอุปกิตศิลปสารจึงปรับปรุงให้ง่ายขึ้นและแต่งภาคฉันทลักษณ์เพิ่ม หนังสือสยามไวยากรณ์จึงมีครบทั้ง ๔ ภาค ต่อมาพระยาอุปกิตศิลปสารใช้ชื่อว่าหนังสือหลักภาษาไทย และได้ใช้เป็นหนังสืออ้างอิงไวยากรณ์แนวดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๐๓ หลักสูตรภาษาไทยได้กำหนดละเอียดมากขึ้น ความมุ่งหมายของการเรียนภาษาไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เน้นถึงลักษณะธรรมชาติของการสอนภาษาอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอย่างแม่นยำและรวดเร็ว เน้นทักษะทั้งสี่ ได้แก่ ฟัง พูด อ่าน และเขียน แบบเรียนภาษาไทยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงมาใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทย ของกรมวิชาการเป็นแบบเรียนหลวง เรื่อยมาจนมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับนี้มีผลให้ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๒๑ กำหนดให้เรียน ๖ ปี และเปลี่ยนมาใช้หนังสือเรียนภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงประถมศึกษาปีที่ ๖ จุดมุ่งหมายการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ครั้งนี้สรุปได้ว่าต้องการเน้นการนำภาษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน มุ่งส่งเสริมการใช้ภาษาให้ถูกต้อง เพื่อให้บุคคลมีประสิทธิภาพในการติดต่อ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ แสวงหาความรู้ สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ตลอดจนให้มีพัฒนาการทางภาษาในด้านการฟัง พูด อ่าน และ เขียน มีความรู้ ความเข้าใจหลักเกณฑ์อันจะเป็นพื้นฐานของการเรียนภาษา เป็นต้น ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีการปรับปรุงหลักสูตรและเรียกว่าหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓

ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นคือ มัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ใช้หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ หลักสูตรนี้กำหนดให้ใช้หนังสือหลักภาษาไทย ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๓ เล่ม หลักสูตรนี้ใช้มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงมีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง

ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๐๓ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ ตามลำดับดังนี้

ชื่อหนังสือ	แบบเรียนภาษาไทย
ผู้แต่ง	กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
เวลาแต่ง	ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ณ วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๑ อนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยสำหรับหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๐๓
ลักษณะที่แต่ง	คัดลอกบทประพันธ์บางตอนที่ไพเราะและมีคติอบรมบ่มนิสัยจากหนังสือต่าง ๆ และมีกิจกรรมท้ายบท
ความสำคัญ	เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นใหม่ให้เหมาะกับกาลสมัยและความก้าวหน้าทางวิชาการ มีกิจกรรมท้ายบทให้นักเรียนทำเพื่อฝึกทักษะการเขียน พูด หลักภาษาที่ได้จากการอ่านเรื่อง

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยทั้งระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาที่ใช้ในหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๐๓ ของกองตำรา กรมวิชาการนี้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนอ่านงานเขียนเด่นๆ ที่ให้แนวคิดด้านต่างๆ เช่น แนวคิดด้านความสำคัญของการศึกษา วัฒนธรรม การละเล่นของไทย ธรรมชาติ เป็นต้น และฝึกให้เกิดทักษะต่างๆ จากกิจกรรมท้ายบท ดังนี้

ตัวอย่าง เรื่อง ระฆังดังกังวาล

ระฆังดังกังวาล	ฆ้องใหญ่กว้างขวางหึ่งๆ
กลองหนังดังกังวาล	ตีกระดิ่งดังกังวาล
นักเลงร้องเพลงพลาง	ตรงหน้าดั่งไขว่ห้างห้อย
เอาหลังนั่งเอียงอิง	มือถือฉิ่งตีดังๆ
เด็กๆอย่าไหลหลง	ดูเรื่องกง ก กาบ้าง
ดูไปตั้งใจฟัง	เบื้องหน้าจะว่ากด

(จากประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

ส่วนการศึกษาหลักภาษาได้รวมหลักการใช้ภาษาไทยไว้ด้วย แทรกเป็นกิจกรรมท้ายบท กิจกรรมท้ายบทนี้ต้องการเน้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกทั้งสี่ทักษะ คือ อ่าน เขียน พูด ฟัง เช่น กิจกรรมท้ายบทหนังสือชั้นประถม ๕ ต่อไปนี้

จงค้นคำต่อไปนี้ :   ฉวย แม่ ก่อน ชัน

จงบอกสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์ของคำต่อไปนี้ : ไม้ ฐู ใ ให้ น้ำ แต่
 แต่งประโยคโดยใช้คำต่อไปนี้คำละประโยค : งาม ฟัน ทะลุ คม ฉงน
 ให้นักเรียนสังเกตเห็นความแตกต่างกันของ กรีดกราย เชื้ออย่าง ย่อง กระเถิบ ขยับ เขย่ง
 วิ่งเหยาะๆ เดินแถว เดินออกแอ่น เดินแกว่งแขน เดินลอยหน้า เดินลอยหลัง เดินโซเซ เป็นต้น
 ให้นักเรียนลองแสดงวิธีพูดต่อไปนี้

พูดอ่อนวอน	พูดปรึกษา	พูดซุบซิบ	พูดกระซิบ	
พูดลอบโยน	พูดจู้จี้	พูดตัดพ้อ	พูดประชด	พูดชักใจ
พูดเซ้าเซ่	พูดบ้ายเบี่ยง	นั่งบ่น	ตวาด	

ให้นักเรียนเล่าตอนใดตอนหนึ่งที่แสดงลักษณะนิสัยของตัวละครต่อไปนี้

ท้าวสวิมลหุเบา	นางจันทาเป็นคนจ้อจจาธิษยา
ท้าวสามลเป็นคนพาลคอยจับผิด	

ชื่อหนังสือ หนังสือเรียนภาษาไทย
ผู้แต่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
เวลาแต่ง ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ อนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย ณ วันที่
 ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑ ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑
ลักษณะที่แต่ง ผูกเป็นเรื่อง และแบ่งเป็นตอนๆ ตอนละบท ท้ายบท มีแบบฝึกท้ายบท
ความสำคัญ เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นใหม่ให้เหมาะกับกาลสมัยและความก้าวหน้าทางวิชาการ มี
 แบบฝึกท้ายบทแต่ละบทให้นักเรียนทำเพื่อฝึกทักษะการเขียน พูด หลักภาษาที่ได้
 จากการอ่านเรื่องตัวอย่าง

บทที่ ๑

เช้าวันเสาร์ แม่ชวนมานิไปซื้อกับข้าวที่ตลาด มานิช่วยหิ้วตะกร้าให้แม่ ในตลาดมีคนมาก
 และมีของหลายอย่าง ของกินก็มี ของใช้ก็มี

แม่ถามราคาและเลือกซื้อแต่ของดีที่ราคาไม่แพงเกินไป แม่ซื้อผ้า หวี สบู่ และของกินหลาย
 อย่าง มีเกลือ มะนาว ปลาหู ไข่และไก่ แม่จะซื้อหมูกับเนื้อด้วยแต่ไม่มีขาย เพราะวันนั้นเป็นวันพระ
 มานิเห็นผลไม้ที่น่ากินหลายอย่าง มีเงาะ ลำไย น้อยหน้า จึงขอให้แม่ซื้อเงาะ...

แบบฝึก

(๑) ฝึกผันคำ ผา หา ไช เขา ฐู เสื่อ

ตัวอย่าง ขาว ข่าว ข้าว

(๒) ฝึกอ่านคำที่ใช้ เาะ ตัวอย่าง

เงาะ	เกาะ	เยาะ	เพาะ
เกาะ	เจาะ	เบาะ	เปาะ
เาะ	เกาะ	เพาะ	เสาะ

(๓) อ่านและจำเป็นคำ

อร้อย	อ่านว่า	อะ-หร้อย (ออกเสียง อะ กิ่งเสียง)
เสร็จ	อ่านว่า	เต็ด

แบบฝึกที่เกี่ยวกับหลักภาษาไทยของหนังสือชุดนี้ตั้งแต่ ประถมปีที่ ๑ ถึง ชั้นประถมศึกษาที่ ๖ ประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้

หลักภาษาไทยชั้นประถมศึกษาที่ ๑ ได้แก่

คำ ร ล ควบกล้ำ ออกเสียงกล้ำทั้งตัวหน้าและตัว ร ล เช่น คุ-ครู ปา-ปลา

ฝึกอ่านคำ ร ล ควบกล้ำ กรง คร้ว ครก พริก ไคร เกลือ กลัว ปลุก ไกล ไกล

ฝึกผันคำ ออ เต่า ตู้ ป้าย เจ้า ไกล แปรง แก่ ตัวอย่าง

ตุ ตุ๋ ตุ๊ ตุ้ย ตุ๋
แปรง แปร่ง แปร้ง แปริ่ง แปร้ง

ฝึกอ่านคำที่ใช้ แอะ เออ เอีย อี ออ โอ แอ เอา อะ

แฮะ เเดิน เรียก ผึ่ง มอม โด แป้ง เครา ขับ

ฝึกอ่านคำที่ไม่มีรูปสระ ปน ชน ครก พรบ สนใจ ส้ม ตรง คั่น

ฝึกอ่านคำที่สะกด แม่ กก แม่กน แม่กง แม่กม แม่กด

เช่น หก รวม บัง ถาม คิด /มรดก

ฝึกอ่านคำที่มีเครื่องหมายฯ เช่น กรุงเทพฯ อ่านว่า กรุง-เทพ-มะ -หา-นะ-คอน

ฝึกอ่านคำที่ออกเสียงสระ อะ กิ่งเสียง เช่น

อันตราย อ่านว่า อัน-ตะ-ราย (ออกเสียง ตะ กิ่งเสียง)

สถานี อ่านว่า สะ-ถา-นีย (ออกเสียง ตะ กิ่งเสียง)

แมลง อ่านว่า มะ-แลง (ออกเสียง มะ กิ่งเสียง) เป็นต้น

บทอ่านชั้นประถมปีที่ ๓ เช่น

บทที่ ๑๐

ลูกเสือสำรองวีระ

วันเสาร์และอาทิตย์ ทางโรงเรียนจัดให้ลูกเสือมีกิจกรรมต่างๆ ลูกเสือสามัญให้เดินทางไกล และอยู่ค่ายพักแรมที่ตำบลโกส้งซึ่งห่างจากโรงเรียนไปทางทิศใต้ ประมาณแปดกิโลเมตร ครูแบ่งลูกเสือสามัญเป็นหมู่ๆมีชื่อและธงประจำหมู่ ชื่อเหล่านี้เป็นชื่อสัตว์ เช่น หมูนกอินทรีก็มีธงเป็นรูปนกอินทรี...ส่วนลูกเสือสำรอง ครูแบ่งเป็นหมู่ๆ แต่ละหมู่มีผ้าสีติดที่แขนเสื้อ ครูไม่ให้ลูกเสือสำรองไปเดินทางไกลเพราะยังเล็กอยู่ ให้ปฏิบัติกิจกรรมของลูกเสือและค้างคืนอยู่ที่โรงเรียน...

หลักภาษาไทยชั้นประถมปีที่ ๓ ได้แก่

แบบฝึก ประกอบด้วยความรู้ด้านหลักภาษาไทย ดังนี้

(๑) คำที่ขึ้นต้นด้วยอักษรสูงและคำที่มี ห นำ จะผันด้วย ไม้เอก ไม้โท ตัวอย่าง

ฝึกผัน	ฝา	ฝ่า	ฝ้า
	หนอ	หน่อ	หน้อ
	จัน	แจ่ง	จ้อ

ฝึกอ่านคำที่สะกดด้วยแม่กด (จ ตร ตู ศ ษ สะกด ออกเสียงเหมือน ด สะกด)

รัด เลือด สุด กิจ มัจฉา ปัสสาว
เมตร บาทร สาเหตุ ทิศ พินาศ ประเทศ
พิเศษ เศรษฐี โฆษณา

(๒) คำที่ใช้เครื่องหมายไม้ยมก ตัวอย่าง

ต่างๆ	อ่านว่า	ต่าง-ต่าง		
ฝึกอ่าน ไกลๆ	ใครๆ	ชิบๆ	แดงๆ	ที่ๆ
เพื่อนๆ	เล็กๆ	หนาๆ	หมู่ๆ	ใหญ่ๆ เป็นต้น

ชื่อหนังสือ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา

ผู้แต่ง ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เวลาแต่ง พ.ศ. ๒๕๓๔ ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔

ลักษณะที่แต่ง แบ่งเป็นบทๆ แต่ละบทประกอบด้วยเรื่องฝึกอ่าน คำใหม่ในบทเรียน แบบฝึกอ่าน ได้แก่ อ่านคำยาก ความรู้ทางภาษา อ่านและฝึกเกี่ยวกับหลักภาษาไทย อ่านเสริมบทเรียน

ความสำคัญ เป็นแบบเรียนหลวงที่บังคับใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศระดับชั้นประถมศึกษา ๑-๖ ในปีการศึกษา ๒๕๓๖ เป็นต้นไป ตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ตอนหนึ่งของคำนำหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๓๓) กล่าวว่า “การเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง ได้พัฒนาไปจากเดิมบ้าง กล่าวคือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนภาษาอย่างมีความหมาย เกิดทักษะกระบวนการและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ มีความคล่องแคล่ว แม่นยำในทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน และสามารถสื่อความได้อย่างมีประสิทธิภาพ...นอกจากนี้หนังสือเรียนชุดนี้ยังคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย โดยกำหนดเรื่องให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมเพื่อให้นักเรียนอยู่ในสังคมได้ด้วยความสุข...”

ตัวอย่าง

บทที่ ๑๐

หมู่บ้านทอผ้า

ที่อำเภอจะมีงานประจำปี งานนี้เป็นงานใหญ่ ในงานจะมีการแสดงสินค้าพื้นเมืองและการแสดงของนักเรียน ปรากฏและเพื่อนๆก็จะไปแสดงด้วย พ่อ แม่และเด็กๆตื่นเต้นเมื่อรู้ว่า

ประกายดีใจที่ได้บอกกับทุกคนอย่างนี้ เพราะประกายรักแม่ รักผ้าทอ และรักทุกคนในหมู่บ้าน...

คำใหม่ในบทเรียน เช่น ไก่ชน คีน งานประจำปี ผ้าพื้นเมือง สินค้าพื้นเมือง

แบบฝึกอ่าน ได้แก่

อ่านคำยาก เช่น ภาพ ช่างถ่ายรูปรุ่นที่ภาพการแสดงของนักเรียน

อ่านคำที่ใช้ รร (ร หัน) รร เรียกว่า ร หันออกเสียง อัน บรรร อ่านออกเสียง บัน เช่น บรรรตัด บรรรทุก บรรรจุ บรรรจง บรรรดา บรรรเทา บรรรยาย บรรรเลง ไม่บรรรตัด รดบรรรทุก บรรรจุขวด ฟังบรรรยาย

นักเรียนใช้ไม่บรรรตัดดีเส้นและเขียนหนังสือตัวบรรรจง

รดคันนี้บรรรทุกผักและผลไม่มาเต็มรด

เขากำลังบรรรจุน้ำส้มลงในขวด

บรรรดานักเรียนกำลังฟังคำบรรยายของครู

อ่านคำที่ใช้ บัน เช่น บันได บันทีก บันเทิง ขึ้นบันได สมุดบันทีก

เขาลงบันไดมาหาฉัน

นักเรียนบันทีกเรื่องทีอ่านลงในสมุด

ความรู้ทางภาษาทำยบทำนแต่ละบทำนในหนังสือเรียนชั้นประถมปีที่ ๖ ประกอบด้วย
ความรู้ทางหลักภาษาและการใช้ภาษา การใช้คำ

ตัวอย่างประมวลความรู้ทางหลักภาษา ได้แก่

การเลือกใช้คำให้ถูกต้องตามความหมาย

การใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสารจำเป็นต้องรู้จักคำ เข้าใจความหมายของคำอย่างถูกต้อง
เลือกใช้คำให้ตรงตามหน้าที่ของคำและเนื้อความในประโยค จึงจะทำให้ผู้พูดหรือผู้ฟัง และผู้เขียน
หรือผู้อ่าน สามารถทำความเข้าใจได้ตรงกัน ตัวอย่างการใช้คำในความหมายต่างๆ

หลอกลวง หมายถึง ล่อให้เข้าใจผิด เช่น ชาวบ้านมักถูกหลอกลวงให้ซื้อสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ

หลอกล่อ หมายถึง ล่อให้ทำตามทีต้องการ เช่น สามัภรรยาคนีหลอกล่อเด็กมาทำงานใน
โรงงาน

ผ่อนปรน หมายถึง แบ่งหนักให้เป็นเบา เอาไปทีละน้อย เช่น ถ้าวรคิดมาก บริษัทจะ
ผ่อนปรนเวลาเข้าทำงานให้แก่พนักงาน

ผ่อนผัน หมายถึง ลดหย่อนตาม ลดหย่อนให้ เช่น เขาได้รับผ่อนผันการเกณฑ์ทหาร

คร่ำครึ หมายถึง เก่าเกินไป ไม่ทันสมัย เช่น คนคร่ำครึมักเก็บตัวและไม่สนใจสิ่งรอบๆ ตัว
คุณลุงคนนีเป็นคนคร่ำครึชอบเก็บตัวอยู่ในบ้าน

คร่ำคร่า หมายถึง เก่าแก่จนชำรุดทรุดโทรม เช่น ดึกสี่ขาวหลังนั้นคุณแก่คร่ำคร่าไม่น่าอยู่
การใช้สำนวนให้ตรงตามความหมาย

สำนวนทีใช้ในภาษาไทยมีมากมาย ผู้ใช้ควรรู้ศึกษาให้เข้าใจความหมายอย่างแจ่มแจ้งก่อน
แล้วพิจารณาเพื่อนำไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสม ถ้านำสำนวนมาใช้ไม่ถูกต้อง นอกจากจะไม่ได้
ความหมายตามทีต้องการแล้ว ยังทำให้อำนวนนั้นหมดคุณค่าและเกิดความเสียหายได้

การใช้สำนวนต้องใช้ให้เข้ากับเรื่อง หรือสำนวนทีแต่งขึ้นเอง ไม่ใช่สำนวนมากเกินไป
และต้องใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ตัวอย่าง

เธอจะพูดอะไรก็ให้ระวังหน่อย เพราะอย่าลืมนะว่ากำแพงมีหู ประตุมีตา

ตำรวจจับได้คาหน้าเขาว่า ชายคนนั้นเป็นนักกัฉฉะ

ประโยคเพื่อการสื่อสาร ประกอบด้วย

ประโยคขอร้อง

ประโยคขอร้องเป็นประโยคที่มีข้อความแสดงความต้องการให้ช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ มักจะมีคำว่า โปรด กรุณา ช่วย วาน อยู่หน้าประโยค และมักจะมีใจความว่า หน่อย ซิ นำ นะ อยู่ท้ายประโยค ตัวอย่าง

โปรดใช้น้ำมัน ไร้สารตะกั่วเพื่อคุณภาพชีวิตของพวกเราทุกคน

กรุณาลดการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืชเพื่อมิให้เกิดพิษภัยต่อผู้บริโภค

ประโยคคำสั่ง

ประโยคคำสั่งเป็นประโยคที่บอกให้บุคคลอื่นทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะละประธานไว้ ตัวอย่าง จงคิดก่อนลงมือทำทุกครั้งนะ ให้ทุกคนในหมู่บ้านนำสินค้าไปขายที่ร้านสหกรณ์

ประโยคแสดงความต้องการ

ประโยคแสดงความต้องการเป็นประโยคที่แสดงความอยากได้ อยากมี อยากเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะมีคำว่า อยาก ต้องการ प्रารธนา ประสงค์ อยู่ในประโยค ตัวอย่าง

ฉันอยากให้การอบรมครูของเรา มีรายได้มากขึ้น

ครูทุกคนต้องการให้นักเรียนเป็นคนดี

การใช้ภาษา

การยกตัวอย่างประกอบการพูดหรือการเขียน

การพูดหรือการเขียนให้ผู้อื่นเข้าใจเรื่องราวอย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง บางครั้งต้องมีการยกตัวอย่างประกอบ การยกตัวอย่างประกอบต้องใช้ถ้อยคำที่ฟังหรืออ่านแล้วเข้าใจง่าย เรื่องที่นำมายกตัวอย่างต้องเป็นเรื่องที่รู้จักกันโดยทั่วไป เป็นเรื่องที่ผู้ฟังเชื่อถือหรือนับถือ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่ผู้ฟังรู้จัก หรือเรื่องที่ผู้ฟังพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ทางวิทยาศาสตร์

การยกตัวอย่างจากเรื่องที่รู้จักกันโดยทั่วไป

ขนมหม้อแกงร้านนี้อร่อยเหมือนขนมหม้อแกงจังหวัดเพชรบุรี

คุณยายคนนี้มีฐานะดี แต่แกทำตัวเป็นผ้าขี้ริ้วห่อทอง

การยกตัวอย่างจากเรื่องที่ผู้ฟังเชื่อถือหรือนับถือ

คนพากันมากราบปณิกิจหลวงพ่อดจันทร้อย่างมีดฟ้ามัดดินเหมือนงานศพหลวงปู่แหวน

การยกตัวอย่างจากเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่ผู้ฟังรู้จัก

เจ้าของบ้านหลังนี้ใจดีมากเหมือนคุณปู่ของคุณ

การยกตัวอย่างประกอบเรื่องที่พิสูจน์ให้เห็นจริงได้ทางวิทยาศาสตร์

ที่หมู่บ้านของฉัน ถ้าฝนตกหนัก พอฝนหายน้ำก็จะไม่เหลือให้เห็นเลยเหมือนกับเทน้ำลงพื้นทราย

มนุษย์จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เหมือนกับต้นจ๊วที่ทิ้งใบเมื่อฤดูแล้งมาเยือน เหมือนกิ่งก่าเปลี่ยนสีเพื่ออำพรางศัตรู เหมือนกบจำศีลเมื่อขาดแคลนอาหารในหน้าแล้ง

การเลือกใช้คำให้ถูกต้องตามความหมาย

การรู้ความหมายที่ถูกต้องของคำมีความสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การใช้ถ้อยคำไม่ถูกต้องตามความหมายทำให้เรื่องราวที่ต้องการสื่อสารคลาดเคลื่อน ผู้ฟังหรือผู้อ่านจะเข้าใจเรื่องไม่ตรงตามเจตนาของผู้พูดหรือผู้เขียนหรือหากผู้ฟังและผู้อ่านไม่รู้ความหมายของคำก็อาจเข้าใจเรื่องราวไม่ถูกต้อง คำในภาษาไทยมีหลายลักษณะที่ยากต่อการเข้าใจความหมาย ผู้ใช้ภาษาต้องสังเกตและจดจำ จึงจะใช้ภาษาได้ถูกต้อง คือ

๑. คำบางคำแม้มีความหมายตรงอยู่แล้ว แต่บางครั้งอาจนำมาใช้ในความหมายใหม่ เรียกว่า ความหมายโดยนัย การที่จะรู้ว่าคำนั้นมีความหมายตรงหรือมีความหมายโดยนัย ต้องพิจารณาจากคำอื่นๆ ในประโยค หรือข้อความที่อยู่ใกล้เคียง เช่น

ชายสองคนนี้ดูท่าทางไม่กินเส้นกันเลย (กินเส้น มีความหมายโดยนัยว่า ไม่ชอบกัน)

"ข้อสอบปีนี้นั้นหนักมาก ฉันคงสอบไม่ได้แน่ๆ" (หนัก มีความหมายโดยนัยว่า ยากมาก)

๒. คำบางคำมีรูปคำ และความหมายใกล้เคียงกัน เช่น

เข้มแข็ง ขยันขันแข็ง ทำการงาน ไม่ย่อท้อ ห้วนไหว เช่น

เขาทำงานอย่างเข้มแข็งตลอดมา จึงได้เลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่าย

เข้มขัน จัด (ใช้กับรถ) คู่เคียด เช่น การอภิปรายครั้งนี้เข้มขันมาก

การเว้นวรรคตอน

การเขียนจะต้องมีการเว้นวรรคตอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น และเข้าใจเรื่องได้ถูกต้อง นอกจากนี้การเว้นวรรคตอนยังช่วยให้ข้อเขียนนั้นน่าอ่าน

ในการอ่านก็เช่นกัน หากผู้อ่านเว้นวรรคถูกต้อง ผู้ฟังก็จะเข้าใจเรื่องได้ดี ตัวอย่างข้อความที่ไม่เว้นวรรคตอน

"...ทศกัณฐ์เล่าเรื่องกุมภกรณถูกฆ่าตายอินทรชิตจึงอาสาออกรบและยกทัพไปรบกับฝ่ายพระรามหลายครั้งบางคราวอินทรชิตจะหลบไปทำพิธีชุบศรให้ศกดิ์สิทธิ์ขมที่อินทรชิตทำพิธีชุบศร ทศกัณฐ์จะส่งพระยายักษ์ตนอื่นไปรบกับทัพของพระรามทุกครั้งอินทรชิตทำพิธีพิเภกจะบอกอุบายทำลายพิธีได้สำเร็จ"

จากตัวอย่างข้อความที่ไม่มีการเว้นวรรคตอน จะเห็นว่าข้อความที่ติดกันเป็นพืดไม่น่าอ่าน ไม่สวยงาม ถ้าเขียนหรืออ่านผิดวรรคตอนจะทำให้เข้าใจเรื่องราวผิดได้ ดังนั้น การเขียนและการอ่านจะต้องเว้นวรรคตอนให้ถูกต้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"...ทศกัณฐ์เล่าเรื่องกุมภกรรณถูกฆ่าตาย อินทรชิตจึงอาสาออกรบ และยกทัพไปรบกับฝ่ายพระรามหลายครั้ง บางคราวอินทรชิตจะหลบไปทำพิธีชุบศรให้ศกดิ์สิทธิ์ ขณะที่อินทรชิตทำพิธีชุบศร ทศกัณฐ์จะส่งพระยายักษ์คนอื่นไปรบกับทัพของพระราม ทุกครั้งที่อินทรชิตทำพิธี พิเภกจะบอกอุบายทำลายพิธีได้สำเร็จ"

การย่อหน้า

การเขียนเรื่องราวต่างๆ หากมีการย่อหน้าจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ง่ายขึ้น สะดวกในการอ่าน และทำให้ข้อเขียนนั้นแลดูน่าอ่าน นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียน โดยจะช่วยให้ผู้เขียนลำดับความคิดได้ดี และสื่อความหมายกับผู้อ่านได้ตรงตามที่ต้องการ

ย่อหน้า คือ ข้อความตอนหนึ่งของเรื่อง ซึ่งมีใจความสำคัญเพียงอย่างเดียว และมีส่วนที่ขยายใจความสำคัญนั้น ดังนั้น ย่อหน้าหนึ่งๆ จะประกอบด้วยประโยคใจความสำคัญและประโยคอื่นๆ ที่ขยายความประโยคใจความสำคัญให้ชัดเจนขึ้น ประโยคใจความสำคัญเป็นประโยคแสดงความคิดสำคัญของย่อหน้านั้นๆ อาจอยู่ต้นย่อหน้า กลางย่อหน้า ท้ายย่อหน้า หรือทั้งต้นย่อหน้าและท้ายย่อหน้าก็ได้ การย่อหน้าจะใช้เมื่อผู้เขียนต้องการเริ่มใจความสำคัญใหม่ ย่อหน้าที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

๑. มีใจความสำคัญเพียงอย่างเดียว ประโยคใจความสำคัญจะอยู่ส่วนใดของย่อหน้าก็ได้ ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนประโยคอื่นๆ ที่ขยายความประโยคใจความสำคัญจะต้องมีความสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันกับใจความสำคัญนั้น ไม่ใช่กล่าวถึงเรื่องอื่น

๒. ข้อความในย่อหน้าจะต้องเรียบเรียงประโยคให้ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน มีการลำดับความที่ดี เช่น ลำดับความตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ลำดับความตามความสำคัญ เป็นต้น

๓. มีการเน้นใจความสำคัญของย่อหน้า อาจใช้คำหรือประโยคที่มีลักษณะซ้ำๆ กันเพื่อเน้นใจความสำคัญ ตัวอย่าง

ในโลกปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ใช้คอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลแทนความทรงจำของมนุษย์ ใช้ดาวเทียมในการสื่อสาร ทำให้โลกไร้พรมแดน ความเจริญทั้งหลายย่อมเกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งสิ้น แต่ล้ำมนุษย์ใช้ไม่ถูกวิธี ก็อาจเป็นอันตรายต่อตนเองได้ มนุษย์จะต้องปรับตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เหมือนกับต้นจิวที่ทิ้งใบเมื่อฤดูแล้งมาเยือน เหมือนกิ่งก้านที่เปลี่ยนสีเพื่ออำพรางศัตรู เหมือนกบจำศีล เมื่อขาดแคลนอาหาร ในหน้าแล้ง

มนุษย์ไม่ได้ปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเหมือนพืชและสัตว์ดังกล่าว แต่มนุษย์จะต้องปรับตัวเองเพื่อให้
อยู่ร่วมกับธรรมชาติ อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนและถาวร

(จากหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๒ บทที่ ๙ เรื่อง เมื่อดอกงิ้วบาน
ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ)

หมายเหตุ ตัวอักษรสีแดงคือ ประโยคใจความสำคัญ

ได้กล่าวแล้วว่า ย่อหน้าจะประกอบด้วยประโยคใจความสำคัญ และประโยคอื่นๆ ที่ขยาย
ความประโยคใจความสำคัญ การขยายความอาจทำได้หลายลักษณะตามความเหมาะสมกับเรื่อง
เช่น ย่อหน้าที่มีใจความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องโทษของการดื่มสุรา การขยายใจความสำคัญอาจ
ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็น โทษของการดื่มสุรา หรือย่อหน้าที่มีใจความสำคัญ เพื่อชักชวน
ให้คนมีระเบียบวินัย การขยายความก็ต้องแสดงเหตุผลของการมีระเบียบวินัย เป็นต้น

การเขียนเรื่องที่ดี ผู้เขียนจะต้องเขียนย่อหน้าแต่ละย่อหน้าให้ต่อเนื่องและสัมพันธ์ซึ่งกัน
และกัน ทั้งนี้ผู้เขียนจะต้องมีการลำดับความคิดของเรื่องที่จะเขียน การทำแผนภาพ โครงเรื่องหรือ
จัดทำหัวข้อเรื่องก่อนลงมือเขียน จะช่วยให้ผู้เขียนลำดับความคิดได้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี
ทั้งยังช่วยให้งานเขียนนั้นมีคุณค่าและน่าอ่าน ตัวอย่างการเชื่อมโยงย่อหน้า

ในขณะที่บริเวณชายหาดทรายขยายตัวด้วยการก่อสร้างที่นำห่วงใยต่อการเสื่อมสลายของ
ความบริสุทธิ์จากธรรมชาตินั้น ในพื้นที่ภูเขาที่เผชิญกับปัญหาเช่นเดียวกัน การก่อสร้างรีสอร์ทในพื้นที่
ภูเขาในปัจจุบันมักจะสร้างขึ้นบนพื้นที่ลาดชันของพื้นที่ภูเขาเพื่อให้โดดเด่น โดยรูปลักษณะ
ของอาคารซึ่งมิได้กลมกลืนกับธรรมชาติเหมือนดังเช่นรีสอร์ทบนภูเขาที่คอยอย่างขาง บริเวณน้ำตก
แม่สา และบนดอยสุเทพ เป็นต้น

ปัญหาสำคัญของการสร้างรีสอร์ทก็คือ การก่อสร้างที่ไม่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากที่ดิน
ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การออกแบบสถาปัตยกรรมที่ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติและภูมิประเทศ
การก่อสร้างอันบดบังและทำลายธรรมชาติ ตลอดจนการบุกรุกพื้นที่เข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ในเขต
อุทยานแห่งชาติ

ปัญหาที่เกิดจากรีสอร์ทเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับธรรมชาติ ที่เมื่อใดก็
ตามความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ ณ ที่แห่งนั้นถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิงแล้ว ธุรกิจการท่องเที่ยว ณ ที่
นั้นก็จะต้องถึงจุดจบอีกเช่นกัน

(จาก หนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่อง ชีวิตกับการท่องเที่ยว ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการลำดับความคิด ดังนี้

๑. ปัญหาการก่อสร้างรีสอร์ทในพื้นที่ภูเขา

๒. ปัญหาการก่อสร้างรีสอร์ท คือ ใช้ที่ดินไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สิ่งก่อสร้างไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ และการบุกรุกพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ

๓. การก่อสร้างรีสอร์ททำให้ธรรมชาติเสื่อมโทรม อันมีผลให้ธุรกิจท่องเที่ยวต้องเลิกสัมภาระกิจการ

การใช้ภาษา

การใช้ภาษาเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์จากการอ่านและการฟัง ตัวอย่าง

ทุกวันนี้คนเรามีสิ่งที่ต้องอ่านและฟังจำนวนมาก เป็นต้นว่า ข่าว รายงาน บทความ โฆษณาต่างๆ คำอภิปราย บางครั้งเมื่ออ่านหรือฟังสิ่งต่างๆ แล้วจะมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเรื่องนั้นมีประโยชน์อย่างไร น่าเชื่อถือเพียงใด ผู้เขียนหรือผู้พูดเรื่องนั้นมีจุดประสงค์อะไร การวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ช่วยให้มีความคิดแตกฉาน รู้จักพินิจพิจารณาสิ่งที่อ่านและฟัง

การที่จะวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่างๆ จะต้องรู้จักวิเคราะห์เรื่องที่อ่านหรือฟัง การวิเคราะห์จะแตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่อง เช่น ข่าว คงต้องพิจารณาว่ามีข้อเท็จจริงที่ควรเชื่อถือได้เพียงใด ถ้าเป็นบทความก็ต้องพิจารณาว่าผู้เขียนมีจุดประสงค์อะไร เนื้อหาเป็นประโยชน์อย่างไร วิธีการเสนอเรื่องราวน่าสนใจให้คนอยากอ่านไหม ส่วนนวนิยายที่ใช้เป็นอย่างไร ส่วนโฆษณานั้นต้องพิจารณาว่ากล่าวเกินจริงหรือไม่ สมควรเชื่อถือได้เพียงใด

การวิพากษ์วิจารณ์เรื่องใดๆ ก็ตาม ควรปฏิบัติดังนี้

๑. อ่านหรือฟังเรื่องราวให้ตลอดด้วยความตั้งใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ

๒. พิจารณาเรื่อง โดยทั่วไปจะพิจารณาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ผู้เขียนหรือผู้พูดมีจุดประสงค์หรือต้องการอะไร

(๒) เนื้อเรื่องให้ประโยชน์หรือให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังอย่างไร

(๓) เรื่องนั้นน่าเชื่อถือเพียงใด ผู้อ่านหรือผู้ฟังต้องรู้จักแยกแยะว่า อะไรเป็นข้อเท็จจริง

อะไรเป็นความคิดเห็น

(๔) การเสนอเรื่องน่าสนใจ จูงใจผู้อ่านหรือผู้ฟังหรือไม่

(๕) การลำดับเรื่องราวต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ช่วยให้เข้าใจเรื่องได้ดีเพียงใด มีความ

เป็นเหตุเป็นผลหรือไม่

(๖) ส่วนนวนิยายถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสมกับเรื่องราวเพียงใด

๓. เขียนหรือพูดวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลตรงไปตรงมา ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อผู้เขียนหรือผู้พูดเรื่องนั้นๆ มาเกี่ยวข้องในการวิพากษ์วิจารณ์

๔. มีมารยาทในการวิพากษ์วิจารณ์ ไม่กล่าวถึงเรื่องส่วนตัวของผู้อื่น ใช้ถ้อยคำที่สุภาพ

๕. มีการลำดับความคิดจะได้ไม่เกิดความสับสน

ความรู้ทางภาษา

หลักภาษา

การใช้คำให้ถูกต้องตามความหมาย

การเลือกใช้คำให้ถูกต้องตามความหมาย ต้องรู้ความหมายของคำ รู้หน้าที่ของคำในประโยค และใช้ให้เหมาะกับกาลเทศะและบุคคล จึงจะสามารถสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ถูกต้องตามที่ต้องการ ดังนี้

๑. คำที่มีความหมายเหมือนกัน บางคำใช้ในภาษาพูดและภาษาเขียน บางคำใช้เฉพาะในบทร้อยกรองหรือบทเพลง เช่น

ป่าไม้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร

ลายนทีริ่ไหลไม่ขาดสาย

คนสัตว์ทั้งหลายได้อาศัย

ดื่มกินน้ำจากธาราชาลาลัย

นี่คือคุณยิ่งใหญ่แห่งสายธาร

ข้อความข้างบนนี้ใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน คือคำว่า ลำธาร ธารา สายธาร ในความหมายว่า น้ำ แต่มีวิธีใช้ต่างกัน ลำธารใช้ในภาษาพูดภาษาเขียนก็ได้ แต่คำว่าธารา สายธาร มักใช้ในคำประพันธ์

๒. คำคำเดียวที่มีความหมายหลายอย่าง จะมีความหมายแตกต่างกันตามหน้าที่ของคำในประโยค เช่น

ฉันใช้ทัพพีตักข้าว

ตัก ในประโยคนี้เป็นคำกริยา

ลูกๆ ชอบนอนหนุนตักแม่

ตัก ในประโยคนี้ใช้เป็นคำนาม

๓. คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน บางครั้งใช้แทนกันไม่ได้ เช่น

เขาใช้มีดปาดแต่งโมส่วนที่เนาข้าง

ป่าเนียนเนื้อเป็นชิ้นๆ เพื่อนำไปตากแห้ง

คำว่า ปาด และ เนียน เป็นคำกริยาที่มีความหมายคล้ายกันแต่ใช้แทนกันในประโยคข้างบนไม่ได้ ปาด หมายถึง เอาส่วนหน้าออกเป็นแผ่นบาง ๆ เนียน แปลว่า ใช้มีดตัดเป็นชิ้นๆ

๔. คำบางคำแม้จะมีความหมายเหมือนกัน แต่ต้องใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ เช่น

เด็กๆไม่ควรนอนดึก

หลวงพ่ोजำวัดอยู่ในกุฏิ

เจ้าหญิงบรรทมอยู่ในพระอู่(เปล)

นอน เป็นคำกริยาสามัญ ใช้กับบุคคลทั่วไป จำวัด เป็นคำกริยาใช้กับพระภิกษุสามเณร ส่วนบรรทม เป็นคำกริยาราชศัพท์

การเชื่อมความหรือเชื่อมประโยค

การพูดหรือการเขียนข้อความให้ต่อเนื่องกัน ต้องเลือกใช้คำสันธานที่เหมาะสมมาเชื่อมประโยคหรือข้อความให้ได้ใจความสมบูรณ์ กะทัดรัด สละสลวย คำสันธานอาจเป็นคำเดียวหรือกลุ่มคำก็ได้

ลักษณะการเชื่อมประโยคหรือข้อความจำแนกได้ดังนี้

๑. เชื่อมประโยคหรือข้อความที่มีเนื้อความคล้อยตามกัน ใช้คำสันธาน เช่น และ ก็...จึง แล้วก็ ฯลฯ

ฉันกินข้าวเช้า

ฉันช่วยพ่อแม่ทำงาน

๒. เชื่อมประโยคหรือข้อความที่มีเนื้อความขัดแย้งกัน ใช้คำสันธาน เช่น ถึง...จะ แต่ทว่า แต่ ฯลฯ

๓. เชื่อมประโยคหรือข้อความที่มีเนื้อความให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้คำสันธาน เช่น หรือ ไม่...ก็ มิฉะนั้น ฯลฯ

เธอจะขึ้น

เธอจะนั่ง

๔. เชื่อมประโยคหรือข้อความที่มีเนื้อความเป็นเหตุเป็นผลกัน ใช้คำสันธาน เช่น จึง เพราะ...จึง ฯลฯ

เขาขยัน

เขาสอบได้คะแนนดี

๕. เชื่อมประโยคหรือข้อความแสดงความเปรียบเทียบ ใช้คำสันธาน เช่น เหมือนกับ ราวกับ กว่า อย่าง ฯลฯ

เขาวิ่งเร็ว

ลมพัด

เขาวิ่งเร็วกว่าลมพัด

การใช้ภาษา

การฟังสิ่งบันเทิงจากสื่อมวลชน

การฟังสิ่งบันเทิงจากสื่อมวลชนเป็นการฟังรายการที่สนุกสนาน เพลิดเพลินจากวิทยุและโทรทัศน์ เช่น เพลง บันเทิง การแสดงต่างๆ เป็นต้น การฟังรายการเหล่านี้ นอกจากได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังได้รับประสบการณ์ทางด้านภาษาหลากหลาย และได้ความรู้ ความคิด จากสิ่งที่ฟังอีกด้วย

การฟังสิ่งบันเทิงจะต้องฟังรายการที่หลากหลาย รู้จักเลือกรายการตามความต้องการของตนตามเวลาที่มีอยู่ รู้จักประมาณเวลาให้พอเหมาะ ไม่มากเกินไป รู้จักหาความเพลิดเพลินและประเมินคุณค่าโดยรู้จักคิด วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และบอกได้ว่าดีหรือไม่ดี มีประโยชน์มากน้อยเพียงใด และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

รู้จักเลือกรายการ	ประมาณเวลาให้พอเหมาะ
เสาะหาความเพลิดเพลิน	ประเมินเรื่องที่ฟัง

ความรู้ทางภาษา

หลักภาษา

การใช้คำในบทร้อยกรอง

การเขียนร้อยกรอง เป็นการเขียนที่ต้องใช้ความสามารถในการเลือกสรรคำให้สื่อความหมายได้ตรงตามต้องการ มีจำนวนพยางค์และสัมผัสถูกต้องตามแบบแผนคำประพันธ์ และมีความไพเราะ สละสลวย ผู้เขียนจึงต้องรู้จักคำหลากหลาย เพื่อนำมาใช้ได้เหมาะสม ตัวอย่าง

๑. คำที่มีความหมายเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน เช่น

ป่า พนา ไพร / น้ำ ธาร ธารา สายชล สายธาร วารี นที
 สายธาร - ปลาแหวกว่ายกลางสายธารผ่านไปมา
 สายชล - ปลาแหวกว่ายกลางสายชลที่วนไหล

๒. คำที่เกิดจากการนำคำ ๒ คำ ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมารวมกัน และใช้สลับที่กันได้ เช่น

ก่อนเก่า เรื่องรอง กล้าเกรง หนักหนา พันผ่าน ยิ่งใหญ่ ยิ่งยง
 ก่อนเก่า - รักบ้านเกิดเมืองนอนแต่ก่อนเก่า
 เก่าก่อน - รักบ้านเกิดของเราแต่เก่าก่อน

๓. คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และมีสัมผัสคล้องจอง เช่น

สวยสด งดงาม พึ่งพา อาศัย
 ปรีชา สามารถ ร่มรื่น ชื่นชม
 คิดพึ่งพาอาศัยให้ช่วยเหลือ
 คอยเอื้อเพื่อแผ้วแผ่ให้แก่กัน

กลอนแปด

ลักษณะการสัมผัสของกลอนแปดมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. สัมผัสใน คือ การสัมผัสระหว่างคำในแต่ละวรรค โดยอาจจะสัมผัสเสียงสระหรือสัมผัสเสียงอักษร จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่บังคับ แต่ถ้ามีสัมผัสในจำทำให้บทกลอนไพเราะมากขึ้น

๒. สัมผัสนอก คือ การสัมผัสเสียงสระระหว่างวรรค ระหว่างบท ถือเป็นสัมผัสบังคับ ต้องมีตามที่กำหนดไว้

ลักษณะการสัมผัสของกลอนแปด มีสัมผัสบังคับ ดังนี้

- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๒
- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓
- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ สัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๔
- ถ้าจะแต่งบทต่อไป คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ในบทต้น ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ในบทต่อไป

เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคของกลอนแปด กลอนแปดกำหนดเสียงท้ายวรรคไว้ดังนี้

- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ใช้ได้ทุกเสียง แต่ไม่นิยมเสียงสามัญ
- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ใช้เสียงจัตวา เอก หรือโทดีที่สุด ห้ามใช้เสียงสามัญ
- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ใช้เสียงสามัญดีที่สุด ห้ามใช้เสียงเอก โท ตรี จัตวา
- คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ใช้เสียงสามัญดีที่สุด ห้ามใช้เสียงเอก โท และจัตวา

การใช้ภาษา

การเขียนเรียงความ

การเขียนเรียงความ เป็นการเขียนแสดงความรู้ ความคิด หรือความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เขียนจะต้องรู้จักเลือกใช้คำให้ถูกต้องตามความหมายและเรียบเรียงประโยคตามลำดับเรื่องราวหรือความคิด และเชื่อมโยงกันตั้งแต่ต้นจนจบให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจน

การเขียนเรียงความโดยทั่วไปจะมี ๓ ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ นำเรื่อง เนื้อเรื่อง และสรุปเรื่อง และมีขั้นตอนในการเขียนดังนี้ ตัวอย่างขั้นตอนการเขียนเรียงความ เรื่อง " การใช้เวลาอย่างมีค่า"

๑. วางโครงเรื่องเป็นหัวข้อเรื่อง ให้มีความสัมพันธ์กัน แต่ละหัวข้อจะเป็นกรอบความคิดของผู้เขียน เพื่อช่วยให้การเขียนเป็นไปตามลำดับความคิด แล้วหาความรู้โดยการอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียน เช่น

- ๑) ความสำคัญของเวลา
- ๒) การใช้เวลาแต่ละวัน
- ๓) การปฏิบัติหน้าที่ประจำวัน
- ๔) งานอดิเรก และการพักผ่อนหย่อนใจในแต่ละวัน
- ๕) ประโยชน์ของการรู้จักแบ่งเวลา

๒. เขียนร่างรายละเอียด ตามโครงเรื่องที่กำหนดไว้แต่ละหัวข้อ

๑) เวลาเป็นของมีค่า เวลาที่ล่วงไปทุกๆ นาที ไม่สามารถย้อนกลับคืนมาได้ เวลาเป็นสิ่งที่ทุกคนมีเท่ากันหมด ขึ้นอยู่กับการรู้จักใช้เวลาของแต่ละคนว่าจะรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ได้มากหรือน้อย

๒) วันหนึ่งๆ มี ๒๔ ชั่วโมง โดยทั่วไปคนเราใช้เวลาในการปฏิบัติงานประจำประมาณ ๖-๘ ชั่วโมง เป็นเรื่องของกิจวัตรประจำวัน การพักผ่อนหย่อนใจ และการนอนหลับพักผ่อน

๓) เวลาแต่ละวัน เราจะต้องรู้จักแบ่งเวลาให้ถูกต้อง เหมาะสม เป็นเวลาของงานประจำวัน การทำงานอดิเรก การทำประโยชน์ให้แก่สังคมและส่วนรวม

๔) ในแต่ละวัน คนเราจะต้องทำงานอดิเรก เช่น การปลูกต้นไม้ การอ่านหนังสือ การเลี้ยงสัตว์ มีการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การดูโทรทัศน์ เป็นต้น

๕) การรู้จักแบ่งเวลาจะช่วยให้ทำงานได้มาก สามารถตัดสินใจถูกต้องว่าควรทำอะไรก่อนหลัง งานไม่ค้างค้ำ ทำให้ชีวิตมีระเบียบ ทำประโยชน์ได้มากทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

๓. เขียนเป็นข้อความติดต่อกันตลอดเรื่อง ตามรายละเอียดที่ร่างไว้ แก้ไขเพิ่มเติมให้แต่ละส่วนมีความเชื่อมโยงกัน

๔. อ่านบททวน แก้ไขขัดเกลาภาษา สำนวนให้ถูกต้อง สละสลวย

ส่วนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีหนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทย ๓ เล่ม ได้แก่ หนังสือเรียนหลักภาษาไทย เล่ม ๑ หนังสือเรียนหลักภาษาไทยเล่ม ๒ และหนังสือเรียนหลักภาษาไทยเล่ม ๓ ดังนี้

ชื่อหนังสือ หนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทย เล่ม ๑ เล่ม ๒ เล่ม ๓

ผู้แต่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เวลาแต่ง ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นฉบับปรับปรุงจากหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑

ลักษณะที่แต่ง

อธิบายภาษาไทยหัวข้อต่างๆ ทั้งด้านอักขรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์และนันทลักษณ์ แบ่งเป็นหนังสือหลักภาษาไทย ๓ เล่ม โดยเพิ่มรายละเอียดมากขึ้นตามลำดับชั้นเรียน

ความสำคัญ

หนังสือเรียนหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเน้นความสำคัญการเรียนรู้หลักภาษาไทยเพื่อประโยชน์ให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารได้ดีขึ้น สามารถสังเกตลักษณะของภาษาไทย เข้าใจหลักภาษาที่จะทำให้ใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีบางส่วนที่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ดังนี้

หลักภาษาไทยที่ปรากฏในเล่ม ๑ ได้แก่

เสียงในภาษา

กรมวิชาการนิยาม คำว่า เสียงว่าเกิดจากอวัยวะต่างๆ เนื้อของห้องจนถึงริมฝีปากและช่องจมูก ให้ทำงานประสานกัน ทำให้เกิดเสียงขึ้น เสียงในภาษาไทยมี ๓ ชนิด ได้แก่ เสียงสระ เสียงพยัญชนะ และเสียงวรรณยุกต์

เสียงสระ แบ่งเป็น เสียงสระสั้น ๕ เสียง ได้แก่ /อะ อี อี้ อุ เอะ แอะ โอะ เอาะ เออะ/ เสียงสระยาว ๕ เสียง ได้แก่ /อา อี้ อี อุ เอ แอ โอ ออ เออ/ เสียงสระประสม มี ๖ เสียง ได้แก่ /เอียะ เอีย/ /เอื้อะ เอื้อ/ /อัวะ อัว/

เสียงพยัญชนะแบ่งเป็นเสียงพยัญชนะ ต้นเดี่ยว มี ๒๑ เสียง ได้แก่

๑. /ก/ ก	๒. /ค/ ข ฅ ค ฅ ม	๓. /ง/ ง
๔. /จ/ จ	๕. /ช/ ช ฉ ฉ ณ	๖. /ซ/ ซ ส ศ
๗. /ด/ ด ฎ	๘. /ต/ ต ฏ	๙. /ท/ ท ฑ ท ฒ ฐ
๑๐. /น/ น ณ	๑๑. /บ/ บ	๑๒. /ป/ ป
๑๓. /พ/ พ ภ ผ	๑๔. /ฟ/ ฟ ฝ	๑๕. /ม/ ม
๑๖. /ย/ ย ญ	๑๗. /ร/ ร	๑๘. /ล/ ล ฬ
๑๙. /ว/ ว	๒๐. /ฮ/ ฮ ห	๒๑. /อ/ อ

เสียงพยัญชนะควบกล้ำในภาษาไทย มี ๑๑ เสียง ได้แก่

๑. กว เช่น กวาด	๒. กร เช่น กราบ	๓. กถ เช่น เกลต	๔. กว เช่น ความ
๕. คร เช่น ครุ	๖. คถ เช่น คลุ่ม	๗. พร เช่น พรู	๘. พล เช่น พลู
๙. ปร เช่น ปรุ	๑๐. ปล เช่น ปลา	๑๑. ตร เช่น ตรา	

เสียงพยัญชนะควบกล้ำในคำยืมปัจจุบัน มี ๖ เสียง คือ

๑. ทร เช่น จันทรา	๒. ฟร เช่น ฟรี	๓. ฟล เช่น ฟลุค	๔. ดร เช่น ดร่าฟต์
๕. บร เช่น แบรินด์	๖. บล เช่น บล็อก		

เสียงวรรณยุกต์ มี ๕ เสียง คือ ๑. เสียงสามัญ ๒. เสียงเอก ๓. เสียงโท ๔. เสียงตรี และ ๕. เสียงจัตวา

เสียงพยัญชนะท้ายในภาษาไทย มี ๘ เสียง ได้แก่ ๑. /ง/ ๒. /น/ ๓. /ม/ ๔. /ย/ ๕. /ว/ ๖. /ก/ ๗. /ด/ ๘. /บ/

พยางค์

พยางค์ เกิดจากเสียงอย่างน้อยที่สุด ๓ เสียง คือ เสียงพยัญชนะต้น เสียงสระและ เสียงวรรณยุกต์ บางพยางค์มีเสียงพยัญชนะท้ายเป็นเสียงที่ ๔ เรียกว่า เสียงสะกด หนังสือเล่มนี้แบ่ง

พยางค์ที่มีเสียงสะกดเป็น ๕ พยางค์และเรียกชื่อว่า มาตราทั้งเก้า ได้แก่ แม่ ก กา แม่กง แม่กน แม่กม แม่กก แม่กค แม่กบ แม่เกย แม่เกอว

อักษรไทย

อักษรไทยตั้งขึ้นเพื่อแทนเสียงพยัญชนะ เสียงสระ เสียงวรรณยุกต์ แบ่งเป็นรูปสระ ๒๑ รูป รูปพยัญชนะ ๔๔ รูป รูปวรรณยุกต์ ๔ รูป การประสมอักษร ในภาษาไทยมี ๔ แบบ คือ การประสม ๓ ส่วน การประสม ๔ ส่วน การประสม ๕ ส่วนพิเศษ การประสม ๕ ส่วน เช่น ก้าน เกิดจากการประสม ก เป็น พยัญชนะต้น ำ เป็น สระ น เป็น ตัวสะกด ไม้โท เป็น วรรณยุกต์โท

การเขียนตัวอักษร

การเขียนตัวอักษร แบ่งเป็นการเขียนสระคงรูป ลดรูป และเปลี่ยนแปลงรูป การเขียนพยัญชนะและการเขียนวรรณยุกต์ ไตรยางศ์และการผันอักษร ในภาษาไทยแบ่งพยัญชนะ ๔๔ รูป ออกเป็น ๓ หมู่ หมู่ที่ ๑ เรียกว่า อักษรสูง มี ๑๑ ตัว คือ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ช ส ห หมู่ที่ ๒ เรียกว่า อักษรกลาง มี ๕ ตัว คือ ก จ ด ต ฎ ฏ บ ป อ หมู่ที่ ๓ เรียกว่า อักษรต่ำ มี ๒๘ ตัว คือ ค ต ฅ ง ช ซ ฌ ญ ฑ ฒ ท ษ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว พ ฮ

การผันอักษร

๑. การผันอักษรกลาง อักษรกลางคำเป็นผันได้ครบ ๕ เสียง คือ กา ก่า ก้า ก๊า ก๋า อักษรกลางคำตายผันได้ ๔ เสียง คือ ปะ ป๊ะ ปี่ะ ปี่ะ

๒. การผันอักษรสูง อักษรสูงคำเป็นผันได้ ๓ เสียง คือ ขาว ข่าว ข้าว อักษรสูงคำตายผันได้ ๒ เสียง แต่เสียงโทไม่มีคำใช้ในภาษาไทย คือ ขัด (ขัด)

๓. การผันอักษรต่ำ อักษรต่ำในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มเช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ คือ

อักษรต่ำคู่คำเป็นผันได้ ๓ เสียง คือ คา คำ ค้า อักษรต่ำคู่คำตายผันได้ ๒ เสียง คือ คะคะ การผันอักษรต่ำคู่และอักษรสูงรวมกันจะได้ครบ ๕ เสียง คือ คา ข่า ข้า/คำ ค้า ขา

อักษรต่ำเดี่ยวคำเป็นผันได้ ๓ เสียง คือ งอ ง่อ ง้อ อักษรต่ำเดี่ยวคำตายผันได้ ๒ เสียง เสียงสั้น ๑ เสียง เช่น นั ก รั บ เสียงยาว ๑ เสียง เช่น นา ก ราบ

การใช้อักษร ห นำอักษรเดี่ยว ทำให้ผันอักษรต่ำเดี่ยวได้ครบ ๕ เสียง เช่น นา หน้า หน้า / นำ น้ำ หนา

อักษรควบ

อักษรควบ แบ่งเป็น อักษรควบแท้ เช่น ครู กลิ่น ปราบ และอักษรควบไม่แท้ เช่น ทราบ จริง สระ(ผม)

อักษรนำ

อักษรนำ แบ่งเป็นอักษรสูงนำอักษรต่ำเดี่ยวและออกเสียง ๒ พยางค์ เช่น สลวย ฉลาด
อักษร ห อ นำอักษรต่ำเดี่ยว ออกเสียงพยางค์เดี่ยว เช่น หนา นอน หมวด อย่า อยู่อย่าง อยาก

ประโยค

หนังสือหลักภาษาไทยเล่ม ๑ นี้พิจารณาประโยคในฐานะประโยคเพื่อการสื่อสาร และให้
คำจำกัดความ ประโยคว่าหมายถึงข้อความที่บรรจุความคิดที่สมบูรณ์หรือความอันบริบูรณ์ช่วงหนึ่ง
ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นคำจำกัดความที่สอดคล้องกับคำจำกัดความของ ประโยค ในหนังสือหลักภาษาไทย
ของพระยาอุปทิศศิลปสาร หนังสือหลักภาษาไทยเล่ม ๑ พิจารณาชนิดของประโยคออกเป็น ๒
ลักษณะ คือ พิจารณาตามเนื้อความ และพิจารณาตามเจตนาของผู้ส่งสาร

ประโยคพิจารณาตามเนื้อความชนิดประโยคความเดียว

หนังสือหลักภาษาไทย เล่ม ๑ แบ่งเป็น ๓ ชนิด คือ ประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน
และประโยคความรวม คำอธิบายของประโยคทั้งสามชนิดเหมือนกันกับในหนังสือหลักภาษาไทย
ของพระยาอุปทิศศิลปสาร (หน้า ๑๘๕-๑๘๖) ในงานวิจัยนี้จึงขอยกตัวอย่างเฉพาะประโยคความเดียว
ดังนี้

ประโยคความเดียว พระยาอุปทิศศิลปสาร เรียกว่า เอกรรตประโยค ประกอบด้วย ภาค
ประธาน และภาคแสดง เช่น ปลาย่ายทวนน้ำ การขยายประโยคความเดียวขยายได้ทั้งส่วนที่เป็น
ภาคประธาน ภาคแสดง เช่น ปลายน้ำจัดหลายชนิดว่ายทวนน้ำ

รูปประโยคความเดียวที่ใช้สื่อสารกันในภาษาไทยอาจแบ่งเป็น

๑. ประโยคขึ้นต้นด้วยผู้กระทำ เช่น เลื่อนในสวนสัตว์ก็คนเลี้ยง
๒. ประโยคขึ้นต้นด้วยผู้ถูกกระทำ เช่น ระวังดีแล้ว นายดีถูกย้ายไปแล้ว
๓. ประโยคที่ขึ้นต้นด้วยกริยา เช่น เกิดการวิวาทกันในห้องเรียน โปรดเก็บบัตรนี้ไว้ให้ดี

ประโยคพิจารณาตามเจตนาของผู้ส่งสาร

ประโยคอาจจำแนกตามเจตนาของผู้ส่งสารออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคปฏิเสธ
ประโยคคำสั่ง ขอร้อง และประโยคคำถาม

ประโยคคำถามชนิดนี้ใช้คำแสดงคำถามต่างๆ ได้แก่ ใคร อะไร ใด ไหน เมื่อไร เพียงใด
เท่าไร เช่น ใครเป็นประธาน

ประโยคคำถามที่ผู้ส่งสารต้องการคำตอบยอมรับหรือปฏิเสธจากผู้รับสาร มักใช้คำว่า หรือ
หรือไม่ ใช่หรือไม่ ในการถาม เช่น เธอจะไปหรือไม่

การพิจารณาประโยคตามเจตนาผู้ส่งสารดังกล่าวนับเป็นการพัฒนาหลักภาษาไทยด้านมุมมอง
ที่กว้างขึ้น

การจำแนกคำในภาษาไทย

ในหนังสือหลักภาษาไทย เล่ม ๑ หลักสูตร ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ จำแนกเป็น ๗ ชนิด เช่นเดียวกับหนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปทิศศิลปสาร ดังนี้

๑. **คำนาม** คือ คำแสดงความหมายถึงบุคคล สัตว์ วัตถุ สิ่งของ สภาพอาการ ลักษณะ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต และทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เช่น แมวกัดหนู คนคิมิแต่ความเจริญ

๒. **คำสรรพนาม** คือ คำที่ใช้แทนคำนาม ที่ผู้พูดหรือผู้เขียนกล่าวแล้ว เพื่อไม่ต้องกล่าวซ้ำ การใช้คำสรรพนามในการสื่อสารแบ่งเป็น

๑) สรรพนามแทนผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่กล่าวถึงหรือคิดถึง เช่น ฉัน คุณ เขา

๒) สรรพนามชี้ระยะ เช่น นี่ นั่น โน่น

๓) สรรพนามใช้ถาม เช่น ใคร อะไร

๔) สรรพนามบอกความไม่เจาะจง เช่น ใคร อะไร

๕) สรรพนามบอกความชี้ซ้ำ ได้แก่ ต่าง บ้าง กัน

๖) สรรพนามเชื่อมประโยค ได้แก่ ที่ ซึ่ง อัน ผู้

๗) สรรพนามใช้เน้นตามความรู้สึกของผู้พูด เช่น คุณพ่อท่านสงสารผม

๓. **คำกริยา** คือ คำที่แสดงความหมายว่ากระทำหรือมีอาการหรืออยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง เช่น เด็กทอดหมู (กระทำ) ต้นถั่วเติบโตเร็ว (อาการ) อากาศเย็น (สภาพ)

การใช้คำกริยาในการสื่อสาร

๑. กริยาใช้เป็นส่วนขยายของคำนาม เช่น ฉันชอบผู้หญิงตัดผมสั้น

๒. กริยาใช้เหมือนคำนาม (การ)อ่านทุกวันสร้างสรรค์ปัญญา

๔. **คำวิเศษณ์** คือ คำที่ใช้ขยายคำอื่น เป็นการเพิ่มความหมายขึ้น เช่น บอกลักษณะคุณภาพ เช่น ตึกใหญ่อยู่ปลายเนิน (ขยายคำนาม) เขาเองบอกกับฉัน (ขยายคำสรรพนาม)

๕. **คำบุพบท** คือ คำที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงคำหนึ่งหรือกลุ่มคำหนึ่งให้สัมพันธ์กับคำอื่นหรือกลุ่มคำอื่น เพื่อบอกสถานที่ เวลา เป็นต้น เช่น คนในเมือง เขาร้องต่อศาล

๖. **คำสันธาน** คือ คำเชื่อมประโยคกับประโยค หรือคำกับกลุ่มคำ เช่น เขามาถึงสถานีเมื่อรถไฟออกไปแล้ว

๗. **คำอุทาน** คือ คำที่เปล่งออกมา เพื่อแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกของผู้พูด เช่น แหม! ฉันเกรงใจเธอจริงๆ

การอ่านออกเสียงในภาษา ได้แก่

ฝีกออกเสียง ร ล ฝีกออกเสียงคำควบกล้ำ การอ่านคำที่มาจากภาษาอื่น การอ่านตัวย่อ เช่น ๗/๑๑๓ อ่านว่า เจ็ดทับร้อยสิบสาม การอ่านวรรคตอน การอ่านบทร้อยกรองรวมถึงการใช้พจนานุกรม การศึกษาเกี่ยวกับวิธีเรียงลำดับคำในพจนานุกรม ประโยชน์ของพจนานุกรม

หลักภาษาไทย เล่ม ๒ แบ่งออกเป็นเรื่องต่างๆ ได้แก่

การจำแนกย่อยชนิดของคำและหน้าที่ของคำในภาษาไทย

ชนิดของคำแต่ละชนิดอาจจำแนกย่อยได้ ดังนี้

๑. คำนาม แบ่งย่อยเป็น ๕ ชนิด ได้แก่ คำนามสามัญหรือสามัญนาม คำชื่อเฉพาะหรือวิสามัญนาม คำนามรวมหมู่หรือสมุหนาม คำนามธรรมหรืออาการนาม และลักษณนาม

หน้าที่ของคำนาม

คำนามในภาษาไทยมีหน้าที่ในประโยค ดังนี้ หน้าที่ประธาน หน้าที่กรรม หน้าที่กรรมตรง และกรรมรอง หน้าที่ขยายคำนามอื่น หน้าที่ขยายกริยาบอกสถานที่ ทิศทาง หรือเวลา หน้าที่เป็นส่วนเติมเต็มให้แก่คำกริยา หน้าที่เรียกขานในฐานะประธาน กรรม หรือเรียกขานลอยๆ

๒. คำสรรพนาม แบ่งย่อยเป็น ๗ ชนิด ได้แก่

สรรพนามใช้แทนบุคคล

สรรพนามใช้ชี้ระยะ

สรรพนามใช้ถาม

สรรพนามบอกความไม่เจาะจง

สรรพนามบอกความชี้ชัด

สรรพนามเชื่อมประโยค

สรรพนามใช้เน้นนามที่อยู่ข้างหน้า

หน้าที่คำสรรพนาม

คำสรรพนามในภาษาไทยมีหน้าที่ในประโยคเช่นเดียวกับหน้าที่คำนามคือมีหน้าที่เป็นประธาน กรรมตรง และกรรมรอง คำสรรพนามบางชนิดมีรูปซ้ำกัน แต่จะมีวิธีใช้ต่างกัน เช่น มีรูปซ้ำกับสรรพนามที่ใช้ถาม แต่มักใช้ในประโยคที่มีความหมายไปในทางสงสัยหรือประโยคแสดง ความหมายไม่เจาะจง เช่น

ฉันไม่เห็นใครมาช่วยทำงาน

ใครๆ ก็ชอบไปชายทะเล

อะไรๆ พวกเด็กๆ ก็กินได้ทั้งนั้น

คำสรรพนามชี้ชัดหรือแบ่งพวกหรือรวมพวก ได้แก่คำ บ้าง ต่าง กัน คำสรรพนามเหล่านี้ ใช้ชี้ชัดแบ่งหรือรวมคำนามในประโยค เช่น

มีสุนัขหลายตัวบ้างก็เห่าบ้างก็หอน

ตัวละครต่างแสดงความสามารถเต็มที่

เพื่อนๆ เขาช่วยกันทุกคน

คำสรรพนาม บ้าง ต่าง ทำหน้าที่เป็นประธาน ส่วน กัน เป็น กรรม

คำสรรพนามเชื่อมประโยคได้แก่ ที่ ซึ่ง อัน ผู้ ทำหน้าที่เชื่อมประโยค ๒ ประโยคให้เป็นประโยคใหญ่ ๑ ประโยค เช่น ฉันชอบบ้านที่อยู่บนเนิน (ฉันชอบบ้าน บ้านอยู่บนเนิน) ส่วนคำสรรพนามชี้เน้นนามที่อยู่ข้างหน้า ทำหน้าที่อย่างเดียวกับนามที่อยู่ข้างหน้า รวมทั้งแสดงความรู้สึกตามคำสรรพนามที่ใช้ด้วย เช่น คุณปู่ท่านถามถึงหลานๆ

๓. คำกริยา จำแนกย่อยเป็น คำกริยาไม่ต้องมีกรรม คำกริยามีกรรม คำกริยาอาศัยส่วนเติมเต็ม และคำช่วยกริยา

หน้าที่ของคำกริยา มี ๔ หน้าที่ คือ

หน้าที่ตัวแสดงในภาคแสดง เช่น สตรีไทยปัจจุบันมีสิทธิเท่าเทียมบุรุษ

หน้าที่ขยายคำนาม เช่น เขาเปลี่ยนรายการอาหารเลี้ยงแขก

หน้าที่ขยายกริยา เช่น เขาเดินเล่นตอนเช้า

หน้าที่เหมือนคำนาม เช่น พูดอย่างนี้เป็นลูกแน่

๔. คำวิเศษณ์ จำแนกย่อยเป็น ๕ ชนิด ดังนี้

คำวิเศษณ์บอกลักษณะ เช่น เขาร้องเพลงเพราะ

คำวิเศษณ์บอกเวลา เช่น เขามาสายทุกวัน

คำวิเศษณ์บอกสถานที่ เช่น เขาเดินไกลออกไป

คำวิเศษณ์บอกปริมาณ เช่น คนอ้วนมักกินจุ

คำวิเศษณ์บอกความชี้เฉพาะ เช่น อย่าพูดเชิงนั้นเลย

คำวิเศษณ์บอกความไม่ชี้เฉพาะ เช่น คนอื่นไปกันหมดแล้ว

คำวิเศษณ์แสดงคำถาม เช่น น้องอายุเท่าไร

คำวิเศษณ์แสดงคำขานรับ เช่น คุณแม่ขา สวัสดีค่ะ

คำวิเศษณ์แสดงความรู้สึก เช่น บุญคุณของพ่อแม่ประมาณมิได้

หน้าที่ของคำวิเศษณ์

คำวิเศษณ์ ในภาษาไทยมีหน้าที่ในประโยค ดังนี้

หน้าที่ขยายคำนาม เช่น เด็กน้อยร้องไห้

หน้าที่ขยายคำสรรพนาม เช่น ฉันเองเป็นคนทำ

หน้าที่ขยายคำกริยา เช่น ปีนี้ฝนตกน้อย

หน้าที่ขยายคำวิเศษณ์ เช่น เขาร้องเพลงเพราะจริงๆ

๕. คำบุพบท

คำบุพบท จำแนกย่อยได้เป็น

๑ คำบุพบทแสดงความสัมพันธ์ต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์เกี่ยวกับสถานที่ เช่น หนังสือในห้องสมุด เกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งหวัง เช่น เขาเห็นแก่ชื่อเสียง เกี่ยวกับระยะเวลา เช่น เพื่อนๆ คอยเขางนาคำ แสดงถึงการใช้เครื่องมือ เช่น เขาหันหมุดด้วยมีดใหญ่ แสดงถึงเจตนา เช่น พี่สาวเดือนน้องสาวด้วยความหวังดี แสดงถึงวิธีการ เช่น โรงเรียนแจ้งให้นักเรียนทราบโดยประกาศทางเครื่องขยายเสียง

๒ คำบุพบทอาจละได้ เช่น เธออยู่ที่ไหน เป็น เธออยู่ไหน บิดาให้เงินแก่บุตร เป็น บิดาให้เงินบุตร

๓ คำบุพบท อาจนำหน้าคำอื่นได้หลายชนิด เช่น นำหน้าคำนาม เช่น เขายืนอยู่ข้างถนน นำหน้าคำสรรพนาม เช่น เราไม่ได้รับข่าวจากเขาเลย นำหน้าคำกริยา เช่น เราทิ้งหลายกินเพื่ออยู่นำหน้าคำวิเศษณ์ เช่น เธอต้องทำให้เสร็จโดยเร็ว

๖. คำสันธาน

คำสันธาน จำแนกย่อยออกเป็น คำสันธานเชื่อมประโยคกับประโยค เช่น ถ้าเธอไม่ยอมรับประทานก็ให้คนอื่นไปก็ได้ และคำสันธานเชื่อมคำกับคำหรือกลุ่มคำ เช่น เขามั่งมีเมื่อแก่

คำอุทาน จำแนกย่อยออกเป็นคำอุทานโดยตรง เช่น โอ้โฮ ว้า และคำอุทานเสริมบท เช่น เออ หมดเรื่องหมดราวกันเสียที

การศึกษาเรื่องประโยคในหนังสือหลักภาษาไทย เล่ม ๒ ศึกษาประโยคความรวม ประโยคความซ้อน เพิ่มเติมจากหนังสือหลักภาษาไทย เล่ม ๑ ดังนี้

ประโยคความรวม แบ่งเป็น

ประโยคความรวมที่มีเนื้อความคล้อยตามกัน ใช้สันธาน และ ทั้ง...และ ครั้น...จึง พอ...ก็ แล้ว...ก็ เป็นต้น เช่น

เขาทำงานเสร็จแล้วเขาก็กลับบ้านตามปกติ

ประโยคความรวมที่มีเนื้อความขัดแย้งกัน ใช้สันธาน แต่...แต่...ก็ เช่น

แม้เขาอายุจน เขาก็ไม่เคยขอใครกิน

ประโยคความรวมที่มีเนื้อความให้เลือก ใช้สันธาน หรือ...หรือ...ก็...ก็ เช่น ปีหน้าเธอจะศึกษาต่อหรือออกทำงาน

ประโยคความซ้อน แบ่งเป็น ๓ แบบ

แบบที่ ๑ ประโยคความซ้อนที่ใช้ประโยคย่อยทำหน้าที่ประธานหรือกรรมของประโยคใหญ่ อาจใช้คำว่า ว่า เชื่อม เช่น

คนไม่ทำงานเป็นคนเกียจคร้าน (คนไม่ทำงาน เป็นประโยคย่อย ทำหน้าที่ประธานของประโยค)

ฉันไม่ชอบคนเอาเปรียบผู้อื่น (คนเอาเปรียบผู้อื่น เป็นประโยคย่อย ทำหน้าที่กรรมของประโยค)

แบบที่ ๒ ประโยคความซ้อนที่ใช้ประธานสรรพนาม ที่ ซึ่ง อัน เชื่อมประโยคหลักกับประโยคย่อย เช่น

เราเห็นภูเขาซึ่งมีถ้ำอยู่ข้างใต้

คนที่ประพฤติดีเยี่ยมมีความเจริญในชีวิต

เราวางแผนแผ่นดินไทยอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเรา

แบบที่ ๓ ประโยคความซ้อนที่ใช้คำสันธานเชื่อมประโยคใหญ่กับประโยคย่อย เพื่อขยาย คำกริยาหรือคำวิเศษณ์ คำสันธานที่ใช้ เช่น เมื่อ จน เพราะ ตาม ราวกับ ให้ กว่า ตัวอย่าง

เด็ก ๆ กลับไปเมื่องานเลิกแล้ว

เขาพูดให้ฉันเข้าใจผิด

พี่ทำงานเร็วยิ่งกว่าน้อง(ทำงาน) เป็นต้น

ประโยคที่มีส่วนขยาย

ประโยคในภาษาไทยอาจมีวิธีขยายความด้วยคำ กลุ่มคำ ประโยค ดังนี้

๑. ขยายประธานด้วยคำ กลุ่มคำ ประโยค

คำที่ขยายประธานได้ เช่น คำวิเศษณ์ คำนาม คำสรรพนาม เช่น

ลมเย็นพัดโชยมาเบาๆ (คำวิเศษณ์ / คำวิเศษณ์)

นายปลั่งคนเฝ้ายามทำงานดีมาก (คำนาม / คำวิเศษณ์)

คุณโสภิตเธอไม่ยอมไปไหนตามลำพัง (คำสรรพนาม / คำวิเศษณ์)

กลุ่มคำที่ใช้ขยายประธาน เช่น กลุ่มคำที่เป็นนาม กลุ่มคำที่เป็นคำกริยา กลุ่มคำที่เป็น

คำบุพบท เช่น

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา (กลุ่มคำที่เป็นนาม)

ตำรวจตระเวนชายแดนมาตามคำสั่งแล้ว (กลุ่มคำที่เป็นกริยา)

แม่น้ำในภาคเหนือไหลลงทางทิศใต้เสมอ (กลุ่มคำที่เป็นบุพบทกับนาม)

ประโยคที่ใช้ขยายประธาน มักเป็นประโยคย่อยที่นำมาซ้อน เช่น
 คนที่ชอบจับผิดคนอื่นมักจะปกปิดความผิดของตนเอง
 ข้อความอันละเอียดก่อให้เกิดความสงสัย

๒. ขยายกริยาด้วยคำ กลุ่มคำ ประโยค

คำที่ใช้ขยายกริยา คือ คำวิเศษณ์ เช่น เรือใบแล่นฉิว นกบินปร๋อ

กลุ่มคำที่ใช้ขยายกริยา คือ คำกริยากับคำนาม เช่น เขาตะโกนไต่ยีนทั่วห้อง กรุงเทพฯ
 สร้างในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ปีนี้ชาวนาปลูกข้าวได้ผลดี

ประโยคที่ขยายกริยา คือ ประโยคย่อย เช่น รถยนต์คันนี้แล่นราวกับเต่ากลาง
 คุรุอธิบายจนเสียงแหบแห้ง

นอกจากเรื่องคำ หน้าที่ของคำ และประโยคกับส่วนขยายแล้ว ได้กล่าวถึงหลักการใช้
 เครื่องหมายวรรคตอนในหนังสือไทย ซึ่งแบ่งเป็น เครื่องหมายวรรคตอนและการเว้นวรรค ดังนี้
เครื่องหมายวรรคตอน

เครื่องหมายวรรคตอนที่ให้เรียนในหลักสูตรนี้มี ๑๔ เครื่องหมาย ได้แก่ เครื่องหมาย
 จุลภาค (,) มหัพภาค (.) ประจัญ (?) อัสเจรีย์ (!) นชลิขิต (()) สัญประกาศ (-) อัญประกาศ (" ")
 ยติภังค์ (-) ไม้ยมก (๓) ไปยาลใหญ่ (๓๗) ไปยาลน้อย (๓) บุพสัญญา (" ") อัฒภาค (;) และ
 เครื่องหมายทับ(/) เครื่องหมายเหล่านี้มีหลักการใช้เช่นเดียวกับหนังสือที่เรียนในหลักสูตร พ.ศ.
 ๒๕๒๑

การเว้นวรรค

การเว้นวรรคเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเขียนหนังสือไทย เว้นวรรคในภาษาไทย แบ่งเป็น
 เว้นวรรคใหญ่หรือเว้นวรรคห่างประมาณ ๒ ช่วงตัวอักษร และเว้นวรรคน้อยหรือเว้นวรรคห่าง
 ประมาณ ๑ ช่วงตัวอักษร

การใช้เว้นวรรคใหญ่หรือเว้นวรรคห่างประมาณ ๒ ช่วงตัวอักษร ใช้เมื่อจบประโยคจะขึ้น
 ประโยคใหม่ หรือใช้เมื่อต้องการให้ข้อความกระชับแจ่ม

การใช้เว้นวรรคน้อยหรือเว้นวรรคห่างประมาณ ๑ ช่วงตัวอักษร มีดังนี้

๑. เว้นวรรคน้อยประมาณ ๑ ช่วงตัวอักษรระหว่างคำที่กล่าวถึงหรือที่เป็นตัวอย่าง
 ประกอบ เช่น สัตว์ปีกมีหลายชนิด เช่น เป็ด ไก่ ห่าน นก พอเติบโตใหญ่เดินได้ วิ่งได้ พุดได้ ชนได้
 คงไม่มีใครที่ไม่มีเพื่อน ฯลฯ

๒. เว้นวรรคน้อยประมาณ ๑ ช่วงตัวอักษรข้างหน้าและข้างหลังข้อความ ต่อไปนี้

ข้อความ ในเครื่องหมาย “อัญประกาศ” หรือ ข้อความที่ต้องการเน้น เช่น ในบทความนี้ผู้เขียนใช้คำว่า “วรรณคดีวิจารณ์” ในความหมายกว้างที่สุด

เมื่อใช้ตัวเลขหรืออักษรย่อ เช่น ณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๐.๐๐ น.

เมื่อบอกยศ ตำแหน่ง เช่น ร.อ.หลวงเชียวชลธาร ร.น.

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตามในประโยคความรวมหรือประโยคความซ้อนอาจใช้เว้นวรรคห่าง เว้นวรรคน้อยประมาณ ๑ ช่วงตัวอักษร หรืออาจไม่เว้นวรรคเลยก็มี ทั้งนี้อยู่ในดุลพินิจของผู้เขียน หลักสำคัญที่ต้องระมัดระวัง คือต้องเว้นวรรคเพื่อไม่ให้ผู้อ่านเข้าใจผิด เช่น ข้อความ นั้นเนื้อสุนัขผมชอบกิน ถ้าไม่เว้นวรรคอาจเข้าใจผิดเป็น ๒ ความหมาย คือ

นั่นเนื้อ / สุนัขผมชอบกิน หรือ นั่นเนื้อสุนัข/ ผมชอบกิน เป็นต้น

นอกจากหลักภาษาไทยแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวถึงหลักการใช้ภาษาไทยและเน้นเรื่องการใช้ราชาศัพท์พื้นฐาน ดังนี้

การใช้ราชาศัพท์พื้นฐาน

ราชาศัพท์พื้นฐานในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยราชาศัพท์สำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ศัพท์ที่ใช้สำหรับพระภิกษุ และถ้อยคำสำหรับสุภาพชน

ราชาศัพท์สำหรับพระมหากษัตริย์ แบ่งเป็น

คำนาม เช่น พระเจ้า (ศิระะ ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์) พระเศียร (ศิระะ ใช้สำหรับเจ้านาย) เส้นพระเจ้า (ผม ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์) พระเกศา (ผม ใช้สำหรับเจ้านาย) พระราชโอรส (ลูกชาย ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์) พระราชธิดา (ลูกสาว ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์)

คำสรรพนาม เช่น ข้าพระพุทธเจ้า (ใช้กับ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง)เกล้ากระหม่อม (ใช้กับ เจ้านายซึ่งต่ำกว่าชั้นพระบรมวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช) กระหม่อม (ผู้ชาย ใช้กับหม่อมเจ้า) หม่อมฉัน (ผู้หญิง ใช้กับหม่อมเจ้า) เป็นต้น

คำกริยา เช่น ประสูติ (เกิด) ประทับ (อยู่ นั่ง) เสด็จไป (ไป) เสด็จออก (ออก) รับสั่ง (พูดไม่เป็นทางการเท่า ตรัส) เป็นพระมหากษัตริย์คุณสันเกล้าสันกระหม่อม (ขอบคุณ ใช้กับพระมหากษัตริย์) ทรงดนตรี (เล่นดนตรี) ทรงพระอักษร (อ่าน เขียน) เป็นต้น

ศัพท์ที่ใช้สำหรับพระภิกษุ

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๐ กำหนดให้ใช้ราชาศัพท์เสมอด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ ที่มีได้ทรงกรม กับสมเด็จพระสังฆราชซึ่งดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ส่วนพระภิกษุทั่วไปใช้ศัพท์สำหรับพระภิกษุ ดังนี้

คำนาม เช่น อาสนะ (ที่นั่ง) ธรรมาสน์ (ที่แสดงธรรม) เสนาสนะ (สถานที่ที่ภิกษุใช้) ลิขิต (จดหมาย)

คำสรรพนาม เช่น อาตมา (ภิกษุใช้กับบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว หรือมีฐานะตำแหน่งสูงในโอกาสที่ไม่เป็นทางการ) อาตมาภาพ (ภิกษุใช้กับพระราชวงศ์ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปและใช้ในโอกาสที่เป็นทางการ เช่นการแสดงพระธรรมเทศนา) เกล้ากระผม (ภิกษุใช้กับพระภิกษุที่เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือที่ดำรงสมณศักดิ์สูงกว่า) ผม กระผม (ภิกษุใช้กับภิกษุด้วยกันโดยทั่วไป)

คำกริยา เช่น ประเคน (ยกของด้วยมือให้พระ) ถัน (กิน) ถวาย (มอบให้) จำพรรษา (อยู่ประจำวัด)

ถ้อยคำสำหรับสุภาพชน

ถ้อยคำที่ใช้กับบุคคลทั่วไปต้องเลือกใช้ให้สมฐานะและความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างผู้ที่ติดต่อสื่อสารกัน แบ่งเป็น

คำสรรพนามแสดงความสุภาพ ได้แก่ คุณ ผม ดิฉัน ฯลฯ

คำขยายเพื่อให้สุภาพ ได้แก่ กรุณา ขอโทษ โปรด ฯลฯ

คำลงท้ายคำถามหรือคำตอบ หรือคำเรียกขาน ได้แก่ ครับ ค่ะ ขา ฯลฯ

ประโยคเพื่อการสื่อสารตามเจตนาของผู้ส่งสาร

ประโยคเพื่อการสื่อสารตามเจตนาของผู้ส่งสารในหนังสือเล่มนี้แบ่งละเอียดกว่าในเล่ม ๑ คือ แบ่งเป็น ๖ ลักษณะได้แก่ ประโยคบอกเล่า ประโยคขอร้อง ประโยคปฏิเสธ ประโยคคำสั่ง

ประโยคคำถาม และประโยคแสดงความต้องการ

ประโยคบอกเล่า บอกให้ทราบว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน ทำอย่างไร เป็นการแจ้งเรื่องราวให้ทราบหรือบอกเรื่องราวต่างๆ เช่น

ลุงของฉันเป็นรั้วของชาติ

เด็กยุคโลกาภิวัตน์ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง

ประโยคปฏิเสธ เป็นประโยคที่มีใจความไม่ตอบรับมีเนื้อความตรงข้ามกับประโยคบอกเล่า มักใช้คำว่า *ไม่ ไม่ได้ ไม่ใช่ มิได้* ประกอบประโยค ตัวอย่าง

ฉันไม่เคยพูดคำเท็จกับเพื่อนๆ

แดงไม่ได้ไปโรงเรียนเพราะปวดศีรษะ

ประโยคคำถาม คือประโยคที่มีใจความเป็นคำถาม เพื่อต้องการคำตอบ คำที่เป็นคำถามอยู่ต้นประโยคหรือท้ายประโยคก็ได้ ประโยคคำถามมี ๒ ลักษณะ

๑. ประโยคคำถามที่ต้องการคำตอบเป็นเนื้อความใหม่ มักมีคำที่ใช้ถามว่า ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร เท่าใด คำเหล่านี้อาจจะอยู่บนประโยคหรือหลังประโยคก็ได้ ตัวอย่าง

คำถาม	คำตอบ
สมชายจะไปเรียนพิเศษกับใคร	ผมจะไปเรียนพิเศษกับโกมลครับ
บ้านเธออยู่จังหวัดอะไร	บ้านฉันอยู่จังหวัดร้อยเอ็ดค่ะ

๒. ประโยคคำถามที่ต้องการคำตอบรับหรือปฏิเสธ มักมีคำที่ใช้ถามว่า หรือ หรือไม่ ไหม อยู่ท้ายประโยค ตัวอย่าง

คำถาม	คำตอบ
กระเป๋านี้เป็นของคุณหรือ	ครับ กระเป๋านี้เป็นของผม ไม่ใช่ครับ กระเป๋านี้ไม่ใช่ของผม
เธอจะไปตลาดกับฉันไหม	ไปค่ะ ฉันจะไปตลาดกับเธอ ไม่ไปค่ะ ฉันจะทำการบ้าน

หนังสือหลักภาษาไทยเล่ม ๓ เพิ่มเติมบางหัวข้อ นอกนั้นมีเนื้อหาทำนองเดียวกับในเล่มหนึ่ง และเล่มสอง

หัวข้อที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ คำ องค์ประกอบของคำ รูปลักษณะของคำไทย การสังเกตลักษณะของคำไทยแท้กับคำที่มาจากภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต ประโยคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น คำอธิบายหัวข้อดังกล่าวเป็นไปทำนองเดียวกับคำอธิบายในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร ในงานวิจัยเล่มนี้จึงกล่าวเฉพาะหัวข้อเท่านั้น ดังนี้

คำ องค์ประกอบของคำ รูปลักษณะของคำไทย

คำ องค์ประกอบของคำ รูปลักษณะของคำไทยแบ่งเป็น คำมูล ซึ่งอาจเป็นคำมูลพยางค์เดียว คำมูลหลายพยางค์ คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ คำสมาส การสังเกตลักษณะของคำไทยแท้กับคำที่มาจากภาษาอื่น

การสังเกตลักษณะของคำไทยแท้กับคำที่มาจากภาษาอื่น ได้แก่ ลักษณะคำไทยที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต

ประโยคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ประโยคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ได้แก่ ประโยคความเดียวที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ประโยคความรวมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ประโยคความซ้อนที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ประโยคแสดงเงื่อนไข

ตัวอย่าง ประโยคความเดียวที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ภาพนี้คงจะได้รับรางวัล

ภาพ/ท้องฟ้า/ทิศตะวันตก/ในยาม/ใกล้ค่ำ/ฝีมือ/จิตรกร/หน้าใหม่/นี้ /คงจะได้รับรางวัลเป็นแน่
ตัวอย่าง ประโยคความรวมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

การอ่านหนังสือมิได้ให้ประโยชน์เฉพาะด้านความรู้เท่านั้น/ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำหรับ
แสวงหาความรู้ตลอดชีวิตอีกด้วย

ตัวอย่าง ประโยคความซ้อนที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น

เขาทุ่มมาก่อนหิน/ก้อน โดอย่างสุดแรงเกิด/ เข้าไปในพุ่มไม้/ที่มีขโมยซ่อนอยู่

นอกจากเรื่องประโยคความซ้อน หัวข้ออื่นๆจะคล้ายกับในเล่มหนึ่งและเล่มสอง หัวข้อ
เหล่านั้นได้แก่ กลุ่มคำและหน้าที่ของกลุ่มคำ การสะกดคำให้ถูกต้อง เกี่ยวกับการใช้รูปวรรณยุกต์
การเขียนคำที่ออกเสียง อะ เสียง อ่า การเขียนคำพ้องเสียง การเขียนตัวการ์นต์และการใช้ไม้ทัณฑฆาต
การใช้ตัว ซ ทร น ณ รร (ร หัน) ราชศัพท์ที่จำเป็นต้องทราบ

หนังสือเรียนภาษาไทยสำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายได้เปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรอีกสอง
ครั้งเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงหนังสือเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คือใช้หลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช
๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ดังนี้

ชื่อหนังสือ หนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพิจารณา ชุดวรรณวิจักษณ์ และชุดทักษะพัฒนา

ผู้แต่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เวลาแต่ง ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุงพ.ศ. ๒๕๓๓

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบายหลักภาษาไทย การใช้ภาษาไทย และยกตัวอย่างประกอบ

ความสำคัญ

หนังสือเรียนที่ใช้ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔ ได้แก่ หนังสือ
เรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณา ชุดวรรณวิจักษณ์และชุดทักษะพัฒนา ส่วนหนังสือเรียนที่ใช้ตาม
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ เปลี่ยนแปลงเป็น
หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณสารวิจักษณ์และชุดวรรณลักษณะวิจักษณ์

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณสารวิจักษณ์สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๕ มี ๔ เล่ม
พัฒนามาจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์และชุดทักษะพัฒนาโดยผสานหนังสือทั้ง
สองชุดดังกล่าวเข้าด้วยกันและได้ตัดทอน แก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหา ความรู้ ปรับเปลี่ยนวิธี
นำเสนอให้สะดวกแก่การใช้ยิ่งขึ้น (ดูวรรณสารวิจักษณ์, หน้าคำนำ) เนื้อหาที่เกี่ยวกับหลัก
ภาษาไทยตามหลักสูตรนี้มุ่งเน้นทั้งหลักภาษา หลักการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การใช้ความคิดและ

เหตุผล วรรณคดีและงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ในส่วนของความรู้เกี่ยวกับหลัก ภาษากล่าวถึงการออกเสียงคำ การสะกดคำ การสื่อสารของมนุษย์การรับสารด้วยการฟัง การอ่าน การพูด การส่งสารด้วยการอ่าน การเขียนจดหมาย เรียงความ ย่อความ

ชื่อหนังสือ หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณลักษณะวิจารณ์

ผู้แต่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เวลาแต่ง ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๔ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบายหลักภาษาไทย การใช้ภาษาไทย และยกตัวอย่างประกอบ

ความสำคัญ

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ มี ๒ เล่มสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ หนังสือเรียนภาษาไทยชุดนี้พัฒนาจากหนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพิจารณาเล่ม ๑ และเล่ม ๒ โดย ตัดทอน แก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาความรู้ให้ทันสมัย น่าสนใจยิ่งขึ้น กล่าวคือประกอบด้วย

ความรู้เกี่ยวกับหลักภาษา กล่าวถึงธรรมชาติของภาษาเกี่ยวกับ ภาษาใช้เสียงสื่อความหมาย ภาษาประกอบด้วยหน่วยเล็กซึ่งประกอบกันเป็นหน่วยที่ใหญ่ขึ้น นอกจากนี้กล่าวถึงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ เสียงหนัก และเสียงเบา คำ ประโยค ระดับภาษา ราชาศัพท์

ความรู้เกี่ยวกับภาษา วิธีการใช้ภาษา ภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลง ภาษาต่างๆมีลักษณะที่ต่าง และเหมือนกัน

ความรู้เกี่ยวกับงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เรียงความ

ความรู้เกี่ยวกับความคิดและการแสดงออก มนุษย์กับภาษา เช่นการแสดงทรรศนะ การโต้แย้ง การโน้มน้าวใจ แนวคิดและค่านิยมในงานประพันธ์ การใช้ความคิดและแสดงออกเป็นภาษา และ พิจารณาคุณค่างานประพันธ์

สรุปได้ว่าการศึกษหลักภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายตามหลักสูตร ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ ฉบับปรับปรุง เล็งเห็นความสำคัญของความรู้ ด้านหลักการใช้ภาษาไทย และการใช้ความคิดกับเหตุผลมากขึ้น ส่วนการศึกษาหลักภาษาไทยเน้น ความรู้ความเข้าใจและการอธิบายภาษาแนวภาษาศาสตร์มากขึ้น

การศึกษาหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษา

การศึกษาหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาอาจแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ตำราเรียน หลักภาษาไทยรุ่นเก่าซึ่งปัจจุบันใช้เป็นหนังสืออ้างอิง และตำราเรียนหลักภาษาไทยรุ่นใหม่ ดังนี้

๑. ตำราเรียนหลักภาษาไทยรุ่นเก่าซึ่งปัจจุบันใช้เป็นหนังสืออ้างอิง มี ๔ เล่ม ได้แก่ หนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร หนังสือหลักภาษาเขมร ของนายฉ่ำ ทองคำวรรณ หนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวงศ์วิสิฐ และหนังสือนิรุกติศาสตร์ ของพระยาอนุมานราชธน ดังนี้

ชื่อหนังสือ	หลักภาษาไทย
ผู้แต่ง	พระยาอุปกิตศิลปสาร (จурายละเอียดในหน้า ๑๖๕ - ๑๕๒)
ชื่อหนังสือ	หลักภาษาเขมร
ผู้แต่ง	นายฉ่ำ ทองคำวรรณ
เวลาแต่ง	ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๓ เพื่อใช้กับการศึกษาวิชาภาษาไทยหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๔๘๕ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลักษณะที่แต่ง	หนังสือเล่มนี้ถอดมาตีพิมพ์เป็นเล่มจากสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ตอนที่ ๖๖ ๖๗ และ ๖๘ หนังสือหลักภาษาเขมรเล่มนี้ประกอบด้วยภาคอักษรวิธี อธิบายหลักภาษาเขมรเบื้องต้น และเป็นเรื่องของการเขียนโดยตรง ไม่ได้อธิบาย ธรรมชาติของเสียง
ความสำคัญ	หนังสือหลักภาษาเขมรเป็นตำราศึกษาหลักภาษาเขมรเล่มแรก ใช้บ่งชี้อิทธิพลภาษาเขมรในภาษาไทย ดังนี้

รูปอักษรเขมร

ภาษาเขมรเป็นภาษาคำโดดอยู่ในตระกูลภาษามอญ-เขมร มีตัวอักษรที่ระบุไว้ ๒ แบบ คือ อักษรขอมบรรจง ใช้สำหรับเขียนหนังสือธรรม เช่น พระไตรปิฎก หรือหนังสือเทศน์และอักษรเขรียงใช้สำหรับเขียนเรื่องราวต่างๆ

รูปพยัญชนะในภาษาเขมร มี ๓๓ ตัว มีจำนวนและแบ่งวรรค เท่ากันกับพยัญชนะบาลี พยัญชนะเขมร แบ่งเป็น ๒ ชุด คือ พยัญชนะตัวบนและพยัญชนะที่เขียนได้พยัญชนะตัวบนหรือเป็นตัวซ้อน

พยัญชนะเดี่ยว ภาษาเขมรมีพยัญชนะเดี่ยว ๓๓ ตัว ดังนี้

ก ข ก ฆ ง จ ฉ ช ฌ ญ ฎ ฐ ฑ ฒ ณ
ด ถ ท ธ น ป ผ พ ภ ม ย ร ล ว ส ห พ อ

พยัญชนะ ๒ ตัวแรกของแต่ละตอนเป็นพยัญชนะอโฆษะที่เหลือเป็นพยัญชนะโฆษะ การแบ่งพยัญชนะออกเป็นพยัญชนะอโฆษะและพยัญชนะโฆษะมีความสำคัญต่อการออกเสียงสระในคำที่มีพยัญชนะกล้ำ

พยัญชนะกล้ำ

พยัญชนะกล้ำในภาษาเขมรมีจำนวนมาก เช่น

เทียบอักษรไทย	สำเนียงอ่าน	แจกเหมือน
กุง	กุงอ	ก
กูร	กูรอ	ก
ขงู	ขงูอ	ก
กุน	โกน	ก
มุข	โมข	ก

รูปสระ ในภาษาเขมรใช้สระ ๒ ชุด สระลอยใช้เขียนแทนเสียงสระที่ไม่ได้ประสมกับพยัญชนะ มี ๑๘ ตัว และสระจมใช้เขียนแทนเสียงสระที่ประสมกับพยัญชนะ มี ๒๑ ตัว

สระลอย ๑๘ ตัว ได้แก่

อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ โอ เอา อู๋ อื อ้า อะ ฤ ฤา ฦ ฦา

สระจม ๒๑ ตัว ได้แก่

อ อา อิ อี อี้ อื อู อัว อือ อือ อือ เอ แอ โอ เอา เอา อู๋ อื อ้า อะ

เครื่องหมายกำกับการออกเสียง

ในภาษาเขมรมีเครื่องหมายกำกับการออกเสียงหลายตัว เช่น

เครื่องหมาย ^ˈ เรียกว่าเครื่องหมายรัสศัญญา ใช้เขียนบนพยัญชนะตัวสะกดของคำซึ่งประกอบด้วยสระ อ และสระ อา ทั้งโฆษะและอโฆษะเพื่อทำให้เสียงสั้นลง เช่น กง^ˈ = ก็อง

เครื่องหมายสังโยคศัญญา [˘] ใช้เขียนแทนอักษรสังโยคหรืออักษรซ้อน เช่น วงง = วัง เสียงสระผันไปตามประเภทของเสียงพยัญชนะตัวแรกของพยัญชนะซ้อนคือเป็นพยัญชนะโฆษะหรืออโฆษะ เช่น สั้งข = สั้งค์ ขกข = เข็ข (ขัณฑ์)

เครื่องหมายระฆะ < ใช้เขียนบนพยัญชนะของคำบาลี สันสกฤต

เครื่องหมายเลขอัฒญา ๘ ใช้เขียนบนตัวอักษรเพื่อให้อักษรนั้นมีเสียงสั้นลง เช่น กี่ (ก้อ) ฎี (ค้อ) ผู้แต่งสันนิษฐานว่าเขมรรุ่นหลังคงจะเขียนตามอย่างไม้ไต่คู้ของไทย

เครื่องหมายทัณฑฆาต ๘ ใช้สำหรับฆ่าอักษรไม่ต้องออกเสียง ตรงกับไม้ทัณฑฆาตของไทย

เครื่องหมายเลขโท หรือ อาเมนทิตลัญญา ๆ ไทยเรียกว่าไม้ยมก เขมรเรียกว่า เลขโท แปลว่าเครื่องหมายซ้ำสองหนหรือซ้ำๆ ใช้สำหรับอ่านซ้ำคำข้างท้ายสองหน เช่น ช้ๆ (ชมๆ) ใหญ่ๆ

ลักษณะคำเขมร

คำกล้ำ

คำเขมรส่วนมากมักเป็นคำกล้ำ คำที่นำมาซ้อนไม่จำกัดเฉพาะพยัญชนะ ร ล ว อย่างภาษาไทย เช่น ฉาย (ไกล) สลา (หมาก) คำว่า ฉาย ออกเสียงอย่างอักษรนำในภาษาไทยว่า ฉะ-หาย คำว่า สลา ออกเสียงอย่างอักษรนำในภาษาไทยว่า สะ-หลา ส่วนคำว่า เสดิง (บาง) อ่านออกเสียงอย่างอักษรนำโดยรูปในภาษาไทยว่า สะ-เดิง ลักษณะคำกล้ำเขมรน่าจะตรงกับทั้งอักษรควบและอักษรนำโดยรูปและอักษรนำโดยเสียงในภาษาไทย

คำแผลง

คำเขมรมีวิธีเปลี่ยนหน้าที่ของคำที่จะใช้ในประโยคโดยเติมหน่วยคำเดิมกลาง หน่วยคำเดิมหน้า เช่น

เปลี่ยนนาม เป็นนาม โดยเติม ำ ณ หรือ ำ น เช่น กภาพย์ แผลงเป็น กัณภาพย์ เกิด เป็น กำนัด

เปลี่ยนวิเศษณ์ เป็นนาม โดยเติม ำ ณ หรือ ำ น เช่น จาส์/จ๊ะส้/ = เก่า แก่ แผลงเป็น จำนาส์/จ้อมนะส้/ ความเก่า ความแก่

เปลี่ยน วิเศษณ์ เป็น กริยา เช่น คาบ/เกือบ/ = ถูกต้อง พอใจ แผลงเป็น คำนาบ/กมเนือบ/ กระทำให้ถูกต้อง หรือกระทำให้เป็นที่พอใจ ไทยใช้ คำนับ

เปลี่ยนกริยา เป็น คำนาม เช่น กาค์/กัด/ = กัณาค์/ก้อมนัด/ ส่วนที่ตัดออกไป

เปลี่ยนกริยาเป็นกริยากริต เช่น ปราบ /ปราบ/ = บำราบ /บ้อมราบ/ ทำให้ราบ

เปลี่ยนกริยาเป็นคำนาม เช่น บุก /บัก/ = อับุก /อ้อมบัก/ ข้าวเม่า (ข้าวที่ตำให้แบน)

เปลี่ยนวิเศษณ์ เป็นคำนาม เช่น จด /จ้อด/ = มจด /มจ้อด/ สิ่งที่มีรสฝาด

ชื่อหนังสือ หนังสือหลักภาษาไทย
ผู้แต่ง พระวรวงศ์วิสิฐ
เวลาแต่ง ต้นฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นระยะที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งปรับปรุงจากหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๘๒ ในส่วนของการศึกษาหลักภาษาไทยได้กำหนดให้เรียนวิชาหลักภาษาไทยเรียงความ ทั้ง ๔ ชั้นปี คือ ชั้นปีที่ ๑ ชั้นปีที่ ๒ ชั้นปีที่ ๓ และชั้นปีที่ ๔

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบาย หลักภาษาไทยหัวข้อต่าง ๆ

ความสำคัญ ใช้เป็นหนังสือเรียนด้านการศึกษาคำหลักของภาษาไทยแท้ ๆ นอกจากนี้หนังสือหลักภาษาไทย ของพระวรวงศ์วิสิฐ ยังเน้นแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาลักษณะภาษาไทยหลายด้าน ได้แก่ ด้านเชิงประวัติ ศัพท์สันนิษฐาน ภาษาศาสตร์ สันสกฤต และภาษาเขมรในภาษาไทย อักษรวิธี ลักษณะคำ การอ่าน การเขียน ไวยากรณ์ไทย ราชศัพท์ การแต่ง ฉันท์ลักษณะและวรรณคดีไทย ดังนี้

การศึกษาภาษาไทยเชิงประวัติ

ผู้แต่งกล่าวถึงคำว่า ไท หมายถึง เป็นใหญ่ เป็นอิสระ และคำว่า ไทย ในความหมายว่า ชาติ และประเทศ เช่น ชาติไทย ประเทศไทย และสันนิษฐานว่าชนชาติไทยมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ก่อนพุทธกาล ดินแดนไทยนี้แต่เดิมเป็นที่อยู่ของชน ๒ ชาติ คือ ขอมและลาว ชนชาติขอมเคยได้อารยธรรมจากอินเดีย จึงมีความเจริญและขยายอาณาจักรมาในประเทศไทยแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงเชียงใหม่ พระเจ้าพรหมแยกแผ่นดินภาคพายัพจากขอมสำเร็จ เมื่อราว พ.ศ. ๑๕๐๐ ต่อมาขอมเสื่อมอำนาจไทยยกลงมาทางใต้ในดินแดนประเทศไทยทุกวันนี้ ในครั้งนั้นไทยต้องเรียนรู้ภาษาของคนพื้นเมืองได้แก่พวกข่าระแคว พวกพาลอง ซึ่งเป็นภาษาที่มีคำหลายพยางค์ เช่น ระมัด เป็นภาษาข่าระแคว แปลว่า แรด กะบอก เป็นภาษาพาลอง แปลว่า เสือ และสินาด เสนาด แปลว่า ปืน เป็นต้น

ต่อมาไทยลงมาถึงฝั่งทะเลพบเขมรและมลายูก็เรียนคำพวกนี้อีก เช่น เขมา โกรย เป็นคำเขมร แปลว่า คำ โกรย แปลว่า หลัง เป็นชื่อปลาชนิดหนึ่ง

คำพวกนี้มีหลายพยางค์และมีเสียงควบกล้ำ เมื่อไทยต้องเรียนและเกิดความนิยมมากขึ้น คำไทยดั้งเดิมซึ่งส่วนมากเป็นคำพยางค์เดียว จึงกลายเป็นคำหลายพยางค์และมีเสียงควบกล้ำขึ้น คำที่เรียนรู้จากคนพื้นเมืองบางคำก็มีความหมายเดิม บางคำก็เปลี่ยนความหมาย และรูปร่างของคำไปบ้าง เช่น เขมา เป็น เขม่า ไกร เป็น กำไร เป็นต้น และยังใกล้ชิดเขมรมากขึ้น ก็มีคำเขมรในภาษาไทยมากขึ้น เช่น เสมียน สมอ สนาน โกรม โกรย เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดคำราชาศัพท์ในภาษาไทย

เนื่องจากแต่ก่อนถือว่าเขมรเป็นชาติรุ่งเรืองและมีอำนาจ คนไทยจึงนิยมเรียนรู้คำเขมร จึงยกเอาคำเขมรมาเป็นราชาศัพท์ เช่น บรรทม สรง เสวย เป็นต้น

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่มีคำหลายพยางค์ในภาษาไทย คือ คนไทยนิยมนับถือพุทธศาสนา เราจึงเรียนภาษาบาลีเพื่อศึกษาคัมภีร์ภาษาบาลีต่างๆรวมทั้งการที่พราหมณ์นำเอาศาสนาพระเป็นเจ้าและวรรณคดี ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตที่มีหลายพยางค์และเป็นเสียงควบกล้ำเข้าสู่ไทยอีกทางหนึ่ง เช่น สวรรค์ สุวรรณ เป็นต้น

นอกจากรับคำหลายพยางค์ คำควบกล้ำมาใช้ในภาษาไทยแล้วยังนิยมเปลี่ยนแปลงสระและพยัญชนะให้เหมาะสมกับเสียงในภาษาไทย ทำให้เกิดการแผลงคำขึ้น เช่น รัฎฐ์ เป็น รัฐ เพ็ญ เป็น เฟ็ง เสวด เป็น เสวก เป็นต้น

ครั้นคนไทยติดต่อกับชาวจีน เราก็เอาภาษาจีนมาใช้ในภาษาไทย เช่น ก๊วยเตี๋ยว ก็ก เป็น ต้น บางคำก็แปลเป็นไทย บางคำไม่นิยมแปลก็คงใช้คำจีน เช่น คำก๊วยเตี๋ยว ไม่นิยมใช้คำแปลว่าขนมเส้น จึงคงใช้ ก๊วยเตี๋ยว มาจนถึงปัจจุบัน

คำฝรั่งและแขกก็เข้ามาในภาษาไทยพร้อมๆกับการค้าขาย คำใดเราออกเสียงไม่ชัด ก็มักเรียกอย่างเสียงไทยๆ เช่น telegraph สมัยก่อนเรียก ตะแล้ปแก่ปัจจุบันเรารู้คำบาลี สันสกฤตจึงเปลี่ยนเป็น โทรเลข เป็นต้น

แนวคิดการศึกษาภาษาไทยเชิงประวัติในหนังสือเล่มนี้ ยังได้ให้ความรู้เกี่ยวกับคำกับความหมายของคำในภาษาไทยทั้งในด้านชี้ให้เห็นลักษณะที่ภาษาไทยขยายตัว ภาษาแคบเข้า ศัพท์โบราณหรือโบราณนิคศัพท์ ซึ่งมีที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาเขมร ตลอดจนอธิบายศัพท์สันนิษฐาน ความรู้เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาวรรณคดีทำให้ได้ความรู้ต่างๆดังกล่าว

พระวรวงศ์วิสิฐ ได้สันนิษฐานศัพท์หลายคำและกล่าวว่า “การสันนิษฐานศัพท์ต้องอาศัยหลักความรู้ทั้งทางด้าน รากศัพท์ รูปคำ และเสียงของคำประกอบด้วยเหตุผล (หลักภาษา, หน้า ๔๘) การสันนิษฐานศัพท์ในหนังสือหลักภาษาไทยเล่มนี้ จึงทำให้เห็นได้ว่าการศึกษาหลักภาษาจำเป็นและสำคัญที่จะทำให้การสันนิษฐานศัพท์เป็นไปอย่างมีหลักการและเหตุผล

การศึกษาอักษรวิธี

หนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวงศ์วิสิฐให้ความรู้ด้านต่างๆตั้งแต่ตำนานการประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงและได้กล่าวว่า “ด้วยเหตุที่ตัวอักษรประสมกันเข้าแล้ว จึงอ่านออกเป็นเสียงและเอาความได้ นักภาษาจึงจำเป็นต้องรู้ตัวอักษรของชาติต่างๆที่มีภาษาเกี่ยวข้องกัน เพื่อพิจารณาว่าเป็นคำภาษาอะไร เพราะใช้ตัวอักษรและประสมกันอย่างไร ภาษาไทยมีภาษาบาลีสันสกฤตและเขมรอยู่เป็นพื้น จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ตัวอักษรของเขาตลอดจนวิธีประสมอักษร ซึ่งเรียกว่า “อักษรวิธี”

อักษรวิธึในหนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวเทย์พิสิฐ จึงกล่าวถึงทั้งอักษรวิธึของไทย ๓ ภาคและอักษรวิธึของภาษาบาลี สันสกฤตและภาษาเขมร ในส่วนของอักษรวิธึไทย มีเนื้อความ ๓ ภาค ตรงกับในหนังสือแบบเรียนต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วในบทต่างๆ ตอนต้น คือ ภาค ๑ กล่าวถึงลักษณะอักษรไทยทั้งเสียงและรูปสระ พยัญชนะและวรรณยุกต์ ไตรยางศ์ การผันอักษร รวมทั้งอักษรนำ อักษรควบ ภาค ๒ กล่าวถึงวิธีประสมอักษร ประสม ๓ ส่วน ประสม ๔ ส่วน และประสม ๕ ส่วน และภาค ๓ กล่าวถึงกรเขียน การแผลงคำ และการใช้อักษร

พระวรวเทย์พิสิฐได้อธิบายเปรียบเทียบอักษรวิธึบาลีและสันสกฤตตามแนวของหลักภาษาไทยเล่มต่างๆ รวมทั้งเปรียบเทียบกับอักษรวิธึของภาษาเขมรเพิ่มเติมจากเล่มอื่นๆ ด้วย โดยเน้นเรื่องการแผลงคำตามวิธึของเขมร และยกตัวอย่างคำแผลงจากหนังสืออนันตวิภาคที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) รวบรวมไว้ ตัวอย่าง

พยัญชนะ ก

ไกร	เป็น	กำไร
เกิด	"	กำเนิด
กราน	"	กำไราน
ขาว	"	สขาว
เทียบ	"	ทำเนียบ

นอกจากนี้พระวรวเทย์พิสิฐ ยังเพิ่มเติมแนวคิดเกี่ยวกับคำแผลงด้วยว่า คำแผลงบางคำ เปลี่ยนหน้าที่ บางคำคงหน้าที่ โดยกล่าวว่า “การแผลงคำที่ใช้ในภาษาไทยแผลงออกไปแล้วความคงเดิมอย่างหนึ่ง และแผลงไปแล้วความแปลกออกไปอย่างหนึ่ง เช่น ถ้าคำเดิมเป็นคำกริยาหรือคำนาม เมื่อแผลงออกไปแล้วคงรูปตามเดิมก็มี คำกริยาแผลงออกไปแล้วเป็นนามก็มี” (หลักภาษา, หน้า ๕๓-๕๔) เช่น

กริยา	เป็น	กริยา
ตี	"	ตำหนิ
โจทย์	"	จำโนทย์
แซก	"	ซำแรก
ชะ	"	ชำระ เป็นต้น
เกิด	"	กำเนิด
ตริบ	"	ตำรับ
ตรา	"	ตำรา เป็นต้น

ลักษณะคำ

ในส่วนของลักษณะคำ พระวรวงศ์พิธีธูเบ่งลักษณะคำต่างไปจากหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆกล่าวคือ แบ่งคำออกเป็น ๖ ชนิด คือ คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ คำกร่อน คำแผลง และคำสมาส คำอธิบายคำแต่ละชนิด พระวรวงศ์พิธีธูได้สันนิษฐานที่มาของคำต่างๆไว้ด้วย ดังนี้

คำประสม หางเสือ สันนิษฐานว่าเกิดจากการนำคำว่า หาง ที่เรารู้จักประสมกับคำว่า เสือ เป็นคำประสม หางเสือ ที่มีเนื้อความใหม่ใช้เรียกเครื่องถือท้ายเรือ ซึ่งอยู่ตรงสุดของท้ายเรือ คำประสมจึงมีลักษณะเป็น ๒ พยางค์ แต่มีความหมายเป็นอย่างเดียว หางเสือ ไม่ใช่หางของเสือจะแยกเป็น ๒ คำไม่ได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าคำประสมจะมีความหมายเปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่งก็ตาม แต่ก็ยังมีแนวความหมายเดิมคงอยู่

คำซ้อน เป็นการนำคำ ๒ คำ มาต่อกันเข้าเหมือนกัน แต่คำที่นำมาต่อกันต่างก็มีความหมายของแต่ละคำเหมือนกันหรือคล้ายกัน เช่น เรารู้จักคำว่า สาด มาก่อน เมื่อพบพวกที่เรียก สาด ว่าเสื่อ ก็รับเอาคำ เสื่อใช้ร่วมกับ สาด เป็น เสื่อสาด เป็นต้น เราจึงเรียกว่าคำซ้อน คำซ้อนในภาษาไทยมีมาก เช่น ดอกดวง วัควา ไข่ช้าง คชสาร เป็นต้น

คำซ้ำ คือ คำที่พูดซ้ำกันด้วยเสียงของคำและรูปคำ เช่น คำคำ แดงแดง ฉาดฉาด เปรี้ยง เปรี้ยง เป็นต้น คำชนิดนี้ไม่มีใครมีความหมายใหม่ แต่ซ้ำเพื่อเพิ่มพยางค์เข้าให้เต็มคำกับทำให้คำมีความหมายแรงขึ้น หรือลดหย่อนลงก็ได้

คำกร่อน คือ คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ ที่เมื่อใช้นานเข้าพยางค์ข้างหน้าหดสั้น เช่น คำว่า หมาก โบราณหมายความว่า ลูกของผลไม้ ใช้เติมหน้าคำที่เกี่ยวกับลูกไม้ซึ่งเป็นคำพยางค์เดียว เช่น ตูม ตอง ขาม เป็น หมากตูม หมากตอง หมากขาม ต่อมาอาจรู้สึกว่าการนำมีเสียงยาวไป จึงออกเสียงคำเช่นนั้นให้สั้นเข้าเป็น มะ หมากตูม จึงกร่อนเสียงเป็น มะตูม หมากตอง จึงเป็น มะตองและหมากขาม จึงเป็น มะขาม

นอกจากคำไทยแล้ว คำบาลี สันสกฤตที่มีหลายพยางค์ ไทยเอาเข้ามาใช้ก็ตัดพยางค์ออกเกิดเป็นคำกร่อน เช่น คำที่มีพยางค์หน้าเป็นเสียง อะ เช่น อภิรมย์ อธิบาย อภิปราย อนุช เป็นต้น เมื่อตัดออกก็คงเหลือ ภิรมย์ ธิบาย ภิปราย นูช การกร่อนแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

(๑) กร่อนแต่เฉพาะข้างหน้า เช่น

อภิเยก	เป็น	ภิเยก
หฤทัย	"	ฤทัย, ทัย
กษิโณทก	"	ษิโณทก

(๒) กร่อนท้ายคำ เช่น

โกลาหล	เป็น	โกลา
อโงภินิ	”	อโง

(๓) กร่อนกลางคำ เช่น

ชนมพรรษา	เป็น	ชันษา
ทำบุญสุนทรทาน	”	ทำบุญสุนทาน

(๔) กร่อนหน้าและท้ายคำ เช่น

อโงภินิ	เป็น	โง
---------	------	----

คำแผลง ได้กล่าวถึงตอนต้นแล้ว

คำสมาส คือ คำ ๒ คำ ซึ่งควรรอยู่ภาษาเดียวกัน เช่น คำบาลีกับคำบาลี คำสันสกฤตกับคำสันสกฤต เป็นต้น มีใจความคนละอย่าง เมื่อเอามาติดต่อกันย่อมหาคเป็นคำๆเดียวมีความหมายอย่างเดียวกันและไม่ประวิสรรชนีย์ เช่น

คณะกับบดี	เป็น	คณะบดี
อาชีพะกับศึกษา	”	อาชีพศึกษา
วัฒนธรรมกับธรรม	”	วัฒนธรรม

คำคู่

คำคู่ คือ คำ ๒ คำ ที่นำมาเข้าคู่กันแล้วทำให้คำหน้ามีน้ำหนักความหมายเป็นพิเศษออกไป เช่น คำว่า แข็ง ตามปกติหมายถึง ลักษณะแกร่ง ไม่อ่อนนุ่มหรือย่นยุ เมื่อเอาคำว่า แรง พ่วงเข้าอีกหนึ่งเป็น แข็งแรง ก็หมายความว่าพิเศษมากออกไปว่า ทั้งมีความสามารถต่อต้านกับความยากและมีกำลังที่จะกระทำกิจที่หนักให้บรรลุความสำเร็จได้ (หลักภาษา, หน้า ๑๐๕) คำ แข็งแรง เป็น ๒ คำ ทั้ง แข็ง ทั้ง แรง เพิ่มน้ำหนักของคำ แข็ง คำเดียวให้มีความหมายเป็นพิเศษขึ้น และนับเป็นคำๆเดียวไม่ควรแยกเป็นคนละคำ เรียกว่า คำคู่ ตัวอย่างคำคู่

แข็งขัน หมายความว่า ทำอะไรทำจริงไม่เหาะเหยะ บากบั่นด้วยความมานะและอุตสาหะไม่ย่อหย่อน

ขุนเคือง หมายความว่า สิ่งไม่ดีเข้าไปสิงอยู่ในใจ เป็นเหตุให้รู้สึกไม่พอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับตน

ตัวอย่างคำอื่นๆ เช่น คบหา กินอยู่ เข้มงวด รวดเร็ว ไหวววน แร้นแค้น ฝืดเคือง ยากจน อิ่มหน้า ริเริ่ม หลงใหล หลีกเลี้ยง เข้มงวด

หลักการอ่าน

พระวรวงศ์พินิจ ให้หลักการอ่าน ดังนี้

(๑) ถ้าเป็นคำภาษาไทยให้อ่านตามอักษรวิธีไทย แม่ ก กา แม่ กน กง กก กค กบ กม เกย
ข้อสังเกตจากคำแนะนำข้อนี้คือไม่ได้กล่าวถึง แม่เกว อาจเนื่องมาจากเห็นว่า มีมาตราตัวสะกด ๗
แม่ตามแบบเรียนภาษาไทยแบบดั้งเดิม

(๒) ถ้าเป็นภาษาบาลี สันสกฤต อ่านตามอักษรวิธีบาลีสันสกฤต ถ้าเป็นตัวเรียงอ่านออก
เสียงเรียงตัว ถ้าเป็นตัวสะกดอ่านตามหลักพยัญชนะวรรคสะกดและพยัญชนะตาม เช่น

สัปต อ่าน สับ-ตะ สัปดาห์ อ่าน สับ-ดา

(๓) อักษรควบกล้ำถ้าแผลงคำนั้นออกเป็น ๒ พยางค์ ต้องอ่านออกเสียงพยางค์ท้ายให้มี
เสียงเท่ากับของพยัญชนะต้น เช่น ตรวจ แผลงเป็น ตำรวจ อ่านว่า ตำ-หรวด

ตรา " ตำรา " คำ-รา

(๔) ถ้าพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะเดียว เมื่อแผลงเป็น ๒ พยางค์ ให้ออกเสียงตามเสียงเดิม
เช่น เกิด แผลงเป็น กำเนิด อ่านว่า กำ-เหนิด

(๕) คำสมาสอ่านตามหลักคำสมาส คือ อ่านเสียงพยางค์ท้ายของคำหน้าให้มีเสียง อะ เพียง
ครึ่งเสียง เช่น ราชการ อ่านว่า ราช-ชะ-การ อาชีวศึกษา อ่านว่า อา-ชี-วะ-ศีก-ษา

(๖) อ่านตามความนิยม คือ ไม่ได้อ่านตามหลักเกณฑ์ ๕ ข้อข้างต้น เช่น

อักษรควบกล้ำ ปราศ แผลงเป็น บำราศ อ่านว่า บำ-ราศ ไม่อ่าน บำ-หราว

ดิลก อ่านว่า ดิ-หลก ไม่อ่าน ดิ-ลก

(๗) อ่านบทกลอน ภาษาบทกลอนมีรสเพราะอยู่ที่สัมผัส การอ่านจึงต้องคำนึงเรื่องสัมผัส
เพื่อความไพเราะ เช่น

ครั้นถึงจึงเคารพ**อภิ**วาหน์ อ่านว่า อบ-พิ-วาด เพื่อให้สัมผัสกับ เคารพ

พลงน้อมมองคัลง**คำ**นบ**อภิ**วาหน์ อ่านว่า อับ-พิ-วาด เพื่อให้สัมผัสกับ คำนบ

(๘) การอ่านให้ถูกวรรคตอน ภาษาไทยเขียนเป็นคำติดต่อกัน ไม่มีเครื่องหมายบอกระยะ
ความ หรือบอกระยะหมดความเหมือนภาษาอื่น วรรคตอนจึงเป็นสิ่งสำคัญทั้งการเขียนและการอ่าน
การเขียนการอ่านถ้าไม่ลงวรรคตอนจะทำให้เสียเนื้อความ

(๙) การอ่านหนังสือเป็น คือ อ่านอย่างรู้จักกำหนดข้อความตีความ รวบรวมและย่อใจความ
สำคัญได้ เช่นนี้ทำความที่ยืดยาวก็อ่านได้เร็วและเก็บความสำคัญไว้ได้มั่นคง

ไวยากรณ์

ไวยากรณ์ คือ ระเบียบของภาษา ระเบียบของภาษาไทยเป็นการลำดับคำโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงรูป คือ ประธาน (ขยายประธาน) กริยา (ขยายกริยา) กรรม ภาษาไทยจึงเป็นภาษาพูด เรียงตามลำดับหน้าที่ของคำ เช่น นกบิน นกน้อยบิน นกน้อยบินสูง นกน้อยบินเร็วมาก เป็นต้น

ภาษาไทยพูดเป็นคำๆและเรียงลำดับหน้าที่ของคำ นิยมใช้คำเชื่อมเมื่อจำเป็น เช่น

หมวกใคร ไม่นิยมใส่บุพพทของ เป็นหมวกของใคร เวลาตอบก็ละให้กะทัดรัด ไม่ต้องใส่ บุพพท ของ เป็น หมวกฉันเอง บางกรณีตัดคำบุพพทแล้วไม่ได้ความก็ต้องเติม เช่น ฉันนั่งเรือน เมื่อเติมบุพพท บน จะได้ความชัดเจนขึ้นว่า ฉันนั่งบนเรือน

ระเบียบภาษาไทยนิยมรูปความเป็นรูปตรงๆว่าเป็นภาษาดี เช่น หนังสือนี้ นาย ก แต่ง หรือ นาย ก แต่งหนังสือนี้ ไม่นิยมพูดให้เป็นความยุ่งยากว่า หนังสือนี้แต่งโดยนาย ก หรือ ฉันถูกกัดโดยหมา

การเรียงลำดับคำในประโยคสามารถบอกชนิดและหน้าที่ของคำได้จากตำแหน่งของคำใน ประโยคได้ ตัวอย่าง

- ก. คนดีทำอะไรก็ไม่มีใครติ ดี คำประกอบนาม
- ข. รักดีห้ามจ้าว รักชั่วห้ามเสา ดี คำนาม
- ค. พูดยดีเป็นศรีแก่ตัว ดี ประกอบกริยาพูดเป็น กริยาวิเศษณ์

คำ

พระวรเวทย์พิสิฐ จำแนกชนิดของคำออกเป็น ๕ ชนิด ได้แก่

- (๑) ชื่อ หรือ นาม ใช้บอกชื่อ
- (๒) คุณศัพท์ ใช้บอกลักษณะของชื่อ
- (๓) กริยา ใช้บอกอาการของชื่อ
- (๔) กริยาวิเศษณ์ ใช้ประกอบกริยาให้มีความหมายมากขึ้น
- (๕) ต่อหรือบุพพท ใช้นำหน้าคำชื่อให้ติดต่อกับคำกริยาข้างหน้า การใช้ชื่อคำบุพพท ว่าคำต่อ เป็นแนวคิดเดียวกับหนังสือแบบเรียนเร็ว และสยาม-ไวยากรณ์

ส่วนการแยกย่อยของแต่ละชนิดไม่ได้กล่าวถึงทั้งหมดเพราะพระวรเวทย์พิสิฐมีแนวคิดว่าการแบ่งละเอียดไม่น่าเกิดประโยชน์อย่างใด (หน้า ๒๑)

การเรียงคำ

การเรียงคำในหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ เรียงเป็นถ้อยคำ เรียกว่า วลี และเรียงเป็น ใจความ เรียกประโยค ดังนี้

(๑) วลี หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงเป็นข้อความ แต่ยังไม่ได้ใจความไม่ครบ โดยมากขาดส่วนประธาน เช่น รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ และ โลกมากลาภหาย ข้อความเหล่านี้ขาดประธาน

(๒) ประโยค หมายถึง ถ้อยคำเรียบเรียงเป็นความ ได้ใจความเด่นชัด ว่าใครทำอะไร เช่น ม้ากินหญ้า ฝนตก ทหารเดินแถว เขาเล่นร้าว

ประโยค

ประโยคแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

(๑) ประโยค ๒ ส่วน ประกอบด้วย ส่วนผู้ทำหรือประธานและกริยา

(๒) ประโยค ๓ ส่วน ประกอบด้วย ประธาน กริยา กรรม

ลักษณะประธานของประโยค ต้องเป็น คำนาม สรรพนาม หรือข้อความ เช่น

เด็กเรียนหนังสือ

เขาแต่งตัวสวย

ความเจริญรุ่งเรืองกำลังก้าวหน้า

นอกจากนี้พระวรวงศ์วิไลฐ ได้แบ่งประโยคตามเนื้อความออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) ประโยคที่มีใจความเดียว เรียกว่า ประโยคสามัญหรือเอกัตถประโยค เช่น

ใครใคร่ค้า ค้า นายอำเภอจับผู้ร้าย

(๒) ประโยคซ้อน หรือ สังกรประโยค มีใจความ ๒ ใจความซ้อนกัน เช่น

ชวานาที่เป็นคนขยันมีเงินมาก ประกอบด้วย

ชวานามีเงินมาก เป็นประโยคใจความสำคัญ เรียกว่า ประโยคหัวหน้าหรือमुखประโยค

ที่เป็นคนขยัน เป็นประโยคแต่งชวานาหรือประธานให้มีความเด่นชัด เรียกว่า ประโยคแฝง

หรือ อนุประโยค ประเภทคุณาประโยค

ใจความทั้ง ๒ ประโยค นี้ไม่เท่ากัน ผู้นำหรือความสำคัญอยู่ที่मुखประโยค อนุประโยคย่อมเอามาแต่งได้ทุกส่วนของประโยค อนุประโยคมี ๓ ชนิด ได้แก่

(๑) นามานุประโยค เช่น **เขาว่า**ให้เราได้อาย

เขาว่า เป็น मुखประโยค

เราได้อาย เป็น นามานุประโยค ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค

ให้ เป็น เครื่องเกี่ยวข้องทำให้ติดต่อกัน

(๒) คุณานุประโยค เช่น **ชวานาที่เป็นคนขยันมีเงินมาก**

ชวานามีเงินมาก เป็น मुखประโยค

ที่เป็นคนขยัน เป็น คุณานุประโยค

(๓) วิเศษานุประโยค เช่น **ฉันเขียนหนังสือเสียนมือแล้ว**

ฉันทเขียนหนังสือ	เป็น	มุขยประโยค
มือฉ่ำ	เป็น	วิเศษณานูประโยคขยายกริยาเขียน
เสียดจัน	เป็น	เครื่องเกี่ยวทำให้ประโยคติดต่อกัน

ประโยคความรวม หรือ อนนัตถประโยค คือ ประโยคที่มีประโยคความเดียวหลายๆประโยครวมกัน เป็นประโยคเดียวกัน เพื่อย่นย่อใจความให้สั้นเข้า แต่ละประโยคมีน้ำหนักเสมอกัน เช่น นายแสงกับนายสีอบน้ำ
ประโยคความรวมแบ่งตามเนื้อความเป็น ๓ ชนิด ได้แก่

(๑) ประโยคที่มีอาการกริยาอย่างเดียวกัน เช่น ฉันทชอบดูหนังและน้องฉันทก็ชอบ ประกอบด้วย
ฉันทชอบดูหนัง   น้องชอบดูหนัง
และ _____ ก็   เป็นสันธานเชื่อม

(๒) ประโยคที่มีเนื้อความเป็นเหตุผลกัน เช่น ฉันทต้องทำงานเพราะฉันทอยากจน ประกอบด้วย

ฉันทต้องทำงาน	ประโยคผล
ฉันทอยากจน	ประโยคเหตุ
เพราะ	สันธานเชื่อมบอกเหตุ

(๓) ประโยคที่มีเนื้อความไปคนละทางไม่ลงรอยกัน เช่น ฉันทชอบแต่ท่านไม่ชอบ ประกอบด้วย ฉันทชอบ   ท่านไม่ชอบ
แต่   เป็นสันธานเชื่อมความที่ตรงกันข้ามกัน

ชื่อหนังสือ	นิรุกติศาสตร์
ผู้แต่ง	พระยาอนุমানราชชน
เวลาแต่ง	พ.ศ. ๒๔๕๖ ในระยะนี้การศึกษาภาษาไทยคณะอักษรศาสตร์ ยังใช้หลักสูตร พ.ศ. ๒๔๘๕ และกำหนดให้ศึกษาวิชานิรุกติศาสตร์ ในชั้นปีที่ ๓
ลักษณะที่แต่ง	ความเรียงอธิบายหลักภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์
ความสำคัญ	เพื่อศึกษาภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์ระยะเริ่มแรกระดับมหาวิทยาลัย จึงเป็นตำราไทยเล่มแรกที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์

หนังสือนิรุกติศาสตร์ประกอบด้วยความรู้ภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์ด้านต่างๆ ดังนี้
การศึกษาเสียงภาษาไทยแนวสัทศาสตร์

การศึกษาเสียงพูดแนวสัทศาสตร์ต้องเข้าใจสิ่งต่อไปนี้

หน่วยเสียง (phoneme)

หน่วยเสียง คือ เสียงอย่างน้อยที่สุดเสียงเดียวซึ่งแยกอีกไม่ได้ เสียงที่เล็กที่สุดนี้ประกอบกันเป็นเสียงของคำพูดหรือเสียงพยางค์ เช่น เสียง กิน ประกอบด้วย ๓ หน่วยเสียง คือ ก-อิ-น

ชนิดของหน่วยเสียง

เสียงที่เปล่งออกมามี ๒ อย่าง คือ เสียงก้องและเสียงไม่ก้อง เสียงในภาษาไทยย่อมแบ่งออกเป็น สระ และพยัญชนะ สระเป็นเสียงก้องทุกตัว เมื่อเป็นเสียงยาวจึงออกเสียงยาวนานได้ พยัญชนะมีทั้งที่เป็นเสียงก้องและไม่ก้อง หน่วยเสียงภาษาไทยอาจแบ่งออกเป็นชนิดต่างๆ ตามที่แบ่งในหนังสือนิรุกติศาสตร์ ดังนี้

การแบ่งพยัญชนะโดยรูป (Classification by form) ตามแบบสัทศาสตร์

พยัญชนะในภาษาไทยที่เป็นพยัญชนะก้องหรือโฆมะ มี ๘ ตัว คือ ง น ม ด บ ข ร ล ว

พยัญชนะไม่ก้องหรืออโฆมะ มี ๑๘ ตัว คือ ก ข ค จ ฉ ช ซ ต ถ ท ป ผ ฝ พ ฟ ส ห อ ฮ รวมทั้ง ข ค ฌ ฉ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฑ ษ ษ พ อีก ๑๖ ตัว

พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามลักษณะของเสียงและฐานที่เกิดของเสียงได้ดังนี้

๑) พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามลักษณะของเสียงออกเป็น

๑. พยัญชนะระเบิด (explosive, stop consonants) มี ๘ ตัว ได้แก่ ก จ ฎ ต ค น ป บ
๒. พยัญชนะเสียดแทรก (fricative consonant) มี ๒ ตัว ได้แก่ ช ฟ
๓. พยัญชนะครึ่งเสียดแทรก (affricative) มี ๑ ตัว ได้แก่ ช
๔. พยัญชนะครึ่งสระ (semi-vowels) มี ๒ ตัว คือ ว ย
๕. พยัญชนะเหลว (roll consonants) มี ๑ ตัว คือ ร
๖. พยัญชนะข้าง (lateral consonants) มี ๑ ตัว คือ ล
๗. พยัญชนะนาสิก (nasal consonants) มี ๓ ตัว คือ ง ญ น ม
๘. พยัญชนะลำคอ (glottal stop) มี ๑ ตัว คือ ฮ

๒) พยัญชนะไทยอาจแบ่งตามฐานที่เกิดของเสียง (Classification by place) ตามแบบบาลีสันสกฤต ออกเป็น

๑. พยัญชนะเกิดที่คอ ได้แก่ วรรณก คือ ก ข ค ฌ ง ห อ ฮ
๒. พยัญชนะเกิดที่เพดาน ได้แก่ วรรณจ คือ จ ฉ ช ฌ ญ

๓. พยัญชนะเกิดที่เพดานปาก ได้แก่ วรรณ คือ ฎ ฐ ฑ ฒ ณ ศ ษ ล พ
 ๔. พยัญชนะเกิดที่ฟัน ได้แก่ วรรณ คือ ต ถ ท ธ น ร
 ๕. พยัญชนะเกิดที่ปาก ได้แก่ วรรณ คือ ป ผ พ ภ ม

สระ

สระ คือ เสียงก้อง ซึ่งถูกลิ้นหรือริมฝีปากทำหน้าที่ก่ลมเกลาลมที่พุ่งออกมาจากหลอดลม
 สูกระพุ้งแก้มให้เกิดเป็นเสียงต่างๆ โดยให้ลิ้นหรือริมฝีปากจรดหรือกระทบส่วนหนึ่งส่วนใดในปาก
 แม้สระในภาษาไทยคือ -า ั ู ุ

ในตำราสัทศาสตร์ถือว่า -า เป็นสระตั้ง ั เป็นสระหน้าเพราะปลายลิ้นทำหน้าที่ ู เป็น
 สระหลังเพราะโคนลิ้นทำหน้าที่

แต่ในบาลีถือว่า สระ -า เกิดจาก อ สระ ั เกิดจากเพดาน และสระ ู เกิดจากปาก

สระในภาษามีทั้ง สระเดี่ยว สระควบ ๒ เสียง และสระควบ ๓ เสียง

สระเดี่ยวที่กล่าวถึงในหนังสือนิรุกติศาสตร์ได้จัดเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

	สระหน้า	สระกลางหรือผสม	สระหลัง
ปิด สูง	อี	-	อุ
ครึ่งปิดครึ่งเปิด สูงกลาง	เอ	อีอ	โอ
ครึ่งปิดครึ่งเปิด ต่ำกลาง	แอ	เออ	ออ
เปิด ต่ำ	อา	อา	อา

สระควบ (diphthong) คือ สระที่เกิดจากสระเดี่ยว ๒ เสียง สระควบ ๒ เสียงในภาษาไทยที่
 กล่าวถึงในหนังสือนิรุกติศาสตร์มี ๑๐ เสียง ได้แก่

ไอ	(อะ+อิ)	อาย	(อา+อี)
เอา	(อะ+อุ)	อาว	(อา+อุ)
เอีย	(อี อี+อา)	เอือ	(อีอ+อา)
อัว	(อุ อุ+อา)	อิว	(อี+อุ)
เอาว	(เอ+ไอ)	แอาว	(แอา+ออ)

สระควบ ๓ เสียง สระที่เกิดจากสระเดี่ยว ๓ เสียง สระควบ ๓ เสียงในภาษาไทยที่กล่าวถึง
 ในหนังสือนิรุกติศาสตร์มี ๔ เสียง ได้แก่

อวย	(อุ+อา+อี)	เอียว	(อี+อา+อุ)
เอือย	(อี+อา+อี)	เอือว	(อี+อา+อุ)

การแยกพยางค์ (syllabification)

การแยกพยางค์ คือ การแยกเสียงเด่นอันเป็นยอดของเสียงก้องในการเปล่งเสียง ถ้าเรานับเสียงที่เปล่งออกมาเป็นประโยคหนึ่งจะมีกี่พยางค์ เราก็ต้องอาศัยนับเสียงเด่น อันเป็นยอดของเสียงก้อง ตัวอย่างในหนังสือ คือ จุฬาลงกรณ์ ถ้าแยกพยางค์จะมีเสียงเด่นที่ สระอุ สระอา สระโ อ สระอ เสียงอา จะสูงที่สุด คำว่าจุฬาลงกรณ์ จึงมี ๔ พยางค์ ตามเสียงเด่นทั้ง ๔ เสียง คือ จุ-พา-ลง-กรณ์

การกลายเสียง คือ การเปลี่ยนหรือกลายไปเองตามเสียงที่แวดล้อม

หนังสือนิรุกติศาสตร์ศึกษานานค้นคว้าเกี่ยวกับการกลายเสียง ของ กริมน์ นักนิรุกติศาสตร์ชาวเยอรมัน เรียกว่า กฎของกริมน์ (Grimm's Law) (พ.ศ. ๒๓๖๒) กฎของ กราสส์แมน ชาวเยอรมัน Grassman's Law (พ.ศ. ๒๔๐๕) กฎของเวอร์เนอร์ ชาวเดนมาร์ก Verner's Law (พ.ศ. ๒๔๑๕)

ลักษณะของเสียงในคำภาษาไทยที่กลายไปมีลักษณะต่างๆ คือ

เสียงกร่อน (phonetic decay) เช่น อันหนึ่ง กร่อนเป็น อนึ่ง อันนี้ กร่อนเป็น อนี่

ในภาษาไทยถิ่นต่างๆ ปรากฏว่ามีคำกร่อนหลายคำ เช่นภาษาไทยน้ำ มีคำ

โสะ กร่อนจาก สอง โหะ กร่อนจาก หก เป็นต้น

คำสับเสียง (Metathesis) คือ การสลับเสียงหน้าเป็นเสียงหลัง เสียงหลังเป็นเสียงหน้า เช่น ตะกร้า สับเสียงเป็น กะด้า ตะกร้อ สับเสียงเป็น กะด้อ ชิวหา สับเสียงเป็น ชิวหา

การกลมกลืนเสียง (Assimilation) พระยาอนุমানราชชนได้ให้ข้อสังเกตด้วยว่าหลักสนธิในไวยากรณ์บาลี จัดอยู่ในลักษณะกลมกลืนเสียงเช่นกัน (นิรุกติศาสตร์, หน้า ๑๕๕) นอกจากนี้พระยาอนุমানราชชนยังได้ให้ข้อสังเกตด้วยว่าการกลายเสียงนั้นแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาย่อมเป็นไปอย่างช้าๆค่อยเปลี่ยนและกลายไปที่ละน้อย เราจึงไม่รู้สึกรู้ว่าเปลี่ยนไปในขณะที่เปลี่ยนอยู่ ภาษาที่มีหนังสือหรือวรรณคดีซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งการใช้ภาษามักเปลี่ยนแปลงและกลายไปช้าๆด้วยสาเหตุหลายประการ

อย่างนี้   กลมกลืนเสียงเป็น   อย่างนี้ ยังี้

อย่างนั้น   ”   อย่างนั้น

หรือไม่   ”   ไหม

พระยาอนุমানราชชนได้ให้ข้อสังเกตด้วยว่าหลักสนธิในไวยากรณ์บาลี จัดอยู่ในลักษณะกลมกลืนเสียงเช่นกัน (นิรุกติศาสตร์, หน้า ๑๕๕) นอกจากนี้พระยาอนุমানราชชนยังได้ให้ข้อสังเกตด้วยว่าการกลายเสียงนั้นแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาย่อมเป็นไปอย่างช้าๆค่อยเปลี่ยนและกลายไปที่ละน้อย เราจึงไม่รู้สึกรู้ว่าเปลี่ยนไปในขณะที่เปลี่ยนอยู่ ภาษาที่มีหนังสือหรือวรรณคดีซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งการใช้ภาษามักเปลี่ยนแปลงและกลายไปช้าๆด้วยสาเหตุหลายประการ

การตัดเสียงเติมเสียง พระยาอนุমানราชชนให้ตัวอย่างคำในภาษาไทยที่เกิดจากการตัดเสียงเติมเสียง เช่น

อภิรมย์	ตัดเสียงเป็น	ภิรมย์	สตรี	เต็มเสียงหน้าเป็น	อิสตรี
อนุมัติ	"	นุมัติ	พักเฉด	"	พักกระเฉด
			นกะจิบ	"	นกะจิบ
			ลูกคุม	"	ลูกกระคุม
			ส่วยอากร	กลาง	ส่วยสาอากร
			สุมาลัย	"	สุมามาลัย

ลักษณะคำประเภทต่างๆ

หนังสือนิรุกติศาสตร์แบ่งคำในภาษาไทยออกเป็นลักษณะต่างๆ คือ

คำซ้ำ (Reduplication)

คำซ้ำเกิดจากการซ้ำคำเป็นลักษณะสำคัญในภาษาวิธีหนึ่ง ที่อาจจะมีการแต่ดัดคำบรรพ์ คำซ้ำในหนังสือนิรุกติศาสตร์ให้ความสำคัญด้านการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย ดังนี้

เด็กต้องนอนมาก

ความหมายปรกติ

เด็กๆต้องนอนมากๆ

ความหมายเน้นเด่นขึ้น

การซ้ำคำและแปลงระดับเสียง หรือลากเสียงให้ยาวทำให้ความแรงขึ้นอีก เช่น

เจ็บใจเจ็บใจ หรือ เจ็บจ้ายเจ็บใจ

คีคีซี

คำซ้ำในหนังสือนิรุกติศาสตร์แบ่งออกเป็น ๖ ชนิด ได้แก่

๑. ซ้ำคำเลียนเสียง อุทาน คำเด็กพูด เช่น เสียงดังไปๆป้อๆ ไปร้องเจี๊ยะ หัวเราะเฮฮา

๒. ซ้ำคำบอกพหูพจน์ เช่น กินมากๆ น้อยๆ

๓. ซ้ำคำบอกลักษณะในความหมายว่า มากมาย ยิ่ง นึก ในภาษาไทยนอกจากซ้ำคำแล้วต้องแปลงระดับเสียงเพื่อเน้นให้เด่นชัดด้วย เช่น เด็กเด็ก ยาวยาว นานนาน

๔. ซ้ำคำเพื่อแยกจำนวน เช่น เป็นคนๆไป

๕. ซ้ำคำอภิปาส เป็นคำซ้ำที่ใช้พยัญชนะตัวหน้าซ้ำเข้าอีกคำหนึ่ง เช่น ระริก ะยิบ คำซ้ำชนิดนี้ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะกร่อนจากคำซ้ำคำแรก คือ ระริก กร่อนเสียงจากคำซ้ำ ริกๆ ะยิบ กร่อนเสียงจากคำซ้ำ ยิบๆ

๖. คำซ้ำชนิดอุจจารณวิลาส (Euphonic couplet) คำซ้ำชนิดนี้มีหลายลักษณะ ส่วนมากเกิดขึ้นเพื่อถ่วงเสียงให้เท่ากันกลายเป็นคำคู่ ๒ คู่ ปัจจุบันเรียกว่า คำซ้ำบางส่วน เช่น

เติม ๑ พยางค์

สะกิด+เกา	สะกิดสะเกา
ขโมย+โจร	ขโมยขโจร
แกลั่ว+ทหาร	ทแกลั่วทหาร

เติม ๒ พยางค์

โตก+ตาก	กะโตกกะตาก
คำ+ค่า	กะคำกะค่า
รุ่ง+รุ่ง	กะรุ่งกะรุ่ง

เติมพยางค์ให้เป็นคำคู่ ซ้ำเสียงพยัญชนะ พยางค์ที่เติมไม่มีความหมาย แล้วแต่จะหลุดออก จากปากจึงถือเป็นสร้อยคำ เช่น กินแกน กินกิน กวาดแกวด กวาดกวัด แต่สร้อยคำอาจจะมีใช้ อยู่ในภาษาถิ่น และบางตำราเรียกว่า คำเสริมสร้อย

คำคู่ ที่เป็นไปตามระดับของเสียงสระหน้าและสระหลัง เช่น

ออแอ เป็น อ้อแอ้ ร้องแร้ง กล้องแกล้ง

โอเอ เป็น โอ้เอ้ โตงเตง โหรงเหรง

อุอิ เป็น จุกจิก รุ่งรุ่ง ตุกตึก

คำคู่ชนิดนี้ปัจจุบันบางคำเรียกว่า คำซ้ำเพื่อเสียง

คำซ้อน (Synonymous compound) ในหนังสือนิรุกติศาสตร์กล่าวถึงคำซ้อนลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านคำนิยาม พระยาอนุমানราชชนให้คำนิยามคำซ้อนไว้ดังนี้

คำซ้อนคือ คำเต็ม ๒ คำ ซึ่งต่างเสียงแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาควบให้ซ้อนกัน ส่วนใหญ่เพื่อไขความอีกคำหนึ่งให้ชัดเจนขึ้น เช่น ใหญ่โต เล็กน้อย รักใคร่ หยาบคาย บ้านเรือน เรือแพ เป็นต้น คำที่ไขความในคำซ้อน บางคำความหมายในคำจะอ่อนลงๆ ในที่สุด บางคำก็สูญหายความหมายไป ไม่มีใช้ในภาษา นอกจากใช้ในภาษาถิ่นเท่านั้น จึงเข้าใจว่าเป็นสร้อยคำที่ไม่มี ความหมาย

๒. ด้านจุดมุ่งหมายการสร้างคำซ้อน

พระยาอนุমানราชชนกล่าวถึงจุดมุ่งหมายการสร้างคำซ้อนไว้ว่า คำซ้อนเพื่อไขความ คำต่างประเทศ หรือเพื่อไขความคำไทย เมื่อภาษาไทยได้คำต่างประเทศมาใช้ เช่น คำเขมร สันสกฤต บาลี เป็นต้น จึงนำคำไทยมาซ้อนเพื่อขยายความหมายให้เข้าใจ หรือกลับกันคำต่างชาติ เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย เมื่อต้องการไขความคำไทยซึ่งมีความใกล้เคียงมาซ้อนกัน เช่น

คำไทย	คำเขมร	คำชื่อน
ต้น	เดิม	ต้นเดิม
ขาด	เค็จ	เค็จขาด
คำบาลีสันสกฤต	คำไทย	
ทรัพย์	สิน	ทรัพย์สิน
รูป	ร่าง	รูปร่าง

๓. ด้านประเภทของคำชื่อน

พระยาอนุมานราชชนกกล่าวถึงประเภทของคำชื่อนในภาษาไทยว่า บางคำเป็นคำชื่อน ๒ คู่ กล่าวคือเป็นคำชื่อนที่มีความหมายอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกันในคู่ของมัน ถ้าคำหนึ่งเป็นภาษาต่างประเทศมี ๒ พยางค์ เมื่อชื่อนกับคำไทยมักชื่อน ๒ คำ เพื่อถ่วงเสียงให้เท่ากันและเพื่อความสละสลวยของเสียง ตอนกลางคำหรือพยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๑ บางคำอาจมีเสียงสัมผัสกัน เช่น

เรือแพ	นาวา	เรือแพนาวา
กระโดด	โดดเด่น	กระโดดโดดเด่น
มุงมาด	ปรารณา	มุงมาดปรารณา
ห้วยหนอง	คลองบึง	ห้วยหนองคลองบึง

๔. ด้านการเรียงคำชื่อน

พระยาอนุมานราชชนกกล่าวถึงการเรียงคำที่ชื่อนกันว่ามักเอาพยางค์หรือคำที่มีเสียงเด่นกว่าไว้เป็นคำหลัง เพื่อประโยชน์แห่งความไพเราะสละสลวย เช่น ไร่นา เรือกสวน บ้านเรือน ใหญ่หลวง ไร่สอย เป็นต้น คำชื่อนเหล่านี้ไม่นิยมใช้กลับกันเป็น นาไร่ สวนเรือก เรือนบ้าน หลวงใหญ่ เป็นต้น ยกเว้นคำบางคำ เช่น ห้วนไหว ทรัพย์สิน อาจเป็น ไหวห้วน สินทรัพย์ เป็นต้น

ความหมายและการกลายความหมาย

พระยาอนุมานราชชนก กล่าวถึงความหมายและการกลายความหมายในหนังสือนิรุกติศาสตร์ อาจสรุปได้ว่า

ความหมายของคำในภาษาแต่ละคำไม่ตายตัว ย่อมรับเอาความหมายอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วแตกแยกสาขาออกไปจากความหมายเดิมจนความหมายเดิมค่อยๆ เลือน การกลายความหมาย อาจมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

(๑) ความหมายเดิมของคำเลื่อนไป เช่น คำว่า รอด เดิมแปลว่า ถึง ปัจจุบันหมายถึง แคล้วคลาดภัย พันอันตราย เช่น รอดตัวไปได้

(๒) ความหมายเดิมกลายเป็นความหมายตรงกันข้าม เช่น แพ้ ความหมายเดิมว่า ชนะ ปัจจุบันหมายถึง สู้ไม่ได้ เป็นต้น

(๓) ความหมายของคำกว้างขึ้น เช่นคำว่า หัว นอกจากหมายถึงส่วนของร่างกายติดคอขึ้นไปแล้วยังขยายความออกไปถึงส่วนของพืชพันธุ์ที่อยู่ใต้ดิน เช่น หัวหอม หัวกระเทียม ตลอดจนหมายถึงส่วนที่เริ่มต้น เช่น หัวแถว หัวถนน เป็นต้น

(๔) ความหมายย้ายที่ จากความหมายเดิมเป็นความหมายข้างเคียง เช่น คำว่า บ่า ความหมายเดิมคือ ชายหนุ่ม ความหมายข้างเคียงว่า ข้าทาส ความหมายเดิมของคำ ไม่มีเหลืออยู่ คงใช้แต่ความหมายข้างเคียง นอกจากนี้คำอุปมา (metaphore) ก็ถือว่าเป็นคำมีความหมายย้ายที่จำพวกหนึ่ง เช่น ใจดำ ย้ายที่ไปหมายถึง ใจร้าย

คำอุปมา

พระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึงคำอุปมาว่าเป็นคำมีความหมายย้ายที่จำพวกหนึ่งหมายถึงคำพูดที่ใช้เป็นปรกติกกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม แต่นำเอาไปใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมที่เห็นว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่อธิบายให้เห็นด้วยตาไม่ได้ การที่มนุษย์รู้จักนำคำซึ่งมีความหมายเป็นรูปธรรมไปใช้เป็นการเปรียบเทียบปรับเข้ากับสิ่งอื่นที่เป็นนามธรรม เกิดเป็นคำใช้มีความหมายขยายตัวออกไปได้กว้างขวาง คำอุปมาจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของภาษามาแต่ดึกดำบรรพ์ โดยเฉพาะในภาษากลอน คำอุปมามีทั้งที่เป็นคำอุปมามูลเดิมและคำอุปมาภาพยกกลอน คำอุปมามูลเดิมซึ่งเป็นคำพูดที่คนโบราณตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก เช่น ถ้าจะอธิบายคำว่า สว่าง ชาวจีนเขียนเป็นรูปภาพอาทิตย์และจันทร์ ให้เห็นว่าคำอุปมาหมายความว่า สว่าง ส่วนคำอุปมาภาพยกกลอน คือ คำที่มีความหมายสิ่งหนึ่ง เช่น แสงอาทิตย์ เรียกเป็นคำอุปมาว่า ทินกร แปลว่า แขนงของวัน เป็นต้น

ตัวอย่างคำอุปมาในคำไทย เช่น เสียงสูง เสียงต่ำ เสียงแหลม รสแหลม รสกลมกลมอม ท้องฟ้า ท้องทุ่ง ท้องน้ำ ท้องคลอง คอเสื้อ แขนนาง ดินเทียน ใหญ่เขา เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า คำอุปมาเป็นปัจจัยเปลี่ยนความหมายของคำแล้วสร้างความหมายใหม่ๆ ให้แก่ภาษา

การศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือนิรุกติศาสตร์ของพระยาอนุমানราชชนกจึงเป็นการศึกษาแนวภาษาศาสตร์ที่ใช้แนวคิดตะวันตกเป็นเล่มแรก

๒. ตำราเรียนหลักภาษาไทยระดับมหาวิทยาลัยรุ่นใหม่

หนังสือหลักภาษาไทยที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษาระยะต่อมามากเป็นการศึกษาแนวภาษาศาสตร์ ดังปรากฏในหนังสือเล่มต่างๆ ได้แก่ ระบบเสียงภาษาไทย โครงสร้างภาษาไทย และ ไวยากรณ์ไทย ตามลำดับดังนี้

ชื่อหนังสือ	ระบบเสียงภาษาไทย
ผู้แต่ง	ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล
เวลาแต่ง	พ.ศ. ๒๕๒๐ ใช้นี้ใช้หลักสูตรคณะอักษรศาสตร์ ที่กำหนดให้เรียนวิชาลักษณะภาษาไทยเป็นวิชาบังคับ ชั้นปีที่ ๒
ลักษณะที่แต่ง	ความเรียงอธิบาย
ความสำคัญ	ใช้สอนวิชาลักษณะภาษาไทยเกี่ยวกับความรู้เรื่องระบบเสียงภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวิเคราะห์ระบบเสียงภาษาไทยแนวสัทศาสตร์ (phonetics) และ สัทวิทยา (phonology) หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัล ตำราดีเด่นของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาภาษาไทยด้านระบบเสียงแนวสัทศาสตร์ให้ความรู้เกี่ยวกับเสียงพูด อวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงหรือทำเสียงตามที่มีอยู่ในระบบของภาษาและกระบวนการรับรู้เสียงพูดโดยไม่เจาะจงว่าจะต้องเป็นเสียงพูดในภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ

ตามหลักสัทศาสตร์ถือว่าการพูดเป็นอาการธรรมชาติที่เหมือนกัน ไม่ว่าผู้พูดจะพูดภาษาอะไร อวัยวะที่มนุษย์ใช้ในการเปล่งเสียงพูดย่อมทำหน้าที่เหมือนกัน ดังนั้นหลักเกณฑ์ทางสัทศาสตร์จึงเป็นหลักสากลที่สามารถอธิบายเสียงของภาษาได้ทุกภาษา สมาคมสัทศาสตร์ระหว่างชาติ (The International Phonetic Association) จึงสามารถอธิบายลักษณะของเสียงและกำหนดตัวอักษรแทนเสียงให้มีลักษณะสากล เรียกว่า สัทอักษรสากล หรือ ไอพีเอ (I.P.A. The International Phonetic Alphabet) สัทอักษรสากลใช้อักษรโรมันเป็นหลัก มีอักษรกรีกบ้างและดัดแปลงรูปร่างของอักษรโรมันบางตัวเพื่อให้มีสัญลักษณ์มากพอที่จะแทนเสียงพูดของมนุษย์ได้เกือบทุกเสียงในโลก ส่วนในด้านตัวหนังสือที่ใช้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นอักษรที่แต่ละภาษาคิดประดิษฐ์ขึ้นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้แทนภาษามนุษย์ จึงมีทั้งระบบสัญลักษณ์ที่เป็นเสียงพูดและระบบสัญลักษณ์ที่เป็นตัวอักษร เช่น อักษรไทย อักษรโรมัน

สัทอักษรสำหรับบันทึกภาษาไทยเพื่ออธิบายโครงสร้างของระบบเสียงภาษาไทยนั้น หนังสือระบบเสียงภาษาไทยได้ใช้ตารางต่อไปนี้

อักษรแทนเสียงภาษาไทย

พยัญชนะ	ริมฝีปาก	ริมฝีปากกับฟัน	ฟันและปุ่มเหงือก	เพดานแข็ง	เพดานอ่อน	ช่องระหว่างเส้นเสียง
ไม่ก้อง ไม่มีลม	p		t	c	k	?
ระเบิด ไม่ก้อง มีลม	ph		th	ch	kh	
ก้อง ไม่มีลม	b		d			
นาสิก	m		n		ŋ	
ข้าง			l			
รัว			r			
เสียดแทรก		f	s			h
ครึ่งสระ	w			j	(w)	
สระ				หน้า	กลาง	หลัง
สูง				i i:	ɯ ʉ:	u u:
กลางสูง				e e:	ɤ ɥ:	o o:
กลางต่ำ				ɛ ɛ:		ɔ ɔ:
ต่ำ				a a:		
วรรณยุกต์	สามัญ (ไม่มีรูป)	เอก ʼ	โท ˆ	ตรี /	จัตวา v	

ตามหลักสัทวิทยาหรือระบบเสียง ถือว่าภาษาใดภาษาหนึ่งมีหน่วยเสียงอยู่จำนวนจำกัด เจ้าของภาษารู้จักการจัดหน่วยเสียงเหล่านี้เข้าประกอบกันอย่างมีกฎเกณฑ์เป็นพยางค์ เป็นคำ เพื่อสื่อความหมาย ระเบียบการประกอบหน่วยเสียงจึงเป็นระเบียบเฉพาะของภาษาใดภาษาหนึ่ง

หลักต่างๆเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาไทยในหนังสือระบบเสียงภาษาไทย มีดังนี้
หน่วยเสียงสระและหน้าที่ของหน่วยเสียงสระในภาษาไทย

หน่วยเสียงสระในภาษาไทย มี ๒๑ หน่วย แบ่งเป็น

หน่วยเสียงสระเดี่ยวสั้น ๕ หน่วย ได้แก่

หรือเสียงสระซึ่งปรกติเขียนด้วยรูปอักษรสระ อี เ-ะ แ-ะ อี้ เ-อะ อะ อุ โ-ะ เ-าะ

หน่วยเสียงสระเดี่ยวยาว ๕ หน่วย ได้แก่

หรือเสียงสระซึ่งปรกติเขียนด้วยรูป อี้ เ- แ- อี้ เ-อ -า อุ โ- -อ

หน่วยเสียงสระประสม ๓ หน่วย ได้แก่

หรือเสียงสระซึ่งปรกติเขียนด้วยรูป เอียะ เอือะ อ้าะ

หน่วยเสียงสระทั้ง ๒๑ หน่วยได้จากการใช้คู่เทียบเสียงและคู่เทียบเสียงคล้าย คู่เทียบเสียงแต่ละคู่ต้องมีส่วนต่างเพียงแห่งเดียวเท่านั้น และส่วนต่างนี้ต้องทำให้เกิดความหมายที่มีใช้ในภาษา เช่น

ติ - เตะ	เรียน - เรือน
เตะ - แตะ	เรือน - รวน
แตะ - ตี	รวน - เรียน

หน้าที่ของหน่วยเสียงสระในภาษาไทย

หน่วยเสียงสระในภาษาไทยแต่ละหน่วยมีหน้าที่ หน้าที่ของหน่วยเสียงสระต้องพิจารณาจากคำต่างๆในภาษาและพิจารณาความสัมพันธ์ที่หน่วยเสียงสระแต่ละหน่วยมีต่อหน่วยเสียงพยัญชนะต้นและต่อหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายในลักษณะที่ปรากฏร่วมกันได้หรือไม่ได้ ตัวอย่าง

“หน่วยเสียงสระ / i / เป็นหน่วยเสียงสระหน้า สูง สั้น ริมฝีปากรี มักจะออกเสียงอย่างไม่เน้นอวัยวะที่ใช้ออกเสียงเขียนด้วยรูปสระ อี ปรากฏกับหน่วยเสียงพยัญชนะต้นได้ทุกหน่วย นอกจากหน่วยเสียงพยัญชนะควบ /kw/ และปรากฏกับหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายทุกหน่วย ยกเว้นหน่วยเสียง /j/ เช่น /pit/ ปัด /ti?/ ตี /cik/ จิก...” (หน้า ๔๓)

การอธิบายหน้าที่หน่วยเสียงสระในภาษาจึงต้องมีความรู้เรื่องลักษณะของหน่วยเสียง การปรากฏร่วมกับพยัญชนะต้นและพยัญชนะท้าย

หน่วยเสียงพยัญชนะและหน้าที่ของหน่วยเสียงพยัญชนะ

หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยมี ๓๒ หน่วย แบ่งเป็น

(๑) หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว ๒๑ หน่วย คือ

/p t c k ? ph th ch kh b d m n N l r f s h w j/

ป ต จ ก อ พ ท ช ค บ ด ม น ง ล ร ฟ ส ห ว ย

(๒) หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบ มี ๑๑ คู่ คือ

/pr phr pl phl tr kr kh r kl khl kw khw/

ปร พร ปล พล ตร กร คร กล คล กว คว

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นตำแหน่งที่ ๑ ของพยัญชนะต้นควบมี ๕ หน่วย คือ /p ph t k kh/ /ป พ ต ก ก/ ส่วนหน่วยเสียงพยัญชนะต้นตำแหน่งที่ ๒ ของพยัญชนะควบมี ๓ หน่วย คือ /r l w/ /ร ล ว/

(๓) หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย มี ๘ หน่วย คือ

/-p -t -k -? -m -n -N -j -w/

/-ป -ต -ก -? -ม -น -ง -ย -ว/

ผลสรุปจากจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะทั้ง ๓ ประเภท ได้จากการใช้คู่เทียบเสียง เช่นเดียวกับการหาหน่วยเสียงสระ เช่น

ขาบ - ขาด

ขาด - ขาก

ขาก - ขาบ

ลักษณะของหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทย

หน่วยเสียงพยัญชนะทั้ง ๓ ประเภทข้างต้น มีลักษณะเสียงแตกต่างกันเป็นหลายแบบ ได้แก่

(๑) หน่วยเสียงพยัญชนะระเบิดและหน่วยเสียงพยัญชนะกัก แบ่งเป็น

หน่วยเสียงพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดตามที่แตกต่างกันได้แก่

/p/ เกิดที่ริมฝีปาก /c/ เกิดที่เพดานแข็ง

/t/ เกิดที่ปุ่มเหงือกหรือฟัน /k/ เกิดที่เพดานอ่อน

/ʔ/ เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง

(๒) หน่วยเสียงพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง มีลม เกิดตามที่แตกต่างกันได้แก่

/ph/ เกิดที่ริมฝีปาก /th/ เกิดที่ฟัน

/ch/ เกิดที่เพดานแข็งใกล้ปุ่มเหงือก /kh/ เกิดที่เพดานอ่อน

(๓) หน่วยเสียงเสียงพยัญชนะระเบิด ก้อง ไม่มีลม เกิดตามที่แตกต่างกันได้แก่

/b/ เกิดที่ริมฝีปาก /d/ เกิดที่ปุ่มเหงือก

(๔) หน่วยพยัญชนะนาสิก (nasal)

หน่วยเสียงพยัญชนะนาสิก ในภาษาไทยมี ๓ หน่วย ทั้ง ๓ หน่วยล้วนเป็นพยัญชนะก้อง เกิดตามที่แตกต่างกันได้แก่ หน่วยเสียง /m/ เกิดที่ริมฝีปาก หน่วยเสียง /n/ เกิดที่ฟัน และหน่วยเสียง /ŋ/ เกิดที่เพดานอ่อน

(๒) หน่วยเสียงพยัญชนะข้าง (lateral)

เป็นเสียงพยัญชนะก้อง ในภาษาไทยมีเพียงหน่วยเสียงเดียว คือ /l/

(๓) หน่วยเสียงพยัญชนะร่ว (rolled)

เป็นเสียงพยัญชนะก้อง ในภาษาไทยมีเพียงหน่วยเสียงเดียว คือ /r/

(๕) พยัญชนะเสียดแทรก (fricative)

ในภาษาไทยเป็นเสียงไม่ก้อง ปรากฏเฉพาะตำแหน่งพยัญชนะต้นเท่านั้นมี ๓ หน่วยเสียง เกิดตามที่แตกต่างกันได้แก่

หน่วยเสียง /f/ เกิดที่ฟันกับริมฝีปาก

หน่วยเสียง /s/ เกิดที่ฟันทั้งฟันบนและฟันล่างกับลิ้นส่วนปลาย

หน่วยเสียง /h/ เกิดตรงช่องระหว่างเส้นเสียง

(๖) พยัญชนะครึ่งสระ (semi-vowel) เป็นเสียงเลื่อนที่เกิดขึ้นระหว่างเสียงสระ ๒ เสียง ในภาษาไทยมี ๒ หน่วย คือ /j/ และ /w/ ตำแหน่งที่เกิดของหน่วยเสียงพยัญชนะทั้งสองให้ถือตามตำแหน่งของสระต้นเสียง หน่วยเสียง /j/ เกิดที่เพดานแข็ง และหน่วยเสียง /w/ เกิดที่เพดานอ่อน

หน้าที่ของหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทย

การอธิบายหน้าที่ของหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยมักพิจารณาลักษณะตำแหน่งในคำ ประกิดและการปรากฏร่วมกับพยัญชนะอื่นๆ ตัวอย่าง

หน่วยเสียง /l/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะข้าง ก้อง เกิดที่ฟันและปุ่มเหงือก ในการออกเสียงนี้ ลิ้นส่วนหน้าและลิ้นส่วนปลายจะกักลมตรงช่องกลางปากไว้ตรงบริเวณฟันและปุ่มเหงือก แต่ปล่อยให้ช่องข้างๆลิ้นให้ลมผ่านออกได้ หน่วยเสียงพยัญชนะข้างเกิดแต่ในตำแหน่งพยัญชนะต้นและสามารถนำเสียงสระได้ทุกหน่วย ตัวอักษรที่แทนหน่วยเสียงได้คือ ล หล หน่วยเสียง /l/ อาจปรากฏตามหน่วยเสียงอื่นได้อีก ๔ หน่วย ในตำแหน่งพยัญชนะต้น คือ ตามหน่วยเสียง /p/ /ph/ /k/ /kh/ ทำให้เกิดเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบ /pl/ /phl/ /kl/ /khl/ ตัวอย่าง

“/la:/ ลา /pli:/ ปลิ /klua/ กลัว” (หน้า ๑๐๔)

หน่วยเสียงวรรณยุกต์และหน้าที่ของหน่วยเสียงวรรณยุกต์

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยมาตรฐานมี ๕ หน่วย คือ วรรณยุกต์สามัญ วรรณยุกต์เอก วรรณยุกต์โท วรรณยุกต์ตรีและวรรณยุกต์จัตวา

ลักษณะของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

วรรณยุกต์ระดับ (level tone) เป็นเสียงซึ่งมีระดับความถี่ของเสียงค่อนข้างคงที่ตลอดพยางค์ ในภาษาไทยมี ๓ หน่วย คือ

ก. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ระดับต่ำ (low tone) คือ วรรณยุกต์เอก มีต้นเสียงกลางๆ แล้วลดต่ำลงไป และปรากฏในพยางค์ได้ทุกแบบ เช่น

/pa:/ ป่า   /sum/ สุ่ม   /lut/ หลุด

ข. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ระดับ (mid tone) คือ วรรณยุกต์สามัญ มีระดับกลางๆจนกระทั่งปลายพยางค์จึงลดต่ำ ไม่ปรากฏในพยางค์ที่มีพยัญชนะกักเป็นพยัญชนะท้าย ไม่มีรูปสัทอักษร เช่น

/lu:m/ ลืม   /ja:w/ ยาว   /wa:j/ วาย

ค. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ระดับสูง (high tone) คือ วรรณยุกต์ตรี มีลักษณะเด่นที่มีระดับเสียงสูง ถ้าพยางค์นั้นมีพยัญชนะท้ายเป็นเสียงกัก สระเสียงสั้น ระดับเสียงตอนปลายจะลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว ตัวอย่าง

/ru:/ รู้   /chan/ ชัน   /khít/ ทิด   /lu?/ ลู

(๑) หน่วยเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ

หน่วยเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในภาษาไทยมี ๒ หน่วย คือ

ก. หน่วยเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนตก (falling tone) คือ เสียงวรรณยุกต์โท ไม่ปรากฏในพยางค์ที่มีสระเสียงสั้นและมีพยัญชนะกักเป็นพยัญชนะท้าย นอกจากคำเลียนเสียง คำลงท้ายบางคำ ตัวอย่าง

/kha:/ คำ   /phlák/ พลัก   /ni:/ หนึ่   /la?/ ละ   /ja:k/ ยาก

ข. หน่วยเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนขึ้น (rising tone) คือ เสียงวรรณยุกต์จัตวา ไม่ปรากฏในพยางค์ที่มีพยัญชนะท้ายเป็นเสียงกักเลข เช่น

/kha:/ ขา   /na:m/ นาม   /suaj/ สวาย

(๒) วรรณยุกต์เน้น (intensifying tone) คือ เสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนชนิดเปลี่ยนขึ้นลงในพยางค์เดียวกัน ระดับเสียงเริ่มที่ระดับค่อนข้างสูงและขึ้นไปสูงกว่าระดับเสียงสูงของวรรณยุกต์อื่นทั้งหมดก่อนที่จะตกลงมาเพียงเล็กน้อยตอนปลายพยางค์ปรากฏแต่เฉพาะในคำซ้ำซึ่งออกเสียงเน้นพยางค์ ใช้สัญลักษณ์เลข ๕ ซึ่งเรียกว่า ไม้เบญจา แสดงวรรณยุกต์เน้นในพยางค์ที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำกับพยัญชนะท้ายทุกชนิด เช่น /di:di:/ ดี-ดี   /ru:-ru:/ รู้-รู้

พยางค์และคำในภาษาไทย

หลักเกณฑ์ทางสัทศาสตร์และสัทวิทยาอธิบายพยางค์และคำในภาษาไทย ดังนี้

พยางค์ คือ หน่วยเล็กที่สุดในการพูดเพื่อสื่อสาร ในการพูดคำหนึ่ง วรรคหนึ่ง หรือประโยคหนึ่งมีเสียงที่เด่นกว่าเสียงอื่นจำนวนเท่าใดก็จะมีจำนวนพยางค์เท่านั้น โดยปกติเสียงสระเป็นเสียงก้องที่ดังเด่นกว่าเสียงอื่น ดังนั้นเสียงสระจึงเป็นเสียงที่ทำให้เกิดพยางค์ ถ้ามีเสียงสระเด่นอยู่ที่เสียงพยางค์ก็มีจำนวนเท่านั้นด้วย นอกจากเสียงสระแล้วพยัญชนะนาสิกและพยัญชนะข้างจะดังกว่าเสียงพยัญชนะอื่นๆ จึงทำให้เกิดพยางค์ได้ด้วย ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นในหนังสือระบบเสียงภาษาไทย คือ ความดังเด่นของเสียงสระ ๖ หน่วยที่ทำให้เกิดพยางค์ ๖ พยางค์ ในคำว่า มหาวิทยาลัย ma haː wít tha jaː laj พยางค์ที่มีความหมายมีฐานะเป็นหน่วยคำอิสระหรือคำที่มีความหมาย ส่วนพยางค์ที่มีความหมายแต่ปรากฏตามลำพังไม่ได้จัดเป็นหน่วยคำอิสระ

ประเภทของพยางค์ในภาษาไทย

พยางค์ในภาษาไทยมี ๒ ประเภท คือ

๑. พยางค์หนัก (stressed syllable) พยางค์หนักในภาษาไทยประกอบด้วยหน่วยเสียงอย่างน้อย ๓ หน่วย คือ หน่วยเสียงพยัญชนะต้น หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ พยางค์หนักบางแบบอาจมีหน่วยเสียงประกอบได้ถึง ๕ หน่วย คือ หน่วยเสียงพยัญชนะต้น ๒ หน่วยควบกัน หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายและหน่วยเสียงวรรณยุกต์

๒. พยางค์เบา (unstressed syllable) คือ พยางค์ที่ปรากฏในตำแหน่งที่ไม่ออกเสียงหนักแบ่งเป็น

๒.๑ พยางค์เบาปกติ หมายถึง พยางค์ที่ปรากฏในตำแหน่งที่ไม่ออกเสียงหนักและมีส่วนประกอบจำกัด คือ เป็นพยางค์แรกของคำ ๒ พยางค์ เช่น สบาย กะทิ จริด กระจก ถ้าพยางค์แรกเป็นสระอ หรืออุ อาจมีวรรณยุกต์ตรีหรือเอก เช่น ทิฐิ ทุเลา ทุเรียน สีลา

๒.๒ พยางค์ลดน้ำหนัก คือ พยางค์หนักที่ไม่ลงน้ำหนักมักเป็นพยางค์หน้าที่จะมีการกลายเสียง หรือผู้พูดไม่ต้องการเน้นเป็นพิเศษก็ได้ เช่น หนังสือ ออกเสียงว่า นังสือ ช่างไฟ ออกเสียงว่า ช่างไฟ รองเท้า เป็น ร็องเท้า

คำในภาษาไทย

คำในภาษาไทยพิจารณาตามลักษณะการออกเสียงเป็นพยางค์มี ๔ แบบ คือ

(๑) คำพยางค์เดียว เช่น จะ และ กะ ตี

(๒) คำสองพยางค์ มี ๒ แบบ คือ

ก. คำสองพยางค์แท้ มีพยางค์แรกเป็นพยางค์เบาปกติ ส่วนพยางค์หลังเป็นพยางค์หนัก ตัวอย่าง มะเกลือ ตะไกร สดางค์ มะปราง ประชุม ตระกูล ประพุดิ ธิดา พิณิจ วินัย ฑูตงค์

ข. คำสองพยางค์เทียม เป็นคำสองพยางค์ซึ่งอาจเกิดจากคำเดียว ๒ พยางค์ ที่ออกเสียงเป็นพยางค์หนักทั้ง ๒ พยางค์ เช่น ภาษา กาเหว่า หรือเป็นคำพยางค์เดียว ๒ คำ เรียงกัน แต่ละพยางค์มีลักษณะเหมือนคำพยางค์เดียวที่เป็นพยางค์หนักอย่างสมบูรณ์ เวลาออกเสียงอาจลดน้ำหนักพยางค์แรกเป็นพยางค์ลดน้ำหนัก และลงน้ำหนักที่พยางค์หลัง ตัวอย่าง ภาษาต เต็ดขาด ละเลขหนังสือ

(๓) คำสามพยางค์ ประกอบด้วยพยางค์ ๓ พยางค์ ที่ออกเสียงเบา-หนัก ลักษณะต่างๆ เช่น

หิน เหล็ก ไฟ	ออกเสียง	หนัก	หนัก	หนัก
บุญเจเลือน	"	เบา	เบา	หนัก
ร้านอาหาร	"	หนัก	เบา	หนัก
กรมท่า	"	หนัก	เบา	หนัก

(๔) คำสี่พยางค์ คือ คำที่มี ๔ พยางค์ ที่ออกเสียง เบา หนัก ลักษณะต่างๆ เช่น

กลิ้งส่องทางไกล	ออกเสียง	หนัก	หนัก	หนัก	หนัก	
ข้าวมันส้มตำ	"	เบา	หนัก	หนัก	หนัก	
คณบดี	"	เบา	หนัก	หนัก	หนัก	เป็นต้น

ลักษณะเหนือหน่วยเสียง

ลักษณะเหนือหน่วยเสียง คือ ลักษณะการออกเสียงประกอบการใช้หน่วยเสียงต่างๆที่ปรากฏในการพูดภาษาไทย มี ๓ ประเภท คือ การลงน้ำหนัก ช่วงต่อของเสียง และทำนองเสียง การลงน้ำหนักพยางค์

ระดับการลงน้ำหนักในการออกเสียงพยางค์ในคำ มี ๔ ระดับ

การไม่ลงน้ำหนัก คือ การออกเสียงพยางค์บางพยางค์เบากว่าพยางค์อื่นๆที่อยู่ข้างเคียง พยางค์ที่ลงน้ำหนักจึงมักมารับข้างท้ายเป็นการถ่วงเสียงกันให้ฟังรื่นหู ตัวอย่างพยางค์ที่ไม่ลงน้ำหนักคือ และ จะ กับ ที่ ในข้อความ พ่อและแม่ จะไปไหน ข้าวกับไข่ อยู่ที่บ้าน

การออกเสียงพยางค์บางพยางค์ อาจถูกลดน้ำหนักกลายเป็นพยางค์ไม่ลงน้ำหนักได้ เช่น คำว่า อย่าง ช่าง เขา เสีย ในข้อความ

อย่างนี้ ออกเสียงลดน้ำหนักคำที่ อย่าง เป็น หยั่งนี้ หยั่งนี้

ช่างไม้ " ช่าง " ชั่งไม้

ไปเที่ยว " /pai thiaw/

ฟังเขาว่า " /fan̩ khau̩ wā:/

เจียบเสียบเถอะ " /ŋiap̩ sía̩ thə̌ʔ/

การลงน้ำหนัก คือ การออกเสียงพยางค์หนักตามปกติ เช่นเดียวกับการออกเสียงพยางค์นั้นตามลำพัง คำที่ลงน้ำหนักพยางค์มักเป็นคำที่ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบของประโยค เช่น ประธาน กรรม กริยา เช่น

[?a-raj thi: khuan rian khuan-rú: kǝʔ rian rú: paj thɯː t]

อะไรที่ควรเรียนควรรู้ก็เรียนรู้ไปเถิด

อย่างไรก็ตามบางกรณีผู้พูดออกเสียงเน้นบางพยางค์หนักขึ้นอย่างจงใจเมื่อต้องการแยแสแสดงข้อเปรียบเทียบ ตกใจ ดีใจ เช่น โอ๊ย! เหนื่อย

ช่วงต่อของเสียง (junction)

ช่วงต่อของเสียง หมายถึง การที่ผู้พูดเปล่งเสียงพยางค์หนึ่งแล้วเปล่งเสียงอีกพยางค์หนึ่งติดตามกันมาเป็นลำดับ ถ้าเป็นช่วงต่อระหว่างคำ อาจหยุดได้นานขึ้น (ช่วงต่อของเสียงมีความหมายสำคัญในภาษา) ช่วงต่อระหว่างพยางค์และระหว่างคำ จะมีความสัมพันธ์กับเสียงแต่ละเสียง ทั้งในเรื่องลงน้ำหนักพยางค์ จังหวะ หน้าที่ ตลอดจนความหมายของคำด้วย

ช่วงต่อของเสียงแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ช่วงต่อแนบชิด (close juncture) เป็นช่วงต่อระหว่างพยางค์หนึ่งๆซึ่งปรากฏแนบชิดกัน เนื่องจากมีความสัมพันธ์เป็นคำเดียวกัน ตัวอย่าง น้ำเดือด ลีบสอง เน่นำ ละเลง

ช่วงต่อห่าง (open juncture) เป็นช่วงต่อที่เกิดขึ้นระหว่างคำหรือระหว่างประโยคหรืออนุประโยค ช่วงตอนนี้จะมีช่วงเวลานานกว่าช่วงต่อของพยางค์ พยางค์ที่อยู่ก่อนและหลังช่วงต่อห่างมักจะลงน้ำหนักด้วยการเน้น ตัวอย่าง

รถบรรทุกของไปตลาด รถ_บรรทุกของไปตลาด รถ_บรรทุกของ ช่วงต่อห่าง

รถบรรทุกของ_ไปตลาด รถบรรทุกของ ช่วงต่อแนบชิด

ความรู้ความเข้าใจเรื่องช่วงต่อของเสียงจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะมีผลต่อความหมายของคำ

ทำนองเสียง (intonation)

ทำนองเสียง คือ ระดับความสูงต่ำของเสียงที่ปรากฏเป็นลักษณะของประโยคทั้งประโยค ทำนองเสียงไม่ใช่หน่วยเสียงที่ใช้เปลี่ยนความหมายของคำ แต่เป็นสิ่งสำคัญที่จะแสดงเจตนาของผู้พูดว่ามีเจตนาบอกเล่า สั่ง หรือถาม เป็นต้น ทำนองเสียงมีรูปแบบใหญ่ๆ ๒ รูปแบบ คือ

ทำนองเสียงตก (falling intonation) ได้แก่ ทำนองเสียงในประโยคบอกเล่า

ทำนองเสียงขึ้น (rising intonation) ได้แก่ ทำนองเสียงโดยทั่วไปของประโยคคำถาม หรือประโยคคำสั่งบางชนิด ตัวอย่าง

ทำอะไรอยู่จ๊ะ (คำถาม) แกงสั้มจ๊ะ (คำตอบ) ไปด้วยกันหน่อยนะ (คำสั่ง)

ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุลผู้แต่งให้ความเห็นว่าทำนองเสียงไม่ใช่ลักษณะสำคัญของภาษาไทย เพราะภาษาไทยเป็นภาษาวรรณยุกต์ที่ใช้ระดับเสียงสูงต่ำในพยางค์บอกความหมายอยู่แล้ว

ชื่อหนังสือ หนังสือโครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์

ผู้แต่ง ศาสตราจารย์ ดร.วิจินต์ ภาณุพงศ์

เวลาแต่ง พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๒ เพื่อใช้ใน คณะอักษรศาสตร์หลักสูตรวิชาภาษาไทย ปี พ.ศ. ๒๕๐๕

ลักษณะที่แต่ง ความเรียงอธิบาย

ความสำคัญ หนังสือโครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์เป็นผลงานวิจัยระบบไวยากรณ์ในภาษาไทยระดับอุดมศึกษาเล่มแรกที่ศึกษาวิจัยภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์โครงสร้าง หนังสือโครงสร้างภาษาไทย :ระบบไวยากรณ์เล่มนี้ได้รับรางวัลประเภทงานเรียบเรียงประกอบปาฐกถาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ เนื้อหาของตำราเล่มนี้ครอบคลุมทั้งโครงสร้างด้านเสียงและโครงสร้างด้านไวยากรณ์ ตำราวิจัยเล่มนี้ได้ริเริ่มใช้ศัพท์ใหม่ๆหลายคำได้แก่ การริเริ่มใช้คำว่า “หน่วย” ในคำ หน่วยคำ หน่วยคำอิสระ หน่วยคำไม่อิสระ หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรอง หน่วยทวิกรรม และริเริ่มใช้คำว่า ประโยคเริ่ม ประโยคไม่เริ่ม ส่วนมูลฐานของประโยค ส่วนเสริมของประโยครวมทั้ง ประโยคสามัญ ประโยคซับซ้อน ประโยคผสม ประโยคเชื่อม ศัพท์เหล่านี้ได้รับความนิยมในการใช้อธิบายโครงสร้างภาษาไทยตลอดมา

ตำราภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์เล่มนี้แบ่งเป็น ๗ บท ภาคผนวกเกี่ยวกับแนวความคิดนักภาษาศาสตร์โครงสร้างอย่างสังเขป ระบบเสียง และบรรณานุกรม ดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับไวยากรณ์เดิมและไวยากรณ์โครงสร้าง ผู้แต่งได้อธิบายและให้คำจำกัดความอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาภาษา โครงสร้างของคำในภาษาไทย โดยแบ่งเป็นหน่วยคำอิสระ เช่น นัก ชาว เป็นต้น และอธิบายลักษณะของหน่วยคำแต่ละชนิดอย่างละเอียด สามารถนำไปพิจารณาคำผสมกับคำผานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังอธิบายโครงสร้างของประโยคในภาษาไทยอย่างเป็นขั้นตอนคือเริ่มจาก ประโยค วลี และหมวดคำ ตามลำดับ

บทที่ ๒ กล่าวถึงชนิดของประโยค ประโยคในตำราเล่มนี้พิจารณาจากประโยคที่เป็นภาษาพูด และแบ่งประโยคเป็น ๒ ประเภท ประเภทแรกแบ่งโดยอาศัยความหมายของประโยคและสถานการณ์ที่ใช้ประโยคได้แก่ ประโยคเริ่ม ประโยคไม่เริ่ม ประเภทที่ ๒ แบ่งโดยอาศัยลักษณะโครงสร้างของประโยคเป็นหลัก ได้แก่ ประโยคสามัญ ประโยคซับซ้อน ประโยคผสม ประโยคเชื่อม

บทที่ ๓ กล่าวถึงลักษณะของประโยคสามัญ ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการวิเคราะห์ประโยคออกเป็นชั้นต่างๆ และพิจารณาว่าคำที่อยู่ในประโยคมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ในแต่ละชั้นอย่างไร ดังนั้นในการวิเคราะห์ประโยคจึงเริ่มจากพิจารณาส่วนของประโยคซึ่งหมายถึงส่วนที่สำคัญของประโยค ส่วนของประโยคแต่ละส่วนถือว่าเป็น “หน่วยโครงสร้างของประโยค” หน่วยโครงสร้างของประโยคนี้เมื่ออยู่ลำพังหรือนำมารวมกันก็จะเกิดเป็น “โครงสร้างของประโยค” แบบต่างๆ

ส่วนของประโยคแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ส่วนมูลฐานและส่วนเสริม ในประโยคสามัญที่เป็นประโยคเริ่มจะต้องมีส่วนมูลฐานเสมออย่างน้อย ๑ ส่วน และส่วนเสริมของประโยคอาจมีตำแหน่งไม่คงที่

ส่วนของประโยคอาจเรียกชื่อตามหน้าที่หรือชนิดของคำ ดังนี้

๑. หน่วยประธาน ใช้อักษรย่อว่า ป เป็นหน้าที่ของ นามวลี
  ๒. หน่วยกรรมตรง ใช้อักษรย่อว่า ต เป็นหน้าที่ของ นามวลี
  ๓. หน่วยกรรมรอง ใช้อักษรย่อว่า ร เป็นหน้าที่ของ นามวลี
- ชื่อที่ใช้บอกชนิดของคำ ได้แก่
๑. หน่วยนามเดี่ยว ใช้อักษรย่อว่า นด เป็นหน้าที่ของ นามวลี
  ๒. หน่วยกรรม ใช้อักษรย่อว่า อ เป็นหน้าที่ของ กริยาวลี
  ๓. หน่วยสกรรม ใช้อักษรย่อว่า ส เป็นหน้าที่ของ กริยาวลี
  ๔. หน่วยทวิกรรม ใช้อักษรย่อว่า ท เป็นหน้าที่ของ กริยาวลี
  ๕. หน่วยเสริม ใช้อักษรย่อว่า พ/ถ/ว เป็นหน้าที่ของ พิเศษวลี/สถานวลี/กาลวลี

ส่วนมูลฐานของประโยคมี ๗ ชนิด ได้แก่ หน่วยประธาน (ป) หน่วยกรรมตรง (ต) หน่วยกรรมรอง (ร) หน่วยนามเดี่ยว (นด) หน่วยกรรม (อ) หน่วยสกรรม (ส) หน่วยทวิกรรม (ท) ส่วนมูลฐานของประโยคทั้ง ๗ ชนิดอาจเรียงกันเป็นโครงสร้างของประโยคต่างๆ ได้ ๑๒ แบบ ดังนี้

โครงสร้างประโยค	ตัวอย่าง
แบบที่ ๑ อ	เหนื่อย ว่าง
แบบที่ ๒ ป / อ	ฝน/ตก
แบบที่ ๓ อ / ป	เหนื่อย/ไหม/คุณ
แบบที่ ๔ ส / ต	หิว/น้ำ
แบบที่ ๕ ป / ส / ต	คน/เกาะ/ประตู
แบบที่ ๖ ต / ป / ส	ขนม/เรา/ทิ้งแล้ว
แบบที่ ๗ ท / ต / ร	กำลังจะสอน/หนังสือ/เด็ก

แบบที่ ๘	ป / ท / ต / ร	แม่/ให้/ของ/ตำรวจ
แบบที่ ๙	ต / ป / ท / ร	ขนม/ครู/แจก/เด็ก/แล้ว
แบบที่ ๑๐	ร / ป / ท / ต	เด็กๆ/แม่/จะแจก/เหรียญบาท
แบบที่ ๑๑	นค.	แม่จำ พี่
แบบที่ ๑๒	นค / นค	นี่/ปากกา/ใคร

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะโครงสร้างของประโยคไม่เริ่มอีก ๒๑ แบบ เช่น

แบบที่ ๑	อ	หนัก
แบบที่ ๒	ป / อ	เขา/สบายดีแล้ว
แบบที่ ๓	อ / ป	สวยงาม/ตัวแรก
แบบที่ ๔	ล (คำลงท้าย)	จำ เหมอคะ เป็นต้น

ส่วนเสริมในภาษาไทยมีส่วนเสริม ๓ ชนิด ได้แก่ หน่วยเสริมพิเศษ (พ) หน่วยเสริมบอกสถานที่ (ถ) และหน่วยเสริมบอกเวลา (ว) หน่วยเสริมเหล่านี้ปรากฏได้ในตำแหน่งต้นประโยคหรือท้ายประโยคโดยไม่ทำให้ความหมายรวมๆของประโยคเปลี่ยนแปลงไป อาจแตกต่างกันในเรื่องการเน้นหนักเท่านั้น ส่วนเสริมอาจเรียงลำดับได้เป็น ๒๗ รูปแบบ เช่น

แบบที่ ๑	พ / ถ / ว (ส่วนมูลฐาน)	ตามธรรมดา/ที่ร้านนี้ /ตอนกลางวัน (คนแน่นมาก)
แบบที่ ๒	พ / ว / ถ (ส่วนมูลฐาน)	ตามธรรมดา/ตอนกลางวัน /ที่ร้านนี้ (คนแน่นมาก)
แบบที่ ๓	ถ / พ / ว (ส่วนมูลฐาน)	ที่ร้านนี้ /ตามธรรมดา/ตอนกลางวัน (คนแน่นมาก)
แบบที่ ๔	ถ / ว / พ (ส่วนมูลฐาน)	ที่ร้านนี้ /ตอนกลางวัน /ตามธรรมดา (คนแน่นมาก)
แบบที่ ๕	ว / พ / ถ (ส่วนมูลฐาน)	ตอนกลางวัน /ตามธรรมดา/ที่ร้านนี้ (คนแน่นมาก)
แบบที่ ๖	ว / ถ / พ (ส่วนมูลฐาน)	ตอนกลางวัน /ที่ร้านนี้ /ตามธรรมดา(คนแน่นมาก)
แบบที่ ๗	พ / ถ (ส่วนมูลฐาน)	ว ตามธรรมดา/ที่ร้านนี้ / (คนแน่นมาก) ตอนกลางวัน
แบบที่ ๘	พ / ว (ส่วนมูลฐาน)	ถ ตามธรรมดา/ตอนกลางวัน (คนแน่นมาก) ที่ร้านนี้
แบบที่ ๙	พ / ถ (ส่วนมูลฐาน)	ว ตามธรรมดา/ที่ร้านนี้ (คนแน่นมาก) ตอนกลางวัน
แบบที่ ๑๐	พ / ถ (ส่วนมูลฐาน)	ตามธรรมดา/ที่บ้าน (คนเยอะ)
แบบที่ ๑๑	ถ / พ (ส่วนมูลฐาน)	ที่บ้าน / ตามธรรมดา (คนเยอะ)
แบบที่ ๑๒	พ / ว (ส่วนมูลฐาน)	ตามธรรมดา/ตอนกลางวัน (ฉันไปทำงาน) เป็นต้น

บทที่ ๔ การจำแนกหมวดคำ ในหนังสือเล่มนี้ได้จำแนกหมวดคำออกเป็นชนิดต่างๆโดยใช้เกณฑ์การปรากฏแทนที่ของคำในกรอบประโยคทดสอบกล่าวคือถ้าคำใดก็ตามที่สามารถปรากฏแทนที่คำในกรอบประโยคทดสอบที่ใช้ตัดสินคำหมวดหนึ่งๆได้ ถือว่าเป็นหนึ่งในหมวดคำนั้นนับ

เป็นการพิจารณาคำแห่งของคำในบริบทเดียวกันเป็นเกณฑ์ การใช้เกณฑ์ดังกล่าวสามารถจำแนกหมวดคำออกเป็น ๒๖ หมวด ได้แก่

๑. หมวดคำนาม	๒. หมวดคำสรรพนาม
๓. หมวดคำกริยากรรมย่อ	๔. หมวดคำกริยากรรม
๕. หมวดคำกริยากรรม	๖. หมวดคำกริยาทวิกรรม
๗. หมวดคำปฏิเสธ	๘. หมวดคำช่วยหน้ากริยา
๙. หมวดคำช่วยหลังกริยา	๑๐. หมวดคำหน้ากริยา
๑๑. หมวดคำหลังกริยา	๑๒. หมวดคำลงท้าย
๑๓. หมวดคำกริยาวิเศษณ์	๑๔. หมวดคำพิเศษ
๑๕. หมวดคำลักษณนาม	๑๖. หมวดคำจำนวนนับ
๑๗. หมวดคำลำดับที่	๑๘. หมวดคำหน้าจำนวน
๑๙. หมวดคำหลังจำนวน	๒๐. หมวดคำบอกกำหนดเสียงตรีและจัตวา
๒๑. หมวดคำบอกกำหนดเสียงโท	๒๒. หมวดคำคุณศัพท์
๒๓. หมวดคำบอกเวลา	๒๔. หมวดคำบุพบท
๒๕. หมวดคำเชื่อมนาม	๒๖. หมวดคำเชื่อมอนุพจน์

บทที่ ๕ วลี คำจำกัดความ ชนิดและโครงสร้าง วลี ในหนังสือเล่มนี้หมายถึง คำๆ เดียวหรือคำๆ เดียวกับส่วนขยายซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของประโยค ศาสตราจารย์ ดร.วิจินต์ได้แบ่งวลีออกเป็น ๕ ชนิดตามหน้าที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประโยค ได้แก่ นามวลี กริยาวลี พิเศษวลี สถานวลี กาลวลี องค์ประกอบของนามวลีมี ๔ ชนิดคือ

๑. หน่วยหลัก (ล) อาจประกอบด้วยคำ ๓ ชนิดคือ คำนาม คำสรรพนามและคำเชื่อมนาม
๒. หน่วยคุณศัพท์ (ค) อาจประกอบด้วยคำคุณศัพท์และคำลักษณนาม หรือคำคุณศัพท์ที่ปรากฏตามลำพัง
๓. หน่วยจำนวน (จ) อาจประกอบด้วยคำ ๕ ชนิดคือ คำลักษณนาม คำจำนวนนับ คำลำดับที่ คำหน้าจำนวน และคำหลังจำนวน
๔. หน่วยกำหนด (ก) อาจประกอบด้วยคำ ๓ ชนิดคือ คำบอกกำหนดเสียงตรีและจัตวา คำบอกกำหนดเสียงโทและคำลักษณนาม

โครงสร้างของนามวลีเกิดจากการนำองค์ประกอบของนามวลี ๔ ชนิดนี้ซึ่งไม่รวมหน่วยขยายเสริมมาประกอบเป็นแบบโครงสร้างนามวลี ๑๒ แบบ เช่น

ล	เช่น	ฉัน	เสีย	ร่มกะหมวก
ล/ค	เช่น	เสีย/ใหม่		เสีย/ตัวใหม่
ล/จ	เช่น	หมอน/ใบ		เสีย/สองตัว
ล/ก	เช่น	เสีย/นี้		เด็ก/หลายคน

ล/ค/จ เช่น เลื้อ/ใหม่/สองตัว เลื้อ/ตัวอื่น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบของนามวลีอีกชนิดหนึ่งเรียกว่าหน่วยขยายเสริม (ใช้ตัวย่อว่า ขส) ซึ่งอาจประกอบด้วยวลีลดฐานะชนิดใดชนิดหนึ่งใน ๓ ชนิดคือ พิเศษวลีลดฐานะ สถานวลีลดฐานะ และกาลวลีลดฐานะ หน่วยขยายเสริมนี้อาจปรากฏร่วมกับองค์ประกอบของนามวลี ๔ ชนิดข้างต้นประกอบเป็นแบบโครงสร้างนามวลีอีก ๕ แบบ คือ

ล/ขส เช่น หนังสือ / ส่วนมาก หนังสือ / ส่วนมากดี

ล/ค/ขส เช่น รถ/เล็ก/ส่วนมาก รถ/เล็กๆ/ส่วนมาก วิ่งช้า

ล/ขส/จ เช่น เด็ก/ที่บ้าน/ทุกคน เด็ก/ที่บ้าน/ทุกคน ไม่อ้วน

ล/ค/จ/ขส เช่น บ้าน/หลังใหญ่/สองหลัง/ที่บนเนิน บ้าน/หลังใหญ่/สองหลัง/บนเนิน สวย

ล/จ/ค/ขส เช่น เนื้อ/สองชิ้น/ใหญ่/ ในจาน เนื้อ/สองชิ้น/ใหญ่/ ในจาน สุกแล้ว

องค์ประกอบของกริยาวลีมี ๔ ชนิด ได้แก่ หน่วยแก่น (ก) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ข1) หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ข2) หน่วยขยาย (ข) โครงสร้างของกริยาวลีเกิดจากการนำองค์ประกอบของกริยาวลี ๔ ชนิดดังกล่าวมาประกอบกันเป็นแบบโครงสร้างของกริยาวลี ๑๐ แบบ

เช่น ก เช่น สวย เดินหา ไปเที่ยว

ก / ข2 เช่น นั่ง/อยู่ เตือด/แล้ว คี/อยู่แล้ว

ก / ข เช่น ชอบจัง มา/บ่อยทีเดียว เจอ/กันทุกวัน

ข1 / ก เช่น คง/สวย กำลัง/เดินหา น่าจะ/จำไว้ เป็นต้น

บทที่ ๖ กล่าวถึงคำจำกัดความ ชนิดและหน้าที่ของอนุพากย์ คำว่าอนุพากย์ในหนังสือเล่มนี้หมายถึงประโยคสามัญลดฐานะลงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของประโยคใหญ่ซึ่งหมายถึงประโยคซับซ้อนและประโยคผสมที่ประกอบด้วยอนุพากย์ตั้งแต่ ๒ อนุพากย์ขึ้นไป อนุพากย์แบ่งตามหน้าที่ออกได้เป็น ๔ ชนิด คือ อนุพากย์นามมักจะทำหน้าที่อย่างเดียวกับนามวลีคืออาจทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งคือ หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรองหรือเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยนามเดี่ยว อนุพากย์คุณศัพท์ได้แก่อนุพากย์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลักในนามวลี นามวลีอาจทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งคือ หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรอง หรือเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยนามเดี่ยว

อนุพากย์วิเศษณ์ได้แก่อนุพากย์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยแก่นในกริยาวลีและกริยาวลีนั้นอาจทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรม หน่วยสกรรมหรือหน่วยทวิกรรมก็ได้ และอนุพากย์หลักได้แก่อนุพากย์ที่อาจทำหน้าที่ต่างๆ ได้แก่ ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของส่วนของประโยคที่เป็นหน้าที่ของคำกริยา ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรม ทำหน้าที่เป็นหน่วยประธานและทำหน้าที่เป็นหน่วยสกรรม

นอกจากนี้อนุพากย์บางชนิดอาจจะมีหรือไม่มีคำเชื่อมอยู่ด้วยก็ได้ เช่น อนุพากย์นาม อนุพากย์-
คุณศัพท์และอนุพากย์หลัก เช่น

อนุพากย์นาม	ฉันไม่ชอบ/คนไม่ทำงาน
อนุพากย์คุณศัพท์	ฉันไม่เชื่อข่าว/เครื่องบินตกที่เชียงใหม่
อนุพากย์หลัก	การที่เธอแสดงกริยาเช่นนี้/ไม่ดีเลย

ส่วนอนุพากย์ที่ต้องมีคำเชื่อมอยู่ด้วยเสมอได้แก่ อนุพากย์วิเศษณ์ เช่น

อนุพากย์วิเศษณ์	แดงไม่ไปโรงเรียน/เพราะไม่สบาย
-----------------	-------------------------------

ในเรื่องของคำเชื่อมนั้นหนังสือเล่มนี้ได้พิจารณาส่วนประกอบของคำเชื่อมซึ่งแบ่งออกเป็น
คำเชื่อมเดี่ยว คำเชื่อมประสมและคำเชื่อมซ้อน คำเชื่อมบางตัวมีหน้าที่เชื่อมอนุพากย์ ๒ อนุพากย์
เช่น เพราะ แต่คำเชื่อมบางคำอาจทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบของอนุพากย์อีกด้วย เช่น คำเชื่อม
สัมพัทธ์ ที่เป็นต้น

บทที่ ๗ บทสรุป ได้กล่าวเน้นว่าระบบไวยากรณ์เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคำที่
เรียงกันอยู่ในประโยคซึ่งเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนจึงจำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์ของคำที่ละชั้น
ดังนี้

ขั้นที่ ๑ พิจารณาทั้งประโยคว่าคำหรือกลุ่มคำนั้นรวมกันเป็นประโยคชนิดใด คือเป็น
ประโยคเริ่มหรือประโยคไม่เริ่ม เป็นประโยคสามัญ ประโยคซับซ้อน ประโยคผสม หรือประโยค
เชื่อม

ขั้นที่ ๒ พิจารณาคำหรือกลุ่มคำว่ามีฐานะเป็น “ส่วนประกอบ” ของประโยคชนิดใดบ้าง
และ “ส่วนประกอบ” เหล่านั้นเกี่ยวข้องกับอย่างไร เรียงกันเป็นโครงสร้างของประโยคแบบใด

ขั้นที่ ๓ พิจารณาคำหรือกลุ่มคำทำหน้าที่เป็น “ส่วนประกอบ” ของประโยคและมีฐานะ
เป็นวลีชนิดใด

ขั้นที่ ๔ วิเคราะห์องค์ประกอบของนามวลีและกริยาวลีและพิจารณาว่าองค์ประกอบ
เหล่านั้นเกี่ยวข้องกับอย่างไรหรือเรียงกันเป็นโครงสร้างของนามวลีหรือของกริยาวลีแบบใด

ขั้นที่ ๕ พิจารณาหมวดคำขององค์ประกอบของนามวลีและกริยาวลี

เมื่อวิเคราะห์หมวดคำดังกล่าวทุกเรื่องหรือทุกชั้นแล้วจะให้เห็นความสัมพันธ์ของ
ภาษาไทย ๒ แนวคือความสัมพันธ์ในแนวขวาง ได้แก่ความสัมพันธ์ของคำในฐานะทำหน้าที่ต่างๆ
ในชั้นเดียวกัน เช่น ประธาน กริยา กรรม และ ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ได้แก่ความสัมพันธ์ของคำ
ในฐานะทำหน้าที่ต่างๆคนละชั้นกัน เช่น ชนิดของคำ ชนิดของวลี ชนิดของประโยค

นอกจากนี้ยังมีภาคผนวกที่กล่าวถึงแนวความคิดนักภาษาศาสตร์ โครงสร้างและกล่าวถึงระบบเสียงได้อย่างครอบคลุมรวมทั้งให้บรรณานุกรมอย่างละเอียดทำให้ผู้ศึกษาหนังสือเล่มนี้ได้รับความรู้เสริมอันเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจในการศึกษาระบบไวยากรณ์อย่างละเอียดลึกซึ้งขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่าตำราเล่มนี้เป็นตำราที่จุดประกายให้เกิดงานวิจัยทั้งด้านระบบเสียงและโครงสร้างของภาษาไทยในระดับมหัพพันพิศและดุขภูษัณพิศในระยษต่อมออีกมกมย

หนังสือไวยากรณ์ไทย

ชื่อหนังสือ	ไวยากรณ์ไทย
ผู้แต่ง	รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุมธา
เวลาแต่ง	พ.ศ. ๒๕๓๐
ลักษณะที่แต่ง	หนังสือไวยากรณ์แต่งเป็นความเรียงอธิบาย มีคำถามท้ายบท
ความสำคัญ	ใช้เป็นหนังสือศึกษาค้นคว้าวิชาลักษณะภาษาไทยและเป็นหนังสือวิเคราะห์ภาษาไทยแนววรรณศาสตร์เล่มแรกที่ใช้ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุมธา วิเคราะห์ภาษาไทยตั้งแต่การแบ่งชนิดของคำ การลำดับคำ การละคำ การขยายประโยค ประโยคสัมพันธ์ ดังนี้

การแบ่งชนิดของคำ

ในหนังสือไวยากรณ์แบ่งคำออกเป็น ๒ ชนิด คือ คำหลัก และคำขยาย คำหลัก ได้แก่ คำนาม คำกริยา ส่วนคำขยาย แบ่งออกเป็นชนิดต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่างกับหนังสือหลักภาษาเล่มอื่นๆ คำหลัก ได้แก่ คำนาม และคำกริยา คำนามแบ่งเป็นคำนาม และคำเรียกกรื่อง

คำกริยาแบ่งเป็นกริยาแสดงสภาพ กริยาเปรียบเทียบ กริยาแสดงประสบการณ์ กริยาแสดงอาการ และกริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลง

คำชนิดอื่นๆ ได้แก่

คำแทน	คำบอกบุรุษ	คำบ่งชี้	คำไม่ชี้เฉพาะ
คำบอกจำนวน	คำบอกความต่าง	คำบอกผู้ทำร่วม	
คำขยาย ได้แก่	คำแยกประเภท	คำบอกความสำคัญ	
คำกริยาบอกขนาด	คำกริยาบอกสี	คำกริยาบอกคุณสมบัติ	
คำกริยาบอกทิศทาง	คำกริยาขยาย	คำบอกลำดับ	
คำบอกความถี่	คำบอกความเห็น	คำบอกโอกาส คำปฏิเสธ	
คำขยายคำบอกจำนวน	คำเสริมคำบอกจำนวน		

คำเชื่อม แบ่งเป็น คำเชื่อมคำนาม คำเชื่อมหลังนาม คำเชื่อมนำประโยคขยาย

ในด้านประโยคสัมพันธ์ มีแนวคิดที่ว่า หน่วยประโยคประกอบด้วยหน่วยนาม หน่วยกริยา หน่วยเชื่อม และหน่วยเสริม หน่วยนามทำหน้าที่หน่วยประธาน หน่วยกรรม และหน่วยกริยา ทำหน้าที่กริยา หน่วยประโยคทั้ง ๓ นี้ อาจพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ระดับโครงสร้างประโยคตามแนวทฤษฎีการก ได้ดังนี้

(๑) โครงสร้างประโยคชนิด ประธาน กริยา อาจมีหน่วยนามที่เป็นประธานสัมพันธ์กับหน่วยกริยา ๓ แบบ ได้แก่

๑. ผู้ทำ – กริยา	เช่น	ฝนตก
๒. ผู้มีสภาพ – กริยา	เช่น	जानแตก
๓. ผู้ประสบ – กริยา	เช่น	น้องตกใจมาก

(๒) โครงสร้างประโยคชนิด ประธาน กริยา กรรมตรง หน่วยนามที่เป็นประธาน และกรรมตรง อาจมีความสัมพันธ์กับหน่วยกริยาได้ ๕ แบบ ได้แก่

๑. ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก	เช่น	เขาเตะเก้าอี้
๒. ผู้ทำ – กริยา – ผู้เสริม	เช่น	ครูสอนเลข
๓. ผู้ทำ – กริยา – ผล	เช่น	หน้อยเขียนจดหมาย
๔. ผู้มีสภาพ – กริยา – ผู้เสริม	เช่น	กีฬาคือยาวิเศษ
๕. ผู้ประสบ – กริยา – ผู้เสริม	เช่น	นิดได้ยื่นเสียงนก

(๓) โครงสร้างประโยคชนิด ประธาน กริยา กรรมรอง หน่วยนามที่เป็นประธานและกรรมรอง อาจมีความสัมพันธ์กับหน่วยกริยาได้ ๕ แบบ ได้แก่

๑. ผู้มีสภาพ – กริยา – สถานที่	เช่น	เรือจมในทะเล
๒. ผู้ประสบ – กริยา – สถานที่	เช่น	เสื้อขาดที่ปก
๓. ผู้ประสบ – กริยา – ผู้มีส่วนร่วม	เช่น	นิดดีใจกับน้อย
๔. ผู้ทำ – กริยา – ผู้มีส่วนร่วม	เช่น	นิดโกรธกับน้อย
๕. ผู้ทำ – กริยา – เวลา	เช่น	เขาตื่นแต่เช้า

(๔) โครงสร้างประโยคชนิด ประธาน กริยา กรรมตรง กรรมรอง หน่วยนามที่เป็นประธานและกรรมตรง กรรมรอง อาจมีความสัมพันธ์กับหน่วยกริยาได้ ๓ แบบ ได้แก่

๑. ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – จุดหมาย	เช่น	เขายื่นคำร้องต่อศาล
๒. ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – แหล่งเดิม	เช่น	เขาช่วยมีดจากมือหล่อน
๓. ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – สถานที่	เช่น	นิดวางหนังสือบนโต๊ะ

จะเห็นว่าโครงสร้างประโยคความเดียวหรือประโยคสามัญของไวยากรณ์แนวไวยากรณ์การกล่อมนี้ก็ให้ความสำคัญด้านตำแหน่งและหน้าที่ของคำนามและกริยา ดังนี้

ประธาน กริยา (กรรมตรง) (กรรมรอง)

การพิจารณารายละเอียดของโครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ นั้น นักไวยากรณ์การกพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างคำนามกับคำกริยาของประโยค หน่วยประธานในประโยคจึงอาจมีความหมายทางไวยากรณ์การก เป็นผู้ทำ ผู้มีสภาพ ผู้ประสบ หน่วยกรรมเป็นผู้ถูก เป็นต้น

นอกจากนี้หนังสือไวยากรณ์ไทยของ ดร.นววรรณ พันธุเมธา ยังแบ่งประโยคตามเจตนาของผู้พูดออกเป็น ๓ ประเภทคือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ ประโยคแต่ละประเภทจะมีโครงสร้างตามรูปแบบประโยคความเดียว ประโยคความรวม และประโยคความซ้อนนั่นเอง เพียงแต่มุ่งพิจารณาเจตนาของผู้พูดว่าต้องการเล่า บอก ถาม สั่งหรือขอร้อง เป็นต้น สิ่งที่ใช้บอกเจตนามักพิจารณาจากคำเสริมบอกมาลา คำเสริมบอกสถานภาพ คำเสริมบอกการถาม

หนังสือวิชาการด้านหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาเล่มต่างๆที่ใช้ในคณะอักษรศาสตร์ทั้งระยะเริ่มต้นและระยะปัจจุบันดังกล่าวย่อมบ่งชี้ถึงการพัฒนาแนวคิดทั้งแนวดั้งเดิมและแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกดังจะกล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

ผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทย โดยใช้แบบเรียนภาษาไทยเป็น
ตัวบ่งชี้ ผู้วิจัยพบว่าแบบเรียนภาษาไทยที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ สมัย ได้แก่

๑. การศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิม
๒. การศึกษาหลักภาษาไทยสมัยปฏิรูปการศึกษา

๑. พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิม

การศึกษาหลักภาษาไทยแบบดั้งเดิมศึกษาจากหนังสือแบบเรียน ต่อไปนี้

๑.๑ หนังสือจินดามณี ฉบับพระโหราธิบดี ปรากฏหลักฐานว่าแต่งสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา และกรมศิลปากรเรียกว่า หนังสือจินดามณีเล่ม ๑

๑.๒ หนังสือจินดามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ปรากฏหลักฐานว่าแต่งสมัยรัชกาล
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และกรมศิลปากรเรียกว่า หนังสือจินดามณีเล่ม ๒

๑.๓ หนังสือจินดามณี ฉบับพระเจ้าบรมโกศ ปรากฏหลักฐานว่าเริ่มแต่งใช้สมัยพระเจ้า
บรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา

๑.๔ หนังสือประถม ก กา และหนังสือประถม ก กา หัดอ่าน ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง กรม
ศิลปากร สันนิษฐานว่าอาจแต่งสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๑.๕ หนังสือปฐมมालา ฉบับพระเทพโมฬี (พืง) ปรากฏหลักฐานว่าเริ่มแต่งใช้สมัยรัชกาล
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๑.๖ หนังสืออักษรนิติ ฉบับพระอัมราภิกษย์จิต ปรากฏหลักฐานว่าแต่งใช้ในสมัยรัชกาลที่
๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

จากหลักฐานหนังสือทั้ง ๖ เล่มนี้กล่าวได้ว่าประเทศไทยเรียนหลักภาษาไทยมาตั้งแต่สมัยที่
ใช้วัดเป็นสถานศึกษา กล่าวคือตั้งแต่สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และน่าจะ
เริ่มใช้หนังสือเรียนเล่มแรกตั้งแต่สมัยที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดี
แต่งหนังสือจินดามณี คือประมาณปี พ.ศ. ๒๐๒๕ ต่อจากนั้นก็มีผู้แต่งหนังสือเรียนเล่มอื่นๆเรื่อยมา
จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๔ อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยา
ศรีสุนทรโวหารแต่งหนังสือเรียนภาษาไทยขึ้นใหม่ รวมระยะเวลาที่ใช้หนังสือทั้ง ๖ เล่มข้างต้น
เป็นหนังสือเรียนหลักภาษาไทยประมาณ ๓๐๐ ปี

ตลอดช่วงระยะเวลาประมาณ ๓๐๐ ปีดังกล่าว การศึกษาในประเทศไทยยังไม่มีหลักสูตร กำหนดแน่นอนว่าควรใช้หนังสือเรียนเล่มใดและการเรียนหนังสือแต่ละเล่มจะต้องใช้เวลาเรียน นานเท่าใด พระภิกษุผู้สอนจึงเป็นผู้เลือกหนังสือเรียนเอง ส่วนมากน่าจะใช้เล่มที่พระภิกษุผู้สอน เคยเรียนมาแล้วสอนลูกศิษย์ต่อไป ส่วนการใช้เวลาเรียนนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความพร้อมในเรื่องเวลา ทั้งของผู้สอนและของผู้เรียน โดยไม่มีกำหนดแน่นอน

จากการวิจัยหนังสือแบบเรียนภาษาไทยข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าหนังสือแบบเรียนหลัก ภาษาไทยทั้ง ๖ เล่ม ใช้แนวคิดเดียวกันกับฉบับต้นแบบคือหนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี และมีส่วนที่เป็นพัฒนาการในด้านรายละเอียด ดังนี้

หนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี : หนังสือหลักภาษาไทยฉบับต้นแบบการศึกษาแนวอักษรวิธี ไทย

จากผลการวิจัยหนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดีอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็น หนังสือหลักภาษาไทยฉบับต้นแบบการศึกษาแนวอักษรวิธีไทยด้านต่างๆ ดังนี้

๑. การแบ่งอักษร

การแบ่งอักษร คำว่า อักษร ในหนังสือจินตตามณี หมายรวมทั้ง พยัญชนะ สระ อักษร แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่ม อักษรเสียงสูง ๑๑ ตัว และกลุ่มอักษรเสียงกลางเบา กลุ่มอักษรเสียง กลางเบาแบ่งเป็นอักษรเสียงกลางเบาไม่ก้อง ๕ ตัว และอักษรเสียงกลางเบา ก้อง ๒๔ ตัว การแบ่ง อักษรเป็น ๒ กลุ่มนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นผลมาจากบทสวดของพราหมณ์ที่อ่าน โสลกให้มีเสียงสูง กลาง ต่ำ จนเป็นที่นิยมว่าไพเราะเหมือนเสียงดนตรี

นอกจากการแบ่งอักษรเป็น ๒ กลุ่มดังกล่าวซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นเรื่องไตรยางศ์แล้ว หนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดียังเป็นฉบับต้นแบบในเรื่องอื่น ๆ ได้แก่

๑.๑ การแบ่งอักษรที่หมายถึงพยัญชนะ

คำว่าอักษรที่หมายถึงพยัญชนะเป็นหนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มอักษรเสียงสูงมี ๑๑ ตัว และกลุ่มอักษรเสียงกลางเบา กลุ่มอักษรเสียงกลางเบา แบ่งเป็นอักษรเสียงกลางเบาไม่ก้อง ๕ ตัว และอักษรเสียงกลางเบา ก้อง ๒๔ ตัว

๑.๒ จำนวนรูปและเสียงสระ

หนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดีเป็นหนังสือที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี เล่มแรก ในคำอธิบายไม่ปรากฏคำว่า พยัญชนะ และคำว่า สระ แต่ใช้คำว่า อักษร ซึ่งหมายถึงทั้ง ๒

อย่างคือ พยัญชนะและสระ เราอาจสรุปได้ว่าในหนังสือจินตคามณีฉบับพระโหราธิบดีนี้กล่าวถึงจำนวนรูปและเสียงสระ ดังนี้

(๑) สระในแม่ ก กา ๒๐ รูป แทน ๒๐ เสียง

(๒) สระในมาตราตัวสะกด ๑๘ รูป แทน ๑๘ เสียง

(๓) สระในแม่เกย ๑๕ รูป แทน ๑๕ เสียง เพราะมี ๔ ลักษณะ คือ แม่ ก กา สระประสมเสียงสั้น ตัว ย สะกด และ ตัว ว สะกด

ดังนั้นเมื่อพิจารณารูปและเสียงสระในภาษาไทยอาจสรุปได้ว่าเราน่าจะรับแบบอย่างรูปสระจมาจากภาษาเขมรมากกว่าที่จะรับจากภาษาบาลีและสันสกฤตเพราะสระจมในภาษาเขมรมี ๑๕ ตัว สระในภาษาบาลีมีเพียง ๘ รูป ๘ เสียง สระภาษาสันสกฤตมี ๑๔ รูป ส่วนการออกเสียงสระน่าจะกำหนดแบบไทยเอง คือมีชุดเดียว ไม่ได้แบ่งออกเป็นสองชุดเหมือนอย่างสระในภาษาเขมร

๑.๓ มาตราตัวสะกด

ในหนังสือจินตคามณียังไม่ได้เรียกว่า มาตราตัวสะกด เรียกแต่ ก กา กน กง กค กม กบ กก เกย ซึ่งปรากฏในโคลง ๔ บทหนึ่งว่า

นโม ก ข จึง	ก กา
ตามอักษรอรธธา	แต่งไว้
กน กง กค กม มา	ตามต่อ
กบ กก เกย สุดไซ้	สืบนี้คำไท ฯ (น. ๒๗)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า นโม ก ข นั้น ก น่าจะหมายถึงกลุ่มอักษรเสียงกลาง ๓๓ ตัว และ ข น่าจะหมายถึงกลุ่มอักษรเสียงสูง ๑๑ ตัว รวมเป็น ๔๔ ตัว และ ก กา น่าจะหมายถึงคำที่ไม่มีตัวสะกด และมาตราตัวสะกดทั้ง ๗ แม่รวมเป็นสิบ มาตราตัวสะกด เป็นบ่อเกิดสำคัญของการสร้างเสียงสัมผัสดังที่พระโหราธิบดีใช้คำว่า “พืด” ในหนังสือ ตัวอย่างสัมผัส หรือ พืด ของโคลงบทข้างต้น

สัมผัสด้วยแม่ ก กา ได้แก่ ก กา สัมผัสกับ อรธธา และ มา
ไว้ ” ไซ้

ส จ ต ถ ท ไซ้	ต่างกค
กน ฉ ร ล พืด	แต่งคั้ง
พ ป ภ ท่านสมมต	ต่างกบ แลนา
ช ค ต่างกคจั้ง	แจกให้เหนแสดง ฯ (น. ๓๑)

สัมผัสด้วยแม่ กค ได้แก่ กค สัมผัสกับ (สม)มต

สัมผัสด้วยแม่ กง ได้แก่ คั้ง สัมผัสกับ จั้ง

๑.๔ วรรณยุกต์

ในหนังสือจินตมณีไม่ได้ใช้คำว่า วรรณยุกต์ แต่ใช้วิธีกล่าวถึงเสียงอ่าน ซึ่งน่าจะเป็นการอ่านคำในโคลงด้วยว่า “คำตัน”ให้อ่านสูง แล้วลดลงไปตามที่ไม้เอกไม้โทนั้น (น.๒๐)) คำตัน หมายถึงพื้นเสียงของอักษรที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ในการผันอักษร

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้มากในหนังสือจินตมณีทั้งที่เป็นคำอธิบายและคำต่างๆในโคลง คือ คำที่มีรูปไม้เอกและไม้โท ซึ่งเป็นรูปวรรณยุกต์บังคับของโคลงสี่ คือ บังคับเอก ๗ แห่ง โท ๔ แห่ง และตำแหน่งของไม้เอกอาจใช้คำแม่ กก กค กบ และสระเสียงสั้นหรือคำตายแทนได้ ดังคำอธิบายในโคลงบทหนึ่งว่า

แจก ก กา ทานห้าม	โดยหมาย
กิ กี่ กู กะ ตาย	แห่งนั้น
เกียะเกื้อะเกอะกัวะราย	เรียงทั่ว ไปนา
เกะแคะ โกะเกะนั้น	เหล่านี้คำตาย
กกกดกบเหล่านี้	คำตาย
ให้กลบุตรทั้งหลาย	พึงรู้
กนกงกมภิปราย	สามเหล่า นีนา
ควรวไต้เอกโทผู้	ปราชไต้เปนเฉลิม (น.๓๑)

๑.๕ การผันวรรณยุกต์

ในหนังสือจินตมณีปรากฏคำว่า ผัน และอธิบายว่าผันออกเป็นสามคำตามไม้เอก ไม้โท แล้วอ่านซ้ำให้จงชำนาญ (น. ๒๕) ซึ่งหมายถึงการผันวรรณยุกต์ ให้ชำนาญนั่นเอง ดังนี้

ก่าย	ขาย	ค้าย
กาย	ก้าย	คาย
	ข้าย	ค้าย
	ข้าย	ค้าย

๑.๖ อักษรควบ

ในหนังสือจินตมณีไม่ได้ใช้คำว่า อักษรควบ แต่ใช้คำว่า “แจกควบ” กันเป็นประโยค โดยโวหารโลกย หมายความว่า ผันอักษรกล้ำ อักษรกล้ำในหนังสือเล่มนี้รวมทั้งที่เป็นอักษรควบ และอักษรนำ พระโหราธิบดี จึงไม่ได้กล่าวถึง อักษรนำ ในหนังสือจินตมณี

อักษรกล้ำในหนังสือจินตมณี คือ อักษรสูง อักษรกลาง หรืออักษรต่ำที่ควบกับ ร ล ว เช่น

ก+ล เช่น กล กลา กลิ กลี

ก+ว เช่น กว กวา กวิ กวี

ต+ร เช่น ตร ตรา ตรี ตริ

อ+ย เช่น อย อยา อยิ อยิ

ข+ว เช่น ขว ขวา ขวิ ขวี

ฉ+ต เช่น ฉต ฉลา ฉลิ ฉลี

ห+น เช่น หน หนา หนิ หนี

ค+ล เช่น คล คลา คลิ คลี

ห+ล เช่น หล หลา หลิ หลี เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า อ+ย ฉ+ต ห+น ห+ล ในหนังสือแบบเรียนเล่มอื่นในสมัยต่อมาเรียกว่า อักษรนำ

๑.๗ เครื่องหมายประกอบการอ่าน

พระโหราธิบดีกล่าวถึงเครื่องหมายที่ใช้ในภาษาไทย ๘ เครื่องหมาย ได้แก่ ฝนทอง ฟองมัน นฤกhit วิสัญชนีษ์ พินธุเอก พินธุโท เครื่องหมายทั้ง ๘ อาจแบ่งออกเป็น

(๑) ประเภทสร้างเสียง ได้แก่

ก. ฝนทอง (◡) ใช้เติมบนพินทุ อี ให้เป็นสระ อี สระ อี

ข. นฤกhit (°) ใช้เป็นตัวสะกด เสียง ง หรือ ม

ค. พินธุเอก (') ใช้เติมบนพยัญชนะให้เป็นเสียงเอก เช่น ก่อ เป็นเสียงโท

เช่น ท่าน ฟิ่ง คู่ รุ่ง เป็นต้น

ง. พินธุโท (ˆ) ใช้เติมบนพยัญชนะให้เป็นเสียงโท เช่น เจ้า ก้อง เก้า ดัน เป็นเสียงตรี เช่น น้ำ แคล้ว ซ้อย ลัน

จ. ไม้ทัณฑฆาต (̣) ใช้เติมบนพยัญชนะเพื่อแสดงว่าไม่ออกเสียงตัวอักษร นั้น เรียกว่าตัวการ์นต์ ตัวอย่างคำที่มีตัวการ์นต์ในจินดามณี เช่น กาศย์ กานต์ อาจารย์ พินทุ สรรพ์ เป็นต้น

ฉ. ไม้คู้ (̂) ใช้เติมบนพยัญชนะเพื่อให้ออกเสียงสั้น ตัวอย่างคำที่มีไม้คู้ ในจินดามณี เช่น เจ็ด เห็น ก็ เสด็จ เป็นต้น

(๒) ประเภทกำกับข้อความ ได้แก่

ก. ฟองมัน (๑) ใช้เป็นเครื่องหมายขึ้นต้นข้อความใหม่

ข. วิสัญชนีษ์ (๕) ใช้เป็นเครื่องหมายจบบรรทัด

๑.๘ หลักการเขียนสะกดคำ

หนังสือจินดามณีเล่ม ๑ ให้ความสำคัญคำที่สะกดด้วยพยัญชนะและสระ ต่อไปนี้

(๑) ศ ษ ส

อักษรพยัญชนะ ๓ ตัวนี้ ใช้สะกดคำที่มาจากบาลี (ส) และที่มาจากภาษาสันสกฤต (ศ ษ) พระโหราธิบดีให้ความสำคัญขนาดแต่งคำประพันธ์รวบรวมคำที่สะกดอักษรทั้ง ๓ นี้ และข้ายำให้ผู้เรียนจำเพื่อให้ใช้ถูก และรู้คำศัพท์แต่งโคลงได้

(๒) ไม้มีววนและไม้มีलय

หนังสือจินตตามณีเล่ม ๑ กำหนดจำนวนคำที่สะกดด้วยไม้มีววน ๒๐ คำ และสะกดด้วยไม้มีलय ๘๐ คำ

(๓) ฤ ฤา ฎ ฎา

สระทั้ง ๔ นี้ สามารถสะกดด้วย ร ล แทนได้และออกเสียงได้หลายอย่าง พระโหราธิบดีจึงกำหนดวิธีอ่านคำที่สะกดด้วยสระดังกล่าวไว้เป็นแบบอย่าง

สรุปได้ว่าหลักภาษาไทยที่พบในจินตตามณีเล่ม ๑ หรือฉบับพระโหราธิบดีดังกล่าวข้างต้น น่าจะมีจุดมุ่งหมายใช้เป็นหลักการแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลง ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในสมัยนั้น และใช้เป็นตำราลอกสืบทอดกันมามากมาย ดังปรากฏในจินตตามณีฉบับอื่นๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปคือ จินตตามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

หนังสือจินตตามณีครั้งแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ : พัฒนาการด้านมาตราตัวสะกด ๕ มาตราและคำเลียนเสียงธรรมชาติ

การศึกษาหลักภาษาในจินตตามณีครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศมีพัฒนาการจากฉบับต้นแบบคือ จินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี ดังนี้

๑. **อักษรต่ำ ๒๔ ตัว แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม** คือ อักษรต่ำที่มีเสียงคู่กับอักษรสูง และอักษรต่ำที่ใช้ ห นำ เพื่อผันให้ได้ครบ ๕ เสียง เช่น

ข	ค	ก	คู่ซ้ำ	หงอ	งอ
ฃ	ฅ	ค	คู่ซ้ำ	หญอ	ญอ
ฆ	ฉ	ค	คู่ซ้ำ	หนอ	ณอ
ช	ฌ	ค	คู่ซ้ำ	หมอ	มอ
ฌ	จ	ค	คู่ซ้ำ	หรอ	รอ
ซ	ซ	ค	คู่ซ้ำ	หลอ	ลอ
ห	ฮ	ค	คู่ซ้ำ	หวอ	วอ

อักษรคำคู่ทั้ง ๒ พวก เมื่อผันคู่กับอักษรสูงและอักษรกลางจะได้ครบ ๕ เสียง ดังปรากฏข้อความว่า “... แลอักษร ๑๔ คู่นี้อ่านเป็น ๕ คำ ได้สิ้น ดงนี้ ก ข ฌ ค ฌ ๗ ช ฉ ฌ ฌ ๗ ... อักษร ๑๐ คู่ นั้นขึ้นเพราะ ๗๗ นำหน้าดงนี้ ๗ ง หง ฌ ฌ ฌ ๗ ... (จินตคามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศ, น. ๑๘๐)

หนังสือจินตคามณีสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เน้นให้เห็นเรื่องการผันอักษรให้ครบทั้ง ๕ เสียงด้วยอักษรต่ำที่คู่กับอักษรสูง และอักษรต่ำที่ไม่มีคู่กับอักษรสูงแต่ใช้ ห นำ ให้เป็นเสียงสูง แต่เดิมเน้นเฉพาะการผันวรรณยุกต์ด้วยไม้เอก ไม้โท ซึ่งทำให้เกิดเสียง ๓ เสียง คือ เสียงกลาง เสียงต่ำ เสียงสูง

๒. การผันด้วยไม้ตรีและไม้จัตวา

ผู้วิจัยพบว่าหนังสือจินตคามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศสนใจคำที่ผันด้วยไม้ตรีและไม้จัตวา เห็นได้จากตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ตรีและไม้จัตวา ซึ่งมีจำนวนมาก คำเหล่านี้ส่วนมากเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ คำอุทาน คำขานรับ ดังนี้

๒.๑ คำเลียนเสียงธรรมชาติ ที่พบในหนังสือจินตคามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศ เช่น

เรียกกันว่า	กรุ่นกรุ่น	นกกระเรียนร้อง	แกร
	นกเค้ากร้อง	กู่กู่	ฟานร้อง ปิปป้อ
			ติกลองดัง โง้ง

๒.๒ คำอุทาน เช่น อุทาน อ๊ะหา

๒.๓ คำขานรับ เช่น ผู้ใหญ่ว่า คะ เด็กว่า จ๊ะ

ตัวอย่างเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นด้วยว่าผู้แต่งจินตคามณีครั้งพระเจ้าบรมโกศ มีความเป็นนักภาษาศาสตร์มากขึ้นเพราะศึกษาวิเคราะห์จากภาษาพูด เช่น ศึกษาจากคำเลียนเสียงธรรมชาติ ซึ่งในจินตคามณีเล่มอื่นไม่ปรากฏ เป็นต้น จึงอาจนับได้ว่าเป็นพัฒนาการเกี่ยวกับการยกตัวอย่างทางการศึกษาหลักภาษาอีกก้าวหนึ่ง

๓. การเพิ่มมาตราตัวสะกด- แม่เกอว

มาตราตัวสะกดที่กล่าวถึงในจินตคามณีเล่ม ๑ มี ๘ แม่ ส่วนในจินตคามณีครั้งพระเจ้าบรมโกศเพิ่ม แม่เกอว เป็น ๙ แม่ คือ แม่ ก กา แม่ก ก แม่ก ค แม่ก ด แม่ก บ แม่ก ง แม่ก น แม่ก ม แม่ก ย และแม่เกอว ดังคำอธิบายว่า “...อ วย ๓ ตัวนี้ใช้ปน เกอย เปน เกอว ..” (จินตคามณีครั้งพระเจ้าบรมโกศ น. ๑๕๖) และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า “.. สองเหล่านี้ซึ่งแจกลงมาแต่ ก กา คุมถึงกาย กาว ... ” (จินตคามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศ, น.๑๗๘) ขณะที่ในจินตคามณีฉบับพระโหราธิบดีแสดงการกระจายแม่เกอว ดังนี้

เกย กาย กาว กิว กิว กีย กุย กูย เกว แกว โภย กอย กวย เกียว เกื้อย เกีย เกียะ เกื้อ เกื้อะ เกอ เกอะ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กำ กรรม กกก ก่อ ก้อ กย กี่   ดังนั้นช่วงระยะเวลาประมาณ ๖๐-๗๐ ปี นับตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่โปรดเกล้าฯให้แต่งจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี จนถึงสมัยพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยาที่มีผู้แต่งจินตตามณีครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนี้ มีพัฒนาการหลักภาษาไทยด้านมาตราตัวสะกดและด้านอื่นๆดังกล่าว

หนังสือจินตตามณีฉบับต่อมาคือ หนังสือจินตตามณีฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท กรมศิลปากรเรียกว่า จินตตามณีเล่ม ๒ และสันนิษฐานว่าแต่งเมื่อ พ. ศ. ๒๓๕๒ ห่างจากจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี ประมาณ ๓๖๗ ปี ด้วยระยะเวลาดังกล่าวนอกจากหลักภาษาไทยที่เกี่ยวกับอักษร ๓ หมู่ การแจกลูกสระ และมาตราตัวสะกดแล้ว ในหนังสือจินตตามณีฉบับที่ ๒ พระนิพนธ์กรมหลวงวงษาธิราชสนิทยังมีพัฒนาการทางหลักภาษาไทยด้านอื่นๆ ดังนี้

๑. การบัญญัติศัพท์ : อักษรเพน ตัวเพน คำเพน

กรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงริเริ่มบัญญัติศัพท์ อักษรเพน ตัวเพน คำเพน เพื่อใช้คู่กับ อักษรตาย คำตาย และปัจจุบันใช้ว่า คำเพน ดังปรากฏในข้อความว่า

○ กุลบุตรจงแจ้งลัก	ษณแห่งอักษรพร
โทเอกอนนกรร-	ตประกอบอักษรเพน
○ ผิวพวกอักษรตาย	ทั้งหลายกลางบร้างเห
เอกโทพึงว่างเว้น	จะประกอบบชอบการ (น. ๕๖)
○ จึงห้ามมิให้เอา	ไม้ตรีเข้าประทับลง
อักษรสูงต่ำคง	ทั้งคำเพนแลคำตาย (น.๕๘)

๒. การบัญญัติศัพท์อักษร ๓ หมู่หรือ ๓ แผนก

ขณะที่คำอธิบายในหนังสือจินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี กล่าวถึงเสียงอักษรไทยเป็น ๒ กลุ่ม คือ อักษรสูง และอักษรกลาง โดยแบ่งอักษรกลางเป็น ๒ กลุ่ม คือ อักษรกลางเบาไม่ก้อง ได้แก่ อักษรกลาง ๕ ตัวกับ อักษรกลางชนิดเบา ก้อง ทัม ๒๔ ตัว

หนังสือจินตตามณีฉบับที่ ๒ พัฒนาการแบ่งอักษร ๒ กลุ่มเหล่านี้เป็นอักษร ๓ หมู่ และกรมหลวงวงษาธิราชสนิทผู้แต่ง ทรงเรียกว่า สามแผนก และ อักษร ๓ หมู่ ดังปรากฏในหนังสือจินตตามณีเล่ม ๒ หน้า ๕๒ และหน้า ๕๗ ที่ทรงประพันธ์เป็นกาพย์ยานี ๑๑ ว่า

สามแผนกจัดแจกอักษรเภท	และนิเศส้านานเฉลย
สูงกลางอีกต่ำพะพำบเคย	รับฟังก็กังขา (จินตตามณี น. ๕๒)

อักษรทั้งสามหมู่

กำหนดรู้ซึ่งวาจา

สูงต่ำพรพาทิ

แก่สามเสียงสำเนียงหัน (จินตามณี น. ๕๗)

๓. อักษรนำ

ในหนังสือจินตามณีเล่ม ๑ และจินตามณีครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ไม่ได้กล่าวถึงอักษรนำ แต่ในหนังสือจินตามณีเล่ม ๒ กล่าวถึงอักษรนำและการผันวรรณยุกต์ไว้อย่างชัดเจนหลายตอนว่าอักษรนำคือคำที่มีอักษรสูงหรืออักษรกลางที่นำหน้าอักษรต่ำและทำให้อักษรต่ำกลายเป็นเสียงสูงหรือเสียงกลางตามอักษรที่นำหน้า ดังนี้

○ หนึ่งอักษรสูง

จักจูงนำตัวต่ำกลาย

กลับสูงสำเนียงพิปราย

ก็ได้ตั้งจินดาประสงค์ (น. ๕๘)

○ หนึ่งอักษรหมู่มีขนิมา

ถ้วนเนาตั้งขยา

จักนำตัวทั้งผอง

(น. ๑๐๑)

○ ผิวควรวอักษรกลางนำ

พึงใสนำประจำ

จับทับเอกโทเบื้องบน

(น. ๑๐๑)

๔. คำแผลง

คำแผลง น่าจะกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในหนังสือจินตามณีเล่ม ๒ ของ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท และ กล่าวถึงเฉพาะการแผลงพยัญชนะ โดยอธิบายว่าคำบางคำอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปตัวอักษรพยัญชนะจากรูปอักษรพยัญชนะหนึ่งเป็นอีกรูปอักษรพยัญชนะหนึ่งเท่าที่ให้ตัวอย่างได้แก่ ฐ เปลี่ยนเป็น ท ต เป็นต้น ดังนี้

○ จักแถลงแห่งอักษรศรี

ตัวเพี้ยนเปลี่ยนมี

แลแผลงแลผลัดวันา

○ ฐ เปลี่ยนเป็น ท อักษรา

แปลเป็น ท ตรา

แลแปลเป็น ต ตามประสงค์

(จินตามณี น. ๑๐๒)

○ เปลี่ยนแปลกันได้หลายพรรณ

จงทราบโดยบรร

ยายวิริฐวาทิ

(จินตามณี น. ๑๐๓)

สรุปได้ว่าการศึกษาหลักภาษาไทยเท่าที่ปรากฏในหนังสือจินตามณีทั้ง ๓ เล่ม ได้ใช้หลักภาษาไทยของหนังสือจินตามณีเล่ม ๑ เป็นแม่แบบ และแต่ละเล่มเพิ่มเติมรายละเอียดบางเรื่องดังกล่าว ทำให้เห็นพัฒนาการของหลักภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยอยุธยา

พัฒนาการหลักภาษาไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในแบบเรียนประถม ก กา แบบเรียนปฐมมณฑล และแบบเรียนอักษรนิติ

นอกจากพัฒนาการหลักภาษาไทยในหนังสือจินตมณีฉบับต่างๆดังกล่าวแล้ว ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีหนังสือแบบเรียนใหม่ๆที่แสดงถึงพัฒนาการหลักภาษาไทย ดังนี้

พัฒนาการหลักภาษาไทยในแบบเรียนประถม ก กา

การศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือประถม ก กา มี ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เหมือนกับหลักภาษาไทยที่กล่าวถึงในหนังสือจินตมณีเล่ม ๑ เล่ม ๒ และส่วนที่เป็นพัฒนาการ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่เป็นพัฒนาการ ดังนี้

๑. การแบ่งอักษรไทย

แบบเรียนประถม ก กา แบ่งอักษรไทย ๔๔ ตัวเพิ่มขึ้นอีก ๒ แบบ ได้แก่

๑) การแบ่งตามที่เกิดของเสียง ซึ่งแบ่งเป็น ๕ จำพวก ได้แก่

จำพวกที่ ๑ เป็นอักษรที่มีเสียงลงคอ คือ

ก ข ฃ ค ฅ ง ฉ จ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฑ ษ

จำพวกที่ ๒ เป็นอักษรที่มีลมออกหน้าฟันก่อน คือ ฌ ฎ ฏ ฐ

จำพวกที่ ๓ มีเสียงออกที่เพดาน คือ จ ฉ ช ฌ

จำพวกที่ ๔ มีเสียงออกที่ปลายลิ้นแล่นาฟัน คือ ด ต ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฑ ษ

จำพวกที่ ๕ มีเสียงออกกริมฝีปาก คือ บ ป ผ ฝ ฟ พ

การแบ่งกลุ่มชนิดนี้ผู้แต่งประถม ก กา ระบุไว้ว่าเพื่อประโยชน์สำหรับชาวต่างชาติ (น. ๕๗)

๒) การแบ่ง ตามลักษณะลม /h/ ซึ่งใช้แทนด้วยรูปอักษรพยัญชนะ ส อักษรพยัญชนะไทยที่มีลมและไม่มีลมกล้ำป (ตรงกับ aspirated ในทางภาษาศาสตร์) ในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๓ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ อักษรที่มีเสียงตัว ส กล้ำปออกมานิดหนึ่งมี ๑๓ ตัว ได้แก่

ข ฃ ค ฅ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฑ ษ

จำพวกที่ ๒ อักษรที่มีเสียงตัว ส กล้ำปออกมามี ๖ ตัว ได้แก่

จ ฉ ช ซ ฌ ญ

จำพวกที่ ๓ อักษรที่ไม่มีเสียงตัว ส ปนกล้ำมี ๒๕ ตัว ได้แก่

ก ง จ ฌ ฎ ฏ จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ

การแบ่งกลุ่มอักษร ๔๔ ตัว ออกเป็น ๓ กลุ่มตามลักษณะลมดังกล่าว ผู้แต่งประถม ก กา ให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนออกเสียงได้ถูกต้อง (น.๕๗)

ลักษณะการแบ่งกลุ่มอักษรตามลักษณะลม (aspirated) ดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลจากหลักภาษาอังกฤษซึ่งเข้ามามีบทบาทด้านการศึกษาภาษาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์

๒. อักษรนำ

อักษรนำในหนังสือประถม ก กา เพิ่มอักษร อ นำหน้า ย ญ และออกเสียง “ผวน” (น่าจะหมายถึงผัน) ลงมาตามอักษรกลางที่นำหน้า เช่น

อยา	อยู่	
อย่า	อยู่	
อย่า	อยู่	เป็นต้น

๓. เครื่องหมายในแบบเรียนประถม ก กา มีจำนวนมากขึ้น ดังนี้

ในจินตตามนิกล่าถึงเครื่องหมายต่างๆ ๘ ชนิด ส่วนในประถม ก กา มีเพิ่มจากเดิมอีก ๖ ชนิดได้แก่

๑. ๐ = ฟองตันหรือฟองมัน
๒. ๗ = คั่น
๓. ะ = วิสัญชนีย์
๔. ๐๓ = สูด
๕. ๗๗๗ = บัสะญาณ
๖. + = เครื่องหมายตก

นอกจากนี้แบบเรียนประถม ก กา ยังกล่าวถึงเครื่องหมายวรรคตอนของภาษาอังกฤษด้วย แสดงถึงการเริ่มรับอิทธิพลทางหลักภาษาจากชาวต่างชาติคือชาวอังกฤษ ชาวอเมริกาที่เข้ามาปฏิบัติงานในสมัยนั้น

๔. การริเริ่มให้ศึกษาคำที่มีมาตราตัวสะกดจากบทอ่าน

จุดเด่นประการสำคัญของหนังสือประถม ก กา คือ การริเริ่มให้ศึกษาคำที่มีมาตราตัวสะกดแต่ละมาตราทั้ง ๘ มาตรา อย่างละเอียดจากบทอ่านที่ผูกเป็นเรื่องและแต่งด้วยกลอนสวด ซึ่งประกอบด้วยกาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนาง ๒๘ บทประพันธ์เหล่านี้บางตอนใช้เป็นคำประพันธ์ตัวอย่างในแบบเรียนภาษาไทยปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ใช้แม่ ก กา ล้วนๆ เช่น

แม่ไก่อยู่ในตะกร้า	ไข่ๆมาลีห้าใบ
อีแม่ไก่ก็มาได้	อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่า	หมูในเล้าแลดูหมา
ปูแสมแลปูนา	กะปุม้าปูทะเล
เต่านาและเต่าดำ	อยู่ในน้ำกะจรเข้
ปลาทออยู่ทะเล	ปลาซีเหร์ไม่สู้ดี

การศึกษามาตราตัวสะกดจากบทอ่านที่แต่งเป็นคำประพันธ์น่าจะเปรียบเสมือนแบบฝึกหัดที่ทำให้ผู้เรียน “ซึมซับ” ทั้งฉันทลักษณ์ประเภทกลอนสวดและหลักภาษาไทยที่เกี่ยวกับอักขรวิธีไทยรวมทั้งได้ฝึกอ่านหนังสือได้เป็นอย่างดี การนำเสนอแบบเรียนรูปแบบใหม่นี้น่าจะได้รับความนิยมคงจะเห็นได้จากการนำไปใช้เป็นแบบอย่างในแบบเรียนเล่มต่อๆมารวมทั้งสมัยปัจจุบันด้วย

นอกจากแบบเรียนประถม ก กา แล้วยังมีแบบเรียนประถม ก กา หัดอ่าน ที่แต่งลักษณะแบบฝึกอ่าน แบบเรียนประถม ก กา หัดอ่านน่าจะช่วยให้อ่านหนังสือคล่องขึ้นและช่วยให้เข้าใจหลักการอ่านหลักการเขียนที่กล่าวไว้ในหนังสือประถม ก กา รวมทั้งหนังสือจินตคณิตซึ่งพระภิกษุ น่าจะใช้เป็นหนังสือประกอบการสอนด้วย หนังสือประถม ก กา หัดอ่านยังน่าจะใช้เป็นหนังสือทบทวนหลักภาษาไทยให้ผู้เรียนได้เรียนภาษาไทยอย่างสนุกสนาน เพลิดเพลินกับเนื้อความพร้อมกับได้รับคติธรรม คติชีวิต วัฒนธรรมต่างๆที่ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกไว้ในบทอ่านนั้น ตัวอย่างเช่น บทไหว้ครูที่แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ว่า

นะโมข้าจะไหว้	วระไตรระตะนา
ใส่ไว้ในเกษา	วระบาทะมุณี
คุณะวระไตร	ข้าใส่ไว้ในเกษิ
เดชะพระมุณี	ขออย่ามีที่โทษา
ข้าขอยอชูลิ	ใส่เกษิไหว้บาทา
พระเจ้าผู้กรุณา	อยู่เกษายออย่ามีโทษ

(ประถม ก กา หัดอ่าน น. ๗๑)

นับได้ว่าแบบเรียนประถม ก กา และแบบเรียนประถม ก กา หัดอ่านได้เปลี่ยนแนวจากแบบเรียนหลักภาษาไทยโดยตรงมาเป็นแบบฝึกอ่านที่เน้นคำประพันธ์ประเภทกลอนสวด การได้อ่านคำประพันธ์ประเภทกลอนสวด ทำให้แม่นยำเรื่องมาตราตัวสะกดและการสร้างคำคล้องจองเพื่อทำให้เกิดสัมผัสนอกตามฉันทลักษณ์ และทำให้เกิดสัมผัสในทำให้เกิดความไพเราะจดจำง่าย ส่วนการได้อ่านฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่ ทำให้แม่นยำเรื่องเสียงวรรณยุกต์

พัฒนาการหลักภาษาไทยในหนังสือปฐมมณฑล

หนังสือปฐมมณฑลที่กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีทั้งส่วนที่เหมือนหนังสือต้นแบบคือจินตามณีเล่ม ๑ และส่วนที่เป็นพัฒนาการหลักภาษาไทย ส่วนที่เป็นพัฒนาการหลักภาษาไทยในแบบเรียนปฐมมณฑลมี ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. การบัญญัติศัพท์ คำว่า ไตรยางศ์

เท่าที่ได้ศึกษาวิจัยแบบเรียนภาษาไทยสมัยดั้งเดิม ผู้วิจัยพบว่าคำว่า ไตรยางศ์ ปรากฏใช้ครั้งแรกในหนังสือปฐมมณฑลซึ่งกรมศิลปากรสันนิษฐานว่า พระเทพโมฬี (พืง) เป็นผู้แต่ง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“แต่ ก จ น ฮ จงจำ	๔๔ คำ
แจ้งทำวิธีที่ทาง	
แบ่งบันปันเป็นไตรยางศ์	คือสูงต่ำกลาง
จะวางไว้ลงจงพืง	(ปฐมมณฑล น. ๑๑๐)

๒. การบัญญัติศัพท์ ว่า พยัญชนะ สระ

ผู้วิจัยพบว่าพระเทพโมฬี (พืง) น่าจะเป็นผู้บัญญัติคำว่า พยัญชนะ สระ ในการอธิบายไวยากรณ์บาลีดังปรากฏในข้อความว่า “คือสระ พยัญชนะทงผอง ทำนุกทำนอง ทำเนียบระเบียบบาฬี” (ปฐมมณฑล น. ๑๒๗) การใช้คำว่า พยัญชนะ สระ ในที่นี้น่าจะใช้เป็นครั้งแรกและปรากฏใช้เรื่อยมาจนปัจจุบัน

๓. การยกตัวอย่างคำที่ใช้วรรณยุกต์จัตวา

นอกจากหนังสือจินตามณีสมัยพระเจ้าบรมโกศแล้ว พระเทพโมฬี (พืง) ก็ได้ยกตัวอย่างคำที่ใช้วรรณยุกต์จัตวาซึ่งอาจแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ตัวอย่างที่เป็นคำขานรับ เช่น จำ และที่เป็นคำขยาย เช่น คำว่า จี ใน วังจี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการยกตัวอย่างคำในสมัยรัตนโกสินทร์ศึกษาจากภาษาพูด ในขณะที่หนังสือจินตามณีไม่ได้ให้ตัวอย่างคำที่ใช้วรรณยุกต์จัตวาที่ปรากฏในภาษาพูด

๔. การใช้อักษรหัน

พระเทพโมฬี (พืง) กล่าวถึงการใช้อักษรหันทั้ง ๓ ชนิดคือ ร หัน ง หัน น หัน ซึ่งใช้แทนไม้ขีด พร้อมยกตัวอย่างดังปรากฏในข้อความ

“อ คำควรหันอากาศ	ทีฆะราศสะธิรางค์
เขียน ร เข้าเรียงวาง	ใช้เช่นต่างไม้ขีดผัน

๐ โยชจรรพรโรณภาย	สรรพสาตรโอสวรรย์
สมรรถศรททชาธรรม์	หฤหรรษ์ให้พึงจำ
๐ ง น ก็ใช้ได้	ใช้จะใช้แต่ ร หัน
ใช้ต่าง ไม่ผิดผัน	คือ่งงันนด่งงันนา

(ปฐมมาลา น. ๑๒๒)

๕. คำประพันธ์ใหม่เกี่ยวกับไม้มีวน ๒๐ คำ

คำประพันธ์เกี่ยวกับคำที่ใช้ ไม้มีวน ในแบบเรียนปฐมมาลาเป็นคำประพันธ์ที่แต่งใหม่ต่างกับในเล่มอื่นและปัจจุบันนิยมใช้ยกเป็นบทท่องจำตัวอย่างคำที่เขียนด้วยไม้มีวน ดังนี้

ฝ่ใจให้ทานนี้	นอกในมิแลใหม่ใส
ใครใคร่แลของโย	อันใดใซ้อย่าไหลหลง
ใส่กลสะไฟไต้	ทั้งดำได้แลใหญ่ยง
ใกล้ใบแลไซ่ง	ใช้ให้คงคำบังคับ

(ปฐมมาลา น. ๑๒๓)

หนังสือปฐมมาลาเป็นหนังสือที่ใช้กับนักเรียนระดับกลาง พระเทพโมฬี (พึง) จึงเขียนไวยากรณ์บาลีสั่งเบปให้ผู้เรียนได้เรียนแปลพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็น “อุดมเลิศวิชาชาย” (ปฐมมาลา น. ๑๓๑) ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย

การสอนระดับกลาง พระเทพโมฬี (พึง) ยังได้ริเริ่มให้ความรู้เกี่ยวกับหัวใจนักปราชญ์ ได้แก่ พัง คัด ถาม เขียน ดังนี้

๐ เริ่มเรียนให้เร่งรู้	ทั้งสี่องค์ประมาณหมาย
หนึ่งพึงอย่าฟังคาย	ให้ตั้งจิตกำหนดจ่า
๐ หนึ่งให้อุษสาหะ	เอาจิตรคิดพินิจขัยคำ
หนึ่งห้ามอย่าเอื้อนอำ	จงนใดให้เร่งถาม
๐ หนึ่งใจให้มั่นหมาย	ลิขิตข้อสุขุมความ
พร้อมองค์จิ่งทรงนาม	ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา

(ปฐมมาลา น. ๑๓๑)

๖. การแปลบาลี

การสอนแปลบาลีในหนังสือปฐมมาลาได้ให้หลักสั้นๆทำนองสรุปหัวข้อสำคัญเกี่ยวกับกรรมตุ กรรม วิภัตตินาม วิภัตติอาชยาต ลิงค์ (เพศ) พจน์ วาจก สมาส ตัทธิต กิต ปัจจัย (ปฐมมาลา น. ๑๓๒) และดู (กรกช อัญชลิณุกูล , ๒๕๔๐)

๗. ประโยคบาลี

พระเทพโมฬี (ฟัง) ยังริเริ่มให้ความรู้เกี่ยวกับคำที่แสดงความสัมพันธ์ในประโยคบาลี ได้แก่ ประธาน กิริยา การก กาล ดังปรากฏในข้อความ

○ จักเคียรประโยคใด	กิริยาอย่าลืมแล
จับตัวให้แน่แท้	บุรพกาลจึงพลอยเป็น
○ กิริยาดังเจ้าเมือง	บมิอื่นจะข่มเข็ญ
ตัวบุรพกาลเป็น	ด่งเสนาธิบตี
○ การกทั้งหกเปรียบ	สหชาติโยธี
ด่งบุรพกาลมี	บมิลีทธิมิแล้วลง
○ เป็นใหญ่เพราะกิริยา	อาชยาตอย่าลืมหลง
ได้ตัวประธานจง	แสวงคุลย์บันดามี

(ปฐมมถา น. ๑๓๒)

จากข้อความข้างต้นพบว่า หนังสือปฐมมถาของพระเทพโมฬี (ฟัง) ได้เริ่มใช้ศัพท์ไวยากรณ์อธิบายส่วนต่างๆของประโยค ได้แก่ ประธาน กิริยา การก กาล และใช้เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับประโยคเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่าแบบเรียนประถม ก กา แบบเรียนประถม ก กา หัดอ่าน และแบบเรียนปฐมมถา ซึ่งเป็นแบบเรียนสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนมีการปฏิรูปการศึกษา ได้เริ่มมีศัพท์บัญญัติทางหลักภาษาไทยเพิ่มขึ้นทั้งในด้านอักษรวิธีและประโยคบาลี ซึ่งเป็นแนวทางอธิบายประโยคภาษาไทยยุคต่อๆมาจนถึงปัจจุบัน

พัฒนาการหลักภาษาไทยในหนังสืออักษรนิติ

พระอมราภริภักดี (เกิด) เป็นผู้แต่งหนังสือแบบเรียนอักษรนิติกรมศิลปากรสันนิษฐานว่า อักษรนิติ น่าจะแต่งขึ้นในราวรัชกาลที่ ๔ หลักภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสืออักษรนิติมีทั้งส่วนที่เหมือนหลักภาษาไทยต้นแบบคือจินตามณีเล่ม ๑ และส่วนที่เป็นพัฒนาการ

ส่วนที่เป็นพัฒนาการทางหลักภาษาไทยในหนังสืออักษรนิติ ได้แก่

๑. การบัญญัติศัพท์ พยัญชนะ สวรร

แม้ว่า คำว่า พยัญชนะและสระ จะเคยปรากฏในแบบเรียนปฐมมถา แต่พระเทพโมฬี (ฟัง) กล่าวถึงศัพท์ทั้งสองเพื่ออธิบายไวยากรณ์บาลี ส่วนพระอมราภริภักดี ได้ใช้คำว่า พยัญชนะ และ

สวระ อธิบายหลักภาษาไทยแนวบาลีตลอดเล่ม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระอมราภิกษิตผู้แต่งอักษร
 นิติ ได้ริเริ่มใช้คำว่า พยัญชนะ แทนส่วนที่หนังสือภาษาไทยเล่มอื่นๆ ในยุคการศึกษาแบบดั้งเดิม
 เรียกว่า “อักษร ๔๔ ตัว” และใช้คำว่า สวระ แทนส่วนที่เป็น น โม พุทธาย สิทธ อ ออ อี อี อี อู อู
 อู อู อู อู แอ ไอ โ ไอ ออ ออ ๒๐ รูป โดยให้คำอธิบายว่า “พยัญชนะกับสวระประสมกันจึงเรียก
 อักษร เพราะพยัญชนะอาไศรยสวระ จึงอ่านออก” (อักษรนิติ, น. ๑๔๕) ปัจจุบันใช้ ศัพท์ พยัญชนะ
 ส่วน สวระ ใช้ว่า สระ อธิบายหลักภาษาไทย

๒. การแบ่งสระออกเป็นสระเสียงสั้น ๗ เสียง และสระเสียงยาว ๑๓ เสียง

ในแบบเรียนภาษาไทยก่อนหน้านี้อาจจะแยกให้เห็นส่วนที่เรียกว่า กะ กิ กิ กู ขะ จิ จิ ขุ คะ คิ
 คี คุ ว่าเป็นส่วนที่ออกเสียงต่างออกไปจากเสียงอื่นคือเสียงเบาเสียงหนัก แต่ในหนังสืออักษรนิติจะ
 เรียกสระกลุ่มนี้ว่า หรัสสระ คือ สระเสียงสั้นมี ๗ ตัว ได้แก่ อะ อิ อี อู อู อู อู อู และเรียกสระกลุ่มที่
 เหลืออีก ๑๓ ตัวว่า ทิระมะ คือ สระเสียงยาว ได้แก่ อา อี อี อู อู อู อู อู อู ออ ไอ โ ไอ ออ ออ
 นับว่าผู้แต่งอักษรนิติได้ริเริ่มแยกความสั้นยาวของสระและบัญญัติศัพท์ขึ้นใช้ว่า หรัสสระ หรือ สระ
 เสียงสั้น และ ทิระมะ หรือ สระเสียงยาว ให้อธิบายได้เป็นหมวดหมู่ขึ้น

๓. การแบ่งสระเป็นกลุ่มตามที่มา

สระแบ่งออกเป็นกลุ่มตามที่มาของสระเป็น สระมคธ (บาลี) มี ๑๘ ตัว และสระสันสกฤต
 แท้มี ๑๘ ตัว และสระไทยล้วนมี ๒๒ ตัว

๔. การแบ่งพยัญชนะ

หนังสืออักษรนิติแบ่งพยัญชนะออกเป็นลักษณะต่างๆ มากกว่าหนังสือเรียนเล่มอื่น
 กล่าวคือ ในหนังสือจินตามณีทุกฉบับ หนังสือปฐมมาลา แบ่งอักษร ๔๔ ตัว ออกเป็น ๒ หมู่ คือ
 อักษรสูง อักษรกลาง ในอักษรกลางแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ อักษรกลางเบาไม่ก้อง ๕ ตัว กับอักษรเสียง
 กลางเบา ก้อง ๒๔ ตัว ส่วนหนังสือประถม ก กา แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ แบ่งตามระดับเสียง
 แบ่งตามฐานที่เกิดของเสียง และแบ่งตามลักษณะพยัญชนะมีลมมาก มีลมน้อย และไม่มีลม

ส่วนการแบ่งกลุ่มพยัญชนะในหนังสืออักษรนิติ จะแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ คือ

- ก. แบ่งพยัญชนะออกเป็นตอนๆ ๖ ตอนตามพยัญชนะวรรคบาลี
- ข. แบ่งพยัญชนะตามอักษรสามหมู่ตามต้นแบบเดิม
- ค. แบ่งพยัญชนะตามที่มาของอักษร (ดูอักษรนิติ หน้า ๑๖๘)

๕. การยกตัวอย่างคำต่างๆ ในมาตราตัวสะกดทั้ง ๘ มาตรา

ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งอักษรนิติยกตัวอย่างคำที่มีตัวสะกดในมาตราต่างๆ ทั้ง ๘ แม่ เป็นคำบาลี
 คำสันสกฤตทั้งสิ้น ทั้งนี้อาจต้องการเน้นให้เห็นว่าคำบาลี สันสกฤตมีลักษณะ ดังนี้

๑. มีตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรา ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่คำที่ปัจจุบันถือว่าไม่ปรากฏเป็นตัวสะกดก็จะพบในหนังสืออักษรนิติ เช่น คำที่มีตัว ผ สะกด ในคำว่า กัม แปลว่า ดวงดี ทริธพ แปลว่า ผึ้ง เป็นต้น (น่าจะอ่านอย่างมีตัวสะกด คือ กัม-ผะ ทริ-ธพ-ผะ)

๒. คำที่มีพยัญชนะตัวสะกดตรงตามมาตราในภาษาไทย เช่น คำที่มี ตัวสะกดเป็น น ซึ่งตรงกับแม่กน มักเป็นคำที่ต้องใช้ไม้ทัณฑฆาต การันต์เสียงพยัญชนะตัวตาม เช่น มหันต์ ใหญ่ ทนต์ ฟัน พระจันทร์ วันสงกรานต์ เป็นต้น

คำต่างประเทศโดยเฉพาะคำบาลี สันสกฤต จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการศึกษาหลักภาษาไทย ด้านตัวอย่างมาตราตัวสะกดไม่ตรงตามมาตราโดยเริ่มจากส่วนที่เป็นศัพท์พร้อมทั้งคำแปล

พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวิจิตร

จากการวิจัยพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในสมัยดั้งเดิม อาจกล่าวได้ว่าพระอมราภริกรักขิต ได้ริเริ่มการศึกษาวิจิรในภาษาไทยตามแนวไวยากรณ์บาลี สันสกฤต กล่าวคือนอกจากกล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีไทยแล้ว ยังได้กล่าวถึงการแบ่งชนิดของคำในภาษาไทยออกเป็น ๖ ชนิด ได้แก่ นามศัพท์ คุณศัพท์ กริยาศัพท์ สังขยาศัพท์ สรรพนามศัพท์ และนิบาตศัพท์ (ดูบทที่ ๓) ดังนั้นอักษรนิติน่าจะเป็นหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่กำลังกล่าวถึงการแบ่งชนิดของคำพร้อมด้วยตัวอย่างคำแต่ละชนิด และอาจจะเป็นต้นเค้าการศึกษาวิจิรในหนังสือแบบเรียนเร็ว สมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาด้วย

ผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยสมัยดั้งเดิมพบว่า เน้นด้านอักษรวิธีและมีลักษณะเด่นอันเป็นความภูมิใจของชาติไทย คือผู้แต่งหนังสือได้สร้างแนวเอกลักษณ์ของหลักภาษาไทยแท้ๆ อันได้แก่ อักษรสามหมู่ การผันวรรณยุกต์ มาตราตัวสะกด หลักการอ่านคำที่เป็นอักษรควบ อักษรนำ ตลอดจนเครื่องหมายกำกับเสียงอ่าน ได้แก่ การใช้ไม้ไต่คู้ กำกับบนพยัญชนะเพื่ออ่านเสียงให้สั้นลง เป็นการสะท้อนให้เห็นการใช้เครื่องหมายเพื่อกำกับการออกเสียงคำแต่ละยุคได้อย่างดี ส่วนเครื่องหมายที่ใช้กำกับอักษรที่ไม่ต้องการให้ออกเสียงคือ การใช้ไม้ทัณฑฆาต ก็สะท้อนให้เห็นการยึดมั่นเอกลักษณ์ การอ่านแบบไทยเป็นอย่างดีคืออ่านอย่างมีตัวสะกด ไม่อ่านแบบเรียงพยางค์ เช่น คำว่า การันต์ ต้องอ่านว่า กา-รัน ไม่อ่านว่า กา-รัน-ตะ เป็นต้น หากไม่แล้วการอ่านและการออกเสียงพูดคุยภาษาไทยอาจเป็นไปอย่างอิสระและเกิดปัญหายิ่งกว่าทุกวันนี้ ดังนั้นการสร้างเครื่องหมายกำกับบนตัวอักษร เพื่อกำหนดการอ่านแบบไทยจึงทำให้ภาษาไทยมีเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นมรดกเอกลักษณ์ทางภาษาชิ้นสำคัญที่คนไทยได้รับจากนักภาษาสมัยโบราณ อันได้แก่ พระโหราธิบดี ผู้แต่งจินดามณี ผู้มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์มรดกเอกลักษณ์ทางภาษาไทยที่สำคัญยิ่งดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าการศึกษาหลักภาษาไทยในสังคมไทยยุคนั้นมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการอ่านออกเขียนหนังสือเป็นเสมือนได้ หลังจากนั้นอาจไปพัฒนาตนเองทางด้านแต่งคำประพันธ์ ตามความสามารถพิเศษหรือตามความสนใจของตนจนอาจกลายเป็นกวีที่มีชื่อเสียงดังเช่น สุนทรภู่ เป็นต้น ดังนั้นพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในสมัยนั้นจึงอยู่ในกรอบของอักขรวิธีไทยและฉันทลักษณ์

๒. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยสมัยปฏิรูปการศึกษา

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงเน้นหลักภาษาไทยด้านอักขรวิธีสืบต่อมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นสมัยปฏิรูปการศึกษา จึงขยายขอบเขตศึกษาด้านวิจิตรคดีด้วย แม้ว่าการศึกษาด้านวิจิตรคดีจะมีปรากฏบ้างแล้วในหนังสืออักขรนิทกก็ตาม แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนักเพราะยังเป็นแบบเรียนที่ใช้ในวงแคบจากการวิจัยแบบเรียนภาษาไทยยุคปฏิรูปการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการพัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทย ดังนี้

๑. การจัดตั้งโรงเรียนหลวง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการปฏิรูปหรือปรับปรุงการศึกษา โดยเริ่มจัดการศึกษาเป็นระบบโรงเรียนขึ้น จึงมีโรงเรียนตั้งขึ้นแพร่หลาย รวมถึงโรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรแต่ยังคงเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัด นอกจากนี้ก็มีโรงเรียนที่ราษฎรจัดตั้งขึ้นด้วย

โรงเรียนหลวงแห่งแรกเป็นโรงเรียนหลวงภาษาไทย โรงเรียนนี้นับว่าเป็นโรงเรียนแผนใหม่แห่งแรกของไทย (ดวงเดือน พิศาลบุตร : ๒๕๒๕, น.๓๘) โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ในกรมมหาดเล็ก บริเวณพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ ส่วนโรงเรียนสำหรับราษฎรแห่งแรกคือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗

๒. การสร้างแบบเรียนหลวง

การศึกษาภาษาไทยสมัยที่มีการตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ๆ ได้ใช้แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการ์ณต์ ผู้แต่งคือ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ แม้ว่าเนื้อหาของแบบเรียนหลวงจะเหมือนกับแบบเรียนเล่มอื่นๆ ในสมัยดั้งเดิมแต่ก็มีพัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยที่เห็นได้เด่นชัด ๔ ประการ คือ

- ๑) แบ่งหมวดหมู่หัวข้อหลักภาษาไทยออกเป็น ๖ หมวด
- ๒) ตั้งชื่อหนังสือคล้องจองกันตามเนื้อหา
- ๓) บัญญัติศัพท์ต่างๆเพื่อใช้อธิบายหลักภาษาไทย
- ๔) นำวรรณคดีเข้ามาเป็นแบบฝึกอ่าน

๓. พัฒนาการหลักภาษาไทยในแบบเรียนหลวง

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แบ่งหลักภาษาไทยออกเป็น ๖ หมวด เพื่อให้ผู้เรียน เรียนอย่างมีระบบ แต่ละหมวดตั้งชื่อตามเนื้อความอย่างคล้องจองกัน ใช้นิยมใช้มาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณา และพิศาลการันต์

๓.๑ มูลบทบรรพกิจ

ว่าด้วยการประสมอักษรการแจกลูกและผันอักษรตามอักษรสามหมู่ วรรณยุกต์ และมาตราตัวสะกด ซึ่งยังคงมี ๘ มาตรา คือ แม่ ก กา แม่ กน แม่ กง แม่ กก แม่ กด แม่ กบ แม่ กม แม่ เกย ตามลำดับเช่นเดียวกับหนังสือเล่มอื่นๆ ในสมัยดั้งเดิม ส่วนที่เป็นพัฒนาการหลักภาษาไทย ในมูลบทบรรพกิจได้แก่

(๑) การแบ่งอักษร ๓ หมู่ ระบุชัดเจนว่าแบ่งเป็น อักษรสูง ๑๑ ตัว อักษรกลาง ๕ ตัว และอักษรต่ำ ๒๔ ตัว และใช้ศัพท์ ไตรยางศ์ ดังปรากฏในหนังสือปฐมมาลา

(๒) การแบ่งวรรณยุกต์ เขียน “วรรณยุกต์” ในแบบเรียนหลวงมีทั้งหมด ๑๓ ตัว กล่าวคือรวมเครื่องหมายต่างๆที่ใช้กำกับการออกเสียงซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

ก. กลุ่มที่ใช้กำกับเสียงบนพยัญชนะมี ๔ รูป ๕ เสียง คือ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา ได้แก่ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา

ข. กลุ่มที่ใช้สำหรับเขียนเป็นรูปสระ ได้แก่ ฝนทอง (') วิสัญชนิ (ะ) มุสิกทันต์ (") นิคหิตหรือหยาดน้ำค้าง (°)

ค. กลุ่มที่ใช้กำกับการอ่าน ได้แก่ ไม้ทัณฑฆาต (̣) ใช้กำกับบนพยัญชนะที่ไม่ออกเสียงเรียกว่าตัวการันต์ ไม้ไต่ลู่ (̣) ใช้กำกับบนพยัญชนะให้ออกเป็นสระเสียงสั้น

ง. กลุ่มที่ใช้กำกับข้อความ ได้แก่ ฟองมัน (๐) ใช้เป็นเครื่องหมายเริ่มบรรทัดใหม่ โคมุตร (๐) ใช้เป็นเครื่องหมายจบข้อความ

(๓) การตั้งชื่อสระ พระยาศรีสุนทรโวหารได้ริเริ่มการตั้งชื่อเรียกสระในมูลบทบรรพกิจซึ่งระบุว่ามีทั้งหมด ๑๕ ตัว เช่น

สระอา	ชื่อ	ลากข้าง	
สระอุ	ชื่อ	ลากตีน อุ	
สระเอ	ชื่อ	ไม้หน้าอันหนึ่ง	
สระเอา	ชื่อ	ไม้หน้ากับลากข้าง	
สระอิ	ชื่อ	พินอิ	(มูลบทบรรพกิจ : ๒๕๑๔, น. ๖)

(๔) การบอกเหตุผลการเรียนรู้มูลบทบรรพกิจ จากการวิจัยพบว่าพระยาศรีสุนทรโวหารเป็นคนแรกที่กล่าวถึงเหตุผลเชิงวิชาการเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดว่าคำในภาษาไทยนิยมใช้ตัวสะกดตรงตามมาตรา ส่วนคำที่มีตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรามักเป็นคำภาษาอื่น ดังในข้อความว่า

“อักษร ๔๔ ประสมสระแจกแม่ ก กา ที่ผันด้วยไม้เอก โท ตรี จัตวา ก็ยังไม่ใช่ ต้องคิดประสมสระเป็นแม่ กน กง กก กค กบ กม เกย แจกเรียงตัวไปตามลำดับ แล้วผันด้วยไม้เอก โท ตรี จัตวา ในแม่ กน กง กม เกย ที่ควรจะผันได้ประสมคำใช้ต่อไป และตัวสะกดนั้นถ้าจะว่าย่อยๆ กอสำเนียงใช้ในภาษาไทย ก็ให้กำหนดคำแต่ย่อดังนี้ก่อน คือ กน สะกด น กง สะกด ง เกย สะกด ย ว อ เท่านั้น กอใช้สกคในคำภาษาไทย ที่ตัวสกคมีต่างออกไปนั้น เพื่อจะใช้สกคให้ต้องกับอักษรอื่น คือ ภาษามคธ เป็นต้น จะแจกไว้ในสังโยคพิธานข้างหน้าต่อไป” (พระยาศรีสุนทรโวหาร, ๒๕๑๔, น. ๒๗)

๓.๒ วาหนิตินิกร

วาหนิตินิกรคือหลักภาษาไทยเกี่ยวกับรูปและการอ่านออกเสียงอักษรนำโดยตรง หนังสือเล่มนี้มีพัฒนาการเรื่องต่างๆ ดังนี้

(๑) การแจกลูกอักษรนำทุกมาตราตัวสะกดอย่างละเอียดไม่ว่าจะเป็นคำที่มีใช้ในภาษาไทยหรือไม่ก็ตามจนครบจำนวนพยัญชนะต้นที่เป็นอักษรสูง ๑๑ ตัว รวมทั้ง อ นำ ย เป็นวิธีช่วยให้อ่านประสมเสียงอักษรนำได้คล่อง เมื่อแจกลูกครบแล้ว ผู้แต่งวาหนิตินิกรจะสรุปเฉพาะคำที่มีใช้ในภาษาให้ผู้เรียนได้รู้ว่าการแจกลูกครบสระทุกตัวอาจมีคำที่ใช้ในภาษาไทยได้บางคำเท่านั้น ซึ่งตรงกับแนวคิดของนักภาษาศาสตร์ปัจจุบันว่า เสียงมีให้ใช้จำนวนไม่จำกัด แต่คำที่ใช้จริงมีจำนวนจำกัด เช่น “ ตัว (ฉ) นำกับ (ง) นี้ได้ใช้จริงๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มี ๒ คำเท่านั้น คือ ฉงน ฉงาย” ส่วนการแจกลูก “ตัว (ข) นำตัว (น) แม่ ก กา ไม่ได้คำใช้” เป็นต้น นับได้ว่ามีส่วนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์เสียงและคำที่มีใช้ในภาษาไทยได้เป็นอย่างดี

(๒) การให้คำนิยามศัพท์สำคัญๆ เช่น อักษรประโยค หมายถึง “สองอักษรร่วมสระกันเป็นคำเดียว ตั้งชื่อว่าอักษรประโยค คือ ต้องจัด ตัว ร ล ว ประสมกับอักษรที่ควรจะประสมได้ (น. ๑๐๔) การให้คำนิยามศัพท์จึงเป็นการพัฒนาด้านการสังเคราะห์เนื้อหาหลักภาษาไทยเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น

๓.๓ อักษรประโยค

จากการวิจัยพบว่าพระยาศรีสุนทรโวหารมีความเห็นเกี่ยวกับอักษรนำ อักษรประโยค ดังนี้ “การประสมเสียงเพื่อแจกลูกสระและ ผันอักษรให้เป็นคำขึ้นใช้ในภาษาไทย ยังมีคำไม่พอใช้ จึงประสมเสียงที่มีอักษรกล้ำ คือ ร ล ว ประสมกับพยัญชนะ” และบัญญัติศัพท์อักษรที่กล้ำ ร ล ว ว่า อักษรประโยค

ส่วนพัฒนาการของหลักภาษาไทยเกี่ยวกับอักษรประโยค มีดังนี้

(๑) พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบายรายละเอียดว่าอักษรตัวใดประโยค (ควบ/กล้ำ) ได้ ตัวใดประโยค (ควบ/กล้ำ) ไม่ได้

(๒) วิเคราะห์คำอักษรควบที่นำมาใช้ได้ภาษาไทยจากการแจกลูกสระ เช่น ตัว (ก) ควบกับตัว (ร) แม่กบ ได้คำใช้ ๑๐ คำ คือ กรบแทงปลา ตีกรับ ไหว้กราบ กริบผม กินกรุบๆ ดังกรอบๆ กินกริบกรอบ เลี้ยวกรวบๆ ปิ้งข้าวเกรียบ ย่องดั่งเกรียบ เป็นต้น

ส่วนการแจกลูกที่เป็นเสียงแต่ไม่เป็น คำ ในภาษาไทย เช่น กริบ กริบ กริบ เกรบ โกรบ เกรือบ เกรอบ เป็นต้น

๓.๔ สังโยคพิธาน

ได้แก่ การแจกลูกมาตราตัวสะกดต่างๆ ทั้ง ๘ มาตรา เช่นเดียวกับในแบบเรียนสมัยดั้งเดิม ส่วนที่เป็นพัฒนาการทางการศึกษาหลักภาษาไทยในสังโยคพิธานได้แก่ การแยกแจกลูกมาตราตัวสะกดทุกมาตราเฉพาะคำภาษาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำในภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต คำภาษาอังกฤษก็มีบ้าง การแยกแจกลูกมาตราตัวสะกดเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนสังเกตว่าคำที่มีตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรามากไม่ใช่คำไทย เช่นคำที่ ไม่ได้ใช้ ด เป็นตัวสะกด แต่ใช้พยัญชนะอื่นที่อยู่ในมาตราแม่กค เช่น คำที่ใช้ ท สะกด ตัวอย่าง ท้าวบูรินทท บันภาสิงหนาท นินนท นฤนท นิทร นิทรท เป็นต้น การศึกษาหลักภาษาในประโยคพิธานจึงน่าจะเป็นแนวทางศึกษาคำยืมในปัจจุบัน

๓.๕ ไวพจน์พิจารณา

พัฒนาการทางการศึกษาหลักภาษาไทย จากหนังสือแบบเรียนหลวงเล่มนี้คือ การศึกษาคำไวพจน์ ซึ่งตั้งชื่อว่าไวพจน์พิจารณาและให้คำจำกัดความด้วย นับได้ว่าเป็นหัวข้อที่ขยายรายละเอียดจาก อักษรศัพท์ ในจินดามณี ของพระโหราธิบดี ดังนี้

(๑) ไวยากรณ์ชนิดที่หนึ่ง คือ รูปคำคนละรูป แต่อ่านออกเสียงเหมือนกันหรือคล้ายกัน ปัจจุบันเรียกว่า คำพ้องเสียง เช่น กาน - กาญจน์ - การ - กาล ตัวอย่าง กานกิ่งไม้ แก้วเกม กาญจน์ ทำการงาน เวลากาล เป็นต้น

(๒) ไวยากรณ์ชนิดที่สอง คือ คำๆเดียวกัน ตัวสะกดต่างกัน อ่านออกเสียงอย่างเดียวกันบ้าง หรือออกเสียงสั้นยาวต่างกันบ้าง เช่น

เกา - กาว	ตัวอย่าง	เกาด้วยเล็บ เลี้ยวกาว
เก้า - ก้าว	ตัวอย่าง	นับแปดเก้า ก้าวเดินไป
ฉายา - ซายา	ตัวอย่าง	ฉายาว่าเงา นางซายาว่าเมีย
กูด - กูด - กูฏ	ตัวอย่าง	ผักกูด จังกูด เขาตรีกูฏ

๓.๖ พิศาลการันต์

การศึกษาหลักภาษาไทยในเรื่องพิศาลการันต์ นอกจากศึกษาเรื่องการออกเสียงคำแล้ว ผู้เรียนยังใช้ประโยชน์ในการศึกษาคำต่างประเทศในภาษาไทยด้วย เพราะคำที่มีตัวการันต์ในภาษาไทยมักเป็นคำภาษาอื่น เช่น คำบาลี คำสันสกฤต และคำอังกฤษ ตัวอย่าง

คำบาลี-สันสกฤต เช่น การันต์ ตูรงค์ พยากรณ์ พิณพาทย์ เป็นต้น
 คำอังกฤษ เช่น ออฟฟิเชอร์ ไมล์ (น.๒๗๐)
 เล็บเดอเนนต์ เล็บเต็มเบอร์ (น. ๒๗๕)

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การศึกษาหลักภาษาไทยจากแบบเรียนหลวงก่อให้เกิดพัฒนาการแนวคิดใหม่ๆหลายประการ ดังนี้

๑. แนวคิดด้านการสร้างคำที่เกิดจากการประสมอักษรและการแจกลูกคำที่มีพยัญชนะต้น ๒ ตัวเรียงกันแบบอักษรนำ และอักษรควบ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุผลการเรียนอักษรนำในวาทนิตินิกร การเรียนอักษรควบในอักษรประโยค และการเรียนคำยืมในสังโยคพิธาน

๒. แนวคิดด้านการวิเคราะห์คำที่มีใช้ในภาษาจากการแจกลูกในมาตราตัวสะกดนับเป็นพัฒนาการด้านแนวคิดที่ประสมประสานระหว่างกรแจกลูกเพื่อให้เกิดสัมผัสในการแต่งคำประพันธ์กับการสร้างคำขึ้นใช้ในชีวิตประจำวันด้วย

๓. แนวคิดในการเรียนพิศาลการันต์ ทำให้ผู้เรียนเห็นความต่างในการออกเสียงคำภาษาอื่นกับภาษาไทย และเพื่อคงเอกลักษณ์การอ่านแบบไทยคือการอ่านอย่างมีตัวสะกด จึงใช้เครื่องหมายพัฒนาการกำกับให้เป็นตัวการันต์ คือ ไม่ออกเสียงอักษรที่มีเครื่องหมายกำกับ คำในพิศาลการันต์เล่มนี้จึงประกอบด้วยคำภาษาอื่นๆที่มีใช้ในภาษาไทยในสมัยนั้นส่วนมากเป็นคำบาลี คำสันสกฤต คำเขมร และคำอังกฤษ

จากผลการวิจัยการศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีจากแบบเรียนหลวง นับได้ว่าไม่ได้สอนให้ท่องจำอย่างเดียว แต่ฝึกให้รู้จักคิดวิเคราะห์คำลักษณะต่างๆ ด้วย

๔. แนวคิดที่ได้จากการศึกษาไวยากรณ์ที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) รวบรวมและเรียบเรียงตามลำดับอักษรเป็น ก. ไวยากรณ์ ข. ไวยากรณ์..... ฮ. ไวยากรณ์ ทำให้ผู้เรียนแตกฉานคำศัพท์ที่นำไปใช้ในการประพันธ์

๕. การริเริ่มนำวรรณคดีมาเป็นแบบฝึกอ่าน กล่าวคือ พระยาศรีสุนทรโวหารนำกาพย์เรื่อง พระไชยสุริยาของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ภู) มาใช้เป็นแบบฝึกอ่าน นับเป็นการปลูกฝังให้รักการอ่านวิธีหนึ่ง

๖. การรวบรวมและเรียบเรียงคำตามลำดับอักษรในแบบเรียนหลวงแต่ละเล่มมีลักษณะเหมือนพจนานุกรมสำหรับค้นความหมายของคำจากไวยากรณ์พิจารณา ค้นการสะกดคำจากพิสาล การันต์ ค้นการอ่านคำจากวาหนิต์นิกร และค้นการสร้างคำแบบไทยจากอักษรประโยค และค้นการประสมอักษรจากมูลบทบรรพกิจ นับว่าเป็นแนวทางการศึกษาหลักภาษาไทย เพื่อให้เกิดผลทั้งด้านอ่านคล่อง เขียนคล่อง และเกิดความคิดได้เป็นอย่างดีด้วย หาใช่จากการท่องจำแต่เพียงอย่างเดียวอย่างที่ปัจจุบันกล่าวถึงไม่ จุดมุ่งหมายดังกล่าวทำให้การศึกษาแบบเรียนหลวงบรรลุผลการอ่านและเขียนแตกฉานอย่างแท้จริง จึงต้องใช้เวลาเรียนนานถึงประมาณ ๓ ปี ประกอบกับในเวลานั้นยังไม่ได้มีจุดมุ่งหมายให้เรียนวิชาอื่น นอกจากวิชาภาษาไทย วิชาเลข แบบเรียนหลวงจึงเป็นแบบเรียนมาตรฐานชุดแรกที่จัดพิมพ์ใช้ในระบบโรงเรียนอย่างเป็นทางการแตกต่างจากที่เคยปฏิบัติมาในสมัยที่มีการเรียนแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการปฏิรูปให้มีการประกันคุณภาพด้วยการวัดผลการเรียนจากการสอบไล่อีกด้วย

พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือแบบเรียนเร็ว

เมื่อประเทศไทยติดต่อกับชาวตะวันตกมากขึ้น ทำให้เกิดความจำเป็นต้องศึกษาวิชาอื่นๆ ด้วยเช่น ภาษาอังกฤษ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ เช่น การทำสัญญา การอ่านสัญญา เป็นต้น ดังนั้นในปี ๒๔๓๒ ได้เริ่มใช้แบบเรียนเร็ว ๓ เล่ม ให้เรียนจบพร้อมกับวิชาอื่นๆ ในเวลา ๓ ปี

ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาหลักภาษาไทยจากหนังสือแบบเรียนเร็วมีพัฒนาการด้านต่างๆ คือ นอกจากความรู้ด้านอักษรวิธีแล้ว แบบเรียนเร็วยังให้ความรู้หลักภาษาไทยด้านวิจิตรภาค คือ ชนิดของคำ และด้านวากยสัมพันธ์ คือ ประโยค นับว่าเป็นการเริ่มวางรากฐานการเรียนไวยากรณ์ไทยให้กว้างขวางขึ้นเป็นเล่มแรก ดังนี้

๑. พัฒนาการด้านยกตัวอย่างเป็นคำและเป็นประโยค

ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ได้ให้เรียนอักษรวิธีครบทุกหัวข้อ พระองค์ทรงริเริ่มด้านการยกตัวอย่างเป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ คำประสม เป็นต้น ตลอดจนยกตัวอย่างเป็นประโยคความเดียวสั้นๆ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้รวดเร็ว (ดูรายละเอียดบทที่ ๔)

๒. พัฒนาการด้านการแบ่งมาตราสะกด

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ จะแบ่งมาตราตัวสะกดเป็น ๘ มาตรา เรียกชื่อต่างออกไปจากแบบเรียนสมัยดั้งเดิม ๓ มาตรา คือมาตรา กั้น มาตรา ก้ม และมาตรา กัย ส่วนมาตราอื่นชื่อคงเดิม คือ มาตรา ก กา มาตรา กง มาตรา กก มาตรา กค มาตรา กบ

การแจกลูกมาตรา กัย (ตรงกับ มาตรา เกย) จะแยกให้เห็นชัดเจนระหว่างตัวสะกด ย กับตัวสะกด ว นับว่าเป็นระบบมากขึ้น

๓. พัฒนาการด้านเครื่องหมายกำกับการอ่าน

คำบางคำในหนังสือแบบเรียนเร็วมีทั้งรูปวรรณยุกต์และเครื่องหมายกำกับการอ่านอยู่ในคำๆ เดียวกันเพื่อให้อ่านออกเสียงถูกต้องนับว่าเป็นลักษณะการใช้เครื่องหมายให้ออกเสียงชัดเจนขึ้น แต่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว เช่นคำว่า เส้น มีเครื่องหมายไม้ไต่คู้กำกับให้ออกเสียงสั้นบนไม้เอกด้วย เป็นต้น

๔. การริเริ่มศึกษาจิวิภาคแนวไวยากรณ์อังกฤษ

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ริเริ่มการเรียนวิวิภาคแนวไวยากรณ์อังกฤษ คือจำแนกชนิดของคำออกเป็น ๗ ชนิด ได้แก่ คำชื่อ คำกิริยา คำคุณ คำวิเศษ คำต่อ คำออกเสียง และคำแทนชื่อ (ดูบทที่ ๔)

นับว่าแบบเรียนเร็วเป็นแบบเรียนเล่มแรกที่ศึกษาหลักภาษาไทยด้านชนิดของคำแนวไวยากรณ์อังกฤษ แต่เดิมในแบบเรียนอักษรนิติกกล่าวถึงการจำแนกชนิดของคำแนวไวยากรณ์บาลีออกเป็น ๖ ชนิด คือไม่ได้กล่าวถึงคำออกเสียง (ดูบทที่ ๔) อย่างไรก็ตามการจำแนกชนิดของคำแนวไวยากรณ์บาลี และแนวไวยากรณ์อังกฤษก็เป็นแนวเดียวกันเพราะทั้งภาษาบาลีและภาษาอังกฤษต่างก็เป็นภาษาที่จัดว่าอยู่ในตระกูลภาษาวิภตติปัจจัย

๕. การริเริ่มศึกษาชนิดของประโยค

นอกจากชนิดของคำ หนังสือแบบเรียนเร็วยังริเริ่มการศึกษาหลักภาษาไทยด้านโครงสร้างประโยคด้วย กล่าวคือแบ่งประโยคเป็นประโยค ๒ ส่วน และประโยค ๓ ส่วน ตามลักษณะของคำกิริยา ถ้าเป็นกิริยาค้นเป็นประโยค ๒ ส่วน ส่วนคำกิริยาต่อเป็นประโยค ๓ ส่วน

๖. การริเริ่มศึกษาการวิเคราะห์ประโยคแนวไวยากรณ์โครงสร้างและแนวไวยากรณ์การก การวิเคราะห์ประโยคแนวไวยากรณ์โครงสร้าง ได้แก่ การแบ่งประโยคเป็นคำชื่อ และ คำกริยา เช่น

	คำชื่อ	คำกริยา	คำชื่อ
ประโยค ๒ ส่วน	เต่า	กลาน	
ประโยค ๓ ส่วน	ตาสี	กิน	ข้าว

การวิเคราะห์ตามแนวไวยากรณ์การก (case grammar) ได้แก่ การแบ่งประโยคเป็นผู้ทำ คำกริยา และผู้ถูก ดังนี้

ประโยค ๒ ส่วน	ผู้ทำ	คำกริยาต้น	เช่น
	เต่า	กลาน	
ประโยค ๓ ส่วน	ผู้ทำ	กริยาต่อ	ผู้ถูก เช่น
	ตาสี	กิน	ข้าว

๗. การริเริ่มศึกษาการขยายประโยคและการลดประโยคความเดียว

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ริเริ่มการศึกษาวิธีขยายประโยคโดยใช้คำคุณ (ปัจจุบันคือ คำคุณศัพท์) ส่วนการลดประโยคก็คือ การลดคำชื่อ และการใช้คำแทนชื่อ

๘. การริเริ่มศึกษาการรวมประโยค เป็นประโยคความรวม

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ริเริ่มการศึกษาการรวมประโยคที่เป็นประโยคความเดียวให้เป็น เนื้อความต่อเนื่องกันหรือเป็นประโยคเดียวกัน โดยวิธีต่างๆ ได้แก่

(๑) รวมคำชื่อที่ต่างกันไว้ด้วยกัน ไม่มีคำต่อ เช่น นายसानายสีไปป่าพบหมี

(๒) แทรกคำต่อได้แก่ กับ และ ใน แต่ ก็ เพราะ __ แต่ เช่น
น้ำขึ้นแต่ลมลง   ตาสากับตาสีไปป่า

(๓) การรวมกริยาต่อกัน เป็นประโยคเดียวกัน เช่น ตามีขี้ม้าไปพบตาสา
การรวมประโยคลักษณะนี้เป็นความคิดริเริ่มการศึกษาคำกริยาเรียงในปัจจุบันด้วย

๙. การริเริ่มศึกษาการแบ่งชนิดของประโยค

ชนิดของประโยคในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ แบ่งเป็นประโยคสามัญ ประโยคความรวม และประโยคแต่ง

๑๐. การริเริ่มศึกษาการแต่งคำชื่อ คำกริยาและคำคุณ

การริเริ่มศึกษาการแต่งคำชื่อและคำกริยาในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ เป็นการศึกษา การบอก พจน์ เพศ ในคำชื่อ และศึกษาการใช้คำบอกเวลา คาคะเน ยินยัน เป็นต้น แต่งคำกริยา และการแต่งคำคุณและคำวิเศษณ์ให้เป็นชั้นต่างๆคือ ชั้นปรกติ ชั้นปานกลาง และชั้นยอด

๑๑. การริเริ่มศึกษาการเก็บใจความ

หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ ริเริ่มให้ผู้เรียนรู้จักเก็บใจความโดยทำให้เป็นประโยคสามัญ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงริเริ่มความรู้ทางหลักภาษาไทยหลาย ด้านอันแสดงถึงพัฒนาการทางการศึกษาหลักภาษาไทยครั้งสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาและเป็น แนวทางสำคัญให้มีการพัฒนาแบบเรียนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เริ่มขยายตัวทั้งด้านเศรษฐกิจ การปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้จำเป็นต้องพัฒนาประเทศทุกๆด้าน ไปพร้อมกัน ใน ด้านการศึกษาจำเป็นต้องเรียนรู้ศิลปวิทยาการด้านอื่นๆ ไปพร้อมๆกับการเรียนรู้ภาษาไทย ทำให้เกิด **โครงการศึกษาหรือหลักสูตรการศึกษา** เพื่อใช้เป็นนโยบายการพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร การศึกษาจึงมีบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพัฒนาการของแบบเรียนหรือตำราเรียนควบคู่ ไปกับแผนการศึกษาชาติที่เป็นตัวกำหนดจำนวนปีหรือกำหนดการศึกษาภาคบังคับของประชากร ในประเทศ

การศึกษาหลักภาษาไทยในยุคปฏิรูปการศึกษาระยะแรกจึงเริ่มมีพัฒนาการด้านเนื้อหา มากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนรู้ลึกและรู้กว้าง ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาแบบเรียนภาษาไทยเป็น ระดับต่างๆ ได้แก่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ ระดับอุดมศึกษา แบบเรียนหรือตำราเรียนแต่ละระดับจึงมีพัฒนาการเรื่อยมา

ในยุคปฏิรูปการศึกษาของไทย การศึกษาหลักภาษาไทยได้พัฒนาขยายขอบเขตกว้างออกไป คือศึกษาด้านวิจิตรภาค ด้านวากยสัมพันธ์ด้วย ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการศึกษาด้านอักขรวิธีเท่านั้น ดัง ปรากฏในแบบเรียนเร็วที่กล่าวถึงข้างต้น นอกจากแบบเรียนเร็วแล้ว พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยยัง ปรากฏในหนังสือเรียนเล่มอื่นๆ ดังต่อไปนี้

พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือสยามไวยากรณ์และหนังสือหลักภาษาไทย

หนังสือสยามไวยากรณ์ มี ๓ ภาค คือ ภาคอักขรวิธี วิจิตรภาค (ระบุปีพิมพ์ที่หน้าปกหนังสือ คือ ร.ศ. ๑๑๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๗) และวากยสัมพันธ์ สยามไวยากรณ์ภาคอักขรวิธีมี ๒ ชุดคือ ภาคอักขรวิธีฉบับกรมศึกษาธิการ และภาคอักขรวิธีฉบับของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ และต่อมา พระยาอุปกิตศิลปสารได้ปรับปรุงเนื้อหาเป็นหนังสือหลักภาษาไทยซึ่งประกอบด้วยภาคอักขรวิธี ภาควิจิตรภาค ภาควากยสัมพันธ์ และภาคฉันทลักษณ์ หนังสือหลักภาษาไทยทั้งสองเล่มนี้มีบทบาท สำคัญต่อการศึกษาหลักภาษาไทยทั้ง ๔ ด้านในทุกระดับการศึกษา หนังสือสยามไวยากรณ์และ หลักภาษาไทยมีพัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยด้านต่างๆ ผู้วิจัยพิจารณาเปรียบเทียบเฉพาะส่วน ที่ต่างกันดังนี้

พัฒนาการหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี

๑. ด้านความรู้เรื่องสระ

(๑) สระแท้

สยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการแบ่งสระเป็น ๓ อย่าง คือ สระแท้ ๑๑ สระ คือ สระอะ อา อี อี อี อี อู อู เอ โอ ออ แต่สยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กำหนดให้สระแท้ มี ๑๘ สระ คือ เพิ่มอีก ๗ เสียงได้แก่ เอะ แอะ แอ โอะ เอะ เออะ เออะ เออ ส่วนหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปถัมภ์ศิลปสาร แบ่งเป็น ๑๘ สระ มีรายละเอียดเพิ่มเติม คือ แบ่งสระแท้เป็นสระฐาน เดียวมี ๘ ตัว คือ อะ อา อี อี อี อี อู อู และสระแท้ ๒ ฐาน มี ๑๐ สระ คือ/ เอะ เอ/ แอะ แอ/ โอะ โอ/ เออะ ออ/ เออะ เออ/ เกิดที่ฐานคอ กับริมฝีปาก

(๒) สระประสม

สยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการแบ่งสระประสมเป็น ๑๔ สระ คือสระ เอะ แอะ แอ โอะ เอะ เออะ อัวะ อัว เอียะ เอีย เอื้อะ เอื้อ เออะ เออ

สระประสมในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการวิเคราะห์รูปสระที่ประสมกัน ดังนี้

สระ	เ	กับสระ	ะ	ประสมกันเป็นสระ	เอะ
สระ	เ	กับสระ	เอ	ประสมกันเป็นสระ	แอะ
สระ	โ	กับสระ	ะ	ประสมกันเป็นสระ	โอะ
สระ	เ	กับสระ	อ	ประสมกันเป็นสระ	เออ
สระ	เ	กับสระ	เอ	ประสมกับสระ	ะ เป็นสระ แอะ
สระ	เ	กับสระ	า	ประสมกับสระ	ะ เป็นสระ เออะ เป็นต้น

ส่วนหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กล่าวถึงสระประสมว่ามี ๖ สระ คือ เอียะ เอีย เอื้อะ เอื้อ อัวะ อัว และวิเคราะห์เสียงสระที่ประสมกันต่างกับหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการ ดังนี้

เอียะ	เป็น	เสียงอิ	กับ	เสียงเอะ
เอีย	เป็น	เสียงอี	กับ	เสียงเอ
เอื้อะ	เป็น	เสียงอี	กับ	เสียงเออะ
เอื้อ	เป็น	เสียงอี	กับ	เสียงเอ
อัวะ	เป็น	เสียงอุ	กับ	เสียงอะ
อัว	เป็น	เสียงอู	กับ	เสียงอา (สยามไวยากรณ์อักษรวิธี, น. ๘-๙)

สระประสมในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร วิเคราะห์เสียงสระประสมต่างออกไป ดังนี้

เอียะ	มีเสียง	อิ	ประสมกับ	อะ
เอีย	มีเสียง	อี	ประสมกับ	อา
เอือะ	มีเสียง	อี	ประสมกับ	อะ
เอือ	มีเสียง	อี	ประสมกับ	อา
อัวะ	มีเสียง	อุ	ประสมกับ	อะ
อัว	มีเสียง	อุ	ประสมกับ	อา

(๓) สระเกิน

สระเกินในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการมี ๗ สระ คือ ไอ ใอ อำ ฤ ฎา ฤ ฎารวมไม้ฝัด (̣) และนฤกหิต (̣) เป็นสระเกินด้วยซึ่งน่าจะเป็น ๕ ตัว

ส่วนสระเกินในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์และฉบับพระยาอุปทิศศิลปสารมี ๘ สระ โดยเพิ่มสระ เอา

เหตุผลที่เรียกว่าสระเกิน จะเป็นเหตุผลเดียวกันทั้ง ๓ ฉบับ คือ เป็นสระที่มีเสียงสระแท้และมีเสียงพยัญชนะสะกด ดังนี้

สระ อำ	มีสระแท้ อะ	และมีตัว ม	สะกด	คือ อัม
สระ ไอ ใอ	มีสระแท้ อะ	และมีตัว ย	สะกด	คือ อัย
สระ เอา	มีสระแท้ อะ	และมีตัว ว	สะกด	คือ อัว
ฤ	มีเสียงพยัญชนะต้น	ร	สระแท้	อี
ฎา	มีเสียงพยัญชนะต้น	ร	สระแท้	อี
ฤ	มีเสียงพยัญชนะต้น	ล	สระแท้	อี
ฎา	มีเสียงพยัญชนะต้น	ล	สระแท้	อี

การที่ผู้แต่งสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการจัดให้ไม้ฝัดเป็นสระเกินได้ให้เหตุผล ๒ ประการ คือ

- ก. ใช้แทนสระ อะ มีตัวสะกด เช่น กะน = กัน กะง = กัง โดยเขียนไม้ฝัดให้ยาวกว่าเดิม
- ข. ใช้แทนอักษรหัน เช่น กนน = กัน กงง = กัง โดยเขียนไม้ฝัดให้ยาวกว่าเดิม เป็นต้น ไม้ฝัดที่เป็นสระเกิน กล่าวถึงเฉพาะหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการเท่านั้น ฉบับอื่นๆ ไม่ได้กล่าวถึง

๒. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องพยัญชนะ

(๑) การแบ่งพยัญชนะ

หนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการแบ่งพยัญชนะเป็น ๒ แบบ คือ กอ छोเล็ก มี ๓๖ ตัว กอ छोใหญ่มีพยัญชนะ ๔๔ ตัว โดยเพิ่ม ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ศ ษ

พยัญชนะ ๔๔ ตัว หรือ กอ छोใหญ่แบ่งเป็น ๓ พวก คือ พยัญชนะสามัญ ๓๕ ตัว พยัญชนะเกิน ๒ ตัว คือ ฃ ค และพยัญชนะวิเศษ หรืออักษรกึ่งสระ ๗ ตัว ได้แก่ ย ร ล ว ห อ ฮ เหตุผลที่เป็นพยัญชนะวิเศษ ๑ ประการ คือ

- ก. เป็นอักษรกึ่งสระ คือ ย ว
- ข. เป็นอักษรประโยค คือ ร ล ว
- ค. เป็นอักษรกึ่งวรรณยุกต์ คือ ห อ (น. ๒๘)

การแบ่งพยัญชนะดังกล่าวไม่ปรากฏทั้งในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธิ-สุริยศักดิ์ และในหนังสือหลักภาษาไทยฉบับพระยาอุปกิตศิลปสาร แต่หนังสือสยามไวยากรณ์ทั้ง ๒ ฉบับ จะแบ่งที่มาของพยัญชนะตรงกันและต่างกัน ดังนี้

พยัญชนะ	สยามไวยากรณ์ ฉบับกรมศึกษาธิการ	สยามไวยากรณ์ ฉบับพระวิสุทธิสุริยศักดิ์
พยัญชนะกลาง	๒๒ ตัว (+ อ)	๒๑ ตัว (- อ)
พยัญชนะไทย	๖	๖
พยัญชนะบาลี	๑๑	๑๑
พยัญชนะสันสกฤต	๒ (ศ ษ)	๒ (ศ ษ)
พยัญชนะเกิน	๒ (ฃ ค)	๔ (ฃ ค ฎ อ)

ส่วนหนังสือหลักภาษาไทยพระยาอุปกิตศิลปสารแบ่งที่มาของพยัญชนะเป็นพยัญชนะกลาง ๒๑ ตัว พยัญชนะเดิม ๑๓ ตัว พยัญชนะเดิม ๑๐ ตัว

จากจำนวนพยัญชนะดังกล่าวสรุปได้ว่าพระยาอุปกิตศิลปสารรวมพยัญชนะที่มาจากบาลีและสันสกฤตไว้ด้วยกันเป็น ๑๓ ตัวและรวมพยัญชนะไทยกับพยัญชนะเกินที่แบ่งไว้ในสยามไวยากรณ์ ฉบับพระวิสุทธิสุริยศักดิ์ จึงเป็น ๑๐ ตัว

จะเห็นว่าการแบ่งที่มาของตัวอักษรไทยในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระวิสุทธิสุริยศักดิ์กับในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารสอดคล้องกัน ส่วนการแบ่งที่มาของอักษรไทยในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับกรมศึกษาธิการจะต่างออกไป คือ มีพยัญชนะไทย ๖ ตัว ได้แก่ ก ข ค ซ ฌ ฝ ส ส่วนอีก ๔ ตัว คือ ฎ ค บ อ นั้นกรมศึกษาธิการจัดให้ ฎ ค บ เป็นอักษรที่ใช้ในคำที่แผลงจากคำบาลีสันสกฤต ส่วน อ จัดไว้เป็นพยัญชนะกลาง จึงนับว่าการแบ่งที่มาของพยัญชนะไทยมีพัฒนาการดังกล่าวและยุติตามหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร

(๒) การแบ่งอักษรสามหมู่

การแบ่งอักษรไทย ๔๔ ตัวออกเป็น ๓ หมู่ โดยภาพรวมแล้ว จะกล่าวตรงกันทั้งในแบบเรียนสมัยดั้งเดิมและแบบเรียนยุคปฏิรูปการศึกษาทั้งในหนังสือสยามไวยากรณ์ทั้ง ๒ ฉบับและในหนังสือหลักภาษาไทย แต่มีพัฒนาการในรายละเอียดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบัญญัติศัพท์ชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้

จินตามณี พระโหราธิบดี	ประถม ก กา	สยามไวยากรณ์ กรมศึกษาธิการ	สยามไวยากรณ์ฉบับ พระวิสุทธิสุริยศักดิ์	ห ลั ก ภาษาไทย	จำนวน
อักษรสูง	อักษรสูง	อักษรเสียงสูง	อักษรสูง	อักษรสูง	๑๑
อ ก ข ร ก ล าว ไม่ก้อง	อักษรกลาง	อักษรเสียง กลาง	อักษรกลาง	อักษรกลาง	๕
อ ก ข ร ก ล าว ทู่มีต่ำ	อักษรเสียงต่ำ	อักษรเสียงต่ำ	อักษรต่ำ	อักษรต่ำ	๒๘

อักษรต่ำ การตั้งชื่อ “อักษรต่ำ” ที่ต่างกันพบมากในหนังสือแบบเรียนต่าง ๆ ดังนี้

จินตามณี ๑	จินตามณี ๒	สยามไวยากรณ์ กรมศึกษาธิการ	สยามไวยากรณ์ฉบับ พระวิสุทธิสุริยศักดิ์	หลักภาษาไทย
อ ก ข ร เ ลี ย ง กลางทู่มีต่ำ	อักษรเสียงต่ำ	อักษรเสียงต่ำ	อักษรต่ำ	อักษรต่ำคู่
--	--	อักษรต่ำร่วม	อักษรคู่/ อักษรเปลี่ยว	อักษรต่ำเดี่ยว

๓. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องวรรณยุกต์

ในส่วนของอักษรวิธีไทย เรื่องที่จะละเอียดไม่ได้ คือ เรื่องวรรณยุกต์เพราะเป็นหน่วยเสียงที่สำคัญเนื่องจากทำให้เกิดความหมายต่าง ๆ กัน ส่วนที่พัฒนาหรือส่วนที่เพิ่มมุมมองกว้างขึ้นกว่าเดิม ได้แก่ การกล่าวถึง คำเป็น ซึ่งเริ่มมีคำนี้ใช้ในหนังสือจินดามณีฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิทและใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน หากย้อนกลับขึ้นไปจนถึงสมัยอยุธยา ในหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี จะกล่าวถึงแต่ คำตาย เท่านั้น การกล่าวถึง คำเป็น จึงเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่ง และยังปรากฏใช้อยู่ในแบบเรียนรุ่นปัจจุบัน ทั้งในหลักสูตร ๒๕๒๑ และหลักสูตรปรับปรุง ๒๕๓๑

อย่างไรก็ตาม ในหนังสือสยามไวยากรณ์ฉบับพระยาวิสุทธรังษี ได้แบ่งไตรยางศ์ต่างออกไปจากเล่มอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันไม่ได้กล่าวถึงแล้ว กล่าวคือ แบ่งไตรยางศ์เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกผันได้ครบ ๕ เสียง ได้แก่อักษรกลาง เรียกว่า อักษรสามารถ ส่วนกลุ่มที่ ๒ คือ กลุ่มที่ผันได้ไม่ครบ ๕ เสียง ได้แก่อักษรสูงและอักษรต่ำ กลุ่มนี้เรียกว่าอักษรไม่สามารถ การแบ่งเช่นนี้น่าจะถือได้ว่าให้หลักการผันวรรณยุกต์ที่ค่อนข้างชัดเจน

ความสำคัญของการแบ่งอักษรต่ำเป็นอักษรต่ำคู่และอักษรต่ำเดี่ยว คือ อักษรต่ำคู่ ซึ่งมีเสียงคู่กับอักษรสูง ทำให้ผันวรรณยุกต์ร่วมกับอักษรสูงได้ครบ ๕ เสียง ส่วนอักษรต่ำเดี่ยว ถ้ามี ห นำ ก็ผันได้ครบ ๕ เสียงเช่นกัน คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา ดังนั้นการมีรูปวรรณยุกต์ ๒ รูป คือ ไม้เอก ไม้โท ก็เพียงพอสำหรับห้าเสียง แต่การเพิ่มไม้ตรี ไม้จัตวา น่าจะใช้เพื่อแทนเสียงคำภาษาอื่น โดยเฉพาะภาษาจีน ซึ่งก็เป็นภาษาคำโดดและมีเสียงวรรณยุกต์ใช้เช่นเดียวกับไทย คำที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ตรีและจัตวาน่าจะมากกว่าคำไทย ตลอดจนน่าจะใช้เพื่อ (แทนเสียง) เสียงวรรณยุกต์ตรีและจัตวา ดังปรากฏตัวอย่างในหนังสือจินดามณี สมัยพระเจ้าบรมโกศ (ดูบทที่ ๓)

๔. พัฒนาการด้านความรู้การประสมอักษร

การประสมอักษรในหนังสือแบบเรียนยุคปฏิรูปการศึกษาพัฒนาจากการแจกลูกพยัญชนะต้น สระ มาตราตัวสะกดเป็นการประสมอักษร ๓ ส่วน การประสมอักษร ๔ ส่วน การประสมอักษร ๔ ส่วนพิเศษ และการประสม ๕ ส่วน ซึ่งปรากฏตรงกันทั้งในหนังสือสยามไวยากรณ์ ทั้ง ๒ ฉบับ หนังสือหลักภาษาไทยและหนังสือแบบเรียนหลักภาษาไทยที่ใช้ในหลักสูตรปัจจุบัน คือ หลักสูตร ๒๕๒๑ ปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๑

การประสม ๔ ส่วนพิเศษ และการประสม ๕ ส่วนที่มีตัวการ์นต์ ทำให้เห็นได้ว่าการยืมคำภาษาอื่น แต่เปลี่ยนการออกเสียงให้เหมาะกับระบบเสียงภาษาไทยที่นิยมการออกเสียงแบบมีตัวสะกด จึงเติมไม้ทัณฑฆาตให้พยัญชนะตัวที่ไม่ต้องการออกเสียงเป็นตัวการ์นต์ ทำให้ภาษาไทยมีเอกลักษณ์การออกเสียงแบบไทย ไม่ออกเสียงอย่างคำบาลี สันสกฤต

อย่างไรก็ตามปัญหาการออกเสียงก็ยังปรากฏในปัจจุบัน คือ ความนิยมออกเสียงพยัญชนะบางตัวตามแบบการออกเสียงพยัญชนะในภาษาอังกฤษ เช่นเสียง /ซ/ ไทย ออกเป็นเสียง /sh/ , /ch/ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

การประสมอักษรยังทำให้เกิดคำประเภทต่างๆ ได้แก่ คำตาย คำเป็น คำครุ คำลหุ คำประเภทต่างๆเหล่านี้เริ่มพัฒนาดังแต่หนังสือจินดามณีฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ซึ่งกล่าวถึง คำเป็นเป็นเล่มแรกและใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนคำครุ และคำลหุ มีใช้ในคำอธิบายการแต่งฉันทและเริ่มใช้ในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร

นอกจากนี้ความรู้เรื่องการประสมอักษรยังรวมถึงอักษรควบและอักษรนำ ในกรณีที่มีพยัญชนะต้น ๒ ตัว แต่ออกเสียงต่างกับอักษรควบและอักษรนำ พัฒนาจากหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีที่กล่าวถึงเฉพาะเรื่องการประสมพยัญชนะต้น ๒ ตัว ว่า “เมื่อแจกควบกันเป็นประโยคโดยโวหารโลกย์ให้อ่านตามตัวต้น” (จินดามณี, น. ๒๑) ตัวอย่างที่ปรากฏจะมีทั้งที่เป็นอักษรควบ และอักษรนำรวมกัน อักษรควบ และอักษรนำเริ่มแยกให้เห็นชัดเจนในการออกเสียงในหนังสือประถม ก กา ดังที่กล่าวว่า

“คำว่า แสง แดง โฉน โฉน ถนถน ถนถน เป็นต้นนี้ ไม่มีในจินดามณี แต่เราผู้ชำระหนังสือนี้ได้จัดแจงไว้เพื่ออุบลบุตรรู้จักอ่าน ๒ อักษรควบติดกันอยู่นั้นให้อ่านสำเนียงทั้งสองอักษรเหมือนแสง แดง โฉน ถนถน ถนถน เป็นต้นนี้ คำใช้เช่นนี้ยังมีมากอยู่” (ประถม ก กา, น.๕๖)

จากคำอธิบายดังกล่าวพัฒนามาเป็นการบัญญัติศัพท์ เพื่อใช้เรียกคำในตัวอย่างเช่น แสง แดง เป็นต้น ว่า วาหนิต์นิกร ในหนังสือภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และบัญญัติศัพท์ว่า อักษรประโยค เพื่อใช้เรียก อักษรกล้ำ เช่น กราก กลัด กวาด เป็นต้น ส่วนศัพท์อักษรควบ ปรากฏใช้ครั้งแรกในหนังสือสยามไวยากรณ์และใช้เรื่อยมาจนถึงแบบเรียนภาษาไทยปัจจุบัน

ปัญหาที่เกิดกับอักษรควบและอักษรนำ คือ การอ่านออกเสียง คำทั้งสองชนิดนี้ประสมอักษรพยัญชนะต้น ๒ ตัว เหมือนกัน แต่อ่านต่างกัน อักษรควบต้องออกเสียงกล้ำพยัญชนะต้นทั้ง ๒ ดังเช่น ขลัง อ่านว่า [ขลัง] ส่วนอักษรนำต้องอ่านแยกพยางค์ เช่น ผันั่ง อ่านว่า [ผะ-หนั่ง] คำบางคำเขียนเหมือนกันแต่อ่านได้ทั้งสองแบบ ความหมายต่างกัน คือ อ่านอย่างอักษรควบ และอ่านอย่างอักษรนำ เช่น คำว่า กรี ถ้าอ่านออกเสียงอย่างอักษรกล้ำว่า /กรี/ /krii/ แปลว่า กุ้ง แต่ถ้าอ่านออกเสียงอย่างอักษรนำว่า /กะรี/ /kəɔʔpu/ แปลว่า ช้าง

พัฒนาการหลักภาษาไทยด้านวิจิตร

ความจริงการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวิจิตรเริ่มปรากฏครั้งแรกในแบบเรียนอักษรนิติของพระอมราภิกษิต ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่แบบเรียนทั้ง ๒ เล่มเป็นวิจิตรแนวไวยากรณ์บาลีและใช้ไม่แพร่หลายนัก ส่วนการศึกษาวิจิตรในสมัยปฏิรูปการศึกษาเริ่มปรากฏในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๒ ซึ่งเป็นแบบเรียนหลวงที่ใช้อย่างกว้างขวางเป็นเวลานานคือใช้เป็นแบบเรียนจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเรียนไทยที่เรียนถึงประโยค ๑ ตอน ๒ จะต้องเรียนทุกคน จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจิตรในหนังสือแบบเรียนเร็ว ตอน ๒ ซึ่งกล่าวถึงเฉพาะเรื่องชนิดของคำนั้นน่าจะเพื่อนำไปใช้กระจายประโยคให้ถูกต้อง และการศึกษาวิจิตรระดับต้นนี้ได้ปรากฏต่อมาในหนังสือแบบเรียนหลวงคือ แบบเรียนใหม่ ของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ส่วนหนังสือสยามไวยากรณ์และหนังสือหลักภาษาไทย จะกล่าวถึงการศึกษาวิจิตรที่ละเอียดขึ้นคือศึกษาเรื่อง พยางค์ คำ วลี ประโยค ลักษณะของคำ การก ขส ไวยากรณ์ของสรรพนาม วิธีใช้คุณศัพท์ พจน์ ลักษณะใช้กริยา ขส วาจก มาลา กาล กริยาวิเศษณ์ ลิงค์ ราชาศัพท์ และมีพัฒนาการต่อมาในตำราเรียนระดับอุดมศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องพยางค์

ความรู้เรื่องพยางค์เป็นความรู้ด้านวิจิตรที่จำแนกความแตกต่างระหว่าง พยางค์ และ คำ คำว่า พยางค์ ปรากฏใช้ครั้งแรกในหนังสือสยามไวยากรณ์ “พยางค์ แปลว่า ส่วนในคำและเสียงที่กล่าวออกมาทีหนึ่งๆนั้น ถ้ามีความหมายอยู่ในนั้นสำเร็จบริบูรณ์ก็เรียกว่าเป็นคำพยางค์เดียว เช่น คำว่า ไก่ ... ถ้าคำใดต้องออกเสียง ๒ หน จึงจะได้ความสำเร็จบริบูรณ์ ดังคำ ชะนี คำนี้ ก็เรียกว่า คำ ๒ พยางค์ เพราะเป็นคำที่ความอันเดียว” (สยามไวยากรณ์, น. ๒๕)

การศึกษาเรื่องพยางค์ปรากฏเรื่อยมาในทำนองเดียวกันทั้งในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปทิศศิลปสาร หนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวงศ์วิจิตรและแบบเรียนภาษาไทยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน

ส่วนการศึกษารูปพยางค์ในระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์เป็นการศึกษาด้านเสียงที่ประกอบเป็นคำ ดังปรากฏในหนังสือระบบเสียงภาษาไทยของศาสตราจารย์กาญจนา นาคสกุล ที่แบ่งคำออกเป็นคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ คำที่มีมากกว่า ๒ พยางค์ รวมทั้งการลงน้ำหนักที่พยางค์ใดพยางค์หนึ่งหรือทั้งสองพยางค์ เพื่อให้อ่านออกเสียงอย่างถูกต้อง

๒. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องชนิดของคำ

พัฒนาการด้านความรู้เรื่องชนิดของคำมักเป็นการพัฒนาด้านชื่อเรียกชนิดของคำในหนังสือแต่ละเล่ม เปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

ชนิดของคำใน แบบเรียนเร็ว ๗ ชนิด	ชนิดของคำใน แบบเรียนใหม่ ๘ ชนิด	ชนิดของคำใน สยามไวยากรณ์ วจีวิภาค ๘ ชนิด	ชนิดของคำใน หลักภาษาไทย ๗ ชนิด
คำชื่อ	นาม	นาม -คำมูล -คำสมาส	คำนาม -คำมูล -คำประสม -คำสมาส
คำกริยา	กริยา	กริยา	คำกริยา
คำคุณ	คุณศัพท์	คุณศัพท์	-
คำวิเศษ	วิเศษณ์	คำกริยวิเศษณ์	คำวิเศษณ์
คำต่อ	บุรพบท สันธาน	บุรพบท สันธาน	คำบุพบท คำสันธาน
คำออกเสียง คำแทนชื่อ	อุทาน สรรพนาม	อุทาน สรรพนาม	คำอุทาน คำสรรพนาม

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าแบบเรียนใหม่ หนังสือสยามไวยากรณ์ และหนังสือหลักภาษาไทย ได้พัฒนาการตั้งชื่อชนิดของคำ ในทำนองเดียวกันและใช้มาจนถึงปัจจุบัน แต่ชนิดของคำในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารไม่มีคำคุณศัพท์

๓. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องชนิดย่อยของชนิดของคำ

ชนิดของคำดังกล่าวข้างต้นเป็นชนิดของคำหลักๆเท่านั้น คำแต่ละชนิดยังแบ่งเป็นชนิดย่อย และมีพัฒนาการการแบ่งต่างกัน เปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนเร็ว	ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนใหม่	ชนิดย่อยของคำ สยามไวยากรณ์ วจีวิภาค	ชนิดย่อยของคำ หลักภาษาไทย
คำชื่อ-ชื่อเฉพาะ -คำบอกชื่อสัตว์ - คำบอกชื่อของ คำชื่อแต่งด้วยพจน์เพศ ผู้ทำ ผู้ถูก	นาม คำนามแต่งด้วยพจน์ เพศ การก -กรรตุการก -กรรมการก -วิเศษณการก	นาม - सामानชนาม -วิสามานชนาม -คุณนาม -กริยานาม -สมุหนาม -สมาชนาม	คำนาม - सामานชนาม -วิสามานชนาม -ลักษณะนาม -อาการนาม -สมุหนาม
คำกริยา -คำกริยาต้น -คำกริยาต่อ - คำกริยาแต่งด้วยลักษณะ -บอกเล่า -คาดคะเน -เชื่อแน่ -บังคับ คำกริยาแต่งด้วยกาล กาล-เวลากลาง -เวลาภายหลัง -เวลาเดิยวั้น -เวลาภายหลัง	กริยา -กริยาไม่มีกรรมรับ -กริยามีกรรมรับ คำกริยาแต่งด้วยวาก -กรรตุวาก -กรรมวาก คำกริยาแต่งด้วยมาลา --นิเทศมาลา คำกริยาแต่งด้วยกาล กาล-อนุดกาล -อดีตกาล -ปัจจุบันกาล -อนาคตกาล	กริยา -อกรรมกริยา -สกรรมกริยา -วิกตรรถกริยา -กริยานุเคราะห์ คำกริยาแต่งด้วยช คำกริยาแต่งด้วยวาก -กรรตุวาก ก -กรรมวาก ก คำกริยาแต่งด้วยมาลา -นิเทศมาลา -ปริกัลปมาลา -ศักติมาลา -อาชญาบตีมาลา -สภาวมาลา คำกริยาแต่งด้วยกาล -ปรัตยुबनน์กาล -ปรัตยुबनน์สมบูรณ -อดีตกาล -อนาคตกาล -อดีตสมบูรณ -อนาคตกาล -อนาคตสมบูรณ	คำกริยา -อกรรมกริยา -สกรรมกริยา -วิกตรรถกริยา -กริยานุเคราะห์ - คำกริยาแต่งด้วยวาก กรรตุวาก ก -กรรมวาก ก -การิตวาก คำกริยาแต่งด้วยมาลา -นิเทศมาลา -ปริกัลปมาลา -ศักติมาลา -อาณัติมาลา -สภาวมาลา คำกริยาบอกลาง -ปรัตยुबนน์กาล -อดีตกาล -อนาคตกาล -อนุดกาล -กาลสมบูรณ

ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนเร็ว	ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนใหม่	ชนิดย่อยของคำ สยามไวยากรณ์ วจีวิภาค	ชนิดย่อยของคำ หลักภาษาไทย
คำคุณ-คุณปรกติ -คุณปานกลาง -คุณขอดี -แต่งชื่อ	คุณศัพท์-สัทธานุ ประมาณ -อุตตรุประมาณ -อุตตมุประมาณ -ประกอบนาม	คุณศัพท์ -สามัญคุณศัพท์ -วิสามัญคุณศัพท์ -สังขยะคุณศัพท์คณะนา/ บุรณ -วิภาคคุณศัพท์ -นิยมคุณศัพท์ -อนิยมคุณศัพท์ -กริยาคุณศัพท์ -สมาสคุณศัพท์	-
คำวิเศษ -คำวิเศษปรกติ -คำวิเศษปานกลาง -คำวิเศษขอดี -คำวิเศษแต่งกริยา -คำวิเศษแต่งคำคุณ -คำวิเศษแต่งคำวิเศษ	วิเศษณ์ -สัทธานุประมาณ -อุตตรุประมาณ -อุตตมุประมาณ -คำวิเศษณ์ประกอบกริยา -คำวิเศษณ์ประกอบ คุณศัพท์ -คำวิเศษณ์ประกอบ วิเศษณ์	คำกริยาวิเศษณ์ -กาลกริยาวิเศษณ์ -สถานกริยาวิเศษณ์ -อาการกริยาวิเศษณ์ -ประมาณกริยาวิเศษณ์ -สัพยกริยาวิเศษณ์ -ประติเสกริยาวิเศษณ์ -ประติชญากริยาวิเศษณ์ -สมุทยากริยาวิเศษณ์ -สัทธานุประมาณ -อุตตรุประมาณ -อุตตมุประมาณ เพศยศ	คำวิเศษณ์ -กาลวิเศษณ์ -สถานวิเศษณ์ -อาการวิเศษณ์ -ประมาณวิเศษณ์ -ปฤจฉาวิเศษณ์ -ประติเชชวิเศษณ์ -ประติชญาวิเศษณ์ -ประพันธวิเศษณ์ - - - -
คำต่อ	บุรพบท -เชื่อมนามกับนาม -เชื่อมนามกับสรรพนาม สันธาน -เชื่อมระหว่างประโยค	บุรพบท -อุปโยคบุรพบท -ประมาณบุรพบท -กระณะบุรพบท -วิเศษบุรพบท -สัมประทานบุรพบท -อุปาทานบุรพบท -เหตุบุรพบท -สามีบุรพบท	คำบุรพบท -บุรพบทนำหน้ากรรม -บุรพบทบอกประ-มาณ -บุรพบทบอกลักษณะ - - -บุรพบทบอกเจ้าของ -บุรพบทบอกสถาน -

ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนเร็ว	ชนิดย่อยของคำ แบบเรียนใหม่	ชนิดย่อยของคำ สยามไวยากรณ์ วจีวิภาค	ชนิดย่อยของคำ หลักภาษาไทย
		-ภุมมะบุรพบท เอกีบุรพบท(บุพบทเดียว) อเนกีบุรพบท(บุพทวลี) สันธาน -สัมประยুক্তสันธาน -วิประยুক্তสันธาน -สมุทยสันธาน	-บุพทบทอกเวลา คำสันธาน -เชื่อมคำ -เชื่อมประโยค -เชื่อมความ
คำออกเสียง	อุทาน-แสดงความรู้สึก	อุทาน	คำอุทาน -บอกอาการ -เสริมบท
คำแทนชื่อ	สรรพนาม สรรพนามแต่งด้วยพจน์ เพศ การก และบุรุษ	สรรพนาม -บุรุษสรรพนาม -ประพันธสรรพนาม -ปลุจฉาสรรพนาม -อัน โยชน์สรรพนาม -วิภาคสรรพนาม -นิยมสรรพนาม -อนิยมสรรพนาม	คำสรรพนาม -บุรุษสรรพนาม -ประพันธสรรพนาม -ปลุจฉาสรรพนาม - -วิภาคสรรพนาม -นิยมสรรพนาม -อนิยมสรรพนาม

๔. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องวลี

การศึกษาเรื่องวลีจากหนังสือแบบเรียนหลวงยุคปฏิรูปการศึกษาพบว่ามีพัฒนาการมากที่สุด
ในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารเนื่องจากวิเคราะห์ทั้งส่วนที่เป็นชนิดและหน้าที่
ของวลี ขณะที่ในหนังสือแบบเรียนเร็ว ไม่ได้กล่าวถึง ส่วนแบบเรียนใหม่ และหนังสือสยามไวยากรณ์
กล่าวถึงแต่เพียงความหมายเท่านั้น ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

วลี แบบเรียนเร็ว	วลี แบบเรียนใหม่	วลี สยามไวยากรณ์	ชนิด/หน้าที่ของวลี หลักภาษาไทย
ไม่ได้กล่าวถึง	คำหลายคำรวมกันอ่านได้ ความแต่ไม่มีส่วนครบ เป็นประโยคได้	คำที่เรียบเรียงกล่าวแต่เป นความกลาง ไม่ปรากฏว่า ผู้ใดทำ ไม่ลงความชัดว่า เพียงใด เช่น หนาวลมจะ ห่มผ้า	นามวลี -นาม+สามานยนามย่อย -นาม+วิสามานยนาม ลักษณนาม+สังขยา -สังขยา+ลักษณนาม ทำหน้าที่ประธาน/กรรม
--	--	--	สรรพนามวลี ทำหน้าที่ประธาน/กรรม กริยาวลี -คำกริยานุเคราะห์+กริยา -กริยา+กริยา -กริยา เนื่องมาจากคำ ประสม -กริยาสภาวะมาลา+คำ ขยาย ทำหน้าที่กริยา วิเศษณ์วลี - นาม+กริยาวลี - กริยา+วิเศษณ์ - วิเศษณ์+วิเศษณ์ ทำหน้าที่ประกอบนาม/ กริยา บุพบทวลี - บุพบท+นาม - บุพบท+สรรพนาม ทำหน้าที่เชื่อม สันธานวลี ทำหน้าที่เชื่อม

แบบเรียนเร็ว ประโยค ชนิด/โครงสร้าง	แบบเรียนใหม่ ประโยค ชนิด/โครงสร้าง	สยามไวยากรณ์ ประโยค ชนิด/โครงสร้าง	หลักภาษาไทย ประโยค ชนิด/โครงสร้าง
- - ประโยคแต่ง -ประโยคหัวหน้า -ประโยคแฝง	-ความขัดกัน ความให้เลือกเอาทาง หนึ่ง - สังกรประโยค ประโยคใจความ/मुख्य ประโยค อนุประโยค/ประโยค ประกอบ	<u>ชนิดย่อย</u> -อันวยานกรรณประโยค -พยติเรกานกรรณ ประโยค -วิกัลปานกรรณประโยค -เหตุวานกรรณประโยค สังกรประโยค -मुख्यประโยค -อนุประโยค/ประโยคแฝง --นามานุประโยค --คุณานุประโยค --กริยาวิเศษณานุประโยค	-อนกรรณประโยครวม <u>ชนิดย่อย</u> -อันวยานกรรณประโยค -พยติเรกานกรรณ ประโยค -วิกัลปานกรรณประโยค -เหตุวานกรรณประโยค สังกรประโยค -मुख्यประโยค -อนุประโยค --นามานุประโยค --คุณานุประโยค --วิเศษณานุประโยค
โครงสร้างประโยค ประโยคสามัญ -ประโยค ๒ ส่วน ผู้ทำ+กริยา -ประโยค ๓ ส่วน ผู้ทำ+กริยา+ผู้ถูก	โครงสร้างประโยค เอกัตถประโยค ภาคประธาน+ภาคแสดง -ประโยค ๒ ส่วน ประธาน+อกรรมกริยา -ประโยค ๓ ส่วน ประธาน+สกรรมกริยา+ กรรม	โครงสร้างประโยค เอกัตถประโยค --ประธาน ++กริยา ++ กรรม	โครงสร้างประโยค เอกัตถประโยค ภาคประธาน+ภาคแสดง บทประธาน+บทกริยา+ บท กรรม ผู้ทำ+กริยา ผู้ทำ+กริยา+ผู้ถูก ผู้ถูก+ถูก+ผู้ทำ+กริยา ผู้ถูก+ถูก+กริยา+โดย+ ผู้ทำ กริยา+ผู้ทำ

พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือระดับอุดมศึกษา

การศึกษาหลักภาษาไทยในระดับอุดมศึกษาในงานวิจัยนี้กล่าวถึงเฉพาะหลักสูตรของภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในฐานะเปิดสอนภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย

ผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยในหนังสือระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์จากหนังสือ ๗ เล่มแบ่งเป็น ๒ ชุด ได้แก่

๑. หนังสือหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาชุดแรกตั้งคณะอักษรศาสตร์ ได้แก่
  - (๑) นิรุกติศาสตร์ ของ พระยาอนุমানราชชน
  - (๒) หลักภาษาไทย ของ พระยาอุปถิตศิลปสาร
  - (๓) หลักภาษาไทย ของ พระวรเวทย์พิสิฐ
  - (๔) หลักภาษาเขมร ของ นายจ๋า ทองคำวรรณ
๓. หนังสือหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์ ชุดปัจจุบัน ได้แก่
  - (๑) โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของ ศาสตราจารย์ ดร.วิจินตน์ ภาณุพงศ์
  - (๒) ระบบเสียงภาษาไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา นาคสกุล
  - (๓) ไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุมเมธา

พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาชุดแรกตั้งคณะอักษรศาสตร์

๑. พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือนิรุกติศาสตร์

หนังสือนิรุกติศาสตร์ เป็นตำราภาษาไทยเล่มแรกที่เกิดกล่าวถึงการศึกษาหลักภาษาไทยทั้งเชิงประวัติ ทฤษฎีทางภาษา เสียง คำ และความหมาย จึงมีพัฒนาการด้านต่างๆดังนี้

๑.๑ การริเริ่มการศึกษาภาษาเชิงประวัติแนวนิรุกติศาสตร์

ภาษาจำแนกตามรูปภาษาออกเป็น รูปภาษามีวิภัติปัจจัย รูปภาษาคำติดต่อ รูปภาษาคำควบมากพยางค์ และรูปภาษาคำโดด นอกจากนี้ยังแบ่งตามตระกูลภาษาออกเป็นภาษาชนิดที่มีวิภัติปัจจัย ตระกูลภาษามลายูไทย-โปลิเนเซียน และตระกูลภาษาคำโดด ไทยมีรูปภาษาเป็นภาษาคำโดดอยู่ในตระกูลภาษาคำโดดเช่นเดียวกับภาษาจีน

๑.๒ การริเริ่มใช้กฎทางภาษาศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของภาษา

ภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเสียงทั้งลักษณะ การกลายเสียง การกร่อนเสียง เสียงเลื่อน การสับเสียง การกลมกลืนเสียง การตัดเสียงเดิมเสียง คำเดิมเสียงหน้า การศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางเสียงนี้เป็นแนวเทียบจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเสียงพยางค์ขั้นต้นตามกฎ

๓ ข้อของกริมส์ และของนักนิรุกติศาสตร์ชาวเยอรมันคนอื่นๆเป็นผลให้มีการศึกษาด้านนี้มาถึงปัจจุบัน

๑.๓ การริเริ่มศึกษาด้านการสร้างคำในภาษา

หนังสือนิรุกติศาสตร์กล่าวถึงการสร้างคำชนิดต่างๆ ได้แก่ การสร้างคำซ้ำ คำซ้อน ประเภทต่างๆ อันเป็นผลให้มีการศึกษาค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ด้านนี้ต่อมาหลายเล่ม

๑.๔ การริเริ่มศึกษาด้านความหมายของคำในภาษา

หนังสือนิรุกติศาสตร์กล่าวถึงความหมายในภาษาว่าอาจศึกษาได้หลายลักษณะ ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก ความหมายรอง ความหมายย้ายที่

๒. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือหลักภาษาไทยของ พระวรวงศ์วิไล

หนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวงศ์วิไลเป็นตำราหลักภาษาไทยที่กล่าวถึงการศึกษาหลักภาษาไทยเชิงประวัติ เชิงนิรุกติศาสตร์ ศัพท์สันนิษฐาน คำและความหมาย เพื่อใช้เป็นองค์ความรู้ศึกษาความสละสลวยของภาษาในวรรณคดีไทย และกล่าวถึงอักษรวิธีไทยและไวยากรณ์บ้าง อาจกล่าวได้ว่าหนังสือหลักภาษาไทยของพระวรวงศ์วิไล เป็นตำราที่ศึกษาภาษาอย่างนักรวมคณา จึงเน้นเรื่องคำกับความหมายและความสละสลวยของภาษา พัฒนาการที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ได้แก่

๒.๑ พัฒนาการความรู้เรื่องการแบ่งภาษาออกเป็นจกษุภาษา โสตภาษา

การแบ่งภาษาออกเป็นจกษุภาษา โสตภาษา ทำให้เข้าใจกำเนิดภาษา คำและความหมาย

๒.๒ พัฒนาการความรู้เรื่องประวัติภาษาไทยเชิงนิรุกติศาสตร์

การศึกษาภาษาไทยเชิงนิรุกติศาสตร์ทำให้เข้าใจประวัติภาษาไทยทั้งด้านเสียง คำและความหมายของศัพท์โบราณยุคสุโขทัย (น. ๔๓) ยุคกรุงศรีอยุธยา (น. ๔๔) เป็นต้น

๒.๓ พัฒนาการความรู้เรื่องคำต่างประเทศในภาษาไทย

ส่วนมากเป็นคำต่างประเทศที่ปะปนอยู่ในภาษาไทย ได้แก่ คำจีน คำเขมร คำอังกฤษ เป็นต้น คำต่างประเทศในภาษาไทยมีบทบาทมากต่อภาษาไทยเพราะทำให้มีคำต่างประเทศใช้มากขึ้นเป็นผลให้ภาษาขยายตัว อย่งไรก็ตามภาษาไทยบางส่วนอาจมีลักษณะแคบเข้าเพราะไม่ค่อยมีผู้ใช้นอกจากปรากฏในวรรณคดีเก่าๆเท่านั้น

๒.๔ การริเริ่มบัญญัติศัพท์ว่า ศัพท์เฉพาะในภาษาไทย

ศัพท์เฉพาะภาษาไทย ใช้เรียกคำภาษาอื่นที่เรานำมาดัดแปลงให้สัมพันธ์กับลักษณะคำไทย เช่น คำว่า สุวรรณ เป็นศัพท์เฉพาะภาษาไทยแต่มีมูลมาจากคำสันสกฤตว่า สุวรรณ คำว่า กระเจาย เป็นศัพท์เฉพาะภาษาไทย ที่มีมูลมาจากคำเขมรว่า ขจาย เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้ศัพท์บัญญัติว่า ศัพท์เฉพาะในภาษาไทย น่าจะดีกว่าใช้ว่าเป็นคำยืม เพราะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงรูปและเสียงคำเดิมให้เหมาะกับภาษาไทยด้วย

๒.๕ การริเริ่มใช้ประโยคตรรกวิทยาและประโยคไวยากรณ์

การใช้ประโยคตรรกวิทยาช่วยให้การเขียนการคิดสมเหตุสมผล ส่วนประโยคไวยากรณ์เป็นเรื่องของโครงสร้างทางภาษา การริเริ่มใช้ประโยคตรรกวิทยาและประโยคไวยากรณ์เพื่อพิจารณาการเขียนหรือการคิดในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นพัฒนาการด้านการศึกษาหลักภาษาไทยอีกลักษณะหนึ่งของระดับอุดมศึกษา

๓. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร

หนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารกล่าวถึงภาษาไทยครอบคลุมทั้ง ๔ ด้านคือ อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ แต่ละด้านมีพัฒนาการจากแนวคิดเดิมในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ ดังนี้

๓.๑ การพัฒนาแนวคิดด้านอักษรวิธี

อักษรวิธีในหนังสือหลักภาษาไทยได้พัฒนาแนวคิดจากหนังสือสยามไวยากรณ์ที่กล่าวถึงเฉพาะการแจกลูกสระ การผันวรรณยุกต์ และมาตราตัว มาจำแนกศึกษาทั้งรูปและเสียง (แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์หน่วยเสียง) เรื่องพยางค์ เครื่องหมายวรรคตอน ลักษณะการใช้อักษร วิธีแผลงอักษร หลักเทียบคำบาลีและสันสกฤต ตลอดจนศึกษาทั้งวิธีอ่านหนังสือ วิธีเขียนหนังสือรวมทั้งคำแนะนำในการอ่านหนังสือ การศึกษาเรื่องอักษรวิธีไทยจึงค่อนข้างลงตัว ปัจจุบันจึงไม่ค่อยได้ศึกษาเพิ่มเติมมากไปกว่านี้

๓.๑.๑ การพัฒนาแนวคิดด้านมาตราตัวสะกด

มาตราตัวสะกดในหนังสือเล่มนี้มี ๕ มาตราอย่างชัดเจน ได้แก่ มาตรา ก. กา มาตรา ก กค กบ กก กน กม เกย และเกอว

๓.๑.๒ การพัฒนาแนวคิดเรื่องการอ่านเครื่องหมายต่างๆ

พระยาอุปกิตศิลปสารริเริ่มจัดหมวดหมู่เครื่องหมายออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ เครื่องหมายที่เกี่ยวกับหนังสือ เครื่องหมายโบราณและเครื่องหมายที่เกี่ยวกับตัวเลข

๓.๑.๓ การพัฒนาแนวคิดเรื่องคำพ้อง ไม้ม้วนและไม้มลาย

พระยาอุปกิตศิลปสารริเริ่มจัดหมวดหมู่คำพ้องเสียงสระไอและโอ ดังนี้

- (๑) สระไอและโอ มีเสียงพ้องกับ อัย แม่เกย เช่น ใจ - ไจ
- (๒) ไม้มลาย เช่น ไชรี ไป
- (๓) ไม้มลาย มีด้วย เช่น ไทยธรรม
- (๔) อัย แม่เกย เช่น ชัย วินิจฉัย

๓.๒ การพัฒนาแนวคิดด้านวจีวิภาค

จากการวิจัยหลักภาษาไทยจากหนังสือเรียนสมัยต่างๆ ผู้วิจัยพบว่าหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารได้แก้ไขปรับปรุงหนังสือสยามไวยากรณ์ให้ก้าวหน้าขึ้น และเพิ่มเติมเนื้อหาให้สมบูรณ์กว่าเดิม คือเพิ่มเติมอักษรวิภาค ๓ ว่าด้วยวิธีใช้อักษร หลักภาษาไทยด้านวจีวิภาคแบ่งเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ ว่าด้วยลักษณะคำ ภาคที่ ๒ ว่าด้วยชนิดของคำ และภาคที่ ๓ ว่าด้วยวิธีใช้ถ้อยคำ การพัฒนาแนวคิดด้านวจีวิภาคอาจแบ่งออกเป็นเรื่องต่างๆ ดังนี้

๓.๒.๑ การริเริ่มศึกษาเรื่องคำประสม ซึ่งในหนังสือสยามไวยากรณ์เรียกว่า คำสมาส

๓.๒.๒ การศึกษาเรื่องคำแผลง การแผลงคำในหนังสือเล่มนี้ได้ขยายวงกว้างถึงคำที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต เขมร อย่างละเอียดทั้งการแผลงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์

๓.๒.๓ การศึกษาเรื่องคำสุภาพขยายวงกว้างขึ้นและเป็นระบบมากขึ้น คือแบ่งเป็น คำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ที่เป็นราชาศัพท์

๓.๓ การพัฒนาแนวคิดด้านวากยสัมพันธ์

นอกจากการศึกษาส่วนประกอบของประโยคที่แบ่งเป็นภาคประธาน ภาคแสดงแล้ว พระยาอุปกิตศิลปสารยังริเริ่มจัดหมวดหมู่ รูปประโยคภาษาไทยเป็น ๔ รูปตามหน้าที่ของประธานหรือชนิดของคำที่อยู่ต้นประโยค ดังนี้

๑. ประโยคกรรตุ

๒. ประโยคกรรม

๓. ประโยคกริยา

๔. ประโยคการิต

ผู้วิจัยเห็นว่ารูปประโยคกริยาจะเป็นประโยคเดียวที่จัดตามชนิดของคำที่อยู่ต้นประโยค ถ้าเราพิจารณาประธานของประโยค ประโยคกริยาน่าจะจัดรวมอยู่ในประโยคกรรตุที่มีการย้ายตำแหน่งกริยาซึ่งเกิดเฉพาะกริยากุ่มเดียวคือ เกิด มี ปรากฏ เท่านั้น ดังนั้นรูปประโยคหลักในภาษาไทยจึงน่าจะมีเพียง ๓ รูป อย่างไรก็ตามการศึกษารูปประโยคภาษาไทยดังกล่าวปัจจุบันได้ใช้เป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ประโยคแนวไวยากรณ์การกและแนวอรรถศาสตร์ด้วย

๓.๔ การพัฒนาแนวคิดด้านฉันทลักษณ์

แนวคิดด้านฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารพบว่าพัฒนาการเป็นตำราฉันทลักษณ์ที่สมบูรณ์ คือกล่าวถึงฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆ และโวหารที่ใช้ในเรียงความ

ฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆประกอบด้วยโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ส่วนโวหารในเรื่องความประกอบด้วยพรรณนาโวหาร บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร การศึกษาฉันทลักษณ์ร้อยกรองและร้อยแก้วยังมีผลพัฒนาการอ่านวรรณคดีร้อยกรอง การเขียนและการแต่งคำประพันธ์ และเรื่องความ

๔. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือหลักภาษาเขมรของนายจำ ทวงศ์วรรณ

หนังสือหลักภาษาเขมรให้องค์ความรู้เรื่องหลักภาษาเขมรที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวศึกษาวิเคราะห์คำเขมรในภาษาไทยทั้งด้านพยัญชนะ สระ และลักษณะภาษาเขมร เป็นต้น

พัฒนาการหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์ชุดปัจจุบัน

หนังสือที่เกี่ยวกับหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาชุดปัจจุบันมี ๓ เล่ม คือ โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของศาสตราจารย์ ดร. วิจินต์ ภาณุพงศ์ หนังสือระบบเสียงภาษาไทย ของศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล และหนังสือไวยากรณ์ไทย ของรองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา ดำเนินระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์ทั้งสามเล่มนี้พบว่ามีการพัฒนาการด้านการศึกษาหลักภาษาไทย ดังนี้

๑. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยด้านระบบเสียง

หนังสือที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านระบบเสียงระดับอุดมศึกษามี ๒ เล่ม คือหนังสือระบบเสียงภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล และส่วนที่เป็นภาคผนวกของหนังสือโครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของ ศาสตราจารย์ ดร. วิจินต์ ภาณุพงศ์ หนังสือทั้งสองเล่มนี้ได้วิเคราะห์ระบบเสียงภาษาไทยแนวสัทศาสตร์ (phonetics) และแนวสัทวิทยา (phonology) การศึกษาภาษาไทยด้านระบบเสียงแนวสัทศาสตร์ให้ความรู้เกี่ยวกับเสียงพูด อวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงหรือเปล่งเสียงตามระบบของภาษาและกระบวนการรับรู้เสียงพูดโดยมากจะจางว่าจะต้องเป็นเสียงพูดในภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ ตามหลักสัทศาสตร์ถือว่าการพูดเป็นอาการธรรมชาติที่เหมือนกัน ไม่ว่าผู้พูดจะพูดภาษาอะไร อวัยวะที่มนุษย์ใช้ในการเปล่งเสียงพูดย่อมทำหน้าที่เหมือนกัน ดังนั้นหลักเกณฑ์ทางสัทศาสตร์จึงเป็นหลักสากลที่สามารถอธิบายลักษณะเสียงของภาษาพูดได้ทุกภาษา

จากการนำหลักสัทศาสตร์อธิบายลักษณะเสียงภาษาไทยในหนังสือระบบเสียงภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล อาจสรุปผลการวิจัยได้ว่ามีพัฒนาการในด้านใช้คำอธิบายอย่างหลักสากล จึงอาจเปรียบเทียบกับคำอธิบายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระบบเสียงภาษาไทยแนวอักษรวิธีไทยในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารให้เห็นพัฒนาการได้ดังนี้

หนังสือหลักภาษาไทยพระยาอุปกิตศิลปสาร	หนังสือระบบเสียงภาษาไทย
<p>เสียงพยัญชนะต้น มี ๒๐ เสียง ไม่นับเสียง อ</p> <p>แบ่งวรรคตามฐานที่เกิดของเสียงพยัญชนะบาลี เป็น ๕ วรรค คือ</p> <p>วรรค กะ ฐานคอ ได้แก่ ก ข ฅ ค ฌ ง / ห ฮ</p> <p>วรรค จะ ฐานเพดาน ได้แก่ จ ฉ ช ฌ ญ / ย ศ</p> <p>วรรค ฎะ ฐานปุ่มเหงือก ได้แก่ ฎ ฏ ฐ จ ฌ ฎ / รัช พ</p> <p>วรรค ตะ ฐานฟัน ได้แก่ ต ถ ท ธ น / ล ส</p> <p>วรรค ปะ ฐานริมฝีปาก ได้แก่ บ ป ผ ฝ ฟ ฟ ภ ม / ว</p> <p>พยัญชนะสะกดมี ๘ มาตรา เรียกว่า มาตราตัวสะกด ได้แก่ แม่กก แม่กด แม่กบ แม่กง แม่กน แม่กม แม่เกย แม่เกอว</p>	<p>หน่วยเสียงพยัญชนะ มี ๒๑ หน่วยเสียง</p> <p>แบ่งตามฐานที่เกิดของเสียงได้ดังนี้</p> <p>เกิดที่ริมฝีปาก ๕ หน่วย คือ /p/ /ph/ /b/ /m/ /w/</p> <p>เกิดที่ริมฝีปากกับฟัน ๑ หน่วย คือ /f/</p> <p>เกิดที่ฟันและปุ่มเหงือก ๑ หน่วย คือ /t/ /th/ /d/ /n/ /l/ /r/ /s/</p> <p>เกิดที่เพดานแข็ง ๓ หน่วย คือ /c/ /ch/ /j/</p> <p>เกิดที่เพดานอ่อน ๓ หน่วย คือ /k/ /kh/ /ŋ/ (/w/)</p> <p>เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง ๒ หน่วย คือ /ʔ/ /h/</p> <p>หน่วยเสียงพยัญชนะสะกด มี ๘ หน่วย แบ่งเป็น หน่วยเสียงพยัญชนะกัก มี ๔ หน่วย /p/ /t/ /k/ /ʔ/</p> <p>หน่วยเสียงพยัญชนะนาสิก มี ๓ หน่วย /m/ /n/ /ŋ/</p> <p>หน่วยเสียงพยัญชนะกึ่งสระ มี ๒ หน่วย /j/ /w/</p>
<p>เสียงสระมี ๒๔ เสียง คือ</p> <p>สระสั้น ๘ เสียง ได้แก่ อะ อิ อี อุ เอะ แอะ โอะ</p> <p>เอาะ เออะ สระยาว ๘ เสียง ได้แก่ อา อี อื อุ เอ</p> <p>แอะ โอ ออ เออ</p> <p>สระประสม ๘ เสียง เอียะ เอือะ เอือะ เอือะ อัวะ อัว</p>	<p>หน่วยเสียงสระในภาษาไทยมี ๒๑ หน่วย แบ่งเป็น</p> <p>หน่วยเสียงสระเดี่ยวสั้นมี ๘ หน่วย คือ /i/ /e/ /ɛ/ /u/ /a/ /o/ /ɔ/ /</p> <p>หน่วยเสียงสระเดี่ยวยาวมี ๘ หน่วย คือ i: e: ɛ: u: a: o: ɔ: /</p> <p>หน่วยเสียงสระประสมมี ๓ หน่วย คือ /ia/ /ua/ /ua/</p>
<p>เสียงวรรณยุกต์ มี ๕ เสียง คือเสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา เกิดจากรูปวรรณยุกต์ ๔ รูป ได้แก่ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา</p>	<p>หน่วยเสียงวรรณยุกต์จัดเป็นหน่วยเสียงชั้นเพราะไม่เกิดตามลำพัง แต่เกิดพร้อมกับสระมี ๕ หน่วย ใช้เครื่องหมายสัญลักษณ์ ๔ เครื่องหมายวางบนรูปสระ แบ่งเป็น วรรณยุกต์ระดับได้แก่เครื่องหมาย ˊ ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์ระดับต่ำคือวรรณยุกต์เอก และเครื่องหมาย ˋ ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์ระดับสูงคือวรรณยุกต์ตรี วรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ ได้แก่ เครื่องหมาย ˆ ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับจากสูงลงมาต่ำคือวรรณยุกต์โท และเครื่องหมาย ˋ ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับจากต่ำขึ้นไปสูง คือวรรณยุกต์จัตวา ส่วนเสียงวรรณยุกต์ระดับกลางคือวรรณยุกต์สามัญไม่แสดงเครื่องหมาย</p>

จะเห็นได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาไทยในระดับอุดมศึกษาชุดแรกตั้งคณะอักษรศาสตร์กับชุดปัจจุบันต่างกัน กล่าวคือ การศึกษเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาไทยในระดับอุดมศึกษาชุดแรกตั้ง คณะอักษรศาสตร์เน้นการวิเคราะห์เสียงพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์ แนวไวยากรณ์ดั้งเดิม ส่วนตำราการศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาไทยในระดับอุดมศึกษาชุดปัจจุบันเน้นการวิเคราะห์องค์ประกอบของเสียงแนวภาษาศาสตร์ ดังนั้นคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ในการอธิบายจึงต่างกันหลายคำ เช่น การใช้คำว่า “เสียง” ในหนังสือหลักภาษาไทยแต่ใช้คำว่า “หน่วยเสียง” ในหนังสือระบบเสียงภาษาไทย เป็นต้น นับว่าตำราหลักภาษาไทยเกี่ยวกับระบบเสียงชุดปัจจุบันพัฒนาด้านศัพท์เฉพาะมากขึ้น

๒. พัฒนาการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวิจิตรและวากยสัมพันธ์

หนังสือที่กล่าวถึงหลักภาษาไทยด้านวิจิตรและวากยสัมพันธ์แนวใหม่มี ๒ เล่ม คือ หนังสือโครงสร้างภาษาไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ภาณุพงศ์ และหนังสือไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา หนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้เน้นหลักภาษาไทยด้านวิจิตรและวากยสัมพันธ์แต่ใช้ทฤษฎีต่างกันคือ โครงสร้างภาษาไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ภาณุพงศ์ ใช้ทฤษฎีไวยากรณ์โครงสร้าง ส่วนหนังสือไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา ใช้ทฤษฎีไวยากรณ์การกและอรรถศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ด้านวิจิตรเปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

๒.๑ การจำแนกชนิดของคำ

ชนิดของคำ หนังสือโครงสร้างภาษาไทย	ชนิดของคำ หนังสือไวยากรณ์ไทย
หมวดคำนาม	คำนาม คำเรียกเรื่อง
หมวดคำกริยา หมวดคำกริยากรรมย่อ หมวดคำกริยากรรม หมวดคำกริยากรรม หมวดคำกริยาวิกรรม	คำกริยา กริยาแสดงสภาพ กริยาเปรียบเทียบ กริยาแสดงประสบการณ์ กริยาแสดงอาการ กริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลง
หมวดคำสรรพนาม	คำแทน คำบอกบุรุษ คำบ่งชี้ คำไม่ชี้เฉพาะ

ชนิดของคำ หนังสือโครงสร้างภาษาไทย	ชนิดของคำ หนังสือไวยากรณ์ไทย
	คำบอกจำนวน คำบอกความต่าง คำบอกผู้ทำร่วม
หมวดคำปฏิเสธ หมวดคำช่วยกริยา หมวดคำช่วยหน้ากริยา หมวดคำช่วยหลังกริยา หมวดคำหน้ากริยา หมวดคำหลังกริยา หมวดคำลงท้าย หมวดคำกริยาวิเศษณ์ หมวดคำพิเศษ หมวดคำลักษณะนาม หมวดคำจำนวนนับ หมวดคำลำดับที่ หมวดคำหน้าจำนวน หมวดคำหลังจำนวน หมวดคำบอกกำหนด (๑) หมวดคำบอกกำหนดเสียงตรี (๒) หมวดคำบอกกำหนดเสียงโท (๓) หมวดคำบอกกำหนดเสียงจัตวา หมวดคำบอกเวลา	คำขยาย คำแยกประเภท คำบอกความสำคัญ คำกริยาบอกขนาด คำกริยาบอกสี คำกริยาบอกคุณสมบัติ คำกริยาบอกทิศทาง คำกริยาขยาย คำบอกลำดับ คำบอกความถี่ คำบอกความเห็น คำบอกโอกาส คำปฏิเสธ คำขยายคำบอกจำนวน คำเสริมคำบอกจำนวน
หมวดคำบุพบท หมวดคำเชื่อม หมวดคำเชื่อมนาม หมวดคำเชื่อมอนุพจน์	คำเชื่อม คำเชื่อมคำนาม คำเชื่อมหลังนาม คำเชื่อมนำประโยคขยาย

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่านักไวยากรณ์โครงสร้างใช้ตำแหน่งของคำกำหนดชนิดของคำ ส่วนนักไวยากรณ์แนววรรณศาสตร์ใช้หน้าที่และความหมายกำหนดชนิดของคำ การศึกษาหลักภาษาไทยด้านวิภาคในระดับอุดมศึกษาจึงพัฒนาจากแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมเป็นแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ตะวันตก ได้แก่ ไวยากรณ์โครงสร้างซึ่งพิจารณาชนิดของคำจากตำแหน่งของคำ ส่วนแนวไวยากรณ์การกพิจารณาความหมาย

๒.๒ การวิเคราะห์ประโยค

หนังสือโครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของ ศาสตราจารย์ ดร.วิจินต์ ภาณุพงศ์ และหนังสือไวยากรณ์ไทย ของ รองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา ใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ประโยคต่างกัน กล่าวคือ

ศาสตราจารย์ ดร.วิจินต์ ภาณุพงศ์ ใช้แนวคิดการวิเคราะห์ประโยคจากไวยากรณ์โครงสร้าง คือ วิเคราะห์จากตำแหน่งของคำ ส่วนรองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา ใช้แนวคิดการวิเคราะห์ประโยคจากไวยากรณ์การก คือ วิเคราะห์จากความสัมพันธ์ของหน่วยกริยากับหน่วยนามที่อยู่ข้างหน้าและที่อยู่ข้างหลัง ผลการวิเคราะห์ประโยคด้วยแนวคิดทั้ง ๒ ดังกล่าว อาจเปรียบเทียบให้เห็นความต่างกันได้ดังนี้

โครงสร้างประโยค	ไวยากรณ์ไทย
๑. หน่วยนามเดี่ยว	๑. โครงสร้างประโยคชนิดประธาน กริยา หน่วยนามที่เป็นประธาน + กรรมตรง อาจสัมพันธ์กับหน่วยกริยา ๑ แบบ ได้แก่
๒. หน่วยกริยากรรม	๑.๑ ผู้ทำ – กริยา
๓. หน่วยประธาน + หน่วยกริยากรรม	๑.๒ ผู้มีสภาพ – กริยา
๔. หน่วยสรรกรมกริยา + หน่วยกรรมตรง หน่วยประธาน + หน่วยสรรกรม + หน่วยกรรมตรง	๑.๓ ผู้ประสบ – กริยา
๕. หน่วยประธาน + หน่วยกริยาทวิกรรม + หน่วยกรรมตรง + หน่วยกรรมรอง	๒. โครงสร้างประโยคชนิดประธาน กริยา กรรมตรง หน่วยนามประธานอาจสัมพันธ์กับหน่วยกริยา ๕ แบบ คือ
๖. หน่วยประธาน + หน่วยกริยาทวิกรรม + หน่วยกรรมตรง + หน่วยกรรมรอง	๒.๑ ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก
๗. หน่วยกริยากรรม + หน่วยประธาน	๒.๒ ผู้ทำ – กริยา – ผู้เสริม
๘. หน่วยกรรมตรง + หน่วยประธาน + หน่วยกริยากรรม	๒.๓ ผู้ทำ – กริยา – ผล
๙. หน่วยกรรมตรง + หน่วยประธาน + หน่วยกริยาทวิกรรม + หน่วยกรรมรอง	๒.๔ ผู้มีสภาพ – กริยา – ผู้เสริม
๑๐. หน่วยกรรมรอง + หน่วยประธาน + หน่วยกริยาทวิกรรม + หน่วยกรรมตรง	๒.๕ ผู้ประสบ – กริยา – ผู้เสริม
	๓. โครงสร้างประโยคชนิดประธาน กริยา กรรมรอง หน่วยนามที่เป็นประธานอาจสัมพันธ์กับหน่วยกริยาได้ ๕ แบบ คือ
	๓.๑ ผู้มีสภาพ – กริยา – สถานที่
	๓.๒ ผู้ประสบ – กริยา – สถานที่
	๓.๓ ผู้ประสบ – กริยา – ผู้มีส่วนร่วม
	๓.๔ ผู้ทำ – กริยา – ผู้มีส่วนร่วม
	๓.๕ ผู้ทำ – กริยา – เวลา

โครงสร้างประโยค	ไวยากรณ์ไทย
	<p>๔. โครงสร้างประโยคชนิดประธาน กริยา กรรมตรง กรรมรอง หน่วยนามที่เป็นประธาน กรรมตรง กรรมรอง อาจสัมพันธ์กับหน่วยกริยาได้ ๓ แบบ คือ</p> <p>๔.๑ ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – จุดหมาย</p> <p>๔.๒ ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – แหล่งเดิม</p> <p>๔.๓ ผู้ทำ – กริยา – ผู้ถูก – สถานที่</p>

จะเห็นว่าโครงสร้างประโยคความเดียวหรือประโยคสามัญของไวยากรณ์ทั้งสองแนวคือแนวไวยากรณ์โครงสร้างและแนวไวยากรณ์การกต่างก็ให้ความสำคัญด้านตำแหน่งและหน้าที่ของคำนามและกริยา เนื่องจากภาษาไทยเป็นภาษาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อแสดงหน้าที่และชนิดของคำ ตำแหน่งจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โครงสร้างหลักของประโยคภาษาไทยในไวยากรณ์ทั้ง ๒ แนวจึงตรงกันดังนี้

ประธาน กริยา (กรรมตรง) (กรรมรอง)

ส่วนการพิจารณารายละเอียดของโครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ นั้น นักไวยากรณ์โครงสร้างพิจารณาจากภาษาพูดโดยการย้ายตำแหน่งของหน่วยประโยค นักไวยากรณ์การกพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างคำนามกับคำกริยาของประโยค หน่วยประธานในประโยคจึงอาจมีความหมายทางไวยากรณ์การก เป็นผู้ทำ ผู้มีสภาพ ผู้ประสบ หน่วยกรรมเป็นผู้ถูก ผู้เสริม สถานที่ เวลา ผู้มีส่วนร่วม จุดหมาย แหล่งเดิม ก็ได้ไม่จำกัดว่าต้องเป็นผู้กระทำกริยาเท่านั้น

หนังสือหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษารุ่นแรกเน้นองค์ความรู้ไวยากรณ์ดั้งเดิม และได้พัฒนาเป็นองค์ความรู้ไวยากรณ์แนวใหม่ ดังปรากฏในตำราระดับอุดมศึกษาชุดปัจจุบัน ผลการพัฒนาดังกล่าวทำให้การศึกษาหลักภาษาไทยของนักเรียนระดับมัธยมที่ใช้หลักสูตรภาษาไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ และหลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๓ และพุทธศักราช ๒๕๓๔ เริ่มศึกษาไวยากรณ์แนวใหม่ ได้แก่ ไวยากรณ์แนวโครงสร้างด้วย นับว่าการศึกษาหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษาชุดปัจจุบันมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาหลักภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาด้วย ส่วนการศึกษาหลักภาษาไทยระดับประถมศึกษายังคงศึกษาตามแนวไวยากรณ์ดั้งเดิม

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษาประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงประถมศึกษาปีที่ ๖ มีส่วนที่เป็นองค์ความรู้ด้านหลักภาษาไทยอยู่หลังบทอ่าน องค์ความรู้หลักภาษาไทยระดับประถมศึกษาเน้นหนักด้านอักษรวินิจฉัยเบื้องต้น องค์ความรู้ดังกล่าวใช้แนวคิดตามหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่

แบบเรียนหลักภาษาไทยระดับประถมศึกษาชุดพื้นฐานภาษาประถมปีที่ ๑ ถึงประถมปีที่ ๖ ปัจจุบันใช้ความรู้หลักภาษาไทยด้านอักขรวิธี ความรู้เรื่องการใช้คำ การใช้ประโยค จากหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารซึ่งได้ชื่อว่าเป็นแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมวางรากฐานการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนอ่านออก เขียนได้ ความรู้หลักภาษาไทยจากหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารจึงยังมีบทบาทสำคัญต่อแบบเรียนภาษาไทยระดับนี้

แบบเรียนหลักภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาที่ใช้เป็นข้อมูล ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๔) หลักการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารที่เน้นหลักการใช้ภาษาไทย ท. ๑๐๑ ท ๑๐๒ หลักภาษาไทย เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

นอกจากนี้รายวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักภาษาไทย มัธยมศึกษาตอนต้นยังมีเล่มอื่น ๆ อีก เช่น ท. ๐๕๑ หลักภาษาเพื่อการสื่อสาร ๑ หน่วยการเรียนรู้ และหนังสือเรียนหลักภาษาไทย (หนังสือเรียนรายวิชาเลือก) การสอนหลักภาษาเพื่อนำไปใช้กับทักษะการใช้ภาษาและวรรณคดีไทย

การเรียนรู้หลักภาษาไทยระดับนี้มีจุดประสงค์เน้นทางด้านความรู้ ความเข้าใจเรื่องระเบียบ กฎเกณฑ์ และโครงสร้างของภาษาไทยเกี่ยวกับเสียงในภาษาไทย ตัวอักษรไทย และหลักการเขียนตัวอักษร การจำแนกคำในภาษาไทยเป็น ๗ ชนิด คือ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำบุพบท คำสันธานและคำอุทาน

ความหมายกับการสื่อสาร การใช้ประโยคสื่อสาร ส่วนประกอบของประโยค หลักการอ่านออกเสียงและการใช้พจนานุกรม

ท. ๒๐๓ ท. ๒๐๔ เรียนเกี่ยวกับหลักภาษา และการประพันธ์ หลักภาษาที่ต้องเรียนประกอบด้วย คำไทย ๗ ชนิด หน้าที่ของคำในประโยค การแยกและการขยายส่วนต่างๆของประโยค ราชศัพท์ และการใช้เครื่องหมายวรรคตอน

รายวิชา ท. ๓๐๕ และ ท. ๓๐๖ ด้านหลักภาษา ประกอบด้วยคำ และกลุ่มคำ วลี ประโยคที่ซับซ้อน การสังเกตลักษณะของคำทั้งคำไทยและคำที่มาจากภาษาอื่น ราชศัพท์ การเขียนสะกดและแบบสร้างของคำ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เรียนแต่วิชาบังคับเท่านั้น

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และปีที่ ๓ มีวิชาเลือก ได้แก่ ท. ๐๕๑ หลักภาษาเพื่อการสื่อสาร ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และปีที่ ๓ รู้จักสังเกตรูปลักษณะของคำและกลุ่มคำที่ใช้ในภาษาไทย รู้จักใช้คำให้ตรงความหมาย รู้จักสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างคำกับคำ และระหว่างกลุ่มคำกับกลุ่มคำในประโยค และสามารถนำความรู้และหลักเกณฑ์ที่ได้จากหลักภาษาไปใช้ในการฟัง พูด อ่าน เขียน ได้อย่างเหมาะสม เนื้อหาประกอบด้วยการสังเกตรูปลักษณะของคำไทยชนิดต่างๆ

การสังเกตกลุ่มคำและหน้าที่ของกลุ่มคำ การใช้คำให้ตรงความหมาย การแต่งประโยคเพื่อใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) หลักสูตรฉบับนี้บังคับวิชาภาษาไทยด้วยเหตุผลที่ว่า ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติและกำหนดให้เรียน ๒ คาบ ต่อสัปดาห์ หนังสือบังคับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มี ๒ เล่ม คือ วรรณวิจักษณ์และทักษะพัฒนา ภาษาพิจารณา เล่ม ๑ เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เนื้อหาหลักสูตรหลักภาษาไทย ประกอบด้วยความรู้พื้นฐาน เพื่อใช้ในการสื่อสาร เช่น การเขียนสะกดคำ การใช้ประโยคที่สมบูรณ์ การเรียงลำดับคำและกลุ่มคำตามระบบของภาษาไทย

ด้านหลักภาษา ให้สังเกตรูปลักษณะและความหมายนัยต่างๆ ของคำในภาษาไทย การใช้คำให้ตรงกับความคิด การใช้ภาษาไทยตามระดับภาษา ราชศัพท์ และสำนวนภาษา

วิชาเลือกที่เกี่ยวกับภาษา คือ ท. ๐๓๑ หลักภาษาไทยประกอบด้วย ความรู้เรื่องเสียงและอักษรไทย ความหมายของคำ ลักษณะของคำและกลุ่มคำ ชนิดของคำ แบบสร้างของคำ การใช้คำ ชนิดของกลุ่มคำ ความหมายของประโยค ข้อแตกต่างระหว่างประโยคกับกลุ่มคำ ชนิดของประโยค การแต่งประโยค การเรียงลำดับคำในประโยค รูปประโยค ใจความของประโยค การฝึกวิเคราะห์ประโยคที่บกพร่องจากสื่อมวลชนต่างๆ

จะเห็นได้ว่าการศึกษาหลักภาษาไทยหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ พัฒนาจากหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๐๓ และให้เน้นด้านหลักการใช้ภาษาไทยทั้ง ๔ ทักษะคือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เพื่อให้สามารถใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพื่อพัฒนากระบวนการคิด การเรียนรู้ และการทำงานให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น พัฒนาทักษะ ความสามารถทางภาษา

จากการศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยในอดีตถึงปัจจุบันดังกล่าวข้างบนนี้ทำให้เห็นบทบาทสำคัญของการศึกษาหลักภาษาไทยในฐานะที่วิชาหลักภาษาไทยเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับระเบียบ กฎเกณฑ์ทางด้านอักษรวิธี วจีวิภาค และวากยสัมพันธ์ องค์ความรู้เหล่านี้มีส่วนช่วยให้เข้าใจเรื่องเสียง ตัวอักษร หลักการเขียน การจำแนกคำ การจำแนกประโยค เป็นต้น อันจะนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์หลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมและไวยากรณ์แนวใหม่อย่างมีหลักเกณฑ์ต่อไป

บทที่ ๖

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยที่ใช้แบบเรียนหลวงแต่ละสมัยเป็นตัวอย่างนี้อาจสรุปและอภิปรายผลได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการคือ

๑. พัฒนาการของการศึกษาหลักภาษาไทยอดีตถึงปัจจุบัน
๒. บทบาทของหลักภาษาไทยมีผลต่อการศึกษภาษาไทยในปัจจุบันเพียงใด
๓. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทย

๑. พัฒนาการของการศึกษาหลักภาษาไทยอดีตถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยในแบบเรียนแต่ละสมัยเริ่มตั้งแต่สมัยที่มีการเรียนแบบดั้งเดิมหรือสมัยก่อนการปฏิรูปการศึกษา มาจนถึงสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งในระยะก่อนตั้งกระทรวงธรรมการและระยะที่ตั้งกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการ มาจนถึงปัจจุบัน อาจสรุปได้ว่าหลักภาษาไทยมีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านอักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ ดังนี้

๑. ระยะก่อนการปฏิรูปการศึกษานิยมศึกษาหลักภาษาไทยเฉพาะด้านอักษรวิธีและฉันทลักษณ์ และมีพัฒนาการคือมีการศึกษารายละเอียดด้านอักษรวิธีไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับอย่างเห็นได้ชัด

๒. สมัยปฏิรูปการศึกษาระยะแรกคือระยะก่อนการก่อตั้งกระทรวงธรรมการยังนิยมศึกษาด้านอักษรวิธีไทย ส่วนในสมัยปฏิรูปการศึกษาระยะที่ตั้งกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาหลักภาษาไทยเริ่มขยายตัวขึ้นคือศึกษาทั้งด้านอักษรวิธี วจีวิภาค และวากยสัมพันธ์ ต่อมาได้เพิ่มการศึกษาด้านฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆมากขึ้น

นับแต่มีหลักสูตรการศึกษา การศึกษาหลักภาษาไทยได้แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือระดับประถมศึกษา เน้นการศึกษาด้านอักษรวิธีไทยเบื้องต้นและวจีวิภาคเบื้องต้น ระดับมัธยมศึกษา เน้นการศึกษาวจีวิภาคและวากยสัมพันธ์ที่ละเอียดขึ้น ส่วนระดับอุดมศึกษาซึ่งศึกษาเฉพาะตำราหลักภาษาไทยที่ใช้ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่านิมศึกษาระดับวิเคราะห์หลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์บาลีในระยะแรก ระยะต่อมาเริ่มศึกษาวิเคราะห์ภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์ พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยแต่ละด้านแต่ละระดับสรุปได้ ดังนี้

๑.๑ พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวินิจ อาจสรุปลักษณะสำคัญๆ ได้ดังนี้

๑.๑.๑ พัฒนาการการศึกษาอักษรวินิจด้านการแจกลูก อักษรสามหมู่ และการผันวรรณยุกต์

หนังสือจินตมณีของพระโหราธิบดีเน้นองค์ความรู้หลักภาษาไทยเฉพาะด้านอักษรวินิจไทยได้แก่ อักษรสามหมู่ หลักการผันวรรณยุกต์อักษรสามหมู่ การจัดระบบมาตราตัวสะกด และตัวการันต์ การอ่าน การเขียน องค์ความรู้หลักภาษาไทยด้านอักษรวินิจเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการอ่านและการเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแต่งคำประพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทโคลง นอกจากนี้องค์ความรู้ดังกล่าวยังมีบทบาทยิ่งต่อการศึกษาอักษรวินิจไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการพัฒนาองค์ความรู้ด้านอักษรวินิจไทยได้ใช้หลักอักษรวินิจไทยในหนังสือจินตมณีของพระโหราธิบดีเป็นแม่บทโดยตรง สรุปได้ดังนี้

ผังแม่บทอักษรวินิจในหนังสือจินตมณีของพระโหราธิบดี แบ่งได้เป็นผังแม่บทการแจกลูกสระ ผังแม่บทอักษรสามหมู่ และผังแม่บทการผันวรรณยุกต์ ดังนี้

ผังแม่บทการแจกลูกสระ

แจกลูกสระ	น โม พุทธาข สิทธิ อ อา อิ อี อุ อู ฤ ฤา ฦ ฦา เอ แอ ไอ โอ โเอ โอ เอา อ๋ อะ
-----------	---

ผังแม่บทอักษรสามหมู่

อักษรสูง ๑๑	ข ขฃ	ฅ	ฐ	ถ	ฝ	ศษส
อักษรกลาง ๕	ก	จ	ฉฉ	ดต	บป	อ
อักษรต่ำ ๒๔	ค คี ฌ ง	ช ช ฌ ญ	ฑ ฒ ณ	ท ฐ น	พ ฟ ภ ม	ย ร ล ว พศ

ตัวอย่างผังแม่บทการผันวรรณยุกต์

การผันอักษรสูง	การผันอักษรกลาง	การผันอักษรต่ำ
ขา ข่า ข้า	ก่า กา ก้า	ค้ำ คา ค้ำ
จิง จั้ง จิ้ง	กั้ง กิง กั้ง	คั้ง คุง คั้ง

จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับอักษรวิธีในหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาอักษรวิธีไทยในปัจจุบัน นับตั้งแต่การแจกลูกสระมาตรา ก กา การแบ่งอักษร ๔๔ ตัวออกเป็นสามหมู่ตามผังแม่บทข้างต้นและการผันวรรณยุกต์ องค์ความรู้เหล่านี้ยังคงใช้สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันดังที่ปรากฏในแบบเรียนประถม ก กา มูลบทบรรพกิจในแบบเรียนหลวงแบบเรียนเร็ว แบบเรียนใหม่ แบบเรียนเร็วใหม่ หนังสือสยามไวยากรณ์ หนังสือหลักภาษาไทย ตลอดจนที่สอดแทรกในหนังสือภาษาไทยระดับต่างๆ ของกรมวิชาการที่ใช้ในหลักสูตรปัจจุบัน ส่วนการผันวรรณยุกต์พบว่าได้พัฒนาจากผังแม่บทเดิมมากคือพัฒนาการผันวรรณยุกต์ของอักษรแต่ละหมู่จาก ๓ เสียงเป็น ผันวรรณยุกต์ให้ครบ ๕ เสียงด้วยการใช้อักษรตัวคู่ ดังนี้

การผันอักษรสูง					การผันอักษรกลาง					การผันอักษรต่ำ				
กา	ข้า	ข้า	ข้า	ข้า	กา	ก่า	ก้า	ก๊า	ก๋า	คา	ข้า	ข้า	ข้า	ข้า
คัน	ขัน	ขัน	ขัน	ขัน	กั้น	กั้น	กั้น	กั้น	กั้น	คัน	ขัน	ขัน	ขัน	ขัน
กาน	ข่าน	ข่าน	ข่าน	ข่าน	กาน	ก่าน	ก่าน	ก่าน	ก่าน	กาน	ข่าน	ข่าน	ข่าน	ข่าน
-	ขัด	ขัด	ขัด	ขัด	-	กั๊ด	กั๊ด	กั๊ด	กั๊ด	-	ขัด	ขัด	ขัด	ขัด

จึงอาจกล่าวได้ว่าองค์ความรู้ทางหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีเหล่านี้สร้างรากฐานสำคัญของการศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธีเบื้องต้น ให้เด็กไทยได้อ่านหนังสือและเขียนหนังสือได้

๑.๑.๒ พัฒนาการการศึกษาอักษรวิธีด้านมาตราตัวสะกด

องค์ความรู้ด้านมาตราตัวสะกดในหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีแบ่งพยัญชนะตัวสะกดเป็น ๗ แม่ คือ แม่ก ก แม่กด แม่กบ แม่กง แม่กน แม่กม แม่เกย องค์ความรู้ดังกล่าวได้ใช้เรื่อยมาทั้งในสมัยการศึกษาแบบดั้งเดิมและในสมัยปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยการศึกษาแบบดั้งเดิมดังปรากฏในหนังสือแบบเรียนประถม ก กา หนังสือแบบเรียนประถมมาลา หนังสือกาพย์พระไชยสุริยา และในสมัยปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังปรากฏในหนังสือแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร หนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๑ หนังสือแบบเรียนใหม่

อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ด้านมาตราตัวสะกดพบว่าได้พัฒนาจาก ๗ แม่ เป็น ๘ แม่ คือ แยกแม่เกว ออกมาจากแม่เกย ดังในหนังสือจินดามณีครั้งพระเจ้าบรมโกศและหนังสือสยามไวยากรณ์ภาค ๑ อักษรวิธี ของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์, หน้า ๑๕)

การศึกษามาตราตัวสะกด ๘ แม่ คือ แม่ก ก แม่กด แม่กบ แม่กง แม่กน แม่กม แม่เกย และแม่เกว เริ่มใช้แพร่หลายในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสารและใช้เรื่อยมา

จนถึงปัจจุบัน ส่วนในระดับอุดมศึกษาจะปรากฏในหนังสือระบบเสียงภาษาไทยซึ่งใช้แนว
 สัทศาสตร์อธิบาย กล่าวคือใช้คำว่า หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายแทนคำว่า มาตราตัวสะกด พัฒนาการ
 การศึกษาอักษรวิธีด้านมาตราตัวสะกดที่ปรากฏในแบบเรียนต่างๆ อาจสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

แบบเรียนที่มีมาตราตัวสะกด	๓	มาตรา	แบบเรียนที่มีมาตราตัวสะกด	๘	มาตรา
แม่	กก กค กบ กง กน กม เกย		แม่	กก กค กบ กง กน กม เกย เกอว	
จินตมณีนับพระโหราธิบดี			จินตมณีนับพระเจ้าบรมโกศ		
ประถม ก กา			สยามไวยากรณ์ภาค ๑ อักษรวิธี ของพระยาวิสุทธ- สุนทรียศักดิ์		
ประถมก กาหัดอ่าน			หลักภาษาไทย ของ พระยาอุปกิตศิลปสาร		
ปฐมมลา			ระบบเสียงภาษาไทย มีหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย ๘		
แบบเรียนเร็ว			หน่วยเสียงได้แก่ /k/ /t/ /p/ /N/ /n/ /m/ /q/ /w/		
แบบเรียนใหม่					

ดังนั้นองค์ความรู้ด้านอักษรวิธีจึงปรากฏในหนังสือจินตมณีเป็นเล่มแรกและพัฒนา
 อย่างเป็นระบบต่อมาในหนังสือแบบเรียนหลวง แบบเรียนเร็ว แบบเรียนใหม่ แบบเรียนเร็วใหม่
 หนังสืออ่านภาษาไทย และปรากฏในตำราระดับสูง ได้แก่หนังสือสยามไวยากรณ์ภาคอักษรวิธี
 หนังสือหลักภาษาไทย หนังสือเรียนภาษาไทยระดับต่างๆของกรมวิชาการ รวมทั้งตำราที่ใช้แนว
 ทฤษฎีภาษาศาสตร์ระดับอุดมศึกษาในปัจจุบัน ได้แก่ หนังสือโครงสร้างของภาษาไทย หนังสือ
 ระบบเสียงภาษาไทย

๑.๒ พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวชิวิภาคและวากยสัมพันธ์

องค์ความรู้หลักภาษาไทยด้านวชิวิภาคเริ่มเกิดขึ้นในหนังสืออักษรนิติของพระอมรา-
 ภิรักขิต (เกิด) แต่เป็นวชิวิภาคแนวไวยากรณ์บาลี ส่วนหนังสือที่เป็นแม่บททางการศึกษาวชิวิภาค
 และวากยสัมพันธ์แนวไวยากรณ์อังกฤษน่าจะปรากฏครั้งแรกในหนังสือแบบเรียนเร็วของสมเด็จพระ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพและพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อาจสรุปลักษณะสำคัญๆได้ดังนี้

๑.๒.๑ พัฒนาการด้านชนิดของคำ

การแบ่งชนิดของคำในไวยากรณ์ดั้งเดิมแนวไวยากรณ์บาลี และไวยากรณ์ดั้งเดิมแนว
 ไวยากรณ์อังกฤษคล้ายคลึงกันเพราะต่างก็เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปคำซึ่งเป็นลักษณะของ
 ภาษาที่มีวิภัติปัจจัย การแบ่งชนิดของคำแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมที่ใช้แนวไวยากรณ์บาลีและแนว
 ไวยากรณ์อังกฤษอาจเปรียบเทียบเป็นตารางสรุปได้ดังนี้

การแบ่งชนิดของคำแนวไวยากรณ์บาลี หนังสืออักษรนิติ	การแบ่งชนิดของคำแนวไวยากรณ์อังกฤษ หนังสือแบบเรียนเร็ว
นามศัพท์	คำชื่อ
คุณศัพท์	คำคุณ
กริยาศัพท์	คำกริยา
สังขยาศัพท์	คำวิเศษ
สรัพนามศัพท์	คำแทนชื่อ
นิบาตศัพท์	คำออกเสียง

การแบ่งชนิดของคำทั้งสองแนวดังกล่าวต่างกันแต่เพียงชนิดของคำ ๒ ชนิด คือในหนังสืออักษรนิติมีคำสังขยาศัพท์ คำนิบาตศัพท์ ส่วนในหนังสือแบบเรียนเร็วไม่มีคำสังขยาศัพท์และคำนิบาตศัพท์ แต่แบ่งเป็นคำวิเศษ และคำออกเสียง

การแบ่งชนิดของคำแนวไวยากรณ์อังกฤษได้พัฒนาต่อมาดังปรากฏในหนังสือสยามไวยากรณ์ตอนที่ ๒ วจิวิภาค ของกรมศึกษาธิการและหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร การแบ่งชนิดของคำในหนังสือทั้งสองเล่มนี้มีลักษณะร่วมกันคือนิยมบัญญัติศัพท์ที่ใช้เรียกชนิดของคำเป็นภาษาบาลีล้วนๆ ทำให้ให้นักเรียนสมัยปัจจุบันเห็นว่าการศึกษาหลักภาษาไทยเป็นเรื่องยาก ทั้งนี้ทั้งนั้นน่าจะจะเป็นเพราะขาดความรู้เกี่ยวกับภาษาบาลีสันสกฤตทำให้ไม่เข้าใจความหมายของชื่อชนิดของคำแต่ละชนิด

ส่วนการศึกษาชนิดของคำในตำราหลักภาษาไทยระดับอุดมศึกษา ๒ เล่มคือ หนังสือโครงสร้างของภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ภาณุพงศ์ และหนังสือไวยากรณ์ไทยของรองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา อาจสรุปแนวคิดได้ว่าต่างก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีไวยากรณ์ตะวันตกมากขึ้น แต่การบัญญัติศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกชื่อชนิดของคำในระดับนี้เป็นภาษาไทยมากขึ้น (ดูตารางสรุปเปรียบเทียบการแบ่งชนิดของคำในบทที่ ๕ หน้า ๒๕๓)

การจำแนกชนิดของคำในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มต่างๆแต่ละยุคสมัยบ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพัฒนาการของการจำแนกชนิดของคำในภาษาไทย กล่าวคือได้พัฒนาจากการแบ่งชนิดของคำออกเป็น ๗ ชนิดมาเป็นจำนวนมากกว่า ๗ ชนิด เช่น ในหนังสือ โครงสร้างของภาษาไทยแบ่งชนิดของคำเป็น ๒๖ ชนิดเป็นต้น จำนวนชนิดของคำต่างกันมีผลเนื่องมาจากใช้แนวคิดต่างกัน นักไวยากรณ์โครงสร้างใช้ตำแหน่งของคำกำหนดชนิดของคำ ส่วนนักไวยากรณ์แนวการกใช้น้ำที่และความหมายกำหนดชนิดของคำ การศึกษาหลักภาษาไทยด้านวจิวิภาคในระดับอุดมศึกษาจึงพัฒนาจากแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมเป็นแนวทฤษฎีไวยากรณ์โครงสร้างและแนวทฤษฎีไวยากรณ์

การกโดยตรง สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การจำแนกชนิดของคำต่างกันคือนักภาษาศาสตร์ปัจจุบันนิยมจำแนกชนิดของคำจากถ้อยคำที่ใช้ในภาษาพูดเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ส่วนนักภาษาแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมนิยมวิเคราะห์จากภาษาเขียน การวิเคราะห์ชนิดของคำจากข้อมูลที่ต่างกัน น่าจะมีผลต่อจำนวนชนิดของคำด้วย

๑.๒.๒ พัฒนาการด้านวากยสัมพันธ์

หนังสือแบบเรียนที่เป็นแม่บทการศึกษาหลักภาษาไทยด้านวากยสัมพันธ์เล่มแรกคือแบบเรียนเร็ว พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ความรู้ด้านวากยสัมพันธ์ได้พัฒนาเป็นหนังสือเรียนระดับสูงขึ้นไปในหนังสือสยามไวยากรณ์ หนังสือหลักภาษาไทย หนังสือหลักภาษาไทยของกรมวิชาการ หนังสือโครงสร้างภาษาไทย และหนังสือไวยากรณ์ไทย

องค์ความรู้ด้านวากยสัมพันธ์ในหนังสือแบบเรียนเร็วเล่ม ๓ เริ่มจากการแบ่งประโยคชนิดของประโยค โครงสร้างประโยค โครงสร้างการกในประโยค และเป็นแนวทางให้เกิดพัฒนาการด้านการศึกษาวากยสัมพันธ์ในหนังสือแบบเรียนเล่มต่อมาจนถึงปัจจุบันที่เริ่มรับแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวตะวันตกอย่างกว้างขวาง

ตัวอย่างผังแม่บทวากยสัมพันธ์ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓

๓

ชนิดของประโยค ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓	โครงสร้างประโยค ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓	โครงสร้างการก ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓
ประโยคสามัญ	โครงสร้างประโยคสามัญ ประโยคสองส่วน คำชื่อ(คำคุณ) + คำกริยา (วิเศษ) ม้า (ขาว) ริ่ง (เร็ว) ประโยคสามส่วน คำชื่อ(คำคุณ)+คำกริยา(วิเศษณ์)+ คำชื่อ แมว กิน ปลา	โครงสร้างการกประโยคสามัญ ประโยคสองส่วน ชื่อผู้ทำ กริยา ม้า (ขาว) ริ่ง(เร็ว)
ประโยคความรวม	โครงสร้างประโยคความรวม ๑. ไม่มีคำต่อ คำชื่อ+คำชื่อ คำกริยา ตาสา ตาสี ไปป่า คำชื่อ คำกริยา+คำกริยา ตามี ไปกิน นอน ที่สวน คำชื่อ + คำกริยา คำชื่อ + คำกริยา น้ำ ขึ้น ลม ลง ๒. มีคำต่อ คำชื่อ+คำต่อ+คำชื่อ คำกริยา ตาสา กับ ตาสี ไปป่า	ชื่อผู้ทำ กริยา ชื่อผู้ถูก แมว กิน ปลา

ชนิดของประโยค ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓	โครงสร้างประโยค ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓	โครงสร้างการก ในแบบเรียนเร็วเล่ม ๓
	คำชื่อ คำกริยา+คำต่อ+คำกริยา ตามี ไปกิน และ นอน ที่สวน คำชื่อ คำกริยา+คำกริยา+คำต่อ+คำชื่อ เด็ก นอน ร้องไห้อยู่ ใน เปล คำชื่อ+คำกริยา +คำต่อ+ คำชื่อ + คำกริยา น้ำ ขึ้น แต่ ลม ลง	
ประโยคแต่ง	ประโยคหัวหน้า + ประโยคแฝง เรือแล่นเร็วราวกับลมพา ประโยคหัวหน้า = เรือแล่นเร็ว ประโยคแฝง = ราวกับลมพา เด็ก ที่ร้องไห้ กินข้าว ประโยคหัวหน้า = เด็กกินข้าว ประโยคแฝง = ที่(เด็ก)ร้องไห้	ส่วนชื่อผู้ทำ+ส่วนกริยา เรือ แล่นเร็วราวกับ ลมพา ส่วนชื่อผู้ทำ+ส่วนกริยา+ส่วนชื่อผู้ถูก เด็ก ที่ร้องไห้ กิน ข้าว

๑.๒.๓ พัฒนาการด้านฉันทลักษณ์

การศึกษาหลักภาษาไทยด้านฉันทลักษณ์ในประเทศไทยเริ่มปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรในตำราจินตมณีของพระโหราธิบดี ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้คือการแต่งโคลงสี่และกลบทต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนการปฏิรูปการศึกษามีฉันทลักษณ์รูปแบบอื่นๆเกิดขึ้นได้แก่ ฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า กลอนสวด ฉันทลักษณ์ประเภทนี้ประกอบด้วย กาพย์ย้านี่ ๑๑ กาพย์ฉบับ ๑๖ กาพย์สุรางคนาง ๒๘ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยสมัยดังกล่าวนิยมแต่งเป็นกลอนสวดตลอดทั้งเล่มดังปรากฏในแบบเรียนประถม ก กา ประถมก กา หัดอ่าน หนังสือแบบเรียนในสมัยปฏิรูปการศึกษาเริ่มนิยมแต่งเป็นร้อยแก้ว ดังนั้นการศึกษาศันทลักษณ์ในยุคปฏิรูปการศึกษามักศึกษาเฉพาะหลักการแต่งคำประพันธ์ประเภทต่างๆ ได้แก่ หลักการแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ดังปรากฏในหนังสือตำราหลักภาษาไทย ในปัจจุบันปรากฏในหนังสือเรียนระดับต่างๆ ระดับละประเภทสองประเภทตามนโยบายผู้กำหนดหลักสูตร ผลจากการศึกษาหลักภาษาไทยด้านฉันทลักษณ์แต่ละสมัยทำให้เกิดกวีไทยคนสำคัญๆของประเทศไทย กวีผู้มีชื่อเสียงได้แต่งวรรณคดีไทยเรื่องสำคัญๆหลายเรื่องและใช้เป็นแบบเรียนวรรณคดีไทยเรื่อยมา อย่างไรก็ตามในสมัยปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากฉันทลักษณ์ตะวันตกทำให้เกิดฉันทลักษณ์ใหม่ๆ เช่น กลอนเปล่า เป็นต้น การศึกษาหลักภาษาไทยด้านฉันทลักษณ์ในประเทศไทยจึงมีพัฒนาการเรื่อยมาดังกล่าว

๒. บทบาทของหลักภาษาไทยมีผลต่อการศึกษาภาษาไทยในปัจจุบัน

การศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์และฉันทลักษณ์นี้จึงเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ต้องเรียนรู้ทุกระดับคงจะเห็นว่าองค์ความรู้เหล่านี้ได้ปรากฏในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยทุกระดับ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของหลักภาษาไทยทั้ง ๔ ด้านมีผลต่อการศึกษาภาษาไทยในปัจจุบัน ดังนี้

๒.๑ บทบาทของหลักภาษาไทยมีผลต่อการศึกษาภาษาไทยระดับประถมศึกษา

องค์ความรู้หลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี น่าจะมีบทบาทต่อการศึกษาภาษาไทยระดับประถมศึกษามากที่สุดในฐานะที่ทำให้นักเรียนสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยเบื้องต้นได้ตลอดจนมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำ ประโยคในระดับประถมปลาย

๒.๒ บทบาทของหลักภาษาไทยมีผลต่อการศึกษาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา

องค์ความรู้หลักภาษาไทยทั้งด้านอักษรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาในฐานะที่ทำให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยระดับยากขึ้นได้ สามารถจำแนกชนิดของคำ จำแนกชนิดของประโยคได้ตามลำดับความยากง่ายของแต่ละระดับชั้น โดยรู้จักนำหลักภาษาไทยที่ได้เรียนมาแล้วในแต่ละระดับนำมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วย

นอกจากนี้ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ให้เหตุผลที่ไม่ซับซ้อนเกินไปในระดับมัธยมต้น และซับซ้อนมากขึ้นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒.๓ บทบาทของหลักภาษาไทยมีผลต่อการศึกษาภาษาไทยระดับอุดมศึกษา

องค์ความรู้หลักภาษาไทยทั้งด้านอักษรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาภาษาไทยระดับอุดมศึกษาในฐานะที่ทำให้ผู้เรียนระดับอุดมศึกษามีความสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ภาษาไทยโดยรู้จักนำทฤษฎีไวยากรณ์ต่างๆ ทั้งไวยากรณ์แนวบาลีสันสกฤต ไวยากรณ์ตะวันตกมาใช้วิเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ ลุ่มลึกมากขึ้น เช่น วิเคราะห์ประโยคแนวไวยากรณ์โครงสร้าง แนวไวยากรณ์ปริวรรต แนวไวยากรณ์การก เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าองค์ความรู้หลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์บาลีมีบทบาทสำคัญต่อความสามารถในการศึกษาภาษาไทยด้านวิเคราะห์คำ วิเคราะห์ความหมายของคำ ที่เป็นโบราณศัพท์ ทำให้อ่านวรรณคดีไทย หนังสือต่างๆ ที่เป็นภาษาเขียนได้เข้าใจ ลึกซึ้งขึ้นได้เป็นอย่างดี ส่วนองค์ความรู้หลักภาษาไทยแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ตะวันตกจะมีบทบาทสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ภาษาพูดเนื่องจากนักภาษาศาสตร์เชื่อว่าภาษาพูดเป็นภาษาที่แท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่าองค์ความรู้

หลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์บาลีและแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ตะวันตกต่างก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย เพราะขึ้นอยู่กับว่าต้องการวิเคราะห์ข้อมูลประเภทใด ภาษานั่งสือ หรือภาษาพูด

๓. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทย

เมื่อองค์ความรู้หลักภาษาไทยมีบทบาทต่อการศึกษาลหลักภาษาไทยระดับต่างๆ ในปัจจุบัน ผู้วิจัยคิดว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทยน่าจะเกิดจากปัจจัยต่อไปนี้

๓.๑ นโยบายผู้บริหารการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยพัฒนาการหลักภาษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ข้อสังเกตว่าพัฒนาการหลักภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติจะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยสำคัญคือ นโยบายของผู้บริหารการศึกษา เมื่อผู้บริหารมีแนวคิดปฏิรูปการศึกษาให้เกิดความก้าวหน้าทันต่อปริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงและเพื่อให้เกิดการประกันคุณภาพขององค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ ในโอกาสนั้นก็มีพัฒนาการองค์ความรู้ขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายจากการใช้แบบเรียนดั้งเดิมเช่น จินตามณี ประถม ก กา เป็นต้นมาใช้แบบเรียนหลวง ๖ เล่มก็ดี การเปลี่ยนแปลงนโยบายจากการใช้แบบเรียนหลวง ๖ เล่ม เป็นแบบเรียนเร็วก็ดี การเปลี่ยนแปลงนโยบายจากการใช้แบบเรียนเร็วเป็นแบบเรียนใหม่ก็ดี หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ตำราหลักภาษาศาสตร์แทนการใช้ตำราหลักภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา เป็นต้น ล้วนเกิดจากการที่ผู้บริหารมีนโยบายให้พัฒนาแบบเรียนหรือตำราเดิมเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการมากขึ้นทั้งสิ้น

๓.๒ ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทยอีกประการหนึ่งคือ ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียน ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่สมัยการศึกษาแบบดั้งเดิมจนถึงสมัยปัจจุบัน มักแต่งตำราหรือแบบเรียนตามความรู้ที่ได้ศึกษามาจากครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนและเพิ่มเติมมุมมองและรายละเอียดมากขึ้นกว่าเดิม ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียนหลักภาษาไทยจึงมี ๒ ประเภทคือ ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียนหลักภาษาไทยที่เขียนตำราตามแนวคิดครูบาอาจารย์ที่ใช้แนวคิดไวยากรณ์ดั้งเดิมคือไวยากรณ์บาลีและภาษาอังกฤษ ผู้แต่งตำราแนวนี้ได้ขยายมุมมองกว้างขึ้นเรื่อยมาคือจากความรู้อักขรวิธีได้เพิ่มความรู้วิภาคและวากยสัมพันธ์ ส่วนผู้แต่งตำราหรือแบบเรียนหลักภาษาไทยที่เขียนตามแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ ผู้แต่งตำราประเภทนี้มักเป็นผู้ที่ได้ไปศึกษาต่างประเทศ และนำทฤษฎีภาษาศาสตร์มาวิเคราะห์ภาษาไทยซึ่งนับได้ว่าเป็นการขยายมุมมองการศึกษาภาษาไทยกว้างขวางขึ้น ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีพัฒนาการของหลักภาษาไทยด้วย

๓.๓ ปรับททางสังคม

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนให้เกิดพัฒนาการในด้านแบบเรียนและตำราเรียนทุกระดับเพื่อให้การศึกษาหลักภาษาไทยกว้างขึ้น คือ ปรับททางสังคม เมื่อสังคมไทยจำเป็นต้องติดต่อกับชาวต่างชาติมากขึ้นหรือชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาประเทศไทยมากขึ้นประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้จำเป็นต้องศึกษาภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส เป็นต้น เพื่อให้สามารถอ่านค้นคว้าตำราต่างประเทศให้เข้าใจถึงวิชาการและวัฒนธรรมด้านต่างๆมากขึ้นไม่ตกอยู่ในวงจำกัดเฉพาะภาษาไทยเท่านั้น ปรับททางสังคมลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดผลดีในทางการศึกษาให้พัฒนาขยายวงกว้างขึ้น ทั้งยังมีผลให้เกิดความตื่นตัวที่จะพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความเจริญของประเทศ และของโลก

อย่างไรก็ตามผลกระทบที่ตามมาก็มีบ้างกล่าวคือเมื่อมีการติดต่อสื่อสารกับประเทศที่มีระบบภาษาต่างกับภาษาไทยก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่มีการนำลักษณะภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยเช่น มีลักษณะการออกเสียงที่เลียนแบบภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษมากขึ้น หรือนำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศสมาใช้เรียกสิ่งเกิดใหม่ๆมากขึ้น นอกจากนี้ด้านการพัฒนาประเทศเพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอาณาอารยประเทศ การติดต่อกับประเทศต่างๆ จึงเป็นปรับททางสังคมอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา เช่นการปรับระบบการศึกษาจากการศึกษาเล่าเรียนในวัดมาเป็นการศึกษาในโรงเรียน วางแผนการศึกษาสร้างหลักสูตร เป็นต้น ปรับททางสังคมเหล่านี้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการศึกษาภาษาไทยดังเห็นได้จากที่เคยเรียนภาษาไทยจากหนังสือเล่มเดียวมาเป็นเรื่องเรียนหลายเล่มขึ้น เช่น หนังสือจินตคณิตซึ่งเน้นความรู้ด้านอักษรวิธีและการแต่งคำประพันธ์ เมื่อผู้เรียนสามารถอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ แต่งคำประพันธ์ได้ในเวลานั้นถือว่าเป็นผู้มีความสามารถสูงเข้ารับราชการได้ เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกไปหาทำงานนอกบ้าน เพราะอาชีพของคนไทยสมัยก่อนคือเป็นเกษตรกรทำนาเป็นหลัก ยกเว้นครอบครัวที่ต้องการให้ลูกหลานเข้ารับราชการจึงนำลูกหลานไปฝากฝังกับพระภิกษุที่รู้จักคุ้นเคยจึงจะได้บวชเรียน และเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวการศึกษาเป็นระบบขึ้นเด็กไทยต้องเรียนหนังสือภาษาไทย ๖ เล่ม ใช้เวลาประมาณ ๓ ปีถ้าสอบผ่านทุกครั้ง และเมื่อการปฏิรูปการศึกษาพัฒนาขึ้นจำเป็นต้องให้เด็กไทยได้เรียนรู้หลายวิชาเพื่อให้ก้าวทันสังคมที่เปลี่ยนไป

การศึกษาหลักภาษาไทยจึงต้องพัฒนาไปในทิศทางที่ประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคมมากขึ้น คือตื่นตัวติดตามผลการศึกษาวิจัยหรือทฤษฎีภาษาศาสตร์ใหม่ๆของนักภาษาต่างชาติและนำมาเผยแพร่แก่นักวิชาการในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น ในขณะที่การศึกษา

หลักภาษาไทยระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมต้นยังใช้แบบเรียนหลักภาษาไทยที่อ้างอิง ไวยากรณ์บาลี เป็นพื้นฐานสำคัญ

ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้หลักภาษาไทยมีพัฒนาการมากขึ้นเรื่อยๆ ใฝ่ใจจึงขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารการศึกษา ผู้แต่งตำราหรือแบบเรียน และปริบททางสังคมในสมัยนั้นๆ

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยตั้งแต่ตำราเรียนเล่มแรกคือจินตนิมิตฉบับพระโหราธิบดีจนถึงตำราหลักภาษาไทยที่ใช้ในระดับอุดมศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่ามีพัฒนาการองค์ความรู้หลักภาษาไทยโดยใช้ไวยากรณ์ ๒ แนวคือ ไวยากรณ์ดั้งเดิมและไวยากรณ์แนวใหม่ ไวยากรณ์ทั้ง ๒ แนวนี้ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านต่างๆของหลักภาษาไทยดังนี้

๑. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องเสียงในภาษาไทย

การศึกษาเรื่องเสียงในภาษาไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในอดีตการศึกษาเรื่องเสียงจะเป็นไปในลักษณะการประสมอักษรให้เป็นคำ โดยแบ่งอักษรออกเป็นพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ พยัญชนะแทนเสียงแปร สระแทนเสียงแท้ วรรณยุกต์แทนเสียงคนตรี พยัญชนะต้นแบ่งเป็นอักษร ๓ หมู่คือ อักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ พยัญชนะตัวสะกดแบ่งเป็นมาตราตัวสะกด ๘ มาตราได้แก่ แม่ กก กด กบ กง กน กม เกย เพื่อสร้างเสียงสัมผัสในคำ ประพันธ์ สระได้แบ่งเป็นสระเสียงสั้น สระเสียงยาว และวรรณยุกต์แบ่งเป็น วรรณยุกต์เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรีและเสียงจัตวา รวมถึงการใช้เครื่องหมายต่างๆกับการออกเสียง แต่ปัจจุบันการศึกษาเรื่องเสียงได้พัฒนาถึงระดับที่ใช้สัทอักษรเพื่อบันทึกเสียงพูดหรือภาษาพูด และอธิบายเสียงต่างๆด้วยเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์ได้แก่สัทวิทยา และสัทศาสตร์

อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันการศึกษาเรื่องเสียงในภาษาไทยได้พัฒนาไปโดยนำความรู้ด้านสัทวิทยาและสัทศาสตร์มาใช้อธิบาย แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องการออกเสียงเช่น การผันวรรณยุกต์ การออกเสียงคำต่างๆ เช่น คำควบกล้ำ อักษรนำ

ตัวอย่างเช่น คำว่า จรด ในข้อความ จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ต้องอ่านออกเสียงอย่าง อักษรนำว่า /จะ-จรด/ ไม่ควรออกเสียงว่า /จรด/

คำว่า กลาง ในข้อความ จินกลาง ควรออกเสียงอย่างอักษรควบว่า /กล-าง/ ไม่ควรออกเสียงว่า /ก-าง / เป็นต้น

ปัญหาดังกล่าวย่อมสะท้อนว่าเราควรเคร่งครัดที่จะนำความรู้เรื่องการออกเสียงคำต่างๆ เช่น คำควบกล้ำ อักษรนำ ตลอดจนการผันอักษร มาใช้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ปัญหาการอ่านออกเสียงคำในภาษาไทยยังเกิดจากการอ่าน ๒ วิธีคือ

๑. อ่านอย่างมีมาตราตัวสะกดแบบคำไทย

๒. อ่านเรียงพยางค์อย่างคำบาลีสันสกฤต

เช่น คำว่า ราชบุรี / เพชรบุรี คณะกรรมการราชบัณฑิตยสถานควรกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอนว่าในการอ่านออกเสียงเรื่องราวทั่วไปในชีวิตประจำวันให้อ่านอย่างคำไทยคืออ่านอย่างมีมาตราตัวสะกด ว่า ราช-บุรี / เพ็ช-บุรี ยกเว้นเวลาอ่านคำประพันธ์ซึ่งผู้อ่านควรต้องมีพื้นความรู้เรื่องจำนวนพยางค์ในฉันทลักษณ์ที่อ่าน หากจำเป็นต้องอ่านแบบคำสมาสอย่างคำบาลีสันสกฤตก็อนุโลมเฉพาะการอ่านคำประพันธ์เท่านั้น เช่นอ่านว่า ราช-ชะ-บุรี เพ็ช-ชะ-บุรี เป็นต้น คณะกรรมการราชบัณฑิตไม่ควรอนุโลมให้อ่านคำบางคำได้ทั้งสองวิธีดังที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันเพื่อให้คนไทยสามารถอ่านออกเสียงคำอย่างมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เกิดเป็นหลักการอ่านอย่างมีมาตรฐานต่อไปในกาลภายหน้า

๒. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องชนิดของคำในภาษาไทย

การแบ่งชนิดของคำตามแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมต่างกับการแบ่งชนิดของคำตามไวยากรณ์แนวใหม่ซึ่งได้แก่ไวยากรณ์โครงสร้างและไวยากรณ์แนวความหมายกล่าวคือในภาษาไทยมีพัฒนาการตั้งแต่การแบ่งชนิดของคำออกเป็น ๖ ชนิดหลัก จนถึงการแบ่งคำออกเป็น ๑๖ ชนิดหลัก กล่าวคือในหนังสืออักษรนิติแบ่งชนิดของคำในภาษาไทยตามแนวไวยากรณ์บาลีออกเป็น ๖ ชนิดหลักได้แก่ นามศัพท์ คุณศัพท์ กริยาศัพท์ สังขยาศัพท์ สรรพนามศัพท์ และนิบาตศัพท์ ต่อมาในหนังสือแบบเรียนเร็ว แบ่งชนิดของคำในภาษาไทยตามแนวไวยากรณ์อังกฤษเป็น ๖ ชนิดหลัก คือ คำชื่อ คำคุณ คำกริยา คำวิเศษ คำแทนชื่อ และคำออกเสียง ในหนังสือสยามไวยากรณ์ แบ่งชนิดของคำในภาษาไทยเป็น ๘ ชนิดหลัก ได้แก่ นาม สรรพนาม คุณศัพท์ กริยา กริยาวิเศษณ์ บุพบท สันธาน อุทาน และหนังสือหลักภาษาไทย แบ่งชนิดของคำในภาษาไทยเป็น ๙ ชนิดหลัก คือนาม สรรพนาม กริยา กริยาวิเศษณ์ บุพบท สันธาน อุทาน การพัฒนาชนิดของคำดังกล่าวเป็นการพัฒนาตามแนวไวยากรณ์ดั้งเดิม

ครั้นเมื่อศาสตราจารย์ ดร. วิจินตน์ ภาณุพงศ์ ริเริ่มศึกษาวิจัยโครงสร้างของภาษาไทยตามไวยากรณ์แนวใหม่คือไวยากรณ์โครงสร้างได้แบ่งชนิดของคำโดยอาศัยตำแหน่งของคำในกรอบประโยคทดสอบออกเป็น ๑๖ หมวดหลักเช่น หมวดคำนาม หมวดคำกริยาชนิดต่างๆ หมวดคำช่วยกริยา หมวดคำปฏิเสธ หมวดคำหน้ากริยาและหลังกริยา หมวดคำลงท้าย หมวดคำกริยาวิเศษณ์

หมวดคำ-พิเศษ หมวดคำสรรพนาม หมวดคำลักษณนาม หมวดคำเกี่ยวกับจำนวน หมวดคำบอกกำหนด หมวดคำบอกเวลา หมวดคำบุพบท และหมวดคำเชื่อม การแบ่งชนิดของคำออกเป็น ๑๖ หมวดหลัก เช่นนี้มีผลทำให้การวิเคราะห์ชนิดของคำในภาษาไทยชัดเจนขึ้นและเป็นระบบขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่ากรวิเคราะห์ภาษาไทยโดยใช้ไวยากรณ์โครงสร้างนี้สามารถนำไปอธิบายให้เห็นเหตุผลได้เป็นอย่างดี

ส่วนรองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา จะแบ่งชนิดของคำตามความหมายออกเป็น ลักษณะต่างๆ คำหลักได้แก่ คำนามและคำกริยา คำกริยาแบ่งเป็นกริยาแสดงสภาพ คำกริยาเปรียบเทียบ คำกริยาแสดงประสบการณ์ คำกริยาแสดงอาการและคำกริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลง คำชนิดอื่นๆ เช่น คำแทน คำบอกบุรุษ คำบ่งชี้ คำไม่ชี้เฉพาะ คำบอกจำนวน คำขยาย เช่น คำแยกประเภท คำบอกความสำคัญ คำกริยาบอกขนาด คำกริยาบอกสี คำกริยาบอกคุณสมบัติ คำเชื่อม เป็นต้น การแบ่งเช่นนี้จึงเป็นการเพิ่มแนวคิดในการวิเคราะห์ภาษาไทยเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาบางประการได้ชัดเจนขึ้น

จะเห็นได้ว่าการใช้การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องชนิดของคำตามไวยากรณ์แนวใหม่คือไวยากรณ์โครงสร้างและแนวความหมายนี้ย่อมก่อให้เกิดผลดีในการวิเคราะห์ชนิดของคำในภาษาไทยคือทำให้สามารถวิเคราะห์ภาษาไทยได้ครอบคลุมมากขึ้นเนื่องจากภาษาไทยเป็นภาษาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อบอกชนิดของคำ

๓. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องการสร้างคำในภาษาไทย

การศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยเริ่มปรากฏในหนังสือสยามไวยากรณ์ภาควิวิภาค ซึ่งน่าจะใช้แนวของภาษาบาลี สันสกฤต เนื่องจากเรียกคำที่สร้างจากการนำคำมูลสองคำมารวมกันว่า คำสมาส ส่วนคำว่า คำประสม เริ่มปรากฏในหนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร การสร้างคำมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเห็นได้จากมีชนิดของคำเพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก เช่น คำซ้ำ คำซ้อน คำคู่ คำแผลง คำผสม เป็นต้น การสร้างคำชนิดต่างๆสะท้อนถึงความมกของภาษาและความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการสร้างคำใหม่ๆขึ้นใช้ แต่ก็ยังไม่ทันกับสิ่งใหม่ๆที่เกิดขึ้นจึงเกิดการยืมคำขึ้นใช้ ในภาษาไทยมีคำยืมมากมาย และมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย ในระยะแรกนิยมยืมคำจากภาษาบาลีสันสกฤต เขมร ต่อมานิยมยืมคำจากภาษาอังกฤษ การแก้ปัญหาการยืมคำจึงอยู่ที่ความจริงจังของคนไทยที่จะช่วยกันพิจารณาว่า คำยืมนั้นควรยืมเท่าที่จำเป็นในเชิงวิชาการจนกว่าจะคิดคำไทยขึ้นมาใช้แทนได้

๔. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องวากยสัมพันธ์ในภาษาไทย

หนังสือหลักภาษาไทยที่บ่งชี้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องประโยคในภาษาไทยเริ่มจากหนังสือแบบเรียนเร็ว และพัฒนาต่อๆมาดังปรากฏในหนังสือสยามไวยากรณ์ หนังสือหลักภาษาไทย หนังสือโครงสร้างของภาษาไทย หนังสือไวยากรณ์ไทย หนังสือเรียนภาษาไทยของกรมวิชาการที่ใช้ตามหลักสูตรต่างๆคือ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๐๓ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ ความรู้เรื่องประโยคในหนังสือดังกล่าว อาจสรุปได้ว่ามีพัฒนาการมาจากไวยากรณ์ต่างกัน ๓ แนวคือ

๑. ไวยากรณ์ดั้งเดิม

๒. ไวยากรณ์แนวใหม่หรือภาษาศาสตร์ เช่น ไวยากรณ์โครงสร้าง ไวยากรณ์การก เป็นต้น

๓. หลักการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

การศึกษาประโยคในภาษาไทยตามแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมเริ่มปรากฏในยุคปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือแบบเรียนเร็ว ความรู้เรื่องประโยคในหนังสือเล่มนี้ใช้แนวคิดไวยากรณ์อังกฤษเช่น การแบ่งชนิดของคำ เป็นต้น ส่วนคำที่ใช้เรียกชื่อส่วนประกอบของประโยคมักบัญญัติจากคำบาลีสันสกฤต การบัญญัติศัพท์เป็นภาษาบาลีสันสกฤตมีผลทำให้ผู้เรียนสมัยปัจจุบันไม่เข้าใจคำต่างๆเหล่านั้นเนื่องจากปัจจุบันวิชาภาษาบาลีสันสกฤตไม่ได้เป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการเรียนภาษาไทย

การศึกษาหลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมคือแนวไวยากรณ์บาลีจึงนับได้ว่าเป็นรากฐานหรือรากแก้วสำคัญในการศึกษาภาษาและเป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์งานวรรณคดีเอกของไทยมาตั้งแต่สมัยการศึกษาดั้งเดิมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจวบจนถึงสมัยก่อนการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า แบบเรียนภาษาไทยยุคดังกล่าวนิยมแต่งเป็นคำประพันธ์ เช่นแบบเรียนจินดามณี แบบเรียนประถม ก กา แบบสอนอ่านประถม ก กา ปฐมมถา เป็นต้น ซึ่งมุ่งเน้นศึกษาอักษรวิธีไทยเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาอักษรวิธีไทยสมัยการศึกษาแบบดั้งเดิมน่าจะเพื่อต้องการให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ แต่งคำประพันธ์ได้โดยเรียนจากหนังสือเล่มเดียวตามที่อาจารย์ผู้สอนกำหนดเองเพราะสมัยนั้นยังไม่มีหลักสูตรกำหนด เมื่อครูผู้สอนเห็นว่าผู้เรียนรู้หนังสือแล้ว จากนั้นผู้เรียนก็สามารถเลือกฝึกฝนความรู้ต่อไปก็อาจฝึกฝนเรียนด้านโหราศาสตร์ หรือฝึกฝนแต่งคำประพันธ์ เป็นต้น การฝึกฝนแต่งคำประพันธ์ทำให้เกิดกวีเอกของไทยหลายท่านทั้งที่เป็นพระมหากษัตริย์ไทย ขุนนางไทย และเกิดวรรณคดีเอกสำคัญๆหลายเรื่อง เช่นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ซึ่งเป็นวรรณคดีเอกของไทย สมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย พระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้แต่งวรรณคดีสำคัญๆ เช่น พระอภัยมณี นิราศภูเขาทอง เป็นต้น

วรรณคดีสำคัญของไทยดังกล่าวจึงเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากความรู้ด้านอักษรวิธีที่ได้จากการศึกษาหลักภาษาไทยในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยในยุคการศึกษาแบบดั้งเดิม

ส่วนการศึกษาหลักภาษาไทยในยุคปฏิรูปการศึกษารัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าจนถึงปีพ.ศ ๒๔๗๕ (ค.ศ ๑๙๓๒) มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้เขียนอ่านภาษาไทยเพื่อเข้ารับราชการและปฏิบัติงานได้ ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า “...เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่างๆ...” เนื่องจากเป็นยุคที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ การศึกษาหลักภาษาไทยช่วงเวลานี้เน้นให้ผู้เรียนเรียนหนังสือหลายเล่มมากขึ้นตามหลักสูตรที่กำหนด ไม่ได้เรียนเพียงเล่มเดียวอย่างในสมัยการเรียนแบบดั้งเดิม การศึกษาภาษาไทยในยุคปฏิรูปการศึกษานี้ให้เรียนหลักภาษาไทยมากขึ้นทั้งอักษรวิธี วจีวิภาค ประโยค วากยสัมพันธ์เพื่อให้สามารถเขียนและอ่านภาษาไทยดังที่ปรากฏวิชาเรียงความ ย่อความ คัดลายมือ เขียนตามคำบอกในหลักสูตรการเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ส่วนระดับอุดมศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ระยะต้นยังคงเน้นหลักภาษาไทย นิรุกติศาสตร์ เรียงความ ย่อความ แต่ปัจจุบันการศึกษาทุกระดับเน้นการเรียนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

การศึกษาวากยสัมพันธ์ตามแนวคิดไวยากรณ์แนวใหม่หรือตามหลักภาษาศาสตร์ปรากฏเล่มแรกในหนังสือโครงสร้างของภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ไทย ของ ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตรนันทน์ ภาณุพงศ์ คำศัพท์ต่างๆที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้บัญญัติเป็นคำไทยมากขึ้น การวิเคราะห์ประโยคตามแนวภาษาศาสตร์ดังกล่าวศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นภาษาพูด การศึกษาวิเคราะห์ภาษาพูดดังกล่าวทำให้การศึกษาหลักภาษาไทยพัฒนาในมุมมองที่กว้างขึ้น ทำให้เข้าใจโครงสร้างภาษาเขียนและโครงสร้างภาษาพูดได้ชัดเจนขึ้นเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยพบว่าการศึกษาด้านวากยสัมพันธ์ที่ใช้แนวคิดไวยากรณ์ดั้งเดิมนิยมใช้ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนการศึกษาวิเคราะห์วากยสัมพันธ์ตามแนวคิดไวยากรณ์แนวใหม่หรือแนวภาษาศาสตร์ เช่น ไวยากรณ์โครงสร้าง ไวยากรณ์การก และแนวคิดหลักการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารนิยมใช้ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา การศึกษาประโยคด้วยแนวคิดต่างกัน ๓ แนว คือ แนวไวยากรณ์ดั้งเดิม ไวยากรณ์แนวใหม่ และแนวการสื่อสาร จึงน่าจะมีผลกระทบต่อการนำไปใช้วิเคราะห์ปัญหาประโยคภาษาพูดและประโยคภาษาเขียน ปัญหาโครงสร้างประโยคภาษาต่างประเทศในประโยคภาษาไทย เป็นต้น

อนึ่งในปัจจุบันนี้เครื่องมือที่ใช้สื่อสารเจริญก้าวหน้าขึ้นมากทั้งการสื่อสารทางวิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ รวมทั้งการตีพิมพ์หนังสือ นานาชนิดทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร แผ่นพับ

โปสเตอร์ ข้อมูลข่าวสารในอินเทอร์เน็ต หนังสือเรียนตำราเรียน หนังสือวิชาการต่างๆ การสื่อสารเหล่านี้มีการแข่งขันกันในเรื่องธุรกิจสูงทำให้ต้องสร้างสรรค์ภาษาลักษณะต่างๆให้ดึงดูดใจผู้อ่านมากขึ้น ส่วนการสร้างสรรค์ผลงานประเภทรรรณคดีที่ต้องพิถีพิถันเรื่องการใช้ภาษาที่ดีและสละสลวยมีแนวโน้มน้อยลง

นอกจากการสื่อสารนานาชาติดังกล่าวข้างบนนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าการนำคำและสำนวนต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย เช่น โครงสร้างประโยคกรรมวาจกของไวยากรณ์ทั้งสองแนว คือ ไวยากรณ์แนวดั้งเดิม และไวยากรณ์แนวใหม่ ต่างก็ทำให้เกิดปัญหาในภาษาไทยทั้งสิ้นกล่าวคือปัจจุบันนิยมใช้ประโยคกรรมวาจกมากขึ้น เช่นนิยมใช้ว่า นวนิยายเล่มนี้ถูกสถานีโทรทัศน์นำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์หลายครั้งแล้ว ไม่นิยมใช้อย่างภาษาไทยที่เคยกำหนดว่าเป็นลักษณะภาษาไทยที่ดีว่า สถานีโทรทัศน์นำนวนิยายเล่มนี้มาสร้างเป็นละครโทรทัศน์หลายครั้งแล้ว เป็นต้น

นอกจากนี้ โครงสร้างประโยคทั้งภาษาบาลี สันสกฤตและภาษาอังกฤษนิยมใช้บุพบท แต่โครงสร้างภาษาไทยไม่นิยมใช้คำบุพบทอย่างภาษาบาลี สันสกฤตและภาษาอังกฤษ เช่น

โครงสร้างประโยคภาษาบาลี สันสกฤต ใช้ว่า นักเรียนกลับบ้าน สู เป็นคำบุพบทนำหน้าคำนาม “บ้าน” แสดงว่า บ้านเป็นกรรม วิภคิตที่ ๒ จึงใช้ สู บ้าน ขณะที่ภาษาไทยใช้ว่า

นักเรียนกลับบ้าน

โครงสร้างประโยคภาษาอังกฤษ ใช้ว่า นักเรียนสนใจในวิชาภาษาอังกฤษ

ใน เป็นคำบุพบทที่ใช้ในสำนวนภาษาอังกฤษว่า to be interested in

ภาษาไทยใช้ว่า นักเรียนสนใจวิชาอังกฤษ ไม่นิยมใช้คำบุพบทใน

ดังนั้นหากเขียนภาษาไทยโดยใช้หลักไวยากรณ์ต่างประเทศ เช่น ใช้หลักไวยากรณ์อังกฤษ ดังกล่าวข้างต้นมากๆเข้า ย่อมมีผลต่อการศึกษาหลักภาษาไทยโดยตรง กล่าวคือจะมองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาหลักภาษาไทย การเริ่มเปิดโอกาสให้กระแสดความนิยมใช้หลักภาษาต่างประเทศมาเขียนภาษาไทยมากกว่าใช้หลักภาษาไทยเขียนหนังสือไทยเช่นนี้อาจมีผลกระทบต่อลักษณะภาษาไทยในภายภาคหน้าอย่างน่าเสียดาย

๕. พัฒนาการด้านความรู้เรื่องความหมายในภาษาไทย

หนังสือหลักภาษาไทยที่บ่งชี้พัฒนาการด้านความหมายเริ่มจากหนังสือจินตมณี แบบเรียนหลวง แบบเรียนเร็ว หนังสือกลุ่มนี้เน้นศึกษาความหมายของคำที่เป็นคำศัพท์ และคำพ้องเสียง ทั้งนี้เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่ได้พิมพ์พจนานุกรมไทยใช้และในช่วงที่พิมพ์พจนานุกรมไทยใช้ก็ยังไม่ได้

ใช้อย่างแพร่หลายเหมือนปัจจุบัน การศึกษาเรื่องความหมายของคำขยายกว้างขึ้นดังปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๐๓ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ หลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๑ คือเน้นศึกษาทั้งคำศัพท์ คำพ้องเสียง คำพ้องรูป คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน การศึกษาความหมายของคำลักษณะต่างๆดังกล่าวมีพัฒนาการในลักษณะของการเพิ่มตัวอย่างคำกว้างขึ้น และมีพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานใช้อย่างแพร่หลายขึ้น ส่วนการศึกษาความรู้เรื่องความหมายในภาษาไทยระดับอุดมศึกษาเริ่มปรากฏในหนังสือนิรุกติศาสตร์ของพระยาอนุมานราชธน หนังสือไวยากรณ์ไทยของรองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาหลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์สมัยใหม่หรือแนวภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยด้านไวยากรณ์ โครงสร้างภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร. วิจินต์ ภาณุพงศ์ เป็นรากฐานหรือรากแก้วสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ภาษาไทยแนวภาษาศาสตร์ โครงสร้างทำให้เป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์งานศึกษาค้นคว้าต่างๆมากมาย งานวิจัยด้านโครงสร้างของภาษาไทย ตลอดจนทำให้พัฒนาการการศึกษาหลักภาษาไทยทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากการอภิปรายผลข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่า ผลวิจัยการศึกษาพัฒนาการหลักภาษาไทยโดยใช้แบบเรียนภาษาไทยทุกระดับเป็นตัวบ่งชี้ปรากฏก่อนข้างชัดเจนว่าองค์ความรู้หลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาหลักภาษาไทยด้านอักษรวิธี ด้านวิจิตรภาค และด้านวากยสัมพันธ์ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนามาตรฐานการอ่าน การเขียนภาษาไทยตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนระดับอุดมศึกษาระยะแรก ส่วนการศึกษาระดับอุดมศึกษาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระยะหลังบ่งชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าด้านวิชาการที่ก้าวไปสู่ระดับสากลมากขึ้น

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาหลักภาษาไทยทุกระดับพบว่าปัจจุบันผู้ใช้ภาษาไทยมักจะสนใจแต่การใช้ภาษาไทยในฐานะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้นไม่ได้เคร่งครัดเรื่องของระเบียบหลักภาษาไทยมากนัก ยิ่งปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสารด้วยแล้ว กระแสแห่งการรับวัฒนธรรมตะวันตก รวมถึงอิทธิพลการนำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยยิ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นจนน่าจะไม่มีผู้ใดสามารถต้านกระแสดังกล่าวได้ อันมีผลทำให้ปัจจุบันนิยมเขียนประโยคยาวขึ้นตามลักษณะข้อความภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ รวมทั้งสำเนียงการออกเสียงคำบางคำก็เริ่มนิยมออกเสียงตามระบบเสียงภาษา “ฝรั่ง” กล่าวคือ คำบางคำเริ่มออกเสียงเปลี่ยนไปเนื่องจากความนิยมสำเนียงการพูดแบบภาษาต่างประเทศมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ดังนั้นหากปล่อยให้กระแสดความนิยมใช้หลักภาษาต่างประเทศมาเขียนภาษาไทยมากกว่าใช้หลักภาษาไทยเขียนหนังสือไทยดำเนินไปเรื่อยๆย่อมมีผลต่อการศึกษหลักภาษาไทยโดยตรง กล่าวคือในอนาคตอันใกล้เยาวชนไทยรุ่นที่ไม่ได้รับการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของการศึกษหลักภาษาไทยจะไม่สามารถอธิบายหลักเกณฑ์ทางภาษาไทยได้อย่างลึกซึ้ง และการเปิดโอกาสให้กระแสดความนิยมใช้หลักภาษาต่างประเทศดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อลักษณะที่แท้จริงของภาษาไทย ในภายภาคหน้าอย่างน่าเสียดาย

การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยในอดีตถึงปัจจุบันดังกล่าวข้างบนนี้ทำให้เห็นบทบาทสำคัญของการศึกษหลักภาษาไทยแนวไวยากรณ์ดั้งเดิมและไวยากรณ์แนวใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวไวยากรณ์โครงสร้างในฐานะที่หลักภาษาไทยเป็นองค์ความรู้ทางด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ ทางด้านอักขรวิธี วจีวิภาค และวากยสัมพันธ์ องค์ความรู้เหล่านี้มีส่วนช่วยให้เข้าใจเรื่องระบบเสียง ภาษาไทย ตัวอักษรไทย หลักการเขียน การจำแนกคำ การจำแนกประโยค รวมทั้งโครงสร้างของ ภาษาไทย เป็นต้น อันจะนำไปสู่การสื่อสารทั้งการพูดหรือการเขียน อย่างมีหลักเกณฑ์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายผลการศึกษพัฒนาการหลักภาษาไทยโดยใช้แบบเรียนภาษาไทยเป็น ตัวชี้วัดข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้ศึกษาวิจัย ดังนี้

๑. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษหลักภาษาไทยไวยากรณ์แนวใหม่อย่างทั่วถึงทุกระดับ เพื่อปูพื้นฐานให้เข้าใจหลักภาษาไทยมุมมองต่างๆอย่างถ่องแท้

๒. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทยและแนวโน้มการใช้ภาษาไทย ในยุคที่มีการปฏิรูปการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๔๕

๓. ศึกษาวิจัยลักษณะภาษาไทยและปัญหาการใช้ภาษาไทยในองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชน

๔. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะประโยคในงานเขียนของคนไทยรุ่นเก่ากับคนไทยรุ่นใหม่

๕. ศึกษาการสร้างคำประสมในภาษาไทยซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการสร้างคำประสมใน ภาษาไทยปัจจุบันยาวขึ้นเรื่อยๆ

บรรณานุกรม

- กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, ๒๕๐๘.
- กฤษณา สินไชย. **บรรณานุกรมแบบหัดอ่าน ก.ข.** กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๗.
- กฤษณา สินไชย. **ความเป็นมาของแบบเรียนไทย**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, ๒๕๒๐.
- ชัย เรื่องศิลป์. **ประวัติสังคมไทยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕**. กรุงเทพฯ: พิมพ์, ๒๕๒๑.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สุวดี เจริญพงศ์. **การเมืองการปกครองไทยสมัยสมัยใหม่ : รายงานการทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ. **ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศไทยสยาม**. กรุงเทพฯ: เสงหลี, ๒๕๖๑.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ. **ความทรงจำ**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๔.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ. “ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรัตยุบันแห่งประเทศไทย” เอกสารนิเทศการศึกษาฉบับสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๕.
- ชนิด อยู่โพธิ์. “บันทึกเรื่องหนังสือจินตนิมิต” **จินตนิมิตเล่ม ๑-๒, กับบันทึกเรื่องจินตนิมิตและจินตนิมิตฉบับสมัยพระเจ้าบรมโกศ**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๒.
- นววรรณ พันธุมธธา. **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- บันทึกกระทรวงธรรมการ ที่ ๔๕๕ วันที่ ๒๕ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ จากเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีถึงพระยาเมธาธิบดี เรื่อง **แบบเรียนที่เกิดขึ้นใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕ มาจนบัดนี้** (เอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ)
- บุญเจือ องค์กรประดิษฐ์. **ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ** (เอกสารของกรมวิชาการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษา อันดับที ๑) กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, ๒๕๐๔.
- เบญจวรรณ สุนทรากุล, ศ. **วิเคราะห์แบบเรียนไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.
- เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.
- พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ประชุมพระนิพนธ์ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ: บำรุงบัณฑิต, ๒๕๒๘.
- รอง สยามานนท์. **ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ**. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบรอบหกสิบปีของกระทรวงศึกษาธิการ. วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๕) องค์กรคำคุณุสภา, ๒๔๕๕.

วรวาทย์พิสิฐ, พระ. **วรรณคดีไทย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๒.

วิจินต์ ภาณุพงศ์. **โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๓.

วุฒิชัย มูลศิลป์. **แนวคิดทางการศึกษาศัมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพ.ศ.**

๒๔๗๕. **โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา**, สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๒๖.

ศิลปากร, กรม. **โบราณศึกษา, วิธีสอนหนังสือไทย, การสร้างประสิทธิภาพในห้องเรียน**. (พิมพ์
เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีหลวงบรรหารศุกวาท (พลายบรรหารศุก
วาท) วัดโสมนัสวิหาร ๖ มีนาคม ๒๕๑๕) โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕.

ศิลปากร, กรม. **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ (จารึกกรุงสุโขทัย)**. กรุงเทพฯ: พระจันทร์, ๒๕๐๐.

ศิลปากร, กรม. **ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๘**. กรุงเทพฯ: กุรุสภา, ๒๕๑๔.

ศิลปากร, กรม. **พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบทูลของเจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี**.

กรุงเทพฯ: กุรุสภา, ๒๕๐๖.

ศรีสุนทรโวหาร, พระยา, (น้อย อาจารย์ขางกูร). **ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๐๔.

ศรีสุนทรโวหาร, พระยา, (น้อย อาจารย์ขางกูร). **ภาษาไทยเล่ม ๒**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา,
๒๕๐๔.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗**. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวัน
ครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง. วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๗). กรุงเทพฯ: กุรุสภา,
๒๕๐๗.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการกำหนดหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้
ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และบัญชีรายชื่อหนังสือเรียน และสื่อการเรียนอื่นๆ**.

กรุงเทพฯ: กุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการกำหนดหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้
ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และบัญชีรายชื่อหนังสือเรียน และสื่อการเรียน
อื่นๆ**. กรุงเทพฯ: กุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.

สมาคมวรรณคดี. **บันทึกสมคมวรรณคดีฉบับที่ ๕**. กรุงเทพฯ: ไทยใหม่, ๒๔๗๕.

เสฐียรโกเศศ.(นามแฝง) **“การนับถือศาสนาของไทย” ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่อง
ประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

สุนันท์ อัญชิตินุกูล. การสร้างคำและการใช้คำในวรรณกรรมประเภทนิราศและสุภาษิตของสุนทรภู่.

โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

สุนันท์ อัญชิตินุกูล. ระบบคำภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุพรรณิ กาญจนรัชชิตี. บรรณานุกรมแบบสอนอ่านภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่

๒๔๓๓-๒๔๘๔. พระนคร: หน่วยห้องสมุด ศูนย์วัสดุการศึกษา, ๒๕๑๔.

สุพรรณิ กาญจนรัชชิตี. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา,

๒๕๑๕.

ลีททา พินิจภูวดล, ดร. และคณะ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๑๔.

อนุমানราชชน, พระยา. นิรุกติศาสตร์. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

อุดม วโรตมสถิกขจิตต์. ภาษาศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓.

วิทยานิพนธ์

กรกช อัญชิตินุกูล. การศึกษาวิเคราะห์ปฐมมาลาฉบับลายมือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

วรุณี โอสถารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๕. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร-

มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

หนังสือแบบเรียน-ตำราเรียนภาษาไทยที่ใช้เป็นข้อมูลในการเรียบเรียง.

กาญจนา นาคสกุล. ระบบเสียงภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. แบบเรียนเร็ว เล่ม ๑, ๒, ๓. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

ธรรมการ, กระทรวง. แบบเรียนเร็วใหม่. พระนคร: กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ, ๒๔๘๗.

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. แบบเรียนใหม่. พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช, ๒๔๗๗.

นวรรณ พันธุมธธา. ไวยากรณ์ไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ฟ.อีแลร์. ดรรชนีศึกษา เล่ม ๑ - ๕. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

- วรวาทย์พิสิฐ, พระ. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- วิจิตร ภาณุพงศ์. **โครงสร้างของภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์**. (The Structure of Thai : Grammatical System). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.
- ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา. **อนันตวิภาค, นิติสารสาธก, ปรีธำพจนารถ, พรรณพุกษาและสัตวภิธาน**. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๔.
- ศรีสุนทรโวหาร, พระยา. **มูลบทบรรพกิจ, วาหนิตินิกร, อักษรประโยค, สัจยคพิธาน, ไวยากรณ์วิจารณ์, พิศาลการ์ณฑ์ แบบสอนหนังสือไทย**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.
- ศิลปากร, กรม. **จินดามณี เล่ม ๑-๒ ฉบับพระโหราธิบดี บันทึกเรื่องจินดามณีและจินดามณีฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ**. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๔.
- ศิลปากร, กรม. **ประถม ก.กา และประถม ก.กาหัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ**. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.
- ศึกษาธิการ, กรม. **สยามไวยากรณ์**. พระนคร: กรมศึกษาธิการ, ๒๔๓๖.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **แบบสอนอ่านหนังสือไทย**. พระนคร: กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ, ๒๔๘๐.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๒๑**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๓)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับมัธยมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับมัธยมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๒๑**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๕.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ ระดับมัธยมศึกษา หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๓)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕.

สุนทรภู่. **กาพย์พระไชยสุริยา**. พระนคร: โรงพิมพ์บริษัทคณะช่าง, ๒๕๐๔.

อนุমানราชธน, พระยา. **นิรุกติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๖.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

ภาษาอังกฤษ

Bach, Emmon and Robert T. (eds). **Universals in Linguistic Theory**. New York: Holt Rinehart and Winston, 1968.

Bloomfield, Leonard. **Language**. New York: Holt Rinehart and Winston, 1935.

Comrie, Bernard. **Language Universals & Linguistic Typology : Syntax and Morphology**.
Second edition. The University of Chicago Press, 1996.

Harris, Z. S. **Methods in Structural Linguistics**. n.p. : Chicago, 1951.

Hockett, C.G. **A Manual of Phonology**. Baltimore: Indiana University Press, Memoir II, 1955.

Nida, E. A. **Morphology**. n.p.: University of Michigan Press, 1965.

Tesniere L. **Elements de Syntaxe Structurale**. Klincksieck: Paris, 1959.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย